BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
2 G
6

AE. 9. IV.

13-3. a. 46

PRAELVDIA
OPTIMI IVRISCON-SVLTI, PROBIQVE MAGISTRATVS.

AVTHORE PETRO GREGORIO Tholoſano, Iuris ciuilis & Pontificij doctore, nunc eorundem iurium publico profeſſore, & Decano in noua academia Pontiſmuſſana, Lotharingiæ.

In quibus tractantur conſultiſſimæ Themidis filiæ quinque, Iuſtitia, Eunomia, Pax, Horæ, & Parcæ, prout iuris tractationi conueniunt.

Noua authoris prælectione reuiſa, & ab infinitis prope mēdis prioris editionis repurgata, & Græcis ac Hebraicis quibus prior egebat completa, & Indice locupletata.

LVGDVNI,

APVD ANT. GRYPHIVM.

M. D. LXXXIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PRINCIPI SENATUS Tholoſani digniſsimo, D. Ioanni à Daſis, P. Gregorius.

MIrabaris forſan, præſes digniſsime, quod te ſicut antea per pręteritum quadrimeſtre tempus, vt par erat, minimè ſalutauerim. Habes tamen nunc, moræ meæ rationem, & cauſam etiam, cur neque per eoſdem menſes inter cauſarum patronos, in curiæ ſenatus ſubſelliis, nõ apparuerim.

Nempe quod iam, cùm me dignatus fuiſſes tuo ferè quotidiano graui prudentię & canitici eruditæ, ornato colloquio, cúmque nihil in me eſſe quod benignitatem hanc & beneficium promereretur, conſcius mihi, animaduerterem: volui veluti radiis tuæ admirationis & fauoris in alium à meipſo repentè cõmutatus, & ad maiora quàm pręſtare poſſe putabam excitatus, interim in vltimis & primis gradibus quibus ad tua veſtigia inſequenda datur aditus, vires meas periclitari, & num ad ſtudia diſcẽtium aliquomodo promouenda valerent, experiri. Atque ideo, & ad lectiones publicas intermiſſas, me iterũ contuli, & Dei mitiſsimi ditiſſimíq; mecœnatis mei ope fretus, editioni quorundã pręludiorũ iuris vniuerſi.

verſi operę & otij literarij noſtri partem conceſsi. Vtrúmque enim mihi faciendum eſſe admonebat obligationis vinculum, quo me erga beneneuolos iſtius academiæ auditores valde obæratum ingenuè ſemper fatebor: ſicut & tibi ſatis ſupérque cognitum ſat ſcio, vel ex crebris efflagitationibus quibus mei gratia obnixè ſæpè fuiſti ab illis interpellatus, dum pro profeſſoris publici ſede obtinenda, qua ſe voluntariè abdicauerat dominus Guibertus à Coſta eruditiſsimus conſultiſsimúſque nunc ſenator, indictæ ſunt publicæ literariæ concertationes, quas nos, profeſſorum academiæ & ſenatus authoritate inter cãdidatos conſcripti, triduo quibus potuimus ingenioli viribus exhibuimus. Neque dubito alterũ, vel etiam

vtrunque pro moræ purgatione tibi acceptum iri: facilè mihi perſuadens fieri non poſſe, vt tibi, qui reipublicæ totus addictus es commodis, quíque eius ſalutem totis & integris neruis promoues & moderaris, omnia etiam non ſint grata quæ pro ea iuuanda inſtituuntur. Verùm, num talia ſint quæ geſsimus, quæ tamen eo ſolo animo vt profutura eſſent communi ſocietati edidimus, tuæ fidelisſimæ relinquo voueóq; cenſuræ. Tholoſæ, 12. Calend. Februar. 1572.

AD

AD AVTHOREM VT CAETERA OPERA EDAT Ioannes Roquelaura Senator.

Rumpe moras iſtiſque alios annecte labores,
Inuida quos nobis amplius arca premit:
Suauis vt optata eſt ardenti lympha palato,
Sic tua noſtra feret munera grata, manus.

ELENCHVS PRO INDICE CAPITVLORVM libri primi.

Cap. 1. *Fauorem Dei implorat pag.* 1.

Cap. 2. *De præcognitione tractandorum, Et cur prius de Iuſtitia agatur. pag.* 4.

Cap. 3. *De finitione iuſtitiæ & conſtantia, & eius origine. pag.* 10.

Cap. 4. *Diuinitatis iuſtitiæ, à ratione probatio. pag.* 18.

Cap. 5. *Iuſtitiam, perfectam anacephaleoſim virtutum eſſe & per conſequens à Deo pag.* 20.

Cap. 6. *De legum inuentione & immutabili natura. pag.* 22.

Cap. 7. *Cur homines legibus & conſtitutionibus regantur. pag.* 28.

Cap. 8. *Qui & à quibus, & quomodo leges latæ, pag.* 32.

Cap. 9. *De legiſlatoribus Gallorum & lege Salica. pagina* 39.

Cap. 10. *De nomine legis Salicæ, & ſalis myſteriis pagina* 43.

Cap. 11. *De vnctione Regum & regno Galliæ & moribus Gallorum, & aliis Salicæ legis notationibus pagina* 47.

Cap.

Cap.12. *De authoritate legum & legiſlatorum, & de modo quo olim leges promulgabantur, de legum ſcriptura & obſeruatione. pag. 55.*

Cap.13. *De conſuetudinis ſcriptura, & interpretatio §. conſtat. de iur. nat. gent. & ciuil pag 62.*

Cap.14. *Quod leges ſint ortæ ex iuſtitia Dei, ſi bonæ ſunt, & de virtute illarum & ratione pœnarum. pagina 74.*

Cap.15. *Dilutio quorundam aduerſus iuſtitiam propoſitorum, & de parœmia, ſummũ ius ſumma iniuria, déque iuſtitiæ fructu. pag. 85.*

Cap.16. *Anacephaleoſis ſuperiorum, & de officia excolere vel diſcere volente iuſtitiam erga Deum. pag. 89.*

Capita libri ſecundi.

Cap.1. *De nomine Eunomiæ, & quod ius ſit ars. pag. 95.*

Cap.2. *De acceptione nominis iuris. pag. 97.*

Cap.3. *De iuris & Eunomiæ præceptis generaliter, & de vnitate eorum. pag. 100.*

Cap.4. *De nomine præceptorum, & de boni principis diſciplina et inſtitutione pag. 114.*

Cap.5. *De magiſtratuum diſciplina, præcepta antiquorum. Et quomodo primum præceptum, honeſtè viuere, exequantur. pag. 120.*

Cap.6. *Principes per ſeipſos iudicaſſe, et vbi, & de loco tribunalis honeſto eligendo. pag. 125.*

Cap.7. *De honeſtate magiſtratuum et veſtitu, et de purpura, atque de ornatu principũ Senatus, ſiue præſidum, cauſæ et rationes. pag.127.*

Cap.8. *De magiſtratuum in loquendo, grauitate ſeruandi, congreſſus dignitate, et iudicandi maturitate, et conſultatione. pag.133.*

Cap. 9. *De vitandis adulatorum ſententiis, & de vtili non præferendo honeſto. pag.142.*

Cap.10. *Honeſtum quid ſit, pag. 144.*

Cap. 11. *Quod in omni iure conſideretur honeſtum, & de honeſto in iure diuino. pag.146.*

Cap.12. *De honeſto iuris naturalis. pag.149.*

Cap. 13. *De honesto iuris canonici & ciuilis. paginæ 153.*

Cap. 14. *Quod non liceat ſe in contractibus decipere, & explicata l. in cauſæ, in §. idem Pomponius de minor. in P. pag. 154.*

Cap. 15. *De honeſtate conſideranda, in determinandis à iudice criminibus, & potiſſimum meretricum. pag.161.*

Cap.16. *De luxuria contra naturam deteſtabili, & punitione. pag. 170.*

Cap.17. *De violatione honeſtatis per adulterium, & de eius pœnis variis. pag.173.*

Cap.18. *De honeſtatis legibus circa luxum, & conuiuia & mulieres. pag.182.*

Cap. 19. *De præcepto, alterum non lædere. pag. 185.*

Cap. 20. *De præcepto ius ſuum cuique tribuere. pagina. 190.*

Cap.

De principum religione.pag. 197.

Quod coli debeat Deus ab omnibus. pagina 199.

*De eo quod debetur Angelis.pag.*205.

De poteſtate & honore antiſtitum ſacrorum. pag. 217.

*Quod decimæ debeantur eccleſiæ antiſtibus, & quæ antiſtites debeant populo.pag.*224.

6. *Quid debeatur principibus à ſubditis. pagina.* 229.

7. *Principes quid debeant. pag.*237.

8. *De monarchia principiis, & ſucceſſione magiſtratuum, Romanorum potiſſimum, pagina.* 241.

9. *De Romanorum Monarchia, & magiſtratuum eorum creatione & origine ſub regibus. pag.*249.

30. *De ſtatu Reipub. Romanorum poſt exactos reges, & de magiſtratuum per id tempus ſucceſſione & creatione. pag.*255.

31. *De temporali & perpetua magiſtratuum gubernatione. pag.*264.

32. *De his quæ princeps, concedendo magiſtratibus iuriſdictionem, ſibi retinuit: & generaliter de magiſtratuum claſſibus.pag.*268.

33. *Cur ciuilia iudicia pecuniaria dici poſſunt. pagina.*275.

34. *De iudicum claſſibus Iudæorum, & eorum ritibus in eligendis magiſtratibus. pag.* 279.

Cap.35. *De his quæ ab optimis iudicibus obſeruari debent, & quod ſapientia in illis deſideretur, & quid ſit ſapientia. pag. 282.*

Cap.36. *De timore Dei, & quod is magiſtratibus ineſſe debeat pag. 294.*

Cap. 37. *Quod iudices debeant odio habere auaritiam. pag. 299.*

Cap. 38. *Quod veritas in iudice eſſe debeat. pagina 302.*

Cap. 39. *De diſtributione iuris erga patriam: Et quæ illi debeamus. pag. 307.*

Cap. 40. *De diſtributione iuris, inter parentes & liberos pag. 311*

Cap. 41. *De iuris diſtributione erga præceptores & diſcipulos. pag. 316.*

Cap. 42. *De diſtributione iuris, erga pauperes & egenos. pag. 320.*

Cap. 43. *De diſtributione iuris erga mortuos. pagina. 325.*

Cap. 44. *De alio officio circa mortuos, ſcilicet ſepulturæ. pag. 333.*

Cap. 45. *De alio officio & iure in mortuos, circa eorum voluntates vltimas, & de luctu eorum. pagina. 340.*

Capita libri tertij.

Cap. 1. *Pacem, id quod iuſtum eſt, fouere: & de pacis vtilitate, & belli fine. pag. 345.*

Cap.

2. *De vtili & eius diſtinctione.pag.351.*
3. *De prælatione vtilitatis publicæ. pagina 563.*
4. *De rerum communitate.pag.358.*
5. *De neceſſitate diuiſionis rerum, & de dominiorum diſtributione. Et ſuperiorum conciliatio. pag.345.*
6. *Rerum diuiſionem ratione pacis neceſſariam, & iure omni receptam.pag.351.*
7. *De cauſa diſsidiorum poſt diuiſionem rerum & de immutabilitate iuris naturalis. pagina 359.*
8. *Legis, Si longius,de iudiciis in P. interpretatio, & de concurſu publicæ & priuatæ vtilitatis.pagina.363.*
9. *De concurſu repetitionis dotis, cum fiſci debito. pag.386.*
10. *De pacis,Eunomiæ, & iuſtitiæ coniunctione. pag.389.*

Capita quarti libri.

1. *De ratione nominis Horarum.pag.393.*
2. *De diuiſione & initio diei, ſecundum mores diuerſarum regionum. pag. 399.*
3. *Quod temporum obſeruatio & diuiſio, in omnibus diſciplinis exigatur.pag.408.*

Cap. 4. *De vanis & impiis temporum obſeruationibus. pag.411.*

Cap. 5. *De temporis obſeruatione in nauigatione, in quantum iura tractant. pag. 417.*

Cap. 6. *De quibuſdam iuris articulis, in quibus temporum diſtinctio neceſſaria, & de feriis. pagina 419.*

Cap. 7. *De neceßitatis legibus in occaſionibus temporum. pag. 430.*

Cap. 8. *De conſideratione & diſtinctione temporum in pœnarum impoſitione, & de iniuriarum iudicio. pag. 436.*

Cap. 9. *De temporis obſeruatione neceſſaria in contractibus. pag. 449.*

Cap. 10. *De tempore obſeruando in mora, teſtamentis et iudiciis. pag. 452.*

Cap. 11. *De temporum obſeruatione in vſucapionibus, & dilationibus. pag. 457.*

Cap. 12. *De temporum obſeruatione in ſacerdotiorum, ſiue beneficiorum conceßione. pag. 463.*

Cap. 13. *Digreßio, de ætatum conſideratione apud Iuriſconſultos. pag. 475.*

Cap. 14. *De quibuſdam aliis temporibus, in ſacerdotiis conſideratis. pag. 480.*

Capita libri quinti.

Cap. 1. *Quod ſortium cuiuſquè diſtributio ſit à Deo, authoritate ſcribentium docetur. pag. 485.*

Cap. 2. *Illud ipſum quod in ſuperioribus, ratione probatur & de fato quædam. pag. 491.*

Cap. 3. *De fato impiè in delictis, malis, & in voluntate hominis vſurpato pag. 501.*

Cap. 4. *De prima parca Lacheſi, & de viuendi initio in naturarum diſtributione facta immediatè per Deum. pag. 506.*

Cap. 5. *De diſtributione humanarum ſortium per media, & de diſtinctione perſonarum ſecundum iuriſperitorum regulas pag. 515.*

Cap. 6. *De hominum ſecunda diuiſione ratione ſeruitutis & libertatis, vnde aliæ ſortes humanæ. pag. 523.*

Cap. 7. *De ſorte & ſtatu filiorum in poteſtate parentum exiſtentium & de parentum in filios iure & affectione pag. 540.*

Cap. 8. *De Lacheſi, in rerum ſortibus & diſtinctionibus pag. 550.*

Cap. 9. *De ſecunda parca quæ Clotho dicitur, ſiue de ſortibus & varietatibus, quæ poſt ortum accidunt per circulationes, rebus veluti ſubſtantiam mutantibus. pag. 554.*

Cap. 10. *De variis hominum in vitæ progreſſu ſortibus. pag. 565.*

Cap.11. De ſortium mutatione per accidens, in rebus. pag.571.

Cap.12. De ſortium & rerum vltima parte. De morte ſiue de parca quæ dicitur Athropos. pag. 574.

Cap.13. De morte ſiue interitu rerum omnium. pagina 581.

Finis Elenchi capitum.

DE IVSTITIA ET LEGIBVS, LIBER I.

CAP. I.

1 TRACTATVRIS nobis de concordia, harmoniáque non dicam ciuitatis vnius, ſed totius mundi, nempe de filiabus quibuſdam conſultiſsimæ Themidis, tam ſanctum munus tractare, manibus communibus & illotis, profanum eſſet. Et fruſtrà, hoc ipſum aggredi tentaremus, non aſcita, ab exordio diuini numinis ope. Eſt enim teſte Pindaro.[a]

> Τλυκὺ δ᾽ ἀνθρώ-
> πων τέλος, ἀρχά τε δαίμο-
> νος ὀρνύντος αὔξεται.

hoc eſt, Dulcis hominibus exitus, principium, autem Deo impellente creſcit. Et vt Aratus Solenſis ait,[b]

a in Pithiis Od 10. Antiſtrophe. verſu 5.

b in Phænomen. verſu 2.

Ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα τ᾽ οὐδέποτ᾽ ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄρρητον. μεσταὶ δὲ διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί,
Πᾶσαι δ᾽ ἀνθρώπων ἀγοραὶ μεσταὶ δὲ θάλασσα
Καὶ λιμένες πάντη δὲ διὸς κεχρήμεθα πάντες,
Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν, ὁ δ᾽ ἤπιος ἀνθρώποισι
Δεξια σημαίνει, λαοὺς δ᾽ ἐπὶ ἔργον ἐγείρει.

Ab Ioue principium, quem nunquam mittimus ipſi
Infatũ, plena quidẽ omnia Iouis, cõpita.
Omnes itẽ hominũ cœtus, plenũ mare,
Et lacus, vbique autem Ioue indigemus.
Huius autem genus ſumus. Hic verò beneuolus hominibus, cõmoda ſignificat.
Populos autem ad opus incitat,

Quamobrem & à Deo initiũ noſtro huic dabitur negotio, potiſsimùm cùm Themis in conſortio Dei familiariter conuerſetur, teſte Homero, qui in hym- a
a verſ.2. no eius ſic cecinit. Quòd Iupiter *Θέμιστι ἐγκλιδὸν ἑζομένῃ πυκινοὺς ὀάρους ὀαρίζει.* cum Themide ſeorſum ſedente, crebros ſermones miſcet. Tum etiam quòd omne bonum è ſurſum eſt, &c. Quando ſecundum Rabbinum Moſche, filium Maimon הוּ עלת מציארת כל הנמצאים. i. Hu hillath Metziuth' col hannimtzaim, i. ipſe Deus, eſt cauſa eſſentiæ, omnium inuentorum. Eſtque Themis ſiue fas, ius propriè diuinum. [b] cui omnia reliqua iura ancil-

b in cano. omnes leges. 1. diſting. 1. parte Decreti Gratiam.

ıcillari conuenit, eatenus recipienda, uatenus ab illo recedere non videntur. Quocirca ô immortalis omnipotens, & ıeffabilis Deus, quo authore nôs viui-ıus & ſumus, Da mihi illam, quæ tibi ıſtat, ſapientiam, vt quæ ex penu tua eprompſi (quia iuſtitia præparatio ſe-is tuæ, vt ait Pſalmographus. [a] Et iuſti- a Pſal.88. a eſt plena dextera tua, [b]) dignè ac per- b Pſal.47. icuè poſteris mandare, diſcentiúmque bores, vel aliqua ex parte leuare poſ-m: ad tui nominis gloriam, commu-émque reipubl. noſtræ vtilitatem. Dá-ue ne quod mihi verbum excidat, quod nimos inficere, verum fucare, aut falſum ıducere poſsit, quódve à iuſtitia abhor-eat. Quæ omnia in tua tantum, non ho-ıinum, ſunt poteſtate. Nam vt Ethnicus oëta dicebat Pindarus. [c] ἀμφὶ δ᾽ ἀνθρώ- c ode 7. olym. Stro. 3. verſ.8. ων φρεσὶν ἀμπλακίαι ἀναρίθμητοι κρέμανται. d eſt, Circa hominum mentes errores ınumeri pendent. Miſcuit enim ſe ho-ıo, cùm rectus antea eſſet, infinitis uæſtionibus, & inutilibus. [d] Atque ho- d Eccle.7. ıinis eſt diſponere animam ſuam, Dei atem gubernare eandem. [e] Nec ſufficit e Prou.16. omini proprius labor, niſi ex alto edo-eatur, potiſſimum diſputaturo de rebus rduis, qualis eſt iuſtitia & filiæ reliquæ

Themidis. Et cùm cõſummauerit homo inuenire magnalia Dei, tunc incipiet.[a]

a *Eccl.* 18.

CAP. II.

De præcognitione tractandorum. Et cur prius de iuſtitia agatur.

VT autẽ futuræ diſputationis ἀρχὴ, E
& ſumma habeatur, operæpretium
eſt prænoſſe quod Pindarus ſcribit in
hymno Olympio 3. Themin, id eſt, honeſtatem, vel (vt gentiles loquuntur) honeſtatis præſulem & deam, vel id quod fas & iuſtum eſt, tres habere filias vel partus, Δίκην, nos dicimus iuſtitiam, alteram Εὐνομίαν, nos bonam legum conſtitutionem, & ciuitatis benè conſtitutũ ſtatum: Tertiam εἰρήνην, nos pacem appellamus.
Quibus Hæſiodus in Theogonia, addit 2
Horas, & parcas ex Ioue & Themide natas, verba illius.[b]

b *Heſiod.* *verſ.* 901.

Δεύτερον ἠγάγετο λιπαρὴν θέμιν, ἣ τέκεν ὥρας,
Εὐνομίην τε δίκην τε, καὶ εἰρήνην τεθαλυῖαν,
Αἵ τ' ἔργ' ὠρεύουσι κατὰ θνητοῖσι
Μοίρας θ' ᾗς πλείστην τιμὴν πόρε μητίετα Ζεύς.
Κλωθώ τε λάχεσίν τέ καὶ ἄτροπον. αἵτε δίδουσι
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε.

Iterum ſcilicet Iupiter, duxit ſplendidam Themin

Themin, quæ peperit horas, Eunomian, Dicénque, & Irenem florentem: quæque opera faciũt matura apud homines mortales, Parcas, quibus maximum honorem dedit prudẽs Iupiter, Clothónque & Lacheſin, Atropónque, quæ dant hominibus habere bonum, malúmve. Ex his pẽdet, vt obiter dixerim, Iuris noſtri, atque omnium bene inſtitutarum ciuitatum, robur & fundamentum: omnium denique negotiorum ſymmetria, Rerum publicarum & priuatarum concentus, & rectitudo.

Atque vtinam tres Pindari Themiſticæ ſorores ſaltem nobiſcum degerent: futurum enim eſſet, at non hominum ſolum, perfecto Microcoſmo, non tantùm Heroum omnium virtute, verum Dei vera felicitate etiam in terris frueremur. At nos miſeri, terra eas pepulimus. Illæ quæ cœlo ſatæ, cœlum relictis & contemptis mortalibus, repetierunt. Nam poſtquam humana calamitas, harum tãtũ ac tã præclarum reſpuit munus, & cãcellos ſuę diuinæ, innatæque naturę, prægergreſſa eſt: ad terram prouoluta in corpore fictili, velut obſcuriſsimo ſepulchro computruit, & vitiis circundata, impia emarcuit, Tuncque vt monet Iuuenalis[a]. Pau-

a *Satyra. 6. verſu* 19

latim deinde, ad ſuperos Aſtræa receſsit,
Hac comite, atque duce pariter fugêre
ſorores.

Et harum vix nobis ſuperſunt veſtigia, eáque fermè ſcriptis iuribus omnino exarata, & vſque adeo interdum nube interpretationum obducta, vt difficillimũ ſit perſępe iter germanum aſſequi, etiam veteranis, quibus maximus ſæpè iniungitur labor: tyronibus autem & immenſus labor, & ſæpius diffidentia. Quo circa de his pauca ſcribere in iuuenum gratiam, non me tæduit, & illis, non peritis profeſſoribus, legenda: doctoribus autẽ, & legenda & corrigenda & augenda. Aliquo enim modo iuuari optimę ſpei iuuenes à nobis oportuit, vtpote qui illorum ingenia & laudamus & amamus, cum Socrate, qui illas doceri volunt diſciplinas, quę vtique prodeſſent & ad domum, & ad ciuitatem quam optimè habitandam: Et ad ſimpliciter hominibus, & rebus humanis benè vtendum. vt ait Xenophon. 4

a *Lib. 4. de dictis Socratis.*

[a] Demum doctoribus me calcaria his addere opus fuit vt intermiſſa rerũ maiorum ſolicitudine, meo exemplo vel hortatu ad iuuenum animos informandos animum dimittere, non dedignentur. Porrò nobis incipientibus exponere

iura

ura, multa dicenda, in mentem deuoluũ-
ur, non tacenda quidem, ſed quæ à pro-
atiſsimis authoribus iam olim & no-
tro ſeculo, explicata doctè & luculenter
cio qui legitimè officio interpretũ fun-
cti, nihil intactum, potiſſimum de iuris
audibus, reliquerunt: quas & à me tracta-
i fortaſſis ſperaret aliquis, quum per e-
uſdem hippodromi campum, ſimilẽ cur
ũm videar velle perficere. Cæterum nõ
s mihi propoſitus eſt ſcopus, Themidis
antum filias parturio, paucíſque perſtrin
gã, & ſciẽs prudénſq; multa pretermittã,
quæ ad iuris ampliorem calculum perti-
nent. Decreui namque, non in ſingularũ
rerum cauſis hærere, pedémque figere,
ſed breuiori quantum fieri poterit ſer-
mone Chilonis, quem ideo laudauit Ari-
ſtagoras, abſoluere.

Sit igitur initium à iuſtitiæ contem-
platione, cuius memoria magis recens,
& quę vt ait Ouidius.[a]

Vltima cœleſtũ terras Aſtræa reliquit,
Et rurſum apud eundem,[b] Vltima de ſu-
perisilla reliquit humum, Et vt Vergil.
ſcribit.[c] Quodque multis verſibus expli-
cat Aratus in Phœnomenis. Refertque
ſtatim ab initio mundi iuſtitiam ſolitam
fuiſſe conuerſari familiariter cum homi-

a *Lib. Metamorph. 1. v. 148.*
b *Faſtorum 1. ver 250.*
c *Lib. 2. Georgic. verſ. 366.*

nibus & mulieribus, tanquam Dominam populorum. Demum nato argẽteo ſeculo, raro cum his conueſci, & nullo modo blandientem, ſed ſolitariam: & in ærea ætate vitiis ingruentibus volaſſe ſub cœlum, vbi adhuc nocturna cernitur hominibus virgo vicinè exiſtens Bubulco. Et ita etiam Nigidius Figulus ſentit, vt voluit Petr. Crinitus[a]. Hanc tamen, prudẽtiſſimi viri, quíve acie oculorum mentis præſtantes fuerunt, conſpicati & radiis illius participes effecti, vulgi cæcum iudicium. conati ſunt ad eius imperium & tutelam & familiaritatẽ reuocare, cuius rei gratia leges veluti regulas, quæ iter indicarent populis, tradiderunt. In hac quippe iuſtitia iuris vniuerſi ſedes. Nam δίκη νόμου τέλος ἐστὶ, νόμος δὲ ἄρχοντος ἔργον. ἄρχων δὲ, εἰκὼν θεοῦ πάντα κοσμοῦντος. Plutar. in libello ad princ. Indoc. & rurſus, Iuſtitia legis finis eſt. Lex autem principis opus. Princeps autem imago Dei cunctá gubernantis. Hinc & iudicia in iuſtitia fieri debere, admonens Diocle. & Maximi. in l. eos. §. ſi quid. c. 7. de appel. lib. 7. C. tit. 62. & Conſtan. & Lici. in l. placuit. l. 8. de iudic. lib. 3. C. tit. 1. Et Dion Pruſæus ſophiſta, in oratio. de lege, ait, ἔτι καὶ παρθένου τῆς δίκης ὄσης μόνος αὐτῇ διὰ σωφροσύνην συνέστιν

νόμος,

[a] c. 8. *lib. 14. de honeſta diſciplina.*

μος, id eſt, adhæc cum iuſtitia virgine
uidem illa, ob caſtitatem ſola lex con-
erſatur. Citra hanc, legum omnium
orpus & litera, ab illo æquo & bono
igreditur, vtque immane ſimulachrum,
ihil aliud præter veri ſpeciem, gerit: &
elut corpus nulla compactum anima,
ropriis viribus exhauſtum, iacet. Quia
ogitationes iuſtorum iudicia, Prouerb.
. 12. iuris lex eſt, lex autem & ius iuſtitiæ
ius à iuſtitia appellatum Vlpiano teſte
n Lib. I. παν. ti. I. Lege, iuri operam datu-
um, quæ eſt l. I. Vocant enim in ſcholis
rincipium cuiuſque legis, legem. Et ci-
ant hóc antiquo & recepto more, iuris
eſponſa. Quem ego amplector, ſequór-
que lubenter, vt pote antiquitatis ami-
us. Et hic mos etiam tritus inter He-
bræos, apud quos quando caput, vel liber
in teſtimonium, producitur: principium
ibri vel capitis plerumque, vt nos ini-
tium legis, efferunt. Sicuti conſtat his qui
mediocriter linguam illam deguſtarunt,
ſi paraphraſes Chaldaicas, Thargumim,
vel minimos commentarios illorum ob-
ſeruent.

CAP. III.

De finitione iuſtitiæ & conſtantia & eius origine.

IVs ergo ex iuſtitia,& iuſtitia de cœlo, 1
nóſque per conſequens verę, cœleſtiſ-
que doctrinæ profeſſores ſumus: cum &
iura non humana mente, ſed diuinitus
contigerint. Qua in re prodeat non ſatis
laudatum oraculum, ſiue Iuſtiniani Im-
peratoris ſit, ſiue propter authoritatem
datam, Triboniani, qui operam ſuam
præbuit, quo, cùm nobis ea quæ ad Rei-
publicæ ſalutem pertinent, exarare decre
uiſſet, compendioſè interpretatus eſt lo-
cum ARISTOTELIS περὶ ἀρετῶν vbi di-
ctum eſt. δικαιοσύνη ἐστὶ ἀρετὴ ψυχῆς διανεμη
τικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν. Id eſt IVSTITIA in-
quit, eſt virtus animæ, diſtributiua ſecun-
dum dignitatem. Quod paulo latius
CAESAR, qui ex IVRECONSVLTO-
RVM limpidiſsimis puteis, ac puris fonti
bus, hortos irrigauit ſuos, & æquum &
bonum iuriſque originem & finem, iu-
ſtitiæ appellatione circumſcripſit. Cum 2
& æquitas, quæ triplex eſt, illaque quæ
ad homines pertinet, authore Cicerone [a]
ſub iuſtitiæ nomine concludatur. Eſt
enim

[a] in Topicis.

nim alia quæ ad ſuperos pertinet, quæ
io nomine pietas: alia quæ ad manes, di
a ſanctitas: vt illa quæ ad homines per-
net, dicitur iuſtitia. IVSTINIANVS id-
o ait Iuſtitia eſt cõſtans & perpetua vo-
ntas, ius ſuũ cuique tribuendi [a]. Quod
obat Vlpia. & Et id nouit Appollonius
hodius, apud quem Medea Iaſonem
loquitur [b].

λλ' αὔτως εἴρυσο, δίκη δέ τοι ἔμπεδος ἔστω,
καὶ θέμις ἣν ἄμφω συνθέμεθα. id eſt.

Sed prorſus tuere, Iuſtitia autem ſta-
ilis conſtanſque ſit, & æquitas quam am
o approbauimus. Quodq; iuſtitia ſit æ-
uitas, ius ſuũ cuique tribuens, docet etiã
Cicero in Rhetoric[c] & alibi [d] annotat eã
abitum eſſe animi qui cõmuni vtilitate
õſeruata ſuã cuique tribuit dignitatem,
t hãc affectionẽ quoque iuſtitiã dixit
orro ex his duobus (cõſtans & perpetua
olutas) cognoſcimus IVSTITIAM eſſe
liam Iouis & Themidis, id eſt Dei do-
um & inuentum. Vnde Seneca [e] illud
auſit, Quiſquis Iuſtitiam ſectari deſide-
as: prius Deum time & ama, vt ameris à
Deo, amabis enim Deum ſi in hoc illum
mitaberis, vt velis omnibus prodeſſe,
ulli nocere: tuncq; te virum iuſtum vo-
abunt omnes, quod ante Plato dixerat.

a. §. de Iuſtit. & iur. lib. 1. iuſtitutionũ iuris ciuilis & l. Iuſtit. l. 10. eodem Tit. de inſtit. & iur. lib. 1. §. tit. 1.

b lib. 4. Argonauticorũ verſu 403.

c 2. De inuentione

d. lib. 2. de inuent.

e. De finibus.

f Lib. 4. de virtutibus.

Neque enim inuentio hominis eſt iu-
ſtitia,cum morte hominum non termi-
netur, vt ait idem Plato[a].Quod mutuatũ
ex c. j. Sapientiæ. Vbi iuſtitia perpetua,
& immortalis dicitur. Atque apud pro-
phetam Baruch ſcriptum eſt in fine ca-
pitul.Iuſtitiam ex Deo eſſe. Et Cicero [b].
de finibus,ita inſinuat. Iuſtitiam inquit,
cognitum habes,quod ſit ſummi rectō-
ris & Domini numen, quòd conſilium,
quæ voluntas,cuius ad naturam apta ra-
tio,vera illa & ſumma lex, à Philoſophis
dicitur. Et quidem Deò ſoli verè par- 5
tes deſcriptionis iuſtitiæ, congruunt.
Qui ſolus perpetuus, conſtans, inuio-
labilis. At omnes homines reliqui decli-
nauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, &
non eſt qui faciat bonum [c]. & in aliquò
non errare ſolius diuinitatis, vt ait Iuſti-
nianus [d].Quamobrem,Iuſtitia fingeba- 6
tur virgo inflexibilis odio vel adulatio-
ne, à Chriſippo lib. j. περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς
teſte Gellio. [e] & à Macrobio [f]. dicitur
virgo in cœlum tranſlata, quæque cre-
debatur, vis ſolaris, quæ ſola faciat na-
ſcentes fructus ad hominum vſum pro-
uenire.Vnde alia colligitur probatio,pro
priè,iuſtitiã Dei eſſe munus, & cõtinere
in ſe virtutẽ admirandã pluſquã humanã.
Quod

a *In ſerm. die reip.inſtitutio.*
b *Lib. 4.*
c *Pſal.52*
d *In l.2. §.ſi quid autẽ,de veteri iure enucleã lib. 1.C tit.20.*
e *Lib.14. c.4.*
f *lib. 1.Saturnalio. c. 24.*

quod interpretatur Dauid Pſal. ordine apud latinos 118, apud Hebręos, autẽ 119. ſci[licet], inquit, quia Iuſtitia tua, præcepta tua ſunt. Ex præceptorũ autem obſeruantia, cuncta bona ſcaturiunt populo Dei. Refertáque ſacra pagina iſtiuſmodi pollicitatione. Si præcepta mea obſeruaueritis, bona terræ comedetis, aliis permultis coniunctis benedictionibus [a]. nam & omnia propter mandata Dei fiunt, Eccleſiaſtici. c. 35. vt omnia etiam ſub iuſtitia concluduntur. Idcirco dicitur in Eccleſiaſtico[b]. Qui operatur iuſtitiam ipſe exaltabitur. Et rurſum in Deuterono. [c] Iuſtè, quod iuſtum eſt perſequeris, vt viuas, & poſſideas terram quam Dominus tuus dederit tibi. Atque hic merito, illud animaduertendum eſt, iuſtitiam, quia Deo propriè ſit attributa, apud antiquos Hebræos, & Chriſtianos frequentius, pro Meſsiah. vbi de eo agitur intelligi. Vt Dominus Hadrianus Finus annotat [d]. quodque Daniel [e] probat, ibi adducatur iuſtitia ſempiterna, id eſt Meſsiah. Ita Rabbinus Barachias Thalmudiſta libro, Seder olam id eſt, de ordine mundi. Et Ieremiah [f]. vocat eum Tzemach Tzaddik, germen iuſtum. Et rurſum [g]. ſuſcitabo domui Dauidis Tzemach Tzedakah.

a *Deuteronomij. c. 7. Exod. c. 12. 34. & 23.*
b *c. 20.*
c *c. 16.*
d *Lib. 6. Flagell. in Iudæos. c. 16.*
e *c. 6.*
f *c. 23.*
g *in c. 33.*

ſemen iuſtitię. quo fit vt & iuſtitiā quod ad habitum pertinet, quem ἕξιν dicit Ariſtoteles, ad Deum referamus, quod habitu ſecundum eundem Ariſtotelem, πολυχρονίους καὶ δυσκινήτους habeat effectus, diuturnos & motu difficiles. QVANTVM autem ad DIATHESIM pertinet, cum DIATHESES habeant εὐκινήτους καὶ εὐμεταβλήτους affectiones mobiles & facile mutabiles, ad hominum animam referemus & voluntatem. Et hac in re maxi- 7
mè deceptus Carneades, acutus & ſubtilis magis, quam conſtans & Chriſtianus diſputator iuſtitię, qui iuſtitiā, ſine ſtultitia eſſe poſſe negat: Lactantio Firmiano teſte [a]. Iuſtitiam cum ſtultitiæ ſubiecto conſiderans, falſo tamen. Potiſsimum ſi iuſta trutina appendantur verba Iuſtiniani & iuriſconſultorum, vbi ſemper rati ſumus, & probabilius viſum eſt, dictionem, conſtans, indicare iuris ſtationem quam diximus iuſtitiam: idque periphraſis iuſtitiæ demonſtrat, dū dicimus q̀ iuſtitia ſit iuris ſtatio vnde ꝑfluat ius. Quā quidem ſedē & ſtationem, Deū eſſe exiſtimo, in quo ſunt omnes theſauri ſciētiæ & ſapientiæ abſconditi. Nec minus eloquenter, analogia dictionis ferit aures, quādoquidē in aliis nominibus, illa recepta, &

[a] Lib. 5. de falſ. Iuſtit. c. 15.

,& ꝓbati authores non pugnãt: vt in-
ſtitiũ pro interuallo, inter vnã & alte-
ſtation. Queãdmodũ ſtata ædificia &
ora: dicimus. Et Cicero [a]. iuſtitiũ edici
iuris dãdi intermiſſione, dixit. Et Li-
s ſæpe. Atq; iuſtitia δικαιοσύνη quaſi δι-
ς συνεσις, id eſt, iuſti intellectus, qui ſo-
verè apud Deũ eſt, ex quo ius & eius lex
nauit. Cui ſentẽtię nec illud, ꝙ per cer
& diuerſa tẽpora leges ꝓmulgatę fue-
t, aduerſatur: tum enim non incipit
e lex, cùm ſcripta eſt, ſed cùm orta eſt:
ta autem eſt ſumma cum mente diui-
Authore Cicer. [b]. Sic ſecundum
EMOSTHENEM [c]. lex donum dei.
ius ſententiam amplectitur MARTIA
s iuriſconſultus, &c. Et dominus, iu-
x & legifer noſter [d]. cuique nullus ſi-
ilis [e]. Et huius ſtudij ratione quis nos
erdotes legitimè dixerit ait VLPIA-
VS [f]. & ita iuſtitiam colimus, id eſt
eum authorem iuſti, ita, iuſtitia de
lo proſpexit, [g]. Quare vt author
ornelius Tacitus, [h]. neque animad-
rtere, neque vincire, neque ver-
rare quidem, apud Germanos, ni-
ſolis ſacerdotibus permiſſum, non
aſi in pœnam, nec ducis iuſſu, ſed
lut Deo imperante. Et apud Ægyptios

a. *Oratione de Aruſpicum reſponſis.*
b. 3. *de legib.*
c. *in Ariſtogitonem: & in l. 2. de legi. lib. 1 pin. Tit. 3.*
d. *Eſa. 33. c.*
e. *Iob. 36. c.*
f. *in iam ci tata l. 1. §. huius ſtudij de Iuſtitia.*
g. *Pſal. 84.*
h. *lib. de mor ger. maner.*

Reges, à quibus pendẽt leges, ex ſacerdotibus, teſte Diodoro Siculo creãtur. quod & Plato lib. de regno tradit, imo & reges ſacris initiari cogi ait. Et plerunq; reges Iſraël erãt ſacerdotes, vt Iudas Macchabęus & Alexãder & alij teſte abbreuiatore hebræo Ioſeppi. Tales reges Romanorũ antè conſules, pulſi regno, vt Liuius[a] ait & Dionyſius Halicar.[b] Accedit quod iuſtę & verę viæ regis ſeculorũ dicãtur[c]. Sic Iudices Dij nũcupati ob iuſtitiã in Exodo[d]. nã iudices nõ hominis ſed Dei exercent iudiciũ[e]. idcirco ſtatutũ, & obſeruatur, iudices iurare debere, ſe in omnibus dirimẽdis, æquitatẽ & iuſtitiã ſeruaturos, tactis ſacroſanctis Dei Euãgeliis, ex formula Iuſtiniani[f]. vt inquit in verſiculo, ſic enim attendẽtes ſacras ſcripturas, & Dei preſentia cõſecrati, ex maiore prępidio lites dirimãt. Quod chriſtianus rex Galliæ obſeruari, in curiis ſingulis annis, voluit: potiſsimũ in ſenatu, vt Dei timor & obſequiũ, antè oculos, ſupremis iudicibus ſubiiciatur. Et Dei beneficentia deuinciatur: quę duobus pręcipuè veluti quibuſdam neruis retinetur, pietate ſcilicet & iuſtitia: quibus non inconſulte, imò ſi Deus velit felici omine, inſignia Noſtri Regis Caroli noni, ſunt ſelecta. Pietati Et

a *lib. 1.*
b *in 5.*
c *Apocal. ſ. 15.*
d *c. 23.*
e *2. Paralipom. c. 19.*
f *in l. rẽ non nouã l. 12. de iudiciis lib. C. 3. tit. 1.*

te Et Ivstitia. quibus duo-
bus Deus maximè demulcetur. Ait enim
Apollonius Rhodius, Ζεὺς αὐτὸς τὰ ἕκαστ' ἐ-
πιδέρκεται, οὐδέ μιν ἄνδρες λήθομεν ἔμπεδον, οἵτε a *lib.2. Ar*
θεουδέες οὐδὲ δίκαιοι, id eſt[a]. Ipſe Deus, ſingu- *gonaut.*
a videt, Neque homines ipſum latēt per- *verſu*
petuò, Si ſunt pij vel iuſti. Seruius etiam *1085.*
Sulpitius authore Quintiliano Antiſti-
tes, iudicēs, vt ſacrorum antiſtitēs, di- b *8.c.*
xit. Et apud Hieremiam[b]. non peribit
lex de Sacerdote, nec conſilium à ſapien- c *pro Au-*
te. Et Cicero[c] religionem, iudicis offi- *lo Cluentio.*
cium, habere, docet: eſt inquit ſapientis
iudicis, meminiſſe ſe hominem, cogitare
tantum ſibi à populo Romano fuiſſe
permiſſum, quantum commiſſum & cre-
ditum ſit: & non ſolum ſibi poteſtatem
datam, verum etiam fidem ſibi habitam,
meminiſſe, poſſe, quem oderit abſolue-
re: quem non oderit, cōdemnare: & ſem-
per nō quid ipſe velit, ſed quid lex & reli
gio cogat, cogitare. Et meminit Plato etiã d *In libro*
à Magiſtratibus ſummis, in plurimis *ciuili. vel*
Græcorũ ciuitatib⁹ præcipua ſacra inſtitui. *de Regno.*

Cap. IIII.

Diuinitatis Iuſtitiæ, à ratione, probatio.

Deinceps, inſtrumentum quo iu-
ſtitiam comprehendimus, probat

Dei eſſe opus, iuſtitiam. Nempe ipſa ratio, quæ ſui natura diuina, vim habet in corpore mortali ſæpè ipſa mutabilis. Quia Iuſtitia vi rationis eruitur, atque eius, per eam, participes reddimur. Ratione inquam per quam vnicè à brutis, cum animæ immortalitate, diſtinguimur. Et ideo naturalem Iuſtitiam, æquitatis rationem, Modeſtinus dixit[a]. & teſte Rabbino Aben Tybbon, in ſua Hebræa Phyſica, quam vocat רוח הַחן Ruach Hachen. i. ſpiritum gratiæ; c. 1. נקרא זה הכח נפש מהדברת אונפש המשכלת. Nikra ze hacoach Nepheſch hamedabbereth o nepheſch hameſacceleth, i. vocatur hæc facultas propria hominis, vis animæ ad loquendum vel ad intelligendum. & de hac, intellectúque, idem eodem, c. 3. diſputat Tybbon. Et hæc, illa eſt, mea ſententia quam Deus inſufflauit cum anima, in protoplaſtum in eius Geneſi[b]. ſic rectè Cicero[c]. dixit, nos natura iuſtos eſſe factos. Huic etiam rationi, leges innituntur, hac fouentur, & iuſſa tuentur: nam legis anima ratio eſt[d]. Ratio autem pars animi, qui quaſi tetrachordum quoddam intellectu ratione, Phantaſia, ac ſenſibus, ſi credamus Platonicis conſtat. Intellectus diuinus eſt, in quo

nihil

a *In l. ſcire oportet l. 15. §. ſufficit de excuſat. tutor. lib. 27. ff. Tit. 1.*

b *Geneſ. 1. c.*

c *primo de legibus.*

d *Cano erit autem lex 4. diſtinct.*

nihil eſt niſi ſimplex ac purum & vniforme. Imaginatio & ſenſus mortales partes ſunt, proinde mutationibus varietatibúſque refertæ. Media Ratio propria eſt humanæ naturæ, arbitriúmque anceps habet inclinandi ad diuina, & ad mortalia; vt ait Carolus Valgulius,[a]. ideo hæc ratio cõſummata felicitatem hominis impleuit: vt ait Seneca[b]. Et Phocylides in ſententiis. τῆς δὲ θεολόγος ἐστὶν ἄριστος σοφίης. Verũ diuinitus inſpiratæ Sapientię ratio, optima eſt. Et tradit Lucretius[c]. Caput eſſe quaſi, & dominari in corpore toto. Conſilium, quod nos animum, mentémque vocamus:

Idq. ſitũ media regione in pectoris hęret.
Hic exultat enim pauor, ac metus: hæc loca circum (que eſt.
Lætitiæ mulcent: hic ergo mens animú-
Cætera pars animę, ꝑ totũ diſſita corpus.
Paret: Et ad numen mentis, nomenque mouetur.

QVÆ cum ita vera ſint, & aperta habeāt & nuda principia, non dubium conſilii. firmitatem & certitudinẽ, ad Deum referendam, qui verax, omnis autem homo mendax. Vt Paulus tradit ad Roman.[d]: & ibi & in illo namq; vt ſcribitur libro Sapientiæ[e]. ſpiritus intelligentiæ ſanctus,

a In proœmio ad Muſicam Plutarchi.
b 77. Epiſtola. ad Lucillum.
c Li. 3. Verſu 139.
d c. 3. & in Euangelio.
e c. 7.

humanus, benignus, ſtabilis, certus, ſecũrus, omnem habẽs in ſe virtutem, omnia proſpiciẽs Iuſtitiáque vapor virtutis Dei, & emanatio quædam Claritatis eiuſdem omnipotentis, ſincera, nihilque ideo in ſe coinquinatum habens.

Cap. v.

Iuſtitiam, perfectam anacephalæoſim virtutum eſſe, & per conſequens à Deo.

HVius rei gratia cõſiderari par eſt, Iuſtitiam non tantũ virtutẽ ſimpliciter eſſe, ſed omnium virtutũ virtutem, idque ex Philoſophorũ omnium cõſenſu. Subſcribit Iuſtinianus[a]. teſtatúrque hanc alias virtutes, in ſe complecti: quod excerptum ex Gnomis Elegiacis Theognidis[b]. & ex Ariſtotele[c]. cõſentiente Cælio Rhodigino[d] & Diuo Hieron[e]. Atque & Menedemus Cretenſis, idem eſſe temperantiam, fortitudinem ac Iuſtitiam voluit, & veluti gladiũ ac enſem, appellari. Zenóq; Citicus Definiens Iuſtitiã, ait eſſe eã quæ ſuum cuique tribuit: in rebus aſſumẽdis, Temperantiam: & in perpetiendis, fortitudinem. Teſte Plutarcho[f]. Conſentítque Meno Platonis, quodcunque inquit, cum Iuſtitia ſit, virtus eſt, quod autem abſque illa,

a Titu.20. collatio 5. in nonellis Rubrica vt omnes obediant iudicib. prouinciar.
b Carminé q;. 147.
c Lib.5. Ethicor.
d Lib.23.c. 14.
e ad Demetrium.
f Lib. de virtute morum.

lla, eiuſque ſimilibus, Prauitas. Et congruit maximè huic, virtutis vera finitio vel deſcriptio, potiſſimum illa quæ à Nicolao Borbonio Carmine comprehenſa eſt: dum ait.

Virtus eſt ſtudium veræ pietatis, & ardēs
Quod dat donum, Deus.

Nam Iuſtitia verè donum eſt peculiare Dei elargitū hominibus. Vt cecinit etiā Heſiodus[a]. citatus etiam à Porphyrio[b].

τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε κρονίων,
ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
ἐσθειν ἀλλήλους ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐπ᾽ αὐτοῖς,
ἀνθρώποισι δ᾽ ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη
γίνεται: i. Hāc hominib. legē diſpoſuit Saturn. piſcibus quidē & feris, auibus & volucribus, ſe mutuo vt deuorēt: quādoquidē, iuſtitia carent. Hominibus autem, dedit iuſtitiam, quæ multo melior eſt. Quambrem cum virtutum cumulus omnium, nullo modo ſit in aliquo mortaliū, quia quiſque ſuos patitur manes & vitiorum habet fomitem, non eſt quod vſurpemus nobis abſolutam Iuſtitiam, ſed oportet ſuo authori Deo relinqui, eam interim quantum conceditur exercentes: & ita nos hac in parte, Theoſophi dicemur, qui probè ſi de ea ſentiamus, & Sophiam iuſtitiæ profitemur.

a In Ergis verſu 274.
b Lib. 11. De abſtinentia animalium.

Cap. VI.

De legum inuentione & immutabili natura.

ET ex his omnibus iam etiam apparet, quis fuerit legum verus & primus author: & mendacium gentilium conuincitur, quorum aliqui primam legum inuentricem nudè prædicant Cererem, vt Plinius voluit[a]. & alij, ſicut & quidam Moſem datorem dicunt. Hi enim veram legis originem non callent. Nam ſi fatentur, Iuſtitiam à Deo, vt nemo inficias ibit, legem autem autument ab hominibus, inuentumque illorum, vnum corpus, membratim diſcerpunt, & vim animamque legis, rationem inquam, ab ea ſegregant. Etenim legiſlatores, licentiam & authoritatem legum promulgādarum à Deo acceperunt[b]. Et rurſum[c] dicitur, Deum, ideo de Cœlo Imperium conſtituiſſe, vt leges aptaret negotiis ſecundum naturæ varietatem. Et Iuſtinianus[d] ait diuino quodam motu, legiſlatores ad actiones, & earum iura perueniſſe. Hinc leges ſacratiſſimæ dictæ, & conſtringentes hominum vitas[e]. Et nos ideo ſerui legum vt Cicero docet[f] dum ait. Multo eſt indignius recedere 1

a Lib. 7. c. 56.

b in §. 1. vt hi qui obligatas perhibent ſe habere res minor in authen. Colla. 6. Tit. 2.

c in §. quia igitur de inſtrumentor. fide & cautela.

d in l. Final de præſcriptione longi tempor. lib. 7. C. Titul. 33.

e in l. leges ſacratiſſimæ l. 9. de legibus lib. 1. c. Titu. 17.

f pro aulo Cluentio.

recedere à legibus, hoc enim vinculum eſt huiuſce dignitatis qua fruimur in Republica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis: mens & animus & conſilium & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. Vtque corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, neruis ac membris vti non poteſt. Legum miniſtri, Magiſtratus: Legum interpretes, Iudices: legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus. Et Diuus Paulus ad Romanos[a]. Lex inquit, in homine dominatur quanto tempore viuit. atque ſcire conuenit quod non omnis iuſtitia in lege eſt, ſed lex ex iuſtitia, & lex tantum iis qui ſub lege ſunt loquitur, vt omne os obſtruatur, & ſubditus ſit omnis mundus Deo, per legemque cognitio peccati[b]. Nicander etiam[c]. non id oblitus eſt. Dum Deum eo ſolo amandum cenſet; quod iura reddat dum ait.

Καὶ κ᾽ ἔνθ᾽ ὑπνοπόλοιο καὶ εἴσετε Νικάνδροιο
Μνῆστιν ἔχοις, θεσμὸν δὲ Διὸς ξένοιο φυλάσσοις, i.
Iã te Nicãdri memorẽ precor eſſe poetæ,
Atque Iouem iura hoſpitibus reuerebere dantem.

Sic lex à Deo, preuaricatio autẽ legis à Diabolo, vt ait Diuus Ambroſ.[d]. Cæterũ

a c. 7.
b *ad Romanos c. 2.*
c *carmine finali Alexipharmacon.*
d *Sermone de Ieiunio. & canon. ſexta die, 35. diſtinctione in Decretis.*

& diſtinguenda nobis ſunt iura humana à diuinis ſanctionibus, in quibus maior perfectio quàm in humanis conſtitutionibus, Nam quanuis multum ab illa perfectione participent, humana diuinis tamen comparata iniuſta fermè ſunt. Omnes enim Iuſtitiæ noſtræ abſque Deo, velut pannus mēſtruatæ[a]. Debentque leges humanæ per ius diuinum, quantum fieri poteſt, rectificari, & per eius præſcriptum velut aurum per ignem, probari, ne contrariæ ſint, quanquam non per omnia & in omnibus ſimiles ſint. Habent enim impares fines particulares, quanuis ſalus populi, ſuprema ſit & conueniens diuino iuri, conſideratio. Nam humana iura vt potiſſimum conſiderant pacem hominum, & externa ſemper, cum gloria Dei (qui finis omnium communis eſt) laudem bonorum, animaduerſionem in delinquentes: & ad ſimplices cogitationis fines, qui propriè iuris diuini ſunt, nō progrediuntur. Quocirca Vlpianus ait cogitationis pœnam nemo meretur iure inquam, humano[b], iure diuino diuerſum tamen eſt, vt liquet ex præcepto, non concupiſces rem proximi[c], & apud Matthæum [d] quicunque viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt.

a *Ieſaia. c.64.*

b *in l. cogitationis, l. 18. de pœnis lib. 48. pan. tit. 19. & 5. c.*

c *Exod.*

d *19. c. 5.*

.Commune id tamen, vt. Omnia iura ma & immutabilia conſtitui debeant. de Xenophon[a].probat leges, quas iuris ntium dicere poſſumus, Deum homibus dediſſe: vt quæ à cunctis hominis, etiam idioma vnum non intelligen us, ſeruentur. Idque ea ratione, placuit tiniano.[b]. Ita lex etiam ad naturæ varatem, immutabilis & perpetua fer-.[c]. Neque moueat ſcrupulum quod auando legibus derogetur, vel hę peni- abrogentur: hoc enim non ex legis ura, ſed ratione accidit ſubiecti netij, & hominis occaſione, quæ mutabiſunt: pro quorum vrgente neceſſitate variat iuſſa & decreta: vis legis aun eadem vt ait Innocentius tertius.[d]. od probari poteſt ex eo, quod lex dia conſtans & perpetua eſt. atque ideo veteris teſtamenti perpetua dicta & legalibus, vt affatim ſuppetunt eiuſn voluminis teſtimonia. Nam in pris circuncifio ſub fœdere ſempiterno rahæ data.[e]. Item eius azimi in æterm.[f].immolatio agni veſpertini.[g]. Fe-[h]. Nihilominus tamen, hæc lex ceſſa-[i].vt prædictum erat per Hieremiam. :.ibi, in diebus, inquit Deus illis, feriam nui Iacob fœdus nouum. Quia adue-

a lib.4 de factis & dictis Socr.
b in §. ſed naturalia, de iure natural. gent. & ciuil lib.1. inſtit. ciuil. tit.2.
c Iuſtiniā. in §. vt au tē lex. de nō alienā. rebus eccleſiæ, in authen. coll. 2. tit.1. Theodoſ. & Valen. Cæſares, in l. Arrian. l.5. de here. lib.1.c. tit.8.
d in c. non debet. c. 8. de conſan. & affinitæ.
e gen.c.17.
f Exod.12.
g Exod.29.
h Leuit.22. & 29.
i Paul. ad Hebr.8 c.

niente maiore perfectione & gratia, illa quæ tantum, vmbram præferebant ceſſarunt.i.remanente ſubſtantia,id eſt veritate: & pro occurrentibns neceſſitatibus iura mutari & tolli debere veritas ipſa ſatis docet, quemadmodum nouis plagis & morbis, nouæ medicinæ adhibendæ ſunt. Et nouo generi delictorum,vel delictis ipſis, aliquo in loco frequentatis, pœnę acriores aſperioreſque imponi ſolent. Vt doctè ſtatuit Claudianus ex Demoſthenis teſtimonio, & ex Homero.[a]. Quod quidem fit non iudicis authoritate,ſed eius, qui legis condendæ habet facultatem, vt pote principis vel ſenatus, vel conſilij publici Vlpiano teſte.[b]. Atque idcirco à lege apoſtolorum, qua próhibebatur,actuum.15.c. abſtinendum eſſe à ſanguine & ſuffocato,auctoritate & vſu eiuſdem eccleſiæ apoſtolicæ, receſſum eſt. Sunt enim tempora, naſcentis eccleſiæ,& prouectæ,diſtinguenda. in illis quidem lacte, in his autem ſolido cibo,opus fuit. Vnde colligitur immutabilitas ſubſtantiæ legis & veritatis, etſi forma mutetur interdum. Cæterum homo, inſtrumẽtum nobiliſſimum eſt,per quod ratio effectum ita diuinum óperatur. at non in homine ſiſtendum eſt,ſed vlterius pro-

a *Iliad. 24. in l. aut facta. l.15. de pœnis lib. 48. π. tit.19.*

b *in.l. moris. l. 9. eiuſdem tit. de pænis.*

ogredi neceſſe,ad Deum vſque. Nem-
qui hominem ſingulari dono & mu-
re rationis & Iuſtitiæ decorauit. Hæc
imago Dei,hæc Phronema Anacreō-
, & perfecta ſapientia Ciceroni.[a]. hæc- a 1.*de legib.*
c ratio, cuique homini pro lege data,
am ſi tanquam ducem ſequamur, nun-
am aberrabimus,vt ſcribit idem Cic.[b] b 1.*offi.* 1. *de legi.* & 3.*Tuſcul.*
i & hac nos belluis præſtare voluit.
verum eſt. Nam neque huius animalis
quam anima,virtutem percipiet,à quo
tionem abſtuleris, vt ait Plato [c].Et hæc c *in Epino.*
mens, & ignis quem furatus eſt Pro-
etheus à Ioue,apud Heſiodum[d]. Quem d *in ergis.*
xpreſſit Claudianus[e] his verbis. e *in* 4.*Honori, cōſulatu verſu.* 223.

iſce orbis, quod quiſque ſibi, cùm condere t artus
Noſtros, æthereis miſcens terrena Prometheus,
inceram patri mentem,furatus olympo
Continuit clauſtris, indignantemque reuinxit.
diunxit gēmas, illæ cum corpore lapſæ
ntereunt, hæc ſola manet, buſtoque ſuperſtes
uolat,hanc alta capitis fundauit in arce,
Mādatricem operum, proſpecturámque labori.

ſemen iuſtitię. quo fit vt & iuſtitiã quod ad habitum pertinet, quem ἕξιν dicit Ariſtoteles, ad Deum referamus, quod habitu ſecundum eundem Ariſtotelem, πολυχρονίους καὶ δυσκινήτους habeat effectus, diuturnos & motu difficiles. QVANTVM autem ad DIATHESIM pertinet, cum DIATHESES habeant εὐκινήτους καὶ εὐμεταβλήτους affectiones mobiles & facile mutabiles, ad hominum animam referemus & voluntatem. Et hac in re maxi- 7
mè deceptus Carneades, acutus & ſubtilis magis, quam conſtans & Chriſtianus diſputator iuſtitię, qui iuſtitiã, ſine ſtultitia eſſe poſſe negat: Lactantio Firmiano teſte [a]. Iuſtitiam cum ſtultitiæ ſubiecto conſiderans, falſo tamen. Potiſsimum ſi iuſta trutina appendantur verba Iuſtiniani & iuriſconſultorum, vbi ſemper rati ſumus, & probabilius viſum eſt, dictionem, conſtans, indicare iuris ſtationem quam diximus iuſtitiam: idque periphraſis iuſtitiæ demonſtrat, dũ dicimus ꝙ iuſtitia ſit iuris ſtatio vnde ꝓfluat ius. Quã quidem ſedẽ & ſtationem, Deũ eſſe exiſtimo, in quo ſunt omnes theſauri ſciẽtiæ & ſapientiæ abſconditi. Nec minus eloquenter, analogia dictionis ferit aures, quãdoquidẽ in aliis nominibus, illa recepta, &

a *Lib. 5. de falſ. Iuſtit. c. 15.*

pta, &

,& ꝓbati authores non pugnãt: vt in-
ſtitiū pro interuallo, inter vnã & alte-
ſtation. Quẽadmodū ſtata ædificia &
ora: dicimus. Et Cicero [a]. iuſtitiū edici a. *Oratione*
iuris dãdi intermiſſione, dixit. Et Li- *de Aruſpi-*
s ſæpe. Atq; iuſtitia δικαιωσύνη quaſi δι- *cum reſpon*
κ συνεσις, id eſt, iuſti intellectus, qui ſo- *ſis.*
erè apud Deū eſt, ex quo ius & eius lex b. 3. *de le-*
nauit. Cui ſentẽtię nec illud, ꝙ per cer *gib.*
& diuerſa tẽpora leges ꝓmulgatę fue- c. *in Ari-*
t, aduerſatur: tum enim non incipit *ſtogitonem:*
e lex, cùm ſcripta eſt, ſed cùm orta eſt: *& in l. 2.*
ta autem eſt ſumma cum mente diui- *de legi lib.*
Authore Cicer. [b]. Sic ſecundum 1 *pin. Tit. 3.*
MOSTHENEM [c]. lex donum dei. d. *Eſa. 33. c.*
ius ſententiam amplectitur MARTIA e. *Iob. 36. c.*
s iuriſconſultus, &. Et dominus, iu- f. *in iam ci*
x & legifer noſter [d]. cuique nullus ſi- *tata l. 1. §.*
lis [e]. Et huius ſtudij ratione quis nos *huius ſtu-*
erdotes legitimè dixerit ait VLPIA- *dij de Iuſti*
VS [f]. & ita iuſtitiam colimus, id eſt *tia.*
um authorem iuſti, ita, iuſtitia de g. *Pſal. 84.*
lo proſpexit, [g]. Quare vt author h. *lib. de*
rnelius Tacitus, [h]. neque animad- *mor ger.*
rtere, neque vincire, neque ver- *manor.*
rare quidem, apud Germanos, ni-
ſolis ſacerdotibus permiſſum, non
aſi in pœnam, nec ducis iuſſu, ſed
lut Deo imperante. Et apud Ægyptios

Reges, à quibus pendēt leges, ex ſacerdotibus, teſte Diodoro Siculo creātur. quod & Plato lib. de regno tradit, imo & reges ſacris initiari cogi ait. Et plerunq; reges Iſraël erāt ſacerdotes, vt Iudas Macchabęꝰ & Alexāder & alij teſte abbreuiatore hebræo Ioſeppi. Tales reges Romanorū antè conſules, pulſi regno, vt Liuius [a] ait & Dionyſius Halicar. [b] Accedit ꝙ iuſtę & vere viæ regis ſeculorū dicātur [c]. Sic Iudices Dij nūcupati ob iuſtitiā in Exodo [d]. nā iudices nō hominis ſed Dei exercent iudiciū [e]. idcirco ſtatutū, & obſeruatur, iudices iurare debere, ſe in omnibus dirimēdis, æquitatē & iuſtitiā ſeruaturos, tactis ſacroſanctis Dei Euāgeliis, ex formula Iuſtiniani [f], vt inquit in verſiculo, ſic enim attendētes ſacras ſcripturas, & Dei preſentia cōſecrati, ex maiore pręſidio lites dirimāt. Quod chriſtianus rex Galliæ obſeruari, in curiis ſingulis annis, voluit: potiſſimū in ſenatu, vt Dei timor & obſequiū, antè oculos, ſupremis iudicibus ſubiiciatur. Et Dei beneficentia deuinciatur: quę duobus pręcipuè veluti quibuſdam neruis retinetur, pietate ſcilicet & iuſtitia: quibus non inconſulte, imò ſi Deus velit felici omine, inſignia Noſtri Regis Caroli noni, ſunt ſelecta. PIETATE ET

a lib. 1.
b in 5.
c Apocal. ſ. 15.
d c. 23.
e 2. Paralipom. c. 19.
f in l. rē non nouā l. 12. de iudiciis lib. C. 3. titu. 1.

e Et Ivstitia. quibus duo-
us Deus maximè demulcetur. Ait enim
pollonius Rhodius, Ζεὺς αὐτὸς τὰ ἕκαστ' ἐ-
φέρκεται, οὐδέ μιν ἄνδρες λήθουσιν ἔμπεδον, οἵτε a *lib. 2. Argonaut. versu 1085.*
ὁσίοι οὐδὲ δίκαιοι, id eſt[a]. Ipſe Deus, ſingu-
videt, Neque homines ipſum latēt per-
etuò, Si ſunt pij vel iuſti. Seruius etiam
ılpitius authore Quintiliano Antiſti-
s, iudicēs, vt ſacrorum antiſtitēs, di- b *8. c.*
ſ. Et apud Hieremiam[b]. non peribit
x de Sacerdote, nec conſilium à ſapien- c *pro Aulo Cluentio.*
. Et Cicero [c] religionem, iudicis offi-
um, habere, docet: eſt inquit ſapientis
dicis, meminiſſe ſe hominem, cogitare
ntum ſibi à populo Romano fuiſſe
rmiſſum, quantum commiſſum & cre-
tum ſit: & non ſolum ſibi poteſtatem
tam, verum etiam fidem ſibi habitam,
eminiſſe, poſſe, quem oderit abſolue-
quem non oderit, cōdemnare: & ſem-
r nō quid ipſe velit, ſed quid lex & reli
o cogat, cogitare. Et meminit Plato etiā d *In libro ciuili. vel de Regno.*
ì Magiſtratibus ſummis, in plurimis
çcorū ciuitatib9 prçcipua ſacra inſtitui.

Cap. IIII.

Diuinitatis Iuſtitiæ, à ratione, probatio.

Deinceps, inſtrumentum quo iu-
ſtitiam comprehendimus, probat

Dei eſſe opus, iuſtitiam. Nempe ipſa ratio, quæ ſui natura diuina, vim habet in corpore mortali ſæpè ipſa mutabilis. Quia Iuſtitia vi rationis eruitur, atque eius, per eam, participes reddimur. Ratione inquam per quam vnicè à brutis, cum animæ immortalitate, diſtinguimur. Et ideo naturalem Iuſtitiam, æquitatis rationem, Modeſtinus dixit[a]. & teſte Rabbino Aben Tybbon, in ſua Hebræa Phyſica, quam vocat רוח הַחן Ruach Hachen. i. ſpiritum gratiæ; c. 1. נקרא זה הכח נפש מהדברת אונפש המשכלת. Nikra ze hacoach Nepheſch hamedabbereth o nepheſch hameſacceleth, i. vocatur hæc facultas propria hominis, vis animæ ad loquendum vel ad intelligendum. & de hac, intellectúque, idem eodem, c. 3. diſputat Tybbon. Et hæc, illa eſt, mea ſententia quam Deus inſufflauit cum anima, in protoplaſtum in eius Geneſi[b]. ſic rectè Cicero[c]. dixit, nos natura iuſtos eſſe factos. Huic etiam rationi, leges innituntur, hac fouentur, & iuſſa tuentur: nam legis anima ratio eſt[d]. Ratio autem pars animi, qui quaſi tetrachordum quoddam intellectu ratione, Phantaſia, ac ſenſibus, ſi credamus Platonicis conſtat. Intellectus diuinus eſt, in quo nihil

a In l. ſcire oportet l. 15. §. ſufficit de excuſat. tutor. lib. 27. ff. Tit. 1.

b Geneſ. 1. c.

c primo de legibus.

d Cano erit autem lex 4. diſtinct.

nihil eſt niſi ſimplex ac purum & vniforme. Imaginatio & ſenſus mortales partes ſunt, proinde mutationibus varietatibúſque refertæ. Media Ratio propria eſt humanæ naturæ, arbitriúmque anceps habet inclinandi ad diuina, & ad mortalia, vt ait Carolus Valgulius,[a]. ideo hæc ratio cõſummata felicitatem hominis impleuit: vt ait Seneca[b]. Et Phocylides in ſententiis. τῆς δὲ θεολόγος ἐστὶν ἄριστος σοφίης. Verũ diuinitus inſpiratæ Sapientię ratio, optima eſt. Et tradit Lucretius[c]. Caput eſſe quaſi, & dominari in corpore toto.

Conſilium, quod nos animum, mentémque vocamus:
Idq. ſitũ media regione in pectoris hęret.
Hic exultat enim pauor, ac metus: hæc loca circum (que eſt.
Lætitiæ mulcent: hic ergo mens animú-
Cætera pars animę, ꝑ totũ diſſita corpus.
Paret: Et ad numen mentis, nomenque mouetur.

QVÆ cum ita vera ſint, & aperta habeãt & nuda principia, non dubium conſilii firmitatem & certitudinẽ, ad Deum referendam, qui verax, omnis autem homo mendax. Vt Paulus tradit ad Roman.[d]: & alibi & in illo namq; vt ſcribitur libro Sapientiæ[e]. ſpiritus intelligentiæ ſanctus,

a In proœmio ad Muſicam Plutarchi.

b 77. Epiſtola. ad Lucillum.

c Li. 3. Verſu 139.

d c. 3: & in Euangelio.

e c. 7.

humanus, benignus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnem habés in ſe virtutem, omnia proſpiciés Iuſtitiáque vapor virtutis Dei, & emanatio quædam Claritatis eiuſdem omnipotentis, ſincera, nihilque ideo in ſe coinquinatum habens.

Cap. v.

Iuſtitiam, perfectam anacephalæoſim virtutum eſſe, & per conſequens à Deo.

HVIVS rei gratia cōſiderari par eſt, 1
Iuſtitiam non tantū virtutē ſimpliciter eſſe, ſed omnium virtutū virtutem, idque ex Philoſophorū omnium cōſenſu. Subſcribit Iuſtinianus[a]. teſtatúrque hanc alias virtutes, in ſe complecti: quod excerptum ex Gnomis Elegiacis Theognidis[b]. & ex Ariſtotele[c]. cōſentiente Cælio Rhodigino[d] & Diuo Hieron[e]. Atque & Menedemus Cretenſis, idem eſſe temperantiam, fortitudinem ac Iuſtitiam voluit, & veluti gladiū ac enſem, appellari. Zenóq; Citicus Definiens Iuſtitiā, ait eſſe eā quæ ſuum cuique tribuit: in rebus aſſumēdis, Temperantiam: & in perpetiendis, fortitudinem. Teſte Plutarcho[f]. Conſentítque Meno Platonis, quodcunque inquit, cum Iuſtitia ſit, virtus eſt, quod autem abſque

a Titu. 20. collatio 5. in nouellis Rubrica vt omnes obediant iudicib. prouinciar.
b Carminé q3. 147.
c Lib. 5. Ethicor.
d Lib. 23. c. 14.
e ad Demetrium.
f Lib. de virtute morum.

illa,

ılla, eiuſque ſimilibus, Prauitas. Et congruit maximè huic, virtutis vera finitio vel deſcriptio, potiſſimum illa quæ à Nicolao Borbonio Carmine comprehenſa eſt: dum ait.

Virtus eſt ſtudium veræ pietatis, & ardēs
Quod dat donum, Deus.

Nam Iuſtitia verè donum eſt peculiare Dei elargitū hominibus. Vt cecinit etiā Heſiodus[a]. citatus etiam à Porphyrio[b].

a In Ergis verſu 274.
b Lib. 11. De abſtinentia animalium.

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
χθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
ἔσθειν ἀλλήλους ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐπ' αὐτοῖς,
ἀνθρώποισι δέδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη

γίνεται: i. Hāc hominib. legē diſpoſuit Saturn. piſcibus quidē & feris, auibus & volucribus, ſe mutuo vt deuorēt: quādoquidē, iuſtitia carent. Hominibus autem, dedit iuſtitiam, quæ multo melior eſt. Quamobrem cum virtutum cumulus omnium, nullo modo ſit in aliquo mortaliū, quia quiſque ſuos patitur manes & vitiorum habet fomitem, non eſt quod vſurpemus nobis abſolutam Iuſtitiam, ſed oportet ſuo authori Deo relinqui, eam interim quantum conceditur exercentes: & ita nos hac in parte, Theoſophi dicemur, qui probè ſi de ea ſentiamus, & Sophiam iuſtitiæ profitemur.

Cap. VI.

De legum inuentione & immutabili natura.

ET ex his omnibus iam etiam apparet, quis fuerit legum verus & primus author: & mendacium gentilium conuincitur, quorum aliqui primam legum inuentricem nudè prædicant Cererem, vt Plinius voluit[a]. & alij, ſicut & quidam Moſem datorem dicunt. Hi enim veram legis originem non callent. Nam ſi fatentur, Iuſtitiam à Deo, vt nemo inficias ibit, legem autem autument ab hominibus, inuentumque illorum, vnum corpus, membratim diſcerpunt, & vim animamque legis, rationem inquam, ab ea ſegregant. Etenim legiſlatores, licentiam & authoritatem legum promulgādarum à Deo acceperunt[b]. Et rurſum[c] dicitur, Deum, ideo de Cœlo Imperium conſtituiſſe, vt leges aptaret negotiis ſecundum naturæ varietatem. Et Iuſtinianus[d] ait diuino quodam motu, legiſlatores ad actiones, & earum iura perueniſſe. Hinc leges ſacratiſſimæ dictæ, & conſtringentes hominum vitas[e]. Et nos ideo ſerui legum vt Cicero docet[f] dum ait. Multo eſt indignius 1

a Lib. 7. c. 56.
b in §. 1. vt hi qui obligatas perhibent ſe habere res minor in authen. Colla. 6. Tit. 2.
c in §. quia igitur de inſtrumentor. ſide & cautela.
d in l. Final de præſcriptione longi tempor. lib. 7. C. Titul. 33.
e in l. leges ſacratiſſimæ l. 9. de legibus lib. 1. c. Titu. 17.
f pro aulo Cluentio.

recedere

ecedere à legibus, hoc enim vinculum
ſt huiuſce dignitatis qua fruimur in Re-
publica, hoc fundamentum libertatis, hic
fons æquitatis: mens & animus & conſi-
lium & ſententia ciuitatis poſita eſt in le-
gibus. Vtque corpora noſtra ſine mente,
ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, neruis
ac membris vti non poteſt. Legum mi-
niſtri, Magiſtratus: Legum interpretes,
Iudices: legum denique idcirco omnes
ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus. Et
Diuus Paulus ad Romanos[a]. Lex inquit, a c.7.
in homine dominatur quanto tempore
viuit. atque ſcire conuenit quod non
omnis iuſtitia in lege eſt, ſed lex ex iu-
ſtitia, & lex tantum iis qui ſub lege ſunt
loquitur, vt omne os obſtruatur, & ſub-
ditus ſit omnis mundus Deo, per legem-
que cognitio peccati[b]. Nicander etiam[c]. b *ad Ro-*
non id oblitus eſt. Dum Deum eo ſolo *manos c.2.*
amandum cenſet; quod iura reddat c *carmine*
dum ait. *finali Ale-*
xipharma-
Καὶ κ᾽ ἔνθ᾽ ὑμνοπόλοιο καὶ εἰσέτι Νικάνδροιο *con.*
Μνῆστιν ἔχοις, θεσμὸν δὲ Διὸς ξενίοιο φυλάσσοις, i. d *Sermone*
Iã te Nicãdri memorẽ precor eſſe poetæ, *de Ieiunio.*
Atque Iouem iura hoſpitibus reuerebere *& canon.*
dantem. *ſexta die,*
35. diſtin-
Sic lex à Deo, preuaricatio autẽ legis à *ctione in*
Diabolo, vt ait Diuus Ambroſ.[d]. Cæterũ *Decretis.*

& diſtinguenda nobis ſunt iura humana à diuinis ſanctionibus, in quibus maior perfectio quàm in humanis conſtitutionibus, Nam quanuis multum ab illa perfectione participent, humana diuinis tamen comparata iniuſta fermè ſunt. Omnes enim Iuſtitiæ noſtræ abſque Deo, velut pannus mēſtruatæ[a]. Debentque leges humanæ per ius diuinum, quantum fieri poteſt, rectificari, & per eius præſcriptum velut aurum per ignem, probari, ne contrariæ ſint, quanquam non per omnia & in omnibus ſimiles ſint. Habent enim impares fines particulares, quanuis ſalus populi, ſuprema ſit & conueniens diuino iuri, conſideratio. Nam humana iura vt potiſſimum conſiderant pacem hominum, & externa ſemper, cum gloria Dei (qui finis omnium communis eſt) laudem bonorum, animaduerſionem in delinquentes: & ad ſimplices cogitationis fines, qui propriè iuris diuini ſunt, nō progrediuntur. Quocirca Vlpianus ait cogitationis pœnam nemo meretur iure inquam, humano[b], iure diuino diuerſum tamen eſt, vt liquet ex præcepto, non concupiſces rem proximi[c], & apud Matthæum [d] quicunque viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt.

a *Ieſaiæ. c. 64.*

b *in l. cogitationis, l. 18. de pœnis lib. 48. pan. tit. 19. & 5. c.*

c *Exod.*

d *19. c. 5.*

t. Commune id tamen, vt. Omnia iura
ma & immutabilia conſtitui debeant.
de Xenophon[a].probat leges, quas iuris
entium dicere poſſumus, Deum homi-
ibus dediſſe: vt quæ à cunctis homini-
bus, etiam idioma vnum non intelligen
tibus, ſeruentur. Idque ea ratione, placuit
Iuſtiniano.[b]. Ita lex etiam ad naturæ va-
rietatem, immutabilis & perpetua fer-
tur.[c]. Neque moueat ſcrupulum quod a-
3 liquando legibus derogetur, vel hę peni-
tus abrogentur: hoc enim non ex legis
natura, ſed ratione accidit ſubiecti ne-
gotij, & hominis occaſione, quæ mutabi-
lia ſunt: pro quorum vrgente neceſſitate
lex variat iuſſa & decreta: vis legis au-
tem eadem vt ait Innocentius tertius.[d].
Quod probari poteſt ex eo, quod lex di-
uina conſtans & perpetua eſt. atque ideo
lex veteris teſtamenti perpetua dicta &
in legalibus, vt affatim ſuppetunt eiuſ-
dem voluminis teſtimonia. Nam in pri-
mis circuncifio ſub fœdere ſempiterno
Abrahæ data.[e]. Item eſus azimi in æter-
num.[f].immolatio agni veſpertini.[g]. Fe-
ſta.[h]. Nihilominus tamen, hæc lex ceſſa-
uit.[i]. vt prædictum erat per Hieremiam.
31. c. ibi, in diebus, inquit Deus illis, feriam
domui Iacob fœdus nouum. Quia adue-

a lib. 4 de factis & dictis Socr.
b in §. ſed naturalia, de iure natural. gent. & ciuil lib. 1. inſtit. ciuil. tit. 2.
c Iuſtiniã. in §. vt autẽ lex. de nõ alienã. rebus eccleſiæ, in authen. colla. 2. tit. 1. Theodoſ. & Valen. Cæſares, in l. Arrian. l. 5. de hære. lib. 1. c. tit. 8.
d in c. non debet. c. 8. de conſan. & affinitæ.
e gen. c. 17.
f Exod. 12.
g Exod. 29.
h Leuit. 23. & 29.
i Paul. ad Hebr. 8. c.

gredi neceſſe,ad Deum vſque. Nemqui hominem ſingulari dono & mu-
e rationis & Iuſtitiæ decorauit. Hæc
imago Dei,hæc Phronema Anacreô-
& perfecta ſapientia Ciceroni.[a]. hæc-
ratio, cuique homini pro lege data,
am ſi tanquam ducem ſequamur, nun-
am aberrabimus,vt ſcribit idem Cic.[b]
i & hac nos belluis præſtare voluit:
verum eſt. Nam neque huius animalis
quam anima,virtutem percipiet,à quo
ionem abſtuleris, vt ait Plato[c].Et hæc
mens, & ignis quem furatus eſt Pro-
etheus à Ioue,apud Heſiodum[d].Quem
preſſit Claudianus[e] his verbis.

iſce orbis, quod quiſque ſibi, cùm con-
deret artus
oſtros, æthereis miſcens terrena Pro-
metheus,
nceram patri mentem,furatus olympo
ontinuit clauſtris, indignantemque re
uinxit.
diunxit gẽmas, illæ cum corpore lapſæ
itereunt, hæc ſola manet, buſtoque ſu-
perſtes
ub lat,hanc alta capitis fundauit in arce,
Mãdatricem operum, proſpecturámque
labori.

a *1.de legib.*

b *1.offi.1. de legi.& 3.Tuſcul.*

c *in Epino.*

d *in ergis.*

e *in 4.Honori, cõſulatu verſu. 223.*

CAP. VII.

Cur homines legibus & constitutionibus regantur.

NVnc autem obſeruatione dignum videtur, cur homini leges datæ cũ præſtãti illa vi animę obſeruẽtur. Quamobrem & reminiſci par eſt, nõ ſolum homini, legem ſui officij datam fuiſſe in creatione, ſed etiam rebus omnibus, à qua tamen nuſquam, niſi pro magno miraculo & prodigio, recedũt: homine dempto ſolo, creaturarum nobiliore, qui ſua cum deflenda pernicie, cum dignitate ſibi indita, longè à tramitibus legis ſuæ rationis, proprię ducis, ſciens prudenſque aberrat. Miſer certè hac de cauſa, & ceteris peius animal, rebus inanimatis deterior proſtituens diuinitatem ſuam, & declinãs ad reliquorum animantium ſpurcitiem, factus ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus.[a] Cum enim in honore eſſet, non intellexit, & comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus ipſis[b]. Imo peior. Nam teſte Iſaia.[c] Bos cognouit poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui, homo autem nec Deum creatorem, nec ſe ipſum nouit. Idque & admirandum, quod in ordinatio-

a *Pſal.* 31.
b *Pſal.* 48.
c *Ieſaiæ.* c. 1.

ione Dei perſeuerat dies[a]. Et ipſo mā- *a Pſal.118.*
nte omnia creata ſunt, ſtatuitque ea in
rnum, pręceptum poſuit & non præte
it[b]. Et vt ait Dion. Chryſoſtomus, *b Pſal.148.*
uſæus. Sophiſta[c]. περὶ νόμου ἐστὶ ὁ τὴν θά- *c libello de*
λατταν κατέχων, ὁ τὴν γῆν ἡμερῶν παιδῶν ὁ τοῦ *lege.*
ς ἐτεὸν υἱός, ὁ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνυπέρβλητον
ν ἔχων, id eſt lex inquit Mare eleuat,
ram inferiorem tenet, eo quod Iouis
a verè, quę inuictam & inſuperabilem
bet vim. Deus mari legem litorum
ſuit, quā nō tranſgreditur.[d]. Terra, cō- *d Pſal.48.*
legem ſibi impoſitam, ſurſum non aſ-
ndit, motu proprio: Et cum dictum il-
producat terra herbam virentem, ha- *Geneſ. 1.*
ntem in ſe fructum, factum eſt ita [e].
nis deorſum per ſe nō fertur. Cœlum-
e lege ſua continenter rotatur. Et Ni-
nder ita fatetur in Alexipharmacis cum
Corio loquitur.
ἠὲ inquit, δὴ τὸ, πνοαῖς συνιδάμνανται ἐχθραῖς
ῦρ μὲν ἀέξων, καὶ ἀχύνετον ἔτρεσεν ὕδωρ
γέστας, καὶ πῦρ ἢ μὴν ἀκοσμήσαντα φιλοργὸς,
σσόζει νηῶν τε καὶ ἐμφορέων αἰζηῶν,
λη δ᾽ ἐχθομένοιο πυρὸς κατὰ θεσμὸν ἀνάει, id eſt
ontum Neptunus, & ignem
entorū leuibus voluit ſeruire procellis,
partéſque rapi varios metuētia vētos.
t maris imperio tumidi, lōgęq; carinæ,

Et iuuenes parēt,q per vada cæca ferūtur,
Sylua inimico igni, naturæ ſubdita lege
eſt.

a ad Hebræos. & Pſal.77. Angeli legē miniſterij implent.[a]. Stellæ circuitus,progreſſus,regreſſus ſeruāt:quatuor anni tēpeſtates recurrūt. Res deniq. omnes & ſingulæ, in officio,legéque naturæ perſeuerāt & cōtinentur,dempto vno homine. vt iā pro certo habeatur verè

b lib.2. c. 7. & lib.7. c.50. Plinium dixiſſe.[b]. nihil eſſe miſerius vel ſuperbius homine. Quocirca, hominibus quotidiè à iuſtitia & ratione declinantibus, nullo faciente bonum, nec

c Pſal.14. vno ſolo,[c]. opus fuit vt diuina quadam ope, ſubueniretur. & vt pars illa animæ nobilis,in illis, veluti à mandragora ſopita, exercitaretur, ſaltem in aliquibus: cum in manu Dei ſolius ſit poteſtas hominis, & ſuper faciem ſcribæ imponat honorem ſuum, & in tempus ſuſcitet

d Eccleſiaſt. c.10. vtilem rectorem ſuper terram[d].Hoc quoque negotium commiſſum legi. quæ eſt infirmitatis humanæ tutum quoddam præſidium, q Dion. Pruſieus vocat gu-

e in oratione de lege. bernaculum [e]verè humanæ ſuperbiæ frenum, a Deo optimo maximo ceruici in-

f Pſal.15. iectum.Vnde prodiit Dauidis oraculum. [f].De cœlo auditum fecit Iudicium Deus, terra tremuit & quieuit.Ex hac lege caſtigatio-

tiones, pœnæ & vindictæ, ob ſcelera
e ab hoc homine cōmittūtur, & mors
a. Nec cōtemnēdum teſtimoniū Rab-
i Moſche filij Maimonis, qui maximę
nionis inter Hebręos eſt Iudæos. Hic
que in epiſtola de Aſtrologia, ſic ait.
היא תורת משה רבינו ע״ה שכל מאור
שא״ע בעולם וכל יסורין שיבאו כד
מקרה לכלל בני אדם דין ומשפט ו
ו״ן אמרו חכמי האמת רבותינו ע״ה
מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא
ipſa lex Moſis piæ memoriæ, Omnia
mundo contingentia, & omnes caſti-
iones, quæ vniuerſis filiis hominum
eniunt, ius eſſe & iudicium. Et ſic di- a *Lib. 2. quæſt. in Exo. quæſt. 116.*
unt verè ſapientes magiſtri noſtri,
rum memoria ſit in pace, non eſt
rs abſque peccato, & non ſunt caſtiga-
nes abſque delicto. Et Diuus Auguſti- b *2. Cor. 5. c. & Romano. 7. 1. 6. 20.*
[a]. Legem in veteri teſtamento poſi-
a ait, vt conuinceret tranſgreſſores.
oque lex opus Dei, quia Deus con-
pſit, & conſtituit[b]. Nataque caſtiga-
legis, quia homo Deo non obtem-
auit. Idcirco Deus in Ezechiele[c]. ait ſe d *quæſtio 44. in quæſtionibus veteris & noui teſtamenti.*
iſſe Iudæis, non bona præcepta, id eſt,
ra, quòd ingrati fuerint ex tot bonis:
tāte Iuſtitia, vt præceptis ſeuerioribus
merentur. vt interpretatur. Idem Au-
tinus [d], neque id alia mente, quàm

vt homo ſe hominem eſſe cognoſcat. a *Pſal.9.* Scriptum enim eſt.[a]. Conſtitue domine legiſlatorem, vt ſciant gentes quoniam homines ſunt.

Cap. VIII.

Qui & à quibus, & quomodo leges latæ.

MAgnum igitur beneficium Dei, Iuſtitiæ interpetes leges, quæ aliquando purè, Dei ore prolatæ fuerunt, vt Diuina vtriuſque teſtamenti præcepta Decalogi & Euangelica, aliquando per ora principum etiam impiorum, mouente mentem Deo, hominibus conceſſæ. Nunquam enim Deus, Qui omnium rerum, prouidentia ineffabili, curam gerit, vel potuit hominis qui princeps creaturarũ ſuarum mortalium, obliuiſci, quin monitis naturalibus & diuinis non admonuerit à vitiis & impietatibus eſſe diſcedẽdũ. Quibus intrinſecus tacti quantumcumque corruptam habuerint erroribus mentem, non potuerunt lumen rationis naturale homini, ſed diuinum conceſſione, omnino contemnere. Et ita leges propalare, qui magis deſęcata erant mente inter Ethnicos aggreſſi ſunt. Atque vt profanum vulgus ad obſeruationem incitarent,

rent, Dei mandato proferre eas ſe, prætexuerunt. Sic Numa Romanorum Rex, à Nympha Egeria leges accepiſſe perſuaſit Plutarcho authore.[a] Et Lycurgum ſibi Spartiatæ perſuadent, à Pythia leges acceptas & edoctas tradidiſſe, authore Herodoto.[b] Et fuit quidẽ neceſſaria hæc perſuaſio, cum hominis vitioſa conſuetudo, improbos, non omnino inſulsè, omnes iudicet homines. Et quæ, niſi altior iuncta ſit poteſtas, vix poſsit, vel difficulter, ſecundum Pyrrhonis Elienſis ſententiam, hominem exuere: neque homo, quùm ſub perpetuo motu agat, vt ait Ariſtoteles, per ſe iuſtus & conſtans verè dici poteſt.

Tanquam ſit firmum, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc ſorte ſuprema

Permutet animos, vt ait Horatius epiſtola vltima.[c] Et Mercurius Triſmegiſtus[d] ait Deum ſolum immutabilem & ſtabilem, cætera omnia mutabilia. Et recte D. Ambroſ.[e] procliuis, & mutabilis eſt humana conditio, vt quò intenderit eò vergat. Quod firmat Theognides in Gnomis elegiacis[f] & eius reddere videtur rationem, dum ait.

a *in eius vita.*
b *Herod. lib. 1.*
c *lib. 2. epiſt. verſ. 169.*
d *in aſclepi. c. 11.*
e *lib. de Ioſeph.*
f *carmine 27.*

Ἁμαρτωλαὶ δ' ἐν ἀνθρώποισιν ἔσονται
Θνητοῖς, Κύρνε θεοὶ δ' οὐκ ἐθέλουσι φέρειν.
Καὶ βραδὺς εὔβουλος εἷλεν ταχὺν ἄνδρα διώκων
Κύρνε σὺν ἰθείῃ θεῶν δίκῃ ἀθανάτων,

Peccata, homines inſequuntur mortales, dij verò nolunt ferre: & lenta cõſultatio, cœpit celerem hominem, Cyrne, cum recta deorum immortalium, Iuſtitia. Primus autem Deus per ſeipſum legem dedit homini, vel ad regulam vel in peccatorum cautionem, ne in ea impingeret, vt gen.2.c. De fructu vitæ non comedes, in quacunque hora comederis morieris. Deinceps & maiori indignatione, iuſta tamen commotus, & leges alias, idem ipſe cum ſeueritate locutus, mandauit. Idque tantum per ſeipſum in peculiari populo, fecit: at inter nationes à vero cultu alienas, quæ ſe Dei colloquio indignas reddiderunt, per huius ſeculi prudentes homines & per naturales diuinitatis igniculos, leges promulgari fecit, ne poſthac ignorantiæ vllam obiicerent excuſationem. Et hoc ordine conſtat leges la- 2
pidi digito Dei inſcriptas, à Moſe populo ſuo primũ datas.[a] Et cũ cœpit popul⁹ Dei
a c.31. Exo. ſcriptis vti legibus. Ideo Rabi Moſche fili⁹ Maimõ, in articulis fidei Iudeorũ ait.

חעיקר חשמיני היא תורה מן השמים:

והוא שנאמין כי כל זאת התורה ביד
היא הכתובח לםשח ׳וחיא מפי חגבורה
ר׳ל׳ כי חגיעח אליו כלה מפי הגבור
החגעה חנקראת דבור: ולא נדע איך היו
ההגעה ההיא אלא עהוא ע״ה ידע אות
אשר חיתה מגעות אליו:

Octauum fundamentum Lex de cœlis venit. Credamus neceſſe eſt totam iſtam legem, quæ in manibus noſtris verſatur, datã Moſci ab orefortiſsimi Dei, hoc eſt, quod tota deriuata ſit ad ipſum, ex ore fortiſsimi Dei. Deriuatióq; illa vocatur loquutio Et nos quidẽ ignoramus quomodo facta fuit defluxio illa. At ille (ſcilicet Moſce) ſuper eũ pax, nouit per quẽ modum ad ſe peruenit. Hactenus Rabi Moſce. Ita lex per Moſem data vt etiam teſtatur Strabo. [b] Et Iuſtinus ex Trogo [c] qui multa Bibliæ loca truncatim refert. Vt etiam Cornelius Tacitus [d] qui & Moſem nouos ritus dediſſe ſuis, tradit. De hac lege Moſis meminit Galenus lib. 2. de differentiis pulſuum. Et Iuuenal. Iudaicum addiſcunt, & ſeruant, ac metuunt ius, Tradidit arcano quodcũque volumine Moſes. De hoc etiam meminit, & vult extitiſſe eum, tempore Inachi regis Arguorũ, Ptolomeus Mendeſius, in rebus Ægyptiis. Item Hellanicus, Philochorus,

a c.31.Exo.
b lib.13.
c lib.36.
d lib.21.
e Saty. 14.

Caſtor, Tullus polyhiſtor, Ioſephus, Philo, Diodorus Siculus in 1. Et Iuſtinus martyr in libro ad gentiles. Diuus Iohānes in
c. 1. & 19. Euangelio ibi, nonne, &c. Alij autem populi aliis leges acceptas ſuas referunt notæ præſtantiſſimæ viris. ſic à Phoroneo Argiui primum leges acceperunt: is
a lib. 2. in rebus Corinthijs. autem fuit vt vult. Pauſanias [a] filius Inachi qui primus diſperſos ante homines & ſeorſum habitantes, in vnius ciuitatis
b lib. 7. c. 56. ius compulit. Et vt ait Plinius. [b] Is fuit antiquiſsimus Græciæ rex, qui & Argos condidit, quanquam alij ab Arga Agenoris filio conſtructum opinentur, inter quos eſt Higinius, & Euſthathius Homeri interpres, cui tamen reluctatur communis ſcholiaſtes in annotationibus
c lib. 7. in picturā ſiue deſcriptionem Græciæ Sophiani. εἰς τὴν ά ῥαψῳδίαν quem vide, cum Nicolao Gerbellio. [c] Et à Mercurio Theutate acceperunt Ægyptij leges ſuas, vt quidam volunt. Et Cicero conſentit, [d] à Minoe, Cretenſes: teſte Pauſania [e] Qui & de
d lib. 3. de natura Deorum. legibus ferendis Minoem, Iouem conſuluiſſe refert, & Strabo [f] & hic in Ca-
e lib. 3. in Laconicis merina ciuitate Siciliæ occubuit, rex
f lib. 10. Cretæ vt refert Herodot. in Polyhymnia
g lib. 7. [g] & Ariſtoteles [h] iſque poſt mortē, pro-
h lib. 2. polit. c. 8. pter inſignem ſuam Iuſtitiam, iudex animarum factus fingitur, cum Rhadamā-

tho.

teſte eodem Strabone.[a] Et Homero a lib 3.
i ita ſcribit. b Odiſſea 1.
ἤτοι Μίνωα ἴδον Διὸς ἀγλαὸν υἱὸν ver. 594.
ρεον σκῆπτρον ἔχοντα θεμιστεύοντα νεκύεσσιν·
: Minoa Iouis clarum de ſanguine
vidi.
i aurea ſceptra tenens, dat iura rigen-
tia functis.
neminit Vergilius[c] Quæſitor Minos c lib.6. AEneid. verſ.432.
am mouet, &c. Et Plato de eo plura,
Dialogo qui Minos inſcribitur, vbi &
Rhadamantho iudice & Talo, qui
illo curam acceperat obeundi vniuer-
a prouinciam in ſingulos annos, le-
m cuſtodiendarum gratia. Vocat etiã
Cicero hunc Minoem, inferorum iu- d primo Tuſcul. lib.
cem inexorabilem. Locrẽſibus autem
ges ſtatuit Zaleucus, de quo & de Mi-
e etiam, meminerunt Valerius maxi-
us[e] & Ariſtoteles[f] & de Zaleuci le- e in 5. c.6.
bus agit Diodorus Siculus.[g] Porrò iſte, f lib Polit.
ges ex Cretenſibus, Spartanis & Are- g lib 12. Biblioth.
pagitarum inſtitutis mutuatus eſt, nouè
men pœnas, quæ iudicum arbitriis tri-
aebantur, ſuis legibus terminauit. Pu-
uit enim iudices ipſos haud eandem,
idem de re, habituros ſententiam, opor-
ere autem eaſdem approbare, & de con-
ractibus iiſdẽ, ſimpliciori quodã modo

inſtituere. vt author eſt Strabo. [a]Hic Zaleucus Pythagoræ diſcipulus, vt etiã Charundas, vt refert Diogenes Laertius [b] in Pythagora. Hos imitatus in legibus ferendis Plato, vt vult Cicero [c] vbi paruifacit Timæi opinionem, qui Zaleucum fuiſſe negauit, vt etiam rurſum idem Cicero in epiſtolis ad Atticum [d] omnium epiſtolarũ epiſt.108. Timęum in eo Theophraſtum non iure reprehendiſſe ait. Charundas autem fuit legiſlator Thuriorum. Vt ait Diodorus Siculus [e] & Mazencii eius legibus vtebantur, eligentes, aliquem legiſperitum, qui eſſet eis legũ interpres, quemadmodum apud Romanos ſunt Iuriſconſulti, vt dicit Strabo [f] Draco & Solon Athenienſibus dederũt leges, vt apud Plutarch. [g] Et apud Iuſtinianum, [h] Pauſaniam, [i] Iuſtinum, [k] Athenæum, [l] & alios. Et ita Lycurgus perſuaſit Lacedæmoniis, Zaleucus Thuriis, Solon Athenienſibus vt legibus ſuis vterentur. Hic Solon, leges ſuas non ſolum promulgatione, ſed etiam iure iurando eorum qui iudicaturi erant, confirmandas cenſuit, vt ait Demoſthenes: [m] Huic ſucceſsit Ariſtonicus, qui legem fecit piſcium vendundorum, vt ait Athenæus. [n] Androdamus autem Rheginus, primus legem

a lib.6. Geogra. lib.8.
b lib.2 de legibus.
d lib.6. epi. ad Attic. epiſt.1.
e lib.12.
f lib.12.
g in corũ vitis.
h in § ſed ius quidẽ ciuil. de iure natu. gent. & ciuil. lib.1. inſtit. ciuil. tit.2.
i lib.1. re. atti.
k lib.2.
l lib.12. dipnoſo phiſtõ. c.22.
m in orat. pro Cteſiphonte, aduerſus Aeſchinẽ
n lib.6. dipnoſophiſt. c.2.

[l]egem dedit Chalcidenſibus,& Onoma-[c]ritus primus etiam, ſecundum aliquos [C]retenſibus, vt teſtis Ariſtoteles[a] qui & [p]lura de Lycurgo, Philolao Thebanorũ [l]egiſlatore,& Pittaco.Mantineis dedit e-[t]iam Nicodorus pugil.Authore Nicolao [G]erbellio[b] Et Spu.Poſthumius,Manlius, [&] P. Sulpitius Athenis Romam leges [t]ranſtulerunt.vt ait Liuius.[c] Aliique aliis [n]ationibus primi dederunt.

a 2. *polit.*

b *lib. 1. pictu. Sophiani.*

c *lib. 4. ab vrbe condita.*

CAP. 9.

De legiſlatoribus Gallorum & lege Salica.

GALLIS autem legiſlatores primi feruntur Druidę, vt teſtiş eſt Iulius [C]æſar[d] qui ex Britannia,in Galliam fu-[e]runt tranaſlati, vt eodem ſcriptum eſt [lo]co.Illis publica & priuata negotia,pro-[p]ter inſignem Iuſtitiam,demandata,cir-[ca]que ea, ius ſtatuendi tributum, vt ait [St]rabo:[e] erant enim ij ſapientes & Ma-[gi] Galliarũ vt ait Plinius.[f] Quãuis Bero-[su]s[g] aſſeruerit Comerũ Gallũ, qui nomẽ [r]egno de ſuo dedit, leges & Iuſtitiã do-[cu]iſſe ſubditos. Verũ poſtea forsã quędã

d *lib. 6. de bello Gal.*

e *lib. 4.*

f *lib. 16. hiſtor. nat. c. 44.*

g *lib. 5.*

adiecerunt Druides, poſtremi. Quique perſeuerarunt vſque ad Claudium Cæſarem, qui eam religionem Druidarum, vt pote diram & immanem, ciuibus interdictam ſub Auguſto, penitus aboleuit. vt refert Suetonius Tranquillus. [a] Verum antiquiſſima lex Regni, in Gal- 2
liæ ab his Druidibus non emanauit, proprio nomine dicta Salica. Qua & cauetur, vt regia dignitas ad proximiores, eoſque maſculos, regis poſt obitum ſemper deuoluatur; omnino fœminis ſecluſis. néve ad exteros regnum, quouis titulo, donationis, legatíue, vel inſtitutionis iure perueniat. Condita tempore Pharamundi Regis Francorum, Ab Vſugaſte, Loſogaſte, Salogaſte, & Viſogaſte, quatuor viris Sapientiſsimis Sicambris. In quos omnes reipublicæ, & regni magnates, proximíque regis, conſenſerant [b] imitati priſcos aliquos, apud quos per genus, vt inter Lacedemonum, Macedonúmque reges, Imperium deferebatur. vt refert Diogenes Laërtius. Et hac in re Diuinum quoddam veſtigium retinetur ſanctionis regni, non auferetur ſceptrum de Iuda. Vt Reges populi electi Dei, ex ſtirpe regia erant, ſicut conſtat liquidò ex libris Re-

a in Claud. c. 23.

b Robert. Gaguinus in annal. Gallor. lib. 1. c. 3.

c lib. 3. in vita Plat.

d geneſ. 49

.egum & Paralipoménon. Non aliter uam vt & Sacerdotes ex genere Saerdotum etiam eſſe debebant [a]. Conſeratus quippe Aaron, cum ſemine ſuo, ı ſempiternum & reſeruati in miniſteium Domini filij Leui [b] vnde filij Ioia, lij Acis, filij Berzelıi, à Sacerdotio pul-, quod non inueniſſent ſcripturam Geealogiæ ſuæ [c]. Et Galenus [d] ait, Regnoım ſucceſſionem fuiſſe hæreditariam, uæ nobilitas retinetur, potiſſimum ex nica ſucceſſione maſculorum. vt non nmeritò etiam inter populares, lege ıuina in populo Hebræorum, non ſucederent filiæ directo ſtipite, niſi deficientibus maſculis, quæ lex ponitur in Numeror. lib [e]. Et conſuetudine Feudo um ſuccedunt maſculi tantũ, in Feudo aterno [f], in Feudo fœmineo etiam maſuli primi [g] quinimo hac conſuetudine, aternum Feudum non conſequebatur lia mortuo patre, ſine maſculis, niſi filia Domino redemiſſet, vel dominus illı onceſſiſſet [h]: nam qui Feudo ſucceſsit ebet exequi quæ ad Feudi naturam perinent, quæ tamen mulier præſtare commodè nequit citra labẽ pudoris, & incõ nodum domini, propter plures rationes uas enumerat & probat Baldus [i]. Quibus

a *Exod.* 28.
b *Numer.* 3. *c.* & 8.
c *lib.* 1. *Eſd.* *c.* 2.
d *comẽ. in aphor.* 59. *lib.* 5.
e *c.* 27.
f *c.* 1. *de ſucceſſ. feud. lib.* 1 *feud. tit.* 8.
g *c.* 1. *de feud. fœmin. lib.* 2. *feud tit.* 30. & *in c.* 1. *de natur. ſucceſſ feud. eod. lib.* 2. *Tit* 50.
h *c.* 1 *quẽad. feu. ad filiã perti. lib.* 1. *feud. tit.* 24.
i. *in l. quotiẽs C. de ſuis* & *legiti hæred.*

forſan, vel potentioribus rationibus, ſuaſit M. Cato legem populo Romano, ne quis mulierem hæredem inſtitueret, vt refert. L. Florus [a]. Quique hanc tuliſſe ſcribit Q. Volûnium Saxam, Tribunum. Quod tamen, inter nobilés homines diuerſum, nam admittuntur & fœminæ, niſi vel pactô, vel lege maiorum prohibeatur, tunc enim excluduntur vt ſæpe iudicatum fuit: nec munus virile iniunctum, eas arcet à ſucceſsione, quia id poterit mulier per alium implere quod per ſe non poteſt, ſi formam fidelitatis & iuramentum contempleris, de quo in titulò De noua forma fidelitat. [b] permiſſum enim eſt ſatisfacere muneribus, per ſubſtitutum, [c] cuius rei qui ſitim omnino ſedare deſiderat, videat Petrum Iacobi [d], Guilielmum Benedicti [e], & ita in Gallia ſeruatur, excepto regno, in quo lege Salica mulier omnino reiicitur. Rationes autem ſubiicere, cur hoc receptum ſit, non expedit, nec compendium patitur. Erat & alia particula legis Salicæ quæ primogenitos maſculos, præfert in ſucceſſione: de qua habes textum in c. vnico de filiis natis & matrimonio ad morganaticam contracto [f].

a *lib. 41. Epito.*
b *in vſib. feudor. lib. 2. tit. 7. & in cano de form. 22. quæſt. 5.*
c *L. quiſquis cenſibus fuerit. l. 16. & in l. ad ſimilitudine. l. 21 de Epiſc. & cleric. lib. 1. C. tit 6*
d *in practi tit. de arbor. ſucceſ. feud.*
e *in repet. cap. Raynuntius, in verbo duas habens filius. numer 67.*
f *lib. 2. feu. tit. 29.*

CAP.

CAP. X.

De nomine legis Salicæ, & ſalis myſteriis.

SEd quia in legem Salicam incidimus, placet, quia noſtri regni propria eſt, de eius nomine quędam repetere. de quo variæ fuerunt opiniones. Et poteſt quidem primum à Salicibus dici. Eo quod, tempore quo lata eſt, cùm Galli ſiue Franci nullas elegiſſent ſedes, Galliis nondum ſubactis forſan inter Salices lata fuit, indéque Salicta vel Salica dicta. Alciato, & Beato Rhenano [a] ante eum, vnde ille omnia, à Saliis Germaniæ populis nomen trahit: hi enim etiam in Franconia vulgo dicta, habitant, vnde pulſi fuerunt Galli. Accedit quod Amianus Marcellinus lib.17. de Conſtantino ſcribens, Francos vulgo Salios, appellarit: Quos ita nuncupatos putat Andreas Althamerus in Tacitum, à Sala fluuio, quo pars Franciæ Orientalis irrigatur. Alij à ciuitate Salechanti Germaniæ vltra Rhenum, vbi Galli habitabant deducunt nomen. Alij à ſalis condimento, ſed quare ita, nemo explicat. Refert tamen Guillelmus Benedicti [b] nihil vltra. At ſubeunt mihi monumenta & reliquiæ

a *lib.1.rer. germ.*

b *in repetiſ capi. Raynunti. in verb. duas habens filias nume. 75.*

antiquitatis, quibus edocemur, pacta, ſacrificia, leges, actúſque reliquos, ſalis aſperſione cõfirmatos. In primis Leuit.[a] ſic
a c.2: ſtatutũ eſt. וכל-קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח: Et omne donum oblationis tuæ in ſale ſalies. Et nõ facies quieſcere ſalem, fœdus Dei tui, quin ſit ſuper ſacrificium tuum. Super omne munus, aſperges ſal. Et libro Numerorum.[b] erit fœdus & pactum ſalis in
b c.18. ſeculum. Quod explicatur in traditionibus Iudæorũ, in peruſchim mitzvot lo tahaſe, præcepto. 320. vbi לא להקריב קרבן בלא מלח שנאמר לא תשבית מלח ברית אלהים מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח כי להקריב ל'ה' אשר נבחרים ואשר תעם טוב. i. nõ offerendum munus ſine ſale, queadmodũ ſcriptũ eſt: nõ quieſcere facies ſal fœderis Dei à ſacrificio tuo, ſuper omne munus aſperges ſal. nã oblatione ad Deũ, actus ſimiles fiũt reb. electis, & boni guſtus[c]. Quomodo autẽ
c Marci, 6. factũ fuerit, hoc fœdus ſalis, nobis ignotum eſt, nec ſcriptum reperimus. Cùm, quod ea forma cognita forte cùm vulgo foret, à Moſche non exprimatur: tum verò quod tempus edax, & vſum & memoriam ademit. vt ingenuè etiam Cardin.

Caieta-

aietanus, doctiſsimus alioquin vir, fatea r ſe neſcire, vt & Thomas de Veio [a]. Id men remanet, Salem in pacto & fœde interueniſſe, firmiſſimamq; dediſſe fi- em, non minus ac ſi apud Scythas inſtil- to in calicem digitorum inciſorum ſan uine proprio. intinctis gladiis, duo vel es ad ſummum, poculum propinan- s combibiſſent, amicitiæ fœdera ſan- ientes, pro more illorum, teſte Lucia- o.[b] Vtq. Medos & Lydos, in firmiſſimo riendo fœdere, Herodotus ait [c] bra- hia, qua parte humeris connectuntur, nutuum ſanguinē delingere ſolitos. At nyſteria ſalis, minimè nos latent, hic e- im eſt ſimilitudo, & allegoria, vt quem- dmodū ſalis vires hæ fœliciores ſunt, vt iſsipet & digerat humidū totumq; ab- imat: & quod reliquū eſt ſubſtantiæ ſoli- æ, adſtrictione contrahat, & conditura a carnes à putredine tueatur, ſecundum Galenum [d] & Ariſtotelem [e] & Amatum uſitanum [f]. Item Macrobiū [g]. Sic etiam. ccedente ſalis extrinſeca adiectione, id, ui accedit incorruptum eſſe debere de- nonſtrabatur. Et quemadmodum omne alſum fit mediocre cum mediocri calo- e, vt ſcripſit ſubtilis medicus Hierony- nus Cardanus [h]. Sic pactum, negotium

a *in annotatio. in dictum Caietani. 2.*

b *in Toxaride.*

c *in primo lib. 11. de natur. facult. & lib. 9. c. 9.*

e *lib. problematum ſectio. 21. quæſ. 5.*

f *in contenta in Dioſcor. Anazaræū lib. 5 enarratione 86.*

g *lib. 7. Saturna. c. 12. in priquaſ.*

h *lib. 3. de ver. varietate. c. 14.*

a *lib.5. Ethicorum.*
b *Iliade.1.*
c *in Sympoſio.*
d *lib.2. Aeneid. verſ. 132.*
e *lib.10. c. 73. & lib. 31. c. 7. & li.11. c. 42. in hiſto. naturali.*

& lex, omnia iuſta, ſignificantur, quæ in mediocritate, & æqualitate conſiſtere, & moderata eſſe debent. vt ait Ariſtot.[a] Non tacebo Homerum,[b] Salem diuinũ appellaſſe πάσσε δ' ἁλὸς θείοιο quod doctiſsimè examinat Plutharchus[c] conferens locum Platonis vbi ait, τοὺς αἰγυπτίους, ἱερέας ἁγνοὺς ὄντας ἀπέχεσθαι τὸ πάμπαν ἁλῶν. ὥστε καὶ τὸν ἄρτον ἄναλον προσφέρεσθαι, id eſt Ægyptios ſacerdotes caſtitatem agentes & purificatos, abſtinere prorſus ſalibus: panémque inſalitum comedere, vt puto quòd maximæ authoritatis ſal in ſacris, vt legitur apud Vergilium[d].

Iãq; dies infanda aderat, mihi ſacra parari; 3
Et ſalſę fruges & circum tẽpora vittæ.

Et mola ſalſa in ſacrificis efferebatur, vt ait Pluthar. eodẽ, pariter & Plinius[e]. Ideo neque mirum ſi à ſale lex ſit Salica myſticè dicta, & ſi ſal in eius ſanctione interuenerit. Fueruntque antiquis temporibus ſolemnitates obſeruatæ, quæ diuerſæ à noſtris ſunt, v naquæque namque ætas ſuos habet ęmulos & aſſeclas. Et hęc forſan non videbuntur antiquitatis amatoribus infrugifera, quãquam & lubens cum Rhenano, Claudiano, Amiano Marcellino, Gallorum gentem à Saliis populis dictam fatear.

CAP.

CAP. XI.

e vnctione Regũ & regno Galliæ & moni-bus Gallorum & aliis Salicæ legis notationibus.

VErùm Regnum Galliæ in hoc maximè, antiquitatem retinet, & diui-am inſtitutionem: quemadmodum e-am in eo quod noſter Rex vngitur o-eo, vt eius imperium de cœlo confirma-um eſſe doceatur. veluti legimus pri-num Regem Saul, conceſſum Populo Dei, à Deo ita approbatum, vnctio-e Samuelis, nam Regum lib. 1.[a] ſcriptum eſt. Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper ca-ut Saulis, & deoſculatus eſt eum, dicens. Ecce vnxit te dominus in prin-ipem. Dauid Rex ſecundus, etiam vn-tus iuſſu Dei[b] ab eodem Samuele: vn-e & is proprius Regibus Iudæorum ri-us perſeuerauit vt ait Lactantius[c] & Sa-omon à Sadoch Sacerdote vnctus, qui umpſit cornu olei è tabernaculo & vn-it[d] & hi in adoleſcentia fuerunt vncti[e], t etiam plures in Gallia potiſſimum duo ratres, quorum vnus ſuperſtes, cui det Deus, fortitudinem & timorem Dei Dauidis, & Sapientiã Salomonis. Vnctus

a c. 10.

b 1. regum. c. 16.

c lib. 4. de vera ſapiẽtia c. 7.

d 3. reg. c. 1.

e vt ait Can. preſbyter. 78. diſtinc.

etiam. Nam ſi in regem ſuper Iſrael, & Hazael ſuper Syriam [a]. A quibus autem vngi debeant Reges, non immorabor, nã ex ſuperioribus conſtat, id fieri debere à Sacerdotibus. Et Imperatorem à ſummo antiſtite vel eius mandato [b]. Alios verò Reges à ſuis Metropolitanis: Regem Galliæ, à Remenſi: Regem Angliæ, à Cantuarienſi. Et in reliquis, conſuetudo inſpicitur, quemadmodũ in obſeruando mẽbro quod inungi debet. Quandoquidẽ Galliæ & Angliæ regum capita, inunguntur, etiam & reliqua mẽbra quæ ex pontificiali libro, quiſq. colligere poterit: Et ex ſumma Hoſtienſis, in titulo de Sacra vnctione [c]. Chriſtianorum certè regum, vnctio propria. Quod Chriſtiani ſint. Et Devs noster Iesvs Christvs, & Meſchiah, ideſt vnctus, dicitur, ideo Ieſaias ait, Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxit me. Et in Geneſ. [d]. Ego ſum Deus Bethel, vbi vnxiſti lapidem & oleũ effuſum, nomen Dei eſt [e] & hæc vnctio quam accepimus omnes à Christo docet nos, vt ait Diuus Ioannes [f]. Quod in figura prędictum erat in Exodo [g] vbi iuſſit Deus Moſchi vt componeret oleum ſanctum, quo vngeret tabernaculum Teſtimonij, Arcam teſtamenti, men-

a reg. 3. c. 19
b c. venerabi. §. 1. ver. ſed ei princeps de elect. lib. 1. decretal. tit. 6.
c §. a quo & qua liter. verſ. vnctio Regis
d c. 31.
e Cantic. 1.
f epiſto. 1. c. 2.
g c. 30.

nenſamque cum vaſis & candelabrum.
it Deus verbum caro factum, verè
fuit vnctus & vnctio, de eoque di-
tum, dilexiſti Iuſtitiam & odiſti ini-
uitatem, propterea Deus vnxit te prę
onſortibus tuis[a].quod expreſsè de Meſ- a *pſalm.* 44.
hiach dictum eſt vt explanat Chaldaica
erſio,in qua legitur vt ſequitur: At ô tu
ex Meſchiach,quoniam dilexiſti iuſti-
iam,& odiſti iniquitatem,propterea vn-
it te Deus, Deus tuus, oleo lętitiæ abun-
antius,quã cõſortes tuos.Ab hoc CHRI-
TO,qui rex regum eſt, & dominus do-
ninorum[b]. Cæteri reges Chriſti dicti b *Apocalyp.*19.
unt.pſalm.104.ibi nolite tangere Chri-
os meos,vbi in Hebræo Chaldæo & A-
bico legitur, nolite tangere Meſhi-
ai,id eſt vnctos meos. Et apud Ieſaiã[c]. c *c.*45.
æc dicit dominus Cyro Chriſto eius.
bi Cyrus ita dictus, eo quòd Deus in
iniſtrum eum aſciuerat: nam in eodem
pite ſequitur, cuius aprehendi dexte-
m,&c. Verùm magis proprio & parti-
lari nomine,ſuper reges omnes,noſter
x Chriſtus & vnctus dicitur, quòd fa-
ore & bonitate Dei oleo diuinitus con-
ſſo,non ab hominibus expreſſo,vnga-
r, & à tempore quo fides illi prædicata
t ſemper, miraculosè approbat⁹ è cœlo

fuit. Percuſſúmque hoc fœdus primum cum Clodoueo primo Chriſtiano Galliarum rege. Cui baptizando à Beato Remigio, cùm Chriſma deficeret, è cœlo allatum eſt numine diuino, vt refert Annonius monachus[a]. Gaguinus, Æmylius & alij Galliæ Chronographi, & adhuc remanet tantæ rei tamque ſacroſancti pignoris miraculum: ſupereſt namque phiala, qua delatum eſt Chriſma, apud Remos, quæ cum ingenti & admirando miraculo, plena ſemper remanet, citráque humanum opus decreſcit appropinquãte regis interitu, & rege vngendo, iterum repletur. Refértque Gaguinus[b]. Ludouicum xj. à Remenſibus hanc ipſam ampullam auocaſſe, vt tempus ſuæ mortis ex ea addiſceret: quę demum priſtinum in locum reſtituta eſt. Ex hac diuina vnctione nemo eſt qui dubitet regẽ Galliæ, miraculorum operatorẽ euadere, vt Dei opt. Maximi chariſſimum & certum miniſtrũ. is enim ſanat ſolo tactu Chæradas ſiue ſtrumas, quas vocant, *eſcrouelles* Galli, Itali, Scrofole, & Hiſpani lampatones. Et ego horum teſtis ſum qui bis Tholoſæ, in eccleſia Metropolitana ſancti Stephani, anno 1565. plures curari à Carolo 9. cum Gallias luſtraret, vidi: teſtantur itidẽ omnia

a *lib.1.de geſt. Franeor.c.16.*

b *in vi. Lodoic.11.*

ia circumuicina regna, à quibus, mede-
æ cauſa, ad regem ſingulis annis turma-
im accurrũt. Adde huic Chriſtianiſſimo
egi, eſſe pro inſigniis lilium. De cuius
audibus & triumphis, & triplicitate, ab-
olutum extat opus Iohannis Ludouici
Viualdi in opere regali. Hoc autẽ lilium
cœlo ſimul conceſſum, cum antea reges
Galliæ Bufones pro inſignibus haberẽt.
Vtrumque in natura ſigillo abdito re-
onditum, nunc forſan à me primo, ſcri-
to propalatum. Si quidem, quod non
emel admiratus ſum, in capite Galli
Gallinacei in cerebro integrè ſine fra-
tura exoſſato, (quod fit facilè in mul-
um elixato) comperies, facie vna Bu-
onem, quo in dorſum verſo, altera facie
xprimitur miro artificio lilium. Vnde
nihi ſymbolum certiſſimum, monar-
hiam vltimam in regem Galliarum de-
olui debere. vtpote qui à Deo tantis de-
oretur cœleſtibus donis, vt quemadmo-
um à Gallis cœpit poſt inundinationem
quarum; diſſeminari genus humanum,
a in eos vltimum imperium redeat.
uerunt enim Galli dicti, hi qui in ar-
ha Noachi ſalui euaſerunt, id eſt inunda-
. Hoc enim, Galli nomen, Hebraice de-
otare creditur. Indéque dictum genus

nauigij,quod Galleras dicimus. vt ſcribit Annius Viterbenſis[a]. & expreſsè Xenophon[b]. Iuuátque noſtram hanc opinionem, Naturæ affinitas, & veluti mores Galli gallinacei, cum moribus pares fermè Gallorum, de quibus Plinius[c]. compendiosè refert. Gallos aues, natura genitos vigiles, in excitandis ad opera, mortalibus: noſce ſydera, horas cantu diſtinguere, cum ſole ire cubitum, diei ortum nuntiare, ſuo generi imperitare, regnum in quacunque domo exercere, pugnaces, victores cantare, victos tacere, ægrè ſeruitium pati, ſuperbos gradiri recta ceruice, terrorem leonibus ferarum generoſiſſimis, incutere: Diis gratos eſſe. omitto cætera, quæ de Gallis notat ipſe, & quæ refert Ariſtot.[d]. Et Rhodiginus[e]. ſimiliter & fabuloſa de adoleſcente in auem conuerſo, de quibus Homerus etiam[f]. & Ouidius[g]. Lucianus[h] in Gallo. Sufficit Plinij iam annotatus locus, quem Galliæ hominibus congruere cõſidera. Sunt enim vigiles, pugnaces, natura feroces ingenióq. acres, vt dixit Iſidorus. & vt Strabo.[i] præter vim & audaciam, nullũ ferentes bellis adiumentũ. Et multa illorũ bella finitimis, Delphis, Romanis, Orientalibus illata, id teſtantur. Neque aliud ſupereſt,

a *In commentariis ad libr. 5. Beroſi.*
b *Lib. de æquinocis tempor.*
c *Li. 10. naturalis Hiſtor. c. 21.*
d *lib. 1. de animal. & libro 2. c. 12. & 17. Et libr 4. c. 9.*
e *Libr. 16. c. 13.*
f *Odyſſea 21.*
g *Libr. 4. Metamor.*
h *in Dialogo de Somno.*
i *Libr. 4.*

ſt. quàm quòd cum ſole eant cubitum, & eatenus criſtam & galeam erigant, & ro capite Galli, cerebrum, id eſt lilium ictorem educant in lucem vltimum remanſurum, quando Deo Optimo Maximo id manifeſtum fieri libebit. Fuerunt nim etiam apud antiquos Galli victoarum certiſſima auſpicia. Vt Plinius t. Et Bellonus[a]. Atque ex his conare poteſt pactum imperij, regibus oſtris à Deo firmatum vnctione & li-o: vti in pactum regni, regibus Roanis dabatur ſceptrum, ſymbolum rtitudinis & Iuſtitiæ cum Diademate, ithore Dionyſio Halicarnaſſeo[b]. Diuim certè hoc, diuináque Salicæ legis cceſſio, regníque à patre in filium tranſ iſſio. Et ita tandem Salicam intelligis gem: cuius & aliæ poſſent & adduci uſſæ, vel quòd ornatam præclaram haat rationem & gratiam & ſapientiam, emadmodum dicimus ſales orationes. & Paulus ad Coloſſenſes cap. 4.[c] ſero veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus. Vel quòd ad vitam tranquillam ſuborum, ob reges pulſos alienigenas, piciat, Aliáque capita forſan neceſſia, vitæ ſubditorum & principum, itineat. Quæ ſalis nomine conti-

a *Libr. 1. de natura Auium. c. 22. & lib. 5. c. 7.*

b *Libr. 3. Antiquitat. Romã.*

c *c. 4.*

nentur, vt Horatius libr. ſermonum primo[a].

a Satyra 5. verſ 45. & Acron.

Proxima Campano ponti quæ villula, Tectum
Præbuit & parochi, qui debent ligna ſalémque.

At iſta multis non placent, nec id quod comminiſci liceret, à quodam Salo latam. Et per manus Sicambrorum promulgatam. vt de Saliorum nomine ait Plutarchus[b]. Porrò vt quæ ſentiam paucis aperiam, quanquam quæ de fœdere ſalis diximus maximè placeant, vt potè veriſſima & antiquiſſima, veruntamẽ, exiſtimarem ego aliunde, & Salicæ nomen haberi. Et vt vnctionem, ſucceſſionem, inſignia, Reges à Sanctiſſimo Ducunt Hebræorum & Chriſtianorũm vero & ſolò Deo: ita & nomẽ Salicæ legis Hebræum eſſe dixerim. vocant nãque Hebræi propaginem ſiue ramum ex quo fructus & arbores naſcũtur, שלחה Selucha, vt apud Ieſa.[c] ער יעזר נגעו תעו מדבר שלוחתיה נטשו עברו ים. i. vſq; ad Iaazer plaga eorũ: errauerunt in deſerto, propagines eius relictæ ſunt, tranſierunt mare. Et in Canticis[d]. vnde & lex Scheluchah, nunc corruptè Salica, dicta eſt lex propaginis, Regum galliæ lata à quatuor Sicambris: nemo

b In vitam Numæ.

c c. 16.

d c. 4.

no tamen ante hac quod ſciam, animaduertit. verum Deo laus, qui nouit & illuminat abſcondita tenebrarum.

Cap. XII.

De authoritate legum & legiſlatorum. Et de modo quo olim leges promulgabantur, De legum ſcriptura & obſeruatione.

SI quis ex ſuperioribus, authoritatem Iuſtitiæ & legum colligere voluerit, non poterit non admirari, & legiſlatores ipſos, & ipſa ſancita. Tum antiquitatem eſſentiæ cogitabit, & cognoſcet ꝙ ante homines erat, vt conſtat ex caſu Luciferi: qui Iuſto Dei iudicio demerſus eſt in profundum abyſſi, vt legitur apud Ieſaiam[a]. Et apud D. Auguſtinum[b] & quia ſemper lex quædam Dei, inter mortales viguit. Nam vt homines in cœtu, & vt benè viuant, opus eſt fuítq; lege, eáque, cuius tanta ſit authoritas, vt nemo vel violentia, vel dolo præuaricari ſe poſſe, aut debere confidat. Talis autem lex eſſe non poteſt, niſi legiſlator ſit, exiſtimetúrque diuinus: oportet autem eum ad homines mitti, diuina quadam prouidentia: quem ideo & prophetam, & humani generis

a *Ieſaiæ* 14.c.
b *de caſu Lucife.*

diuinum ducem, Plato & Auicenna co-
gnominant. Et poetæ, quia Ioue, vel Ie-
houa, nullum ſanctiorem Deum noue-
rant, ab eo etiam leges fluxiſſe ſcribunt:
a *Iliad.1.* & inter cæteros præcipuus, Homerus[a].
dum introducit Agamemnoni Achillē
iratum, Dicentémque. Iuro tibi per ſce-
ptrum, ὅν παλάμης φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε
θέμιστας πρὸς Διὸς εἰρύαται, id eſt, quem in
manibus ferūt iudices, quique leges à Io-
b *in lib. an animal ſit quod in vtero eſt. docte in calce operis.* ue hauſerūt. & Galenus[b]. id docet, is enim
ait legem ferre in primis deorum eſt, ſi-
quidem Deus rerum omniū pater, inter
deos, omnia lege diſpoſuit. nam mundus
imperio eius mouetur. & cęt. quæ late ex-
c *3. Politicôn.* plicat. Et ita Ariſtot.[c] cum leges impe-
rant, Deum imperare ait. Et rurſum Pla-
d *lib. de regno.* to[d]. Quemadmodum beſtiæ, à beſtia, ſine
homine, nequeunt feliciter duci: ita ne-
que homines ab homine, ſine Deo. Et
in Protagora ait, non potuiſſe homi-
nes ſimul viuere abſque lege, neque legē
ſufficientem accipere ad hoc, à Prome-
theo. id eſt, à creata prouidentia, potuiſſe:
ſed Iouem vnà cum lege miſiſſe Mer-
curium, id eſt, prophetam aliquem &
e *lib 10. theolog. Platonic. c 9.* interpretem: tradit & Marſilius Ficinus[e].
Cæterum ferendarum legum modi mul- 2
tiplices ſunt, aliquando enim & vt ple-
runque

que & propriè videtur lex dici, quæ
pta eſt [a]. ſicut etiam Theophylactes[b].
uangelio Iohannis ait, omnem ſcri-
ram legem dici. Et leges potiſſimum
d Romanos olim aliquæ, antequam
pulum adſtringerent, publicè climina
deſcribi ſolitæ, ne quid addi, minui
lubitari poſſet. Idque nundinis ternis,
rum ſingulæ nouem dies continebāt,
no quoquo die Ruſticis ad mercatum,
d leges accipiendas Romam venien-
us. vt ait Macrobius [c]. obſeruatum cō-
dè, vt ſcita atque conſulta, frequentio
populo, referrentur. Et vt annotauit
oaldus [d]. erat integrum per id tempus
ercedere, ac tollere, ſi quid parum pro-
etur, aut videretur quippiam ineſſe vi
trinundino, verò elapſo, inciſa in ta-
is æneis, reſcindi amplius ac infirma-
fas non erat: meminit Cicero de his,
Philippicis [e]. ibi, vbi inquit lex Didia.
cæter. qua de re ſi plura deſiderantur,
nſulendus Manutius Aldus [f]. Legimus
m Gracchum, ſcribę iuſſiſſe, vt legem
rariam recitaret, & M. Octauium Tri-
um pleb. alterum, ſilentium ſcribæ
poſuiſſe, vt narrat Appianus [g]. Et pari
leges Romanorum ſcriptas æreis co
nis, didicimus, illas inquam precipuè,

a in c. 2. non. lex. 1 diſtinctio.
b in enarrationi. c. 12.
c lib. Saturnalio. 1. c. 16.
d in primā Ciceronis Antonian.
e philippica. 5.
f in additamen. a l Ambroſ. Calepinū, in dictione lex.
g lib. 2. de bellis ciuilibus.

quæ à Decem viris, cum ex Græcorum ſcripto iure, tum ex patriis conſuetudinibus mutuatæ fuerunt, & decem tabularum dictæ ſunt, in vulgus emiſſæ, vt omnibus paterent, probarentur, & cuſtodirentur. Dionyſio Halicarnaſſeo teſte a. quibus duæ aliæ fuerunt additę, quę propterea leges duodecim tabularum dictę. Hę poſtea conflagrarunt, & igne ęra legum fuerunt liquefacta, Cotta & Torquato conſulibus. vt Cicero autor b. ita lapideas tabulas legum fuiſſe Hebræis, diximus. Et Solon leges ſuas axibus ligneis inciſas, Athenienſibus tradidit. vt ſcribit Gellius c. Verum ſciendum eſt verbum noſtrum lego, à qua legis nomen proficiſci dici poteſt, omnino Græcum eſſe λέγω, quod dico ſignificat. quare & omne ſancitum lex dici poteſt; omnéve quod populo ſeruandum ſtatuitur, ſiue id ex ſcripto, ſiue ſine ſcriptura proponatur Quamuis Plutharcus d. dicat. καὶ ὁ νόμος λέγεσθαι ἔοικεν, ἀπὸ τοῦ νέμειν τὰ ἴσα πᾶσιν κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ. id eſt, νόμον legem dici ἀπὸ τοῦ νέμειν. à diuidendo cuique æqualia ſecundum dignitatem. Sed hoc de notatione nominis Græci. Nec etiam me præteriit à lego etiam dici, id eſt ab eligendo, apud nos. quæ interpretatio nobiſcum facit: patet enim

a bil. o.

b 3. catilinara.

c lib. 2. c. 12.

d in vit. Homeri.

nim latiſſimè,legis appellatio. Sic iuris egula, rectè lex dicitur. Papiniano[a]. Et Hellines ſignificātius demonſtrarūt,ſcripturam legem non efficere, nec nomen tribuere : ſed quod iuſtum eſt, legem eſſe,eā νόμον nominantes. Et nouè ego duco verbo Nomizo,quod rectè & legitimè puto,ſignificat.| Et inde etiā conſuetudo, analogiā trahere poteſt. quæ illis νομὴ. Et cuius loco ſignificātes legē non ſcriptam & cōſuetudinem antequam,aliud nomen Emphaticoteron in promptu eſt, nempe Theſmos, ſecundum autem Pindarum [b] Thetmos & étos. Et antiqui non ex litteris diſcebant legem ante Moſem, nec ex libris, ſed munda præditi mente, ſpiritúſque illuſtratione, illuminabantur ſecundum Theophylactem c. Atque ſcriptura ſola, nec vim nec effectum per ſe addit, ſed memoriam rei retinet & negotij,vt vult Caius Iuriſconſultus d. Diocletian. & Maximie.Et Hebræi,morem, inſtitutum & legē, per vnū vocabulū exprimunt Thorah.à verbo Iarah, id eſt,docuit, vel vt magis placet, à thor, à conſiderando. Idcirco apud eoſdem diffinitur Thorah,vt ſit intelligētia preceptorū, quo ea fieri oporteat.heb. ita חתורה היא Doctè etiam :תבונת המצוה היאך תעשה 4

a *in l.in his quæ contra natural.14. de legib. lib.1. Pin. tit.3.*

b *c.hymno olim.*

c *in præfa tioni euāg. Matthæi.*

d *in l.contrahit.l.4. de pignor. lib.19. Pin.ti.20.*

e *in l. cum res non inſtrumen. l. 12. de probation. lib. C.tit.19.*

am non ſcriptam. cum ius ſcriptum ta-
en ſit ſępius,non ſemper:vt ait Ariſto-
.[a]. Addo leges antequam literę eſſent, a li.1.Rhe-
ntari ſolitas, ne obliuioni darentur. Et tho.ad The
orem hunc Agathyrſis fuiſſe etiam cũ odectẽ.c.15.
eris, vnde leges cãtilenæ dictæ ſunt,vt
Ariſtotel.[b]. Et lex ideo diuina, ſcripta b lib. pro-
tur,quod indigni eſſent homines reue ble.Sect.
ionibus,& dinini ſpiritus illuſtratione. 19.queſt.
ſcribit Theophylactes[c].Plenitudo au- 28.
n legis,inquit D. Paulus[d].Eſt charitas c enarra.
fuſa, vt eodẽ, cap.5.in cordibus noſtris, in euan.
r ſpiritum ſanctum,qui datus eſt nobis. Math.in
are Dominus IESVS,Iudæis ſcriptu- prelo.
m nominatim oppoſuit, ſcriptum eſt d ad Rom.
lege veſtra,quia ego dixi Dij eſtis[e]. Et c.13.
iptura in lege nihil aliud certè eſt, quã e D.Iohã.
becillitatis, & corruptionis humanæ in euangel.
emplum.Nam ante ſcripturam, lex vt c.10.
naturæ,quam,ſcripto caruiſſe cùm ãn
Moſem eſſet, nemo negabit. nam &
te Moſem,qui legem ſcriptam è mon-
à Deo datam detulit,multi fuerunt iu-
, qui legem illam tranſgredi timebant.
propter eam peccata vindicata,& dilu-
o,& igne, in Sodomis[f]. Et lex ſeruitu- f gen.c.7.
filiis Chami à Noacho ſine ſcripto im- & 19.
ſita, propter eius peccatum[g]. Lex cir- g gen.9.
nciſionis data Abrahæ[h]. omitto longas h gene.c.7.

næ vſurpatum ab inſtitutis duarum
tatum, Lacedemoniorum & Athenië-
na. Aliter ſuperuacanea infinita iure-
ſultorum loca, vbi mores inſcripti
manorum reperiuntur, qualis is, qui
ſca Romanorum obſeruatione, circa
ſtitutiones decedentium verſabatur
e quo & Appianus.[c] de Bellis ciuili-
. Conſuetudo, inquit Romanorum, in
amentis fuit, primis hæredibus ſecun
addere: vt ſi primi hæreditatem non
iſſent nanciſcerentur vltimi: Qui mos
nen ſcriptus eſt, & alij plurimi. & vt a-
apudu Vlpia. Alius ab eodem. [e] Alius
Iulianum, [f]. Alius, per Paulum[g], & a
l alios. Cæterum noſſe oportet, con-
tudines probas omnes, leges eſſe, non
em omnes leges eſſe conſuetudines.
Dion, Chryſoſtomus ſophiſta Pruſæus
tione περὶ ἔθους conſuetudinem per le-
m, veluti per genus, definit. Dum in-
it ἐστὶ inquit δὲ τὸ ἔθος γνώμη μὲν τῶν χρω-
ων κοινή, νόμος δὲ ἄγραφος ἔθνους ἢ πόλεως, δί-
ον δὲ ἑκούσιον, καὶ πᾶσι πάντα σιν ἀρεστόν, εὕρεμα
ἀνθρώπων οὐδενός, ἀλλὰ βίου καὶ χρόνου, id eſt,
onſuetudo eſt communis lex eorum.
i ea vtuntur. Gentis verò aut ciuita-
lex non ſcripta, ius voluntarium,
nnibus placens, nullius hominis, ſed

a §. & non ineleganter eod. tunl. quo ſup. de iur. natur. apud Inſti. inſtitutio.
b *in l. morib. l. 2. de vulgar. & pupil. ſubſtit. lib. 28. P. ti. 6.*
c *lib. 2.*
d *in l. moris eſt. lex. 9. de pœnis li. 48. Pin. tit. 19.*
e *in l. more noſ. ciui. l. 8. de acqui. vel amitten. here. lib. 29. Pin. titu. 2.*
f *in l. more maio. l. 5. de iuriſdict. omnium indic. li. 2. Pin. tit. 1.*
g *in l. more. Rom. l. 8. de feriis. lib. 2. P. t. 12.*

vitæ humanæ ac temporis inuentum. Habet enim præſcripta iuris & æquitatis regula, ſua quædam tempora, intra quæ nomina ſibi alia atque diuerſa parit. Quia ſtatim, vbi norma illa prodiit, ſiue ſcripta à populo ſiue non, lex dicitur. Vbi autem adoleuerit, & tacito vel expreſſo vtentiũ conſenſu vetuſto obſeruata fuerit illibata, & firma, conſuetudo rectè dicetur. Nec differt tunc vtrum ratione an ſcriptura conſtet a. & conſuetudo lex dicitur, ſed priuata eius tantum loci vbi ſeruatur. Quia diuerſa ratione aliquid æquum vno in loco videtur, quod in alio forſan iniquum eſſet, ratione ſubiecti diuerſi: quæ fuſius explicare prætermitto, ſufficiat autem, æquo & iuſto, melius eſſe poſſe: vt ait Ariſto. in ethicis b vbi cùm lex, inquit omnis vniuerſalis ſit, fieri non poteſt vt de quibuſdam, vniuerſaliter rectè dicatur. Et in his lex id accipit quod fit plerumque, non ignorans peccatum, & eſt nihilominus recta. Peccatum enim non eſt in lege, nec, in legiſlatore, ſed in ipſa rei natura &c. Plures tamen ſunt conſuetudinis, & legis differentiæ, & efficacia horum diuerſa, cum hodie lex ſit propriè principis, ad quem propriè pertinet legẽ condere & interpretari, vt Imperator Con-

a *cano. con ſue. 1. diſtinctione.*

b *li. 5. ethic. c. 10.*

Conſtantinus [a] & Iuſtinianus [b] aiunt, vt-
potè lege regia, omni poteſtate ad illum
tranſlata. vt ait Vlpianus [c] Tribonianus
[d] & Pomponius.[e] Conſuetudo autē & ſta-
tutum, propriè populi, & locorum dicun-
tur, bonorum inquam conſenſus: vt con-
ſuetudinem ſermonis, vocauit Quintili-
anus, conſenſum eruditorum: De quibus,
& an legem ſcriptā vincant, videnda lex.
.Quæ ſit long. cōſuetud.[f] & ibi ſingula-
ris gloſſa magna, & interpretes, addita l.
de quibus, de legib.[g] Et l. diuturna 32. cū,
;ſequentibus eo. Et ibi ſcribentes. No-
andum tamen eſt, ſignificantius & ple-
umque apud iuris profeſſores, ad facili-
rem rerum cognitionem & diſtinctio-
em, ſcriptam ſanctionem ius dici pro-
rium cuiuſque ciuitatis: nō ſcriptā au-
em, generalè nomen conſuetudinis re-
nere etſi diuerſis nominibus interdum
icantur. Vt in iam dicto canone conſue-
do 1. diſtinctioni. Et Hebræi ita etiam
gem diſtribuunt, in ſcriptā & non ſcri-
am. Dicuntque תורת ב כתב ותורת
שבעל פ, id eſt, legem eſſe, in ſcri-
ura, & legem in ore, vtramq; à Moſe
monte Sinai receptam à Deo, vt in E-
d.[h] vocántque non ſcriptam Kabalā,
am literis tradere, nulli cōceſſum fuit:

a in l. 1. b in l. final. de legi. li. 1. C. tit. 17. & in nouel. conſti. 138.
c in l. 1. de conſtit. princ. li. 1. ti. 4.
d in §. ſed quod prin. plac. de iu. natur. gēt. & ciuit. in inſtitu. ciui. l. 1. tit 2.
e in l. 2. §. nouiſ. de origi. iur. li. 1. tit. 2.
f lib. 8. C. tit. 53.
g lib. 1. tit. 4.
h c. 19. & c. 20.

ita enim cautum eſt in Talmud parte ſecunda, quæ dicitur ſeder moed, in Maſſecheth, ſiue tractatu 12. qui dicitur. Haghiga, id eſt ſolemnitatis c. incipiente én Dorſcin, id eſt, non prædicatur. De qua tamen pauca euulgauit Rabi Scimeon Ben Iohai, Picus, Paulus Iſraëlita, Auguſtinus, Iuſtinianus, Nebienſis epiſcopus in ſcholiis pſalmorum: & Capnion, & Galatinus. kabalam autem dicunt, eo-quod משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה:
id eſt, Moſche, accepit legem de Sinai, & tradidit Iehoſcuah, Iehoſcuah verò ſenioribus, & ſeniores viris Sinagogæ magnæ. ſic enim ſcriptum eſtapud illos in pirke aboth. c. 1. Et apud Iacobum de Valentia. [a] Quocirca legis appellatio ad traditiones ab illis extenditur. vt etiã Galenus in Hipocratem [b] legem ſiue nomon, hominis arbitrium & decretum, dixit intelligi debere, & phraſin eſſe antiquorum vſitatam. Item Ariſtoteles[c] dixiſſe ideò videtur, legem eſſe opinionẽ multitudinis, ſiue ſcriptura adiiciatur, ſiue literæ deficiant. Scriptura namque in gratiam ſucceſſorum, & memoriæ, non efficaciæ accedit. Hac ratione leges noſtræ

a *ſup. pſal. 81.*
b *com. 1. de huma. nat.*
c *lib. 1. Elẽcho. c. 12.*

noſtræ Municipales Tholoſanæ, Bituri-
gum,& aliæ ſcriptę ſunt. Fiunt enim ſcri-
pturæ vt quod actum eſt facilius probari
poſsit. vt notat Caius in l. contrahitur 4.
de Pignorib. vbi gloſſa in verbo, valet,
excipit caſus aliquot, qui ſcripturam de
ſubſtantia habeant. Et gloſ. in c. 1. ¶ Poſt-
quam, de cēſibus. lib. 3. ſexti Decretal. tit.
20. enumerat triginta caſus, qui vel ma-
iorem animi deliberationem deſiderant
vel iudicium, vel de arduis agitur: quæ o-
mnia ſcriptura exarata, magis & perpen-
duntur & fidem faciunt, vt in eo etiā ſolo
vtilitatē ſcripturæ poſuiſſe videatur Ci-
cer.[a] de oratore & in Bruto, ſiue de Clar. a *lib. 1.*
orator. Ita etiam ea ratione prophetiæ o-
lim ſcribebantur præ foribus templi, vt
legerentur à populo, quod ex Abacuch b *c. 8.*
colligitur. Inde apud Oſeam [b] ſcribere
pro Vaticinari, & pariter ſcribere verbū
apud Hebræos, ſumitur pro ſtatuto & co
gnitione, cum iudicio & conſilio facta. vt
apud Ieſaiam [c] Vę qui condunt leges ini- c *c. 10.*
quas. & ſcribentibus iniuſtitiam. addit
enim ſcripturæ nomen; teſtimonium a-
liquod certitudinis rei, vnde inuenies
ſcrutamini ſcripturas, ipſę enim ſunt quæ
de me teſtimonium perhibent,[d] potiſsi- *D. Iohā*
mum cum publicę & auctoratę ſcripturę *in Euā c. 5.*

ſunt, æquum enim eſt tabellis conſigna-
a in.Bacch. tis credere, vt ait Plaut.[a] quanuis placuerit non minus valere, quod ſcriptura, quã quod vocibus lingua figuratis exprimitur, vt ait Vlpianus in. l. nõ figura, l. 37. de
b l.44.tit. 7. actio. [b] At quanquam minus nobilior ſit ſcriptura voce, tamen inter hæc duo, quæ mentis concepta promunt, ſúntque velut imagines animi, vnum eſt alio perẽnius, & litera durabilior voce, cum vox ſit aër quidam motus, qui cum humiditatis quam plurimum habeat, more aquę perfluit, & momento diſsipatur. vt ait A-
c & ſecti. 11.q.45. riſtot. lib. problem. [c] Significat tamen, & apta eſt mentem exponere, potiſsimũ ſi planè articulata ſit, & à ſono, in vocalẽ tranſeat. Hinc annotato duas dictiones, nempe, vox ſignificat, in Pauli reſponſo in l. in ambiguis 3. de reb⁹ dubiis[d] Et apud
d lib.34.P. tit.5. Martianum in l. nam & magiſtratus, l. 8. & ibi gloſ. ſingular. de Iuſtit. & iur. [e] Et
e lib. 1.P. tit.1. ex hac viua expreſsione, mortua & iacẽs, tamen remanens, ſcriptura trahitur. Et
f ſecti.11. q.60. conſtat ideo vocis affectiones dixiſſe literas, Ariſtot. lib. problemmat.[f] præſtátque viua vox, mortuæ, ſiue ſcripturæ & libris: præcipuè rudibus. ideò Galenus
g de alim. facult l. 1 [g] dixit non inſcitè vulgò dici ſolitum: optimam eſſe doctrinam, quæ viua voce

tra-

traditur, neque enim quemquam ex libro nauclerum, aut alterius artis artificem, euadere. Libri addit, ſunt iis, qui ante eruditi fuerunt monumenta, non rudium & indoctorum doctrina perfecta: Et eadem rurſus fermè refert alibi.[a] Demonſtratio magis animos mouet cum verbis iuncta,[b] vt ait Iuſtinian.[c] Et ideo Ariſtoteles librum reliquit, titulo phyſicæ auſcultationis: vbi quędam ſecreta latent, quæ à demonſtratione verbali proximus pendent, non autem à demonſtratione mathematica, vt etiam id reſpondiſſe ferunt Ariſtotelem, Alexandro Magno conquerenti, quod hi phyſici libri euulgati fuiſſent: vt eſt author Plutarchus,[d] requiritur etiam ita in legibus & conſuetudinibus viua vox, id eſt magiſtratus: parum enim eſt iura eſſe, niſi ſit magiſtratus qui ea exequatur, & veluti eſt anima corpori, ita voce legem animet, Pomponio iuriſconſulto teſte:[e] hæc itaque duo ſimul gradiuntur magiſtratus & lex: ſiue ea conſuetudinis, ſiue principis ſit. Et idcirco reſcriptum, iudices ſecundum leges iudicare debere, vel regni vel patrias, à Iuſtiniano.[f] Quid eſt iuſtum quod legitimum, quod verò ſit contrarium, id eſt violẽtũ, vt notat Xenophõ[g].

a *Lib.6 de cõp medic. local. in principiis.*
b *vt Tribu. in § final. de gradi. cogna. li. 3. inſtit. ciuil. tur. tit. 6.*
c *in § ſin aũt demſt. fid et caut. coll 9. ti. 3.*
d *in vit. Alexand.*
e *in l. 2. § poſt origi. de orig iur. l. 1. P. tit. 2.*
f *in l. nemo l. 13. de ſẽt. & inter l. omniũn d. lib. 7. C. tit. 17.*
g *in 7. Cyropædiæ.*

Et Lyſias in apologia de Heratoſthenis adulteri nece. ἐγὼ δὲ οἶμαι πάσας τὰς πόλεις, inquit Lyſias διὰ τοῦτο τοὺς νόμους τίθεσθαι ἵνα περὶ ὧν αἱ πραγμάτων ἀπορῶμεν, πρὸς τούτους ἐλθόντες σκεψώμεθα ὅ,τι ποιητέον ἡμῖν; Ego puto ciuitates omnes ideo leges ferre, vt de rebus ambigentes, quid nobis faciendũ ſit, ad eas confugientes ipſas conſulamus. Et

b *l. leges ſacratiſſi. lib. 1. C. ti. 17.*

ita Valent. & Mar. Cęſares [a]. Leges inquiunt, ſacratiſsimæ, quæ conſtringũt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, vt vniuerſi, præſcripto earum manifeſtius cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur. Addo aduerſus iniuriam temporum, & vt conſeruentur diutius incolumes, conſuetudines con-

c. 15. *Met.*

ſcribi ſolitas. Ouidio namque teſte.[b]

Tempus edax rerum, tuque inuidioſa vetuſtas,
Omnia deſtruitis, vitiatáque dẽtibus æui
Paulatim lẽta conſũmitis omnia morte.

Vt non immeritò Amaſius vetulus Cornelius Gallus, ita conqueratur.

Cuncta trahit ſecum, vertitque volubile tempus,
Nec patitur certa currere quémque via.

Et vetuſtas nõ pauca deprauat, multa tollit: quem puerum vidiſti formoſum, hunc vides deformem in ſenectã. Tertium ſe-

ulum non videt eundem hominem,quē
idit primum. vt ait Marcus Terentius
'arro.[a] Omnia enim ſunt ſub perpetuo
ıotu vt nouit Inſtinian.[b] Quin etiā Pla-
o, cœli motum tempus exiſtimauit, &
ratoſtenes,ſolis circumuolutionem.Ga-
eno teſte,[c] quamuis contrariæ opinio-
is diſputator ſit Ariſtoteles,qui motum
empus neget eſſe[d] quæ nunc diſcutere,
ræſentis non eſt operis: cum etiam idē
riſtot. fateatur ſine motu, tempus non
ſe:quod nobis ſufficit ad rerum varie-
tem & interitum conſtituendum,ab eo
incere:ad cuius remedium,velut imbe-
llitatis humanæ præſidiū, datus eſt li-
rarum vſus & ſcripturæ, quæ tamen a-
quando & ipſa perire longa carie & ſe-
ectute poſſunt.Cùm & monimēta fatiſ-
t,& vt ait Auſonius,Mors etiā ſaxis no-
inibuſque venit. Neq; quidquam per-
tuum ſub ſole:Generatio quippe præ-
riit, & generatio aduenit,[e] & mortalia
ec; nec in eodem manent, vt ait Euri-
des,[f]

τὰ θνητὰ τοι αὐτ᾽ οὐδὲ ἐν ταὐτῷ μενεῖ

ori ſecus ac flumen, neque enim conſi-
ſtere flumen
ec leuis hora poteſt:ſed vt vnda impel-
litur vnda

a *lib. 1. de ling. latina.*
b *in §. aūt lex. de non alien. reb. eccl. in aut. coll. 2.*
c *li. de hiſt. Philoſophi.*
d *li 4. phiſ. c. 10.*
e *c. c. 11. eiuſ. lib.*
f *Eccleſiaſt. 1. c.*
g *in Tragœd quæ Ion. act. 3. verſ. 143.*

Tempora ſic fugiunt pariterque ſequuntur,
Et noua fiunt ſemper.[a]

Neque etiam legum vim ex ſcriptura pendere, pro certo habendum eſt. Et ita tenuerunt viri maximæ authoritatis inter iuris interpretes, Iohannes Andreas & Domin.[b] Angelus.[c] Et rurſum ad ſatietatem vſque idem Iohannes Andreas in mercurialibus,[d] & Felinus.[e] Id tamen obiter notandum eſt, quæ lege nominatim ſcripta ſunt, nunquam aut vix, æquitate non ſcripta ſuperari, ſi credamus Vlpiano.[f]

a Ouidius li. 15. Metamor.
b in c. 1. per illum text. de renunt. lib. 6.
c in § ex non ſcript. de iur. nat. gent. & ci.
d ad c. nemo ad impoßi. de regul. iur. in ſexto.
e in rubri. de cõſt. nume. 3. & 4. vbi adſert. alter. ſentent. interpretes.
f in l. proſpexit l. 12. qui & à quibus manumißi. li. nõ fiant. li. 40. P. ti. 9

CAP. XIIII.

Quod leges ſint ortæ ex Iuſtitia Dei, ſi bonæ ſunt, Et de virtute illarum & ratione pœnarum.

SEd redeamus vnde defluximus, & ex ſuperioribus, annotetur, omnem legem ſiue ſcriptam, ſiue non ſcriptam, & quocunque vocetur nomine, è fontibus Iuſtitiæ deriuatam: tum quod à Deo authoritatem, robur ac vim accipiat, tum quod ex ea diſtributiuus diuinúſque quidam ordo, in homines promanarit.

Quod probat Ariſtoteles [a] libro περὶ ἀρε-ῶν, cuius verba ſunt hæc, δικαιοσύνης δέ ἐστὶ τὸ διανεμητικὸν εἶναι, τοῦ κατὰ ἀξίαν. καὶ τὰ πατρῶα ἔθη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους λόγους, καὶ τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. hoc eſt, Iuſtitiæ eſt diſtributionẽ exercere, ſecundũ quod par eſt. Seruare mores & inſtituta patria, ſcriptáſq. leges cõſeruare. Veritatẽ vbicũq. dicere, pacta cuſtodire. Cõſequẽter probatũ, ad ꝓtypũ Deũ, iuſtitię autho rẽ, omne quicquid in legib⁹ ineſt boni referendũ. Conſentit nobiſcum etiã Heſiodus [b] dum ait, ἀλλ' αὖθι διακρινώμεθα νεῖκος εἴησι δίκαις αἵ τ' ἐκ Διός εἰσιν ἄρισται, id eſt, ad iterum litem diſcernamus rectis iudiciis, quæ ex Deo ſunt optima. De quo Dauid [c] cantat צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת i. Iuſtitia tua in æternum, & lex tua veritas. Et ita leges & iuſtitia, originem habent, non ab hoc cœnoſo homine, ſed ex illo Homerico dolio, vnde haurit legiſlator vel princeps, cuius cor in manu Dei eſſe, ſcriptura teſtatur Prou. lib. [d]. Et in epiſtola inter claras [e]. Ideo fit vt nullo modo ſit tutus à pœna criminis, qui legum præcepta impunè tranſgreſſus, in laqueos diuinæ Iuſtitiæ, cuius, leges hæ ſunt riuuli, incidit, cuiuſq;

[a] *li. peri aretou.*

[b] *in Ergis.*

[c] *pſal. 19. ad Hebreos*

[d] *21. c.*

[e] *lex 4. de ſum Trinit & fid. cathol. li. 1. C. tit. 4.*

repagula ab humana contumacia infringi nequeunt. cum Deus falli non poſſit. Vnde temerè ſentiunt, quorũ eſt opinio, leges, nihil aut parum diſsidere à telis aranearum, vbi exiguæ muſcæ capiuntur implexæ, magnæ autem effractis retibus incolumes pericula euadunt, & alis liberis euolant. vt fertur à Plutharcho [a]. Anacharſin Solonen irriſiſſe, cùm leges deſcribere eſſet aggreſſus, quòd exiſtimaret literis iniurias ciuium, ſe cõpeſcere poſſe. Nam ſi hoc expendamus 2
& ad calculum reuocemus, ſciemus inſignem illum eſſe errorem, & barbarum, cũ etiã dixerimus, vim legis ex ſcriptura non pendere, neque literis ciues contineri, ſed partim virtute, partim pœna ſceleratis dicta, vel in futurum præcantata. Et vt Horatius ait, ad Quintium [b].

Oderunt peccare boni, virtutis amore,
Tu nihil admittes in te: formidine pœnę.

Atque nullus eſt tam barbarus, tamque Scythico more præditus, quin altero illorum non moueatur, & ab iniuriis, ſaltem pœnæ metu, non abſtineat: túmque morẽ legibus non gerat. legis autem virtus & potiſsima eſt punire apud Modeſti [c]. Quintil. lib. 7. inſtitutio. Et cum verba & præceptiones, inter omnes vires nõ habeant,

a *in vit. Solonis.*

b *epiſto. lib. 1.*

c *in l. leg. virtus l. 6. de leg. lib. pan. tit. 3.*

abeant, illa perturbatio non verbis ſed
i cedit, vt ait Ariſtot.[a] ſed & Plato.[b] cũ
unitio inquit, moderatur res, iuſtiores
fficit, veluti medicina quædam impro-
itatis:& quantumuis homo animalis ſit
imen fieri non poteſt, quin aliquando
ogitet, ſibi mortis periculum in delictis
rauibus imminere:qui etiã; & mortem
netuat, cũ cõmunes ſint hominibus cũ
rutis, conſeruãdæ vitę affectiones. vt ait
Cicero.[c] Et doctè diſputat Galenus con-
ra Chryſippũ & Stoicos,[d] ex authoritate
Homeri, Orphei Tyrtæi.Sthefichori, &
Euripidis.Et Horat.[e] ſic, Nemo adeo fe-
us eſt, vt non miteſcere poſſit. Et pœna-
um exaſperatio eo etiam tendit, Calli-
rato teſte[f] cuius ratio deſumpta eſt ex.
Deuterono. His accedit.Iuſtitię & quod
oni eſt cõmunis omniũ velut innatus af
:ctus & reuerentia, etiam inſtinctu quo
am naturali inter feras, & animalia bru-
a conſeruata: vſque adeo vt in officio
ropriæ particularisque naturæ ſemper
erſeuerent, & cuique quod ſuum
ſt relinquant, mira à natura illis ſo-
rtia data pro ſe: vt ait Plinius[h] po-
ſſimum ad euitanda contraria, & vti-
a ſibi & ſuis eligenda. vt rurſum Pli-
ius alibi ait[i], & Galenus[k], & Ariſtot.[l],

a *li. ethic. x. c. fin.*
b *in Gorgia.*
c *1. officio.*
d *lib. de decretis Hipo. & Pla. 4.*
e *lib. 1. epiſtol. 1.*
f *in l. capit. 28. de pœnis lib. 48. pan. tit. 19.*
g *c. 17. & 19.*
h *lib. 8. c. 12*
i *lib. 20. c. 23. & lib. 27. c. 2. & 3. & lib. 10. c. 33. & aliis multis locis.*
k *lib. x. de methodo. mede. & li. 6. de locis affectis*
l *lib. 8. c. 1. & libro. 9. c. 6.*

diſputationes habitas à Iiob & ſociis de Iuſtitia & peccato, quæ actæ ſunt, vel antè vel circa tempora legis, nam Hebræi dicunt hunc Iiob fuiſſe, zaret filium, de Eſau filio filiorum, & regem Edom. cuius librũ ſcripſit Moſche legiſlator: ſic enim habet Rabi Moſche Kimchi, in libro Sepher darke leſchõ hakkodeſch, id eſt, liviarũ linguę ſanctæ. משה איש האלהים· כתבחמשה חומשי תורה. חוץ משמנה פסוקים וימת משה עד סוף התורה וספר איוב: Moſche vir Dei, ſcripſit quinq; quinarios legis (hoc eſt Pentateuchũ.) præter octo verſus: ab, Et mortuus eſt Moſche, vſq; ad finem legis: & librum Iiob.

Cap. XIII.

De conſuetudinis ſcriptura, & interpretatio. §. conſtat. De iur. nat. gentium & ciuil.

Nodus autem ſupereſt diſſoluendus ex Iuſtiniano, in §. conſtat. De iure natur. gentiũ & ciuili a. quo aliqui concludunt, ſemper legem ſcriptam eſſe debere, conſuetudinem, nũquam. Sed ita ſoluitur ſi dicamus, eam, nequaquam eo loci fuiſſe mentem Iuſtiniani: ſed vt conſtaret leges & fuiſſe, & non fuiſſe ſcriptas in initio, & mores alios fuiſſe literis mendatos, alios nunquam. Hócque Romæ

a *lib. 1. inſti tuti. ciuil. tit. 2.*

Romæ vſurpatum ab inſtitutis duarum ciuitatum, Lacedemoniorum & Atheniēſium[a]. Aliter ſuperuacanea infinita iureconſultorum loca, vbi mores inſcripti Romanorum reperiuntur, qualis is, qui priſca Romanorum obſeruatione, circa ſubſtitutiones decedentium verſabatur[b]. de quo & Appianus.[c] de Bellis ciuilibus. Conſuetudo, inquit Romanorum, in teſtamentis fuit, primis hæredibus ſecundos addere: vt ſi primi hæreditatem non adiiſſent nanciſcerentur vltimi: Qui mos tamen ſcriptus eſt, & alij plurimi. & vt alius apud Vlpia. Alius ab eodem.[e] Alius per Iulianum,[f]. Alius, per Paulum[g], & apud alios. Cæterum noſſe oportet, conſuetudines probas omnes, leges eſſe, non autem omnes leges eſſe conſuetudines. Et Dion, Chryſoſtomus ſophiſta Pruſæus oratione περὶ ἔθους conſuetudinem per legem, veluti per genus, definit. Dum inquit ἐστὶ inquit δὲ τὸ ἔθος γνώμη μὲν τῶν χρωμένων κοινή, νόμος δὲ ἄγραφος ἔθνους ἢ πόλεως, δίκαιον δὲ ἑκούσιον, καὶ παντάπασιν ἀρεστόν, εὕρεμα δὲ ἀνθρώπων οὐδενός, ἀλλὰ βίου καὶ χρόνου, id eſt, Conſuetudo eſt communis lex eorum, qui ea vtuntur. Gentis verò aut ciuitatis lex non ſcripta, ius voluntarium, omnibus placens, nullius hominis, ſed

a §. & non inelegantur eod. titul. quo ſup. de iur. natur. apud Inſti. inſtitutio.
b in l. morib. l. 2. de vulgar. & pupil. ſubſtit. lib. 28. P. ti. 6.
c lib. 2.
d in l. moris eſt. lex. 9. de pœnis li. 48. Pin. tit. 19.
e in l. more noſ. ciui. l. 8. de acqui. vel amitten. here. lib. 29. Pin. titu. 2.
f in l. more maio. l. 5. de iuriſdict. omniũ indic. li. 2. Pin. tit. 1.
g in l. more. Rom. l. 8. de feriis. lib. 2. P. ti. 12

Conſtantinus [a] & Iuſtinianus [b] aiunt, vt-potè lege regia, omni poteſtate ad illum tranſlata. vt ait Vlpianus [c] Tribonianus [d] & Pŏmponius.[e] Conſuetudo autē & ſtatutum, propriè populi, & locorum dicuntur, bonorum inquam conſenſus: vt conſuetudinem ſermonis, vocauit Quintilianus, conſenſum eruditorum. De quibus, & an legem ſcriptā vincant, videnda lex. 2. Quæ ſit long. cōſuetud.[f] & ibi ſingularis gloſſa magna, & interpretes, addita l. de quibus, de legib.[g] Et l. diuturna 32. cū, 4. ſequentibus eo. Et ibi ſcribentes. Notandum tamen eſt, ſignificantius & plerumque apud iuris profeſſores, ad faciliorem rerum cognitionem & diſtinctionem, ſcriptam ſanctionem ius dici proprium cuiuſque ciuitatis: nō ſcriptā autem, generalè nomen conſuetudinis retinere etſi diuerſis nominibus interdum dicantur. Vt in iam dicto canone conſuetudo 1. diſtinctioni. Et Hebræi ita etiam legem diſtribuunt, in ſcriptā & non ſcriptam. Dicuntque תורת ב כתב ותורת שבעל פ, id eſt, legem eſſe, in ſcriptura, & legem in ore, vtramq; à Moſce in monte Sinai receptam à Deo, vt in Exod.[h] vocántque non ſcriptam Kabalā, quam literis tradere, nulli cōceſſum fuit:

a in l. 1.
b in l. final. de legi. li. 1. C. tit. 17. & in nouel. conſti. 138.
c in l. 1. de conſtit. princ. li. 1. ti. 4.
d in §. ſed quod prin. plac. de iu. natur. gēt. & ciuit. in inſtitu. ciui. l. 1. tit 2.
e in l. 2. §. nouiſ. de origi. iur. li. 1. tit. 2.
f lib. 8. C. tit. 53.
g lib. 1. tit. 4.
h c. 19. & c. 20.

ita enim cautum eſt in Talmud parte ſecunda, quæ dicitur ſeder moed, in Maſſecheth, ſiue tractatu 12. qui dicitur. Haghiga, id eſt ſolemnitatis c. incipiente én Dorſcin, id eſt, non prædicatur. De qua tamen pauca euulgauit Rabi Scimeon Ben Iohai, Picus, Paulus Iſraëlita, Auguſtinus, Iuſtinianus, Nebienſis epiſcopus in ſcholiis pſalmorum: & Capnion, & Galatinus. kabalam autem dicunt, eoquod משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושוע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה: id eſt, Moſche, accepit legem de Sinai, & tradidit Iehoſcuah, Iehoſcuah verò ſenioribus, & ſeniores viris Sinagogæ magnæ. ſic enim ſcriptum eſt apud illos in pirke aboth. c. 1. Et apud Iacobum de Valentia. [a] Quocirca legis appellatio ad traditiones ab illis extenditur. vt etiã Galenus in Hipocratem [b] legem ſiue nomon, hominis arbitrium & decretum, dixit intelligi debere, & phraſin eſſe antiquorum vſitatam. Item Ariſtoteles [c] dixiſſe ideò videtur, legem eſſe opinionẽ multitudinis, ſiue ſcriptura adiiciatur, ſiue literæ deficiant. Scriptura namque in gratiam ſucceſſorum, & memoriæ, non efficaciæ accedit. Hac ratione leges noſtræ

a *ſup. pſal. 81.*

b *com. 1. de huma. nat.*

c *lib. 1. Elẽcho. c. 12.*

noſtræ Municipales Tholoſanæ, Bituri-
gum,& aliæ ſcriptę ſunt. Fiunt enim ſcri-
pturæ vt quod actum eſt facilius probari
poſsit. vt notat Caius in l. contrahitur 4.
de Pignorib. vbi gloſſa in verbo, valet,
excipit caſus aliquot, qui ſcripturam de
ſubſtantia habeant. Et gloſ. in c.1.§Poſt-
quam,de cēſibus.lib.3. ſexti Decretal. tit.
20.enumerat triginta caſus,qui vel ma-
iorem animi deliberationem deſiderant
vel iudicium,vel de arduis agitur: quæ o-
mnia ſcriptura exarata, magis & perpen-
duntur & fidem faciunt, vt in eo etiã ſolo
vtilitatē ſcripturæ poſuiſſe videatur Ci-
cer.[a] de oratorē & in Bruto,ſiue de Clar. *a lib.1.*
orator. Ita etiam ea ratione prophetiæ o-
lim ſcribebãtur præ foribus templi, vt
legerentur à populo, quod ex Abacuch *b c.8.*
colligitur. Inde apud Oſeam [b] ſcribere
pro Vaticinari, & pariter ſcribere verbũ
apud Hebræos,ſumitur pro ſtatuto & co
gnitione,cum iudicio & conſilio facta. vt
apud Ieſaiam [c] Vę qui condunt leges ini- *c c.10.*
quas. & ſcribentibus iniuſtitiam. addit
enim ſcripturæ nomen, teſtimonium a-
liquod certitudinis rei, vnde inuenies
ſcrutamini ſcripturas,ipſę enim ſunt quæ
de me teſtimonium perhibent,[d] potiſsi- *D. Iohã*
mum cum publicę & auctoratę ſcripturę *in Euã c.5.*

ſunt, æquum enim eſt tabellis conſignatis credere, vt ait Plaut.[a] quanuis placuerit non minus valere, quod ſcriptura, quã quod vocibus lingua figuratis exprimitur, vt ait Vlpianus in. l. nõ figura, l. 37. de actio.[b] At quanquam minus nobilior ſit ſcriptura voce, tamen inter hæc duo, quæ mentis concepta promunt, ſúntque velut imagines animi, vnum eſt alio perẽnius, & litera durabilior voce, cum vox ſit aër quidam motus, qui cum humiditatis quam plurimum habeat, more aquę perfluit, & momento diſsipatur. vt ait Ariſtot. lib. problem.[c] Significat tamen, & apta eſt mentem exponere, potiſsimũ ſi planè articulata ſit, & à ſono, in vocalẽ tranſeat. Hinc annotato duas dictiones, nempe, vox ſignificat, in Pauli reſponſo in l. in ambiguis 3. de reb⁹ dubiis[d] Et apud Martianum in l. nam & magiſtratus, l. 8. & ibi gloſ. ſingular. de Iuſtit. & iur.[e] Et ex hac viua expreſsione, mortua & iacẽs, tamen remanens, ſcriptura trahitur. Et conſtat ideo vocis affectiones dixiſſe literas, Ariſtot. lib. problem mat.[f] præſtátque viua vox, mortuæ, ſiue ſcripturæ & libris: præcipuè rudibus. ideò Galenus[g] dixit non inſcitè vulgò dici ſolitum: optimam eſſe doctrinam, quæ viua voce tra-

a in. Bacch.
b l. 44. tit. 7.
c & ſecti. 11. q. 45.
d lib. 34. P. tit. 5.
e lib. 1. P. tit. 1.
f ſecti. 11. q. 60.
g de alim facult l. 1.

traditur, neque enim quemquam ex libro nauclerum, aut alterius artis artificem, euadere. Libri addit, ſunt iis, qui ante eruditi fuerunt monumenta, non rudium & indoctorum doctrina perfecta: Et eadem rurſus fermè refert alibi.[a] Demonſtratio magis animos mouet cum verbis iuncta,[b] vt ait Iuſtinian.[c] Et ideo Ariſtoteles librum reliquit, titulo phyſicæ auſcultationis: vbi quędam ſecreta latent, quæ à demonſtratione verbali protinus pendent, non autem à demonſtratione mathematica, vt etiam id reſpondiſſe ferunt Ariſtotelem, Alexandro Magno conquerenti, quod hi phyſici libri euulgati fuiſſent: vt eſt author Plutarchus,[d] requiritur etiam ita in legibus & conſuetudinibus viua vox, id eſt magiſtratus: parum enim eſt iura eſſe, niſi ſit magiſtratus qui ea exequatur, & veluti eſt anima corpori, ita voce legem animet, Pomponio iuriſconſulto teſte:[e] hæc itaque duo ſimul gradiuntur magiſtratus & lex: ſiue ea conſuetudinis, ſiue principis ſit. Et idcirco reſcriptum, iudices ſecundum leges iudicare debere, vel regni vel patrias, à Iuſtiniano.[f] Quid eſt iuſtum quod legitimum, quod verò ſit contrarium, id eſt violētū, vt notat Xenophō[g].

a Lib.6 de cōp medic. local. in principiis.

b vt Tribu. in § final. de gradi. cogna. li. 3. inſtit. ciuil. tur. tit. 6.

c in § ſin aūt de inſt. fid et caut. coll. 9. ti. 3.

d in vit. Alexand.

e in l. 2. § poſt origi. de orig. tur. l. 1. P. tit. 2.

f in l. nemo l. 13. de ſēt. & inter l. cōmunin d. lib. 7. C. tit. 17.

g in 7. Cyropædiæ.

Et Lyſias in apologia de Heratoſthenis adulteri nece. ἐγὼ δὲ οἶμαι πάσας τὰς πόλεις, inquit Lyſias διὰ τοῦτο τοὺς νόμους τίθεσθαι ἵνα περὶ ὧν ἂν πραγμάτων ἀπορῶμεν, πρὸς τούτους ἐλθόντες σκεψώμεθα ὅ,τι ποιητέον ἡμῖν; Ego puto ciuitates omnes ideo leges ferre, vt de rebus ambigentes, quid nobis faciendũ ſit, ad eas confugientes ipſas conſulamus. Et ita Valent. & Mar. Cęſares [a]. Leges inquiunt, ſacratiſsimæ, quæ conſtringũt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, vt vniuerſi, præſcripto earum manifeſtius cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur. Áddo aduerſus injuriam temporum, & vt conſeruentur diutius incolumes, conſuetudines conſcribi ſolitas. Ouidio namque teſte.[b]

b *l. leges ſacratiſſi. lib. 1. C. ti. 17.*

c. 15. Met.

Tempus edax rerum, tuque inuidioſa vetuſtas,
Omnia deſtruitis, vitiatáque dẽtibus æui
Paulatim lẽta consũmitis omnia morte.

Vt non immeritò Amaſius vetulus Cornelius Gallus, ita conqueratur.

Cuncta trahit ſecum, vertitque volubile tempus,
Nec patitur certa currere quémque via.

Et vetuſtas nõ pauca deprauat, multa tollit: quem puerum vidiſti formoſum, hunc vides deformem in ſenectà. Tertium ſeculum

ulum non videt eundem hominem,quẽ
idit primum. vt ait Marcus Terentius
'arro.[a] Omnia enim ſunt ſub perpetuo
notu vt nouit Inſtinian.[b] Quin etiã Pla-
o, cœli motum tempus exiſtimauit, &
ratoſtenes,ſolis circumuolutionem.Ga-
eno teſte, [c] quamuis contrariæ opinio-
is diſputator ſit Ariſtoteles,qui motum
empus neget eſſe [d] quæ nunc diſcutere,
ręſentis non eſt operis : cum etiam idẽ
riſtot. fateatur ſine motu, tempus non
ſſe:quod nobis ſufficit ad rerum varie-
atem & interitum conſtituendum,ab eo
uincere:ad cuius remedium,velut imbe-
illitatis humanæ præſidiũ, datus eſt li-
erarum vſus & ſcripturæ, quæ tamen a-
iquando & ipſa perire longa carie & ſe-
ectute poſſunt.Cùm & monimẽta fatiſ-
ãt,& vt ait Auſonius,Mors etiã ſaxis no-
ninibuſque venit. Neq; quidquam per-
etuum ſub ſole:Generatio quippe præ-
eriit, & generatio aduenit,[e] & mortalia
æc; nec in eodem manent, vt ait Euri-
ides,[f]

Et τὰ θνητά τοι αὐτ᾽ οὐδ᾽ ἐν ταὐτῷ μενεῖ

Non ſecus ac flumen, neque enim conſi-
ſtere flumen
Nec leuis hora poteſt:ſed vt vnda impel-
litur vnda

a *lib. 1. de ling. latina.*
b *in §. aũt lex. de non alien. reb. eccl. in aut. coll. 2.*
c *li. de hiſt. Philoſophi.*
d *li 4. phiſ. c. 10.*
e *c. 11. eiuſ. lib.*
f *Eccleſiaſt. 1. c.*
g *in Tragœd quæ Ion. act. 3. verſ. 143.*

Tempora ſic fugiunt pariterque ſequntuur,
Et noua fiunt ſemper.[a]

Neque etiam legum vim ex ſcriptura pendere, pro certo habendum eſt. Et ita tenuerunt viri maximæ authoritatis inter iuris interpretes, Iohannes Andreas & Domin.[b] Angelus.[c] Et rurſum ad ſatietatem vſque idem Iohannes Andreas in mercurialibus,[d] & Felinus.[e] Id tamen obiter notandum eſt, quæ lege nominatim ſcripta ſunt, nunquam aut vix, æquitate non ſcripta ſuperari, ſi credamus Vlpiano.[f]

a Ouidius li. 15. Metamor.
b in c. 1. per illum text. de renunt. lib. 6.
c in § ex non ſcript. de iur. nat. gent. & ci.
d ad c. nemo ad impoßi. de regul. iur. in ſexto.
e in rubri. de cōſt. nume. 3. & 4. vbi adfert. alter. ſentent. interpretes.
f in l. proſpexit l. 12. qui & à quibus manumißi. li. nō fiant. li. 40. P. ti. 9

Cap. XIIII.

Quod leges ſint ortæ ex Iuſtitia Dei, ſi bonæ ſunt, Et de virtute illarum & ratione pœnarum.

SEd redeamus vnde defluximus, & ex ſuperioribus, annotetur, omnem legem ſiue ſcriptam, ſiue non ſcriptam, & quocunque vocetur nomine, è fontibus Iuſtitiæ deriuatam: tum quod à Deo authoritatem, robur ac vim accipiat, tum quod ex ea diſtributiuus diuinúſque quidam ordo, in homines promanarit.

quod probat Ariſtoteles [a] libro περὶ ἀρετῶν, cuius verba ſunt hæc, δικαιοσύνης δέ ἐστι διανεμητικὸν εἶναι, τοῦ κατὰ ἀξίαν. καὶ τὰ πάτρια ἔθη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους λόγους, καὶ τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. hoc eſt, Iuſtitiæ eſt diſtributionē exercere, ſecundū quod par eſt. Seruare mores & inſtituta patria, ſcriptáſq. leges cōſeruare. Veritatē vbicūq. dicere, pacta cuſtodire. Cōſequēter probatū, ad ꝓtypū Deū, iuſtitię authorem, omne quicquid in legib⁹ ineſt boni referendū. Conſentit nobiſcum etiā Heſiodus [b] dum ait, ἀλλ' αὖθι διακρινώμεθα νεῖκος εὐθείῃσι δίκῃς αἵ τ' ἐκ Διός εἰσιν ἄρισται, id eſt, denuo iterum litem diſcernamus rectis iudiciis, quæ ex Deo ſunt optima. De quo Dauid [c] cantat צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: Iuſtitia tua in æternum, & lex tua veritas. Et ita leges & iuſtitia, originem habent, non ab hoc cœnoſo homine, ſed ex illo Homerico dolio, vnde haurit legiſlator vel princeps, cuius cor in manu Dei eſſe, ſcriptura teſtatur Prouer. lib. [d]. Et in epiſtola inter claras [e]. Quo fit vt nullo modo ſit tutus à pœna criminis, qui legum præcepta impunè tranſgreſſus, in laqueos diuinæ Iuſtitiæ, cuius, leges hæ ſunt riuuli, incidit, cuiuſq;

a li. peri areton.

b in Ergis.

c pſal. 19. ad Hebreos

d 21. c.

e lex 4. de ſum Trinit & fid. cathol. li. 1. C. tit. 4.

abeant, illa perturbatio non verbis ſed
cedit, vt ait Ariſtot.[a] ſed & Plato.[b] cũ
unitio inquit, moderatur res, iuſtiores
fficit, veluti medicina quædam impro-
itatis:& quantumuis homo animalis ſit
men fieri non poteſt, quin aliquando
ogitet, ſibi mortis periculum in delictis
rauibus imminere: qui etiã; & mortem
netuat, cũ cõmunes ſint hominibus cũ
rutis, conſeruãdæ vitę affectiones. vt ait
Cicero.[c] Et doctè diſputat Galenus con-
ra Chryſippũ & Stoicos,[d] ex authoritate
Homeri, Orphei Tyrtæi. Sthefichori, &
Euripidis. Et Horat.[e] ſic, Nemo adeo fe-
us eſt, vt non miteſcere poſſit. Et pœna-
um exaſperatio eo etiam tendit, Calli-
trato teſte[f] cuius ratio deſumpta eſt ex.
Deuterono. His accedit. Iuſtitię & quod
oni eſt cõmunis omniũ velut innatus af-
ectus & reuerentia, etiam inſtinctu quo-
lam naturali inter feras, & animalia bru-
a conſeruata: vſque adeo vt in officio
ropriæ particulariſque naturæ ſemper
erſeuerent, & cuique quod ſuum
ſt relinquant, mira à natura illis ſo-
ertia data pro ſe: vt ait Plinius[h] po-
iſsimum ad euitanda contraria, & vti-
ia ſibi & ſuis eligenda. vt rurſum Pli-
nius alibi ait[i], & Galenus[k], & Ariſtot.[l],

a *li. ethic. x. c. fin.*
b *in Gorgia.*
c *1. officio.*
d *lib. de decretis Hipo. & Pla. 4.*
e *lib. 1. epiſtol. 1.*
f *in l. capit. 28. de pœnis lib. 48. pan. tit. 19.*
g *c. 17. & 19.*
h *lib. 8. c. 12*
i *lib. 20. c. 23. & lib. 27. c. 2. & 3. & lib. 10. c. 33. & aliis multis locis.*
k *lib. x. de methodo. mede. & li. 6. de locis affectis*
l *lib. 8. c. 1. & libro. 9. c. 6.*

& Iuſtinianus ſiue Tribonianus [a], vt nec mirũ videri debeat, ſi ab hominibus regulæ iuris ciuilis cuſtodiantur, cùm à iure naturali non recedant omnino. Vlpiano authore [b]. Sitq; propriũ homini cœlũ & ſydera, id eſt Deum & Iuſtitiæ effectus, contemplari. Nam Deus, vt ait Ouidius[c].

Pronaq; cũ ſpectēt animãtia cętera terrã,
Os homini ſublime dedit, cœlũq; videre
Iuſſit & erectos ad Sydera tollere vultus.

Habetque animã diuinis animatã mẽtibus, vt ait Cicero[d]. Et Macrobius[e]. Nec, vt ait Manilius [f] dubium eſt, habitare

Deum ſub pectore noſtro,
In cœlũq; redire animas, cœlóq. venire.
Et ſi primordia noſtra,[g].
Authoremq. Deum ſpectes,
Nullus degener extat,
Ni vitiis peiora fouens.
Proprium deſerat ortum.

Atque Cicero [h] ait homines ex humo 3
excitatos, rectos & celſos natura conſtitutos, vt Dei cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſent. Sunt enim ex terra homines, non vt incolæ & habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum atque cæleſtium, quarum ſpectaculum ad nullum aliud animantium genus pertinet,

a in § 1 de iur. natu. gent. & ci. lib 1. inſtit. ciuil. tit. 2.
b in l. ius ciuile 6. ff. de iuſtit. & iur. lib. 1. pan. tit. 1.
c lib. 1. Metam.
d in ſomn. Scipi.
e in lib. eund. 1. c. 14.
f lib. 5.
g Boetius lib. 3. de cõſolatione.
h lib. 2. de natu. Dei.

t,& iterum [a] in legibus, quum natura cæteras animantes abieciſſet ad paſtũ, ſolum hominẽ erexit. Et ad cœli quaſi domicilij priſtini, cognationiſq. cõſpectũ excitauit: erectũque vnum ſolum natura, aſtipulatur & Ariſtoteles [b]. Et videtur tribuere illud cerebro, quod homini maius proportione eſt, item quod habeat pulmonis cordiſque locum calidiſſimum [c] quanuis idem exiſtimet, & verè, id contigiſſe, quod diuinitatis ſit ſolus inter animalia particeps: & ita expreſſè profeſſus eſt lib. 4. de partib. animal. [e] dum ait, ſolus animalium omnium, homo erectus eſt. Eadem ſentit Galenus [f] & Plutarchus [g], vbi cum Platone hominem erectum, plantam cœleſtem vocat. vt Plato in Cratylo hominem anthropon dictum putat, quaſi Anatron & contemplantem quæ vidit, ſolũque illud illi datum. cum ſolus animalium ratiocinetur & intelligat: vt plures docent; ſed non prætermitto authoritatem doctiſſimi Iohannis Franciſci Pici Mirandulæ qui id ait [h]. Additque, non alia de cauſa ei hoc ipſum contingere, quam quod vim quandam cœleſtem: nempe diuinam & immortalem habeat: animam ſcilicet. Ita intelligitur etiam. c. 1. & 2. Geneſeos vt fusè

a *lib.* 1:
b *lib. de communi. animal. greſ. duobus in locis & in li de ſpiratione.*
c *lib.* 2. *de parti. animal. c.* 7.
d *in c.* 9. *eiuſ li. ſecũ.*
e *c.* 11. 10.
f *li.* 3. *de vſu partium corpo. huma c.* 3.
g *lib. de exilio.*
h *lib. de imagi. c.* 2.

à quibus impii declinãt, iterũ legibus & ſanctionibus adigere ſapientibus viſum eſt facilimũ, repreſentatis in illis, naturæ diuinæ reliquiis, puta Iuſtitia, qua admoniti pleriq; à ſcelere reſipiſcunt, & alij in officio cõtinẽtur. Et ideo Plato, [a] neceſſe eſt inquit, hominibus leges ponere, vt ſecundũ leges viuãt: Nã ſi abſq. his viuerẽt nihilo à feris diſcreparent. Cuius rei cauſa eſt, quia nullius hominis ingenium ita natura inſtitutum eſt, vt quæ ad publicum humanæ vitæ bonum conferunt, ſufficienter cognoſcãt: & ſi cognouit, vt optimum id quod nouit, ſemper agere poſſit aut velit &c. Et profectò ſiquis hominum diuinæ ſortis fauore, ea natura prædictus eſſet, vt cognoſceret publicum beneficium, ad idque generosè & ſemper intenderet, nullis legibus ſibi dominaturis egeret: nunc verò nuſquam hæc reperitur ſcientia, ſed minimum quid ipſius apparet. Quare lex eligenda ſequẽdáque eſt, à qua plurima quidem perſpiciuntur, cuncta quamuis videri non poſſint. Aliter in tam corrupta hominum via, non eſſet hoſpes ab hoſpite tutus, nihil proprium, nihil ſacrum, nihil religioſum, nõ ocium, non quies, non pax, non tuta vita: ſed omnia vi, fauore, ſanguine, impetu,

[a] lig. de legib.

& armis ſubuerterẽtur. Demereturq; illa concordia hominũ, qua vnicè videtur conſtare regula, vt ſuũ cuique tribuatur. Et ſæpe cum alterius iactura robuſtiores & audaciores diteſcerent, quod ex diametro cum ſanctione & decreto naturæ pugnat, vt ait Põponius[a] & Papiniã [b] Vlpia.[c] & Bonifacius Pontifex [d]. Quę ſi quiſque examinaret, certè motus illi inquieti & efferati, qui reſpublicas populantur, & ciuitates infeſtant, cõquieſcerent & ſopirẽtur. Bella p[illegible] irent, & ſilerẽt fremitus armorũ inter principes, nullæ, aut paruæ eſſent in Repub. ſimultates, nõ truces inimicitię, nõ funebre iurgiũ, non popularis inſtabilitas, non priuatorũ inuidiæ: neque tot ſcelerátæ Metiorũ nouitates, partes diuerſas concitarent: quæ omnia velut ex equo Troiano, ex contẽptu legũ & Iuſtitiæ prodierunt, cum iſtius ſeculi comuni luctu. Nam vt ait Vergilius[e].

Quippe vbi fas verſum, atque nefas, tot bellą per orbem,
Tam multę ſcelerũ facies: nõ vllus aratro
Dignus honos: ſquallent abductis arua colonis,
Et curuæ rigidũ falces cõflãtur in enſem.
Vicinę ruptis inter ſe legibus vrbes,
Arma ferũt, ſęuit. toto Mars impi⁹ orbe.

a in l. nam hoc natura 14.
b in l. hac condict. 66. de condict. indeb. lib. 12. pã. ti. 6
c in l. iure natur. 206. de regu. iur lib. 50. pin. tit. 17.
d in. c. locupletari 48. de regul. iur. lib. 6. decretaliũ. lib. 5. tit. vlt.
e li. 1. Georgic.

Subro-

ubrogantur enim hæc omnia exultante
uſtitia, quæ quietis amica & mater pul-
herrima, ſuauiſſimáque eſt. vt ait Pinda-
rus[a]. φιλόφρον ἡσυχία, δίκας ὦ μεγιστόπολι θύγα- *a lib 8. Py-*
τερ βυλᾶν τε καὶ πολέμων ἔχουσα κλεῖδας ὑπερ- *thiorum*
τάτας, id eſt, *hymn. 8.*
O blanda mente, tranquillitas Iuſtitiæ *Stroph. 1.*
ilia, Maximas vrbes efficiens, conſilio- *verſu 1.*
rum & bellorum
abens claues ſupremas.

Ex Iuſtitia igitur, omnium actuum hu-
nanorum, auctoritas, fides, iúſque pro-
eunt, & præcepta Honeſtè viuere, Alte-
um non lædere, & quod diximus, Ius
uique ſuum tribuere. In quibus tribus
elut intra circulum, vniuerſa iuris philo-
ophia continetur. Hæc Iuſtitia, ſacra à
rofanis, propria à communibus, priuata
publicis, permiſſa à vetitis, æqua ab ini-
uis, diſcriminat: ab hac omnium artium
tabilimentum, & ſcientiarum omnium
ucitur ornamentum, laus & gloria, vti-
tas, ſecuritas rerum publicarum: ſine
nius numine & propugnaculo, ſcientiæ
mnes & artes, vt acephalæ & conculca-
æ, inutiles partim, ſine præmio, rubigi-
e ſepultæ. Non grammaticorum vllus
n initiandis bonæ ſpei iuuenibus ex-
aret labor: non Dialecticorum ad verum

indagandum argutiæ: Nulla Rhetorum ad bene conceptus exprimendos, præcepta: Non Declamationum, quæ animos adoleſcentium ad publica acuunt, exercitationes: Non oratorũ vera narratio: Nulla patronorum, afflictorum clientela: Nõ indagata phyſices arcana: Nõ eſſent Poetarum liberæ reprehenſiones & oracula: Non hiſtoriæ, quæ ſpeculum præteritorũ eſt temporum, memoria: Non Mathematicorum apodixes, geometrorum diuiſiones, quæ iurgiis terminorum finem imponunt, & demonſtrationibus certis, cum optica, numerorum ordinem admirari & ſeipſas homines cogunt. Non forent aſtrologorũ, ad temporis tempeſtatúmque mutationes præcauendas, prædictiones. Non Theologiæ Salus cognita, non ordo iudicij. Neque tam pulchræ & vtiles humani ingenij ad præſidium vitæ humanæ, eſſent inuẽtiones inter nos: ſed velut fera animantia, homines, laſciuirẽt. nullus amor, nulla charitas, ſocietas, nec coniugium nec affinitas. Et egregiè quidem Heraclitus Epheſinus, ſi credamus Laertio[a] reſpondit: Ciues pro legibus non minus pugnare debere; quam pro mœnibus: quod abſque legibus, nullomodo poſſit eſſe incolumis ciuitas, ſine mœnibus

a *lib.9. de vita Philoſophor.*

nibus poſſit. Et vt ſemel dixerim, ſine hac perperam Dei numen inquiritur, à quo omnia bona manant. Nam per hanc facilè ad Dei contemplationem & obſeruantiam, veluti manu ducimur.

Cap. xv.

Dilutio quorundam aduerſus iuſtitiam propoſitorum: & de parœmia, ſummum ius ſumma iniuria: déque iuſtitiæ fructu.

At inſurget forſan aliquis, hæc incaſſum & fruſtra à nobis effutita. Nam dicet, quæ eſt, & vbi illa conſtantia Iuſtitiæ inter nos? quale perpetuum? ideóne tantopere iuris cognitio expetenda eſt? An non tritum eſt, nihil adeo conſtans ſanctúmq; quin (teſte Cicerone pro Roſcio,) aliquando non violet audacia? Addere licet, iudicum cæterorúmque magiſtratuum perniciem & corruptelam: qui ſæpè, ſuæ ſalutis immemores, oculis caliginoſis & conniuentibus, Iuſtitiæ legis, iuríſque ordinem, æqui & boni lineas, prætergrediuntur, & aberrant: & homo, quaſi aquam bibit iniquitatem. vt Iob. c. 15. Hócne iuſtum à Deo ſcaturiens? hæc ne iuris præcepta firma? nonne perſpicuum, omnia in peius, naturâ ipſa rerum, ruere? Et vt Horatius ait[a].

[a] lib. 3. Od. ode. 6. ver. 46.

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum, peior auis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

a lib.11. Æneid. Et Vergilio teſte[a].

Multa dies, variuſq; labor mutabilis æui,
Rettulit in melius, multos alterna reuiuiſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locauit.

Non ergo ius dominatur, non imperat, non tribuit quæ ſua ſunt. ſed omnia, ſi quę probè fiant, fato cõtingere videntur.

Deniq. ſub pedibus terra cũ tota vacillat
Concuſſæque cadunt vrbes, dubiæque minantur,
Quid mirũ ſi ſe temnunt mortalia ſecla?

b lib.5. Vt ait Lucretius[b]. Cæterum cur hæc nos torqueant, cúrque à legum doctrina & Iuſtitia amplectenda animos deterreant, non video. Nam, vt omnes norunt, quan- 2
quam prætor iudéxue, magiſtratus princépsve iniuſtè ius cuique diſtribuant & iudicent, non ideo minus ius eſt integrum, non quidem relatione habita ad id quod actum eſt, ſed ad id quod principem omnem magiſtratúmve agere oportebat. vt ait Paulus Iuriſcon.[c] Demum, quid nobis cum temporum etiam mutabili tempeſtate? quaſi tempus obnoxium ſit

c l.penult. ff de iuſti. & iur. lib. 1. P. tit. 1.

ſit Iuſtitiæ, quæ ab illo & in illo eſt qui
tempora creauit regítque. Et hic ſummũ
ius nobis dicitur quod ab aliquo eludi
nequit. Ex quo detegitur alius error, il-
lorum qui ſummum ius ſummam iniu-
riam paſſim dictitant, quo nihil magis
pugnans & aduerſum Iuſtitiæ, dari poteſt:
non ſecus quam ſi igni aquam obiicias,
quorum imperium integrum ſimul & ſe-
mel non poteſt, vt potè contrariorũ, ſub-
ſiſtere. Neque ſit quicquam magis à iure
diſſonum iniuria, cum iniuria nihil aliud
ſit, quam quod iure non fit: ſecundum Iu-
ſtinian. Et Vlpianus[a]. Siquid igitur iure
fit, iniuria nulla ſubeſt, cum ex eodem
fonte non poſſint ſimul emanare. vt ait
D. Iacobus[b].

Nec eſſet Pollux ſi tibi caſtor eras.

Neque iuſtitia, non ius, ſi iniuria[c]. natus
tamen hic error, ex iuris inſcitia. Nam
ſi ius cuiúſque hac vera Iuſtitiæ trutina
expendatur, non iniuria, ſed quod ęquum
eſt orietur. Ius enim atque lex, in opinio-
ne proba conſiſtunt: Et in eo quod bo-
num eſt, vnde malo miſceri non poteſt. vt
dixit Creuſa apud Euripidem[d] his ver-
bis, κακῷ γὰρ ἐσθλὸν οὐ συμμίγνυται, Malo bo-
num nõ miſcetur. Eſtque lex veritatis in-
uentio, vt ait Plato[e]. Quanquã frequenter

a §.1 de iniuriis apud Iuſtinia. lib. 4. inſtit. ciuil. tit. 4. & Vlpian. in lit. eodem tit. lib. 47. Pind. tit. 10.

b epiſt. can. c. 3.

c Laertius lib 3. in Platone.

d in Tragœ. quæ dicitur Ion. act 3. verſ. 292.

e in Euiphrone ſiue de ſanctitate.

ſub authoritate iuris ſcientiæ, perniciosè vel plerumque erretur. vt ait Paulus[a]. Nempe quòd virtutum nomina, ſæpè vitiis tribuuntur, ad facilius homines inteſcandos. vt ait Plutarchus & Ouidius[b].

Et mala ſunt vicina bonis, errore ſub illo
Pro vitio virtus crimina ſæpe tulit.

At ne illorum interpellatione decipiamur, multis vigiliis efficiemus, ſi aſſiduo quodã & pertinaci labore, iuriũ medullas excutiamus, & cortice detracto ad nucleum vſque peruenerimus: iura enim vigilantibus cõſulunt, & ſcripta ſunt & nõ dormientibus: teſte Scæuola[c]. Et ita verã iuris ſedem aſſequemur. Deus enim non patietur, vt ait Lactantius[d], Lumen veritatis inquirẽtem, per tenebras exteriores vagàri. Poſtmodũ autem, cum omnibus neruis, iuſtitiæ inſeruierimus, vita æterna in futuro ſeculo fruemur. Quia ſtabũt iuſti in magna conſtantia, & iniuſti vidẽtes turbabuntur timore terribili, dicentes: ecce quomodo ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos illius, ſors illorum[e], Deo enim nos ſimiles reddit cũ prudentia, Iuſtitia & ſanctitas, vt ait Plato[f]. & rurſum alibi[g]. Iuſtum totũ Beatũ & felicem, iniuſtum contra, dixit. nobilitátque hęc Iuſtitia hominem, qui eam vt connatam & ſibi 4

a in l. ſi ſeruum l. 91. § ſequitur de verbor. oblig. lib. 45 Pand. tit. 1.

b 1. de remed. amor.

c in l. pupillus 24. quæ in fraudem credit. lib. 42. Pand. tit. 9.

d lib. 1. de falſ. religio. c. 1.

e Sapien. 5. c.

f in Thæ gæteto.

g in Gorgia.

i affinē, amplectitur: eſt enim ἡ τε ἀρχὴ τοῦ βίου δικαία, id eſt, ipſa primordia vitæ iuſta, ſi credamus Lyſiæ[a].

a in oratio. fune. pro Athenienſ. deſu.

Cap. XVI.

Anacephalæoſis ſuperiorum & de officio exco lere vel diſcere volentis Iuſtitiā erga Deum.

Constat igitur finitionem, & Iuſtitiam, ad Deum Optimum maximum, cuius benedictum nomē ſit, referri: quò nemo Iuſtior. Quique non aliūde, nec ex alio quam ex ſe ipſo, pendet: Atque eius largitione gratis communicatam. Quamobrē magnopere referre puto, qua ſit probitate, is qui Iuſtitiæ cognitionem, progreſſum, & finem aſſequi volet: quive eius partes exequi cupiet, ſiue hæ fuerint diſtributiuæ, vel cōmutatiuæ, Arithmeticæ vel Geometricæ. In primis autē admonitos iuris diſcipulos deſidero, vt verā, erga Iuſtitiæ authorē, fidē colāt: priuſq; animas, poſtea autem linguas erudiant. vt chriſtianè loquutus eſt Iuſtin. in proœmio pādectarum[b]. Nam in maleuolam animam non intrabit ſapientia, neque habitabit in corpore ſubdito peccatis[c]. Eſt enim hæc tutiſſima & compēdiaria via ad omnes artes addiſcendas, & ad ſapientiam parandam à Deo petere.

b §. illud ſatis neceſſarium.

c Sapien. 1. c.

Omnis enim ſapientia à domino[a] & ſi quis ſapientia indiget poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter: poſtulet autem in fide, nihil hæſitans, qui enim hæſitat ſimilis eſt fluctui maris qui à vento mouetur & circumfertur[b]. Cauſa enim & principium omnium rerum Deus eſt, vt fatetur etiam Ariſtot.[c] & pro purificatione animę litandum eſſe docuit Medicorũ princeps Hippocr.[d] Itẽ ꝓ optimis viſionibus[e]. Atq; iterũ[f] dixit cauſam maximã & potiſſimam in hominibus, eſſe diuinum numen. Aliter autem fruſtrà in pluribus potiſſimum in diuinis, animos diuexaremus: ſcribitur enim apud Clementem Alexandrinum[g] & apud Theodoretum. τί ἔλπεαι σοφίας ὀλίγον τι ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἔχειν, τὰ θεῶν βουλεύματα ἐρευνᾶσαι βροτέᾳ φρενὶ δύσκολον. & poſt pauca, Θεῷ δὲ δυνατὸν ἐκ μελαίνας νυκτὸς ἀμίαντον ὄρσαι φάος, κελαινεφεῖ δὲ σκότει καλύψαι καθαρὸν ἁμέρας σέλας, id eſt. Quid ſperas homo ſapientiæ modicum. vltra alium hominẽ te habiturum? Deorum decreta inueſtigare, menti humanæ difficile. Deo autem poſſibile ex atra nocte, lumen labe carens, excitare, & nigri-nubilis tenebris operire diei iubar. Pro exemplo propone Salomonem, qui ait. Optatiui mihi ſapiẽtiã, & 4

a Eccleſiaſti.1.c.

b Iacobi.1.cap.

c Lib.1 Metaphy c.2. & latè lib. de Mundo.

d Lib. de morbo. ſacro.

e Idem lib. de inſomniis. Et li. de languẽtium ſomniis.

f In lib. de natura fœminea in principio.

g Stromat. 5.

datus eſt mihi ſenſus: inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientiæ. in omni autem ſapientia, diſpoſitio legis. Eccleſiaſtici. c. 19. Nec mirum cum Deus lux ſit, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum[a]. Hic labia aperit, non enim ſumus nos qui bona loquimur, ſed ſpiritus Dei qui eſt in nobis[b], hic eloquentem & ſcientem reddidit Moſcem, Aaronem & ſeptuaginta viros qui repentè de ſpiritu Moſcis repleti ſunt[c]. hic Hieremiam eloquentem fecit[d]. Et Ieſaiam[e]. Hinc tot præclari apoſtoli, qui variis linguis loqui eo ſpiritu cœperunt, loquētes magnalia, antea rudes & amuſi & analphabeti ferè omnes[f]. Plureſque alij docti & peritiſſimi miraculoſè. Atque teſte Ioſepho[g], Moſces antè omnia neceſſarium exiſtimauit, rectà diſpoſituro, vel alij leges poſituro, Dei cognitionem habere: & conſideratis eius operibus, egregium illud exemplar imitari, quantum viribus contendere poterit, alioquin nuſquam ſe bonam mentem paraturum ſperare oportere legiſlatorem: & ideo Inſtinianus[h] ait. Deum ſemper conſiderantes, vt ei placiti videamur. Et idem cum in §. fin. procœmij inſtitutionum ciuilium excitat iuuenes, Dei opem addit: & hinc legum

a *Ioan. in euangel. ca.*
b *Matthæi. c. 10. Et cano. cathecu. de conſecr. diſtin. 4. in decreto.*
c *Numeror. c. 11.*
d *Hieremi. c. 1. cano. in ſcriptu. cau ſa 7. q. 1.*
e *Ieſaiæ. c. 6.*
f *Actuū. 24. & 19. c.*
g *In prologo libri primi antiquitatum.*
h *In Principi. titu. de triente & ſemiſſe. col lat. 3. tit. 5.*

authoritas, iuriſque tracta eſt. Hinc Dei conciliatur ira. cum per peccata irritatus, ad illius Iuſtitiam confugitur, vt verum ſit, nullum aliud præſentius humano generi datum remedium, quam à Deo irato ad Deum ipſum placatum, confugere. vt

a In pſalmum. 74. ait Diuus Auguſtinus[a]. Et idcirco Dei, legis & Iuſtitiæ dicta fuit authoritas quo que ſancta, ęqua, conſtantia, & diuina tractet. Ad homines autem, refertur, ob propalationem, & vtilitatem, quæ ex illa hominibus impertita eſt: æqualitatem inter exceſſum & defectum obſeruans, & inter multum & parum, ſecundum Ari-

b Lib. I. magnor. moral, ca. 34. ſtotel.[b] Authoritas ad Dei honorem & hominum commodum: ſeueritate miſericordia temperata: cum prouidentia, maxima cum laude, per omnia rectè iuſtè & ſanctè, mentem reſque diſponẽs. Quocirca in nouis conſtitutionibus quas authenticas vulgo dici conſtat, exaratum

c Conſtitu. 613. eſt,[c] Quod *μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐστὶν ἀγαθὰ, δικαιοσύνη τε καὶ φιλανθρωπία, ἡ μὲν τὸ ἴσον ἑκάστῳ νέμουσα, καὶ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐφιεμένη, ἡ δὲ πρὸς ἔλεον τρέχουσα καὶ χρεῶν τοὺς δεομένους ἐλευθεροῦσα δυσκόλων. ταῦτα τὴν βασιλείαν οἶδε κοσμεῖν καὶ ἀσφαλεῖν καὶ τὸ πολίτευμα διασώζειν, καὶ ἀνθρώπινον διακυβερνᾶν βίον* præſtantiſſima bona ſunt inter homines Iuſtitia & Philan-

thropia, hoc eſt, amor hominum: quorum altera ſuum cuiq; tribuit, neque appetit aliena: altera ad miſericordiam declinat, & debitorum incõmoditate egentes, liberat: hęc conſeruare rempublicam, hæc pulcrè humanam nouerunt gubernare vitã. Adde quod Deus per Micheã. 6.c. requirit tantum ab homine, vt faciat Iuſtitiã, & diligat miſericordiam. Et Prouerbior. c. 26. Hæc omnia vegetant, & cõtinent Iuriſconſultorũ & iudicum mentes, Hæcque fræna hominibus iniiciunt. vt difficile, imo prorſus impoſſibile ſit, ſine his, ducem ſe multitudini præbere. vt nouit Pindarus[a]. ἀσκεῖται Θέμις ἔξοχ᾽ ἀνθρώπων· ὅτι γὰρ πολὺ καὶ πολλᾷ ῥέπει, ὀρθᾷ διακρίνειν φρενὶ, μὴ παρὰ καιρὸν, δυσπαλές· τεθμὸς δέ τις ἀθανάτων. καὶ γὰρ δὲ ἁλιερκέα χώραν παντοδαποῖσιν ὑπέστασε ξένοις κίονα δαιμονίαν, id eſt, Colitur inquit Iuſtitia eximiè inter homines, quod enim multum, & multas in partes vergit, recta diſcernere mente nõ intempeſtiuè, difficilè eſt. Sed decretum quoddam immortalium, & hanc mari cinctam regionem, omnigenis ſubiecit hoſpitibus, columnam fœlicem. Conſentit Euripides[b].

a *Lib. Olympi. ode. epode. 1. & Stro. 2. in princi.*

Τὸ πολὺ γὰρ, inquit, δεινὸν κακόν

Quod multum eſt, & graue malum eſt.

b *in Iphigenia Aulidenſe.*

a in § 1 de iur. natu. gent. & ci. lib 1. inſtit. ciuil. tit. 2.
b in l. ius ci uile 6. ff. de iuſti & iur. lib. 1. pan. tit. 1.
c lib. 1. Metam.
d in ſomn. Scipi.
e in lib. eund. 1. c. 14.
f lib. 5.
g Boetius lib. 3. de cõſolatione.
h lib. 2. de natu. Dei.

& Iuſtinianus ſiue Tribonianus [a], vt nec mirũ videri debeat, ſi ab hominibus regulæ iuris ciuilis cuſtodiantur, cùm à iure naturali non recedant omnino. Vlpíano authore [b]. Sitq; propriũ homini cœlũ & ſydera, id eſt Deum & Iuſtitiæ effectus, contemplari. Nam Deus, vt ait Ouidius [c].

Pronaq; cũ ſpectẽt animãtia cętera terrã,
Os homini ſublime dedit, cœlũq; videre
Iuſſit & erectos ad Sydera tollere vultus.

Habetque animã diuinis animatã mẽtibus, vt ait Cicero [d]. Et Macrobius [e]. Nec, vt ait Manilius [f] dubium eſt, habitare

Deum ſub pectore noſtro,
In cœlũq; redire animas, cœlóq. venire.

Et ſi primordia noſtra, [g].
Authoremq. Deum ſpectes,
Nullus degener extat,
Ni vitiis peiora fouens.
Proprium deſerat ortum.

Atque Cicero [h] ait homines ex humo excitatos, rectos & celſos natura conſtitutos, vt Dei cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſent. Sunt enim ex terra homines, non vt incolæ & habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum atque cæleſtium, quarum ſpectaculum ad nullum aliud animantium genus pertinet,

et,& iterum [a] in legibus, quum natura ceteras animantes abiecisset ad paſtũ,ſo- lum hominẽ erexit. Et ad cœli quaſi domicilij priſtini, cognationiſq. cõſpectũ excitauit:erectũque vnum ſolum natura, aſtipulatur & Ariſtoteles [b]. Et videtur attribuere illud cerebro, quod homini maius proportione eſt,item quod habeat pulmonis cordiſque locum calidiſſimum quanuis idem exiſtimet,& verè,id contigiſſe, quod diuinitatis ſit ſolus inter animalia particeps:& ita expreſsè profeſſus eſt lib. 4. de partib.animal. [e] dum ait, ſolus animalium omnium, homo erectus eſt. Eadem ſentit Galenus [f] & Plutarchus [g], vbi cum Platone hominem erectum, plantam cœleſtem vocat. vt Plato in Cratylo hominem anthropon dictum putat, quaſi Anatron & contemplantem quæ vidit, ſolũque illud illi datum. cum ſolus animalium ratiocinetur & intelligat:vt plures docent; ſed non prætermitto authoritatem doctiſsimi Iohannis Franciſci Pici Mirandulæ qui id ait [h]. Additque, non alia de cauſa ei hoc ipſum contingere, quam quod vim quandam cœleſtem: nempe diuinam & immortalem habeat: animam ſcilicet. Ita intelligitur etiam. c.1. & 2. Geneſeos vt fusè

a *lib. 1:*
b *lib. de communi. animal. greſ. duobus in locis & in li de ſpiratione.*
c *lib.2. de parti. animal.c.7.*
d *in c.9. eiuſ li.ſecũ.*
e *c.11.10.*
f *li.3. de vſu partium corpo. huma c.3.*
g *lib. de exilio.*
h *lib. de imagi.c. 2.*

quibus impii declināt, iterū legibus &
ictionibus adigere ſapientibus viſum
facilimū,repreſentatis in illis, naturæ
inæ reliquiis,puta Iuſtitia,qua admo-
i pleriq; à ſcelere reſipiſcunt,& alij in
ficio cōtinētur. Et ideo Plato, [a] neceſſe a lig.de legib.
inquit,hominibus leges ponere,vt ſe-
ndū leges viuāt:Nā ſi abſq. his viuerēt
hilo à feris diſcreparent. Cuius rei cau-
eſt,quia nullius hominis ingenium ita
tura inſtitutum eſt , vt quæ ad publi-
m humanæ vitæ bonum conferunt,ſuf
cienter cognoſcāt:& ſi cognouit,vt op-
mum id quod nouit, ſemper agere poſ-
aut velit &c. Et profectò ſiquis homi
im diuinæ ſortis fauore, ea natura præ-
tus eſſet, vt cognoſceret publicum be-
eficium, ad idque generosè & ſemper
tenderet,nullis legibus ſibi dominatu-
s egeret:nunc verò nuſquam hæc repe-
tur ſcientia, ſed minimum quid ipſius
pparet. Quare lex eligenda ſequēdáque
ſt,à qua plurima quidem perſpiciuntur,
uncta quamuis videri non poſſint. Ali-
er in tam corrupta hominum via, non
ſſet hoſpes ab hoſpite tutus, nihil pro-
rium,nihil ſacrum,nihil religioſum,nō
cium,non quies,non pax,non tuta vita:
ed omnia vi, fauore, ſanguine, impetu,

& armis ſubuerterētur. Demereturq; illa concordia hominū, qua vnicè videtur conſtare regula, vt ſuū cuique tribuatur. Et ſæpe cum alterius iactura robuſtiores & audaciores diteſcerent, quod ex diametro cum ſanctione & decreto naturæ pugnat, vt ait Pōponius[a] & Papiniā[b] Vlpia.[c] & Bonifacius Pontifex[d]. Quę ſi quiſque examinaret, certè motus illi inquieti & efferati, qui reſpublicas populantur, & ciuitates infeſtant, cōquieſcerent & ſopirētur. Bella p[illegible]ſum irent, & ſilerēt fremitus armorū inter principes, nullæ, aut paruæ eſſent in Repub. ſimultates, nō truces inimicitię, nō funebre iurgiū, non popularis inſtabilitas, non priuatorū inuidiæ: neque tot ſceleratæ Metiorū nouitates, partes diuerſas concitarent: quæ omnia velut ex equo Troiano, ex contēptu legū & Iuſtitiæ prodierunt, cum iſtius ſeculi comuni luctu. Nam vt ait Vergilius[e].

Quippe vbi fas verſum, atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multę ſcelerū facies: nō vllus aratro
Dignus honos: ſquallent abductis arua colonis,
Et curuæ rigidū falces cōflātur in enſem.
Vicinę ruptis inter ſe legibus vrbes,
Arma ferūt, ſęuit. toto Mars impi⁹ orbe.

a in l. nam hoc natura 14.
b in l. hæc condict. 66. de condict. indeb. lib. 12. pā. ti. 6
c in l. iure natur. 206. de regu. iur lib. 50. pin. tit. 17.
d in. c. locupletari 48. de regul. iur. lib. 6. decretaliū. lib. 5. tit. vlt.
e li. 1. Georgic.

-rogantur enim hæc omnia exultante
tia, quæ quietis amica & mater pul-
rima, ſuauiſſimáque eſt. vt ait Pinda-
. φιλόφρον ἡσυχία, δίκας ὦ μεγιστόπολι θύγα- alib 8. Py-
κλαῖ τε καὶ πολέμων ἔχουσα κλεῖδας ὑπερ thiorum
:, id eſt, hymn. 8.
anda mente, tranquillitas Iuſtitiæ Stroph. 1.
, Maximas vrbes efficiens, conſilio- verſu 1.
rum & bellorum
ns claues ſupremas.
uſtitia igitur, omnium actuum hu-
orum, auctoritas, fides, iúſque pro-
t, & præcepta Honeſtè viuere, Alte-
non lædere, & quod diximus, Ius
ie ſuum tribuere. In quibus tribus
intra circulum, vniuerſa iuris philo-
ia continetur. Hæc Iuſtitia, ſacra à
nis, propria à communibus, priuata
licis, permiſſa à vetitis, æqua ab ini-
diſcriminat: ab hac omnium artium
imentum, & ſcientiarum omnium
ur ornamentum, laus & gloria, vti-
ſecuritas rerum publicarum: ſine
numine & propugnaculo, ſcientiæ
es & artes, vt acephalæ & conculca-
utiles partim, ſine præmio, rubigi-
ultæ. Non grammaticorum vllus
tiandis bonæ ſpei iuuenibus ex-
abor: non Dialecticorum ad verum

indagandum argutiæ: Nulla Rhetorum ad bene conceptus exprimendos, præcepta: Non Declamationum, quæ animos adoleſcentium ad publica acuunt, exercitationes: Non oratorũ vera narratio: Nulla patronorum, afflictorum clientela: Nõ indagata phyſices arcana: Nõ eſſent Poetarum liberæ reprehenſiones & oracula: Non hiſtoriæ, quæ ſpeculum præteritorũ eſt temporum, memoria: Non Mathematicorum apodixes, geometrorum diuiſiones, quæ iurgiis terminorum finem imponunt, & demonſtrationibus certis, cum optica, numerorum ordinem admirari & ſeipſas homines cogunt. Non forent aſtrologorũ, ad temporis tempeſtatúmque mutationes præcauendas, prædictiones. Non Theologiæ Salus cognita, non ordo iudicij. Neque tam pulchræ & vtiles humani ingenij ad præſidium vitæ humanæ, eſſent inuẽtiones inter nos: ſed velut fera animantia, homines, laſciuirẽt. nullus amor, nulla charitas, ſocietas, nec coniugium nec affinitas. Et egregiè quidem Heraclitus Epheſinus, ſi credamus Laertio[a] reſpondit: Ciues pro legibus non minus pugnare debere, quam pro mœnibus: quod abſque legibus, nullomodo poſſit eſſe incolumis ciuitas, ſine mœnibus

a *lib.9. de vita Philoſophor.*

s poſſit. Et vt ſemel dixerim, ſine hac
eram Dei numen inquiritur, à quo
ia bona manant. Nam per hanc faci-
Dei contemplationem & obſeruan-
, veluti manu ducimur.

Cap. xv.

*io quorundam aduerſus iuſtitiam propoſi-
rum : & de parœmia, ſummum ius ſumma
iuria: déque iuſtitiæ fructu.*

T inſurget forſan aliquis, hæc incaſ
ſum & fruſtra à nobis effutita. Nam
, quæ eſt, & vbi illa conſtantia Iuſti-
nter nos? quale perpetuum? ideóne
pere iuris cognitio expetenda eſt?
on tritum eſt, nihil adeo conſtans
úmq; quin (teſte Cicerone pro Ro-
) aliquando non violet audacia? Ad-
licet, iudicum cæterorúmque magi-
uum perniciem & corruptelam: qui
, ſuæ ſalutis immemores, oculis cali-
ſis & conniuentibus, Iuſtitiæ legis,
que ordinem, æqui & boni lineas,
ergrediuntur, & aberrant: & homo,
aquam bibit iniquitatem. vt Iob. c.
Hócne iuſtum à Deo ſcaturiens? hæc
iris præcepta firma? nonne perſpi-
n, omnia in peius, naturâ ipſa rerum,
e? Et vt Horatius ait[a]. [a] lib. 3. Od. ode. 6. ver. 46.

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum,peior auis,tulit
Nos nequiores,mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

a lib.11. Æneid. Et Vergilio teſte[a].
Multa dies, variuſq; labor mutabilis æui,
Rettulit in melius, multos alterna reui-
uiſens
Luſit,& in ſolido rurſus fortuna locauit.

Non ergo ius dominatur, non imperat, non tribuit quæ ſua ſunt. ſed omnia, ſi quę probè fiant,fato cõtingere videntur.

Deniq.ſub pedibus terra cũ tota vacillat
Concuſſæque cadunt vrbes, dubiæque
minantur,
Quid mirũ ſi ſe temnunt mortalia ſecla?

b lib.3. Vt ait Lucretius[b]. Cæterum cur hæc nos
torqueant, cúrque à legum doctrina &
Iuſtitia amplectenda animos deterreant,
non video. Nam, vt omnes norunt, quan- 2
quam prætor iudéxue, magiſtratus prin-
cépsve iniuſtè ius cuique diſtribuant &
iudicent, non ideo minus ius eſt inte-
grum, non quidem relatione habita ad
id quod actum eſt, ſed ad id quod princi-
pem omnem magiſtratúmve agere opor-
tebat. vt ait Paulus Iuriſcon.[c] Demum,
quid nobis cum temporum etiam muta-
bili tempeſtate? quaſi tempus obnoxium
ſit

c l.penult. ff de iuſti. & iur.lib. 1.P.tit.1.

uſtitiæ, quæ ab illo & in illo eſt qui
pora creauit regítque. Et hic ſummũ
nobis dicitur quod ab aliquo eludi
uit. Ex quo detegitur alius error, il-
im qui ſummum ius ſummam iniu-
n paſſim dictitant, quo nihil magis
nans & aduerſum Iuſtitiæ, dari poteſt:
ſecus quam ſi igni aquam obiicias,
rum imperium integrum ſimul & ſe-
non poteſt, vt potè contrariorũ, ſub
re. Neque ſit quicquam magis à iure
onũm iniuria, cum iniuria nihil aliud
quam quod iure non fit: ſecundum Iu-
ian. Et Vlpianus[a]. Siquid igitur iure
iniuria nulla ſubeſt, cum ex eodem
e non poſſint ſimul emanare. vt ait
acobus[b].
Nec eſſet Pollux ſi tibi caſtor eras.
ue iuſtitia, non ius, ſi iniuria[c]. natus
en hic error, ex iuris inſcitia. Nam
s cuiúſque hac vera Iuſtitiæ trutina
endatur, non iniuria, ſed quod ęquum
rietur. Ius enim atque lex, in opinio-
roba conſiſtunt: Et in eo quod bo-
eſt, vnde malo miſceri non poteſt. vt
t Creũſa apud Euripidem[d] his ver-
κακῷ γὰρ ἐσθλὸν οὐ συμμίγνυται, Malo bo-
nõ miſcetur. Eſtque lex veritatis in-
io. vt ait Plato[e]. Quanquã frequenter

a §. 1 de iniuriis apud Iuſtinia lib. 4. inſtit. ciuil. tit. 4. & Vlpian. in lit. eodem tit. lib. 47. Pind. tit. 10.
b epiſt. can. c. 3.
c Laertius lib 3. in Platone.
d in Tragœ. quæ dicitur Ion. act 3. verſ. 292.
e in Euthyphrone ſiue de ſanctitate.

ſub authoritate iuris ſcientiæ, perniciosè vel plerumque erretur. vt ait Paulus[a]: Nēpe quòd virtutum nomina, ſæpè vitiis tribuuntur, ad facilius homines inueſcandos. vt ait Plutarchus & Ouidius[b].

Et mala ſunt vicina bonis, errore ſub illo
Pro vitio virtus crimina ſæpe tulit.

At ne illorum interpellatione decipiamur, multis vigiliis efficiemus, ſi aſſiduo quoda & pertinaci labore, iuriū medullas excutiamus, & cortice detracto ad nucleum vſque peruenerimus: iura enim vigilantibus cōſulunt, & ſcripta ſunt & nō dormientibus: teſte Scæuola[c]. Et ita verā iuris ſedem aſſequemur. Deus enim non patietur, vt ait Lactantius[d]. Lumen veritatis inquirētem, per tenebras exteriores vagari. Poſtmodū autem, cum omnibus neruis, iuſtitiæ inſeruierimus, vita æterna in futuro ſeculo fruemur. Quia ſtabūt iuſti in magna conſtantia, & iniuſti vidētes turbabuntur timore terribili, dicentes: ecce quomodo ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos illius, ſors illorum[e], Deo enim nos ſimiles reddit cū prudentia, Iuſtitia & ſanctitas, vt ait Plato[f]. & rurſum alibi[g]. Iuſtum totū Beatū & felicem, iniuſtum contra, dixit. nobilitátque hęc Iuſtitia hominem, qui eam vt connatam & ſibi

a in l. ſi ſeruum l. 91. § ſequitur de verbor. oblig. lib. 45 Pand. tit. 1.

b 1. de remed. amor.

c in l. pupillus 24. quæ in fraudem credit. lib. 42. Pand. tit. 9.

d lib. 1. de falſ. religio. c. 1.

e Sapien. 5. c.

f in Thæteto.

g in Gorgia.

affinē, amplectitur: eſt enim ἥ τε ἀρχὴ τοῦ
δικαία, id eſt, ipſa primordia vitæ iu-
,ſi credamus Lyſiæ[a]. a in oratio. fune. pro Athenien. defu.

CAP. XVI.

Anacephalæoſis ſuperiorum & de officio exco lere vel diſcere volentis Iuſtitiā erga Deum.

CONSTAT igitur finitionem, & Iuſtitiam, ad Deum Optimum maxi-
um, cuius benedictum nomē ſit, refer-
quò nemo Iuſtior. Quique non aliūde,
ec ex alio quam ex ſe ipſo, pendet: At-
ue eius largitione gratis communica-
m. Quamobrē magnopere referre pu-
,qua ſit probitate, is qui Iuſtitiæ cogni-
onem, progreſſum, & finem aſſequi vo-
t: quíve eius partes exequi cupiet, ſiue
æ fuerint diſtributiuæ, vel cōmutatiuæ,
rithmeticæ vel Geometricæ. In primis
utē admonitos iuris diſcipulos deſidero,
t verā, erga Iuſtitiæ authorē, fidē colāt:
riuſq; animas, poſtea autem linguas eru
liant. vt chriſtianè loquutus eſt Iuſt in. in
procemio pādectarum[b]. Nam in maleuo- b §. illud ſatis neceſſarium.
am animam non intrabit ſapientia, ne-
que habitabit in corpore ſubdito pec-
catis[c]. Eſt enim hæc tutiſſima & compē- c Sapien. 1.c.
diaria via ad omnes artes addiſcendas, &
ad ſapientiam parandam à Deo petere.

Omnis enim ſapientia à domino[a] & ſi quis ſapientia indiget poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter: poſtulet autem in fide, nihil hæſitans, qui enim hæſitat ſimilis eſt fluctui maris qui à vento mouetur & circumfertur[b]. Cauſa enim & principium omnium rerum Deus eſt, vt fatetur etiam Ariſtot.[c] & pro purificatione animę litandum eſſe docuit Medicorũ princeps Hippocr.[d] Itẽ ꝓ optimis viſionibus[e]. Atq; iterũ[f] dixit cauſam maximã & potiſſimam in hominibus, eſſe diuinum numen. Aliter autem fruſtrà in pluribus potiſſimum in diuinis, animos diuexaremus: ſcribitur enim apud Clementem Alexandrinum[g] & apud Theodoretum. τί ἔλπεαι σοφίας ὀλίγον τι ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἔχειν, τὰ θεῶν βουλεύματα ἐρευνᾶσαι βροτέᾳ φρενὶ δύσκολον. & poſt pauca, Θεῷ δὲ δυνατὸν ἐκ μελαίνας νυκτὸς ἀμίαντον ὄρσαι φάος, κελαινεφεῖ δὲ σκότει καλύψαι καθαρὸν ἁμέρας σέλας, id eſt. Quid ſperas homo ſapientiæ modicum. vltra alium hominẽ te habiturum? Deorum decréta inueſtigare, menti humanæ difficile. Deo autem poſſibile ex atra nocte, lumen labe carens, excitare, & nigri-nubilis tenebris operire diei iubar. Pro exemplo propone Salomonem, qui ait. Optatiui mihi ſapiẽtiã, & 4

a Eccleſiaſti. 1. c.
b Iacobi. 1. cap.
c Lib. 1. Metaphy c. 2. & latè lib. de Mundo.
d Lib. de morbo. ſacbro.
e Idem lib. de inſomniis. Et li. de languẽtium ſomniis.
f In lib. de natura fœminea in principio.
g Stromat. 5.

datus

is eſt mihi ſenſus: inuocaui, & venit in ſpiritus ſapientiæ. in omni autem ſa-ntia, diſpoſitio legis. Eccleſiaſtici. c. Nec mirum cum Deus lux ſit, quæ il-inat omnem hominem venientem unc mundum[a]. Hic labia aperit, non m ſumus nos qui bona loquimur, ſed itus Dei qui eſt in nobis[b], hic eloquen & ſcientem reddidit Moſcem, Aaro n & ſeptuaginta viros qui repentè de itu Moſcis repleti ſunt[c]. hic Hiere-am eloquentem fecit[d]. Et Ieſaiam[e]. ac tot præclari apoſtoli, qui variis lin-s loqui eo ſpiritu cœperunt, loquẽtes gnalia, antea rudes & amuſi & analpha i ferè omnes[f]. Pluresque alij docti eritiſſimi miraculoſè. Atque teſte Io-ho[g], Moſces antè omnia neceſſarium ſtimauit, recta diſpoſituro, vel alij le-poſituro, Dei cognitionem habere: & ſideratis eius operibus, egregium il-exemplar imitari, quantum viribus tendere poterit, alioquin nuſquam bonam mentem paraturum ſperare o-rtere legiſlatorem: & ideo Inſtinianus it. Deum ſemper conſiderantes, vt ei citi videamur. Et idem cum in §. fin. œmij inſtitutionum ciuilium excitat enes, Dei opem addit: & hinc legum

a Ioan. in euangel. ce.
b Matthæ. c. 10.
Et cano. cathecu. de conſecr. diſtin. 4. in decreto.
c Numeror. c. 11.
d Hieremi. c. 1. cano. in ſcriptu. cauſa 7. q. 1.
e Ieſaiæ. c. 6.
f Actuũ. 24. & 19. c.
g In prologo libri primi antiquitatum.
h In Princi. titu. de triente & ſemiſſe. collat. 3. tit. 5.

ia, hoc eſt, amor hominum: quo-
ltera ſuum cuiq; tribuit, neque ap-
aliena: altera ad miſericordiam de-
,& debitorum incōmoditate egen-
berat: hęc conſeruare rempublicam,
pulcrè humanam nouerunt guber-
vitā. Adde quod Deus per Micheā.
equirit tantum ab homine, vt faciat
tiā,& diligat miſericordiam. Et Pro
ior.c.26. Hæc omnia vegetant, & cō
at Iuriſconſultorū & iudicum men-
Hæcque fræna hominibus iniiciunt.
fficile, imo prorſus impoſſibile ſit,
his, ducem ſe multitudini præbere.
ouit Pindarus[a]. ἀσκεῖται Θέμις ἔξοχ' αν-
των· ὅτι γὰρ πολὺ καὶ πολλᾷ ῥέπει, ὀρθᾷ δια-
ειν φρενὶ, μὴ παρὰ καιρὸν, δυσπαλές· τεθμὸς
ἀθανάτων. καὶ γὰρ δὲ ἁλιερκέα χώραν παντο
οῖσιν ὑπέστασε ξένοις κίονα δαιμονίαν, id eſt,
litur inquit Iuſtitia eximiè inter ho-
nes, quod enim multum, & multas in
tes vergit, recta diſcernere mente nō
empeſtiuè, difficilè eſt. Sed decretum
oddam immortalium, & hanc mari
ctam regionem, omnigenis ſubiecit
ſpitibus, columnam fœlicem. Conſen-
Euripides[b].

Τὸ πολὺ γὰρ, inquit, δεινὸν κακόν
uod multum eſt, & graue malum eſt.

a *Lib. Olympi. ode. epode. 1. & Stro. 2. in princi.*

b *in Iphigenia Aulidenſe.*

Proinde gratias prouidentiæ Dei debemus ingentes, qui Iuſtitiæ robur nobis largitur, ad gubernandam tantæ adminiſtrationis prouinciam, Quique ſui in ea, cognitionem aperuit. Nam vt ſcriptum eſt a in nouellis. θεοῦ καὶ δικαιοσύνης μεῖζον ἐστὶ οὐδέν· τούτων γὰρ χωρὶς οὐκ ἄν τι τῶν δεόντων πραχθείη ποτὶ, καὶ διαφερόντως ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πολιτεύματι. Nihil maius eſt Deo & Iuſtitia ſine his enim nihil commodè geri poteſt: potiſſimum in noſtra republica. Et hæc hactenus de Iuſtitia, Nũc ad Iuſtitiæ partum εὐνομίαν, quam ſororem Iuſtitiæ dixit Pindarus, Tranſeamus.

a *conſtitutione.164.*

Finis libri primi.

LIBER

BER SECVNDVS

DE PRAECEPTIS, inſtitutionis reipublicæ ſiue de Eunomia

Περὶ Εὐνομίας.

CAP. III.

De nomine Eunomiæ. Et quod ius ſit ars.

POSTVLAT ordo tractationis Iuſtitiç, vt præcognita eius præſtantia & diuinitate, legúmque dignitate, rectam ipſarum vim & iuris præcepercurramus: quæ per vnicam Eunoam, veluti in compendioſa imagine ibentur. Nam vt ait Solon.[a] Εὐνομία δ' ομια καὶ ἄρτια πάντ' ἀποφαίνει, καὶ θαμὰ τοῖς κοις ἀμφιτίθησι πέδας, id eſt, Eunomia nia ornata & recta exhibet, & ſemper uſtis compedes iniicit. Et ideo, vt dixit indarus.

a *Inſentents tuis.*

b *In olympiis ode. 9. Antiſtrophe. 1. verſu. 8.*

Θέμις, θυγάτηρ τέ οἱ
Σώτειρα λέλογχε
μεγαλόδοξος Εὐνομία.

Id eſt, Themis, & filia eius ſeruatrix Eunomia ſortita eſt magnæ gloriæ nomen. Eunomiam autem, nos interpretamur optimam legum moderationem, atque ius. παρὰ τὸ εὖ νέμεσθαι à bona diſtributione, vt ait Plutarchus[a]. Hanc ἀνομίαν partibus tribus cõſtare voluit Plato, vt refert Diogenes Laertius[b]. quarum prima, vt leges ſint optimæ: Secunda vt intra illas maneatur: Tertia vt præclaris conſuetudinibus ſtudiíſque viuatur. Et pariter anomiam huic contrariam Eunomiæ, dicit, eámque tres partes contrarias autumat habere. primam, ſi ſint leges latæ, ciuibus & peregrinis noxiæ: Alteram, ſi iis quæ ſunt, minimè obtemperetur: Tertiam, ſi bona nulla omnino ſit lex. Ex quibus verà omnis ars boni & æqui, colligitur, nempe ius. vt placuit Vlpiano[c]. neque etiam dubito quin omnes aſſentiantur ius in artem reductum: potiſſimum, cum ars ſit habitus faciendi, recta cum ratione. Vt Ariſtoteles[d]. ſitque ars earum rerum quæ ſciuntur, vt ait Cicero[e]. & apertius Galenus[f]. Artis nomine, comprehenſionum & opinio-

a in vitam Home.
b Lib 3. de vita Platonis,
c In l. 1. de iuſti. & iur. lib. 1. P. tit. 1.
d lib. 6. Ethicor. ad Nicoma. c. 4.
e 2. de oratore.
f In Iſagoge, in lib. de ſto, introductio, ſeu Medicus.

num

ad finem quendam vitæ ſpectan-
collectionem, certa quantitate
alitate commeditatam, intelligit.
omnia & reliqua quæ arti tribuun-
ſanctius in iuris ſcientia continen-
Quamobrem meritò, & inter artes
non piget annumerare: quæ tantò
ris præſtat, quantò exactior, & quo
xcellentiores pertractat: quibus duo-
cientia nobilior efficitur. Secundum
otelem a. ſunt & huic ſua compen- a *lib. 1. de Anima. c. 1.*
præcepta vt docebimus, ſola ma-
omine artis digna, ſi ars, vt verum
ἀπὸ τῆς ἀρετῆς à virtute nomen accepe-
Diximus enim, Iuſtitiā de qua hic tra-
ur, virtutum præcipuam eſſe: Ius au-
à Iuſtitia.

Cap. II.

De acceptione nominis iuris.

ed quia de iure nobis eſt tractatio in-
tituta, & quia hinc iuriſconſulti, iu-
rudentiam, iuriſdictionémque & Iu-
am ipſam, nominarunt, Non erit ab
omia alienū, admonere, iuris nomine
a ſignificari. Et in primis facultatem
centiā: Huius exempla, ſi dicamus ius
di, ducendi, &c. ius dominij, ius ſerui-
s. vt loquitur Vlpian. b & in titulis b *in l. 1. de rer. diuiſio. li. 1. P. ti. 8.*

lib.8.P. de ſeruituti. tam ruſticor. quàm vrbanor. prædior. ſic iuſ vtendi fruendi dicitur apud Paulum Iuriſconſul.[a]. Et ius adeundę hęreditatis, apud Anto. Cęſarem [b]. & apud Alexandrum.[c]. ita ius petendi bonorum poſſeſſionem.[d]. hinc quidam dicti ſui vel alieni iuris. vt ex propriis titulis conſtat. De iis qui ſunt ſui vel alteri.iur.inſtitut.& P. Et in hac ſignificatione videtur ius vſurpaſſe Suetonius[e]. cum ait ius nundinarum, in prędia priuata à conſulibus petiit. & apud Terentium in fratrum comœdia[f].

Do, prętermitto, nō neceſſe habeo omnia
Pro meo iure agere. & Ouidius[g].
Ius tibi feciſti, numen cœleſte videndi.

Sic apud Quintum Curtium[h]. legitur, ius admonendi. Et hoc ius eſt quod Gręcis ἐξουσία dicitur. Non tamen, mea ſententia, à vero aberrabimus, ſi in his locis ius pro authoritate, interpretemur vt Cicero[i]. ad Caſſium ſcribens.[k]. Res tamen, ait, publica, breui per nos ius ſuum recuperabit. Secundo loco, ius ſumitur pro vinculo, hinc ius neceſſitudinis, agnationis, affinitatis apud Martianum[l]. & Modeſtinum[m]. Iuſtinianum[n]. Sic ius ſocietatis, & pleraque dicimus.

a in l.1. de vſufru. li. 7. P. ti.1.
b in l.1.
c in l.2. de iure delib. lib.6. C. tit.3.
d in §. in extraneis de hæred. qual. & differen. li. 2. inſtit. ciuil. ti.19.
e in Claud. c.12.
f in Adelphis.
g Faſtor.6.
h lib.3. de geſtis Alexandri.
i lib.12. epiſt. familiarium.
k epiſtol. 242.
l in l. fin. de iuſtit. & iur. li.1. P. titu.1.
m in l. ius autem agnatio. l. 35. de is. lib.2. P. ti 14. *n in §. final. de legit. agnat. tute lib..1. inſtit iur. ciuil tit 16.*

us alia. Tertio loco ponitur ius,pro oſitione ipſa legis.Et ita Vlpianus.[a] ’aulus.[b] Vſurpatur autem quarto, loco ius redditur, & vbi iudex unal habet, [c] ſic accipitur in lib.2. dectarum titulis [de in ius] vocan. n ius vocati veniant. Si quis[d] in vocatus non ierit, Ne quis eum qui in vocatus eſt vi eximat, [d] & hoc ipſum ex vno genere Troporum,quem trã- tionem nominis vel *μετωνυμίαν* dixe t Grammatici, apud Rhetores hipal- e, vt ait Cicero, [e] & denominatio di- quà continens pro contento accipi- vt & Vergilius.[f] Aſpera ſecula,dixit hominibus ferinis, eius ſeculi. Aſpe nquit, tunc poſitis miteſcent ſecula lis, & apud eundem Vcaleon,pro V- onis domo.Et frequentius apud lati- tis authores & hiſtoriographos pa- & locus, referunt incolarum nomina norum titulos, vt Gallia ferox dicta, cia mẽdax Hiſpania iactabũda olim, ica verſipellis, Liguria vana, Germa- laborioſa & tolerans. Roma elata & ercilioſa: Sic ſedes iudicis ius,imò & ex ipſe dicitur ius, nam vt ait Ariſto- s.[g] Iudex eſt vt iuſtum animatũ ſua- natura. Quamobrem & cum contro-

a in l. non ambig. l.8. & l.39. & 49. de legi. li. 1. P. tit. 3.

b in l. ſi. ve- nus ex ar- gent. 28. §. pactus ne peteret, de pact. lib. 2. P. tit. 14.

c l. penult. de iuſt. & iur.

d tit. 4.5.6. 7. li. 2. P.

e in ora. ad Brutum. & ab eod. 4. de Orat. & lib. 1. Æneid.

g lib. 5. eth. c. 4.

uerſiam habent, ad iudicem ipſum confugiunt, ire autem ad iudicem eſt, ire ad ipſum iuſtum. Quinto volunt áſſumi ius pro eo quod æquum & bonum eſt, quod neque probatione eget. Sexto pro ſtatuto. [a] Et ego ſuperioribus adſtipulor, dummodo intelligamus hæc iuris ſunt participent, veruntamen hinc iuris ſpecies non conſtitui dico. Neque quia ius pro poteſtate aliqua accipiatur, idcircoq́ue poteſtatem omnem ius, vel à iure dici, debere probo, ſed quatenus poteſtas bono & ęquo innixa eſt: quemadmodum ius poteſtatis rectè dicetur, quùm poteſtas à iure conceditur: aliam autem poteſtatem iure improbatam, non ius ſed tyrannidem voco in principe, in priuato vim legibus inimicam & vindicandam. vt reſcripſerunt Cæſares, Val. Theod. & Arc. [b] Et conſtat ex titulis, quod vi aut clam [c] De vi & vi armat. [d] Et ad legem Iul. de vi public. & de vi priuata. [e] Sic etiam, omnia, turpia, extrà poteſtatem à iure conceſſam, ſunt. teſte Paulo Ic. [f] Nec affinitatis vinculum hoc, iuris ciuilis adminiculo fulciretur, ſi à iure

a *vt in dicta l. penul. de iuſti. & iure.*

b *in l. ſiquis in tantam. 7. vnde vi, lib. 8. C. tit. 4.*

c *lib. 43. P. tit. 23.*

d *lib. eod. titul. 13.* e *lib. 48. ti. 6. & 7.* f *in l. filius qui in poteſtate l. 15. de condit. inſtitu. lib. 28. P. tit. 4.*

non

n probetur, ſicut tradit Modeſtinus.[a] … endum, inquit, neque affinitatem … que cognationem eſſe poſſe, vbi nup- … interdictæ ſint, ex, quibus coniun- … ur, quod & in ſponſalibus accidit, cum … ptiæ non pendeant ex concubitu, ſed … conſenſu[b]. Et mutuo etiam conſenſu … nſalia contrahantur[c]. Atque adulte- … m committitur in ſponſa[d]. Diciturque … ſum affinitas ius, ratione ſocialis na … æ hominum, æquitatem & bonum … oddam habens, etſi forſan aliter ſucce- … ,quod tamen non conſideratur. Nam … a, quanquam ad indiuidua ex facto … hantur, contemplantur tamen ea quæ … runque, non quę raro contingunt. … enim Theophraſtus ait, iura conſtitui … his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον non in his, quæ ἐκ … αλόγου eueniunt, teſte Martiano[e]. Quo- … ca nec generaliter poteſtas, ius eſt: ſed … quæ legitima eſt, hoc eſt, à iure con- … ta. Pariter in affinitate, vbi ius, non eſt … culū reale, ſed affinitas trahit ſibi vin- … um honeſtatis, & publicum ex iure. … pacto omnia incorporalia, de quibus … econſulti meminerunt ſparſim, iura … untur, quòd naturam circunſcri-

a in l. non facile 4. de gradi. affinit. lib. 38. P tit. 10.

b Vlpia in l. nuptias 31. de reg. iur. lib. 50 P. tit. 17 §. nuptias de nuptiis in authē. collat. 4. ti. 1. l. imperat. Hermog. in l final. C. de repud. ti. 17. can. ſufficit, & ca. matrim. cauſa. 27. q. 2. in dec. Alexand. 3. pōtifex in c. cum locū c. 4 de ſpōſal. lib. 4. Decret. tit. 1. & clem. 3. in c. tuæ 25. eo. tit. 1.

c Vlpian. l. ſufficit. in l. Spōſalia. xi de ſponſ. li. 23. P. ti. 1.

d Vlpian. in l. ſi vxor. … §. diuus ad legē Iuliā. de adult & Stupro lib. 48. P. tit. 5.

… l. 2. Pōponius in l. 3. & Celſus in l. 4. de legi li. P. tit. 3.

ptam à iure recipiant. Quod autem incorporales res dicantur iura, proprium & peculiare iuriſprudentię eſt. Extra quã, alio modo res diuiſionem ſumũt. vt apud Ciceronem, [a] qui diuidit res, in eas quæ ſunt, nos corporales in iuriſprudentia dicimus: & in eas, quæ eſſe intelliguntur. Et hæ apud nos iurium incorporalium nomen ſortiuntur, ſed ad cætera.

a *in Topicis.*

CAP. III.

De Iuris, & Eunomiæ præceptis generaliter, & de vnitate eorum.

EVnomiæ autẽ & Iuris, pręcepta tria in ſumma ab Vlpiano traduntur. [b] Gregorio [c] & à Iuſtiniano. [d]

1 Honeſtè viuere.
2 Alterum non lędere.
3 Ius ſuum cuique tribuere.

Quæ omnia ſi ſimul iungantur, poſſent contineri ſub vno horum membro, ius ſuum cuique tribuere, Quod generaliter conſiderari conuenit, veluti in república,

b *in l. Iuſt. eſt l. 10 §. iur. præcep. de iuſt & iur lib. pri.*
c *in proem. decretal.*
d *Iur. præcep. de iuſt. & iur.*

in

regno, in ciuitate: poſtea particularis
iuſdam hominis deſignatione. Vt
ſputauit apud Platonem,[a] Socrates ab
lamanto & Glauco, de hoc dicere in-
tatus, Vt & annotauit Galenus.[b] Pro-
de hæc tria præcepta verè Rabi Domi-
s noſter IESVS CHRISTVS in
o coniecit, vndè pendere dixit om-
n legem & vatum oracula. Diliges do-
num Deum tuum, &c. Et proximũ
m ſicut te ipſum.[c] De DEI dilectio-
tractatur pluribus locis,[d] ſicut de di-
tione proximi.[e] Et hęc duo rurſum
vnum reducuntur præceptum, vt di-
mus. Et ita dilectio, eſt compen-
m & epitome totius diuini & huma-
uris, quo nihil facilius bonis. Siqui-
nũ quodq; natura, diligit ſibi ſimile.
it Eccleſiaſticus,[f] & Ariſtotel.[g] Por-
homo habet Dei ſimilitudinem,
ad imaginem ſuam creauerit Deus
, vt Moſes ait.[h] Eccleſiaſticus.[i] &
curius Trimegiſtus.[k] & Ouidius, eſt
s in nobis, &c. ſimilitudo autem
inis ad hominem, nota eſt: ob quam
o homini debet obſequium, vt ait
nianus.[l] Quamobrem naturalis ergà

a in repub.
b lib. 9. de Hipoc. & Plat. decr.
c Matthæi 22. Mar. 12 Luc 10.
d Exod. 20. Deut. 6. & 10.
e D. Paul. ad Roma. c 13. ad Galat. 5 1. epi. Pet. 20. c. Leuit. 19. Paul. 1. epi. ad Theſſal. 4. D. Iohã. epiſt. 1. c. 4.
f c 13.
g lib. probl. ſection. 10. q. 53.
h geneſ. 1.
i 17. c.
k in Pimandro. c. 8.

l ſi ſeruus l. 7. § final. de ſeruis exportan. lib. 18. P. tit. 7.

Deum dilectio imò & facilior. Cum a- 2
mor, pulchro, Bono magno Durabili,
poteſtate, ſapientia, virtute, gloria &
voluntate concilietur: Deus autem ſit, e-
ximiè & ſuper omnia pulcher, bonus,
magnus: Æternus, potens, ſapiens, virtu-
te prædítus, voluntate ad amandum fa-
cilis & pronus & miſericors. Quin &
ipſe eſt vera pulchritudo, bonitas, ipſa
magnitudo, æternitas, omnis poteſtas,
virtus, recta voluntas, & Gloria. Vnde
Baſilius.[a] Theſaurum indeſinentem vo-
cat, amorem diuinum, & eius poſſeſſo-
rem diuitem, vt eo indigentem, paupe-
rem. Cum hic amor moueat & incluet
cor hominis ad iuſta & recta. vt ait Gre-
gorius.[b] Diligendo autem proximum
cum Deum non videas, promereris
vt videas, & diligendo proximum
purgas oculum ad videndum DEVM
Teſte Diuo Auguſtino.[c] Et Simplicius
Philoſophus, amorem proximi præpa-
rationem ait eſſe ad coniunctionem di-
uinam: is ait: ἡ καθαρὰ φιλία τὰς φίλας ψυχὰς
εἰς ἕνωσιν συνάγουσα μελέτη καλλίστη γίνεται τοῖς
πρὸς τὸν θεὸν ἑνώσεως τυχεῖν, καὶ καλῶς οἱ πυθα-
γόρειοι περισσῶς τῶν ἄλλων ἀρετῶν, τὴν φιλίαν ἐ-
τίμων, καὶ σύνδεσμον αὐτὴν τῶν πασῶν τῶν ἀρε-
τῶν ἔλεγον, Pura charitas ſiue amicitia,
in

a *lib. hexameron.*
b *li. 18. moraliũ c. 66.*
c *li. de vera innoſcentia. c. 153.*

vnum animas amicas coniungens, eſt
lcherrima excercitatio, & præparatio
coniunctionem diuinam, atque præ-
rè Pythagorei præ ceteris virtutibus
nicitiam venerabantur, & complexum
nnium virtutum dixerunt, vt etiam
o ea nobis vnigenitùm filiũ Deus da-
t. vt ait Diuus Ioãnes,[a] vt effugere nõ
oſsimus: ſaltem nos obligatos eſſe ad a
icitiæ antidora, natura idipſum dictã
. Vt ſcribit Vlpianus.[b] Quod nec bruta
gnorant, ſed & beneficiis miteſcunt. O-
ittoq; huius rei probationes, quæ iuſtũ
olumen cõficerent. Adducã tantũ B r-
ari homiuis teſtimoniũ, ad arguendam
hriſtiani hominis ingratitudinem, ex
nacharſidis epiſt. ad Thraſylochũ, is .n.
t. Κύων ψυχῇ καλὸν ζῶον, μνημονεύον εὐεργεσιῶν
λεῖ τῶν εὐεργετῶν οἰκίαν, διατηρῶν εὐνομίαν ἕως
ανάτου. οὐδ' ὑπολείπῃ κυνὸς εὐεργεσίων, δυνάμενος
λογισμῷ ἐξισοῦσθαι ἀνθρώποις, Canis ani-
mo, pulchrum animal, memor bene
c orum, amat benefactorum domum,
onſeruans Eunomian vſque ad mortem,
Tu autem à cane vinceris, in beneficiis,
ũ poſsis ratione ęquare cęteros homines
abes autem hęc accidit, ex defectu a-
noris, Nam amor ſiue dilectio, tanta
fficacia animos intrà quos concipitur,

a *In epiſt. 1. c. 4. et in euãg. de c. 3. 14. & 17.*

b *In l. ſed & ſi lege 28 §. cõſu- lit. 1. De pe tition. hæ- red tat. lib. 5. pã. tit. 3.*

mouet, vt nullus adeo ignauus ſit, qui inde ad virtutem & Deum non inflammetur. Hicque amor, omnino beneuolus, vt nec Deo nec homini iniuriam inferat, nec is viciſsim iniuria vel à ferociſsimo Marte afficiatur: quod nouit Plato.[a] Quãobrem verè dixit Theocritus, homines auratos & nobiles, eos qui ſe antiquis temporibus redamabant: dum cecinit.

a in conuiuio, ſiue in lib. de amore.

Ἀλλήλως δ' ἐφίλησαν ἴσῳ ζυγῷ, ἦ ῥα τότ' ἦσαν
Χρύσειοι πάλαι ἄνδρες, ὅκ' ἀντεφίλησ' ὁ φιληθείς,

id eſt, Inuicem ſe amauerunt æquali lance. Certè tunc erant aurei verè homines, cum redamabantur amati. Atque Heſiodus[b] poſt cahos, rerum rudem & indigeſtam materiam, fingit ſecundum natuũ eſſe amorem, maximis ſocietatum laudibus: dum ait.

b in Theogonia.

Ἠδ' ἔρος ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι
Λυσιμελὴς πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων
Δάμναται ἐν στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλὴν,

Atque amor, qui pulcherrimus eſt omnium immortalium Deorum,
Soluẽs curas & omnium Deorum & omnium hominum,
Domat in pectoribus animum, & prudens conſilium.

Neque aliud quicquam eſt quam amor, concordię illa catena aurea, quam iuſsit è

cœlo

œlo pendere & in terrã demitti Iupiter,
t cõmemorat Homerus.[a] Dum ait. a Illiade 8.
ἰδ' ἄγε πειρήσασθε θεοὶ, ἵνα εἴδετε πάντες b lib. de
ειρὴν χρυσείην ἐξ οὐρανόθεν κρεμάσαντες Hierarc.
άντες δ' ἐξάπτεσθε θεοὶ, πᾶσαι δὲ θέαιναι, cœleſti.
λλ' οὐκ ἂν ἐρύσαιτ' ἐξ οὐρανόθεν πεδίον δὲ c lib 7. E-
ῆν' ὕπατον μήστωρα. thimo c. 5.
d Thobi. 8.
I A age periculũ facite dij, vt videatis e Dan. 9.
omnes, & 10.
atenam auream ex cœlo ſuſpendentes, f Geneſ. 18
Omnes appendamini dij, omnéſque Deę, Luca. 23.
ed non trahetis ex cœlo & terra
ouem eximium conſiliarium.

Demittitur autem catena amoris à Deo g li. 3. regũ
Cherubinos: Et hinc, in inflamma- 19. Thobi.
os Seraphinos, demum in omnem Hie- 5. & 10. &
rchiam cœleſtem, Thronos, principa- exodi. 32.
s, poteſtates, dominationes, virtutes, gen. 31. Iob
rchangelos, & Angelos, de quibus Di- 33. Ieſaie.
is Dionyſius.[b] Et Iſidorus.[c] Hi per a- 24. 60. Iu-
orem arcent Dæmones à nobis[d] in- dic. 6. 13. 3.
ruunt nos[e] conſolantur[f] & conferunt regũ 17. 4.
ia plura beneficia.[g] Hi Dei nuntij & eſdra. 48.
iniſtri, cœlum, terram, ad amorem pſal. 90.
ei & eius obedientiam diſponunt e- Mathæi. 1.
am. vocauit Plato amorem, annulos 18. 28. Lu-
uibus omnia quæ in orbe ſunt colligan- ca 1. 2. 18.
r. Vt nõ immerito Heſiodus Amorem 22. actuũ
oſt cohas, natum finxerit: quippe qui 12. & 27.
apocalyp-
ſis. 22.

qui in rerum ſeparatione, vt ea conuenirent concordia, neceſſarius fuit. Et ita amore vel appetitu, veluti funiculo ex incomprehenſibili Dei prouidentia, vincirentur. Cùm enim elementa diuerſam habeant qualitatem, ea amore opificis ſummi, mirabili ingenio & iuſſu temperata Societate, iugata ſunt. Sic quatuor elementa conueniunt, & ignis paulatim in aërem vertitur per calidū: hic in aquā, per humidum: aqua in terrā, per frigidū terra in ignem, per ſiccum, & compagine

a *lib. 1. ita cecinit carmine ante finem 231.* adamantina. Et Lucretius.[a]

Et primū faciunt ignē ſe vertere in auras
Aëris, hinc imbres gigni terrāq; creari.
Ex imbri, Retroq; à terra cuncta reuerti,
Humorē primū, poſt aëra, deinde calorē,
Nec ceſſare hæc inter ſe mutādo, meare
De cælo ad terrā, de terra ad ſidera mūdi.

Iſtáque eſt mens & Dei prouidentia, & ſpiritus

b *lib. 6. Æneid.* Quorū meminit Vergilius.[b]

Spiritus intus alit, totāq. infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Cecinit & de ſeipſo amor, te-

c *in argonauticis dum ait ver. 454.* ſte Orpheo.[c]

Αὐτὰρ ἔγωγε μετ᾽ αὐτὸν ἑλὼν φόρμιγγα λιγείαν,
Ἐκ στόματος μελίγηρυν ἱεὶς ἀπέπεμπον ἀοιδήν,
Ὥς ἐπάμειψε φύσεις, ὥς τ᾽ οὐρανὸς ἀστέρας ἦλθε
Γῆς τ᾽ εὐρυστέρνου γένεσιν πυθμένα τε θαλάσσης.

Πρεσβύ-

σβύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολύμητιν ἔρωτα
α ἔφυσεν ἅπαντα:

ego tum cythara, poſt illum(Chiro-
nem)ex ordine ſumpta,
lliſluũ reſonans emiſi gutture cãtum,
grantis tunc ergo cahus, prædiximus
hymnum.
conuerſa elementa,'poluſque apparuit
horrens,
uodque genus vaſtis terris, pelagique
profundum,
nſilio & prudens,atque antiquiſsimus
orum,
ncta ſuo generauit amor.
ita probatum etiam Boëtio.[a] dum ait.
uod mundus ſtabili fide
oncordes variat vices:
uod pugnantia ſemina,
œdus perpetuum,tenent:
uod Phœbus roſeum diem,
urru prouehit aureo:
t quas duxerit Heſperus
hœbe,noctibus imperaret,
t fluctus auidum Mare
erto fine coërceat,
e terris liceat vagis
atos tendere terminos,
Hac rerum ſeriè eligat
Terras,hac pelagus regens

a li. de conſolati philoſophicæ lib. 2.metro.8.

Et cœlo imperitans amor.
Hic ſi fræna remiſerit
Quicquid nunc amat inuicem,
Bellum continuo geret. Et addit
O fœlix hominum genus
Si veſtros animos, amor
Quo cœlum regitur, regat.

Et certè deſtructa & peſſundata hac rerum concordia, omnia velut propria natura deſtituta, reſoluuntur, vt non immerito, Alanus [a] dixerit [b].

Si mea iura, leges, mea fœdera mundus,
Olim ſeruaſſet vel adhuc ſeruaret Amoris
Vincula non tantis gereret ſub cladibus,
Orbis.

Neque ignoro tamen Iamblicum [c] hunc ordinem, rerumque amorem ſpiritibus qui illis præſunt, deputaſſe, incommutabiléque ordinem illis commiſſum, dicere: quod non obeſt, nam & rerum amor cuſtodiendus etiam commiſſus, vtpote à Deo ordinatus. Et quod pertinet ad vniuerſalem gubernationem à Deo angeli, ab angelis cœlum, Dei præſcripto reguntur. & inferiora reguntur & mouentur à ſuperioribus: vt ait Ariſtot. [d] Et craſsiora, fæculenta, & compoſitiora, per cælum ſimplicius & purius: vt hæc & plura à Iohanne Franciſco Pico Miran-

a in Anticlaudi. de planctu natu.
b in proſopopeia amoris.
c lib. de miſteriis Aegyptiorum c.36.
d lib. 2. de cœlo. c. 2

ulano traduntur.[a] Remanet tamen & e-
acet dilectio, & amor coniunctionis,
um res vna alterius non conturbat vim
t officium, & terra manet in ſtabilitate
n qua firmata à Deo eſt: Aſcendunt mon
es, & deſcendunt campi, in locum quem
undauit eis: & terminos poſitos non
ranſgrediuntur, neque conuertuntur
t operiant terram.[b] Hoc etiam re-
um vinculum, corpora brutorum &
iominum, corporibus cœleſtibus & ter-
eſtibus, coniungit, vt moueantur, vel
nelius afficiantur viciſsitudinibus tem-
orum, ciborum & tempeſtatum, omiſ-
is tamen nugis & blaſphemiis aſtrolo-
gorum iudicariorum, & genethliacorũ.
Et homo, quia terren9 eſt, & peccato ob-
noxius, facilè ad opera carnis conuerti-
ur. Et ſi ſpiritualis ſit, cum conſtet ex
corpore & anima, amore etiam facilè
Deo iungitur. Et vtroque & corporali-
ous, ad laudem Dei relatis, extra pec-
catum, & ſpiritalibus delectatur, amo-
reque potitur: & cœleſtibus poterit vti ve
amicis, ſeruata, cœleſtium & inferorũ di-
gnitate ſubordinationéque congrua: Ho-
rum enim omniũ homo capax eſt, in quo,
velut lineæ circũferentiæ in centro, om-
nia ligantur. Nã Deus, cũ cætera ſuperio-

a in lib. 5. de ſuperſt. pranatione c. 3.

b pſal. 103. apud Latinos.

ra & inferiora creaſſet, ſexto die, hominem creauit, compoſitum ex limo terræ & ſpiritu à Deo indito. Vt inferiora & ſuperiora, terrena & cœleſtia & ſuper cœleſtia, opera, in vno vaſculo hominis ſigillarentur. vt ait etiam Rabinus Scolmeh.[a] Neque etiam difficilè, id reipſa in homine annotare, & quod homo omniũ ſit animalium perfectiſsimum, velut participium naturæ omnium: vt primo lapidis, habet enim capillos & vngues quæ inſenſata ſunt, vt lapis. Particeps etiam naturæ plantarum, in eo quod creſcat, nutriatur & ſimile generat: item brutorum, quod habet ſenſus & iraſcitur, & concupiſcit: Dei autem iuxta rationalem aimam. vt ait Theophylact.[b] Ideo à Deo homo, dictus omnis creatura.[c] Prædicate omni creaturæ, omnis creatura, non formaliter, ſed per continentiam, vt ait D. Dionyſius Carthuſian.[d] Dicitque idem c. 1. Sapientiæ, ibi, quod continet omnia, ſcientiam habet vocis. De homine poſſe interpretari. Idque, non ſecus quàm ſi vno & eodẽ lapide angulari, murorum diuerſæ partes abſoluerẽtur. Quo vinculo in homine cõſiderato, fieri non poterat, quin homo antequam laberetur, ex proprio gradu amoris cuiuſque rei. quod

a *in c. 2. geneſeos.*

b *in c. 10. Lucæ.*

c *Marc. 8*

d *in Marc. c. 16. articu. 16.*

quod ſuum eſſet non redderet, & quæ Dei Deo, probéque omnia non dignoſceret. Quod tamen vinculum amoris cũ peccato diſſolutum, & amor diuinus pollutus eſt, vſque adeo, vt neceſſum fuerit Deum hominem fieri, & ſecũdam trinitatis perſonam, filium, incarnari, ad reconciliationem iſtius amoris obtinẽdam. Hicque verus Deus homo, mediator Dei & hominum CHRISTVS [a] nos reconciliauit patri. [b] Diſſoluitque maceriem exiſtentem inter nos & Deum patrem. Et rurſum fecit vtraq; vnum, reconcilians ima ſummis, vt ait D. Paulus. [c] Quam reconciliationem, ſi ab initio per baptiſma applicitam, conſeruaremus, nec fœdus illud amoris violaremus, felices certè & beati & in omni Iuſtitiæ genere fœcundi. Nam ad hanc dilectionem ſolam, reſtaurandam, vniuerſa iuris vtriuſque præcepta diriguntur. Sed humana audacia, temeritas, fragilitas, vel malitia, omnia violat. Hincque vniuerſa mala, tot ingentia infanda, & immania ſcelera ſurgunt, ex ſeparatione inquam & diſſolutione amoris: hinc lapſus primi angeli, cum dilectionis Dei oblitus, ſedem altiorem ambiuit. [d] Et poſtquam Dei violauit amorẽ, ad amorẽ etiam reliquarum

a *ad Heb. 9. c. 1 ad Timot. 2. ad Galat. 3.*
b *2. Corint. c. 5. Ieſaiæ. 53.*
c *ad Ephe. c. 2.*
d *Ieſaiæ. c. 14.*

creaturarum Dei intercipiendum totis viribus properauit, hominique inſidiatus eſt.[a] Et nunc, vt inſidietur ſicut leo rugiens, hominem obſeruat ac circuit.[b] Lapſo autem pariter homine, vitiata fuit iuſtitia originalis & puritas dilectionis, cognouitque ab his ſe nudum homo poſt peccatum, quod doctè annotauit inter cæteros, Iohannes Franciſcus Picus: Concordiæ comes.[c] Hinque factum eſt, vt circa dilectiónem fallamur, vel proprio fomite, & carne in ſpiritum inſurgente, & concupiſcente [d] imaginationi & phantaſię credamus nimium effœminatè irrationali, quæ communis eſt nobis cum brutis: atque ex ſenſuum naturalium obiectis, vel ex diaboli ſuggeſtionibus, nimium temerè decipiamur. Quando & nobis tacentibus vel otioſis, plura & varia, à Deo & proximo aliena, cautè animis latenter ſeſe inſinuent, vt ait Pſellus[e], Porphyrius[f], & Proclus[g], Diuus Auguſtinus[h], Bonauentura & Thomas Aquinas, quos connumerat cum aliis, Petrus Mamoris.[i] Quibus artibus nullo modo obuiam iri poteſt, quam lumine illo cœleſti, & ope Dei. Vt experientia docet, & annotauit Iohannes Franciſcus Picus.[k] Nos enim noſtra cum

ratione

a *geneſ. 2.*
b *1. Petr. epiſ. c. 5.*
c *lib. 1. de morte Chriſti & propria cogitanda c. 3.*
d *vt Paul. ad Ga. c. 5.*
e *lib. de dæmon c. 2*
f *lib. de ſacrific.*
g *lib. de anima & dæmone.*
h *lib. 4. de trinit. c. 11. & lib. 9 de ciuita. c. 18*
i *in lib. flagelli maleficarum.*
k *lib. de imaginatione c. 12.*

tione ſæpiſſimè hallucinamur, & parti-
ılare quoddam bonum, multa malitia
ɔmpoſitum, enixè diligimus: Et multa
ona eſſe ducimus, quæ per viam latam,
l perpetuam infelicitatem nos manu
ucunt. Sic venerem, diuitias, voluptates,
pinas, iniurias & corpus excolimus, cu-
ı animę & virtutum poſtpoſita, ídque
btenebrata à peccato iam, & impu-
ı reddita mente. Vt nouit etiam Mer-
ır. Trimegiſtus[a]. Non minus quam ſi
oſtri oculi, in anguſta & occluſa domo,
ımo, ad videndum prohiberentur. vt pa-
ter docuit, D. Petrus apoſtolus Clemen
em, vt teſtatur idem Clemens[b]. Quam-
brem neceſſariũ fuit, Deum nobis quæ
ecta, quæ iniuſta, bona, quæue fugienda
ınt, exponere: idque pręceptis ſtatutis,
rędicationibus ſuis & ſuorum, & eccle-
æ ſuę ſanctę tradere: Tum per manus
mperatorum & regum, qui eius autho-
itatem ſuſtinent, & per magiſtratus, qui
rincipum linguę & ſceptra ſunt, publi-
are. Nunc itaque operæ pretium eſt, vt
larius, Dei illam anacephalęoſin legis
mnis, Dilectioné inquam, explicemus,
ſenſim per minuta pręcepta, iuuenum
nimos informemus, vt ait expeditius eſ-
e Ariſto.[c] circa notiora & vniuerſalia: vt

a *in Pimãdro. c. 7.*

b *in Epitome ad Iacob. Hieroſoly epiſcop de factis & peregri. Petri.*

c *Phyſices. c. 1. & lib. 2. de anima c. 2.*

tandem gradatim, rudioribus veluti vmbratili palæſtra aliquantum exercitatis, ad difficilem illam & compēdioſam, ſed intellectum noſtrum excedentem, dilectionem Dei & proximi, peruenire queant. Hæc, vt ait Terentius[a].

a in heautontimor. act. 5. scen. 5.

Dum incipias, grauia ſunt:
Dumque ignores: vbi cognoris, facilia.

Quia & parua omnium principia, ſed ſuis progreſſionibus vſa, augentur. Vt ait Cicero[b].

b 5. de finibus.

Cap. IIII.

De nomine præceptorum, & de boni principis diſciplina & inſtitutione.

1 SVnt igitur Iuriſconſultis tria Eunomiæ præcepta: vt facilius ſub vno horum quoque præcepto actus legitimi cōcluderentur. In his infinita penè Iuriſconſultorum volumina, & negotiorum ſumma, nouem dictionibus continentur, ita clarè & luculenter, vt artem nobis admirari, ſufficiat. Neque moueat ſtomachū, hæc præcepta tātum dici: nec alio donari nomine latiori, ſed eo, quod pars vna præceptorū videtur: cum iuris ſit imperare, vetare, punire, præcipere, vt ait Modeſtinus[c]. Quia admonitū velim, iuuenē, hîc

c in l. legis virtus de legibus. li. 1. P. tit. 3.

non præceptum pro iuſſu aſſumi, ſed pro complexu omnium legum: ſiue illæ iubeant, ſiue vetent. Vt etiam Cicero[a] ait. Hermagoræ diſciplinas dare rationes rectas, & præcepta dicendi. Sunt enim præcepta, documenta prælibata, & cuiuſcunque artis notiora & vniuerſaliora. præceptáque dicuntur quaſi antè accepta, vt Liuius præceptum tempus dixit[b] pro tempore ante dicto, & Cicero[c] fore beatum, ſi antè præceptis bonis, contentus eſſet. Porrò, hæc iuris præcepta, primum à principibus & magiſtratibus obſeruari & cuſtodiri debent: demum ab iiſdem, in illis contineri debet populus. Sic primum eru diri & doceri debent, hi qui clauum reipublicæ tenent, quíue gubernacula moderantur, vt rectius omnia exequantur, & ſubditi eorum doctrina exemplo & opera paſcantur & viuant. Paſtores namque ſunt, eo quod duces vitæ & nomothetæ: quemadmodum talem nominauit Homerus, Agamemnonem[d]. Et alios Plato[e] & Ariſtotel[f]. Et hinc accidit, vt quales principes, tales & ciues ſint. teſte Eccleſiaſtico,[g] & Claudiano[h]. dum ait.

a *de claris oratoribus.*
b *lib. 1.*
c *3. Tuſcul.*
d *Iliad. & pyr. 3.*
e *in Minoe.*
f *Ethi cor. lib. 8. c. 11.*
g *c. 10.*
h *de 4. Honorii conſulatu.*

Tunc obſeruantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, qui viderit ipſum

Authorem parere ſibi, componitur orbis Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus.

Humanos edicta valẽt, quã vita regẽtis. Tradit etiã Ariſtoteles[a] & Cicero[b]. Nec etiam, tantum ineſt mali in peccato principum, quanquam eſt magnum hoc per ſeipſum malum, quantum graue id, quod permulti eorum imitatores exiſtant: obſeruare enim licet, quales ſummi viri fuerint, talem & ciuitatem fuiſſe. Et cum mutatione morum principum, & Reipubl. faciem immutatam. Quod firmat, ex Platonis authoritate, Idem Cicero[c]. Et Herodianus[d] hanc rationem reddit, quare ſeculum Cæſaris Marci, philoſophia valuerit, exiſtente Marco philoſopho. φιλεῖ γὰρ πῶς ἀεὶ τὸ ὑπήκοον ζήλῳ τῆς τοῦ ἄρχοντος γνώμης βιοῦν. Eo quod ſubditi, ſemper vitæ principum ſunt æmuli. Exempla etiam apud omnes ferè authores proſtant. Fuerunt enim Iſraelitæ ſub piis ducibus pij, ſub idololatris & ipſi idololatræ: ſub Alexandro Magno, viri militaris artis gnaui: ſub Dionyſio Siracuſano Tyranno, voluptati deditiː ſub Romulo, Quirites latrones: ſub Numa, ſacris addicti: ſub Iulio Cæſare, pugnaces & ſeditioſi: & Galli nouiſſimè ſub Franciſco Valeſio primo,

doctı,

a in epiſt. ad Alexãdrum magnum quæ præponitur lib. Rhetorico. ad Alexandrũ.

b lib. c. de de legibus

c lib. 1. epiſto familiar. epiſto. 9.

d in princ. 4. lib.

docti:ſub Henrico.2.eius filio, bellis deditis:cæteros prætermitto. Quamobrem par eſt principes non armis, ſed legibus Dei ſe, ſubinde ſuos imbuere. Atque ideo quatuor ſunt inculcanda principibus, Dei reuerẽtia, ſui cultus, ſubditorum affectus & protectio, & Magiſtratuum diſciplina. vt ait Guilielmus Benedicti[a]. Ex auctoritate Iohannis Fabri[b]. Virorum autem eruditorum, ſed qui cum eruditione bonis, caſtis & impollutis ſint moribus, opera & diligentia, cum propria ſui muneris diligenti conſideratione, illa ipſa aſſequentur. Sed cura præceptorum pręcipua, religionis verę eſſe debet. vt monet Angelgomus, vir multę eruditionis[c]. Nec regem ritè dici poſſe, qui ſecundum mandata domini ſemetipſum & ſubditos regere noluerit. Et quanquam neminem oporteat meliora ac plura, principe ipſo ſcire, vt ait Vegetius[d]. Nihil tamen eſt, quod magis fulgeat in principe quã recta fides[e]. Sic Ariſtot. ad Antipatrum ſcribens, Alexandro inquit, ſuadendum eſt, non modò quòd quam pluribus gentibus imperitet, ſed quòd præter alios, rectam de diuinis opinionem habere poſſit: Plutarcho teſte[f]. quod & Diuus Thomas[g] explicat,

a in c. Reynunti. in verb. Reynũ de Cleris numero 7. de teſta.
b in § 1. de iuſti. & iur. apud Iuſtinia. in inſtitu. ciuil.
c in 4. Regum lib. c. 24.
d lib. 1. de re militari in principio.
e epiſt. inter claras. l. 4. de ſumma trinit. & fide catho lib. 1. C. tit. 1.
f lib. de trãquillita. animi.
g ad reg. Cypri.

a *in lib.* 2. & rurſum [a] ait, Reges qui diuinæ reueren
de regimi- tiæ fuerint ſoliciti, vitam fœlici curſu
ne princi- conſummaſſe: & qui contrà, infœliciter.
pum. in fi- Salomō rex filius Dauidis, ꝓ vtroq. ſuffi-
ne vltimi ciet exēplo. Laudādi in hoc Ægyptij, qui
capit. reges ex ſacerdot. & ſacerdotes ex philo-
b *ex Pla-* ſophis eligebant. vt annotauit Ficinus [b].
to. in Her- Quorum vel ea ratio eſſe poteſt quod i-
metis ope. mago Dei princeps ſit: & ſicut, teſte Plu-
præfa. tarcho [c]. In cœlo pulcherrimum ſui ipſius
c *lib. de* ſimulachrum̄ conſtituit, ſolem & lunam,
doctrina Talis eſt eius in Republica imago ac lu-
princip. men, princeps: qui Dei reuerēs, iuſtitiam
Deo. tuetur, hoc eſt, Dei rationem geſtat, nem-
pe intellectum, non ſceptrum, non ful-
men aut tridentem: quod ſi aliter accidat,
reges coloſſos imitantur, qui Heroicam
pręferentes dignitatem, nihil præter pul-
uerem, lapides & paxillos intus habent,
d *in gallo.* cui ſubſcribit etiā Lucianus [d]. Hinc pro-
uidentia & cura populorum, velut ex ca-
pite pēdet. Eſtque omnium ſubditorum
in rege, oculus. vt ait Agapetus in admo-
e *articulo.* ni. ad Iuſtin. Imp. his verbis [e]. ὥσπερ ὀφθαλ-
46. μὸς ἐμπέφυκε σώματι οὕτω βασιλεὺς τῷ κόσμῳ ἐ-
νήρμοσται, ὑπὸ τοῦ θεοῦ διδόμενος εἰς συνεργίαν τῶν
συμφερόντων, i. Quēadmodū ocul⁹ innatus
eſt corpori, ita rex, mundo à Deo datus,
ad auxiliū efficax præſtandū vtilibus. hic
facere

facere rectè, ſuos benefaciendo docet: & cùm ſit, imperio maximus exẽplo quoque maior eſt. Et ita pronuntiauit Velleius Paterculus[a]. Vt non immerito idem Agapetus verè dixerit, μετὰ πολλῆς ἐξετάσεως, τὰς τῶν ἀρχόντων προβολὰς γίνεσθαι, id eſt[b], Ob id, cum multa inquiſitione primas partes principum, dari debere. Quia vniuerſi habent in principem intentos oculos, vſque adeo, vt minima quæque principum & magiſtratuum notentur peccata, eáque pro magnis habeantur. Cymoni vinum exprobrabant Athenienſes: Scipioni, Somnolẽtiam Romani: Pompeio, mollitiem, & quod vno digito caput ſcalperet: teſte Plutarcho[c]. Sic Lacides Argiuorum rex, vulgo malè audiuit ob comam compoſitiorem, & inceſſum delicatiorem, mollis & effœminatus habitus. Malè etiam ceſſit Craſſo veſtalis familiaritas. eodem Plutar. autor[d]. Et reprehenditur à Pericle collega in prætura Sophocles, quòd pueri pulchritudinem formæ, laudaſſet: admonitus, magiſtratum, non tantum manus ſed etiam oculos, abſtinentes habere debere[e]. Quod docuit Scipio qui Hannibalem deuicit; quique captiuos pueros, puelláſq; præcipuè pulchritudinis barbaro reſtituit, nec

- a *in poſteriori.*
- b *articu. 2.*
- c *in Polyticis.*
- d *lib. de vtilitate capien. ab inimi.*
- e *Cice. ita lib. officiorum cũ de* εὐταξία *modeſtia & rer. ordi. differit.*

in conſpectum quidem ſuum paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibaſſe ſaltē vel oculis, videretur[a]. Neque id quidem mirum, cum ſceptra Regum, citra tyrānidem, ab ſpectata inter omnes, hominum virtute, à populari ſtatu in regium faſtigium & culmen, nata euectáve ſint, vt ait Iuſtinus ex Trogo[b]. Et differre putauit Ariſtoteles[c]. Tyrannum à rege, quod Tyranni obiectum ſit, quod placeat: Regis autem, quod honeſtum ſit.

a l. Flor. lib. 2. epitomes. c. 6.

b lib. 1.

c lib. 5. polytic. c. 10.

Cap. v.

De Magiſtratuum diſciplina, precepta antiquorum. Et quomodo primum preceptum, honeſtè viuere, exequantur.

EADEM autem magiſtratibus quæ & regibus conuenire, quod pertinet ad muneris authoritatem exiſtimo, quippe qui gerant & perſonam publicā vel ciuitatis. Vt ex proximè citato libro Ciceronis cōſtat. Cæterū ſpeciali calculo, quæ honeſtas in magiſtratib. exigatur, pulchrè notat Caliſtratus[d], vt in adeundo ſit facilis, contēni ſe nō patiatur. Et Zaleucus legiſlator Locrenſiū, admonebat priuatos, & dehortabatur ab inſolentia, & faſtus intumeſcentia, néue ad amicitiam odiúmq. iudicia

d in l. obſeruādum. l. 19. de offic præſid. lib. 1. P. tit. 18.

udicia ferrent, teſte Diodoro Siculo[a]. Quare duo hac in parte, extrema cauenda ſunt. Superbia, iudici: contemptus, ſub litis. Superbia autem ſiue arrogantia Magiſtratuum conſiſtit, vel in non reſpondendo, & in contumelia, quæ eſt in nimia acerbitate, & in malè reſpondendo. vt ſcribit Cicero[b]. Valerio iuriſconſulto. Hinc enim malum in Republica maximū ſuboritur. Cùm Superbia & Auaritia eorum qui gubernāt, homines in ſeipſos pro nocent & infenſos, aduerſum ſtatum reipublicæ, concitent, vt notat Ariſtotel.[c] Et Iuuenalis[d].

Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis tituliſque cupido.

Generat enim Superbia, Inuidiam. Teſte Auguſt.[e] ideo nunquam in ſolido ſtetit ſuperba fœlicitas. Et ingenium, Imperioúmque magna faſtigia, obliuione fragilitatis humanæ, collapſa ſunt. Si Senecæ, omiſſis etiam vulgaribus exemplis, credamus[f]. vt pote exiſtente ſuperbia, Radice & regina omnium vitiorum, quæ ex diametro pugnant honeſtati, vt ait Gregorius[g]. & initium peccati omnis eſt: odibilis Deo & hominibus, in Eccleſiaſtico[h], eo quod & ira ſit ſemper inter ſuper-

a *lib. 12. bibliot.*
b *lib. 1. epiſt. fam.*
c *lib. 5. polyticor. c. 3.*
d *Satyra. 10.*
e *lib. de ver. domini ſermon 54.*
f *de ſenten. orat.*
g *lib. 31. moral.*
h *c. 10.*

a *Prouerbior.* 13. bos [a]. & vnde ſequitur præſumptio, ambitio, inobedientia legum & principum, & pernicioſa hypocriſis. Vt merito in hos
b *c.* 5. Ieſaia [b]. ſcripſerit, væ vobis, qui eſtis ſapientes apud vos metipſos, & prudentes in oculis veſtris, quia ſedes ſuperborum deſtruxit deus, & radices gentium ſuperborum areſecit. Monentur igitur Iudices qui ſceptra regnorũ obtinent, vitandam eſſe Superbiam, in quam facilis lapſus præſtantioribus. Quemadmodum enim vinum potantem decipit, ſic Superbia
c *Abacu.* 2. *c.* homines inuadit [c]. quia hęc ſerpit cautè. Et cùm reliqua peccata ex malefactis, oriantur: hæc tamen, ex bène geſtis extollitur & conflatur. Vt ait Diuus auguſtinus [d]. quò magis præcauenda eſt iis
d *Lib. de natura & gratia in epiſtola ad Dioſcorum & in pſalmum.* 58. qui honeſtum obſeruant. Illa quippe tumeſcens & inani vento impulſa, nec quid agat, quidque expediat conſiderat, ſed veluti temulentus, nutans ludibrio, omnia inconſideratè adminiſtrat. Tum ob illam regna transferuntur, ciuitates ſubuertuntur, reſpublicæ eradicantur. Hac, Angelorum Lucidus ordo in inferiora præcipitatus [e]. ideóque princeps illorum dictus Rex ſuper omnes filios ſuperbię in Iiob. Per hãc, Homo Paradiſo priuatus, reſtitutus natalibus humi-

e *Ieſaiæ.* 1. 14. *Iudas Apoſtol. in Epiſt.* 1. *c.* 1. *&* 2. *Pe-*

militate CHRISTI, Qui cum DEI FILIVS eſſet, homo factus eſt [a]. hæc quia valde exoſa, ita & vindicata variis pœnis à Deo, Quas qui cupit videre, legat in Geneſi [b], Exod. [c] in libris Numerorum [d]. 3. Regum [e] Ieſaiæ [f]. Danielis [g]. Iudith [h]. in 2. Macchabæorum [i]. & pro iudice ſedente ſuperbiente, & punito, reuoluenda Herodis hiſtoria: Qui cùm ſibi diuinos honores vendicaret, Phtiriaſi, ſcilicet morbo pediculari conſumptus, expirauit [k], Quem certè, ſi ſibi iudex proponat caſtigatum, procul à ſe faſtum, ſibi delatos immodicè honores, relegabit. Conſiderans cum his ſuum honeſtum, & ſe ſolum modo nudum Miniſtrum Dei, à quo omnes iudicabimur. Atque ſiquid probè ab illo geſtum ſit, nihil aliud quàm quod debuit, ſe feciſſe exiſtimet: vt Docet Deus [l]. neque aliter ſentiat quàm prout ſcriptum eſt [m]. tua ſunt omnia Deus, & quę de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et omnia noſtra operatus es in nobis. Quod & repetit Ieſaias [n]. Cum omne optimum & omne donum ſit deſcendens de ſurſum, à patre luminum [o]. Neque quicquam boni in nobis ſit quòd inde non acceperimus inſufficientes ex nobis aliquid vt ex

a *Ioan. Euang.* 1. *c. & Paul.* 1. *ad Tim.* 2. *&* 6. *&* 1. *cor.* 11.
b *c.* 1. *&* 16.
c 14. *c.*
d 16. *c.*
e 12. *c.*
f 37. *c.*
g 4 *&* 5. 2. 6.
h *c.* 9. *&* 15
i *Actuū.* 12
k *Lucæ.* 7. *c.*
l *Paralip. c.* 29.
m *c.* 26.
n *Iacobi.* 1.
o 1. *ad corinth.* 4.

a 2. *ad corin.* 4.

nobis cogitare. a. Ita fiet vt omnia iudicia ſemota priuata, ſui vel alterius affectione recta trutina expendantur: non ira, non ambitione, non amicitia, non indulgentia, quæ venantur gratiam iudicum, & inanem inflatámque ſuperbiam, rationis fũctionem vllo modo impedientibus. Obiurgationes tamen à iudice faciendę, non nunquam incident neceſſariæ, in quibus vtendum fortaſſe vocis contentione maiore, & verborum grauitate acriore: id autem agendum, vt placuit Ciceroni[b]. ne ca facere videamur irati: Sed vt ad vrendum & ſecandum medici veniunt, ſic ad hoc genus caſtigandi, raró inuitíque veniamus: nec vnquam, niſi neceſſarió, ſi nulla reperiatur alia medicina. verum, non ideo magiſtratus popularis & affabilis nimium eſſe debet, potiſſimum in ſede, & cùm de adminiſtrandi officij ſui cauſa conuenitur. Ne quædam corruptionis ſuſpicio aſſidentibus ſuboriatur: retinens illlud veluti ſcriptum in mente, Se hominem eſſe, demiſſo ſupercilio, Decẽti grauitate. Et ita rex, tum magiſtratus, ſubditorum querelas debent recto iudicio terminare, negotia propoſita.

b 1. *Officior.*

CAP.

Cap. vi.

PRINCIPES per ſeipſos iudicaſſe, & vbi & de loco tribunalis honeſto eligendo.

NEque debet rex, hoc munus deſpicere iudicandi, quo nihil magis illi oprium. Iudicarunt enim & reges Heæorum, & aliarum plerumque natioim principes & imperatores: ídque cũ axima maieſtate & magnificentia: Vt diciorum diuina poteſtas, ſubditos terret, & à malis reuocaret. Ita Salomon fis Dauidis, Rex, Solio eburneo auro inuſtato mundiſſimo, cum ſcabello aureo dicauit[a]. Et Moſes, tanquam diuinior, lus initio iudicabat, ſedens, adſtante po lo[b]. Iudicarunt pariter Reges antiqui l Monarchæ Perſarum. Memoriæque oditum, Thronum vbi Rex Perſarum dicebat, fuiſſe aureum, & circa hunc lumnas, inter quas purpura expanſa e-, miniſtris adſtantibus, in haſtis mala rea deferentibus, dicti maliferi, nobis rguiers, vt narrat Athenæus[c] Erat Thros Alexandri iudicialis etiam aureus[d]. Rex Maſſinorum ſeuerè inter ſubdi-, ius in alto ſolio dixit: vt meminit

a *Reg* 1. *c.* 7. & 10. 1. *Paralip. c.* 9.
b *Exodi.* 18.
c *li.* 12. *Dip noſophiſt. c.* 3.
d *Eodem narrat. lib. Ath. c.* 18.

a 2. ad corin. 4. nobis cogitare. a. Ita fiet vt omnia iudicia ſemota priuata, ſui vel alterius affectione recta trutina expendantur: non ira, non ambitione, non amicitia, non indulgentia, quæ venantur gratiam iudicum, & inanem inflatámque ſuperbiam, rationis fũctionem vllo modo impedientibus. Obiurgationes tamen à iudice faciendę, non nunquam incident neceſſariæ, in quibus vtendum fortaſſe vocis contentione maiore, & verborum grauitate acriore: id autem agendum, vt placuit Ciceroni[b]. ne

b 1. Offic. ea facere videamur irati: Sed vt ad vrendum & ſecandum medici veniunt, ſic ad hoc genus caſtigandi, rarò inuitíque veniamus: nec vnquam, niſi neceſſariò, ſi nulla reperiatur alia medicina. verum, non ideo magiſtratus popularis & affabilis nimium eſſe debet, potiſſimum in ſede, & cùm de adminiſtrandi officij ſui cauſa conuenitur. Ne quædam corruptionis ſuſpicio aſſidentibus ſuboriatur: retinens illlud veluti ſcriptum in mente, Se hominem eſſe, demiſſo ſupercilio, Decẽti grauitate. Et ita rex, tum magiſtratus, ſubditorum querelas debent recto iudicio terminare, negotia propoſita.

CAP.

Cap. vi.

PRINCIPES per ſeipſos iudicaſſe, & vbi & de loco tribunalis honeſto eligendo.

NEque debet rex, hoc munus deſpicere iudicandi, quo nihil magis illi proprium. Iudicarunt enim & reges Hebræorum, & aliarum plerumque nationum principes & imperatores: ídque cũ maxima maieſtate & magnificentia: Vt iudiciorum diuina poteſtas, ſubditos terreret, & à malis reuocaret. Ita Salomon filius Dauidis, Rex, Solio eburneo auro incruſtato mundiſſimo, cum ſcabello aureo iudicauit[a]. Et Moſes, tanquam diuinior, ſolus initio iudicabat, ſedens, adſtante populo [b]. Iudicarunt pariter Reges antiqui vel Monarchæ Perſarum. Memoriæque proditum, Thronum vbi Rex Perſarum ius dicebat, fuiſſe aureum, & circa hunc columnas, inter quas purpura expanſa erat, miniſtris adſtantibus, in haſtis mala aurea deferentibus, dicti maliferi, nobis Virguiers, vt narrat Athenæus[c] Erat Thronus Alexandri iudicialis etiam aureus[d]. Et Rex Maſſinorum ſeuerè inter ſubditos, ius in alto ſolio dixit: vt meminit

a *Reg* 1. c. 7. & 10. 1. *Paralip. c.* 9.
b *Exodi.* 18.
c *li.* 12. *Dipnoſophiſt. c.* 3.
d *Eodem narrat. lib. Ath. c.* 18.

Appollonius Rhodius[a]. vbi rationem addit, aitque ἀτὰρ ἐν ὑψίστῳ βασιλεὺς μόσυνων θαάσσων ἰθείας πολέεσσι δίκας λαοῖσι δικάζει, σχέτλιος. ἢν γὰρ τοί τι θεμιστεύων ἀλίτηται λιμῷ μιν κεῖν' ἦμαρ ἐνικλείσαντες ἔχουσιν, id eſt, Sed in altiſſimo ſedens Rex Moſſinum, iudicat recta iudicia populis ciuitatum, idque durè: Quandoquidem, quando ſi ipſum iudicare contigerit iniquè, ipſum includentes, fame macerant. Et iudicauit aurea etiam Sella Midas, quam Delphos, Deo dono miſit, vt ait Herodotus b. & Geron Syracuſanorum Tyrannus, in horto apprimè fabrefacto, honeſtè iudicabat: vt Silenus Calatianus author [c]. & Athenæus [d]. Hęcque regum honeſtas ratione loci, in iure reddundo: Magiſtratibus etiam requiſita, in tribunalibus eligendis: Nam nec iis ſedere vel iudicare debent, in lupanari, vel in popina, alióve loco inhoneſto omnibus vel alteri ex litigantibus: vt ait Papinianus e. ſed in loco publico vel honeſto, & vbi violari non poſſit maiorum honeſtas. Aliter enim Sententiæ eorum non valent, & ita reſpondent Carus Carinus & Numerianus Cęſares[f].

a *lib. 1. Argonau. carmi. 1028.*
b *in 1. c.*
c *in 5. rerũ Syracuſanorum.*
d *lib. 12. c. 15.*
e *in l. ſed cum dies compromiſſi l. 26. §. penul. de recept. arbitr. lib. 4. P. titul. 8.*
f *in l. cum ſententiam l. 6. & ibi gloſſa in verba in ſecreto & Bart. Salicetus & alij de ſenten. & interlo. omnium iudicum lib. 7. C. titu. 45.*

CAP.

Cap. VII.

De honeſtate magiſtratuum in veſtitu, & de purpura, atque de ornatu principum ſenatus, ſiue præſidum cauſæ & rationes.

1 SEde electa, Iudex, magiſtratúſque, debent etiam veſte & ornatu à popularibus differre, ad honeſtum conſeruandum. Ideo Romani magiſtratus omnes, vno excepto Tribuno plebis, purpurati erant. vt refert Plutarchus[a]. Et Pliniusb. Purpura, inquit, pro maieſtate pueritiæ eſt, diſtinguítque ab equite curiam. Pueritiæ autem conceſſam exiſtima, non omni, ſed ei quæ, à patribus magiſtratibus nata erat: nam & filij olim cum patribus, curiam ingrediebantur, vſque ad tempora Papirij. vt annotauit Macrobius[c]. & Aulus Gelius[d]. Plinius autem rurſum[e]. voluit vſum eius à regibus emanaſſe Hetruſcis deuictis, eámque geſtaſſe Romulum in Trabea, & Tullum hoſtilium in Latiore clauo. Quamquam Iulius pollux[f]. Ad Tyrios, non ad Hetruſcos, lanæ purpura inficiendæ inuentum; referat: ab Herculéque primum, lanam hoc colore intinctam, canis admonitione, qui purpuras in litore maris cum ediſſet,

a *in Problemat. & lib. 9. c. 36.*
b *Lib. 1. Saturnalior. c. 6.*
c *lib. 1. noctium atticar c. 23.*
d *in capite 34. citati libri. 9.*
e *lib. 1. onomaſ.*
f *lib. de coloribus.*

labra purpurarum cruore intincta habebat. Cùm verum ſit ex purpuris, quæ ex conchylium genere, has lanas infici & colorari, vt ait Ariſtoteles [a]. Et Plinius & eius enarrator Maſſarius [b], Vitruuius [c], M. Varro [d]. & alij. Cęterum quomódocunque vſus eius cœperit, cõſtat purpuratam veſtem, ornamentum fuiſſe regium, & maieſtatis inſigne, hoc rubicundo colore iuſinuans ſanguinis imperium, & necis inferendæ poteſtatem. Vocátque Horatius [e]. Tyrannos purpureos, dum ait de fortuna. Purpurei metuunt Tyranni, iniurioſo ne pede prorruas ſtantem columnam. Et Lactantius Firmianus [e]. Inſigne hoc Romanis regię dignitatis aſſumptæ, ait. Vt non immerito 2
Tamburlanus, Scytharum imperator, antequam cum hoſte concurreret, ſolitus fuerit tria tentoria expandere: quorum vnum primum album, quod prima die obſidionis expjicabatur, in ſignum miſericordię ab illo erga hoſtem, ſi ſe dederet, exercendæ. Secunda die, aliud Rubrum & purpureum tentorium producens: Quo pollicebatur omnia cum ſanguine ſe executurum. Tertium, tertia die, atrum: minitans ſe omnia vſque ad radices euerſurum, ni illi cederetur: vt ſcribit.

a *lib 9. c. 36.*
b *lib. 7. c. 13.*
c *lib. 5. de lingua Latina.*
d *lib. 1. carminum Ode. 35. Reges*
e *lib 4. de vera ſapiētia. c. 7.*

bit. P. Crinitus.[a] Et ob hanc maieſtatē, in Exodo.[b] iuſſit Deus fieri veſtem ſacerdotis purpuream, quæ vocatur ibi Argaman, quam Rabi Dauid kimhi, ait fuiſſe Tzebag adom. veſtem rubei coloris. Hac etiam veſte purpurea, indutus eſt cū illuſus eſt dominus noſter Iesvs Christvs. Et dum ſalutaretur, Aue rex.[c] Et magiſtratus Curiarum ſupremarū Galliæ, purpuram gerunt, quippe qui referant Regiam maieſtatem in iuris exequenda diſtributione, cum efficacia ſuprà inferiores iudices. Et inter hos, qui pręſides vocantur ferunt Tiaras, quibus vtebantur ab initio mulieres Perſicę: vt ait Pollux.[d] Vel ſecundum Anacreontem Parthi, vt is ait in Ode εἰς τοὺς ἐρῶντας in amantes. ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι πυρὸς χάραγμα ἔχουσι καὶ παρθίους τις ἄνδρας ἐγνώρισεν τιάραις, id eſt, In coxis quidem, equi inuſtū habēt ſignum. Et Parthos homines quis cognoſcet, per Tiaras. Quæ ſingulare poſtea fuerunt ornamentum regum & Principum Perſarum, vt ait Herodotus,[e] Et Vergilius. Scēptrúmque ſacérque Tiaras. Hæ autem Tiaræ faſcia alba pellicea, auro in culmine ſedente cinguntur: Et ſacerdotij quoddam ſpecimeū referūt. Flaminibus in eo vtróque ſimiles orna-

a li.1. de honeſta diſci. c.1.
b 38. c.
c Marci.15
d li.5. c.16.
e lib.7.

tu: taliſque videtur fuiſſe Cidaris illa Perſica: cuius meminit etiam Quintus
a *lib. 3. de geſtis Alexand.* Curtius.[a] Et Diuus Hieronymus,[b] in qua, erant maculę albæ in faſcia intermicantes, qua & Coribantes vtebantur, & pontifices Iudeorum lamina aurea ad-
b *in 21. Iezecelis.*
c *lib. 1. c. 2.* iecta, vbi nomen tetragrammaton in-
d *c. 8.* ſcriptum erat: vt refert Galatinus aduer-
e *lib. 6. de ling. latin.* ſus Iudæos,[c] & expreſſè ponitur in Leuitico.[d] Sed & pariter regiam dignitem 4
f *lib. 5. onomaſticon. c. 3.* repreſentant, paludamento, quod ex humeris pelliceum dependet, quòd genus ſit veſtimenti proprium antiquis ducibus imperatoribúſque cùm in militiam proficiſcerentur, vt refert Varro[e]. qui putat paludamentum dictum ab eo, quod qui id fert conſpiciatur & fiat palam, nos dicimus, manteau royal. Poſſet etiam dici chlamys: quod erat genus veſtimenti, peregrinantibus & venatoribus accõmodum, ſed magis venatoribus, qui chlamydem læua manu obuoluebãt, vt expeditius dextera cum feris pugnarent. Sic enim ſcribit Iulius Pollux[e], loquens de neceſſariis venatori, καὶ χλαμὺς ὁμοῖα, ἣν δεῖ τῇ λαιᾷ χειρὶ περιειλίττειν, ὁπότε μεταθέοι τὰ θηρία, ἢ προσμάχοιτο τοῖς θηρίοις, id eſt, Et chlamyde eget venator, quam oportet leua manu circumuoluat, cum feras perſequitur

quitur : vel quando cum feris pugnat.
Inde Pacuuius,& Varro [a] dixerunt,Chla- *a 5.de ling.*
myde clipeare brachium,& Petrus Vi- *latin.*
ctor [b].Ex quibus poteſt reddi ratio, cur *b li.2. va-*
prçſides implicant & reiiciunt in hume- *riar. lectio-*
rum læuum, pallium:ſcilicet vt ſymbolũ *num c.21.*
dent,ſe promptos eſſe ad feras,ſcilicet vi-
tia, puniendas & debellendas,ideo ſedere
iudices. Nam & delictum fera dicitur,
geneſ.37.Fera peſsima deuorauit Ioſeph,
id eſt Inuidia, & delictum. Erant autem
lacernæ illæ & paludamenta regia, alba,
vel rubea. Et ideo de M. Craſſo Valerius *c li.1.c.9.*
Maximus [c] ſcribit. Cum à Carris aduer-
ſus Parthos,exercitũ ducturus eſſet Craſ-
ſus,nigrum traditum eſt ei paludamentũ,
cùm in prçlium exeuntibus, album aut
purpureum dari ſoleret. Ferunt autem
hæc paludamenta vno humero præſides
curiarũ, à tempore quo curia hyeme ſe-
det in feſto ſancti Martini, vſq; ad tẽpus
phaſe ſiue paſcatis : vt inde colligi poſsit
paludamentum hoc, rectè dici palliũ re-
gale, quo princeps ſub dio in expeditio-
ne vti ſolitus erat hyeme.Vel quod magis
placet, vt vtramque authoritatẽ in Sena-
tu recognoſcamus, & bellorum & pacis
tempore, per principem illi conceſſam
tempore neceſsitatis:Vel imperiũ in iure

reddundo curiæ conceſſum, tam in togatos, quàm in ſagatos, lacernatos vel palliatos, eget enim ciuitas magiſtratibus, præditis iuſtitia & virtute bellica, vt ait

a *li.3 poly. c.8.*

Ariſtoteles.[a] Maiórque authoritas in pręſidibus qui & purpurati & paludati, & auro coronati, quàm in cæteris Senatorij ordinis hominibus, qui, quia magiſtratus ſunt, purpurati tantum ſunt: & ſemper ius dicturi, purpurati eſſe deberent. Vt Clitus cognomento Albus, ius dicturus, etiam perpetuo cum veſtibus purpureis ambulabat, Atheneo teſte.[b] Et audio, ab initio inſtitutionis curiæ, ſemper ita Senatum purpuratum ſediſſe, nunc tantũ quotidiè præſidibus purpuratis ſedentibus, cæteris ſenatoribus ſolum prodeuntibus purpuratis & cum Epomidibus, die Diui Martini, qua curia iuſtitium rumpit, & ſedere poſt ferias vindemiales incipit: & pariter dum Areſta, quæ vocantur generalia, pronuntiantur. Et iuſtitium per aliquot dies indicitur, ad repurgandos & alleuandos carceres. Magis etiam Senatores venerati propter illam maieſtatem, cùm omnes fermè norint, regiam hanc veſtem eſſe, vt gloſſa notat.[c] Propterea Iuſtinianus Cæſar dixit. 7
adorandam ſuam purpuram.[d] Cui addendus

6 (beside "Ariſtoteles")

b *Lib. 12. c. 18.*

c *in l. 1. qui milit. poſſunt li. 11. C. tit. 11. in verb. fibuli.*

d *in l. Sancimus quæ eſt lex. 4. de Cõſulib. li. 12. C. tit. 3.*

dendus Bartholus.[a] Vetitúmque priuatis, pœna capitis dicta, gerere purpu-
7 ram, vel texere, vel priuatim pari colore lanas tingere.[b]

a in l. ſi quis nauclerum. l. 9. de Murileg. li. 11. C. ti. 7.
b l. 3. 4. & final. & ibi Bartholus de veſt. Holobaris. li. 11. C. t. 8.

CAP. VIII.

De Magiſtratuum honeſtate in loquendo, grauitate ſeruanda, congreſſus dignitate & iudicandi maturitate, Et conſultatione.

1 HVnc ſequitur, Magiſtratus, qui principis perſonam ſuſtinent, vt iis exterioribus docemur inſignium argumẽtis, pro religione & fide principis, omnia probè exequi debere, nec aliter, quã quemadmodum iudicaturũ principem ęquè, putarent. Vtque principis potiſsima cura eſt, ſubditorum pax, tranquillitas & vtilitas: ſic magiſtratus eò debet omnes ſui officij actus dirigere totis neruis, vt pacata & tranquilla reſpublica principi conſeruetur, nullo habito diſcrimine, in Iuſtitiæ diſtributione, diuitiarũ, non ſplẽdoris delictis conſpurcati: quippè qui nõ ſuas ſed principis partes, gerat. Principis inquã, quo nullus in regno maior, cuiq; omnes obtẽperare, vtroq; iure diuino &

humano, conuenit, & conſequenter magiſtratibus eius, qui eius dignitate veluti induti, nullius pertimeſcere debent magnatis in officio exercendo faciem, non vllius blanditiis moueri, non vllis oratorum ſalibus decipi. Sed ſimplici rerũ veritati, fidem habere: cogitantes Dei & principis munus iudicando ſibi demandatum, de quo, ſi non apud principẽ, tamen, ante magnum Dei tribunal in omnium conſpectum reddituri ſunt rationem. Qua in re prouidè egerunt Areopa- 2
gitæ, qui vt integritatẽ & grauitatem cõſeruarent, iubebant per præconem oratores, tacere ſimulatque mouere incipiebant affectus, vt ait Lucianus,[a] & Quintilianus,[b] atque vt honeſtatem illam conſeruaret, Areopagus idem, non dicentis orationem, non habitum, non antiquitatem ſpectabat, vt plerique noſtri ſeculi homines qui Tribunali pręſunt: quinimo noctu iudicabat, ne ad dicentes reſpicerent, Luci. eodem auth.[c] ſed ad ea quæ dicerentur. Et idem ſcribit Iſocrates[d] verũ quemadmodum honeſtas hæc grauitatis & ordinis eſt, ita & alia ad illud onus ſuſtinendum exigitur, vt nihil niſi honeſtũ præcipiatur: aliter impunè illis non obtẽperatur.[e] Addit pręterea Calliſtratus.[f] Ma-

a *in Anach*
b *lib. 10. in comparati. Demoſth. & Cicer.*
c *in Hermotino.*
d *in Areopagiti.*
e *cita. leg. ſi cũ dies in ʃ. cõprom. de recept. arbi. canon. hortamur. 3. quæſt. 9.*
f *in iã indica l. obſernãdum.*

3 Magiſtratũ pati nõ debere ſe contemni, Quod fiet ſi neminem, vel paucos, ad vlteriorem familiaritatem admittat: Ariſtidis exemplo, cui cognomen iuſti: qui omnes ſodalitates fugiebat, veluti potentia ex amicis parta ad iniquè agendum inſtigante, vt ſcribit Plutar.[a] Et auth. Valer. Max.[b] Numidię Reges, more ſuæ gẽtis, nulli mortalium oſculum dediſſe. Quicquid enim inquit, in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe conuenit. Et notum eſt ex comico: Nimiam̃ familiaritatem, contemptum parere. Succurrit & quod ſcribit Martialis[c] ad Iulium.

Si vitare voles acerba quædam,
Et triſtes animi cauere morſus:
Nulli te facias nimis ſodalem.
Gaudebis magis, & minus dolebis.

4 Et cùm alia ſunt pleraque, quæ contemptibilem reddere poſſunt magiſtratum, omnia etiam illa, quę eo reuoluuntur, & quę anſam præberent, deuitare honeſti cauſa, curabit perfectus magiſtratus: veluti incompoſitum & pręcipitem inceſſum, ex quo facilè mẽtis leuitas conijcitur: vt notatur ex D. Auguſt.[d] & Ariſtoteles docet[e]. Et G. Graterolus,[f] & alij.

a in apophthegma.
b lib. 2. c. 2.
c lib. 11. Epigrãmatũ Epig. 34.
d cano. fin. 41. diſtin.
e in lib. de phyſiognomia.
f lib. de prædict. mẽrum ex part. corporis.

Et repreprehendit in Catilina Saluſtius, citum gradum. Cùm vt ait Plautus.[a]

a in pœnulo actu 3. ſcæna 1.

Liberos homines, per vrbem modico magis par eſt gradu
Ire, ſeruile duco feſtinantem currere.

Hinc etiam, admonitio de leuitate iudicij non ſequenda, inculcatur: neque præcipitandam eſſe ſententiam. Nam vt ait Lucianus.[b]

b in Anthologia.

Βραδίπȣς βȣλὴ μεγ᾽ ἄμεινον. ἡ δὲ ταχεῖα
Αἰὲν ἐφελκομένην τὴν μετάνοιαν ἔχει. id eſt,

Maturum conſilium, multo præſtantius eſt: præceps autem,
Semper habet comitem pœnitentiam.

Duo autem conſultationi contraria ſunt, celeritas & ira, vt dixit Diodotus Eucratis filius, orationem habens contra Cleonem, de non occidendis captiuis Mytileniis, apud Thucididem.[c] Quamobrem, primùm magiſtratus benignitate pari, tam reum quam actorem, audire debet: ne antè defenſionem ſceleſtũ & crudele iudicium ſequatur, ad quam rem Solon & Draco, Senatũ Atheniẽſem aſtrinxere, vt ait Lucianus.[d] Quia vt ait 5

c lib. 3.

d in declarat. de calumnia.

De-

Demoſthenes[a], ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ σκοπεῖν ὀρθῶς ἐστὶ μὴ βεβουλεῦσθαι, πρὶν ἐξ ὧν δεῖ βουλεύσασθαι ἀκοῦσαι, οὐ γὰρ αὐτὸς οὔτε καιρὸς, οὔτε τρόπος τοῦ ἐπικυρῶσαι, τὰ δοκοῦντα, καὶ τοῦ σκέψασθαι τί πρῶτον δοκεῖ συμφέρειν. id eſt, Principium rectè deliberandi eſt, non conſultare, priuſquam ea de quibus deliberandum ſit, audiantur: nec ipſum tempus eſt, modus confirmandi quę expediunt, contemplandum enim eſt, quid primum videatur conferre. Porro audita cauſa, ad conſultationem, eam, ſi grauis ſit, deferre oportet. Potiſsima enim pars conſilij eſt, intelligere id de quo conſultatur, vt ait Plato[b]. Sed & de conſilio à iudice in rebus & negotiis diſputandis, adhibendo, extat reſponſum Modeſtini.[c] In maximam autem conuertitur ſubditorum vtilitatem, ſi collatione opinionum, ex variorum ſententia, verum eliciatur: crebriſque concertationibus, & non ſecus ac ex ſilice validis ictibus, ignis: vel ex attritione, ex palea triticum: ita rectum exprimatur quodque rectum eſt, appareat. Certum enim eſt, veras & falſas poſſe in nobis opiniones eſſe: quia inſcientia multa, verſatur in vita, vt ait Cicero.[d] Et vt ait Pindarus.[e] Mentis

a 19. proœ.

b in Phædro.

c in l. cuſtodi l. 12. de publi. iudiciis li. 48. pan. tit. 1.

d 4. lib. academi. quæſtio.

e in olym. ode. 7. 5. antiſtro. carmine ante penult.

perturbationes, impellunt in errorem etiam ſapientem. Veræ autem, ſciſcitando, expergefactæ ſcientiæ fiunt, vt ait Plato [a], & opinionem fides ſequitur, perſuaſio fidem, perſuaſionem autem ratio ſecundum Ariſtotelem. [b] Et hóc modo Herennius Modeſtinus, diſputando & notando, benè decreuit: vt eſt author Archadius Iuriſconſul. [c] Et dominus noſter IESVS hac methodo vſus [d], quando inuentus eſt in templo, audiens & interrogans doctores. Ex hac proba cõſultatione, magiſtratuum omniũ fermè pendet authoritas. Vt etiam authoritas eius, in rebus decernendis, dicta fuerit conſilium ab Vlpiano. [e] Nam & in principibus, & in magiſtratibus, illa matura requiritur, antè reſponſum, deliberatio: potiſsimum quia in illis variatio improbetur, vel ea non congruat maieſtati & dignitati. Idcirco ibi, rerum omnium auguſtiſsimum eſt, conſultatione vti, vt ait Ariſtot. [f] & Euripides [g] γνώμη δ' ἀρίςη μάντις ἥ τ' εὐβουλία. Optimus vates, bona ſentẽtia, & conſultatio. Huic adſtipulatur Rabinus Hillel, qui in pirke aboth. id eſt capitulis patrũ [h] ait, מרבה עצה מרבה תבונה Qui multiplicat conſilium, multiplicat intelligentiam. Et ruiſum, [i] Rabinus Iſmael ait.

a in Menone.
b lib. 3. de anima c. 3. textu. 157 & 158.
c in l. mune. l. 18. de muner. & honor. li. 50. pan. ti. 4.
d Luc. 2. c.
e in l. vnic. de officio conſu. lib. 1. pan. tit. 10.
f ſcribens ad Alexã. reg. in Rhetorica ad Alexand.
g in Helena. actu. 2. verſ. 362.
h C. 2.
i in c. 4. eodem.

אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא
אחד ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאים

Ne ſis iudex vnicus: non eſt enim iudex vnicus, niſi vnus (Deus.) Et ne dicas ſuſcipite ſententiam meam: quoniam penes illos, & non penes te eſt poteſtas. Exempla ex Homero, & aliis omitto. Debent enim principes, & magiſtratus qui illum vltimo repreſentant ſolio citrà appellationem, tantum vno calamo, & vna lingua vti. Vt ſcribit Philippus Decius.[a] Ideo Caliſtratus.[b] Reſpondit, Diui fratres Arantio Sillonι reſcripſerunt, non ſolere præſides prouinciarum, ea quæ pronuntiauerint
6 reſcindere: vetinæ quoque reſcripſerunt. Suam mutare ſententiam neminem poſſe. Nam ſiue benè ſiue malè ius dixerit iudex, in eo, officio functus eſt ſuo, iudéxque amplius non eſt, vt notat Alexander tertius[c], & Honorius tertius.[d] Et Vlpianus.[e] Forma autem præſcripta eſt iudicibus à tribus Cæſaribus Valen. & Valentin. & Cratiano.[f] vt ſcilicet deliberationem adhibeāt antequam pronuntient. Sic procul à dubio, ea quæ conſilio fiunt, iure meritóque, firmitate effectúque niti: vt reſcripſerunt Imperatores Diocletian. & Maximilianus.[g] Atq; ſalus ibi eſt, vbi multa conſilia ſunt,

a in, l. nemo pōt de regul. iuris. in P. numero 3.

b in l. diui. fratres. l. 27. de pœnis lib. 48. Pan. tit. 19

c in c. in lite c. 9. de officio et pōt. iud. delc. libro 1. decretal. ti. 29.

d in c. ven. 37. eod. tit.

e in l iud. poſteaquā. 55. de re iudicat lib. 24. P. tit. 1.

f in l. 2. de ſententiis ex pericu. recit and. li. 7. Cod. tit. 44.

g in l. dubiū nō eſt l 3 de repu. li. 5. C. tit. 17.

a Prou.c.11 ſecundum Salomonem.[a] Creditumque ex his maiorem percipere Reſpub. prouentum, & vitia eo potius excindi modo, quam vi inordinata, teſtis Philo- b de imaginibus. ſtratus.[b] De Aenea cõſiliario, & Hectore forti loquens, ita enim ibi. ἐκάλουν δ' ἀχαιοὶ, τὸν μὲν ἕκτορα χεῖρα τῶν τρώων, τὸν δὲ αἰνείαν νοῦν. καὶ πλείω παρέχειν αὐτοῖς πράγματα αἰνείαν σωφρονοῦντα, ἢ μεμηνότα ἕκτορα, i. Vocabãt Græci, Hectorẽ manũ Troianorũ Æneã autẽ mentẽ: dicebantq; Aeneã mente & prudẽtia prędit ũ, plus ſibi negotij exhibere, quam furentem Hectorem. Sed & fauorabilior illa ſententia videtur, quę à pluribus authoritatibus corroboratur,

c Can. qui recedit §. verũ de pœniten. diſtinctione. & euidentiori firmatur ratione.[c] Quo- 7
circa quia perpendenda ſunt iudicia, cum trutina in manu recta ad anginam pingitur Iuſtitia. Et ideo iudices formam dare debent ſententiis & emendatas ſedula fidelitate conferre, & ita pronuntiare deinceps. atque vno iudice, duo meliores erunt, vt Agamemnon, iurè apud Homerum, decem ſibi optauerit conſultores: notatũ & ab Ariſtotele.[d] At ſciendum eſt, conſultationum ſententias, ſe- d li.3.politicor.c.2 cundum leges eſſe debere. Leges intelligo, vel eas quæ ſcriptæ ſunt, vel quæ morum habent ratam conſuetudinem, vt

morum

tradit Ariſtoteles. [a] Iuſtum quippe eſt, quod legitimum eſt: quod verò ſit contra leges, id eſt violentum apud Xenophontem: [b] ideo his aduerſæ ſententiæ, etiam clariſsimorum & procerum, iudi-
8 cibus ſequendæ non ſunt, teſte Iuſtiniano. [c] Et hoc eſt quod voluit Gratianus Ceſar, non oportere iudices, vti mēdicatis ſuffragiis decretorum. [d] cum non ad ea quæ fiunt, ſed quæ fieri debent, reſpicere debeant: vt dixit Proculus iureconſultus[e], vnde vna elicitur notanda deciſio. Quod ſi ea quæ fiunt, fieri debeant, & perpetuò ita iudicatum ſit, pariter in negotiis ſimilibus iudicandum eſſe, vt probat Paulus iureconſ. potiſsimum ſi ab aliquo ſenatu ita iudicari ſolitū eſt, ſub cuius iuriſdictione, appellationis cauſa ſit. Nam, non ambigitur Senatum ius inter ſibi ſubditos, facere poſſe [f], quodque apud maiores cum conſilio & ratione obtinuit, exemplo imitandum poſteris eſt, vt in retinendo magiſtratu & poſtulatione, adducit Vlpianus pro probatione Appiū Claudiū, [g] tunc enim iudex non ſuo ſenſu, ſed authoritate vtetur[h].

a lib. 3. polytic. c. 12. & lib. 2. c. 7. in Cyripædia.
b in l. nemo iudex l. 3. de ſenten. & interlocut. omnium iudic. lib 7. Cod. tit. 45
c in l. ſinguli. 14. de accu. li. 9 C. tit. 2.
d in l. Sed licet l. 12. de offici præſidis li. 1. pan. tit. 18.
e in l. ſi de interpr. l. 37. & l. nā imperator. 38. de legi. lib. 1. pan. tit. 3.
f Vlp. in l. non ambigitur. 8 eod tit. de legi. in pan.
g in l. 1. §. quanuis de poſtu. li. 3. pan. tit. 1.
h vt ſua det. c. 1. de conſti. li. 1. decr. tit. 2. & ibi plu. per Felin. nume. 54. de ſequend. interpretū & aliorū opini. & quād. id fieri debeat adde etiā Iohā. Andr. & Panormitanum.

CAP. IX.

De vitandis adulatorum ſententiis & de vtili non præferendo honeſto.

TANDEM iis obſeruatis, princeps vel magiſtratus honeſtè viuet, cauebitq; illa examinatione, impoſtores, & & ſycophātas, qui iniuſtitiæ maximi, & periculoſiſsimi ſunt artifices, cupiditatibus malis farcientes principum aures. Quorum, vt ait Terentius.[a] 1

a in Heautontu. actu ſci.na.2.

Vbi animus ſemel, ſe cupiditate deuinxit mala

Neceſſe eſt conſilia conſequi conſimilia.

Pellendi ideo ſumma cum cura, vti muſcæ importunæ à principum latere in Republica adminiſtranda, cùm à priuatis etiam domibus ſuſtineri nequeant. Et hac cauſa etiam Athenienſibus ſuccenſet Iſocrates[b], dum ait, ὃ καὶ δικαίως ἄν τις ὑμῖν ἐπιτιμήσειεν ὅτι συνειδότες πολλοὺς καὶ μεγάλους οἴκους ὑπὸ τῶν κολακευόντων ἀναστάτους γεγενημένους, καὶ μισοῦντες ἐπὶ τῶν ἰδίων τοὺς ταύτην ἔχοντας τὴν γνώμην ἐπὶ τῶν κοινῶν οὐχ ὁμοίως διακεῖσθε πρὸς αὐτοὺς i. iuſtè aliquis vobis iraſcetur, eo qđ, cū ſciatis multas & magnas domos ab adulatoribus ſubuerſas, cūq; odio habeatis in rebus priuatis huiuſmodi homi- 2

b in princip. orationis, de pace. περὶ τῆς εἰρήνης

homines, in rebus tamen publicis, pari
cura eos non perſequemini. Cauendũ etiã
ne vtile ab honeſto declinet. Solet nãq; v-
tile prima contemplatione, oculorũ aciẽ
perſtringere, & quodãmodo mentẽ faſi-
cinare: omnes autem, vel plurimi vo-
lunt quidem honeſta, anteponunt autem
quæ proſunt, vt ab Ariſtotele refertur[a], a *lib. 8. c. 13*
τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας,
ἢ τοὺς πλείστους τὰ καλά, προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέ-
λιμα. cuius rei ratio mutuanda eſt ex Ga-
leno[b], qui ait, homines in vtilis delectu b *li. 5. de*
ſæpe falli, cùm id quod hac in re, ſibi vti- *vſu partiũ*
le forè putarant, in aliis neſcio quo pacto, *corp. huma*
incõmodi plus adferre experiuntur, quod *circa prin-*
tamen in natura non accidit. At iudex o- *cipium.*
ptimus, qui vt ait Horatius. [c] Honeſtum c *lib. 4. Car*
præferet vtili, quiq; reiecit alto dona no- *mi. ode. 9.*
centium vultu, ſi honeſtum conſideret,
3 in vtili non decipietur. Semper ante ocu-
los legum authoritatẽ vt ſpeculum pro-
ponendo: Legibus enim cõgruere debẽt
honeſta. Quod animaduertit Ariſtoteles.[d] d *li 1. Ethi-*
vbi ita ſcribit: τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν *cor. ad Ni-*
ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν *comachum*
καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ *ſcri. c. 3. in*
μή, i. honeſta autẽ & iuſta, de quibus poli- *non. conſc.*
tica ars conſiderat, tãtã habent differẽtiã
ac tantum errorẽ, vt videantur lege non

natura,conſtare. Cicero autem,[a] in exquirendis, honeſtatem ex virtute ſimpliciter cognoſci vult, cámque quatuor habere partes, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem & temperantiam. Nam nec omne Quod licèt honeſtum eſt, niſi iuſtum etiam ſit. Paulo teſte, [b] cuius exemplum petere licebit, ex Vlpiano. [c] vbi de Xeniis & muneribus repudiandis inſtruuntur iudices. Addendus etiam honeſtatis textus pulcherrimus in c. ſtatutum, de reſcript. [d] Hinc etiam eſt, legem honeſto vallatam eſſe debere. Canon. erit autẽ lex 4. diſtinctione. Et Di. Carthuſia. in c.1.Lucæ.articulo primo. 4

a lib.de inuent.2.

b in l.non omne quod licet l.187. de regul.iuris lib. 50. pan.tit.17.

c in l.ſolet §. de offi. proconſu.li. 1.pan.tit. 16.

d in c.ſtatutũ.c.11. §. inſuper de reſcrip.apud Boniſ. lib.1.

CAP. X.

HONESTVM quid ſit.

SED quia quiſpiam ignorare poſſet quid honeſtum eſt, Sciendum eſt Ariſtotelem [e] deſcripſiſſe honeſtum id eſſe, quod cùm propter ſe eligibile ſit, laudabile eſt. aut, quod cum bonum ſit, idcirco iucundum eſt, quoniam bonum: quod ſi ſic eſt, neceſſe eſt virtutem honeſtum eſſe, rurſum. [f] dixit honeſta eſſe, ex quibus ſplendor aliquis aut illuſtris honos, in eos qui aliquid geſſerint, ſit, 1

e li.1.Rhetoricor. ad Theodectẽ. c.9.

f in Rhetoric. ad Alexan.in prin.

emanaturus ſit, vocátque iterum[a] virtutes & earum opera, honeſta. Et vt vno verbo abſoluam, ex inhoneſti collatione, honeſtum facilè docebitur id eſſe, quod nõ eſt effœminatum, indecorum nec turpe, quodque eſt cum bonorum approbatione receptum. Ideo Lactãtius Firmianus[b]. Quid, inquit, honeſtius eſt, quam honor perpetuus ad aliquem ſecundo populi rumore delatus? Hanc etiã quæſtionẽ Stoici paucis abſoluunt. ἃ ποιεῖν αἰσχρὸν, ταῦτα νόμιζε μηδὲ λέγειν εἶναι καλόν. Quod factu turpe eſt, id nec dicere honeſtũ, exiſtima: quod & refert Iſocrates[c]. Et Perſæ etiam, quæcunque apud eos fas nõ eſt facere, eadem dicere turpe ducunt: Vt turpiſſimum mẽtiri, & ære alieno obſtringi. vt ait Herodotus[d], & in ea hæreſi fuerunt Stoici ſectatores, vt teſtis Cicero[e] qui & per ſe laudabile, græcis κατόρθωμα, honeſtum dixit. quod inquit ex quatuor partium oritur aliqua, vt aut in perſpicientia veri, ſolertiáque verſetur: aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendóque ſuum cuique, in rerum contractarum fide, aut in animi excelſi, & inuicti magnitudine ac robore: aut in eorum quæ dicuntur, quæue fiunt, ordine & modo, in quo ineſt modeſtia & temperantia. Et rurſum, Idem[f] ni-

a *lib.7.Ethicorum ad Eudemum.*

b *lib.3.de falſa ſapiẽtia.c.18.*

c *in admonitio. ad Demonicũ.*

d *lib.3.*

e *1.officior.*

f *in paradoxis.*

hil aliud eſt benè ac beatè viuere, quàm honeſtè viuere. idque iterū repetit[a]. Stoici autem dicunt ὅτι μόνον τὸ καλὸν τὸ ἀγαθὸν, abſolutè & conſtāter. Quod ſolum honeſtum, bonum eſt. Et pulchrum honeſtum bonum, quod natura amabile, vt Plato[b]. Reuera enim, id, καλὸν, id eſt honeſtū vel pulchrum eſt. Siue dicatur quod διὰ τὸ κηλεῖν, permulceat inſpicientes, ſiue διὰ τὸ καλεῖν. i. quod prouocet animum. vt ait Proclus[c]. Huic etiam Theognides[d] adſtipulatur. Dum ait, ὅτι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν, οὐ φίλον ἐστὶ, id eſt, Quod honeſtum eſt, amicum eſt: Quod non eſt, non amicum. Et Ariſtoteles, idem ſentit[e]. Et Cicer.[f] dixerúntque bonum & honeſtum perinde eſſe: & malum non eſſe, niſi quod turpe. Ita etiam Hecato[g], & Chryſippus[h], & Diogenes Laertius tradunt[i].

a *lib. 4. de finibus.*
b *in Phædro.*
c *lib. de anima & dæmone.*
d *in elegiis.*
e *lib. 10. Ethicor. ad Nichoma.*
f *5. de finibus.*
g *lib. 1. de bonis.*
h *lib. de honeſt.*
i *lib. 7. in Zeno.*

CAP. XI.

Quod in omni iure conſideretur Honeſtum, & de honeſto in iure diuino.

HOc autem honeſtum, omnium le- 1
giſlatorum conſenſu receptum eſt, adhibita loci, temporis & neceſſitatis, cōſideratione. Et quod amplius deſideratur, docēt honeſta honeſtè facere. Quod etiā neceſſariū, Duxit Clemens D. Petri apoſtoli

ſtoli diſcipulus. Qui ita eũ docuiſſe[a], ſcribit, ταύτῃ γὰρ πλείονα μᾶλλον ὑφέξεις τὴν κόλασιν, ὅτι καλοῖς ἔργοις οὐκ ἐχρήσω καλῶς, οὐδὲ γὰρ καλὸν τὸ καλὸν ὅ φασιν, ὅταν μὴ καλῶς γίνεται, i. Hoc enim maiore ſupplicio afficere, qđ bonis præclariſq; actionib. non honeſtè vſus ſis: neq; enim id quod honeſtũ dici ſolet, pulchrũ eſt, cũ nõ honeſtè agitur. Hactenus Clemẽs. Notandũ autẽ hoc præceptũ honeſti, iuri ciuili cõmune eſſe cũ aliis iuribus, à ciuili diſtinctis. Quocirca Iuriſcon. & Cæſar, qui iuris præcepta ita ſecarũt, purè iuris dixerũt eſſe præcepta, nõ iuris ciuilis tantũ. Vt omnes iuris vniuerſi, & diuini & naturalis & canonici ſpecies, in his participare docerẽt. Ex quibus omnibus iuribus, ius noſtrũ ciuile aliqđ haurit[b], vt à diuino, Iuſtitiã quæ Dei eſt inuẽtũ: à naturali rationẽ: à gẽtiũ iure & pontificũ, firmitatẽ & cõſenſum, vt iuri canonico con-
2 ſona ſint decreta: cùm nec lex cõtraria canonibus ſeruetur, & cũ leges illis ancillẽtur, potiſſimũ in ſpiritualib. vt omnes noſtri interpret. probant, ex textu Innocẽtij tertij[c]. Et Gratian. Valentin. & Theodoſ.[d] & Iuſtinian. Ius autẽ diuinũ, vt à nobiliori incipiamus, habet ſuas honeſtatis leges: plures in Pẽtateuticho à Deo adiectas, cũ honeſtas ipſa, & à Deo ſit[e]. Et in operibus

a *in epitome ad Iacobum.*

b *Vlpia. in l. 1. ſ. huius ſtudii de iuſtit. & iur. lib. 1. P. tit. 1. ſ. huius ſtudii eo. ti. ca. 12.*

c *in c. ſolitæ. 6. de maiorit. & obedient. lib. 1. decretal. tit. 33. c. final. de ſecũd. nupt.*

d *in l. 1. de ſum. trinit. & fide cathol. in ſ. 1. de eccleſiaſtic. tit. in authenticis. colla. 9. tit. 6.*

e *Eccleſiaſti. c. 11.*

a *ſapient.* 8. b *1.Corint.* c.14. c *1.Theſſa-lo.c.4.* d *c.20.* e *11.c.* manuum ſapientiæ, honeſtas ſine defe-ctu[a]. Et D.Paulus[b]. Omnia honeſtè, vt Dei legiſlator, fieri iubet. Rurſum[c]. Vt honeſtè ambulemus. Et in Exod.[d] alia lex, non aſcendes per gradus ad altare meum, ait dominus, ne reueletur turpitudo tua. Alia in Leuitico[e]. De immundis animalibus non edendis: vt de ſue vetita Iſraeli: cui prohibitioni cauſam dediſſe, impetiginem & ſcabiem qua infeſtabatur ille populus, falſò comminiſcitur Cornelius *lib.21.annalium.* g *Leuitic.* 12. h 13.&14. *lib.eiuſ.* i c.15.*eod. lib.* K c.18.*eod.* l 5.c. Tacitus[f]. Alia de mūditia puerperæ[g]: alia[h] de Leproſis rurſum. &[i] de Gonorrhæo, & purificatione Menſtruatæ, Iterum & [k] de illicito coitu, & turpitudine. Et libro Numeror[l]. De immunditia pariter vitanda, punienda & purificanda. Quæ omnia etiam clariſſimè tractantur à Rabinis in ſexta parte Talmud, quam dicunt סדר טהורות ordinē purificationū, ibi enim per duodecim tractatus, quos ipſi dicunt Maſſechtoth, hæc perſequūtur. Tradúntque in primo Maſſechet, de purificatione & immūditia Chelim. id eſt vaſorum, pariter & veſtium, per triginta perakim. i.capita. In ſecūdo de mūditia ahaloth, i. habitationū: vbi etiā de pollutione cadaueris per 22. perakim. In tertio dicto negaim, i. plagarū, de immūditia lepræ, & a-

liarum

liarũ pcuſſionũ p 14.perakim. In quarto de parah i.vitula, vbi de aſperſione cinerũ vaccæ ad purificationẽ, Omitto libros Téharoth, purificationum, nidda menſtruatæ: mikuoth, cõgregationum aquarum: zaim, ſpermatis: Moſckim irrigationum: tebul-iom, baptizationis diei: iadaim, manuum: gokazin.id peduncu-lorum fructuum: in quibus nihil aliud quam munditiei, & honeſtatis præcepta. Et in nouo teſtamento plures etiam honeſtatis leges conſtitutæ. Hinc adulterii, fornicationum, ſcurrilitatis, honoris, mũditiei præcepta cuique cognita, vt non egeant cõprobatione. Hinc locus D. Paul.[a] De honeſtate virginitatis, & matrimonij: & poſtea[b] de velando capite mulieris. tranſlata in corpus canonum[c].

a 1. *ad Corinth. 6. & 7. c.*
b *in 11. c.*
c *c fœminæ. 30. q. 5*

Cap. XII.

De honeſto iuris naturalis.

1 Tranſeo ad naturam. quæ agnoſcit etiam honeſti præceptũ. Nam naturaliter, aliquem turpium pudet. Hinc eſt quod poſt peccatum, ſe nudum eſſe, vterque priorum parentum dignoſcens, pudenda texerit[d]. Hinc Noâh legem non habẽs ſcriptam, verecundia, quod irriſus, inebriatus & dormiens, motus, filio ma-

d *geneſ. 3.*

a *Geneſ.9.* ledixit[a]. Atque cuiuſmodi honeſtatem in hominũ ꝓpagãdo genere, menti mortaliũ indiderit natura, docet nos pudor, qui vetat in propatulo, ferarũ more, coire, à Cynicis impudice excuſſus, quique ſalaciores etiã extiterũt Camelis, & Elephãtis: quippe qui petãt receſſum ſolitudinis, dũ coire volũt, vt nec ad eos tutus pateat per id tẽpus acceſſus, alicui, excepto paſtore.
b *lib 5. hiſto. annalium. c. 3.* Ariſtotele teſte[b]. Et turpe id verè dicitur, 2
quod cõtrà naturã eſt: vt ait Cic.[c] Vel ratione loci, vel pſonæ, vel tẽporis, vel rei, in quibus turpe aliquid dici poteſt, & honeſtum, vt ait idẽ Cice.[d] Sunt & illa magis vitanda quæ natura turpia ſunt, quæq; talia eſſe neminem latere poſſunt, & magis mors eligẽda, quã illa contra propriã naturalem conſcientiam, admittere. Sequetur autẽ laus maxima, & vt ait Pilades in Oreſte apud Euripid. ἕξομεν κλέος καλῶς

c *tertio officio.*
d *lib. 1. de inuen.*

e *act. 4.* θανόντες, ἢ κακῶς σεσωσμένοις[e], i. Obtinebimus gloriam potius honeſtè morientes, quam inhoneſtè viuentes. Seruandáque antè oculos iugiter determinatio, quæ ab eodem
f *act. 3.* Euripide traditur in Ione[f], vbi Chorus ita fatur verſu 133. Κἀγὼ φίλη δέσποινα συμφορὰν θέλω κοινουμένην τὴν σὴν, ἢ θανεῖν, ἢ ζῆν καλῶς, id eſt, Et ego, dilecta domina, hunc caſum volo communem eſſe, aut mori aut

aut honeſtè viuere. Facilè autẽ iter, quod ſecundum naturam, eáq; duce perficitur, quia in ea non erratur, vt notat Cicero[a]. alicubíque ait[b], qui rectę & honeſtè curriculum viuendi à natura datum confecerit, facilè ad aſtra reuerteretur. Turpia etiam natura dicimus, quæ naturalem hominum ſocietatem & caſtimoniam, cõturbant. Eo pacto adulterium turpe natura, & furtum, Vlpiano π. quòd lege naturali prohibita videantur, vt turpia: vt de furto ſcribit, alibi Iuſtinianus vel Tribonianus[c] & Paulus[d]. Et natiuæ quædam virtutes, & vitia dicũtur, ab Ariſtot.[e] imo natura inſeminata & nutrita dicuntur, ab eodem[f]. Porrò quæ natura proba ſunt, omnibus gentibus cõmuniter proba & iuſta, citrà legem ſeruanda proponuntur. quare & Barbaris honeſti lex naturalis, cognita eſt, vt ait vnus ex Barbaris Ana-
3 charſis Scytha, ſed philoſophus. Is enim ad Solonem ſcribens, ſic ait. ἕλληνες σοφοὶ ἄνδρες οὐδέ γε σοφώτεροι βαρβάρων. τὸ γὰρ ὅτι, πείθεσθαι καλὸν εἰδέναι, οὐκ ἀφείλοντο οἱ θεοὶ βαρβάρων. πεῖραν δὲ ἔξεστι λαμβάνειν ἐξετάζοντας λόγοις, εἰ καλὰ φρονοῦμεν, καὶ βασανίζειν εἰ συμφωνοῦμεν. id eſt. Græcorum viri ſapientes, ſapientiores nihilo plus ſunt Barbaris. Eo q̃d, quin honeſtũ poſſint cognoſcere,

a l. de leg. & primo officio. de & de vniuerſitate.

b in l probrum. l. 42. de verbor: & rerum ſignif. lib. 50. P. tit. 16.

c in §. furtum eſt de obligatio. quæ ex delicto naſcunt lib. 4. inſtitution. iuris ciui. tit. 1.

d in l. 1. de fur. lib. 47. P. tit. 2.

e lib. 6. Ethicor. c. 16

f lib. problemmatũ, ſectio. 30. c. 13.

Deus non priuauerit mente Barbaros. Experientiam licet capere, ſermonibus illorum examinatis, & honeſta ſapimus, atque explorare permiſſum, ſi eadem ſapimus. Hactenus Anacharſis, qui re ipſa, 4
honeſtum vſque adeo coluit, quamquam barbarus, vt ad eius æternæ honeſtatis memoriam in imaginibus illius perpetuò ſcribi ſolitum fuerit, lingua, ventre, pudendis, continēdum eſſe. vt eſt author Diogenes Laertius[a]. nec eſt quod memorem Candaulis Regis Lydorum Barbarā vxorem, quæ honeſtatem tanti fecit, vt quia ſe nudam conſpectam à Gyge, ope mariti Candaulis cognouit. nece ipſius Candaulis, turpitudinem illatam vindicauit. Vt refert Herodotus[b]. & Iuſtinus ex Trogo[c]. Taceo Hyperboreos, Riphæorum accolas & Cimmerios, inter Aſiam & Europam in mundi cardinibus, vt putant per nemora degentes, qui natura honeſtatē conſeruāt, diſcordiam neſciūt, innocentiā colunt: Et per virgines honeſtiſſimas & probatiſſimas, frugum primitias Deo offerunt, vt ait Iul. Solinus Polyhiſtor.[d] Omitto reliquas nationes, & eorū ſine lege aliqua, honeſtos mores: claudo, huius rei ſermonē & argumēto finitionis iuris naturæ ducóque fieri nō poſſe, quin hoc

a *lib. 1. de vitis Philoſo. in Anacharſi de.*

b *Lib. 1 qui Clio. inſcribitur.*

c *Lib. 1.*

hoc honeſtum naturale ab omnibus ſit cognitum, cùm omnia etiam animalia, ius naturæ docuerit, vnde ius gentium, omnibus familiare proſiliita. Et cùm na-[a] tura communis ſit, ſic & id quod eius eſt, quod bonum ferè omnino eſt. Siquidem vt ait Pindarus[b]. τὸ δὲ φυᾷ, κράτιστον ἅπαν. Quod natura conſtat, optimum omne.

[a] In §. ſingulorum de rerum diui. apud Iuſtin. li. 2. inſtit. iuris ciuil. tit. 1.

[b] in olymp. ode. 9. ἀντιστρ. δ. carmine. 19.

CAP. XIII.

De honeſto iuris Canonici & Ciuilis.

1 IVre autem canonico (ſic enim vocamus ius pontificium) honeſtum hoc recipi & obſeruari, non eſt quod diutius in probatione immorer. Cùm leges Epiſcoporum Romanæ ſedis & apoſtolicæ, partim ex ſacris voluminibus & bibliis, partim ex Cæſarum & iureconſultorum monumentis, & naturali lege,
2 conciliorúmque ſanctorum authoritate, natæ & contextæ ſint. Atque in iure ciuili, varias etiam reperiri honeſtatis leges, nemo vt opinor, negabit. Nam infinita ſuppetunt huius rei, paſſim ſe offerentia exempla. Quæ ſi promam, Tertia, imò maior iuris pars, exhauriretur. Quædam tamen, indicabo in tyronum, quibus ſcribimus, gratiam. Et primo lex eſt in vlti-

mis voluntatibus, vt diſpoſitio illius qui contra bonos mores, vel turpe iuſſerit, irrita & inutilis ſit, authore Martiano [a]. Et quod contra honeſtatem introductum eſt, boni mores obſeruari vetant, apud Vale. & Gal. Cæſares [b], atque in teſtimoniis examinandis inter cętera explorandum, num perſona quæ dicit teſtimonium, ſit honeſtæ vel inculpatæ vitæ, vt monet Calliſtratus [c]. Efficit etiam honeſtas, vt res, cuius alienatio prohibetur, poſſit tamen pro modo honeſtatis perſonis congruo diſtrahi [d], quod ſumptum τοῦ τῶν νεαρῶν Ἰουστινιανοῦ βιβλίου, ex conſtitutione λθ΄. περὶ ἀποκαταστάσεως προικιμαίων καὶ προγαμιαίων, id eſt, ex nouellis Iuſtiniani [e]. Demũ, honeſtum etiam licito præfertur: éſtque pro ſubſtantia conuentionum iuriſconſul. Modeſtino [f].

a in l. ſi quis inquilinos. l. 115. ſſ fi. de lega. 1. lib. 3. P. tit 1.
b In l. reprehendenda. l. 5. de inſtit ſub. cōdi factis lib 6. C. titulo. 25.
c in l. 3. de teſti lib. 22. P. tit. 5.
d in auth. res quæ ſub iactet reſtitutioni, poſita ſub titu. cõmunia de legat. in li. 6. C. tit. 43.
e ex conſtitu. de reſti. & ea quæ parit in 11. menſe in verſione antiqua nouellarum (quam ego vt plurimũ ſi quor) ſſ. quamobrem collation. 4. titu. 6.
f in l. ſemper in conuentionibus. l. 158. de regu. iur. lib. 50. P. tit. 18.

Cap. XIII.

Quod non liceat ſe in contractibus decipere, & explicata l. in cauſe, in § idem Pomponius de minor. in P.

CÆterum, quia multis placuit ex iure elici poſſe, ſe inuicem in contractibus licere decipere. Quod extorquent ab Vlpiani reſponſo in l. in cauſæ, l. 17. §. idem Pomponius de mi- 1

nor .x. ſubuertenda nobis eſt illa opinio, quæ honeſtati ex diametro faceſſit: interpretandúmque obiter illud reſponſum. Atque forſan dicere non prohibemur, licere alterum in contrahendo decipere. Sed id non eſſe honeſtum: cum omne quod licet, honeſtum non ſit, Paulo teſte in regula iuris[a]. Ideóque ſola illa licẽtia, niſi adſit honeſtum, contractum non ſuſtinet[b]. ſed magis mihi placet alia paragraphi idem Pomponius, conſideratio: ibi, nec Vlpianum, nec Pomponium loquutos fuiſſe iure permitti deceptionem: nec eorum contorquenda eſſe verba, contra iuris præcepta. Verba enim textus hęc ſunt. Idem Pomponius ait, in prætio emptionis & venditionis, licere contrahentibus ſeſe inuicem circumuenire. vbi ſcriptum eſt naturaliter, non iure. Naturaliter autem, non quòd ius naturæ permittat deceptionem, cùm potius vetet: ſed poſſe natura fieri, id eſt poteſtate naturali re ipſa, quod res naturaliter pluris ſit, ſua natura, quam ſit pretium quo vęniit: ratione tamen contrahentium, ab his iuſto valore æſtimetur, cùm res functionem recipiant, non ſecundum veram naturam, vel vtilitatem cuique peculiarẽ, ſed

a *nõ omne quod licet. l. 186. de regul. iur. in P. tit. 18. lib. 50.*

b *i. am cita. l. ſemper in contractibus.*

ſecundum communem æſtimationem. Paulo teſte[a], Et hæc vocatur rei vera æſtimatio, ſecundum inquam præſens pretium, quod ab vnoquoque ex re corradi poſſet tunc. vt ait Vlpianus [b]. & Iuſtinianus [c]. Hocque eſt ius commerciorum habentium ius κατ' ἀναλογίαν καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. Dumtaxat ſecundum analogiam, non ſecundum æqualitatem, niſi æqualitatem dicas numi, qui propter datam à lege ęſtimationem νόμος dicitur: facitque functionem, ratione legis, non ratione veri valoris naturalis. In qua quęſtione recordari oportet, varias eſſe proportiones æqualitatis, ſecundum iuris ſpecies diuerſas: nam diorthoticon emendatiuum, quod eſt commerciorum, differt à dianemetico, id eſt diſtributiuo: rurſum à paſſione & repaſſione & commutatione. De quibus omnibus videndus Ariſtotel.[d]. Et Budæus, in annotationibus prioribus in pandectas[e]. Addere licet & pecuniarum valorem, & temporum viciſſitudines, pretia variare, vt ait Gaius[f]. 2
Item rerum particulares commoditates, quæ aliquibus valdè vtiles aliis inutiles ferè ſunt: Exemplum datur, in confinibus prædiis emendis, vel comparandis, vicinis maximè accommodis, apud Neratium

a *in l. pretia rerum. l. 63. ad leg. falcid. lib. 35. P. ti. 2. & in l. Si ſeruum meum. l. 33. ad leg. aquil. lib. 9. P. tit. 2.*

b *l. in l. falci. hoc eſſe ſeruandum lib. 32. eod. tit. ad l. fal.*

c *in l. fi. §. de admini ſtra. tuto. li. 5. C. ti. 37*

d *lib. 5. Ethicor. ca. 3. 4. 5.*

e *ad, l. ius ciuile de inſtit. & iu re.*

f *in l. ideo in arbitriũ iudici. l. 4. de eo quod certo lo. li. 13. P. tit. 1.*

ratium [a]. & Caium [b]. Aliud, ſi res maiorum fuerit: tunc intereſt potius noſtra, etiam ſupra valorem, comparare, vt ait
3 Hermogenes [c]. Cum ſatis ſit lugubre, maiorum imagines non videre fixas, vel videre reuulſas. vt ait Imperator Conſtant [d]. Ei innuere etiam id videtur Cicero [e]. Ob quæ, non mirum, ſi in emptionibus affectionis etiam ratione, quis addictione, in rei valore circunſcribatur.
4 Porrò verbum circumuenire, à Pomponio relatum, non crudè pro deceptione doloſa, accipiendum eſt. ſed pro licitatione, quæ addictione pretij, creſcit. Nos enim interpretamur hic circumuenire, pro eo quod Galli, *marchander*. Et textus adeſt Pauli [f]. Quemadmodum inquit in emendo & vendendo, naturaliter conceſſum eſt, quod pluris ſit, minoris emere: & quod minoris ſit pluris vendere, & ita inuicem ſe circumſcribere, ita in locationibus. vbi circumſcribere, pluris vel minus vendere dicit, & interpretatur. Huius rei Paradeigma ſit: Decreuiſti rem tuam conſtituto & certo pretio diſtrahere, puta centum, cùm res tamen communi functione octoginta æſtimaretur: Ego quinquaginta offero, tenuis, adiicio illis quinque: tandem

a *in l. ſi cui fund. l. 56. de legati, 11, lib. 31, P. tit. 1.*
b *in l. etſi æquo pretio l. 69. de legat. 1. li. 30. P. ti. 1.*
c *in l. ſi in emptione. l. 36 de minor. 25. annis.*
d *in l. lex qua tutores. l. 22. §. nec vero domum, de adminiſtrat. tutor. lib. 5. C. ti. 17.*
e *lib. 1. de legibus.*
f *in l. item ſi pretio nō ſoluto, 25. §. locat. l. 2. 19. P. tit.*

conuenimus de pretio octoginta quinque: licitationéque peracta, res traditur, alio pretio tamen quam propoſuiſti, & quo communiter venit: hanc puto circumſcriptionem, quaſi circũ & circa verũ pretium, deſcriptionem pretij: Eſtque deceptio, ſed non doli malia[a]. quia ſi dolus dediſſet cauſam contractui, non ſuſtineretur conuentio, teſte Vlpiano[b]. & Innocentio tertio[c]. Poſſent tamẽ argutiæ philoſophorum, leues quaſdam fraudes in pactis à iure permiſſis deprehendere, nõ conſiderantes pacis bonum. verum aliter philoſophi, & aliter iureconſulti, & leges aſtutias tollunt, vt docet Cicero[d]. Leges enim quatenus manu tenere poſſunt, Philoſophi autem, quatenus ratione & intelligentia iudicant. Nam ſi ædes propter deprauationem vendas, id lege turpè non habetur: cùm lege nõ prohibeatur, at natura ſecus: & hîc circumuentio eſt natura rei, in re, non in dolo. Nam cùm res oculis exponatur, cauere debet qui vendit, ne in pretio decipiatur: & qui emit, ne in re. Neque præſumitur deceptus, qui rem volũtariè diſtrahit minori pretio, & idcirco nec conſideratur hoc ipſum, niſi ſit ingẽs deceptio. Scire enim debuit qui vẽdit, & merita, vires & emolumẽta rei ſuæ familiaris, antequã

a *Dicc.& Maxi.l ſi volunta.l. 8.de reſcin. ven.li.4. C.tit.44.*
b *in l.& eleganter.l. 7.& toto tit. de dolo malo.li.* 4. *P.tit.3.*
c *in c. cum vniuerſ c. 8.de rer. permu.lib. 3.decretal. tit.19.*
d *lib.3. offic or.*

venderet, vt aiunt, Gratian. Valentinian. & Theodoſ. C.C.[a]. & ſibi imputare debet, qui ſpōte iacturā patitur, quique rem ſuam neglexit, omni querela exploſa, vt notat Vlpianus[b]. neque hic in re, quum voluntate contrahentium in vili pretio conuentum eſt, legis verſatur cēſura: ideo reſponſum eſt ab Arch. & Honorio. Nemo exterus religionis Iudęorum, Iudæis pretia ſtatuet, cùm venalia proponent: iuſtum eſt enim, ſua cuique committere[d]. Iuſtus enim vnuſquiſque moderator rei ſuæ eſt, atque arbiter Cōſtantio.[e] Quamobrem, nec turpis illa circumuentio eſt, cùm fraudi nō adſcribatur, cúmque ſcienti & cōſentienti, nō videatur fieri iniuria fraus vel dolus.[f] Atque hic conſideranda eſt natura omniū contractuum, ſcilicet omnes eſſe liberos, & in mero animi ſi-tum eſſe arbitrio, velle vel nolle contrahere: cæterum neceſſitatem obſeruationis, tranſactis negotiis accedere, & lege ſemel contractibus definita, non amplius emendationem permitti, aliquo paciſcentium diſſentiente, vt Paulus ſcribit [g]. Et Diocletian. & Maximilian.[h]

a in l. quiſquis l. 15. C. de reſcin de. venditio. lib. 4. C. tit. 44.

b in l. ſi quid poſſeſſ l. 34. §. ſi quid autem ſumptum, de pe tit. hæred. li. 4. P. t. 1.

c l. nemo exterus l. 8. de Iudæis, & cælicol. lib. 1. C. tit. 12.

d in l. in re mandata. l. 21. mandat. lib. 4, tit. 35.

e Vlpian. in Nemo videtur. l. 188. ad reg. iur. lib. 50.

h P. tit. 18. c. ſcienti de regu. 27. de reg. iur. lib. ſexti. tit. vltimo. f in l. in commod. l. 17 §. Sicut cōmodat. li. i. 13. P. tit. 6. g in l. ſicut 5. de action lib. 4. tit. 10 & in l. perfecta, li. 4. de don. quæ ſub modo li. 8. C. ti. 55.

conuenimus de pretio octoginta quinque: licitationéque peracta, res traditur, alio pretio tamen quam propoſuiſti, & quo communiter venit: hanc puto circunſcriptionem, quaſi circũ & circa verũ pretium, deſcriptionem pretij: Eſtque deceptio, ſed non doli mali[a]. quia ſi dolus dediſſet cauſam contractui, non ſuſtineretur conuentio, teſte Vlpiano[b]. & Innocentio tertio[c]. Poſſent tamẽ argutiæ philoſophorum, leues quaſdam fraudes in pactis à iure permiſſis deprehendere, nõ conſiderantes pacis bonum. verum aliter philoſophi, & aliter iureconſulti, & leges aſtutias tollunt, vt docet Cicero[d]. Leges enim quatenus manu tenere poſſunt, Philoſophi autem, quatenus ratione & intelligentia iudicant. Nam ſi ædes propter deprauationem vendas, id lege turpè non habetur: cùm lege nõ prohibeatur, at natura ſecus: & hîc circumuentio eſt natura rei, in re, non in dolo. Nam cùm res oculis exponatur, cauere debet qui vendit, ne in pretio decipiatur: & qui emit, ne in re. Neque præſumitur deceptus, qui rem volũtariè diſtrahit minori pretio, & idcirco nec conſideratur hoc ipſum, niſi ſit ingẽs deceptio. Scire enim debuit qui vẽdit, & merita, vires & emolumẽta rei ſuæ familiaris, antequã

a *Dicc. & Maxi. l. ſi volunt a. l. 8. de reſcin. ven. li. 4. C. tit. 44.*
b *in l. & eleganter. l. 7. & toto tit. de dolo malo. li. 4. P. tit. 3.*
c *in c. cum vniuerſ c. 8. de rer. permu. lib. 3. decret al. tit. 19.*
d *lib. 3. offic or.*

venderet, vt aiunt, Gratian. Valentinian. & Theodoſ. C.C.[a]. & ſibi imputare debet, qui ſpōte iacturā patitur, quique rem ſuam neglexit, omni querela exploſa, vt notat Vlpianus[b]. neque hic in re, quum voluntate contrahentium in vili pretio conuentum eſt, legis verſatur cēſura: ideo reſponſum eſt ab Arch. & Honorio. Nemo exterus religionis Iudęorum, Iudæis pretia ſtatuet, cùm venalia proponent: iuſtum eſt enim, ſua cuique committere[d]. Iuſtus enim vnuſquiſque moderator rei ſuæ eſt, atque arbiter Cōſtantio.[e] Quamobrem, nec turpis illa circumuentio eſt, cùm fraudi nō adſcribatur, cúmque ſcienti & cōſentienti, nō videatur fieri iniuria fraus vel dolus.[f] Atque hic conſideranda eſt natura omniū contractuum, ſcilicet omnes eſſe liberos, & in mero animi ſitum eſſe arbitrio, velle vel nolle contrahere: cæterum neceſſitatem obſeruationis, tranſactis negotiis accedere, & lege ſemel contractibus definita, non amplius emendationem permitti, aliquo paciſcentium diſſentiente, vt Paulus ſcribit[g]. Et Diocletian. & Maximilian.[h]

a *in l. quiſquis l. 15. C. de reſc. vendi. vendi-tio. lib. 4. C. tit. 44.*

b *in l. ſi quid poſſeſ l. 34. §. ſi quid autem ſumptum, de pet. hæred. li. 4. P. t. 1.*

c *l. nemo exterus l. 8. de Iudæis, & cælicol. lib. 1. C. tit. 12.*

d *in l. in re mandata. l. 21. mandat. lib. 4. tit. 35.*

e *Vlpian. in Nemo videtur. l. 188. ad reg. iur. lib. 50. P. tit. 18. c. ſcienti de regu. 27. de reg. iur. lib. ſexti. tit. vltimo.*

f *in l. in commod. l. 17 §. Sicut cōmodat. li. i. 13. P. tit. 6.*

g *in l. ſicut 5. de action lib. 4. tit. 10 & in l. perfecta, li. 4. de don. quæ ſub modo li. 8. C. ti. 55.*

Neque Iureconſulti tam reſpiciunt pretium, quãtum obligationis nodum. Cùm & obligatio ſit iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur [a]. quare Ariſtoteles lib. 1. Rhetoric. ad Theodecten. c. 15. pacta de particulari re, leges eſſe dixit: & eum, vſum hominum quem mutuo exercent euertere, qui pacta infirmat, vt & autor[b]. Rhetoric. ad Herennium, ex pacto inquit ius eſt, ſiquid inter ſe pepigerint, ſi quid inter aliquos conuenit. Et Cicero[c]. pactum eſt, quod inter aliquos conuenit, quod iam ita iuſtum putatur, vt iuri præſtare dicatur. Quia nihil magis congruit humanæ fidei, quam ea quæ placuerunt, ſeruare: apud Vlpianum[d]. Itaque cùm quis ſciret ſe poſſe pretium oblatum, vt minus ſufficiens, recuſare, & tamen ſe ex eo obligari paſſus eſt, non inhibendam rei petitionem Paulus reſpondit: Quia quod ſupergreditur, donaſſe cenſetur[e]. At hoc in loco admonendi ſunt iuuenes, ea quæ diximus proximè, ita demum vera eſſe, ſi à contractibus, omnis metus, vis, & cæteræ rationes quæ contractus improbant, abfuerint: & ſi nulla interueniat deceptio vltra dimidium iuſti pretij. Nam tunc, ob læſionem immodicam reparandum pretium, vel

a §. 1. de obligat. apud Iuſtinia. inſtitutio. ciuil. li. 3. tit. 14. ad de Paulũ in l. creditor autem, l. 55. & Modeſti. in l. debito. l. 97. de reg. iur. lib. 50. P. titu. 18.

b lib. 2.

c lib. 2. de inuen.

d in l. 1. de pactis li. 2. tit. 14, cum ſimilibus ibi not.

e l. campanus. lex 47. de operis liberto. li. 38. ti. 14.

vel reſcindendus contractus, ex ſanctione Diocletian. & Maximilian [a]. & Innocentij tertij [b].

a in l. de reſcinden. rẽ reuo. lib. 4 C. tit. 44.
b in c. cum cauſa c. 6. de emptio. & vendi- tio. lib. 3. de cretal. tit. 17.

Cap. XV.

De honeſtate conſideranda, in determinandis à iudice criminibus, & potiſſimum meretricum.

1 Notandum præterea, in iudiciis honeſtatem etiã obſeruari, cùm quia in illis quaſi contrahitur [c]. Tum etiam, quod ſecundum leges iudicia fiant: leges autem honeſta præcipiant, Et idcirco iudicium pubertatis, quod ex lanuginis pudendorum inſpectione pendebat & corporis, abrogatum eſt, & honeſtati reſtitutum à Iuſtiniano [d]. Dempto caſu, quo de generandi poteſtate quæritur: vbi intacta lex nudationis, remanet. Ex Iſido. [e] Iudex itaque leges ſecutus, in iudicando conſeruabit honeſtatem: & quod honeſtum non patitur, minimè exequetur, vt dicebant Honor. & Arcad. CC. [f] Fit autem hinc vt honeſtior perſona, aptè interpretatione certa, de migiſtratu intelligatur atque de iudice, in Modeſtini re-

c l. licet prætor. l. 3. §. idem reſpond. t. de pecul. lib. 15. P tit 1.
d l. final. quando tutor. vel curat. eſſe deſinat. lib. 5. C. tit. 60. & in §. 1. quibus modis tutel. finit. lib. 1. inſtitutio. tit. 22. in iuris inſtitution.
e in c. puberes c. 3. de deſponſa. impuber. lib. 4. decretal. tit. 2.
f in l. 2. ne fiſcus rem quã vendid. euincat. lib. 10. C. tit. 5.

ſponſo.[a] Quocirca & ad eorum curã pertinere dicitur, Lenones vrbe pellere, qui 2 contagione ſua, vniuerſum inficiunt vulgus eo ſeueriori calculo puniẽdi, & quod adulteriis etiã ciuitatẽ inficiãt: crimen & grauiꝰ ſit, adulteria diſtribuere, quam cõmittere, vt ait Frãciſcus Petrarcha[b]. Extat autẽ pro norma in nouellis titulꝰ de Lenonibus[c]. Vbi ſtatim in initio dicitur. Et legibus antiquis & imperatoribus valde fœdum viſum eſt, Lenocinij & nomen, & res, ſimilia: vt ſcribunt leges variȩ, latæ contra delinquentes huiuſmodi. Et leno certè, communis eſt pernicies adoleſcentum, periurus & peſtis, vt ait Terentius[d]. Non tamẽ me preterit, antiquiſsimo ſed depravato more Romanorum, proſtibula & lupanaria permiſſa fuiſſe, vt innuit 3 Cornelius Tacitus in annalib.[e] dum ait Viſtilia, familia prætoria genita, licentiã ſtupri apud Ædiles vulgauerat, more inter veteres recepto, qui ſatis pœnarũ adverſus impudicas, in ipſa profeſsione creᵭebãt flagitij. Et Cicero.[f] Verum, inquit, ſi quis eſt qui etiam meretriciis amoribus interdictum iuuentuti putet, eſt ille quidem valdè ſeuerus, negare non poſſum, &c. Suetonius etiam, narrat Caiũ 4 Cæſarem Caligulam, vectigal ex capturis

a *l. neque infantes l. 36. de fideicom. lib. 40. P. ti. 5.*
b *li. 2. rerũ memor. tract. 3. c. 30.*
c *collat. 2. tit. 1.*
d *in adelphis actu 2. ſcæna. 1.*
e *lib. 2.*
f *pro M. Cælio.*

ris proſtitutarum accepiſſe, quãtum vno concubitu quæque mereret: additúmque ad caput legis, vt tenerentur publico, & quæ meretricium, quéve lenocinium feciſſent. teſte Suetonio,[a] additque.[b] At is Caligula, ne quoduis manubiarum genus non experiretur, Lupanar in palatio conſtituit, deſtructíſque & conſtructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ inge-
5 nuiqye ſtarent, miſit circum fora & baſilicas, nomenclatores ad inuitandos in libidinem iuuenes, ſenéſque: præbita aduenientibus pecunia fœnebris, appoſitíque qui nomina ſubnotarent palam, tanquam adiuuantium Cæſaris redditus. ideo Vlpianus ait in prędiis honeſtiſsimorum virorum, etiam lupanaria fieri ſolita[c]. Omitto coitus certamina, à muliere etiam auguſta inſtituta, nempe à Meſſalina Claudij Cæſaris vxore, regium
6 putans in eo vincere, vt ait Plinius.[d] Et prætereo Saturnalia, iſtius rei gratia noctu celebrata, vt ait Liuius.[e] Prætermitto etiam Lupercalia, & cęteras deas olim habitas, impudicas & meretrices, de quibus meminit Lactantius.[f] Quarum, apud illos cęcutientes populos celebrata magis Venus, in cuius etiã ho-

a *cap. 40. in vitã Caligulæ.*
b *cap. 41.*
c *l. ancillarum etiam partus l. 30 li. 5. P. ti. 2.*
d *lib. 10. histor. c. 64*
e *lib. 9. decad 4.*
f *de falſa religi lib. 1. c. 20.*

norem, Lydij filias ſuas, ante matrimonium proſtitui debere pro lege habebant, vt ait Herodotus.[a] Et Polydorus 7
Vergilius[b]. Fuit autem illa Meretrix, vt formoſiſsima, famoſiſsimáque, à multis ob libidinis exemplum, honorata nationibus, ut ab Aſſyriis, qui Myllittam dicebant: ab Arabibus, qui Alittam, à Perſis, qui Metram nominabant. Vt idem eodem Herodot.[c] Scytis etiam [d] à Tharbechiis. à Paphiis, à Corinthiis, à Cois, Cytheriis, Romanis, Gallis. Et nunc etiam à Turchis, vel Agarenis: & ab aliis Salacibus & inſipidis gẽtilibus idololatris: Quorũ, partim nomen partim excidit partim retinetur. Et quorum tamen áliquando, effræna libido, reuellato Dei lümine, correcta & extincta eſt: non ſtatim, ſed paulatim. Vt proſtibula publica à Chriſtianis, vt fieri par eſt, ferè in omnibus ciuitatibus, pedetentim ſublata ſunt. Vt mea ætate Tholoſę & aliis in locis, idque ſanctiſsimè, quamuis Ganneones, & 8
ambubaiarum turba, reclamẽt. Scriptum quippe & propalatum nobis eſt, in vtraq; ſacra, & veteris & nouæ legis pagina, non eſſe fornicandum, per Oſeam.[e] per Tobiam [e], per D. Matheum[f], per Paulum. Et alibi. Et animaduerſum in

a in 1.
b li. 3. c. 17.
c idẽ lib. 4.
d cap 2:
e cap. 4.
f cap. 5.

mere-

meretrices olim ante legem Moſis igne, vt innuit liber geneſeos. Et rurſum in lege cautum. Non erit ſcortum, de filiabus Iſrael, nec Scortator de filiis Iſrael. In
9 Deuteron.[a] Et deteſtatur vſque ad internecionem, Meretricum lucra, Micheas.[b] Manétque adhuc laus Phinees, qui vnum ex Iſraelitis ſequutus eſt in lupanar, & ibi occiderit eum cum Scorto, eo quod illo velut ſacrificio & ea Iuſtitię vindicta, placauerit dominum, Numerorum.[c] Fuit etiam lex. Athenienſium Scortatorem nō eſſe admittendum, ad rempublicam adminiſtrandam, vt ait Demoſthenes[d] &
10 Libanius[e]. Neque prætereundum exemplum celebre Vlyſsis, qui ab erroribus itinerum, domum reuerſus, ancillas cum procis coeuntes, laqueo ſuſpendit. Sic enim ait Homerus.[f]

a 23. c.
b c. 1.
c c. 25. & pſalm. 105. Ioſeph. lib. 4. anti. c. 5.
d orat. aduer. Androtion.
e in argu. eiuſd. orat. Demo.
f Odiſſea x. ad finē verſ.

Τοῖσι δὲ τηλέμαχος πεπνυμένος ἦρχ' ἀγόρευειν·
μὴ μὲν δὴ καθαρῷ θανάτῳ ἀπὸ θυμὸν ἑλοίμην
τάων, αἳ δὲ ἐμῇ κεφαλῇ κατ' ὀνείδεα χεῦαν,
μητέρι θ' ἡμετέρῃ, παρά τε μνηστῆρσιν ἴαυον.
ὣς ἄρ' ἔφη, καὶ πεῖσμα νεὸς κυανοπρῴροιο
κίονος ἐξάψας, μεγάλης περίβαλλε θόλοιο
ὑψόσ' ἐπεντανύσας, μήτις ποσὶν οὖδας ἵκηται.

His autem Telmachus prudens, incepit dicere.
Non quidem pura morte animam auferā

Harũ, quæ meo capiti opprobria fuderũt
Matríq; meæ, & cum procis dormiebãt,
Sic dixit, & funem nauis nigræ proræ,
Ex columna ſuſpendens magna, circumiecit Tholo.
Altè extollens, ne qua pedibus ſolum tangeret.

Et legibus Romanorum quibuſdam, etiã turpitudo mulierum & lenonum, diſsimulari nequit. Quin & inter infames perſonas, annumeratæ ſunt, ab Vlpi.[a] Et lege Iulia de adulterijs, in lenones caput conſtitutum eſt, pœnáque impoſita: potiſsimum his qui ex vxore, vel affini, vel cõnſanguinea, quæſtum faciunt pœnáque eadem quę adulterij, Vlpian.[b] & Marcello[c] punitúrque etiam is qui domum amicis præbuit, vbi ſtuprum cõmiſſum eſt: quin & is etiam, qui domum præbuit, vbi colloquia de futuro ſtupro habita ſunt, nam & is leno verè eſt, ſi cõſcius ſit rei, vt præclarè Vlpianus tradit[d] & Triphonius[e]. Ideo infames merito habiti: Et ſicut infamis is eſt, qui ſtuprum vel fornicationem cum libera cõmittit: notatus autem, qui cum ancilla, apud Arcad. Cęſar[f] vt & lege notatur qui quęve palam, vel in taberna vel caupona, quæſtũ corporis fecit, nec ei indulgetur, quę ſub obtentu

a in l. athl. l. 4. §. ait præt. de his qui notan. infamia li. 3. P. tit. 2.
b in l. 2. §. Lenocinii ad le. i l. de adul. er. li. 48 P. tit 5.
c in l. mariti lenoci. l. 29 eod. tit.
d in l. Et ſi amicis quis domũ l. 9. eod. ti. ad l. iul. de adul. in P.
e in l. auxil l. 38. § fin. de minor. 25 annis li 4. P. ti 4.
f in l. Etſi libidinem intẽperatè l. 25. ad leg. iul. de adult. li. 9. C. tit. 9.

obtentú paupertatis turpiſsimam vitam elegit. a Quamobrem pudica honeſtatis lex, qua Tiberius Cæſar, Matronas proſtratæ pudicitię quibus accuſator publicus deeſſet, vt propinqui, maiorum more de communi ſententia coërcerēt, author fuit. Sueton. tranquill. Teſte.[b] Con-
12 cedunt etiam iura actionem mulieribus, ob turpitudinem iſtius ſceleris, in eos qui verbis turpibus, pudicitiam illarum attentauerint, quíve meretrices vocauerint, vt idem honeſtatis cultor Vlpianus ait,[c] ſuaſit etiam honeſtas, quia turpitudo meretricum tanta eſt, vt pudicitiam proborum inficiant, vt illarum veſtes diſtinctæ eſſent á veſtibus pudicarum & matronarum, ut internoſci poſſent, néue illarum contagio, in caſtas ſerperet, vt iubent Theod. Arcad. & Honorius[d] & Vlpianus, e quia vna pecus inficit omne pecus: & cum peruerſis, peruerſus quis facilè euadit: vt cum innocente & bono, bonus. f Deinceps, quia hoc ipſum velle nequam mulieris, ab inſidiis nequiſsimi, qui corruptionem meditatur
13 inducitur, vt ait Iuſtinianus., g idcirco, valde puniuntur huiuſmodi ſolicitatores, vt pariter hæ Deprauatæ iam mulieres, quæ & exemplo & verbis, bonas, ab

a Vlpiā. in l Palam l. 43. de ritu nuptiar. li. 23. P. tit. 2.
b in Tiberio c. 35.
c in l. item apud labeonē l. 15. §. Siquis virg: cū verſicul. ſequen de iniur. l. 47. P. tit. 10.
d in l. mimæ l 5. & ibi Baldus & reliqui de epiſc. audient. lib. 1. C. tit 7.
e in iā citato §. ſi quis virgi.
f pſal. 17. & in canō. quiſquis, vel, quod poteſt. 23. q. 4.
g in l. vnica §. ſi . n. ipſi raptor, de raptu virg. lib. 9. C. tit. 13.

ingenuis & caſtis moribus deiicere conantur, & Euripides de mulierum im-
a in Andromach. actu. 4. ver. 128. probarum pernicie, ſic ait [a] in perſona Hermiones.

κακῶν γυναικῶν εἴσοδοί μ' ἀπώλεσαν.
Αἵ μοι λέγουσαι τοὺς δ' ἐχαύνωσαν λόγους, id eſt,
Malarum mulierum me conſuetudo perdidit,
Quæ, me verbis captantes, huiuſmodi inſpirauerunt ſermones.

b verſ. 141. eod. Et rurſum [b].

Ἀλλ' οὔποτ' οὔποτε. οὐ γὰρ εἰσάπαξ ἐρῶ,
χρὴ τούς γε νοῦν ἔχοντας, οἷς ἐστιν γυνὴ
πρὸς τὴν ἐν οἴκοις ἄλοχον εἰσφοιτᾶν ἐᾶν
γυναῖκας. αὗται γὰρ διδάσκαλοι κακῶν.
ἡ μέν τι κερδαίνουσα, συμφθείρει λέχος.
ἡ δ' ἀμπλακοῦσα, συννοσεῖν αὐτῇ θέλει.

Sed nunquam, nunquam. (non enim ſemel dico)
Oporret mente præditos, quibus eſt vxor
Domi, pati ad eas commeare ſæpè
Mulieres: ipſç enim ſunt malorum artifices & præceptrices. 14
Quarum illa quidem lucrum captans, violat torum.
Hæc autem, repudiata, alias ſecum corrumpi deſiderat.

Sed

Sed & hæ ſellularię lupę, propter turpitudinem poſſunt: imo debent, ab honeſtis vicinis expelli: vt etiam cautum eſt conſtitutione Ludouici Magni Regis Gallię, annó 1554. Menſe Nouẽbris. Quia nec turpes perſonæ ferendæ ſunt in locis honeſtis, vt dicũt Theodoſius, Arcadius & Honorius. CCC.[a] probant & iuris interpretes, qui cumulantur à Guilielmo Benedict. in caput Rainuntius [b]. & à Iacobo. De bello viſu [c]. Et ne omnis immunditia nominetur, vel fiat in nobis, admonuit Diuus Paulus [d], & Diuus Iacob. [e] ſic & Chriſtiane ait Horatius [f].

Nullis polluitur caſta domus ſtupris.
Mos & lex, maculoſum edomuit nephas.

Et Pomponius docet non aliter mulierem, hoſpitem recipere poſſe, quam ſi, is ſit qui honeſtè cum ea, quæ vſum Domus habeat, habitaturus ſit [g]. Baldúſque annotat [h], honeſtè in Domo habitandum
15 eſſe. Et gloſſa marginalis, notat, vnum ſingulare, ſcilicet, quod ſi legatus eſt vſusfructus Domus, vxori viduæ, illã poſſe Domo expelli, ſi in eam ſuperinduxerit ſcholarẽ. Vnde innuit parum honeſtum

a *l. 4. de ſpectaculis. li. 11. C. ti. 40.*

b *In verbo Raynuntius de clera. numero. 61. 62. 63. & 64. de teſta.*

c *in practica iudiciaria tit. de lenonibus numero. 4. 5. 6. & 7.*

d *ad Ephe. 5. ad galat. 5. colo. 3.*

e *c. 1.*

f *Lib. 3. carminũ od. 3.*

g *nõ aliter l. 7. de vſu & habit. li. 7. P. titu. 8.*

h *in dic. l. non aliter.*

nius [a] & ſcio plures magni nominis viros, hoc horribili & deteſtabili peccato notatos, morte condigna & infamia, apud poſteros ſepultos: Quos & prætereo, vt indignos omni hominis nomine: ait enim Plinius [b] in hominum genere, maribus diuerticula veneris, excogitata, omnia ſcelere naturę, fœminis vero abortus. Quãtum in hac parte, ô multò nocentiores quam feræ ſunt! Quia neque in-
2 ter feras hæc horrẽda audiuntur, nec conceditur, maris cum mare, & fœminæ cum fœmina, libidinis explendæ gratia, concubitus. Quinimo lex erat. Si gallus gallum ineat, quamuis gallina abſit, viuus comburatur: vatis cuiuſdam aruſpiciſve reſponſo, atrox ſcelus denuntiatum, vt Plutarchus refert [c] & ita atrox vt ob id Deus ſeptẽ ciuitates Sodomiti-
3 cas igne ſubuerterit [d]. Et digni certè animaduerſione, qui hac de re etiam ſermones habent. Cum corrũpant bonos mores, colloquia praua: ſuaderémque lubentiſſimè deleri omnia quæ apud Poëtas ſcriptis mandata ſunt. Neque enim id pro ludibrio habendum eſt.

Tãquam parua foret ſexus iniuria noſtri,
Fœdandos populo proſtituiſſe mares.

Vt ait Martialis alioquin κακαςής [e]. additq;

a *in Iulio. Cæſa. c. 49.*

b *l. 10 c. 63.*

c *Lib. an brutis inſit ratio.*

d *Geneſ. 9.*

e *lib. 9. epigrãmatũ. epigram. 9.*

Non tulit Auſonius, talia monſtra pater.
Nec ego ſuſtineo amplius huius recorda-
ri prodigij, cuius nomen ſolum chartas
inficit. Sed neceſſariò, quantum parte
potui, memoraui ad vindictam, quæ par
vel maior eſſe debet ea, qua ſublatus eſt
Tribunus ille militum in exercitu C. Ma
rij, propinquúſque eius, qui interfectus
ab eo, cui vim pudicitiæ inferebat, vt ait
Plutarc [a] & Cicero [b]. Quintilianus [c] &
Valer. Max. [d] Imminet autem iudicibus
ſi tantum ſcelus diſſimulauerint, quod
accidit regi Philippo, qui à Perdica ſtu-
prato ab Attalo, regis familiari & affini,
ſublatus eſt, eo quod vltus eum non fuiſ-
ſet, vt eſt apud Quint. Curtium [e]. Et pœ- 4
na huius abominationis, iuris diuini, eſt
vltimum ſupplicium, in Leuitico [f], & a-
pud D. Paulum [g]. Grauiuſque adulterio
cenſetur, & ſeueriori pœna dignum in
iure pontificio, ex ſacrorum patrum pla-
citis [h]. Remouet & ideo Prætor à ſubſel-
liis muliebria paſſum [i]. Eſt enim huius
rei tantum dedecus, tanta turpitudo, vt
mortem potius eligendam quam illud
patri, reſpondeat Paulus Iuriſcon [k].

a *in vita C.M.*
b *orat. pro Milone.*
c *in propria huius rei declamatione.*
d *lib.6.c.1.*
e *lib.1. de geſtis Alexandri.*
f *c.20.*
g *ad Roma.c.1*
h *in c. flagitia. 32. q.7. c. vt cleri. de vita & honeſta. cler. li. 3. decret. tit.1. c. clerici de exceſſ. præla. lib.5. decretal. tit.31*
i *l.1. §. remouet de poſtuland. lib.3. P. ti.1.*
k *in l. iſti quidem l.8 de eo quod metus cauſ. li.4. P. ti.2.*

CAP.

CAP. XVII.

De violatione honeſtatis per adulterium, & de eius pœnis variis.

1 TRanſeo autē nunc ad adulteria honeſtati obnoxia, & legibus prohibita, & pœnis diuerſis vindicata, lege diuina ſuadente. Primùm dum dicitur [a]. Si a *deuter.* dormierit vir cum vxore alterius, vterque *c.22.* morietur, id eſt adulter, cū adultera: quod & vltrà mortē hanc temporalē, extenditur: quia adulter perdit animā ſuam, propter cordis inopiam: turpitudinem & ignominiā ſibi cōgregans [b]. Deinde ſcri- b *proue. 6.* ptum eſt, non adulterabis [c]. Ideo ſequitur, c *Exod. 20* tales contra Dei mandata delinquentes, *& Math.* regnum Dei non poſſeſſuros, & turpes *19. cū ſimu.*

2 eſſe, vt ait Diuus Paulus [d]. Quantum d *ad Cor.* autem in oculis Dei graue ſit adulte- *c.6.* rium, vel ex duobus locis colligi poteſt: vnus ex mundi geneſi [e], vbi in mortis diſcrimen venit Abimélech cum e *20. c.* omni domo ſua, eo quod vxorem Abrahami detinuiſſet: quamuis eam non cognouiſſet. Alter, ex libro Numerorum [f], f *c.15.*

3 dum fuit datum ſacrificium à Deo, ad exploranda occulta adulteria, per aquam zelotypiæ. fuit & hoc crimen, Ethnicis cōmuni fermè conſenſu, viſum improbiſſi-

mum: cùm propter prolis incertitudiné,
tum etiam, propter indiuiduæ coniun-
ctionis ſciſma: Ea de cauſa & apud omnes
ferè prohibitum, & punitum. Sicuti etiá
probrum naturâ, viſum eſt adulterium
Vlpian.[a] & probrum eſſe docet doctè
Philo Iudæus[b]. Propterea Ariſtot.[c] ip-
ſum prohibet, puniríque iubet. Et quan-
quam punitum fuerit leuius alicubi, alibi
autem durius, ſemper tamen, aliquo mo-
do in optima politia vindicatum inue-
nio: variè tamen, & aliquando ridiculè,
niſi mores, & temporum diſtinguantur
occaſiones. Apud Cumæos quippe mulie- 4
res in adulterio depræhenſæ, in forum
deduci ſolitæ, vt ibi lapidi inſidentes, ab
omnibus conſpici & deſpici poſſent: de-
mum aſino impoſitæ, per omnem vr- 5
bem vectabantur, rurſúſq; ad lapidem
reducebantur. Vt refert Plutarchus[d], &
Alciatus[e]. In Cathalania Hiſpaniæ, &
aliis multis locis, vir per vxoris adulteriũ
infectus, ſoluit domino temporali. 40. ſo
lidos. Pariſiis, imponebatur aſino, facie ab
auribus aſini auerſa, & ſic per totam ci-
uitaté, aſinũ trahente vxore, ducebatur, 6
præcone clamante, eum qui idé crimen
admiſiſſet, ſimiliter punitũ iri teſte Gui-
lelmo de monte Lãduno. Et Zabarel[f]. Et
Guil-

a *in l. probrum l. 42. de verbo. ſignifica. li. 50. P. tit. 16.*
b *lib de decalogo. 24. lib. de ſpecial. legib.*
c *lib. 7. polytic. c. 16.*
d *in Problema.*
e *lib. 2. parergõ. iuris c. 47.*
f *Clementina cũ ex communic. de ſenten.*

Guillelmo Benedict [a]. Ius canonum a-
5 dulteram priuat dote, & parafernalibus
quæ adiudicat marito [b]. Niſi mulier viri
lenocinio adulterata, vel eius culpa fue-
rit, iuxta Scæuolam. [c] Omitto ſeparatio-
nem tori, quę fit ex adulterio, ſecundum
diſpoſitionem Innocentij tertij [d]. Apud
Germanos, adulterij pœna præſens, & ma
ritis permiſſa erat. Qui accíſis crinibus,
nudatam vxorem, coram propinquis
expellebant domo, ac per omnem vi-
cum verbere agebant: publicatæq́; pudi-
citiæ mulier, nulla venia, non forma, non
ætate, non opibus, maritum inueniebat,
vt refert Corn el. Tacit [e]. Parthi nulla de-
licta grauius adulteriis, vindicant, vt ait
Iuſtinus ex Trog. [f] Draco, legé tulit, qua,
6 ei qui adulteriũ vindicaſſet, dabatur reli-
quorum etiam facinorum impunitas, te
ſte Pauſania [g]. Lex alia Gortinæ ciuitatis
Gręciæ, vt adulter cõprehenſus, & crimi
nis conuictus, lana coronaretur: qua coro
natione argueretur eius mollities & mu-
lieroſitas, addita multa quinquaginta ſta-
terum, ſumma infamia, & priuatione ad-
miniſtrationis reipublicæ, vt ſcribit Æ-
lianus [h]. Apud Spartiatas nulla lex
de adulteriis, à Lycurgo lata, quod ibi
nulla irritamenta voluptatis eſſent [i]. Et

a in repetitio, c. Raynunt. in 2. parte, in verb cuidã Petro tradiderant numero 62.

b *Clemens 20. in c. plerũq; de dona. inter et vxor. li. 4. decret. ti. 26.*

c *in l. viro & vxore, l. 49. ſolut. matrim. li. 24. P. ti. 3.*

d *in c. pen. & fin. de adult. lib. 5. decret. tit. 16 cũ ſimilibus*

e *de moribus Ger.*

f *lib. 41.*

g *lib. 9 in Bœticis*

h *lib 12.*

i *li. 1. apophtegm. in Licurgo, nu. 75.*

Diogenes, quamuis Cynicus, Dydimum
adulterum comprehenſum, dixit ex ipſo
nomine ſuſpendi debere, hoc eſt te-
ſticulis qui dydimi dicuntur [a]. Propter
adulterium Dauidis cum vxore Vriæ, re-
manſit ſemper in domo eius gladius &
vindicta, etiam indulto crimine [b]. Legi- 7
mus & adulterium cuiuſdam Leuitæ v-
xoris, admirabili vltione vindicatū: nam
omnis populus Iſraeliticus ad arma cru-
deliſsima cucurrit, pro vindicando crimi
ne contra tribum Beniamin, in qua patra
tum erat. Mortuíq; ſunt eius cauſa. 25. mil
lia Iſraelitarum vt ſcribitur libro Iudicū [c].
Et propter vindictam adulterij Paridis & 8
Helenæ: Troia capta & diruta, poſt-
quam obeſſa fuiſſet à Græcis annos de-
cem, menſes ſex & dies duos: vbi corrue-
runt teſte, Darete, Qui bello interfuit,
& illud ſcripſit, ex Argiuis octingenta o-
ctoginta ſex millia: & ex Troianis vſque
ad oppidum proditum, ſexcenta ſeptua-
ginta ſex millia. Et vt ait Lucianus [d],
huius gratia, mille naues ex vniuerſa
Grecia, habito delectu, ſunt impletæ. Nō
ſine ira grauiſsima, vt etiam recenſet Li-
banius [e]. Et Horatius [f], Homerus [g] & Ver-
gilius & Dydimus, & Lucianus [h] Eu-
ripides variis in locis, & Herodotus [i],
& alij.

a *vt ſcribit lib. 3. apophtegmatū in Diogene, in liberè eius dictis nu. 13.*
b *regū 2. c. 12.*
c *n. 19 & 20.*
d *in Menippi. & Mercurii Dialogo.*
e *in declamatione Menelai.*
f *lib. 1. carminū Ode 15.*
g *totis lib. Iliadis.*
h *in Helena.*
i *in primo*

& alii. Omitto Medeæ furias ob adulte-
9 rium Iaſonis mariti, quæ etiam filiis ob
illud non pepercit, vt ſcribit Euripides [a].
& Libanius [b], apud quem inter alia de v-
xore ſuperinducta, filia Creontis: aſperè
conqueritur, dum ait, εἶδεν νυμφίαιον ζώσης
ἐμοῦ i. Me viua vidit alias nuptias, omit-
to plurimorum hominum ob adulterij
maculam, accelerata fata, idque vt
cenſeo, vindicta diuina, & iuſto Dei
iudicio. Porro lege ciuili Romanorum,
10 impuniti etiam non relinquuntur adul-
teri, latáque eſt lex Iulia de adulteriis, ab
Auguſto, gladio adulteria puniens [c].
Quæ pœna durior aliquantum habita, vt
refert Conſtantinus [d]. Deinde à Iuſtinia-
no in fragili ſexu tẽperata: ſtatutúmque
vt mulier adultera; virgis cæſa, in mo-
naſterio concludatur, [e] apud quem ta-
men, de adultero non cauetur, qui nihil-
ominus hodie mitiùs cum illo agendo.
Et vt plerunque proſcribitur vel relega-
tur, cum dica, & famæ nota. Et ita iudi-
cari in Gallia ſcribit Iohannes Papon [f].
Niſi cum hera commiſceantur adulteri,
11 tunc enim ad ſecuritatẽ rei familiaris, &
ob ſeruorũ in dominos infidelitatẽ, in cru
cẽ aguntur penduli, mortíq; adiudicãtur,
& eo, niſi conniueant, iure, curiæ Galliæ

a *in Mede. act. 5.*
b *in declamatione qua dixerit Medea mactatura filios.*
c *§. itẽ lex iulia de adulteriis, de publicis iudiciis lib 4. inſtitutio ciuil. titu. final.*
c *in l. quãuis adulterii l. 30. ad Iul. de adulteriis lib. 9. C. titu. 9.*
e *§. adultera vt nulli iudiciũ & in Authenticis coll. 9. tit. 9. authẽtica quãuis ſub ti. C. ad leg. Iuli. de adult.*
f *lib. 22. collectaneor. areſt. ti. 9. areſto. 2. et 5.*

vtuntur, & ita placito Senatus, alias iudicatum: menſe Maij, anno 1551. vt idem Paponus refert[a]. Et ego etiam Tholoſæ vidi iudicari. Exoſum quippe, maioríque animaduerſione dignum viſum eſt, per ſe ſatis deteſtabile crimen, in ſeruis, vel in his qui bona fide nobis ſeruiunt. cùm aliter nulla domus tuta eſſe poſſit, niſi periculo capitis ſui, dominis cuſtodiam, tam à domeſticis quàm ab extraneis præſtare
12 ſerui cogantur. vt ait Vlpianus[b]. Ideo antiquitus, ſeruus qui ſe cum domina polluerat, comburebatur, & domina capite plectebatur. vt patet ex Conſtant.[c] Ex quibus apparet iure ciuili exoſa fuiſſe adulteria, tanquam præſentaneum venenum, & cunctis malis pernicioſius: vt ait Diuus Clemens[d] cui ſubſcribit Ephron poeta comicus, qui parem ita protulit ſententiam: ὀυκ ἔςι μοιχοῦ μεῖζον ὀυδὲ ἓν κακόν: ἐν ταῖς γὰρ ἑτέρων βούλετ' ἀτυχίαις τρυφᾶν, id eſt,

13 Non eſt adultero, neque vnum maius malum:
Nam in aliorum infortuniis, is delitias quærit.

Quare, nec mirum videri debet, ſi licitũ fuerit certis perſonis, adulteros in crimine deprehenſos occidere. vt ſcribitur à Pomponio[e]. Et à Martiano[f] & à Papiniano,

a arreſt. 1. vbi ſupra.

b in l. 1. ad Senat. ſyllaniam. li. 29. P. tit. 5.

c in l. vnica. de mulierib. quæ ſe propriis ſeruis iunxerunt. lib. 9. C. tit. 11.

d Epiſt. 1. ad Iac fratrem domini.

e in l. patri. l. 20. ad l. Iul. de adul. lib. 48. tit. 1.

f in l. marito quoque ℓ. 24.

niano[a], & ab Alexandro Cæſare[b], apud quem ratio redditur. quare ab homicidio vtcumque excuſentur: quia inquit, difficilimum fuit dolorem temperare ob violatam charitatem. Et Armenius quidam ad Cyrum Perſarum regem apud Xenophontem[c] ita ait, ô Cyre, neque hi, qui ſuis cum vxoribus adulteros comprehēdunt, ob hanc cauſam eos interimunt, quòd illas reddant impudicas: ſed quia ipſos exiſtimant ab eis auferre charitatem erga viros, itaque iis vt hoſtibus vtūtur. Scriptum enim eſt, Et erunt duo in carne vna, quod quidem vinculum à mœchis diſſipatur. Apud Athenienſes autem, omnino impunitas dabatur, homicidij adulteri deprehenſi. vt ait Lyſias[d] his verbis. Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι αὐτῷ δικαστηρίῳ τῷ ἐξ ἀρείου πάγου, ᾧ καὶ πάτριόν ἐστι καὶ ἐφ᾽ ὑμῶν ἀποδέδοται τοῦ φόνου τὰς δίκας δικάζειν, διαῤῥήδην εἴρηται, τοῦτον μὴ καταγινώσκειν τοῦ φόνου, ὃς ἂν ἐπὶ δάμαρτι τῇ ἑαυτοῦ μοιχὸν λαβὼν, ταύτην τὴν τιμωρίαν ποιήσηται. id eſt, Audite ô viri Athenienſes, vt ipſo ex Areopagi iudicio, cui & patrium eſt à vobis permiſſum, homicidij cauſas iudicare, manifeſtè dicitur: non eſſe hunc homicidij puniēdum, quicunque apud ſuā vxorem,

a in l. ſi adulte. l. 38. ſ. Imperator.

b in l. Gracchus C eodem titu.

c lib. 3. ciripædia.

d in apologia de Heratoſtenis nece.

adulterũ deprehendens, hoc in eum ſupplicio animaduerterit. Meminit etiam 14
a *lib.10 noctium attic. c.23.* Aulus Gellius[a], alterius ſimilis legis. I. in adulterio inquit vxorem ſi deprehendiſſes, ſine iudicio impunè necares, illa, te ſi adulterares, non auderet nec digito contingere. ex quo colligere adhuc licet, parẽ facultatẽ, necis inferendæ, vxori ac marito non fuiſſe conceſſam, habitúmq; grauiꝰ adulteriũ in vxore, quã in marito.
b *actu.4. ver.286.* vt etiã innuit Euripides in Electra[b]. vbi Clytemneſtra de adulterio ita loquitur.

Μῶρον μὲν οὖν γυναῖκες, οὐκ ἄλλως λέγω.
ὅταν δ' ὑπόντος τοῦδ' ἁμαρτάνῃ πόσις
Τἄνδον παρώσας λέκτρα, μιμεῖσθαι θέλει
γυνὴ τὸν ἄνδρα. χ' ἄτερον κτᾶσθαι φίλον,
Κ' ἄπειτ' ἐν ἡμῖν ὁ ψόγος λαμπρύνεται,
Οἵδ' αἴτιοι τῶνδ' οὐ κλύουσ' ἄνδρες κακῶς. id eſt.

Stultæ igitur mulieres, non aliter dico,
Quãdo enim prauo animi vir peccat impetu,
Domeſticum faſtidiens torum, Mulier virum imitatur
Et alium ſibi creans amicum quẽ amet:
Demum nobis probrum eminet:
Horũ autẽ authores viri, nõ malè audiũt.

Et fuerunt aliqui, Qui mulierẽ adulterã, 15
grauius peccare, quam virum adulterum exiſtimẽt. vt pote quia ſobolem alterius,

vito

viro ſupponat: tùm, quia ſubdita viro ſit, nihilque ſit mulieribus tam proprium quam pudor: aliis tamen diuerſum ſentiētibus, tum quia vir à muliere debitum ſubducat, & in alio vaſe diſſeminet: Tùm etiam quòd conſtantioris debeat eſſe naturæ, mulieribus natura exiſtentibus mollioribus & fragilioribus. Quorum tamen opiniones, in eo qđ & vir & mulier peccet vterque, amplector, cætera contemno: Et vtrumque grauiter peccare exiſtimo. Nam quod pertinet ad torum, vtrũque, & virum & vxorem, pares cenſeo, quia quicquid in caſtitate matrimoniali præcipitur viris, hæc conſequenter redundant in fœminas, & contra[a]. Quemadmodum enim vir non habet poteſtatem ſui corporis ſed vxor: ita nec vxor, ſed vir poteſtatem ſui habet[b]. & ideo utrumque puniendum grauiter exiſtimo, cùm leges etiam id iubeant, & pari pœna iure diuino adulter cum adultera necaretur. Et item eadem lege Iulia prohibitum ſit, alienas permolere vxores, ac mulieribus adulterari.
16 Quinimo etiam, ſolicitatores alienarum nuptiarum, iure, puniuntur extraordinario iudicio, & ſimiliter matrimoniorum interpellatores, quamuis effectu ſceleris potiti non ſint, propter voluntatem

a *cano. præcepit dominus 32. q. 5.*

b *Paul. 1. Corint. 7. c. videndus Bernardinus Scardeonius. lib 6. de pudicitia matrimoni. c. 17.*

pernicioſę libidinis.vt hac de re ſingularis Textus Pauli[a]. hinc nata controuerſia quæ agitatur,inter Iaſonem,P.Decium & Iohānem Ripam, hoc poſtremo tuente[b]. propter oſculum aliquam dote priuari poſſe, tanta fuit matrimonialis honeſtatis, ni Zelotipyam dicas, ſolicitudo: quæ tamen ſecundum regionum diuerſarum diuerſos mores, ad concordiam reuocatur. vt notat Benedictus Curtius Symphorianus[c].

a *lib.1.de extraordin. crimen lib. 4 P.tit.11.*

b *in rubr. de iudiciis col 3.*

c *in comentar. ad areſta Amatori. areſto. 24.*

CAP. XVIII.

De honeſtatis legibus circa Luxum, & conuiuia, & mulieres.

PORRO Romanis, Luxus, honeſtatis 1 cauſa, etiam moderatus: Itáque lex Oppia, prohibens mulieribus ornatum ſuperfluum.ne qua mulier plus ſemuncia auri,haberet: néue veſtimento verſicolori,vteretur, néu iuncto vehiculo in vrbe opidóve, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa, veheretur: lata à C.Oppio Tribuno plebis, Qu. Fabio.& T.Sempronio, cōſulibus,in medio ardore punici belli: Abrogata tamen, mulierū infeſtatione annis viginti poſtquā lata fuit. M.Fundanio, & L.Valerio tribunis

tribunis pleb. Authore Liuio[a]. Meminit & Pomponius Lætus[b]. Imperante etiam Tiberio, à Quinto Haterio conſulari, Octauio Frontone prætura functo, multa in luxum ciuitatis dicta, decretúmque ne vaſa auro ſolida miniſtrandis cibis, fierēt, néue ſerica viros fœdarent. vt refert Cor-
2 nelius Tacitus[c]. Et Iulius Cæſar, lecticarum vſum, item cōchyliatæ veſtis & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, pérque certos dies, ademit. teſte Suetonio[d]. Honeſtis ſumptibus etiam, leges modum impoſuerunt. cautúmque apud Spartiatas à Lycurgo, vt patentibus ianuis pranſitaretur, vt ſaltem pudore ſuffuſi, intra honeſtatis fines continerentur: ſicut ſcribit Xenophon[e]. Idem & apud Romanos aliquando obſeruatum: quo, nec à turpitudine, viuendíque laſciuia reuocante populum, lata eſt lex, à C. Orchio Tribuno Plebis ab eius nomine Orchia dicta: quæ numerum conuiuarum præ-
3 ſcribebat. Subinde Fannia quæ ſumptibus modum poſuit, poſt Orchiam. xxij. annis. Et anno poſt vrbem conditam. lxxxviij. vt vult Macrobius[f]. C. Fannio, & Mar. Valerio conſulibus. Hæcque alia lege Didia, prorogata eſt à ciuibus ad omnem Italiam. Fanniam

a *lib. 4. Decad. 4.*
b *lib. de legibus Romanor.*
c *lib. 2. annalium Romano.*
d *in Iulio Cæſare. c. 43.*
e *lib. de r[e] pub. Lacedemoniorum.*
f *Saturna. 3. c. 17.*

autẽ, renouauit alia dicta Licinia: ſequutæque pleræque aliæ ſumptuariæ, quas præcipuè Iulius Cæſar exercuit, diſpoſitis etiam circa Macellum cuſtodibus, qui obſonia vetita empta retinerent, deportarẽtque ad ſe: ſummiſſis nonnunquam lictorib. ac militibus, qui ſi qua cuſtodes fefelliſſent, iã appoſita è triclinio auferrent. Et lege Cenſoria, interdicta cœnis ſuum abdomina, Glandia, Teſticuli, vuluæ, ſincipita verrina, vt ait Plinius[a]. & eadem lege, ſorices edi prohibuerunt, item Glires: Quódque M. Scaurus in conſulatu repetiit[b]. refértque idem author[c]. vndecim annis antè punicum bellum tertium, lege. C. Fannii conſulis interdictum fuiſſe, ne quid volucrum cœnis apponeretur, præter vnam Gallinam quæ non eſſet altilis, híſque alias ſimiles leges, legi poſſunt apud Aulum Gellium[d]. & apud Macrobium[e], & Crinitum[f]. Sunt aliæ etiam infinitæ in iure ciuili honeſtatis iuſſiones, vt connubiorum. Quemadmodum, ne tutor vel filius eius, cum pupilla nuptias ineat[g]. vetantur & inter libertum & filiam ſenatoris, inter ſenatores ſenatoríſve filios & libertos: ídque lege Iulia & Papia Popea[h]. Quibus derogabat interdum princeps.

4 5 6

a lib. 8. natu. hiſtoriæ. cap. 52.
b Plin. antho. eo. lib. 8. c. 57.
c lib. 10. cap. 50.
d Noctiũ attica. lib. 2. c. 28.
e in iam citat. loco.
f lib. 14. de hone. diſcipl. c. 28.
g Rubri. de interdicto matrimo. inter pupil lam. &c. lib. 5. C. tit. 6.
h Iulian. in lege papia, l. 25. & l. lege Iulia l. 44. de ritu nup. lib. 23. P. tit. 2.

princeps[a]. atque in nuptiarum tractatu, 7 à quarūdam complexu abſtinendum eſt, honeſtatis cauſa. vt vulgares ſunt textus. Tùm ratione prohibitionis, ſanguinis, gradus, quam affinitatis[b] & ab eadem honeſtate emanauit prohibitio, ne mulieres interſint cœtibus virorum, ne illarum honeſtas periclitetur[c]. quod ſi aliquando interſint licitè, & ſilentium illis imperatur à Diuo Paulo[d] eáque ratione, multa mulieribus prohibita: de quibus fusè interpretes[e]. Neque etiam defuerunt, qui magiſtratus conſtituerint penes quos eſſet cura honeſtatis mulierum, Dionyſio Halicarnaſſeo teſte[f]. Et hæc hactenus de honeſtate indicaſſe ſufficiat. Nunc ad ſecundum præceptum, conuertitur oratio.

CAP. XIX.

De præcepto alterum non lædere.

1 SEQVITVR aliud præceptum, ALTERVM NON LAEDERE. Hoc præcepto, omnis iniuria & contumelia prohibetur. Et perſuaſum ſatis eſt, vt ait Plato[g]. nemini faciendam iniuriam, cum quia iniuriam inferens,

a Vlpian. in l. ſi ſenato. l. 31. eod. tit. de ritu nupt.

b §. inter eas. de nuptiis apud Iuſtinia. in inſtitut. ciuil. lib. 1. tit. 10. Diocle. & Maxi. Au. in l. nemini. l. 26. de Nup. lib. 5. C. tit. 4. & in canon. progenie: can. de proximit. can. in copulatione can nulli. in dec. cauſa. 20. q. 5.

c Conſtan. in l mariti, l. 21. & Dioc. & Maxi. in l. alienam, lex. 18. de procurator. lib. 2. C. tit 13.

d 1. Corint. c. 18.

e in reſponſum Vlp in l. fœmina l. 2. de regul. iur lib. 5. P. tit. 17.

f lib. 2. antiq. Ro.

g in Apol.

iniuſtus eſt,omninóq; antè alios miſer [a]. Tum quia facere iniuriam, turpe eſt [b]. & Ariſtoteles, turpe etiam exiſtimat iniurias,potiſſimum amico, inferre [c]. ideo in Eccleſiaſtico [d],ſcriptum eſt:libera eum qui iniuriam patitur. Et leges proditæ ſunt, de iniuriis prohibendis & puniendis. Atque hac de re, extant tituli apud Iuſtinian [e]. in pandectis [f]. & in Iuſtinianeo Codice [g],& cõceſſa actio iniuriarum, de qua meminit etiam Cicero pro Cecinna. Hoc etiam præcepto concluditur illud, vtinam ita obſeruatum ac tritum: Alteri ne feceris,quod tibi fieri nolis,vel velle, non debes: decerptum ex naturæ lege,& diuina καὶ καθὼς, θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι,καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως ſicut vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis pariter. Et Tobias [h].fili mi inquit, diliges proximum tuum ſicut teipſum, neque contumelia afficias fratres tuos,filios populi tui.Hîc ſecum habitandum eſt, & hoc coloſtro lactandæ mentes,atque φιλαυτία circa quam tantoperè cæcutimus depellenda: vel per ipſam, amor proximi perpendendus, & libella præcepti,veluti numellis fortiſſimis,intra fines iuſti,retinendus.Quod facilè cõtinget,ſi ſępiſſimè reuoluamus illud præcla-

a *idē Plato ait in Gorgia.*
b *idē etiā ait in crito.*
c *in problema. ſectoin.29. quæſ.2.*
d *c.4.*
e *in inſti. iur.ci.lib.4 tit.4.*
f *lib.47. tit.10.*
g *lib.9.tit. 35.*
h *Mat. .c. & Luc.t 6.*

rè dictum Chilonis. γνῶθι σαυτόν. Noſce te ipſum: quod in columna ſuſpendebatur Delphica, vt refert Auſonius, in ludo ſeptem ſapientum[a]. & Iuuenalis[b]. Qui ita commendat.

E cœlo deſcendit γνῶθι σεαυτόν
Et memori tranctandum pectore

Si enim te ipſum noueris, alterum non lædes: nec iniuria afficies, cùm illatam ſimilem tibi diſplicere, conſideraueris: atque ita facilè intumeſcentiam & ſuperbiam circumcides: alienáque non aucupaberis, ſi te tuis priuari durum eſſe ani-
4 mo verſes. Suadet etiam hoc, naturæ ius, non locupletari cum alterius iactura. vt refert Pomponius[c]. & Vlpianus[d]. Ius gentium eadem, cùm gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciant[e]. Eodémque nexu, vincitur ius pontificium[f]. Et vt ſemel dixerim, in omni iure, hoc inuenitur præceptum, pellitúrque omnis vis, fraus, iniuria, Dolus, crimen. Et in proteruos contemnentéſque, pœnarum conſtituuntur diuerſæ cenſuræ, ſecundum rerum & perſonarum qualitates, & ſtatus cauſarum. Hinc pendent tituli lib. 4. inſtitution. iuris ciuil. vi. bonor. Raptor. tit. 2. de noxal. action. tit. 8. & alij. Et ferè totus li-

a *c. 4.*
b *in Chilone.*
c *Satyr. 11.*
d *in l. nam hoc natura. l. 34. de cond. indebiti. li. 12. P. tit. 6.*
e *in l. iure natur. e l. 26. de reg. iur. li. 50. P. tit. 17.*
f *ad Rom. 2. c.*
g *Canon. h 1. d. Grega. 90. in c. d lecti. c. 13. decre. ti. 33.*

ber.9. C. & tituli lib.47. & 48. P. Totus liber 15. Decretal. liber etiam.5. ſexti. & Clementi. Pluresque alij ſeorſum ſcripti tituli, quos conniueo. De quibus ſi loqui aggrederer, breuitas, in immenſum ſimbrias nectere t. Illud ſolum annotabo, in iſto præcepto negatiuè concepto, Alterum non lædere, contineri affirmatiuum, vt proſimus quibus poterimus, noceamus autem nemini: Hócque etiam, boni viri officium eſt, vt ait Cicero[a]. Eniti enim debemus, vt idē Cicer. voluit[b]. vt aliquid boni faciamus, ſin minus, vt certe nihil mali. Non tamen ſufficit abſtinere à malo, niſi & bonum fiat[c]. & natura præſcribit, vt homo homini, quicunque is ſit, & ea tantum cauſa quod homo ſit, conſultum velit. Et in hoc vera in hominis Dei ſplendet imago, cùm nocere non difficilè ſed cuiuſlibet hominis ſit: prodeſſe verò, non cuiuſlibet, vt notat Plato[d]. & ita illa intelligenda parœmia trita, ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ δαιμόνιον. id eſt, homo homini Deus. Nam ſociale animal, homo eſt. vt ait Cicero[e]. & ſocialis illius ac benefica natura, qua ſola, cum Deo cognationem habet, Lactātio teſte[f]. & aliis plurib. Quia tamen natura hęc, variis obnubilatur tenebris, neceſſarium eſt

5

a *tertio offi.*
b *2. de Orat.*
c *cano. de forma cauſa.22. quaſt.5.*
d *Dialo.8. de le.*
e *in Lælio.*
f *lib.5. de Iuſtitia.1. c.18.*

eſt hominem inſtrui hoc præcepto, alterum non lædere. Nam vt ait Plato[a]. ἄνθρωπος ἥμερον: ὅμως μὲν παιδείας τῆς ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς θειότατον, ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ, ἢ μὴ καλῶς τραφὲν ἀγριώτατον, ὁπόσα φύει γῆ. i. Homo quidem manſuetu animal, rectam inſtitutionem conſecutus & naturâ fœlicem, diuinum, & manſuetiſſimum animalium euadit: ſin verò non ſufficienter vel nòn benè fuerit enutritus, ferociſſimum omnium quæ in terra nutriuntur euadet. Quod & Ariſtoteles repetit[b]. vt enim inquit, perfectione ſuſcepta, optimum cunctorum animalium eſt homo, ita ſi alienus fiat à lege & iudiciis, peſſimum eſt omnium. Homo námque malus, plura & atrociora quam fera, facere poteſt: vt idem ait[c]. Laudandi certè homines ij, qui ita vt præceptum iubet, viuunt. Extátque Vlpiani hac de re, celebre reſponſum[d]. Laudandus inquit, is, qui cum impunè poſſet, vinum alterius ſuo dolio incluſum, effundere, non effudit. Cum interſit hominis, hominem affici beneficio, vt ait Papinianus[e]. Et priſcis temporibus, à proximó nullum hominem contemni, ſed beneficio affici debere, Aſſyriorum nos edocuit lex: ij enim ægrotos in viis componétes, inter-

a *Dial.6. dele,*

b *lib.1. Polit.c.2.*

c *li.7.eth. c.6.*

d *in l.1.§. licet de periculo & commod. rei vendit. lib.18.P. tit.6.*

e *in l. ſeruus ea lege l.7. de ſeruis exportandis eod. lib.18.P. tit.7.*

rogabant prætereuntes, num quiſquam horum remedium noſſet. Siquidem, nemo prætereuntium vſque adeó malus du cebatur, qui non admoneret ſiquid ſalutare haberet, authore Strabone[a]. & Herodoto[b]. Hinc trahenda ratio, cur legumlatores, alterius delicti participem, reum patrati ſceleris faciunt eum, qui cùm poſſet prohibere ne delictum fieret, non prohibuit: vt ſcribitur ab Vlpiano[c]. & à Paulo[d]. hoc etiam præcepto, pleráque iuris vtriuſque reſpōſa, examinari poſſunt, longiore quam mihi ſuppetat otio.

a lib. 16. *Geogra.*
b *lib.* 1.
c *in l.* 2. *&* 3. *de noxal. act. in P.*
d *in l. in delictis l.* 4. *de Noxalib. action. lib.* 9. *P. ti.* 2. *idē Paulus in l. ſcientiam l,* 46. *ad leg, aquil, lib,* 9, *P, tit.* 10.

CAP. XX.

De præcepto ius ſuum cuique tribuere.

SVCCEDIT nunc examinandū præceptum tertium. IVS SVVM CVIQVE TRIBVERE. Potiſſima autem Eunomiæ & Iuſtitiæ pars, in diſtributione conſiſtit. Diſtributionem itaque Ariſtoteles in libello περὶ ἀρετῶν, de virtutibus ita ordinat. ἐστὶ δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν πρὸς τοὺς θεοὺς, εἶτα πρὸς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἶτα πρὸς τοὺς κατοιχομένους ἐν οἷς ἐστιν ἡ εὐσέβεια, ἤτοι μέρος οὖσα δικαιοσύνης ἢ παρακολουθοῦσα. Et quid habere debeat hæc diſtributio, & quæ ſint eius partes ſubiungitur.

gitur. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ ἡ πίστις, καὶ μισοπονηρία. Cuius verba ſic latinè vertuntur. Prima Iuſtitia ergà deos eſt: poſtea, ergà dæmonas: ſubinde, erga patriam & parentes: poſtmodum, erga mortuos, inquibus ineſt pietas, aut pars Iuſtitiæ vel comes eius. Comitatur autem Iuſtitiam & ſanctitas, & veritas, fidéſque & odium vitiorũ. hæc ille. Quibus Iuſtitiæ vinculis, quodammodo ſuperna imis cõiunguntur, per hominem qui cuiq; ſuum reddit. Quemadmodum enim corpora inferiora, harmonia quadam, ſuperioribus ligantur, ita oportuit in omnia iuſtitiã diffundi: ea autem diffuſio, in diſtributione eſſe omnino videtur. Vt ait Galenus[a]. Sed regulam ſuperiorem Ariſtotelis, cõprobemus. Et

2 in confeſſo in primis eſt, ergà Deum, diſtributionem fieri hac Iuſtitia: Dum ſoli Deo quædã tribuuntur, quæ alij nemini deberi conſtat. Qualia ſunt, opera Deitatis, creationis, redemptionis, eſſentiæ, & alia infinita: ita ſcriptũ eſt, reddite quę ſunt Cęſaris, Cęſari: & quę ſunt Dei, Deo[b]. Omniáque bona, tanquã ab illo emanantia, in illum referri debent: Nihil enim in nobis eſt boni, quod ille non præbeat, vt ait Plato. ſic Ariſtoteles.

a *lib. 7. de decre. Hypocra. & Pla.*

b *Luca. 20. c. cano. conueni. cauſſ. 23. q. 8. canon. ſi in morte longobardorũ eodem. cã militare verſicu. itẽ Dominus 23. quæſt. D. Item*

vetus inquit fama eſt, & quidem hæreditaria mortalium omnium, vniuerſa à Deo & per Deum nobis eſſe conſtituta: nec verò vlla natura per ſe ſufficit, orbata ſalute quam ille ferat, &c. quę non ſine Gentilitatis admiratione, ibi de Deo ſcri-
a *Iac.* 1. *ca.* buntur. cui adſtipulatur D. Iac.[a] πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον, ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, id eſt, Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de ſurſum deſcendit à patre lumi-
b *in Aſclep.* c. 1. num, Et Mercurius Trimegiſtus[b]. Prædicat hanc ſingularem propoſitionem. vnus omnia, & ipſe, creator omnium, de cœlóque omnia deſcendere. & in Piman-
c c. 9. dro[c]. Deus coſmi, ideſt mundi, pater. atque ſubiungit. Quæcunque ſunt ô Æſculapi, in Deo atque à Deo pendentia, partim per corpus agentia, partim mouentia per eſſentiam animalem, alia per ſpiritū
d *in c.* 1. *Euange.* viuificantia, &c. quæ conſentiunt cum D.
e *Gen.* 1. *c.* Ioanne[d], & ſine ipſo, factum eſt nihil,
f *lib.* 1. *Ethicor. ad Nicomachum.* quod factum eſt, in ipſo vita erat, vt & ex mundi geneſi conſtat[e]. ſic etiam Ariſtotel.[f] ſcribit, τοιοῦτον εἶναι τὸν θεὸν καὶ τ' ἀγαθόν. πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τ' ἄλλα ἀναφέρεσθαι. id eſt,
g *lib. Pythiorū ode.* 5. *epo.* 1 *ver.* 5. Talem eſſe Deum, quod ſummum bonū. Et ad hunc omnia cętera referri. Et Pindar.[g] oportet inquit, παντὶ μὲν θεὸν αἴτιον

ὑπερτι

ὑπερτιθέμεν id eſt, omnis quidem rei cauſam, Deum conſtituere. Cauſam autem, primam & pręcipuam: ideóque & illi
4 Gloria & laus excellentior tribuenda, & ſoli, vt Deo debetur, neq; ab hominibus vſurpanda, quacunque ſint præditi dignitate, & quocunque nobilitentur opere. Nam vt ait Horatius.[a] a lib.3. carmin. Od.6.

Diis te minorem quod geris, imperas.
Huic omne principium, huic refer exitum:
Dij multa, neglecti dedere
Heſperiæ mala luctuoſæ.

Neque ſilendus Pitho. qui admirantibus illum Athenienſibus, & honore laudéque proſequentibus quòd Cothim interemiſſet, Diis inquit, habenda eſt gratia, quibus authoribus, patratum facinus egregiè eſt manu duntaxat mea, & manu mea commodato accepta, vt retulit Plutarchus.[b] Eandemque exomologeſim fecerunt.[c] Paulus & Barnabas in Lyſtrorum ciuitate, cùm ciuitas pro Diis illos coleret, eiſque mactare victimas paraſſet ob ſclaudum ſanatum, & plures alij, quos breuitati conſulens prætermitto, idem, & meritò, falsi ſunt. Quocirca debetur Deo quod ſcribitur in Eccleſiaſti.[d] Benedicentes Deum, exaltate eum quantum

b in Politi.
c Act. 14. c.
d c.43.

poteſtis, maior enim eſt omni laude, vbique enim laus illius intonat, ſuprà cœlos, in cœlis, in terra, [a] date gloriam laudi eius. Hinc, religio & inuocatio ad 5
Deum dirigi debet latriç. [b] Et Dauid, laudans inquit, inuocabo Dominum. [c] Immola Deo ſacrificium laudis, &c. Neque fuit vlla ætas, in qua non ſemper fuerint orationes & cultus aliquis Diuinus inter homines, quamuis in Dei veri notitia errarent, Deóque ſemper ſupplicatum, vt 6
etiam iubet Medicus Hippocrates, [d] atque libro de probitate honeſtatéve, Medicum Dei cultorem eſſe debere, cùm medicina in pleriſque generibus morborum, Deo concedat: Quippe qui, in hominibus, idem author [e] maximam cauſam & potiſsimum quid, diuinum numē 7
exiſtimarit. Et morbos etiam, ob peccata humano generi immitti, nemo eſt qui neſciat. Nam ſcriptum eſt in Eccleſiaſtico. [f] Qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus Medici. atque id proprio ore Domini noſtri IESV CHRISTI, ita prolatum eſt [g] paralytico: ecce iam ſanus factus es, noli amplius peccare, ne peius tibi contingat. Hoc etiam perſuaſum antiquis idololatris. Nam & Herodotus [h] refert, ob

a. ps. 65. et pſal. 148.
b pſal. 17.
c pſ. 49.
d li. de inſomniis & lib. de ſacro morbo. & li. de languentium ſomniis.
e lib. de fœminea nat.
f 38.
g Ioãnis 5.
h in primo.

ob Phocenſes occiſos à Carthaginenſibus & Thyrrhenis, cum hi relicta Corſica demigraſſent in Rhegium, deinceps, quæcunque ex Agillenſium, vel pecoribus, vel iumentis, vel hominibus, locum
8 illum acceſsiſſent vbi Phocenſes lapidati fuerant, continuo morbo affecta, ſtuporéque & igne correpta ſacro, ſubeūt & alia exempla, ſed omitto, cùm hoc in confeſſo ſit, mortem & vitam, in Dei poteſtate eſſe. Quanuis noſtro infelici
9 ſeculo, plures ſint nomine tenus philoſophi, non dicam medici, athei & in Deum blaſphemi, cum quibus mihi nunc ſermo nō inſtituitur, cum hi longè abſint à nomine hominis, neque parati ſint Deo ius ſuum reddere. Quod tamen optimi non detractabunt Medici, exemplo ſaltē Hipocratis, qui cæteris quotquot fuere Medicis antecelluit, primúſque apud Græcos medicinam in artem redegit, ac ferè perfecit, vt ait Soranius Epheſius.[a] Quo tamen Hippocrate Chriſtianos Medicos perfectiores in fide & Dei cultu, vt pote
10 Deo vero vbíque cognito, eſſe par eſt. Hi enim á Deo medicinam fluxiſſe fateātur neceſſe eſt, ex Eccleſiaſt.[b] & Ouidi. qui hoc ſub Apollinis perſona, quem Deum putabat, aſſerit.[c]

a *in præfatione ſuæ Iſageges.*
b *c.* 38.
c *Metamorpho.* 2.

Inuentum Medicina meum eſt, opiféxq; per orbem
Dicor, & herbarum ſubiecta potentia nobis.

a c. 6. Et Deus vulnerat & Medetur: percutit, & manus eius ſanabunt, vt ait Iob,[a] Neque quicquam prodeſt copia Medicorum, qui operantur ſalutem per cauſas medias creaturarum, cùm creatoris, cuius omnis 15
poteſtas, remedium non imploratur: conſtátque vel vnico teſte Aſa Rege, qui in infirmitate non inuocauit dominum, ſed magis Medicorum arti confiſus, mortuus eſt.[b] Ideo in dicto c.38. Eccleſiaſtici, textus ait, Medicos fungi debere erga Deũ, officio rogantis pro infirmo. Dum ait, da locum Medico, etenim illum dominus creauit. Et non diſcedat à te, quia opera illius ſunt neceſſaria: eſt enim tempus quando in manus illorum incurras, ipſi 12
verò dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem illorum in ſanitatem. Ideo concilio generali iubetur Medicis, vt antè pharmacorum doſes, ægrotis adhiberi curent Medicum animarum, Qui peccantem materiam, id eſt peccatis illorum, remedia ſpiritalia, adhibeant, vt ſcribitur apud Gregorium[c] verúmque eſt in ſeptima Synodo, vti Medicis qui Chri-

b 2. Paralip. c. 16.

c in c. cum infirmitas.. c.13. de pœnitentiis li. 5. decr. tit. 38.

Chriſtiani non ſint. a Nam infideles Medici Deo honorem, qui ſuus eſt ſubtrahunt: damnati ideo noſtro præcepto.

a *in c. nullus can. 38. quæſt. 1.*

CAP. XXI.

De principum religione.

1 VErum enimverò, non tantum Medicis, Deo laudem & gloriam reddere iubetur, ſed & cum cęteris ipſis principibus: quantò enim quis magnus eſt, tātò deijcere ſe debet in omnibus, Deo: quo-
2 niam magna potentia Dei eſt ſolius, & ab humilibus honoratur, [b] & omnis poteſtas à Deo. Et in pſalmis, [c] ſemel locutus eſt Deus, duo hæc audiui, quia poteſtas Dei. Et rurſum, [d] potens es domine, & quis ſimilis tibi. Nec eſt poteſtas niſi à Deo. [e] & per Deum Reges regnant, [f] & Heſiodus. [g] dixit Iouem Regum nutritorem. Item Homer. in Hymnis. [h] Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες inquit. Et Ecphantes Philoſophus [i], ait, ὁ βασιλεὺς ἓν καὶ μόνον τῷ αὐτῷ ἀνωτέρῳ βασιλέως, τῷ μὲν πεποιηκότι γνώριμον ἀεὶ, τοῖς δ' ἀρχομένοις ὡς ἐν φωτὶ τᾷ βασιλείᾳ βλεπό-
3 μενον, id eſt, Rex vnicum & ſolum quoddam opus, imago ſuperni Regis, Crea-

b *Eccleſiaſt. c. 2.*
c *pſal. 61.*
d *pſal. 83.*
e *in can. qui reſiſtit. 11. q. 3.*
f *prouerb. c. 8. & epiſt. inter claras l. 4. de ſumma Trinit. et fide Catholic. li. 1. C. 15. tit. 4.*
g *in Theogonia.*
h *Hymno in muſas & Apollinem.*
i *lib. de Regno.*

lis, de Hæretic.[a]

a *li.1.C.tit 8.*

Cap. XXII.
Quod coli Deus debeat ab omnibus.

CÆterum, non à ſolis principibus &
2 Medicis, cultus diuinus obſeruan-
dus, ſed etiam ab omnibus, qui illum iu-
re naturæ Deo debent: vt ſcribit Cicero[b] & Pomponius,[c] & hæc eſt religio, quæ nullis debet conſpurcari dogmatibus, quod admonuit Sibylla Erythrea, teſte Lactantio[d], φεῦγε, inquit, δὲ λατρείας ἀθέμους, θεῷ ζῶντι λάτρευε, fuge inquit adorationes impias, Deum viuentem adora. Et Theognides, Κύρνε θεοὺς αἰδοῦ, καὶ δείδιθι, τοῦτο γὰρ ἄνδρ' εἴργει μήθ' ἔρδειν, μήτε λέγειν ἀσεβῆ[e]. Cyrne Deum reuerere: Hoc enim vetat hominem cohibétque, neque facere neque dicere impia. Idem etiam cecinit Pythagoras.[f] Et propterea etiam Sibylla, fœlices dixit homines, qui huic cultui deſeruiunt, vt libro 4. Sybillinorum oraculorum, ita legitur. ὄλβιοι ἀνθρώπων κεῖνοι κατὰ γαῖαν ἔσονται, ὅσσοι δὴ στέρξουσι μέγαν θεὸν εὐλογέοντες πρὶν φαγέειν πιέειν τε, πεποιθότες εὐσεβίῃσιν, id eſt, Fœlices illi homines in terra conuerſabuntur, qui

b *ad Herenninm.*
c *in l. velut i l. 2. de Iuſti & iur. lib. 1. P. tit 1.*
d *li. de ira Dei c. 23.*
e *in carminibus ſiue gnomis Elegiacis carmi. 1181.*
f *in carminibus aureis.*

laudare Dei ſupremum numen amabũt, antè cibum & potum, freti pietatis amore, & ſimilis extat Euripidis locus, apud quem [a] ſic ſcribitur: κλεινὸς δ' ὁ πόνος μοι, θεοῖσι δούλαν χέρα ἔχειν, οὐ θνατοῖς ἀλλ' ἀθανάτοις εὐφάμοις πόνοις μοχθεῖν οὐκ ἀποκάμψω, id eſt, inclytus autem labor mjhi, Deo prębere ſeruam manum, non mortalibus ſed immortalibus nunquã diffugiam incumbere. Subit illud nõ omittendum Pauſanię, qui [b] ait, conſtat vt quiſque rerum ſtudio ſacrarum tenetur præ aliis, ita benignæ fortunæ euẽtus ei reſpõdere, Quod, ex omnipotentia contingit Dei, qui ſua bonitate ſupplices non reijcit, quamquã nos, lõgè ab illo abſimus: vt loquitur Minerua ad Telemachum, apud Homerũ [c] ῥεῖα θεός γ' ἐθέλων καὶ τηλόθεν ἄνδρα σαώσαι, facilè inquit Deus potens, & procul homi- 2
nem ſaluare. Atque hic cultus, læto debet exhiberi animo, ſequiturque diligentiã magna retributio, & rerum expediendarum paratus animus: vt omnia ex negligentia contrà ſuccedunt, Soluſque citabitur Author inter Ethnicos, Simplicius, is enim ait: ὁ δὲ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀμελὴς, καὶ ἐκθυμὸς φαινόμενος, περὶ τι ἂν τῶν δεόντων σπουδάσειεν qui autẽ circa Dei cultũ. honorémque negligens, ignauúſque cernitur

a in Tragœd. quæ Ion inſcribitur. act. 1. verſ. 48.

b lib. 1. Atticarũ rerũ

c Odyſſea. 3. verſ. 125. ita.

nitur, quamnam neceſſariam rem, ſedulò curabit? adde Auguſtinum Eugubinum, de perrenni Philoſophia, [a] omitto hic Lucretianos, Diagoriſtas, Lu- a lib. 10. c. 14.
3 cianiſtas, & alios atheos: qui nihil aut parum diuinitati tribunt: quorum veſtigia, non niſi à dementibus ſecuta, & qui vt Deum contempſerunt, ita miſerè cruciati, hoc & alio felici ſeculo priuati ſunt: contemptus quippe religionis, Deũ ad iram ciere, & antiquis etiam Paganis
4 facilè perſuaſum fuit. Et ob contemptum religionis & impietatem, Penthei propoſuere in ſcænis necem, Poëtæ: ratióque eius, ab Euripide in Bachis ſola ita ſcribitur [b], poſt Theocritum [c], εἰ δ᾽ ἐςὶν b actu. 5.
ὅςις δαιμόνων ὑπερφρονεῖ εἰς τοῦδ᾽ ἀθρήσας θά- ver. 144.
νατον ἡγείσθω θεούς, i. ſin autem aliquis eſt, c eidillio 33. et Ouidi.
qui contẽnat Numina: huius reſpiciat mor d in 1.
5 tem, & putet eſſe Deos. Sic religionis contemptus, acerbè in Cambyſe vindicatus e in Phœniſſis.
putatur ab Hiſtoriographis, ipſumq; ideo credit antiquitas exercitum, inter arenas amiſiſſe, ſibique mortem conſciuiſſe, vt refert Trogus, & Iuſtinus [d]. item Capa- f in Antigone, œdipo, Tyranno, & Colono.
6 neum vnum ex ſeptem ducibus Græcorum, propter conuitia in Deos dicta, fulmine periiſſe, vt Euri. teſtis [e]. & Sophcles [f].
Ferunt Aiacẽ etiã Oileum non Telamo-

nium, naufragiũ feciſſe, cũ dixiſſet inuitis Diis ſe nauigare, vt Homerus ait [a] & Marſias Phrygius, excoriatus ab Apolline, quod cũ eo auſus fuiſſet contẽdere, apud Ouidiũ [b], omitto cęteros nominatim referre, ſufficiet enim locus Heſiodi, qui [c] cenſet ſublatũ fuiſſe genus ſecũdũ hominum, Argenteũ dictum, quod Deũ inhonoraret, ſic ſcribens, τὺς μὲν ἔπειτα ζεὺς κρονίδης ἔκρυψε χολούμενος, οὕνεκα τιμὰς οὐκ ἐδίδουν μακάρεσσι θεοῖς, οἳ ὄλυμπον ἔχουσιν. Hos quidem deinde Iupiter Saturnius, abſcõdit iratus, quia honores non dabant beatis diis qui olympũ habitant: Docet autẽ Plato [d], ideo peccantes in Deũ grauiſsimè puniendos, quod talium hominũ ſcelera, ſępè totius ciuitatis malo expientur. Nam vt ait idẽ Heſiodus [e], Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ ὅς τις ἀλιτραίνει, καὶ ἀτάσθαλα μηχανάᾳ) & ſępe vniuerſa Ciuitas, malũ ob virũ punitur qui peccat & iniqua machinat & iratus Dominus cõtra filios Iſrael, propter Achã filiũ Charmi, quod is tuliſſet aliquid de anathemate [f] itẽ quod guſtaſſet Ionatas filius Saul, Mel, etiã inſcius iuramenti Patris & populi, Deus reſpondere populo noluit, [g] Miſitq. Dominus Angelũ, vt percuteret ciuitatẽ Ieruſalẽ, propter peccatum Dauidis: cùm numeraſſet populum

a *Odyſſea. 4.*
b *li. 6, Metam.*
c *in ergis verſ 147.*
d *lib. 1. de legi.*
e *in Ergis verſu. 248.*
f *Ioſue. c. 7*
g *regũ 1. c. 14.*

pulum: atque ceciderunt ob id· ex Iſraeliticis ſeptuaginta millia viri [a]. Quod mirum vel nouum eſſe non debet, cùm & in delictis quæ directo non offendunt diuinam maieſtatem, ſed priuatorum vel
10 principum reſpiciunt quorundam iniuriam, vltionis ſimilem formam, in plures ob vnius vel paucorum ſcelus, antiqui aliquando excercuerint: Sicut & obſeſſę fuerunt ciuitates Abela & Bethmachah, propter Scibam filium Bechri [b], fuitque diruta & ſolo æquata Carthago, nobiliſſima Pœnorum vrbs, ob quorundam ciuium rebellionem, vt conſtat ex Apiano, [c] ex Liuio, [d] Plutarcho [e] Plinio [f]. Eutropio [g], Polibio [h], Oroſio [i], & Syllio Italico [k], Fuerunt & aliæ plures ciuitates, ob quoſdam ciues expunctæ à rerum memoria, iacentque nunc ſepultæ. Sicut & Amphithyo Taphios ſuſtulit, & Teleboarum vicos combuſſit, in vindictam aliquorum, qui fratres occiderant Alcmenæ, vt refert Heſiodus [l]. Et vt ad intermiſſam viã noſtra reuertatur oratio, iſto ſeculo in prouincia, vt dicunt prouinciæ, ciuitas quædam nomine Cabrieres, ſenatuſcõſulto Gratio nopolitano, ignibus & neci deuota, adiudicatáq; fuit, ob hęreſim quorũdã ciuiũ.

a *Paralip. 1.c.21. & regum 2. c. 24.*
b *regũ 2.c. 20.*
c *li. qui lybicus illi dicitur.*
d *li.10.de ca.3.*
e *in vit. Fabii Maximi Scipio. ſuperioris, M. Mar. et Hanniba. & Q. Flaminii.*
f *de vir. ill. c.42.43.45 48.49.50.*
g *in 3.*
h *per totũ.*
i *in 4.*
K *per totã.*
l *in Aſpis de Hercul.*

Cùm pœna hæreticorum, non ſolum in
ipſos, ſed & in fautores & receptatores,
extendatur [a]. Quocirca extant integri ti-
tuli, de Hæreticis, ad auerruncandam
luem hanc & cauſam malorum: pœnæ- 12
que latæ in eos qui à fide deerrarunt: ſunt
& variæ conſtitutiones regiæ, ſuſpenſæ
tamen, neſcio quo totius Galliç luctu,
propter edictum libertatis & pacis: fa-
xit Deus vt à carnis licentia in ſpiritus
libertatem, pax ipſa conuertatur, &
omnia ſuo nitori & priſtinæ vnitati re-
ſtituantur, ne occaſio tam ſpecioſa, diu-
tius impellat populorum animos, in di-
uerſas partes: fieri enim non poteſt vt
Deo, & Satanæ vna ſeruiatur vnitate:
neque fieri poteſt, vt Deo ſuum ius tri-
buatur, ſi cuique liceat quod placuerit: vi
deant qui clauum tenent, mihi admo-
nuiſſe ſufficit. Porro & monitos hic
volo lectores, vt exiſtiment nos, cum lo-
quimur de religione, & comprehendere
omnia quæ cultui diuino accedunt, quç
Deo, ſuo ordine quo placuit eccleſiaſti- 13
cæ diſciplinæ, reddenda putamus. Ius ita-
que hoc diſtributionis: & intelligendũ de
ceremoniis, ſine quibus nulla vnquã fuit
religio. Illç quippe & Deo, & Diuis exſol-
uendæ ſunt, eo modo & tẽpore, quo vera
orthodoxa

[a] Clem. 4. author in c. 10. vt officiũ. c. 11. §. fin. de Hereticis in ſexto li. 5. tit. 2. & conſti. noua Freder. quæ incipit Credentes ſub titul. de Hereticis li. 1. C. tit. 8.

orthodoxa œcumena, vel catholica ſempea docuit eccleſia. Neque D. Mariæ virgini, quæ verum Deum & hominem nobis genuit de ſpiritu ſancto, obſcuranda gloria: non Martyribus: qui ſanguine proprio palmam obtinuerunt, defraudandi labores: ſicut nec reliquis omnibus qui in vinea domini, laborarunt, ſi velimus cuique ſuum tribuere. Neque enim princeps, vel reſpublica aliqua, vel quiſpiam alius aliorum beneficio iuuatus, inueniri queat (ſiquidem probitatis fuerit in illis ſcintilla) qui grato ſaltem animo, nomina amicorum & benefactorum, & multo magis eorum qui pro illis morti ſe expoſuerunt, & pro tuitione ſuorum, lubentiſsimè non amplectantur, colant vel venerentur.

CAP. XXIII.

De eo quod debetur Angelis.

1 ADDIT Ariſtoteles in loco ſupra citato, libello de virtutibus. Angelis etiã, iuſtitiã diſtribui debere. Nã quos ille vocat Daimonas, nos angelos ritè vertimus, ex authoritate Philonis, qui id lib. de mũdo ait[a]. Et rurſum Ψυχὰς οὖν καὶ δαίμονας καὶ ἀγγέλους, ὀνόματι μὲν διαφέροντας, ἓν δὲ

a *eo li. de mundo*

καὶ ταυτὸν ὑποκείμενον διανοηθεὶς, ἄχθος βαρύτατον ἀποθήσεις, δεισιδαιμονίαν. ὥσπερ γὰρ ἀγαθοὺς δαίμονας καὶ κακοὺς λέγουσιν οἱ πολλοὶ καὶ ψυχὰς ὁμοίως οὕτω καὶ ἀγγέλους, i. Animas igitur inquit, & lares, ſiue genios vel angelos, nomine quidem differentes, cæterum vnum tute idémque ſubiectum eſſe animaduertens, grauiſsimũ onus depoſueris quod ſuperſtitionem vocamus ſiue nimiã religionem. Sicuti enim bonos genios, maloſque plerique vocant, & pariter animas: ita & angelos. Hæc ille. Quamuis non ignorem, pro manibus diis, habitos fuiſſe dæmonas: vt apud Ariſtophanem a, Cremilos Dominus, ad Plutonem, qui habitus eſt inferorum, falſò Deus apud paganos: ità ait.

a in Pluto. verſu 123.

ἀληθές, ὦ δειλότατε πάντων δαιμόνων. id eſt. Sanè ô miſerrime omnium dęmonũ, &c. Scio etiam dæmonem, pro fortuna accipi. Verùm, quamuis nunc inter Chriſtianos, vulgò pro ſpiritibus malignis, & Satanæ ſatellitibus vſurpetur nomen, vt & apud Ariſtophanem. Tamen, quod pertinet ad præfatum locũ Ariſtotelis & noſtrum inſtitutum, pro angelis nunc accipio bonis. Vt enim, angelus nomen officij, quia omnes ſunt miniſtrantes in ſalutem: teſte Paulo b. Itidem cenſendũ eſſe

b ad Heb.

eſſe de dæmonibus de quibus loquimur, priſci iubent authores. Et in primis Heſiodus a. *a in ergis verſu 123.*

Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς,
Ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων
Οἵ ῥα φυλάσσουσί τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα,
Ηέρα ἑσσάμενοι, πάντη φοιτῶντες ἐπ᾽ αἶαν
Πλουτοδόται· καὶ τοῦτο γέρας βασιλήϊον ἔσχον

Hi quidem inquit, dæmones ſunt maximi Iouis conſilio.
Boni, circa terram, cuſtodes mortalium hominum.
Qui ſane obſeruant & iuſta.
Et praua opera;
Aërem induti paſſim euntes per terram:
2 Opum datores, atque hoc munus conſecuti ſunt regale.

Ex quibus nota Daimones eſſe cuſtodes, Datores, & miniſtros & teſtes & reges, ideo honorandos. Quod autem Dæmones hi, dicerentur cuſtodes, & malorum depulſores, ſcribit etiã Iulius Pollux οἱ δὲ δαίμονες οἱ μὲν λυόντες τάς ἀρὰς ἀλεξίκακοι λέγονται, ἀποτρόπαιοι, ἀποτρόπαιοι, λύσιοι, φύξιοι, [b] id eſt *b l. 5. onomaſti.*

Dęmones autẽ inquit diſſoluentes nocentia, malorũ Depulſores dicuntur, malorũ auerſores, mala dimouentes, Diſſoluentes mala, pernicioſáque fugantes. Cęterũ,

quod hęc ſint officia angelorum bonorum, docetur in mundi geneſ. [a] Exod. [b] lib. iudicum [c]. Regum [d]. Actuum [e] & quod Angeli ſint datores & miniſtri, id etiam conſtat ex Epiſt. ad Hebr. [f] & ex Mattheo. Nec obliuioni dandus angelus ille, ſiue, Dæmonium Socratis, quo is inſtruebatur, vt refert Xenophon. [g] Cicero[h], Plutarchus[i]. Proclus[k]. Iamblicus[l]. Porphyrius[m]. & Pſellus [n], apud quos plura de bonis & malis Dæmoniis, quorum quædam cum vera religione conſentiunt, quædam ab illa aberrant: ideo non in vulgus prophanum propalanda, ne anſa erroris præbeatur: Nec etiam nobis otium eſt philoſophandi, extra inſtitutum: ſi quis tamen, huius volet explere ſitim, videat Doctiſsimum virum Auguſtinum Eugubinum, lib. 8. de Perenni philoſophia, per totum, & potiſsimum, c. 19. & ſequentibus, cuius labores relinquo illibatos. Animaduertendũ autẽ eſt, Dæmonas variis olim exultos diuinis honoribus, cum dij gentium tamen Dæmonia ſint [o] & dij fictitij: quia & Dæmonas inter Deos, aſcribebãt antiqui vt docetur ex Homer. [p] ſic dicẽte ἠδ' ὄλυμπον δὲ βιβήκει, δώματ' ἐς αἰγιόχοιο Διὸς μεταδαίμονας ἄλλυς. Hæc aũt (ſc. Mineruæ) Cœlũ aſcen-

a 15. c. 19.
b c. 23.
c c. 6.
d 3. *Reg. c.* 19.
e c 5. & 12
f *c. 1. ex Diu. mat.*
g *lib. de actis & factis Socra. et in apolo. Socrat.*
h *li. 1. de diuinitati.*
i *in vita Niciæ.*
k *de anim.*
l *de Myſteriis Ægyptior.*
m *li. de ſacrifici.*
n *de dæmonibus.*
o *pſal.* 95.
p *Iliade.* 1. *verſu.* 221.

aſcendit ad Dæmonas alios. & Iulius Pol-
lux[a] ſic ait, θεὸς, καὶ θεοί, καὶ δαίμονες. οὕτω γὰρ ὁ- *a lib. 1. ono*
μήρῳ δοκεῖ, δαίμονας καλεῖν τοὺς θεοὺς, καὶ πλά- *maſti. c. 1.*
των τὸν τοῦ παντὸς κυβερνήτην, μέγιστον δαίμονα ὠ-
νόμασεν, id eſt, Deus & dij, & Dæmones, ita
enim Homero placuit Dæmonas vocare
Deos. Et Plato, vniuerſi gubernatorem,
maximum Dæmonem dixit: & ita etiam
alij vocant, vt Orpheus[b], & Anacreon. *b in argo-*
Sed quamuis proprium hoc tributum ſit *nautis.*
Homero, Daimonas Deos dicere, tamen
corrupta antiquitas, Dæmonas pro diis
coli iuſſit. vt Pythagoras, τούς τε καταχθο- *c in aureis*
νίους σέβου δαίμονας ἔννομα ῥέζων.[c] infernales *verſibus. 3.*
inquit, cole Dæmonas, legitima faciens. *carmine.* *d ad de-*
idem admonet Iſocrates[d]. Sed & Romæ, *monicum*
cùm diis immortalibus non liceret im- *ſcribens.*
molare, teſte Plutarcho[e], Dæmoniis tamē *e in pro-*
licebat, idque Romæ, vbi, & antè Iunium *blema.*
Brutum primum conſulem, Tarquinio
expulſo, qui aliter conſtituit, pro familia-
rum ſoſpitate, pueri mactabantur. Maniç
falſæ Deæ, Larium vt ſomniarunt Matri,
velut ſcribit Macrobius in Saturnali- *f lib. 1. ſa-*
4 bus[f]. Sicut apud alias quaſdam natio- *turnali. c.*
nes, & homines Diis, Impiis, Dæmo- *7.*
nibus inquam, immolati feruntur. vt Dia- *g lib. 1. de*
næ aduenæ à Scytis, vt ait Blondius[g], ex *Roma.*
captiuis autē cēteſimus quiſque, victimæ [illegible]hant.

a lib.4.hiſtoriæ. adiudicabatur, vt teſtis Herodotus[a]. Atque Druidæ homines ſacrificabant, vt ait Cæſar[b]. Heſus & Teutates etiam, ſanguine humano apud Gallos placabantur. vt meminit Silius Italicus Poeta[c]. Ex populo Iſraelis etiam, in valle quæ dicebatur Ge hinnon vel tophet, quidam impij offerebant comburendos filios ſacrificio, idolo Moloc, quod habebat ſtatuam ſeptem receptaculis concauam, intrà quam victimæ concludebantur, in ſeptima cuius interiori domuncula, ne vagitus vel eiulatus exaudiretur, filius immolandus claudebatur, & ita puer in idolo, ſuccenſo igne comburebatur, pulſantibus circumaſtantibus Tympana, ne adhuc ſacrificati vox, ab adſtantibus miſericordiam ſalutis impetraret. docet autem id Hieremias.c.23.& 4.Reg.23.c. Sed & aliis etiam idolis degeneres à vera religione in eodem populo, immolauerunt viuos homines, vt Dauid conqueritur[d]. Immolauerunt inquit, filias ſuas Dæmoniis. Et Ieſaiah[e] immolantes paruulos, in torrentibus ſubter eminentes petras. Nam generis humani antiquus hoſtis, lapſus ipſe, deficiénſque à Deo vero, ſicut nec ſibi, ſic nec populo electo Dei veri, pepercit: ſed diuinæ maieſtatis ſacrilegus, vt ſibi immolaret per-

b in commenta.belli Gallic. lib.6.

c in 4.lib.

d pſal.105.

e c.43.

perſuadere tentauit, hoſtiis etiã humanis: atque varia nomina Deorũ vniuerſo orbi ſuppoſuit, vt ſibi cultum pararet diuinũ, illúmq; quib9 potuit modis, ornauit prodigiis ementitis & oraculis. Impoſuerunt autẽ facilè rudibus & cæcis hominibus, præſtigiis ſuis, quibus mortales in ſui admirationẽ ſolent pertrahere nimium credulos, & vetita ſcire cupidos: quandoquidem, etſi mali propria voluntate & ſceleſtiſſimi, atq; ad omnem impietatem paratiſſimi ſint, tamen naturâ, quam à Deo
7 prius acceperũt, ſunt cognitione rerũ prę ſtãtes: eáq; ratione Dæmones dicti, Quod pleráq; ſciant, vt ait Macrob.[a] cùm viuacitate ingenij, vt ait Diuus Auguſtinus[b], cognoſcãnt ſeminales rerum virtutes nobis occultas, ꝑpter ſubtilitatẽ naturæ: experientiã temporũ, ex Diuturnitate: & ex reuelatione bonorũ, & Dei permiſſione, plura ſciant & operentur, hi cacodæmones, quibus ſuæ diuinitatis argumenta, miſeris ſuaſerunt. Quæ tamen fraudes à bonis Dæmonibus alienæ, qui, & cultum ingenuè qui ad Deũ ſolum pertinet, repu
8 diarũt vt indigni, in Apocal.[c] Quãuis angelis bonis honor ſed debitus ſit impartitus, legitimè ab Abrahamo cũ tres vidit & vnum adorauit[d], & ab aliis, multis in

a Lib. 1. Saturnal. c. 24.
b in Enchiridion.
c c. 19. & c. final.
d geneſ. c. 18.

locis. Quod quidem illis gratum, non 8
ꝙ Dei honos illis tribueretur, ſed quia
legatione Dei fungerentur: Et ideo ma-
iori honore digni, non tamen latriæ: ſed
generis alterius. Debetur enim angelis
bonis, honos & obſequium: éſtque hu-
ius rei ſingulare & præclarum teſtimo-
a c.29. nium in acti.apoſt.[b] τότε σταθεὶς ὁ παῦλος
ἐν μέσῳ αὐτῶν εἶπεν, ἔδει μὲν ὦ ἄνδρες πειθαρχή-
σαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς κρήτης, κερδῆ-
σαί τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν. καὶ τὰ
νῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν. ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐ-
δεμία ἔσται ἐξ ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου. παρέστη γάρ
μοι τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἄγγελος τοῦ θεοῦ, οὗ εἰμί, ᾧ καὶ
λατρεύω, λέγων. μὴ φοβοῦ παῦλε καίσαρί σε δεῖ
παραστῆναι. Tunc, ſtans Paulus in medio il-
lorum, dixit: Oportebat autem, ô viri, au-
dito me, non tollere à Creta, lucríque fa-
cere hanc iniuriam, & hanc iacturam: Et
nunc, admoneo vos bono eſſe animo,
Amiſſio enim animæ vllius non erit
ex vobis, præterquam nauis: aſtitit
enim hac nocte Angelus Dei cuius 9
ſum, cuique deſeruio, dicens: Noli
timere Paule, oportet enim, te antè
Cæſarem conſtitui. In quibus omni-
bus, mos eccleſiæ catholicæ, qui ſem-
per & vbique cuſtoditus eſt, ſeruan-
dus. Hæc enim vt mater prudentiſ-
ſima,

ſima, & ſpiritu ſancto ſemper gubernata, quid & quantum, Diuis Angelis deferendum eſſet, nos docuit: Quæque nulla idololatriæ macula, polluta fuit. Quemadmodum per Ieſaiam prædictum fuit[a]. Eleuabitur, inquit, dominus ſolus in die illa, & penitus idola conterentur. Aduentu quippe Meſſiæ domini noſtri IESV CHRISTI, omnia idola corruerunt deuicto mortis & Satanæ imperio. Quódque ethnicus Plutarchus annotauit[b]. Inſtruxit autem Deus homo factus, & per ſpiritum ſanctum, ſuorum fidelium mentes, ab his declinare. Et ita etiam præcantauerat Sibylla[c]. quæ loquens de Chriſtianis ait. *Καὶ τότ' ἔθνος μεγάλοιο θεοῦ καρτερὸν ἔσται*
οἱ πάντεσσι βροτοῖσι βίου καθοδηγοὶ ἔσονται,

id eſt,

Tum demum ſurget magni præclara
Dei gens,
Qua duce mortales omnes benè viuere
diſcent.

Rationémque addit pauló ante finem.

Μούνοις γὰρ σοφίην δῶκε θεὸς μέγας εὔφρονα βουλὴν
καὶ πίστιν καὶ ἄριστον ἐνὶ στήθεσσι νόημα
οἵτινες οὐκ ἀπάτῃσι κεναῖς, οὐδ' ἔργ' ἀνθρώπων.

Solis enim ipſis, dedit Deus magnus, prudens conſilium:

a c.2.

b in lib. de ceſſat. oraculor.

c lib. Sybillino. oraculo. 3. ver. 134.

Et fidem, & bonã in pectoribus mentem,
Nec vanis erroribus, vana monimenta
hominum colunt.

Sed de religionis debito hæc dicta ſuffi-ciãt. Quæ quidẽ potuiſſem præterire tacitus, ſi Chriſtianus non fuiſſem, & ſi leges Chriſtianorũ non tractarẽ, imo ſi de legibus paganorũ hac in parte non agerẽ. Quamobrem & neceſſariũ fuit, iſta pauca delibare, cùm & ad iudicem nõ dicam Chriſtianum ad politiam properantem, ſed etiam ad benè, ſecundum Romanorũ leges, inſtitutum, pertineat hæc contemplari. Quippe quòd hinc pendet animaduerſio in paganos, hæreticos, magos, Iudæos. Et huc pertinent plures rubricæ annotandæ. Vtor autem & nomine Ru- 11
bricæ, pro deſcriptione epigraphes vel tituli. Semper antiquis, in quibus mihi optimè dixiſſe videntur, ſubſcribẽs. Notabant quippe antiqui inſcriptiones titulorum, vel capita legum ſcribebant, minio vel alio colore rubro, diſtinctionis facilioris cauſa, qua memoria cõmodè iuuatur, & inueniendi quæ annotauimus præbetur facilitas. indicat id Ouid. [a] Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. Et expreſſè id in legibus notandis, eſſe obſeruatum docet Iuuenal. [b] Perlege rubras,

a *de triſtit.*

b *Satyr.* 14

Maiorum

Maiorum leges. Et Perſius[a] meminit de nomine rubricæ: Excepto ſiquid Maſuri
12 Rubrica vetauit. Cæterum Rubricæ hîc adducendæ ſunt in primo libro, Codic. de ſumma Trinitate. & fide catholi.[b] De ſacroſanct. eccle ſ. tit. 5. de Epiſco. & cleri. tit. 6. de Epiſco. audiēt[c]. De Hæretic.[d] Ne ſāctū baptiſma reiteretur[e]. De apoſtatis[f]. Nemini licere ſignū Saluator. CHRISTI, humi vel in ſilice, aut in marmore inſculpere, aut pingere[g]. De Iudæis & cœlicol.[h] Ne Chriſtianū mācipiū hæreticus, vel paganus, Iudęúſue poſſideat, vel circūcidat[i]. De Paganis, & ſacrificiis & templis eorum[k]. De iis qui ad eccleſias confugiunt[l]. de iis qui in eccleſiis manumittuntur[m]. Et in lib. 9. C. de raptu virginum, & ſanctimonial.[n] Et de maleficis & mathematic.[o] & de crimine ſacrilegij[p]. Et lex, Vlpiani, dę voto & decima Deo, pollicitíſue præſtandisq. Item lex Pauli de immunitate off. neceſſitatis iuriſdicendi, ſacerdotibus conceſſa, ob maieſtatem Dei[r], & aliæ leges Pandectarum. Et in Nouellis vel authenticis, in collatione prima[ſ]. Vt determinatus ſit numer. clericorum, & de Monachis[t], & Quomodo oporteat Epiſcopos, & reliquos clericos[u], & in collatione ſecunda de

a *Satyr. 3.*
b *tit. 4*
c *tit. 7*
d *tit. 8*
e *tit. 9*
f *tit. 10*
g *tit. 11*
h *tit. 12*
i *tit. 13*
k *tit. 14*
l *tit. 15*
m *tit. 16*
n *tit. 13*
o *tit. 18*
p *tit. 29*
q *in l. 1. & 3. de pollici: li. 50. P. tit. 12.*
r *in l. non diſtinguemus l. 37. § ſacerdotio. de recep. arbit. lib. 4. P. tit. 8*
ſ *tit 3*
t *tit. 5*
u *tit. 6. e. inſ. coll.*

a *tit.1* non alienandis aut permutād. reb. eccle.[a] Vt eccleſ. Roman. centum annorum habeat præſcript.[b] Et in collat. 5. de Eccleſiaſticar. rer. Aliena[c], & vt de cætero commutationes rerum eccleſiaſticar. &c.[d] vt ea quæ vocantur inſinuatiua ſemper clericis in maiore quidem eccleſia, dentur[e]. Vt clerici qui recedunt, aliis pro eis ſubrogatis, præbeant alimenta[f], vt in priuatis Domibus, ſacra myſteria non fiant[g], vt nullus ædificet oratorii domos, præter voluntatem epiſcopi[h], in collatione 6. vt non luxurientur contra naturam, neque iurent per capillos, aut aliquid huiuſmodi, neque blaſphemetur in Deum[i]. Et apud quos oportet cauſas dicere monachos, & aſcetrias[k], item conſtitutio quæ de dignitatibus & Epiſcopatu &c.[l] vt clerici apud proprios epiſcopos, primum conueniantur[m]. Et in collatione 8. de priuilegiis dotis, hæreticis mulieribus non præſtandis[n]. Et in collatione 9. de eccleſiaſticis titu. o de interdictis collegiis hæreticorum[p]. De Sanctiſſimis Epiſcopisq. In iure etiam canonico plures, & ferè omnes ad religionem rerum, & ad perſonarum religioni deſeruientium vtilitatem, referuntur tituli, ideo particulatim non enumerandi.

b *tit.4*
c *tit.1*
d *tit.8*
e *tit.9*
f *tit.10*
g *tit.12*
h *tit.17*
i *tit.5*
k *tit.7*
l *tit.9*
m *tit.11*
n *tit.5*
o *tit.6*
p *tit.12.*
q *tit.15*

Cap.

Cap. XXIIII.

De poteſtate & honore antiſtitum ſacrorum.

1 SEd quia in ſuperioribus diximus ratione cultus diuini, religioni plura tribuenda eſſe & Deo: illud non eſt ignorandum ſecundum Platonem [a]. cauendum eſſe, non ſolum, ne quid in Deum aut verbo, aut opere aliquando peccemus, ſed etiam ne quid aduerſus diuinos homines. Quo circa ratione religionis, quod forſan mirum videbitur, principibus à ſubditis debitum præſtari debet obſequium. extat enim lex diuina apud Paulum [b], omnis anima poteſtatibus ſuperioribus, ſubdita ſit: non enim eſt poteſtas niſi à Deo. quod & libro ſapientiæ [c], & in prima Epiſtola D. Petri [d], ſcribitur, ſubditi eſtote, omni humanæ creaturæ propter Deum: ſiue regi, tanquam præcellenti: ſiue ducibus, tanquam ab eo miſsis, ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum [e]. Sempiterna námque & vniuerſali naturæ lege receptum eſt, inferiores parere ſuperioribus. vt ait Dionyſius Halicar-
2 naſſæus [f] in antiquitat. Romanor. Sunt autem principes in duplici conſideratione, vel eccleſiaſtici vel ſeculares. De eccle

a *in Minoe.*
b *ad Roman. c. 13.*
c *cap. 6.*
d *cap. 2.*
e *11. quæſt. 3, cano. magnum.*
f *lib. 3.*

ſiaſticis primum, de alijs poſtea. Nam Antiquitus his qui ſacra adminiſtrabant, fuit ſummus delatus etiam apud ethnicos, honos: ſic Tiberij Gracchi Pontificis authoritate, C. Figulus è Gallia, Scipio Naſica è Corſica, Romam reducti, conſulatu ſe abdicarunt: Et multi alij, horum iuſſu etiam imperio ceſſerunt, vt narrat Vale- 3
rius Maximus[a]. vt etiam olim in Meroitarum Regno, ad nutum Sacerdotum occidebatur Rex, teſte Strabone[b], Romæ etiam, pontifices maximi conſuetudine quadam, ad dignitatem non promouebantur, quin ſella vſi fuiſſent curuli: id eſt quin maiorem in republica non adminiſtraſſent dignitatem, vt ait Titius Liuius[c]. Et narrat Florus[d]. M. Æmilio Lepido, Pontifice Maximo, Magiſtratuum ſacrorum ius, potentius fuiſſe. Extátque ſenatuſconſultum latum, eius temporis quo libertas à Decemuiris erepta, populo reſtituta eſt Romano: per quod abdicatis his Decemuiris magiſtratu, Q. Furio pontifice maximo conceſſum fuit, Tribunos plebis creare: factúmque ita, comitiáque is coegit, teſte Liuio[e], Maxima enim ducebatur, etiam ſola ſacerdotij dignitas, vt Baſſianus dictus Heliogabalus imperator, pro eximio 4
titulo

a *lib.1. c.1.*

b *lib.17. de geogra.*

c *de bello punico ſecund. lib.5. decade.3.*

d *in epitom lib.47.*

e *decadis, 3. lib.1 ab vrbe condita.*

titulo fuiſſe ſe ſacerdotem ſolis, habuerit. vt ait Herodianus [a], de ſuis temporibus. Poteſtatem autem hanc introduxiſſe ferunt, Numam ſecundum Romanorum regem: is enim teſte eodem Liuio [b]. Pontificem Marcium, Marci filium ex patribus legit: eíque ſacra omnia ſcripta exſignatáque, attribuit: Quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent, atque vnde in eos ſumptus, pecunia errogaretur, cæteráque omnia publica priuatáque ſacra, pontificis iuſſis ſubiecit: vtque eſſet, quo cõſultum plebs veniret, ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus, peregrinóſque aſciſcendo, turbaretur. Cicero etiam [c]. ea omnia propriè ad pontifices pertinere docet, diſtributámque illorum cognitionem, in ius religionis & ius reipublicæ. Et in oratione de Arúſpicum reſponſis, ait pontificum authoritati, fidei, prudentiæ, Maiores ſacra religionéſque & priuatas & publicas, commiſiſſe. Hos quoque ait [d] peritos eſſe debere in iure ciuili, nõ in omni, ſed ea in parte quæ ad religionẽ pertinet, vt in feriarum, votorum, ſepulchrorum, aliiſque terminandis quæſtionibus. Et quia magna illorum erat authoritas, plura etiam requirebantur, antequam

a *lib.5.*

b *in primo ab vrbe condita.*

c *in oratione. pro domo ſua ad pontifices.*

d 2, *de legibus.*

dignitati huic quis præficeretur. erátque de illis lex lata ſanctiſſimè, quæ extat apud Dionyſium Halicarnaſſeum[a]. Venalia primum, non eſſe Sacerdotia: non ſorti ſubdita: ſed vt à ſingulis curiis legerentur boni, annũ egreſſi quinquageſimum, qui virtute & genere, præcellerent cæteros, censúmque ſufficientem haberent, & corpore eſſent integro, híſque non ad certum tempus, ſed in omnem vitam, is honor daretur: muneribus propter ætatem, & à militia propter priuilegium, exemptis, & ab vrbanis negotiis. 5

a lib. 2. antiquit. Romanar.

Et Plinius etiam[b], monet Aruorum ſacerdotes, Romulum inſtituiſſe, ſéque duodecimũ fratrem appellaſſe, & ſpiceam coronam, quæ vitta alba colligaretur, in ſacerdotio ei pro religioſiſſimo inſigni datam: honorémque eum, non niſi vita finiri, & exules & captos comitari. ſed & par honos, ferè apud omnes nationes ſacerdotibus, ratione religionis delatus fuit. 6

b lib. 18. c. 2.

Quin & Homerus[c], finxit propter inhonoratos ſacerdotes, Deos ſuos, iratos extitiſſe in Troianos. Sic enim de Chryſe ſacerdote loquitur λητοῦς καὶ διὸς υἱὸς. ὁ γὰρ βασιλῆϊ χολωθεὶς νοῦσον, ἀνὰ στρατὸν, ὦρσε κακὴν ὀλέκοντο δὲ λαοὶ οὕνεκα τὸν χρύσην ἠτίμησ᾽ ἀρητῆρα ἀτρείδης, id eſt, Latonæ & Iouis filius: hic enim re- 7

c in princ. 1. Iliados, verſ. 9.

gi,ſcilicet agamemnoni, iratus morbum per exercitum ſuſcitauit malum. peribāt autem populi, quoniam Chryſem inhonorauit ſacerdotem, Atrides. Legimus etiam in Talmud,& apud Rabi Moſcem
8 Ægyptium,in ſui Deuteronomij principio, Alexandrum Magnum; quamuis in gētem Iudaicam indignatum,Simonem, pontificem maximum Iudæorum,qui & Iaddus dictus eſt,honoraſſe. Et vt nomen Dei magni adoraret, quod in lamina aurea, Cydari,pontifex deferebat, equo deſiliiſſe. Commemorat etiam hoc Galatinus[a]. Quibus duobus exemplis, certè verecundari deberent hi. qui in Dei veri ſacerdotes,calcaria erigunt,eóſque maledicis querelis,inceſſunt, cum tamē Chri-
9 ſtiani nomine ſe exornent. Si enim idololatris,falſa religione deceptis, id inexpiabile viſum eſt,quanto magis videtur, nobis vindicandum id, quod in Dei veri miniſtros, effutitur temerè. præſertim cum ſcriptum ſit,in Deuteronom.[b].Qui ſuperbierit nolens obedire ſacerdoti, qui eo tempore miniſtrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Quam mortem,in noua lege excommunicationem interpretatur Innocentius tertius[c]. Docuit & CHRISTVS dum

a *lib.1.in Iudæos.c.2*

b *c.17.*

c *in c.per venerabilē, c.17.§ penul. Qui filij ſint legiti.li.4.decretal.t.17.*

ait, Super cathedram Moſis, ſederunt 10
ſcribæ & phariſæi, quę dixerint vobis, fa-
a *Matth.c.* cite[a], vbi Moſis cathedra vocata eſt, au-
23. thoritas pōtificalis, cui reſiſtentes variè à
Deo puniuntur. Quemadmodū illa mur-
muratio Choræ, Datani, & Abironis, cō-
tra Moſem vindicata acerrimè legitur,
b *c.16.* libro Numerorum[b]. Docuit etiam Pau-
c *act.c.23* lus & verbo & facto[c]. Dum enim dixiſ-
ſet ſedēti pro tribunali, percutiet te Deus
paries dealbate, admonitúſque fuiſſet, cū
eſſe principē ſacerdotū: hæc verba protu-
lit. οὐκ εἴδειν ἀδελφοὶ ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς, γέγραπται
γὰρ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. id eſt, Ne-
ſciebam fratres, quod eſſet princeps ſa-
d *Exod.c.* cerdotum: ſcriptum enim eſt[d]. Princi-
22. pem populi tui non maledices. Et in ca-
e *cano.54.* nonicis ſanctionibus Apoſtol.[e], ita ſcri- 11
ptum eſt. εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει τὸν ἐπίσκοπον,
καθαιρείσθω. Si quis clericus iniuria affe-
cerit Epiſcopum, deponatur: Et beatus
Polycarpus Smyrnæorum Epiſcop. Et Io-
hannis euangeliſtæ diſcipulus, ad Philip-
penſes ſcribens ait. Subiecti eſtote preſ-
byteris & diaconis, ſicut Deo & CHRI-
STO. Quod & locum habere nemo
dubitabit, in pontifice Romano. in quo 12
eſt caput terreſtris catholicæ eccleſiæ, cū
fides Romana, annuntietur in vniuerſo
mun-

mundo: teſte Paulo apoſtolo[a], Et cum ne ceſſarium fuerit, alicubi eſſe primatum in terris, cùm inter homines à Deo relictum fuerit ſacrificium & altare. vt ait Diuus idem Paulus[b]. Habemus altare, &c. videndúſque Bonif.[c]. Prædictum enim erat per Malachiã[d]. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum, futurum magnũ nomen Dei in gentibus, ex quorum genere nos ſumus: & in omni loco ſacrificandum fore, & offerendam oblationẽ mundam, quæ oblatio de euchariſtia, veróque corpore ſanguinéque IESV CHRISTI intelligitur, quæ offeruntur quotidiè à ſacerdotibus ſub ſpecie panis & vini, quæque ſola oblatio munda eſt. Et quæ à Daniele vocatur[e], iuge ſacrificium. Quo fit, vt adhuc inter Chriſtianos, ſacerdotes & pontifices eſſe debere, manifeſtum ſit, eo quod & ſit oblatio. omnis enim pontifex ex hominibus aſſumitur, & pro hominibus conſtituitur, in hisquę ſunt ad Deum, vt offerat Dona & Sacriſicia[f]. ſed & nunc maiori honore pontifices & ſacerdotes digni, quòd maiora Myſteria ſacrificiúm que præſtantius, tractent. Quod & prænuntiatum per Ieſaiam[g], vos Sacerdotes domini vocabimini, Miniſtri Dei noſtri, Dicetur vobis, fortitudinem gentium

a *ad Rom. c. 1.*

b *ad Heb. c. vlti.*

c *textus in cano. non quales cauſ. 1. quæſt. 1.*

d *c. 1.*

e *c. 8.*

f *ad 5.*

g *c. 61.*

comedetis, & in gloria eorũ ſuperbietis. Quæ omnia in his perſonis conſiderabit iudex, potiſſimum in cenſenda, tutandáque ab iniuriis earum dignitate, & plerá que alia Theologorum ſcholæ à nobis conſulto derelicta.

Cap. XXV.

Quod decimæ debeantur Eccleſiæ antiſtitibus, & quæ antiſtites debeant populo.

Debentur etiam antiſtitibus ſacrorũ decimę & primitiæ ex præcepto. Exodi. 22. Leuitici, c. 27. Numeri, 18. Deuteronomii 26. Matth. 23. Lucæ, 18. D. Paul. ad Hebreos. c. 7. Totis titulis de decimis in decretal. lib. 3. titul. 30. Et in ſexto, & in Clementinis, & pluribus conſtitutionibus regiis, & Areſtis ſupremarum curiarum Galliæ. Et Arabes decimas Thuris, Deo quem vocabant Sabin. pendebant[a]. & Æthiopes decimas vel partem Cinamomi Aſſabino cuidam falſo Deo ſacrabant vt Plinius author [b]. Atque fertur Hercules, aræ ab Euandro erectæ, decimas ſoluiſſe, vt ſcribit Pomponius Lętus, lib. de ſacerdotiis Romanor. c. De Potitiis & Pinariis. additque, dici ſolitum, eum, qui velit diues fieri, Decimas Herculi ſoluendo, id aſ-

1 (right margin, beside "Debentur")
2 (right margin, beside "Et Arabes")

a Plini. li. 12. c. 14.

b Plini. c. 19.

id aſſequi. Quódque ſcribit, M. Terentius Varro, in ea Satyra quæ inſcribitur, περὶ κεραυνοῦ. Refert etiam Macrobius [a] Et Ouidius, morem antiquum primitiarum

3 præſcribit. [b]

Farra tamen veteres iaciebant, farra metebant,
Primitias Cereri farra reſecta dabant.

Confirmat hoc Porphyrius. [c] Et manipulos & primitias oblatá numini teſtatur frugum.

4 Soluũt etiam & impij Agareni ſiue Turcæ, Decimas, vt habetur in libris eius ſuperſtitionis in zuna, quem propriè dixeris, directorium. Et in Alcorano, quem proprio nomine dixeris collectionem, capitulo ſiue Azoara. 2. Quinimo ex illis libris perſuaſum eſt, illius impietatis populo, ob decimas non ſolutas, defunctos ab angelis quibuſdam nigris, ictibus cõtinuis afflictos, ſub terram abſorberi: vt iſtius vanitatis meminit Bellonus, noſtri ſeculi diligens vir, lib. 3. obſeruationum

5 rerum memorabilium. [d] Iudæis autem, id fuit maximè curæ, vt decimæ ſoluerẽtur: putabant enim, quod & verum eſt, ob retentas decimas, famem & ſterilitatem à Deo immitti, quòd Deus ſuo fraudaretur: vt in Leuitic. [e] Et Deuterono. [f] Legi-

a lib. 3. ſaturna c. 12.
b faſtor. 2. verſ. 728.
c li. 2. de abſtinentia animaliũ.
d c. 5.
e c. 26.
f c. 28.

timè ideo dictum eſt, in libro qui apud
Hebræos nominatur Pirke abot, capi-
tula patrum [a] ex ſententia Rabini Aki-
a c. 3. ba. מסורת id eſt, Maſſoret (ſiue annota-
tiones doctorum) סיג לתורה מעשרות
סיג לעשר נדרים סיג לפרישות סיג
לחכמה שתיקה eſt ſepes, vel cuſtodia le-
gis: Decimę cuſtodia vel ſepes, diuitia-
rũ: votorũ ſepes autem ſcientię, ſilentium.
Pœnas autem infligi, his nõ ſolutis. Eodẽ
libro docetur in פרק חמישי. Perek
b id eſt c. 5. hamiſci [b] vbi hęc verba שבעה מיני
פורעניות באין לעולם על שבעה גופי
עברות מקצתן מעשרין ומקצתן אינן
מעשרין רעב של בצרת בא. Septem ge-
nera pœnarum accidunt mundo, pro-
pter ſeptem potiſsimas præuaricationes.
Cum ſcilicet aliqui decimas pendunt,
alij non pendunt: nam tùm ingruit fa-
mes, quæ venit ob prohibitam pluuiam,
&c. Additque, famem aliam, omnia
conſumentem, ob non præſtitam Deo,
de bonis noſtris particulam, quam illi
vocant chala: quæ erat placenta ſeu Maſ- 6
ſà, quæ iugiter Deo à mulieribus pin-
ſentibus panem, offerri debebat & ſa-
cerdoti: vt inexpiabile duceretur, de ea
poſtea quicquam in vſus conuertere
proprios. Ideo hodiè illam mulie-
res

res Iudæorum, cum templum defecerit, comburunt: de ea enim offerenda, ita iuſſum eſt in Talmud, in parte prima, quam vocant, ſeder zerain, id eſt, ordo ſeminum, & in tractatu ſiue libro 9. quem vocant מסכת חלא maſ- *a vbi ſunt.*
ſechet chala: id eſt tractatum placentę.[a] *4. cap.*
Et id iuſſu Dei, & propter benedictionem ſe facere, mulieres profitētur. Sicq; collyridam illam corradendo dicūt, ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העלם אשר קדשנו במצותיו וציונו להפריש חלה מן העיסה.i. Benedictus ſit dominus Deus noſter, rex mundi, qui ſanctificauit nos, & præcepit nobis, ſeparare placentam de paſta. Plura etiam de primitiis, & decimis præſtandis videre quis poteſt, in dicta prima parte Talmud, per octo primos Tractatus, & in libro qui vocatur Mitzuot, id eſt, pręceptorum, in parte מצות עשה mitzot haſe, id eſt præceptorum affirmatiuorum. pręcepto, 141. cum ſequentibus.

7 Cæterum quemadmodum honor, primitię, & decimæ debentur Pontificibus & Sacerdotibus, ita ij debēt viciſſim populo doctrinam viuendi & exemplū: vt apud Hieremiam.[b] Non peribit lex à ſacerdote, populum meū docebunt, quid ſit inter ſanctum & pollutum, & inter mū- *b c. 18.*

dum & immundum.Statutum & in [a] cõ-
ſilio Toletano. Ideo & admonet Timo-
theũ Paulus [b] attende lectioni & doctri-
næ, & ſemper permane in his. Et Mala-
chias.[c] Labia ſacerdotis,cuſtodiunt ſciẽ-
tiam.Item expreſſum & in conſilio Late-
ranenſi.[d] Atque ſacerdotes paganorum
& pontifices,docti & periti eſſe debebãt,
potiſsimum in his quę ad religionem eo-
rum pertinebant,de quibus iudicabant vt
diximus, ideo & leges callere debebant,
vt notat Cicero, [e] & Liuius [f] Et ſacerdo-
tes Heliopolitani,Philoſophiæ,& Aſtro-
logiæ erant peritiſsimi:Teſte Strabone, 8
lib.17.Geographiæ. Et apud Ægyptios,
ſacerdotes tantum ex Philoſophis elige-
bantur.Romę etiam pontifices,ſacri do-
ctores dicebantur, vt ſcribit Dionyſius
Halicarnaſſæus.[g] Deinde quòd in ponti-
ficibus ſiue Epiſcopis, ſcientia exigatur,
latius docet Diuus Paulus, [h] vbi reli-
quas Epiſcopi adiicit conditiones & re-
quiſita. Oportet inquit, Epiſcopum,
eſſe irreprehenſibilem, non lucri cupi-
dum, ſobrium, ornatum, pudicum, ho-
ſpitalem, doctorem: & cætera quę ſe-
quũtur.Docetur,& in canon. Qui Epiſ-
copus 23. diſtin. ita & à Iuſtiniano, in §.
neque idiota,cũ ſequentibus.Quomodo
opor-

a c.44.
b cano. ignorãt. 38. diſtinct.
c 1.ad Timot.4.c.
d 2. c.
e c. cum in cũctis c 7. conſilio Lateranen.de electione li. 1. decretal. tit.6.
f de legib: & ad Atticum.li.4. epiſt.
g li.2.antiquit.
h 1.ad Timot.c.3.

oporteat epiſcopos, &c.[a] ſed de principibus ſacris, ſatis. *a in authēti. collat. 3. tit. 6.*

Cap. XXVI.

Quid debeatur Principibus à ſubditis.

TRanſeamus nunc, ad principes ſeculares, quibus Sacerdotes & qui ſacris præſunt, dummodo propriis non ſint curis animarum diſtricti, aſsidere ſo-
1 lent: ad exemplum Regum Ægyptiorũ, quorum cultui & obſequio, nullus deputatus erat, neque emptitius neque domigenitus ſeruus, ſed nobilium Sacerdotũ filij, tùm vltra viginti annos nati, tùm doctrina præ cæteris eruditi: vt horum miniſtrorum corporis, die noctúque aſtantium conſpectu, Rex nihil turpe cõmitteret. Raró enim potientes rerũ, mali euadunt, vbi deſunt ſuarum cupiditatũ miniſtri, vt hæc ita probè recenſet Diodorus Siculus.[b] Subditi itaq; ergà prin- *b lib. 2. biblioth. c. 3.*
2 cipes, habere ſe debent vt membra ergà caput: exiſtimantes horum dignitatem, non priuatam, ſed omnium ſummam. Aliternamque ſuboriretur rerum omnium perturbatio in Reipublica, ipſáque collaberetur. ταύτης δὲ τῆς ἀνωμαλίας καὶ τῆς

ταραχῆς αἴτιον ἐστὶ, ὅτι τὴν βασιλείαν ὥσπερ ἱερω-
σύνην παντὸς ἀνδρὸς εἶναι νομίζουσιν, ὃ τῶν ἀνθρωπί-
νων πραγμάτων μέγιστόν ἐστι καὶ πλείονος προνοίας
δεόμενον. cùm, vt ait Iſocrates,[a] inęqualita-
tis & tumultus cauſa ſit, quòd Regnum
vt cuiuſque hominis, exiſtiment, quod
rerum humanarum maius eſt, & maio-
ris prudentiæ deſiderium. Atque re-
rum ordo non patitur, eundem eſſe
principem & aſſeclam: ſiue Dynaſtiam,
ſiue magiſtratus, vel œconomiam con-
templeris: Alioquin idem euenire ne- 3
ceſſe eſt, quod cuidam ſerpenti quon-
dam eueniſſe narratur: cuius aliquan-
do caudam, ferunt aduerſus caput ſedi-
tione facta, petiiſſe, vt ſibi vicisſim
quoque, quandoque ducem reliqui cor-
poris, eſſe liceret: nec ſemper caput du-
cem ſequi cogeretur: accepta autem po-
teſtate, fiebat, vt ipſa ſine intuitu ſeſe
mouens, grauiter offenderet, & caput in-
ſuper, quòd ducem ſurdum, cęcumque
præter naturam ſequeretur, in eandem
perniciem ſecum traheret, cuius apologi
meminit Plutarchus,[b] Vt enim vnus
in naui clauum tenet, neque qui in ſcam- 4
nis & tranſtris ſunt, quique linteamini-
bus, & in exhaurienda ſentina deputati
ſunt, citra nauis periculum officium
com

[a] *orat. de regno.*

[b] *in vit. Agid.*

commiſſum & edictum, permutare non valent: ſic in republica populus, quique per officia ſeparatim reipublicæ diſtincta, Rempublicam ſuſtinent, citrà maximum ſtatus omnis periculum, nequeũt in principis locum, ſedem ponere, nec noua eſt hæc parœmia, cum Euripides,[a] & Horatius,[b] & Cicero[c] eadem ſimilitudine vſi ſint: vt etiam dominus noſter IESVS CHRISTVS eandem inſinuat de ſtatu Eccleſiæ, per nauim quę variis agebatur ventis & fluctibus: in quam ideo tot Hæreſes inſurgunt, quòd inordinatè alter alterius officium, paſſim vſurpet, cùm tamen gnarus illius non ſit, idque experientia docetur. Teſtis noſtro ſeculo Germania, ob illuuiem Anabaptiſtarum, & Monaſterienſium, & aliorum Hęreticorum, qui cælum terræ miſcuerunt, & ordines rerum publicarum ſucciderunt. Et pluribus in locis teſtis Gallia vtraque, cum ingenti rerum innouatarum clade. Et certè, vbi rerum, hominum & dignitatum, non ſeruatur ordo, omnia cõfũdũtur. Ideóq; nihil inordinatum eſſe debere in politía, voluit Iuſtinianus.[d] Et ſynodus Terraconenſis.[e] Nam diſpenſationis prouiſio, gradus diuerſos & ordines conſtituit,

a *in Phœniſſis.*
b *li. 1. carminum ode. 14.*
c *14. ad Herennium & epi. familia. li. 1. ad Lentul.*
d *in §. ſi quis autẽ non implẽs verſiculo inordin. de hæredi. & falci in authent. collat. 1 nit. 1.*
e *cano de cerminus cauſ. 10. quæſt. 1.*

eſſe diſtinctos: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuerſitate contextus: Nec enim vniuerſitas poterat alia ratione conſiſtere. Et hęc ſunt ver- 6
ba Gregorij & Bonifacij.[a] Docetur autem, non potuiſſe vniuerſitatem ſine ordine conſiſtere: Quòd nihil ſit in rerum natura, in quo ordo locum non habeat, vt ait Ariſtot.[b] cuius verba: cuncta coordinata quodammodo ſunt, verum non ſimiliter, natantia & volatilia, & plantæ: nec ita ſe habent, vt ſit vllum alteri ad alterum, ſed ſunt ad quippiam: ad vnũ namque, coordinata ſunt omnia. Et ſequitur: & alia ita ſunt, quibus omnia communicant, ad vniuerſum complendum. Et rurſum idem alibi,[c] ordinem & numeros vocat, bonum: quod inſit in his quies, itẽ in Problematis[d] ait, ordinem ex natura eſſe: inordinationem autem, deprauationem naturæ. Galenus quoque[e] ordinatũ & artificioſum, quodque pulchrum ſit, ex ſupernis innaſci credit: & inordinatum & erraticum, ex materia, quæ hîc verſatur, prouenire. Admiratúrque, cœleſtium cum inferis ordinem, à Dei prouidentia creatum tamen, vt tradit Dionyſius Areo-

a canon. final. diſtin. 89. in 1. parte decreti.
b li. 8. phyſic. c. 1. & lib. 12. Metaphyſico. c. 12. in fine lib.
c in lib. 1. Ethic. ad Eudemiũ. ſub finem.
d Sectiõ. 19 quæ. 38.
e lib. 2. de dieb. decr. circ. principium.

Areopagita, & Theodoretus libro περὶ
7 προνοίας per decem ſermones. Vis autem
vt ordinem promam breuiter omnium
naturarum? Accipe hunc, primus Deus,
poſt Deum nouem ordines angelorum:
in quibus inferior ſuperioribus obedit,
ſuperiores autem & hi, Deo. Ad orbem
poſtea transfer oculos, cœlum ſuperius
contemplare, quod primum mobile di-
cimus: cernis ad huius motum, inferiores
etiã omnes agi & rotari. Hoc enim quod
decimum cœlum dicitur, ſpatio 24. ho-
rarum, ab ortu per Meridiem in occaſum
iterum in Orientem recurrẽdo reuolui-
tur, & impetu ſuo, omnes inferiores ſphę
ras circumuoluit, etſi alium diuerſum ha-
beant & proprium motum vt docet Al-
phraganus[a], omitto Ariſtotelẽ, Ptolomęũ *a lib. de ru*
Plinium, Albategnium, Cleomenẽ, Pro- *dimẽ. aſtro*
clum: ex nouis, Ioannem de ſacro Boſco, *nomicis. c. 5*
Orontiũ Fineũ, Fabrum Stapulenſem, Pe
trum Apianum. Henricum Glareanũ, &
alios qui id aſſerunt, libriſq; demonſtra-
tiones docẽt. Rurſum ſigna percurras li-
cet, Planetas, & elementariam regionem
tempeſtates & anni partes, omnia ordine
fieri dignoſces, & inferiora ſuperioribus
ſubiici. Atque iterum hanc omnem mo-
lem, vt vnicum quidpiam contemplare,

videbis homini omnia obtemperare, vt maiori & nobiliori,& ſuperiori. Quippe qui conſtet, ex corpore & ſpiritu diuino: per quem & extrà mundum, animũ mentémq; extollit: vt non mirũ optimè philoſophati videri debeat, ſi deuotionibus, verbis, paſſionibus, ſi vehementi animi in rebus impreſſione, additis diuinis quibuſdam, & puritate & potentia diuina, mutentur facies rerum, obediat cœlum, terra,& maria. In hoc enim, non ratione corporis, ſed diuina vi mentis nunc, ſe ſubiiciunt homini: idque tanto celerius, quanto mens purior, defæcata, & ſeparata à terrenis occupationibus & paſſionibus, animo libero reueretur ac metuit Deum, qui ſolus mirabilium operator eſt,& è cuius penu, animus facultatem & poteſtatem mirabilia agendi, mendicatur. Quamobrem nec ſimiliter homo, qui acumine ingenij pollere poteſt, ſuprà omnes res hoc in mundo creatas, nouum ducere debet, ſi eo ordine quo inferiora ſeruiunt maioribus, & quo ſibi omnia ſeruiunt, ipſum oporteat reuereri ſuperiores, vt & illos omnes Deum qui omnium primus eſt, & principium, & ſine principio, & ſine maiore. Idcirco α & ω dictus [a].

a apocaly. 22. Iohan. 8. pſa. 109.

CAP.

CAP. XXVII.

Principes quid debeant.

1 CÆTERVM quemadmodum à ſubditis principibus & ſuperioribus debetur honos & obſequium: ſic etiam à principibus & ab iis qui præſunt, debetur ſubditis tutela, & iuſtitia potiſſimum, & alia quædam, de quibus Diodorus Siculus [a], ita meminit, de regibus Ægyptiorum loquens. Mos erat ſacerdotum, inquit, principi iuxta aram hoſtiis deductis
2 aſtante Rege, magna voce, audiente populo, valetudinem proſperam omniaq; bona precari Regi, iuſtitiam in ſubditos colenti: Narrare inſuper particulatim Regis virtutes, in deos pietatem ac religionem, in homines humanitatem ſeruantis: Tum illum continentem dicere, iuſtum, magniq; animi, veracem, liberalem, omnéſque frænanté cupiditates: pœnas etiam mitiores, quam poſtularent, errantis crimina, exigentem: reddentem verò gratiam, meritis, ampliorem, hæc ille, in quibus verè conſiſtit enco-
3 miũ boni regis, quod in tutela ſubditorũ: & iuſtitia cõcluditur. Propterea Imperatoribus & principibus neceſſaria hæc duo, peritia armorum & cognitio legum, vt

[a] in lib. 2. rerũ antiquarũ c. 3.

vtroque tempore & bellorum & pacis, ſagaciter & iuſtè, omni imminēti periculo proſpicere & obuiam ire queant, vt tradit Iuſtinian.[a] Nam ſine iuſtitia & virtute bellica, ciuitas ſtare non poteſt, vt ait Ariſt.[b] Per arma quippe ab hoſte tutæ Reſpub. Et illis pellitur hoſtis, (cum & arma ab arcēdo dicta eſſe, placuerit Varroni) atque cum hoſte potius ferro quàm legibus, decertandū eſt. Nam ſimulatque ſuſpicio tumultûs increbuit, illicò artes noſtræ conticeſcunt: omnia deniq; quæ ſunt in imperio, in ſtatu ciuitatis, ab armis defendi & firmari exiſtimantur, & ab iis qui militari virtute antecellunt, vt notat Cicer.[c] Legibus aūt, tempore pacis, princeps non minus dexterè quàm armis inter bellorum calamitates vtetur.

Et idcirco is in ſcrinio pectoris, omnia iura habere creditur, ab Honor. & Theodoſ. Cæſarib.[d] Neq; etiam in principe arduū multū, vtrūq; callere, cùm in vtroq; ſit mutua quædam ſimilitudo. Nam nos qui in iudiciis cauſas tutandas ſuſcipimus
4 non minus iis militamus, qui thoracibus & clypeis, ſanguine tincti puluereque vt Merion nigri, media in acie occumbunt:
5 vt placuit Leoni & Antonino Cæſaribus[e], atque armari leges dicuntur à Conſtantino,

a §. 1. *in proœmio Inſtitut. iuris ciuilis*
b *lib. 3. politi. c. 8.*
c *in orati. pro Muræna.*
d *id l. omniū. l. 19. de teſtamē. li. 6. C. tit. 29.*
e *in l. aduocati. l. 14. de aduocatis diuerſor. iudicio. lib. 2. C. Tit. 7.*

tino,[a] eò quod leges ab armato principe vim ſumentes, poteſtatem necis & animaduertendi in facinoroſos, acceperint: quódque Gladio vtantur, quo membrum à corpore ſeiungitur, vel vita in alium ſtatutũ cõmutatur: vel relegatione, vel aquæ & ignis interdictione, cui deportatio ſucceſſit, vel exilio, & proſcriptione, quem gladium Vlpian. vocat merũ imperium[b]. Quo ſupplicia vitiis, præmia virtutibus, propoſita ſunt, vt ait Cic.[c] Cęterum vt ſciamus principum neceſſitatẽ & eorum officiũ, ſciendum ab initio lege inter homines lata, ad illam Eunomiã colendam, iuſque cuique tribuendum, ſtatim datos homines à Deo, qui vtrumque exequerentur. Neque defuerũt a-
6 pud Hebræos iudices quidam inſtructorij, qui docebant homines quomodo cauſas agere coram iudicibus, oporteret, dicti Gorchei Hadaïanim, vt ait Paulus Fa-
7 gius[d]. Hinc etiam nata Politeia, quæ nihil aliud eſt quàm ordo quidam habitantium ſimul, vt patet ex Politicis Ariſtot.[e] principem agendo vel ſubiiciendo: vel vt idem alibi ſcribit[f], principatus & cõſuetudo rerum, ſecundum quæ, vnumquẽq; viuere & conuerſari oportet: principatus autem cùm vnus ſolus imperat, monar-

a *in l. cum vir. nubit in fœminã l. 31. li. 9. C. tit. 5.*

b *in l. Imperium l. 3. de iuriſdic. omniũ iudicum. l. 2. P. titul. 1.*

c *2. de oratore.*

d *ſuper pirke auoth. c. 1.*

e *lib. 3.*

f *lib. 1. Rheto. ad Theodect. c. 8.*

chiam in republica conſtituit, ſi qui pręeſt bene regnum moderetur: nam ſi malè regat, Tyrannidem facit. Quodque in pluribus adminiſtrantibus conſideratur,
qui quidem ſi boni ſunt Ariſtocratiam, ſi 8
mali Ochlocratiam faciunt: vt ſimiliter ſi cuncti boni reipublicæ rectores: Democratiam conſtituunt. Pendet enim rerum publicarum ſtatus, à probitate gubernantium. Docetúrque vno exēplo, quod ſcri-
a *lib.* 1. bit Herodot.[a] de Medis qui ex Ariſtocratia, propter Iuſtitiā Deiocis filij Phraortis, rempublicam in Monarchiam erexerunt, regéque Deiocem crearunt. ſub quo tamen degenerauit ob ſuperbiam illius, regnum in Tyrannidem. Porrò qualiſcunque ſit reipublicę facies, dubio procul, quidam ordo dignitatis maioris neceſſarius eſt. Et enim quamquam vt
b *Epi.* 5. *per dica.* voluit Plato.[b] & Ariſtot.[c] alia ſit popu-
c *lib.* 3. *Poli.* laris, alia paucorum; alia vnius gubernā-
c. 11. tio: nullus tamen in ciuitate legitimus
d *idem Plato ſcribens Laodomāti Epiſtola.* 11. ſtatus erit.[d] ſi exiſtimemus legum quarumlibet poſitione, ciuitatē bene quandoq; conſtitui poſſe, niſi ſit aliquis cum
authoritate præſidens, quotidianæ omniū 9
vitæ moderator. Sunt enim magiſtratus à quib⁹ antè exculta Eunomia, ad nos vſq. qui ad ſeculi iā occaſum vergim⁹, peruenit.

CAP.

CAP. XXVIII.

De Monarchiæ principiis, & ſucceſſione Magiſtratuum, Romanorum potiſſimum.

ET ne hæc vt minus authentica reijciantur, in gratiam iuuenum, à capite repetam antiquiſſima quæque, per quæ Eunomia & principatus ad nos deſcenderũt, omiſſa Monarchia prima & imperio quod datum eſt primo omnium
1 parenti Adamo in vniuerſa animalia, vt ſcribitur in mundi Geneſi.[a] vbi gloſa venerabilis Bedæ, ait, in teſtimoniũ primę creationis, memoriæ traditum ait, aues plerũque viris ſanctis ſeruiſſe, feros ritus animalia, & ſerpentes venenum depoſuiſſe, & homini obtemperaſſe de hoc enim nulla eſt nobis controuerſia, ideo huius tempora, & vſque ad Diluuium & cataclyſmum vniuerſalem, prætereunda cenſemus: cùm neque horum tempo-
2 rum ab aquis fragmenta nulla Eunomiæ ſuperſint, neque compertum habeamus qualis plena fuerit ſtatus ſucceſſio, nec reliquiæ literarũ fuerunt quod ſciamus, promulgatæ aliæ quàm illæ quæ tribuuntur Enocho, qui ante inundationẽ

[a] c. 1. & 7.

terrarum, anno trigeſimo quarto ſuprà
mille fuit, vt patet ex geneſi [a], quem pro-
phetaſſe ferunt, tam de aquarum diluuio
quam de iudicio vltimæ conflagrationis
quædam, eáque inſcripſiſſe teſte Annio [b]
duabus columnis, altera ęrea, altera lateri-
tia: vt pariter de eius vaticinatione me- 2
minit. D. Iudas Tadæus, apoſtolus IESV
CHRISTI [c] Etſi idem multos vaticina-
tos, & futuram orbis perditionem inſcri-
pſiſſe & incidiſſe lapidibus, tùm tempo-
ris cum gigantes Tyrannicè dominabā-
tur circa Lybanum, in ciuitate Enos, ſcri-
bat Beroſus in primo [d]. Et Ioſephus e-
tiam filiis Seth tribuat, ſicut & cæteras
artium inuentiones [e]. Verum nihil de il-
lorum inuentis, niſi per traditionē filio-
rum Noachi perueniſſe ad nos, certò af-
firmare poſſumus. Neq; Moſes ſacer hi-
ſtoriographus, regnorum quæ ante dilu-
uiū fuerunt exarauit viuendi regulā Eu-
nomię, ſed contrà, breuiter inſinuauit, o-
mnia tūc, præter iuſti & iuris probas le-
ges, peruerſè adminiſtrata. Idcirco à
Noacho incipiemus, qui a diluuio in 3
Armenia Saga, primùs regnauit, vt
refert idem Beroſus [f]. ibi enim, ab
aquis ſiccato orbe, octo animę, omne ho-
minū genus cōſedit, vt ipſemet teſtatur [g].

a c. 5.
b *in cōmēt. ad* 1. *lib. Beroſi.*
c *in epiſto. cano.*
d *lib. de tēpore ante diluuium*
e *lib.* 1. *Anti. Iudaic. c.* 4.
f *in lib.* 3.
g *in* 2.

Ad Araxim primum in monte Gordieo: vbi gẽs poſtea Scythica, à Scytha rege, dicta. vt ſcribit Diodorus[a]. vnde opinio inter Hiſtoricos nata, Scythiam Araxeam, primam tuliſſe humanum genus, conſedente deinde arca, ad montes Armeniæ, Caſpios, vt ait Moſes[b]. Maſeas Phœnix. Damaſcenus[c], Archilochus[d], Iuſtinus[e], Ioſephus[f], Mar. Cato in fragmentis originum. & Diodor.[g] Tum autẽ à Noah, Scythia, Saga dicta. vt ait & PLINIVS[h], & Scythæ Sagi, Aramæis Sagni, Etruſcis, Sabinis, & latinis Sancti: eo q̀ Noah poſt egreſſum arcæ ſacrificauerit, & quæ ad Deum & homines pertinent, exercuerit. vt in geneſ.[i] Hic quoque cœpit Eunomiam colere, & leges præſcribere optimas, dictúſque Ianus Noah, & pro Deo, à populo habitus eſt, quòd rite mundum vniuerſum gubernauerit, ſua cuique tribuendo, & quia in eo orbis regimine, vices Dei exequutus ſit. Cùm etiam eo ſeculo, eiuſdem pietatis & ſtudij homines, Dij vocati ſint. Sic enim ſcribit Ouidius.[k] ſub Iani proſopopœia.

Tunc ego regnabã, patiẽs, cũ terra Deorũ
Eſſet, & humanis numina miſta locis.

Et rurſum in geneſi[l]. Videntes filij Dei, id eſt filij Seth pij, quod filiæ hominum

a in 4.
b geneſ. 8.
c lib. 97. hiſtoria.
d lib. de tempori.
e lib. 2.
f in primo de antiquitat. c. 5.
g in lib. 3. c. 11.
h lib. 7. natur. hiſtoria. c. 17.
i c. 9.
k in primo Faſtorum verſ. 247.
l c. 8.

eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores. &c. Dictus etiam, Noah, eo quod alios principes & iudices genuerit, Pater 4 Deorum maiorum & minorum, Cahos, Hyléton, Semen Mundi. Et pariter in ſacris literis, qui munus rerum publicarum obeunt, Elohim & Dij nominati ſunt, vt etiam iudices. Quod autem principes boni Dij nuncupati ſint, habetur in

a c.7. Exodo [a]. Conſtitui inquit ad Moſem Deus, te Deum Pharaonis. Et rurſum a-

b Exodi. c. 22. item pſal. 46. & 91. & 49. libi, hoc ipſum repetitur [b]. Nam vt ait Bœtius, ſicut qui ſapientia & iuſtitia vtuntur, ij ſapientes & iuſti dicuntur: Sic qui munere vtitur Dei, qui iudex ſolus viuorum & mortuorum eſt, is nō impropriè Deus dicitur. Huiúſque rei argumētum certiſſimum eſt, diuinos inquam honores principibus delatos, quòd qui falſò à poſteris culti ſunt pro diis, inſignia regū priſca geſtarent, nempe haſtas, quas Græ-

c lib. 43. ci σκῆπτρα dicunt, quibus, & idola illorū,

d in epiſto. prima c. 2. & Reges ornabantur. vt ſcribit Iuſtinus [c].

e ſcribens ad Conſtātiam reg. Gall. Quia etiam Deus iuſtus eſt: ita omnis qui facit iuſtitiā, ex illo natus dicitur, apud Diuum Iohannem [d]. Et ideo etiam

f canon. ſi ſeculi leges 12. quæſ. 2. iuſtitiam colere, dixit Gregorius 9. [e] ſummum bonum, vt & ſuū cuique tribuere, quod & in Decreto Gratiani legitur [f]. Et

antè

antè Ninum Aſſyriorum regem, quem primum ferunt, vicinos, cupiditate regnā di infeſtaſſe, quiq; orbis monarchiam vi
5 ambiuit. vt ait Fabius Pictor[a]. nondum hæſerat mortalibus imperandi tale deſiderium, principéſque iuſti erant & religionibus dediti: iure habiti Dij, non natura, ſed imitatione. Sicuti Rex qui alienam regionem affectat, cum ſua ea non ſit, iuſtus non eſt. Quod, & cognouit & reſpondit rex Æthiopum, ſpeculatoribus Ichthyophágis à Cambyſe miſſis. vt ſcribit Herodotus[b]. Ariſtoteles etiam ait[c]. Reges propter beneficia, vel ab ipſis, vel à patribus eorum collata in populos, impe-
6 raſſe, & bella & ſacra peregiſſe, niſi in quibus requirebatur ſacerdotium. additque Fabius Pictor[d], non inquit arbitria illorum, ab æquo, vel populus à iure innato tunc diſcedebant: pudor ipſe regebat populos, & ius principes. Atque Trogus Pompeius & Iuſtinus eius abbreuiator Eunomiæ, veſtigia etiam illo tempore apud Scythas, fuiſſe autumant. Dum vterq; ſcribit, iuſtitiā illius gētis, ingeniis cultam nō legibus, & bonos homines ſub bono principe, iure ideò, diuinos, dictos: Nā vt ait Meno Platonis, & Lacones bonos diuinos dicebant. Et ex iuſtitia bonī

a lib. de aureo ſeculo.

b lib. 3. hiſtor. in Thalia.

c lib. 3. politic. c. 3.

d in loco ſup. cit.

a *lib.2. de officiis.* viri appellati, Cicerone teſte[a]. qui etiam Iuſtitiæ opinionem, reges feciſſe dicit. Porrò labentibus in vitia annis, cœpit primum inter Noachi ſucceſſores, Innocentia & puritas regnãdi in perniciem declinare. Et primus Nembroth ante 7
Ninum, ſuperbia Tyrannidem aucupatus: atque à religione vera, in idololatriam decidit, & ſe ſuprà Dei vires extollere molitus, aduerſus iram eius refugium, Babel inquam, ædificare tenta-
b *gene.ca.11.* uit[b]. Vera autem Dei cognitio & cul- 8
tus, tunc remanſit in domo Abrahæ: cuius poſteri, fame vexati, ab Ægyptiis ſeruituti mancipati ſunt: ibíque ſine lege ferè & religione, vixerunt. Donec Deus illorum miſertus, vt habetur in Exodo. Mi 9
ſit Moſem qui illos de captiuitate aſſereret in libertatẽ, in manu forti & brachio excelſo, in tranſitu mirabili maris Rubri. Proinde Moſes princeps illorum factus, & in principio ſolus, Eunomiam exercebat, & ſuum cuiq; reddebat. Sed cùm populus multiplicaretur, dúmque onus hoc, ſe ſolum nõ poſſe ſuſtinere duceret, illud 13
partitus eſt ex conſilio Ietronis cognati ſui, cum viris ſtrenuis Iſraeliticis, quos cõſtituit principes Chiliarchos, (vt habet veritas hebraica & ſeptuaginta duorum)

item

item Centuriones, Quinquagenarios, & Decuriones, qui iudicabant plebẽ omni tempore[a]. Rurſum ex his,ſeptuaginta viri qui maiorem authoritatem haberent, ex ſenioribus & magiſtris ſiue præfectis populi, à Moſe ſelecti ſunt qui leuarent eum opere: eiúſque gratia accepit Deus de ſpiritu Moſis, & dedit ſeptuaginta viris, vt ſcribitur in lib.Numeror.[b] Poſtea etiam ſtatutum fuit,vt in Iudicij difficultate,vel,in variis iudicũ calculis & ſententiis,ad Sacerdotes Leuitici generis recurreretur: quorum deciſio inuiolabiliter ſeruabatur[c]. Et hæc eſt iuriſdictionum origo,vt magiſtratuũ moderatione, multitudo quod ſuum eſſet,facilius reciperet: Fuit enim hæc potiſſima cura prudẽtum

10 & bonorum principum. Atque in republica Hebræorum,maximè illud proſpectum eſt, ne iudicũ penuria eſſet: In qua etiam,vt facilius conuenirentur, in portis ciuitatũ conſtituebantur iudices, per ſingulas tribus,ad iudicandum populũ iuſto iudicio. vt ſcribitur in Deuteronomio[d]. Pro modulo quippe populi, pluribus opus eſt magiſtratibus, ſine quorum diligentia ac prouidentia,ciuitas eſſe non poteſt, teſte Pomponio iuriſconſulto[e], & Cicerone.[f] Et quod plures vel pauci creari

a *Exod. c. 18. deuteronom. c. 1.*

b *c. 11.*

c *Deuteron. c. 18.*

d *c. 17. in fine.*

e *in l 2. §. populo deinde de origin. iur. lib. 1. P. tit. 2.*

f *2. de legibus.*

debeant, ſecũdum populi multitudinem, tradit etiam Ariſtotel.[a] Nam ſi copia eõrum vix aut nullo modo habeatur, omnis fructus iuſtitiæ peribit, Probátque id

a lib.4. politi.c.15.

Dauid in pſalmis[b]. dixit, inquit, homo, ſi 11

b pſal.57.

vtique eſt fructus iuſto, certè ſunt iudices vel dij iudicantes in terra. Quo circa admonet non immerito apoſtolus, orãdum eſſe pro Magiſtratibus, vt vita ſit trãquilla & quieta[c]. Et Rabbi Annania Pontifex ſacerdotum, in Pirke abot.c.3. ſic ait.

c 1. epiſt. ad Timotheũ, cap.2.

הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא
מוראה איש את רעהו חיים בלעו i. ora pro pace regni, nã ſi non eſſet timor (magiſtratus) alter alterũ viuum deuoraret. Et Deus in Amos[d], inter maledictiones Moab populi, dicit, & tollã de medio eius iudicem. Et Menennius ingruente ſedi- 12
tione Romana ad populum ita loquutus. Ciuitatem eſſe ſimilem corpori, vbi multa membra, diuerſa officia exercent, & ventrem nutriunt, cùm pariter venter membra nutrit: ventrem autem ciuitatis, eſſe ſenatum & magiſtratus, velut commune quoddam penuarium ſuum cuique attribuẽs, conſeruánſq; pacem omnium, vt author Dionyſius Halicarnaſſęus[d]. Magiſtratibus autem leges, & populo Magiſtratus præſunt. Nihil aliud magiſtratus 13
quàm

d lib.6 antiquit. Romanar.

quàm lex loquens, ſingulorum neceſſitatibus & negotiis componendis expoſitus. Ideo & vocati publicæ perſonæ à Tribuniano ſeu Iuſtiniano[a].

Cap. XXIX.

De Romanorum Monarchia, & magiſtratuum eorum creatione & origine ſub regibus.

PLacet autē qui circa iura verſamur Romanorū, quædā & de magiſtratuū diſtributione illorum adferre: & de factis & temporibus illorum, quædā per anacephalæoſim iuuenibus ſtudioſis ſeligere.
1 Quamobrē annotandū, quod vt paucitas populi & gubernationis facilitas, omnē in principem vnū, contulerat adminiſtrationē, ita eiuſdē populi incrementū, à principe in plures, tranſtuliſſe iuris reddūdi authoritatē: etiā apud Romanos, qui lege regia, primū omnē in principē poteſtatē trāſtulit, vt ait Pōpo.[b] Iuſtinianus[c] & Vlp.[d] Sed poſtea princeps, hanc ſuam poteſtatem, aliquibus communicauit, aliis maiorem, aliis minorem, & circunſcriptam.
2 Sic Italia vel Albania vnius principatu, per multos annos ab initio recta per Ianum primum, cui ſucceſſit Picus, huic Faunus, deinceps filius eius Latinus. vt deinde Æneas ex Troia profugus, Turno Dauni filio Tuſcorum Regis, in-

a in §. pen. de Attilsā. tutor. lib. 1. inſtit. ciuil. iuris ti. 20.

b iam proximè citata. l. 2. §. nouiſſimè de origi. iu. in P. lib. 1.

c in l. 1. §. cum enim antiqua. de vete. iur. enuclea. l. 6. 1. C. tit. 20.

d in l. 1. de conſtit. princi. lib. 1. P. tit. 4. & in §. ſed quod principi placuit. de iur. natural. gent. & ciuil. lib. 1. inſtit. iur. ciuil. tit. 2.

terfecto: deinde Aſcanius, poſtea Siluius Poſthumius. Deinde Alba, Siluius, Epitus, Capys, Tiberius, Agrippa, Remus, Auentinus, Procas, Numitor, Amulius, omnes cognomento Siluij, qui per ſe rempublicam adminiſtrarunt, & nutu ſuo leges impoſuerunt. De quibus Eutropius[a], Iuſtinus[b], & de quibuſdã Solinus[c], & Euſebius[d]. Hos ſequuti Remus & Romulus. Quorum vltimus, breui tempore 3
auctus viribus, ſtatus reipublicæ incunabula ſtatuit; diuiſa per tribus iuuentute quæ in equis & in armis, ad ſubita bella excubaret: conſilium reipublicæ penes ſenes ſtatuendo, quem ex authoritate, patres & ob ætatẽ Senatum, dixit, teſte Liuio[e]. Iuſtino[f]. Plinio minore[g], Plutarch.[h] Dionyſio Halicarnaſſæo[i]. Diuo Auguſtino[k]. Ouidio[l], Propertio[m], & aliis quamplurimis. Porro ſenatores ab initio centum erant, quibus additi alij centum, minorum gentium dicti Senatores. vt Liuius[n] annotauit, & late Budæus[o], & de Senatu meminit Iuſtinianus, vocans centumuirale iudicium, in l. final. de petition. hæreditat.[p] nam & in l. 1. eiuſdem tituli dicitur factum fuiſſe ſenatuſconſultum de petitione hæreditatis. Quanquam centumuirale iudicium, 4
Feſto

a *libr. 1. de geſtis Romanor.*
b *lib. 43.*
c *lib. 1. rerũ memorabilium, c. 2.*
d *lib. de tempori.*
e *in 1.*
f *lib. 43.*
g *lib. de viris illuſtrib.*
h *in vita Romul.*
i *in 1. & 2. antiquit. Romanor.*
k *de ciuitat. Dei 2, c. 17 & in 3. c. 6. 13. & 15.*
l *3. & 4. lib. faſto.*
m *lib. 4.*
n *lib. 1. & 2. ab vrb. condit.*
o *ad l. fin. de ſenator. in l. P.*
p *lib. 3. C. tit. 31.*

Feſto autore, dici poſſit à centum viris ex trigintaquinque tribubus, olim ternis electis ex ſingulis curijs, qui de ciuilibus cauſis iudicabant, ad quos etiam lex Iuſtiniani, & aliæ referri poſſunt. nam & cognitiones centumuirales erant vſucapionum, tutelarum, mācipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum, & ratorum, cæterarúmque rerum innumerabilium, vt ſcribit Cicero[a]. Senatorum ordinem vſque ad trecentorum numerum, Brutus, poſt Tarquinium ſuperbum eiectum, expleuit: quos vocauit Patres conſcriptos: vt ſcribit Liuius[b], & Dionyſius Halicarnaſſeus[c]. Plures tamen erāt eo tempore, quo Iudas Macchabeus pro pacis fœdere, Romam miſit, vt ſcribitur in Macchabeorum lib. 1.[d] & his [e]fuit ſtatus reipub. Romanæ ſub ſeptem
5 regibus ex quo Roma primum condita, additis pluribus à Numa quæ ad religionem pertinere videbantur. De quibus tradit Plinius [e], & alicubi de eius libris ſacris[f]. item & Plinius minor[g]. Diuus Auguſtinus[h]. Ouidius[i], Aulus Gellius[k], & Plu-
6 tarc.[l] Hic autem Numa, tempore regis Ezechiæ, leges Romanis dedit; & mores cicurauit, bellis & prædiis antè efferatos, Eutropio authore [m]. Dictúſque fuit Nu-

a lib. prim. de ora.
b lib. 2. in princ.
c lib. 3.
d c. 8.
e Hiſtoria Naturalis. lib. 18. c. 2.
f lib. 13. c. 13.
g lib. de viris illuſtr. cap. 3.
h lib. de ciuitat. Dei 2. c. 16.
i li. 11. c. 9.
k lib. 4. Noctium atticar. c. 3.
l in vitā Numæ.
m lib. primo.

ma ἀπὸ τῶν νόμων. teſte Seruio[a], cuius legibus vixit & Tullius Hoſtilius, poſt illum creatus rex tertius: & Ancus Martius Rex quartus, cui carceris inuentio aſſignatur, 7
& qui ius fœciale tranſtulit ab Equuleis ad Romanos. vt Plinius minor ait[b], Succeſsit huic Tarquinius Priſcus, quintus Rex: is minorum gentium ſenatores, erexit, & Equitum centurias numero duplicauit, etiam reſiſtente Accio Nauio augure, teſte Floro[c], & Plinio minore[d], addidit & faſces, hoc eſt inſignia conſulum, veſtes Trabeas, ſellas curules, annulos, ornamenta ſiue inſignia Equitum: item phaleras equorum, paludamenta & prætextam nobilium; vt apud eoſdem authores ſcribitur. & de hoc rege agit etiam Lactantius Firmian[e]. Liuius[f]. Dionyſius Halicarnaſſeus[g], D. Auguſtinus[h]. Eutropius[i]. Poſt huius obitum, Seruius Tullius, ſextus rex regnauit, qui legem
de cenſendis Romanis poſuit: ſub quo 8
& Roma omnibus in cenſum relatis, habuit 84. millia capitum: putant autem cenſum eum inueniſſe antea orbi incognitum, vt ſcribit Eutropius[k], Florus[l], Liuius tamen[m], notat, fuiſſe tantum octoginta millia, eaque eorum qui arma ferre poterant, ex authoritate Fabij picto-
ris

a *in 6. Æneid. Vergilij.*
b *lib. de viris illuſtrib. c. 5.*
c *libro primo.*
d *De vir. illuſtrib. c. 6.*
e *lib. 2. c. 8.*
f *in 1.*
g *in 3.*
h *lib. 3. de ciuitate Dei c. 15.*
i *in primo.*
k *lib. 1. c. 9.*
l *lib. 1. c. 6.*
m *lib. 3. ab vrbe.*

9 tis. Fuit & poſt eum, cenſendi mos per ætates ſequentes obſeruatus. vt ſub Q. Ser uilio præfecto vrbis, & Q. Fabio & T. Quintio conſulibus, Æquorum bello infeſto: quo tempore cenſa ſunt ciuium Romanorum capita 124. millia, & 214. pręter orbos orbáſque teſte Liuio [a]. ſimiléſque cenſus habiti & aliis plurimis temporibus, vt videre licet apud Florum in Epitome [b]. & apud Liuium etiam [c], & Eutropium [d]. Cenſus autem factus, ad tributorum faciliorem exactionem: aitque Liuius [e], nihil ſalubrius in republica fuiſſe. Porrò modus res & perſonas in cenſum adſcribendi, eſt, vt nomen & ætas perſonæ, item nomen fundi, id eſt patrimonij, & in qua ciuitate, & in quo pago ſit, quinque ſaltem viciniſ additis, inſcribantur. Cuius duæ extant ſingulares leges Vlpiani [f]. Deſcriptio enim non alia de cauſa fiebat, quam ratione cenſus potiſſimum. Eſtque cognita illa deſcriptio, mandata ab Auguſto Cæſare, vt deſcribe-
10 retur vniuerſus orbis, quo tempore natus eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus [g]. vt ſignificaretur, omnia pacata ſub tributo Romani Imperij eſſe. Nam prouinciæ à Romanis deuictæ, tributariæ erant: his exceptis quibus ſpeciali nota,

a *lib. 3. ab vrbe.*
b *in libris* 13. 14. 16. 18. 19. 20. 41. 42. 46. 48. 54. 56. 59. 60. 63. 98. 115.
c *lib. 3. 1 decadis & ſub finem* 10. *libri eiuſdem decadis* 1. *& decade.* 3. *lib* 7. *&* 9. *in fine.*
d *lib. 1. c.* 10.
e *in 1.*
f *in l. ætatem. l. 3 & l. forma cenſuali l. 4. de cenſibus, lib. 5. Pa ti.* 15.
g *Luce c. 2.*

in manifeſtam vertit Tyrannidem. Sublatáque Senatorum bonorum maiori parte, Senatum alium ipſe conſtituit, amicis ſuis in vacua loca ſuppoſitis: ac nec is permiſit quicquam iniuſſu ſuo, vel facere vel dicere. Leges à Tullio latas iuris, ſummouit: tabulas foro ſummotas, aboleuit. Demum ob hęc, tum propter ſtuprum
13 Lucretiæ illatum ab illo, Regibus imperium ademptum eſt. vt ſcribunt Valerius Maximus[a], D. Auguſtinus[b]. Plutarchus[c], Ouidius[d], Liuius[e]. & alij. Iſte, primus apud Romanos, vt fertur, excogitauit vincula, trabeas, fuſtes, lacunas, compedes, catenas, exilia, metallorum pœnam, vt ſcribit Eutrop.[f]. Et ferias Latinas inſtituit, vt meminit Plinius[g]. Et huiuſmodi ſtatus Reipubliæ Romanæ & Eunomiæ, fuit ſub Regibus ſeptem: per annos 243. quibus regnarunt: vt ſcribit Sextus Ruffus conſularis in Epitome. Secundum autem Liuium in calce. 1. ab vrbe 244. anni cui etiam adſtipulatur Dionyſius Halicarnaſſęus[h].

a *lib. 6 c. 1.*
b *lib. 1. de ciuita. c. 19.*
c *de virtuti. mulier. illuſtri. c. 14.*
d *2 faſtor. paulo ante finem.*
e *lib. 2. ab vrb. cōdita.*
f *lib. 1. c. 10.*
g *de viris illuſtribus. c. 8.*
h *in vltim. ver. lib. 4. de antiqui. Romanor.*

CAP. XXX.

De ſtatu Reipub. Romanorum poſt exactos Reges, & de Magiſtratuum per id tempus ſucceſſione & creatione.

Regia deficiente poteſtate, & vrbe Tarquinio Superbo pulſo, immutata eſt forma Reipublicæ, & ex vno principe perpetuo, duo annui prius facti ſunt: 1
ij Conſules dicti, creatique primi, L.Iuni[9] Brutus: Et L.Tarquinius Collatinus, quos quadrimeſtres vocat Dionyſius Halicarnaſ.[a]. Quíque ſcribit, hos, leges de contractibus, Tullij, admodum humanas & populares, quas in vniuerſum Tarquinius ſuperbus ſuſtulerat, reuocaſſe in vſum: Demum prouocationem à Conſulibus & Senatu, ad populum retuliſſe, ídque plebis gratia. Et de hac mutatione & conſulum ortu plures quidem ſcribunt, ſed copioſius Florus[b], Cicero[c], Liuius[d], Eutropius[e], Paulo poſt, adhuc mutata facies Reipub. & Magſtratuum, Octauo anno à regibus expulſis. Durante adhuc coniuratione Tarquiniana, concitatis populis ab octauio Mamilio, & Sabinis tumultuantibus, Poſthumio Cominio & T. Largio Conſulibus. Quamobrem creatus eſt Dictator Largius primùm, qui ſupra 2
conſules imperium habebat: creatúſque Magiſter equitum & primus Spur. Caſſius, qui Dictatori obſequeretur. vt ait Liuius[f], & Eutropius[g], & Euſebius. Varia certè actuum humanorum ſors & ca-

a in princip.lib.5.

b in 1.c.3.
c 3.de leg.
d in 2.ab vrbe.
e lib.1.c.xi

f lib.2. ab vrbe.
g lib.1.c.

& caſus, & non ſolum apud Romanos, ſed etiam, in græcis ciuitatibus quæ quidem regibus colla ſuppoſuerunt, quandiu non Barbarica licentia, ſed ſecundum patrios & iuſtos mores, illis dominati ſunt. Quod ex Homero liquet, qui illos vocat δικασπόλους ſiue θεμιστοπόλους id eſt ius reddentes, vel iuridicos, Sed
3 dum viſi ſunt abuti conceſſa poteſtate, Græciæ magna pars, mutauit gubernationis ſtatum: & reges excuſsit vt Roma, tranſlata in leges & magiſtratus, dominatione. Cùm autem, nec leges nec magiſtratus, iuſtitiam excoluerunt, nec leges ſufficere viderentur propter hominum & temporum nouitates, poſtulante celeri correctione & neceſsitate, rurſum Regiæ & Tyrannicæ poteſtates extulerunt caput. Vallatæ tamen quibuſdam mellitis & nouis appella-
4 tionibus. Ita Theſſali, ſuos principes nominauerunt Archos: Lacedemonij, Harmoſtas: & Romani dictatorem. vt docet Dionyſius Halicarnaſſeus[a], & hic magiſter populi dict[a], ab Albanis originē habuiſſe creditur, parem habēs cūRege, maieſtatem. Habuerūt & plures nationes magiſtratus ſimilis authoritatis, diuerſi tamē nominis, ſecundū diuerſam linguarū a lib. 5.

proprietatem. Sicut Hedui ſuum, Vergobretum dicebant: Iberi, Iben: Pœni, Suffeten: Ægyptij, Diœcetem: Dictus & apud Perſas Magiſtanes, & Chiliarchus: apud Magnetes, Magnetarches: Apud Abachæos, Diorigius, Demiurgus: A Thebanis, Archinus: Ab Oſcis Medix: Apud Carthaginenſes, Dionyſiarchus: Capuæ, Mediatuticus. Neapoli, Demarchus: Tarenti, Democrates: Cappadociæ, Satrapes: Paphlaugoniæ, Dynaſtes: Longobardis, Exarchus: Cretenſibus, Coſmus: vt Alexander ab Alexandro ſcribit [a]. Verumenimuero, poſtquam Romæ Dynaſtia cœpit inſoleſcere, oppreſſa plebs in montem ſeceſſit ſacrum: Atque poſt multas legationes, & poſt multas ſententias agitatas in controuerſia Agrippæ Mehennij & Apij populi oſoris, tandem conceſſum plebi, duos ſibi annuos creare magiſtratus, ad ſui tutelam, dicti Tribuni plebis. 5
Poſt reges exactos anno ſeptimo decimo Tribuni ideo dicti, quòd tunc populus in tres partes diuiſus fuiſſet, & ex ſingulis ſinguli crearentur: vel quod ſuffragiis tribuum, cùm ij eſſent magiſtratus plebeij eligerentur, vt notat Pomponius Iuriſconſ. [b] Et Iuſtinianus [c], tradit, eos potuiſſe dare vt magiſtratus, tutores ex lege Attila.

a *lib.4. Genialium Dierum. c. 23.*

b *in l.2. de orig. iur. li.1. P. ti.2.*

c *in §. de Attil. tut. lib.1. inſtitut. iuris ciuilis ti.20.*

Attila. Huiuſmodi primi creati fuerunt. L. Iunius Brutus, & C. Sicinnius Bellutus.[a] Cuius magiſtratus, & priuilegia hæc in lege, cuius verba. Tribunum inuitum, nemo vt vnum è vulgo, quicquam facere cogito, & cætera quæ ſcribuntur apud Dionyſium Halicarnaſſæum.[a] De hoc etiam Magiſtratu Eutropius[b] Liuius.[c] Ouidius.[d] D. Auguſti.[e] De hac etiam populi ſeceſsione.[f] Apianus, Plutarch.[g] Fuit autem horum poteſtas magis ad opponendum, quam ad agendum creata vt ſcribit idem Plutarchus.[h] Hoc rogante veluti magiſtratu plebis, quædam leges,
6 quæ Plebiſcita dicebantur, fiebant.[i] Aliquando tamen Plebiſcita patritios non ligabant, nec reliquum populum, donec Quintus Hortenſius dictator, voluit vt eo iure quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur. ſicut teſtis Aulus Gellius,[k] quodque lege cautum fuit in centuriatis comitiis, vt ait Liuius.[l] Ex Tribunis variæ fluxerunt leges, cùm propriæ tum approbatæ. Nam hi magiſtratus, ante valuas curiæ, poſitis ſubſelliis (intrare enim Tribuno plebi curiam non licebat) decreta patrum, attentiſsima cura examinabant, vt ſi qua ex eis improbarẽt, rata eſſe non ſinerent Tribuni.

a lib. 6.
b in 1. c. 10.
c li. 2. ab vrbe.
d li. 2. faſt.
e li. 2. de ciuit. Dei. c. 18.
f li. 1. de bel. ciuit.
g in vitam Coriol.
h in vit. Cat. vti.
i Iuſti. in §. plebiſcita de iu. nat. in inſt. iur. ciuil. li. 1. ti. 2. canõ. plebiſcita. 2. diſt. Põpon. in l. 2. §. iiſdẽ tẽporibus de orig. iur. li. 1. P. tit. 2.
K li 10. noctium atti. c. 20. & li. 15. c. 27.
l in 3.

Qua ratione veteribus ſenatuſconſultis T. litera ſubſcribebatur, vt ea nota ſignificaretur, illa Tribunos quoque cenſuiſſe, vt author Valer. Maxim.[a] Propriæ autem illorum leges, Plebiſciti nomen habebant. Quarum exempla quædã proſtãt, vt illud, quo modus xeniis Magiſtratuum imponitur, apud Vlpian.[b] & Mo- 7
deſtinum.[c] Tribunis pleb. etiam permiſſum à Senatu, creare alios duos è plebe poſſe, qui illis ſubminiſtrarent, quicquid opus eſſet, & lites eorum permiſſu, diiudicarent: Ædiúmque ſacrarum, locorum publicorum, atque annonæ curam haberent: & hos miniſtros & ſocios Tribunorum appellabant, poſtea autem, ab vno horum officio, Ædiles vocarunt, teſte Dionyſio Halicarnaſſęo.[d] Rurſum Ædi- 8
lium duo fuerunt ordines, vt Plutarcho placet,[e] vnus à quo ſellis curuipedibus, ius dicebatur. Ad hos Ædiles, & ad ædes quibus præerant, vt ait Varro[f] ſcita ſua plebs deferebat: vt Conſules ſua in ædem Cereris teſte Liuio.[g] Tres autem actiones naſcebãtur ex edicto Ædilium, Redhibitoria, In factum & Quanto minoris vt ait Azo, in ſua ſumma.[h] Horum edicto cauebatur, vt animalia ſana venderẽtur.[i] Horum etiam cura fuit, cum Triumuiris

&

a *N.2.c.1.*
b *in l. ſolet. l.6. de offic. proconſ. & legat. li. 1. P. tit.16.*
c *in l. plebiſcito. l.18. de offic. præſid. li. 1. P. tit.18.*
d *lib.6.*
e *in vitam Caii M.*
f *de ling. latin.*
g *lib.3. & dicta l.2. § iiſdem tẽporibus de origi. iur li. 1. P. tit. 2.*
h *ad tit. de Ædil. tio edicto.*
i *in l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & cæt. ſequentib. de Aedilitio edicto li. 21. P. tit. 1.*

& Præfectis vigilum, noctu prouidere circa incendia, vt ſcribit Paulus iureconſultus [a]. Notandum autem ædilitias actiones, prætorias non fuiſſe, vt putat Azo, [b] ſequutus gloſſam Rubricariam, longè enim differt prætorum ius ab ędilitio: quòd antiquius ſit, ſeparatáſque habeant actiones: quanuis generale nomen earum, prætoriis tradatur. Poſthæc alius fuit Romanę adminiſtrationis ſtatus. Anno namq̀ue trecenteſimo primo ab vrbe condita, vt ait Eutropius [c] ceſſauit Dictatura, Conſulatus, & Tribunitia poteſtas, ſucceſsítque Decemuiratus, omni, in decem electos viros, trāſlata poteſtate Regia. Tum ſcriptæ fuerunt leges, & mores patrii, & illæ pariter leges quas legati Romanorum ab vrbibus Gręcis, Romam tranſtulerunt. vt narrat Dionyſi. Halicar. [d] Liuius [e] & Diodorus Siculus, [f] & ego in re hac ſequar Halicarnaſſæum, qui in 11. rem latius proſequitur, iungam Liuium. Hi autem ſcribunt, Apium Claudum Conſulem deſignatum, qui deindè vnus ex Decemuiris, creandæ dignitatis iſtius authorem fuiſſe, eundémque finem huic magiſtratui dediſſe. Nam in ſecundo anno, decem legum tabulis iam in primo abſolutis, cum

a in l. 1. de offic. præfecti vigil. li. 1. P. tit. 15.
b in ſūma ad ti. de ædilis. edi.
c li. 1. c. 11.
d lib. 2. & 10.
e in 3.
f lib. 12. bibliot.

plures aliæ ſupereſſent conſcribendæ , is
quòd in præcedentibus ſe prudenter geſ-
ſiſſet,in Decemuiratu etiam anno ſecun-
do retentus, ambitione inflatus, conſo-
cios ad vſurpandam Tyrannidem , iura-
mento adegit. Quamobrem & hi con-
ſtipati ſimul & ornati inſignibus regiis,
in publicum prodierunt: vidítque popu-
lus,pro vno tyranno expulſo decem na- 10
tos: quę fuit prima cauſa abrogandi De-
cemuiratum , poſtquam tribus duraſſet
annis. Huic acceſsit alia , quòd & in bo-
nos quoſque calumniis, exilióque vt ſibi
aduerſos,tollerent:plebémque opprime-
rent.Tertia poſtea,quòd vrbe excedenti-
bus quibuſcunque bonis , bona illorum,
vt reorum publicabant & venundabant.
Hinc quarta,mors proditoriè illorum fa-
cto illata Sicco , Duci Romanorum, qui
decertarat in pugnis centum & vingiti,
ferens ex omnibus præmia fortitudinis.
Ob quod facinus , illorum exercitus re-
bellauit apud Cruſtumeriam,& Fidenas.
vltima autem , quamque ſolam adducit
Diodorus Siculus,Libido fuit Apii Clau- 11
dij,qui L. Virginij filiam matronámque
caſtiſsimam,violare tentauit.DeindeDe-
cemuiris à magiſtratu exturbatis,expun-
ctóque Decēuiratu, rurſum ad Conſules

reditum

reditum eſt. Poſtea tranſlatum imperium ad tribunos militum vrbe euerſa à Gallis
12 Senonibus. Creati enim ſunt, Tribuni militares conſulari dignitate. Eutropio teſte.[a] Feneſtella.[b] Liuio,[c] & Pomponio Iuriſconſ.[d] Sed iterũ, ceſſauit Tribunitia poteſtas, Conſules & Dictatores rurſum reſtituti, & bellis ingruẽtibus, illis abſentibus, Prætores primum iuris dicũdi gra-
13 tia, creati vice Cõnſulum, vt ait Alexãd.[e] ex Pomponio Iuriſconſ.[f] & Liuius.[g] Duo autem prætores, tantum primùm fuerunt: vnus peregrinus, pro his qui in vrbe abundè confluebant: alius, pro vrba-
14 nis ciuibus. Sed priorum Prætorum antiquior iuriſdictio, occupata, in iudicibus ſortiendis, in quæſtionibus habendis, in conſtituendis iudiciis eorum quæ ferè imperij erant, in bonorum poſſeſsionibus dandis, in cautionibus decernendis, & huiuſmodi ſimilibus, vt in ſartis tectis exigendis, de quibus videndus Budęus
15 in poſterior. annotat. in pandectas.[h] Dictus prætor à præeſſendo, vt Liuius ait[i] quòd imperio præeſſet, & noua condere, ſimul & antiqua abrogare, poſſet. Vt etiã Varro[k] ſcribit, à præeundo Prætorem dici, quod præiret iure & exercitu. Ad hunc, vt ait Valer. Maximus[l] deuolue-

a *lib. 2.*
b *de magiſt. c 16.*
c *lib. 9.*
d *in l. 2. §. deinde cũ poſt aliquos annos de orig. iur. li. 1. P. tit. 2.*
e *li. genial. 2. c 15.*
f *dicta l. 2. §. poſtea.*
g *in 6.*
h *ad l. fin. §. iudicãdi quoque neceßitas de muner. & honor.*
i *in 5.*
K *li. 4. de ling. latina.*
l *li. 5. c. 4.*

bantur appellationes Triumuirum collegarum, qui quidem cognoſcebant de cauſis capitalibus & maleficiis, vt ait [a] Varro. Porrò Magiſtratus Triumuiratus 16
exoleuerat, donec rediit infelicißimè ſub Triumuiratu luctuoſo M. Antonij, Lepidi. Et C. Cęſaris: qui renouarũt Scyllæ proſcriptionem, & iterum fuderunt ſanguinem Patritium & Senatorium, vt teſtes ſunt Apianus. [b] Plutarch. [c] Florus. [d] Paulus Oroſius, [e] & Solinus. [f] Tunc enim non Prætor, nec alius quiuis magiſtratus illo Triumuiratum maior, inter Prętores, cùm duo tantum erant, Vrbanus nobilior habebatur, vt ſcribit Plu- 17
tarch. [g] Quanuis vtriſque tunc virgæ ſecuribus cum omni imperio, alligatę, prę-ferrentur, authore Plutarcho. [h] Plures Prætores deinde creati, & quatuor & ſex, ſubinde alij, additis pluribus imperio Romano prouinciis, omnes tamen, à Prætura vrbana & peregrina, originem habuerunt, vt ſcribit Titus Liuius. [i] Quoties autem tot creati ſunt, paſsim videre licet in ſingulis Liuij libris. Rationem etiam numeri aucti, prouincias ipſas populo Romano additas, exiſtimat idem Pomponi. iuriſc. [k] Poſtea, vſurpata à Iulio Cęſare Monarchia, eoque ſublato, Patria, ſuccedenti

a eod. quo ſuprà.
b li. 3. et 4. bellor. ciuil.
c in vit. Ciceron.
d li. 119. epitome. Liuii. & ſequent.
e li. 6. c. 16.
f. c. 3.
g in vitam Dionis.
h in Probl.
i li. 5. Decad 3.
K in dict. l. 2 §. capta deinde Sardinia de origin. iur.

denti Octauio Auguſto Cæſari (cum hic
18 pacaſſet vniuerſam Italiam, & imperium omne) imperij totius patrocinium, commiſit, atque belli & pacis poteſtatem: & inde legitimi Imperatores originem habuerunt, vt ſcribit Sextus Rufus.[a] Iſte, ex Munatij Plācij ſententia, populi & Senatus, cognomen Auguſti primus habuit, Teſte Velleio Paterculō[b] & Suetonio.[c] Hic totum imperium, vt melius regeretur, bifariam diuiſit, & partem ſibi aſciuit, aliam pŏpulo conceſsit: ſibi, illā quæ præſidio indigebat, pacatam autem, populo: vtramque in complures prouincias diuiſit. Decem populi fuerunt preturę: conſulares duæ prouinciæ, Lybia & Aſia. Ad ſuas Cæſar procuratores, Conſulares viros Prętorios, vel ex conſulari ordine, miſit, vt author Strabo[d]. At ſucceſſu temporum, tres tantum poſtea remanſerunt Prætores annui, qui eligebantur iudicio
19 Senatus ex his qui proprium larem Romę habebant, non ex prouinciis, ſecundū ea quæ Valen. & Maximi. ſtatuerunt.[e] Quod autem annui eſſent, & eorum edicta anno elapſo calendis Ianuarij expira-
20 rent, ſcribit etiam Cicero.[f] Tanta autem erat Prętorum authoritas, vt ius Prętorium, Honorarium ius diceretur, vt

a *in epitome.*
b *in poſter. volumine Romanæ hiſtoriæ.*
c *in Octau. c. 7.*
d *li. 17. Geograph.*
e *in l. 2. de offic. prætor lib. 1. C. tit. 43. & in l. 3. tantúmmodo prætores. l. 4. de epiſc. audien. li. 1. C. ti. 7.*
f *3. actiō. in verrent.*

pleriſque Iuriſconſultorum conſtat locis[a] & præcipuè ex l. ius autem ciuile l.6 §, ius prætoriũ eſt de Iuſtitia & iur.[b] vbi à gloſſa multæ afferuntur Prætoris in iure corrigendo, augendo, & iuuando prærogatiuę, ad quam, vt ſingularem, iuuenes remitto, & pariter ad Titul. de offic. Prætor. in C. & in pandectis. & ad l.2. §. eodem tempore de Origine iur. Prætorem etiam vocat Ouidius honoratum,[c] verbáque honoratus libera Prætor habet. Et de Prætoribus, ita ſcriptum in legibus duodecim tabularum. Regio Imperio duo ſunto, ijque præeundo, Iudicando. Conſulendo Prętores iudices, conſules, appellantor, Militię ſummum ius habento, nemini parento: Rurſum iuris diſceptator qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, prætor eſto, is iuris ciuilis cuſtos eſto, huic poteſtati: parento, vt teſtis Cicero,[d] & ſequitur, Quotcunque Senatus creuerit populúſve iuſſerit, tot ſunto.

a §. prætorũ quoque edicta de iur. natur. gent. vel ciuil. apud Iuſtin. lib. 1. inſtit. iur. ciuil. tit. 21.

b *lib. 1. P. tit. 2.*

c *lib. 1. faſt. verſ. 51.*

d *3. de leg.*

CAP. XXXI.

De temporali & perpetuá magiſtratuum gubernatione.

ET vt tandem me ipſum colligam, annotandum ſuperiorum magiſtratuum gubernationes, ferè fuiſſe annuas
1 & temporales, coligeréq; licet ex Paulo iuriſconſ.[a] vel ad nutum Senatus vel populi mutatas: alias ſemeſtres, vt Dictatura: alias quinquénales, vt Ædilium, idem de reliquis, Senatus excepta maieſtate: nam his extra tyrannidem, intactus remanſit, & cũ principibus, & cum aliis, qui principis faſces ferebant. Sicut & a-
2 pud Lacedæmones, apud quos reges non erant ſui arbrirrij, vt quicquid vellent facerent: ſed Senatus adiiciebatur poteſtas, in negotiis ad rempublicã pertinentibus: vt tradit Dionyſius Halicarnaſs.[b] vt non immerito Liuius[c] vocet Senatores Reges: vt & Cicero.[d] dicit Senatum, totius
3 orbis conſilium, atque alibi,[e] ſic ait. Sed vt extremum habeat aliquod oratio mea vt & ego ante dicendi finem faciã quàm vos attentè audiendi, concludam illud de optimatibus, eorúmque principibus ac reipublicæ defenſoribus: vóſque adoleſcentes & qui nobiles eſtis, ad maiorum veſtrorum imitationem excitabo: Et qui ingenio & virtute nobilitatem poteſtis conſequi, ad eam rationẽ, in qua multi homines noui & honore & virtute

a *in l. pars literarum l. 48. de iudiciis. li. 5. P. tit. 1.*
b *lib. 2.*
c *lib. 9. decad. 1.*
d *in fin. Philipicæ 4*
e *orãti. pro P. Seſtio.*

floruerunt, cohortabor. Hæc eſt vna via mihi credite, & laudis & honoris, & dignitatis: à bonis viris & ſapientibus, bene à natura conſtitutis laudari & diligi: noſſe deſcriptionem ciuitatis à maioribus noſtris ſapientiſsimè conſtitutam: Qui cùm Regiam poteſtatem non tuliſſent, ita magiſtratus annuos creauerunt, vt conſilium Senatus reipublicæ proponerent ſempiternum. &c. quæ ſequūtur, 4
verumtamen ſummouebantur ex ordine ſenatores, ob crimen: Quia in lege 12. Tabularum ita cautum. Probrum in ſenatu, ne relinquunto, vt idem Cicero ait[a] & id innuunt Martianus & Modeſtinus[b], quia reatus, omnem dignitatem excludit, ſecundum Conſtan. Gratian, & Valenti.[c] Senatoria etiam exuebatur dignitas, vel ipſis ea ſe libere abdicantibus, vel ſi ad altiorem gradum vocarētur: alias, inter tot magiſtratuum mutationes, Senatus remanſit immutabilis, maieſtate 5
pariter & ordine. Sed & apud Athenienſes, duo fuerunt ordines conſiliorum ſiue magiſtratuum, quos ipſi βουλὰς dixerunt, vt ſcribit Libanius[d]: Præcipuus or- 6
do perpetuus, hic dictus Areopagus: alter quotannis mutabilis, qui dicebatur quinquagenaria curia; qualis apud Venetos

a 2. *de legi.*
b *in l. 2. & 3. de Senator. li. 1. P. tit 9.*
c *in l 1. & 2. C. vbi Senator. vel clariſsimi. l. 3. C. tit. 24 l. quoties l. 14. de dignita. li. 12. C. tit. 1. cū ſim*
d *in orat. Demoſthe. cōtra Androtionem.*

netos quam ipſi dicunt, Quarantiam. Me
6 diolani, & ferè Italia omnis, omnes habet iudices mutabiles. Spartiatæ autem Lacedæmones, habebant primò curiam in quā ſeniorum ordo conueniebat, quā ipſi vocabant Geruſiam. Domum Ephorum & Nomophylacum, cui legum tutela commiſſa erat. Erant & eorum qui Bidiæi appellantur Baſilicæ. Ac in Geruſia quidem ipſi patres fuerunt, quibus reipubl. ſumma, mandata, Fuerunt Ephori & Bidiæi magiſtratus quini vtrique. Bidiæi erant, qui ea quæ Platanista dicuntur, aliáque Ephæborum ludicra, curabant Ephori grauioribus præpoſiti negotiis. Quorum quidem vnus præcipuus de cuius nomine annus deſignabatur: Perinde atque Athenienſes, de eius nomine qui nouem primis pręſidebat, annos diſtinguebant ſuos. hæc Pauſanias[a]. Ex quibus colligitur, Ephoros annuos fuiſſe apud Spartiatas, & apud Athenienſes tēporales quoſdā magiſtratus, alios autē & apud eoſdē fuiſſe cōſilij perpetui. At in Gallia, perpetua officia ſunt in Senatu, à cōſtitutione Ludouici. 11. Regis Galliarū, vt ait Aufrerius[b]. Gaguinus[c], & Guillermus Benedicti[d]. Quodq; à Senatoribus prorogatum ab eodē Ludouico anno. 1498. ad

7 (margin, at "rales quoſdā")

a in Laconi. ſiue in lib. 3
b in conſtit. Gallicæ tit. de exceſſi. offici. § præterea.
l. lib. 10. c. 2.
c in repeti tio. c. Raynūt. in ver. Duas habens filias in prima part. nume. 44.

alios regios magiſtratus, quorum claſſes & nomina diuerſa & varia ſunt, ſicuti & aliæ ſpecies & ordines iudicum, apud alias nationes fuerunt. De quibus qui plura videre deſiderauerit, conſulat Alexandrum ab Alexandro [a], cuius ſcripta referenda non cenſeo, ne falcem, in meſſem mittam alienam, vt plerique faciunt: cùm etiam exiſtimauerim ſuperiora de magiſtratibus à nobis qua potui facilitate collecta, iuuenibus ſeriem præcipuam Magiſtratuum Romanorum, aperuiſſe, quãdo ab vno principe, per tot varios caſus iactatam illorum rẽpublicam, per occurrentes anfractus & veluti per cuniculos, ad vnum principem, ſcilicet Cæſarem vſque veluti filo Theſei, ex Dædalo & latebris perduximus.

a *lib.4. c. xi.*

CAP. XXXII.

De his quæ princeps, concedendo Magiſtratibus iuriſdictionem, ſibi retinuit: & generaliter de magiſtratuum claßibus.

FVIT apud Romanos, in more & ſanctionibus priſcis poſitum, quandiu 1
penes populum erat imperium, vt magiſtratus illius ſuffragiis crearentur, qui tẽporalibus gubernationibus, faſces imperij

perij vel reipublicæ, vel iudiciorum ſub-
2 irent. Huius rei gratia comitia habita, in quibus præter modum virtutis, ambientes magiſtratus, qui candidati dicebantur populo ſeſe offerebant & benignius quẽque etiam de fæce plebis, verbis interpellabant, demulcebantque & ſæpe muneribus corrumpebant: atq; vt modeſtiores & magis innocui, populo qui externis facile decipitur & mouetur, apparerent, abſque tunica in forum deſcendebãt, teſte Plutarcho [a], aliqui, interdum ſeſe proſternebant ipſi populo, vt ſcribit Cicero [b]. Creabantur autem magiſtratus maiores, Centuriatis comitiis, minores vero Tribunitiis; vt ſcribit Gellius.[c] idq; menſe Martio: vt notat Macrobius [d]. Ouidius [e]. Liuius & Cicero [f]. Diſplicuerunt tamen hæc comitia aliquando & merito, quòd ea varios æſtus, motus, & anfractus haberent, non minus quam ſęuum mare vel Eurypus. Fueruntq; antiquis ſapientibus inuiſa, vt refert idem Marcus Tullius Cicero [g], eo quod nullus in his meritorum vel perſonarum obſeruaretur gradus: licentia autem nihilominus hæc conceſſa, vt ſaltem populus, qui duræ ceruicis eſt, pudore, magiſtratibus quos ipſe ſibi delegiſſet obtẽperaret.

a *Plutarc. in vita Coriolani.*
b *Cicer. pro C. Plancio.*
c *Gelcius lib. 13. c. 14. et li. 15. c. 27.*
d *Macrob. lib. 1. ſaturnal. c. 12.*
e *Ouid. lib. 1 faſt. verſ. 52. ibi eſt quęq; &c.*
f *Liuius decad 4. lib. 1 & lib. 9.*
g *Cic. pro l. agraria cõtra Ruff. Tribunum pleb.*
h *Cice. orati. pro Muræna & orat. oratio. pro Cneio Plancio.*

Cæterum tranſlata in principem vnum 3
Romanum poſtea poteſtate, fuit & crean
dorum magiſtratuum ius, à ſuffragiis in
eius authoritatem tranſlatum: vt teſtis
Vlpian.[a] Ad huius exemplum, & cæteri
principes ferè authoritatem & clauum
gubernationis adepti. Princeps autē ma- 4
giſtratus conſtituens, non omnia quæ po
teſtatis iuriſdicundi, neque paria omni-
bus iudicibus diſtribuit, ſed quædam pro
modulo ſuæ voluntatis cōceſſit, quędam
ſibi reſeruauit[b]. Retinuit enim in primis
ſibi ſummũ imperium, in quo legis con-
dendę poteſtas ſita eſt, nulli alij generali-
ter conceſſa. Secundo concedere ætatis
veniam, ad ſolum principem pertinet [c].
Tertio, ſolus princeps, relegatum vel exu
lem reuocare poteſt, & commeatum vel
remeatum tribuere, vt ſcribit Marcel-
lus [d]. In Gallia etiam rex alia retinuit, vt 5
indulta quæ vocantur, diplomata vel co-
dicilli veniales, *Lettres de grace*, quæ quidē
ab alio quam ab eius cancellario, non cō-
ceduntur, quamuis iure ipſo, crimina ſint
ſine pœna: qualia homicidia quę in repel
lenda vi illata, ad tutelā ſui committi ac-
cidit, vel caſu, vel improuidè fiunt: quæ
quamuis pœna iure ipſo non vindicentur
capitali, tamen in Gallia puniuntur, niſi à
Regia

a vl. l. 1. ad leg. iul. de ambit.

b imperat. Conſtan. in l. 1. & Iuſtian in l. fin. de leg. lib. 1. C. tit. 17.

c Conſtan. Cæſ. in l. 2. de his qui veniā ætatis impetrauer. li. 2. ti. 45.

d in l. relegati. l. 4. de pœnis li. 48. P. ti. 19

Regia authoritate pœnæ immunitas de-
tur. Súntque alia quæ princeps quotidiè
retinet, vt ius exigendarum pecuniarum,
& vectigalium inſtituendorum. Item
iuriſdictionis incrementa, & alia pleraq;
quæ vſus docebit. Verùm & plura quam
retinuerit, magiſtratibus princeps com-
municauit: maioribus, maius imperium,
iuriſdictionem, & poteſtatem amplio-
rem, vt apud Aurelium Iuriſconſult [a]. Et
apud Papinianum [b]. Et hi ſunt, quibus da-
tur publici iudicij adminiſtratio, & vt lo-
quuntur interpretes noſtri, quibus con-
ceditur ſimul merum & mixtum impe-
rium. Minoribus autem magiſtratibus,
quod minus eſt, conceſſit princeps impe-
rium: Quale eſt apud Iulianum Impera-
torem [c], vt olim magiſtratibus munici-
palibus, actio tantum, & poſſeſſio daba-
tur à Prętore in cognitione iudicij de dã-
no infecto, cætera ſibi prętore reſeruante
6 teſte Vlpiano [d]. Differentia autem horũ
iudicum fuit antiquitus hęc, vt Maiores
Magiſtratus dicerentur, ſecundum Var-
ronem [e]. Conſul, Prætor, Cenſor ad cuius
arbitrium recenſebatur populus, item
Ædilis, Quęſtor, Tribunus Militum,
Tribunus plebis, Dictator, Magiſter equi
tũ, reliquis pro minoribus habitis. Et fuit

a *in l. 1. de offici. præfecti prætor. li. 1. P. tit. xi.*
b *in l. 1. de officio eius cui mãdat. eſt iuriſdic. eodẽ lib. P. tit. 21.*
c *in l. fin. de pedaneis iudici. li. 3. C. tit 3.*
d *in l. 4. §. Duas, de dãno infecto. lib. 39. P. tit. 2.*
e *lib. 4. de lingua lati.*

diſtinctionis vna generalis formula hæc inter Romanorum iudicum claſſes. Alia 7
autem, quę propius ad Hebręorum Magiſtratuum pertinere videtur ordines. Hi enim diſtribuunt iudices & iudicia per duas claſſes, vt tradunt in quarta parte Talmud, quæ dicitur סדר נזיקן ſeder nezikin ideſt ordo nocumentorum. In tractatu vel lib. 2. quem vocant ſua lingua מסכת סנהדרין maſſecheth ſanedrin, id eſt Tractatū iudicum ordinariorum, vbi ſunt. 14. capita, quæ ipſi dicūt pirke.
Vnam claſſem dicunt, דיני נפשות dine 8
nephaſcoth, id eſt, iudicia animarū. Aliā, דיני ממונות dine mamonoth, id eſt, iudicia pecuniarum. Nos cum iuriſconſultis dicemus, iudicia criminalia & ciuilia, ſiue etiam vt ipſi pecuniaria. Criminum iudex, extra crimina principaliter decernere & cognoſcere non poteſt ſicut & monet Vlpian [a]. Dictus & hic Latrunculator. Et iudex maleficiorum, & antiquis 9
Triumuir & Quæſtor. vt ait Vergilius [b].

Nec verò hæ ſine ſorte datæ, ſine iudice ſedes,
Quæſitor Minos vrnā mouet: ille ſilentū
Cōſiliūq; vocat, vitaſq; & crimina diſcit.

Atque Claudianus inquiſitionem, & curam illius exprimit

Quæ-

a *in l. ſolemus l. 61 §. latrunculator de iudiciis li. 5. P. tit. 1.*

b *li. 6. Æneid. verſu.* 430.

--Quæſitor in alto
Cõſpicuus ſolio, prętẽtat crimina Minos.
Nos etiam hunc iudicem poſſumus dicere, *le Preuoſt*, in cuius locũ, eo abrogato of-
10 ficio, Rex noſter Carolus IX. Viceſeneſchallos, vt vocãt ſubrogauit anno 1563. Mutato ſolum nomine, ſed vt verum fateamur, remanente eadem ſolicitudine & iuriſdictione. Latrunculator tamen, limitatam habet criminum & perſonarũ cognitionem, neque vt reliqui Quæſtores criminum, de omnibus poſſunt ius dicere: prout cõſtitutionibus Regiis cautũ & determinatum eſt, item in iuſſionibus
11 comitiorum Aurelia. Ciuilia iudicia ſunt per antitheſin, quæ criminalia non ſunt: eſtque titulus in iure de vtroque. Quando ciuilis actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri poſſit[a]. Inter ciuiles iudices, quidam ſunt, qui limitatam in cognitionibus habent quantitatem. Veluti apud Iuſtinianum trecentum ſolidorum[b]. Et hoc in regno, creati fuerunt iudices & magiſtratus, Henrici Regis huius nominis ſecundi tempore,
12 dicti præſidiales vel præſidiaulx, qui citra appellationem omnimodam, liberum ius habent iudicandi decernendíque de negotiis ciuilibus, non excedentibus ſum-

a *lib. 9. C. tit. 31.*

b *vt in §. & indicare, de defen. ciuitatum in Authent. colla. 3. tit. 2.*

ſ

mam vel æſtimationem, 250. librarum turonenſium: item de cenſibus annuis, vſque ad ſummam ſemel & annuatim ſoluendam, decem librarum. Sed & interlocutoriè & per modum prouiſionis, vſque ad ſummam quingentarum librarum. extant hac de re Regiæ Henrici prædicti conſtitutiones euulgatæ anno 1551. menſe Ianuarij, cum prorogationibus eiuſdem anni, & menſis Martij, & ſequentium annorum ſub Rege nunc regnante Carolo IX. anni 1566. Sic etiam antiquitas, de minimis rebus appellationem ademit: ſi decem librarum 13
ſummam non excederent, vel earum æſtimationem, id iubēte Iuſtinian.[a] Quod tamen iure canonico receptum non eſt, ſed liberè ab omnibus etiam minimis cauſis, prouocatio permittitur, ex ſanctione Alexandri 3. Pontificis[b], ſicut & diuerſa eſt in aliis quæ ad prouocationis tractationem pertinent, canonici iuris & ciuilis, conſideratio. vt ſcribitur ab eodem Alexandro tertio[c]. Ex horum iudicum diſcretione, nata eſt phraſis loquēdi vſurpata. agi criminaliter vel ciuiliter. vt apud Valen. & Theodoſ. Cæſares[d]. Vix autem iſtæ notiones confunduntur, nec ſimul agitantur in eodem tribunali, niſi

a in §. illud De appell. in auth. col. 4. tit. 2.

b in c. de appellat. c. 11. de appell. li. 2. decretal. tit. 28.

c in c. ſuper eo. c. 12. eo. de appella. vbi interp. rationem diuerſi. reddunt. adde cano. anterior. cauſ. 2. quæſt. 6. in ſecūda parte decre. & vidēda lex Iuſtiniani, in offerendis l. 35. de appel. lib. 7. C. tit 62.

d in l. final. ad legem Cornel. de falſis lib. 9. C. tit. 22.

niſi cognitio criminis contingenter, vel vt loquuntur doctores incidenter, ad iudicem ciuilem vel contrà perueniat, tuñc enim ab eodem tractari poteſt: veluti præfectus vigilum, de furto cognoſcens furtum rectè reſtitui iubet. apud Iulianum[a]. Atque poteſt etiam interdum pro vna & eadem re, agi & ciuiliter & crimi-
14 naliter: ita tamen vt altera via electa, ea pendente, alteri iter præcludatur, vt proponitur exemplum, à Valen. & Gratian. Cæſar[b].

Cap. XXXIII.

Cur ciuilia iudicia pecuniaria dici poſſunt.

1 SEd quia in ſuperioribus dictum eſt, ciuilia iudicia dicta pecuniaria, expedit etiam cur ita dicta ſint paucis docere, ne iuuenibus defuiſſe in hoc videamur. Sciendum itaque, omnium trium idiomatum præcipuorum proprietatem, idem nobis inſinuare. De Hebræis primum dicendum, quia illorum idioma antiquius eſt. vt potè quòd in domo Heber, in generali illa linguarum diſtinctione vel confuſione, puritatẽ ſermonis & vitę remãſiſſe ꝑhibeant. Porrò Heb. ciuilia iu-

a *in l. interdum, l. 58. §. qui furtũ de furtis. lib. 47. P. tit. 2.*

b *in l. Damus. l. 23. dicto tit. ad leg. Cornel. de falſ. C. & in l. 1. quando ciuil. actio crimi. præiudic. l. 9. C. tit. 11.*

dicia dicunt, iudicia mamonoth. vt Prædiximus. Quia apud Rabinos & Syriacè, mãmonæ appellatione, facultates bonorum, diuitiæ, pretium & vtilitas continentur, vt in Targum geneſ.37.exodi 21. Numeri.31.Pſalmo.118. prouerb.3 & ita in euangelio Matthæi ſumitur[a], non poteſtis ſeruire Deo & Mammonæ. & apud Lucam[b] facite amicos de mamona. Hebræi purè loquentes vocant Mamonah, item omnem poſſeſſionem alio vnico & generali nomine מקנה Mikneh[c], à verbo קנה Kanah quod ſignificat, poſſedit, 2
acquiſiuit. Græci autem hæc omnia vocant vno verbo χρήματα teſte Ariſtotele[d]. χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. id eſt, χρήματα ſeu pecuniæ dicuntur omnia, quorũ valor nummo menſurari poteſt. Numiſmate autem omnia æſtimari poſſe, nemo dubitat: vt idem ait Ariſtoteles[e], μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. menſurantur omnia numiſmate. & Paulus Iuriſconſultus[f]. item Xenophon in principio œconomicorum id probat. vbi χρήματα dicit omnem οὐσίαν καὶ κτήματα, & βοσκήματα, continere. id eſt, omnem ſubſtantiam, poſſeſſiones, armenta & cenſus, opes & bona fortunæ, παρὰ τὸ χρήσιμα εἶναι. quòd vtilia contineat. Et hinc receptum

a *c.6.*

b *Luc. 16.*

c *vt geneſ. c.13. in princi. Geneſ. 26. & Iere.c.32.*

d *4.ethic. cap.1.*

e *in 5.ethi. cap.5.*

f *in l.1.de contrahẽd. emption. lib.18.P. tit.1.*

ver-

verbum χρηματίζω, pro Decerno, ſtatuo de rebus ciuilibus, iudicio. vt apud Plutarchum[a]. χρηματίζοντες τοῦ καμίλλου ἐπὶ τῆς
3 ἀγορᾶς. dũ Camil. in foro iura dat. Et ſæpe idẽ reperitur apud Lucianum. Eadẽ & apud Latinos exprimuntur per pecuniam, quæ apud Hebræos & Syros per mamonah, & mikne. Et apud Hellines p χρήματα Nam quæcunque patrimonij noſtri ſunt, pecuniæ appellatione cõtinentur. Significaríue poſſunt, teſte Paulo[b]. Hermogeniano[c] & Vlpiano[d], & ita Cicero[e], is, inquit, à vobis iudices hîc expoſtulat, vt quoniam alienam pecuniam tam plenam ac præclaram, nullo iure inuaſerit, quoniámque ei pecuniæ vitam Sexti Roſcij obſtare ac officere videatur, deleatis ex animo ſuo omnem ſuſpicionem, metúmque tollatis. Et addit: ſeſe, hoc incolumi, non arbitrari huius iuuenis, tam amplum patrimonium & copioſum, poſſe obtinere. vbi interpr. patrimoniũ, quod antè pecuniã nominauerat[f]. Itẽ in Verrem, pecuniam poſuit pro hæreditate. Et de finibus[g], pro omni genere bonorum. Pecunia autem ita dicta, quòd
4 prima patrimonij ſpecies, cœpit ex pecudibus, & à pecu patrimoniũ & pecunia antiquitus dicta, vt ſcribit Varro[h], &

a in vita Themiſt. & in Cam.

b in l. pecuniæ verbum l. 3. de verbor. ſigni. lib. 50. P. tit. 16.

c in l. pecu. nomine l. 222. eo. ti.

d in l. pec. verbum.

e pro 6. Roſcio.

f in Actio. 3.

g lib. 2. de finibus.

h lib. 5. de lin. lati.

Diuus Auguſtinus[a], cùm prouentus facilè accedat patrimonio ex pecudibus, vnde conflatæ diuitiæ, Iacob, Abrahæ, &
Loth[b], & Nabalis, mariti Abigail, qui ha- 5
bitabat in ſolitudine Maon[c]. Tales Nomadum, ex pecoribus opes, authore Strabone[d]. Quæſtuoſiſſima námque eſt in ruſticatione, paſcendi ratio. vt ſcribit Columella[e]. Quo circa nomine peculij & pecuniæ, hinc orta ſunt, nempe à pecore, quoniam id ſolum antiqui poſſederunt.
Adſtipulatur Marcus Varro[f], addítq; an- 6
tiquam paſtoriam fuiſſe vitam, & ab hac, ad agriculturam fuiſſe gradum: quòd corroboratur geneſis mundi libro[g], vbi traditur Abelem fuiſſe paſtorem ouium, & Cainum agricolam: quódque placuerit
magis Deo Abel, quam Cain: quemad- 7
modum, & qui à Deo ſelecti ſunt, fuerunt etiam paſtores. Atque filij Iacob Patriarchæ, etſi Ægyptij vt improbi, deteſtarentur paſtores, tamen ſe eſſe paſtores ab infantia, profeſſi ſunt Pharaoni[h]. & Rachel oues paſcebat[i]. Et Ioſeph agnos, & fratres eius, oues[k]. Moſes, à domo Pharaonis exul, paſcebat oues Ietro[l]. Dauid
pauit oues patris[m]. Amos propheta 8
paſtor[n] & alij. Idcirco antiquitatis huius imaginem, retinuit numiſma, vel nummus,

a *de doct. Chriſti. & in canon. totum c. cauſ. 1. quæſt. 13.*
b *Gen. 30, & 31.*
c *1. Regum, c. 25.*
d *lib. 6. & 7. Ge.*
e *lib. 6. de re ruſtica in princip.*
f *lib 2. de re Ruſtica. cap. 1.*
g *c. 1. Gen.*
h *gen. 46. & 47.*
i *Geneſ. 29.*
k *Geneſ. c. 37.*
l *Exod. c. 3.*
m *1. Regū. c. 16.*
n *Amos. c. 1.*

mus primum excuſus charactere bouis & ouis.teſte Plinio[a]. dictúſque pecunia. *a li.5.nat. hiſt.*

9 Et olim etiam Romanorum vectigalia pecuaria dicta. Sic & numiſmata χρήματα dicta vt ſcribit Iulius Pollux[b]. vt etiam Euripides accipit in ſupplicibus[c], & in Ἔργοις Heſiodus[d], dum ait χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι, id eſt pecunia eſt a-

10 nima, miſeris hominibus. Et pariter apud Iureconſultos à pecunia vel pecu, patrimonium dicitur & peculium[e]. docuit etiam Vlpianus[f].

b *lib.3.c.1.* c *act.3.& alibi.* d *li.2.ver. 420.* e *in Rub. de pec.* f *in l.cogi. l.16 ad ſenatuſconſul.treb. lib.36. P.tit.1.*

Cap. XXXIIII.

De iudicum claßibus Iudæorum & eorum ritibus in eligendis magiſtratibus.

1 Iterum autem diſtinguunt Iudæi, ſuarum legum diſpenſationem in tres iudicum claſſes, ſiue vt ipſi loquuntur domus. Prima apud illos dicta, בית דין של עשרים ושלשה Beth din ſchel eſrim vſceloſchah, Domus iudicij viginti trium, (ſcilicet iudicum) aliter conſilium paruum, & lingua illorum סנדררי קטנה ſanhedri Ketanah. vbi maiores cauſæ criminales ventilabantur, & iudicabantur. Alia erat בי־ דין של ושלשה Beth din ſchel vſcheloſchah. id eſt,

domus iudicij triumuirũ. ad quam mino-
res cauſæ, vt furti, iniuriarum priuato-
rum, & dine mamonot deferebãtur ter-
minandæ. Tertia Claſsis illorum, erat
maius tribunal: ad exemplum Areopagi
Athenienſis. dictum apud illos סנהדרי
גדולה Sanhedri gedola vel conſiliũ ma-
gnum, בית דין של ע״ב עם ואחד. i. domus
iudicij ſeptuaginta vnius. vbi tantum ſa-
cerdotes & reges, & ſumma arduáue ne-
gotia, iudicabantur. Et ibi reus poſtulatus
Herodes Rex, quòd Ezechiam prædo-
a *lib. 14. anti. c. 17.* nem occidiſſet, ſi credamus Ioſepho[a]. &
Caninio, qui hæc & plura tradit excerpta
ex dicto capite, ſinedrin, ex Talmud ſe-
cunda parte, quamuis ille tacito loco, re-
b *canon. in annot. noui Teſtamenti, C de Raka.* ferat idipſum[b]. Septuaginta autem vnius
claſsis, ad imitationem reipublicæ Mo-
ſaicæ priſcæ, formam accepit. Quia vt ſu-
pra docuimus ex lib. numer.[c] dictũ Moſi 2
c *c. 11.* à Deo fuit, congrega mihi ex ſenioribus
ſeptuaginta viros, qui quidem cum Moſe
fuerunt 71, penes quos legis ſtatuendæ,
erat poteſtas, & citrà appellationem, gra-
uiorũ negotiorũ: quorũ ſi aliquis morere-
tur, ex inferioribus ſubſelliis, aliiſque or-
dinibus, alius eligebatur p manuũ impoſi-
tionẽ Triũ aut quinque virorũ magni cõ-
ſilij túncq; Rabi dicebatur. Sicuti & apud

Romanos

Romanos id fuit ex lege duodecim tabularum obſeruatum, cum ea cautum fuiſ-
3 ſet in hæc verba: Magiſtratibus minoribus, ad ampliorem honoris gradum, primus aſcenſus eſto. teſte Cicerone[a]. Quod per Prætoris edictum ex parte renouatũ inuenitur, apud Modeſtinum.[b] quia ex iam electis, magis probatus fieri debet[c]. Neque enim melius poſſet electio fieri, quam ex iam approbatis: cũ neq; par ſit, niſi pręſtantem eligi. vt ait Euripides.[d] his verbis. Μηδὲν ἂν χερὸς ἕκατι προστάτην θείμην χθονὸς, μηδ' ὅπλων ἄρχοντα, νοῦν χρὴ τὸν στρατηλάτην ἔχειν πόλεως, ὡς ἄρχων ἀνὴρ πᾶς, ξύνεσιν ἢν ἔχων τύχῃ. id eſt, Neminem inquit, ego rei & officij gratia, terræ crearim præſidem, Neque militiæ ducem: Nam imperatorem, ſagaci mente conuenit eſſe præditum, Et vt omnibus præſidentem, habere oportet conſuetudinem cuiuſque, & ciuitatis. Hæc ille. vt autem Iudæi ſuis magiſtratibus authoritatem, & ſymbolum maieſtatis in hac electione darent, occidebantur à viginti tribus iudicibus, quin-
4 que animalia. Lupus, leo, vrſus, pardus, ſerpens, ídque mea ſententia ad monendum electum, à natura animalium horum, eſſe abſtinendum in tam celebri conſiſtorio: Nempe à rapacitate, ſuperbia, vindi-

a 3. *de legibus.*

b *in l. vt gradatim l. 11. de muneri. & honor. lib. 50. P. ti. 4.*

c *cano. legi 93, distinction. in 1. parte decret.*

d *in Iphigenia actu. 2. verſ. 81.*

cta,ſimulatione,deceptione. Et aliis vitijs de quibus ſcribit liber Sinedrin, & meminit Quinquarboreus in ſcholijs verſionis Targum Lamentationis Hieremiah. Fuerunt enim edocti antiqui Hebræorum,tùm lege diuina tùm experientia rerum, quam plurima iudicibus occurrere poſſe, quæ mentes eorum præſtringunt, & ſæpe vſque adeo impia, vt nec etiam à feris interdum abeſſe videantur. Quocirca illos admonere per necem ferarum voluerunt. Et hæc ad mores benè inſtituendos iudicum,obſeruarunt Hebræi.

Cap. XXXV.

De his quæ ab optimis iudicibus obſeruari debēt & quòd ſapientia in illis deſideretur,& quid ſit ſapientia.

SEd ne Chriſtianæ Reipublicæ gubernatio, deterior illa Iudæorum videatur,Nos non pigebit inſtitutionem verorum magiſtratuum, prout ſentimus explicare.eo lubentius quod noſtra Eunomia,hinc radices ducat, cùm neque præceptũ de quo loquimur,SVVM CVIQVE TRIBVERE,ſine his excoli poſſit.Neque vlla ciuitas, re vera ciuitas erit,niſi recto ordine iudicia fuerint conſtituta, vt ait Plato

Plato[a]. Et vt ſcribit Agapet.[b] δυσθήρατος ἐ- a 6. de le-
στὶν ἡ τοῦ δικαίου εὕρεσις. ῥαδίως ἐκφεύγουσα τοὺς μὴ gibus.
λίαν προσέχοντας. Difficilis captu eſt, iuſti b in admo-
inuentio, faciléque effugere ſolet parum niti. ad Iu
1 animaduertentes. Eligendi igitur Magi- ſtinia. nu-
ſtratus, viri, legum doctrina, & rerum ex- me. 42.
perientia præditi exemplo Iuſtiniani[c], c in l. 1. de
qui ſint puræ & immaculatæ vitæ, nam Iuſtinian.
& hoc Ethnici inquirebánt. atque eius o- Codi. con-
ſtendendi, & probandi gratia, qui per ſuf- fir.
fragia, magiſtratus Romanorum petebãt
albis induebant ſe veſtibus, candidatíque
prodibant vt ait Blondius[d]. cùm hic co- d lib. 3.
lor purus, non alio extraneo, quam albo Triumphã-
naturali infectus, quandam animi inte- tis Romæ.
gritatem repræſentaret. Meminit etiam
Liuius[e]. Non tamen candor veſtium, ſed e lib. 4.
animi quęrendus eſt. Quódque probabi- Decad. 2.
tur per ea quæ ſequuntur. Si eligantur
2 viri ſapientes, timentes Deum, in quibus
ſit veritas, & qui oderint auaritiam. vt
ſcribitur in Exodo[f]. Quæ quidem ex- f c. 18.
plicanda nobis. vt poſthac magiſtratus,
per ea, veluti aurum lapide lydio, proben
tur: & vt iuuenes mei amantiſſimi, qui
ad Rempublicã aſpirant, caueant ea, quæ
his officiũt, & animũ totis viribus, in his
quæ ad illa viã dirigũt, aſſueſcant: Primũ
igitur explicandum eſt, vt ſint ſapientes,

Sapientem autem dici exiſtimat Accurſius [a]. eum qui plenum habeat animi iudicium. Hoc tamē in loco, forſan rectius dicetur talis eſſe, qui iuſtè & benè viuit, benéque viuendi habet cognitionem: nā vt ait Horatius[b]. Sapientia prima, ſtultitia caruiſſe. vel ſecundum Terentium[c].

Iſtud eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt

Videre, ſed etiam illa quæ futura ſunt, proſpicere.

Adde ſapientiæ eſſe, motibus animi non 3 ſubiici, & faciem & animum regere: vt ait Calliſtratus,[d] vt ſupra in hoc iſto libro cum de honeſtate loquebamur diximus. vt etiam admonuimus, manus & oculos, continentes habere debere, ex Sophoclis exemplo citato à Ciceron.[e]. Quæ omnia, ad conſtantem ſapientię pertinent naturam, ſicut & ea officij iudicis anacephalęoſis quæ fit à Iuſtinia.[f]. Oportet inquit (Scribens Tribuniano quæſtori) te purè ſementem adminiſtrare, & ſine omni ſuffragio, mundas ſeruare Deo, nobíſque & legi manus: & nullum contingere lucrum, neque maius, neque minus: neque captioſum quicquam contra ſubiectos facere negotiatione: ſed contentum eſſe ſolis tibi à fiſco miniſtratis:

& tam

a In l. dicem proferre. l. 32. in §. coram in prima gloſſa de recep. arbi. lib. 4. P. tit. 7.

b lib. 1. epiſtolarum epiſt. 1.

c in adelphis act. 3. ſcæna. 3. ver. 32.

d in l. obſeruandū, l. 19. de offic. præſid. lib. 1. P. tit. 18.

e 1. officior.

f in § oportet igitur. De Mandat. principum, in authentic. col. 3 ti. 4.

& tam per te quam per eos qui circa te ſunt, purum eis vndique ſeruare ius. &c. & ſecundum Iuuenalem[a].

Paulatim vitia, atq; errores exuit omnes,
Prima docens rectum ſapientia.
Et rurſus eod.[b]
Magna quidem, ſacris quæ dat præcepta libellis.

4 Victrix fortunæ ſapientia. Ex Stoicorum autem ſchola, agnitionem humanarum rerum & diuinarum, ſapientiam vocantium[c], ij tantummodo dicti ſapientes qui ſuperna, mentis acie requirunt, & qui quærendi ſagaci diligentia, comprahendunt, & quantum viuendi perſpicuitas præſtat, imitantur : in hócque ſolo eſſe exercitia virtutum dicunt, quarum officia hic diſpenſant, vt ſcribit Macrobius[d]. Iſtę itaque omnes ſapientiæ qualitates, magiſtratuum debent eſſe comites. Quiá, vt ſcribit Cicero[e], ſeruari Iuſti-
5 tia, niſi à forti viro, niſi à ſapiente, non poteſt. Quocirca & Stoici illud ſæpe in ore habebant, Sapientem, ſemper gerere magiſtratum. ideóque dixit iocando Aulus Albinus ad Carneadem, ego tibi Prętor eſſe non videor, cum ſapiens nó ſim, cuî reſpondit Carneades, mihi quidem non autem huic Stoico, ſcilicet Diogeni,

a *Satyra.13 verſ.189.*
b *verſu.19.*
c *vt ait Cicero.2.offici.*
d *in Somnium Scipionis Ciceronis lib.1. c.8.*
e *6.de finibus.*

a *lib.4.aca demicarũ quæſtionũ.* b *3.de orator.*

teſte Cicero[a]. Ex quibus & improbanda quædam Philoſophorum hæreſis, qua dictum, ſapientem verſari non debere in repub. quam etiam reiicit, Cicero[b]. Manauit námque hæc ſententia potius ex otio, & puſillanimitate grauia audendi, quam ex philoſophia. Cùm enim reſpublica ſine delinquentibus & iurgijs eſſe non poſſit, propter hominum duram ceruicem & varios mores, & pronam ad nocendum facilitatem naturæ: ita fieri non poteſt citra periculum humanæ naturæ, & ſine eius breui internecione, quin & magiſtratus, velut ſapientiores ad componendam tantam, & plerúmque inutilem hominum fæcem, non exigantur. Cócederem enim, rebus omnibus exæquatis, & tranquillis rebus & perſonis, ſublatíſque officiis mutuis, ſapientiam, vbi pedem poneret, non habiturã: neceſſitas namque iuris tolleretur, diſcrimine omni & rerũ delectu remoto. Sed quia id fieri nequit, ideo ridenda opinio & eius authores, vt ſcripſit contra Ariſtonem Chryſippus, & Cicero[c]. Et idem alibi[d]. Quàm grauis verò inquit, quã magnifica, quàm conſtans perficitur perſona ſapientis! qui, cùm, ratio docuerit quod honeſtum eſſet id eſſe ſummum bonum, ſemper ſit neceſſe eſt

c *lib. 4. de finibus bonor.* d *de finibus in fine.*

beatus

beatus, veréque iſta nomina poſſideat quæ ab imperitis irrideri ſolent. Sed & qui iuſtitiam exercet, qui ius reddit, penè diuinus ex mortali efficitur, tùm Iuſtitia, vt in primo docuimus, Dei ſanctiſſima ſit ordinatio & munus: & eam ob cauſam cùm ſolius Diuini ſit, ſapere & intelligere, vt ait Ariſtotel.[a]. neceſſum eſt ſolos ſapiẽtes magiſtratū gerere, non alios. Hi enim vt ait Cicero[b]. & ſoli reges, diuites & formoſi, dici merentur. & de hoc vidẽdus Petrus Victor[c]. Et in apophthegmatis Antiſthenis legitur, Antiſthenẽ dixiſſe, ſapientẽ ſibi ſufficere: eo quod omina quæ aliorum ſunt, & huius ſint: quod & ſcribit Plutarchus[d]. vnde tales reipublicæ curandæ aptiores, in quibus affectiones rerum ab vſu proprio emortuæ. Quia vt ſcribit D. Ambroſ.[e]. Sapiens nihil alienum, nihil quod eſt virtuti incongruum, poſtulat: & quocunque acceſſerit, ſua omnia: totus mundus ei poſſeſſio, vbique ciuis, nuſquam ſe peregrinum nuſquam hoſpitem ſe iudicat. Quamobrem iurè Lucretius[f], dixit de hac admiranda rerum adminiſtratione & Sapientia, hæc quæ ſequuntur.

Dicẽdum eſt, Deus ille fuit, Deus inclyte
Memmi .
Qui princeps rationẽ vitę inuenit eã, quę

a *lib. 4. de parti. animal c. 10.*
b *in Luculło.*
c *lib. variarum lectio. xi. c. final.*
d *lib. de tranquillitate animi.*
e *epiſtola 35. ad Conſtantinum.*
f *lib. 5. verſu. 8.*

teſte Cicero[a]. Ex quibus & improbanda quædam Philoſophorum hæreſis, qua dictum, ſapientem verſari non debere in repub. quam etiam reiicit, Cicero[b]. Manauit námque hæc ſententia potius ex otio, & puſillanimitate grauia audendi, quam ex philóſophia. Cùm enim reſpublica ſine delinquentibus & iurgijs eſſe non poſſit, propter hominum duram ceruicem & varios mores, & pronam ad nocendum facilitatem naturæ: ita fieri non poteſt citra periculum humanæ naturæ, & ſine eius breui internecione, quin & magiſtratus, velut ſapientiores ad componendam tantam, & plerúmque inutilem hominum fæcem, non exigantur. Cõcederem enim, rebus omnibus exæquatis, & tranquillis rebus & perſonis, ſublatíſque officiis mutuis, ſapientiam, vbi pedem poneret, non habiturã: neceſſitas namque iuris tolleretur, diſcrimine omni & rerũ delectu remoto. Sed quia id fieri nequit, ideo ridenda opinio & eius authores, vt ſcripſit contra Ariſtonem Chryſippus, & Cicero[c]. Et idem alibi[d]. Quàm grauis verò inquit, quã magnifica, quàm conſtans perficitur perſona ſapientis! qui, cùm, ratio docuerit quod honeſtum eſſet id eſſe ſummum bonum, ſemper ſit neceſſe eſt

beatus

a *lib. 4. academicarũ quæſtionũ.*
b 3. *de orator.*
c *lib. 4. de finibus bonor.*
d *de finibus in fine.*

beatus, veréque iſta nomina poſſideat quæ ab imperitis irrideri ſolent. Sed & qui iuſtitiam exercet, qui ius reddit, penè diuinus ex mortali efficitur, cùm Iuſtitia, vt in primo docuimus, Dei ſanctiſſima ſit ordinatio & munus: & eam ob cauſam cùm ſolius Diuini ſit, ſapere & intelligere, vt ait Ariſtotel.[a] neceſſum eſt ſolos ſapiẽtes magiſtratũ gerere, non alios. Hi enim vt ait Cicero[b]. & ſoli reges, diuites & formoſi, dici merentur. & de hoc vidẽdus Petrus Victor[c]. Et in apophthegmatis Antiſthenis legitur, Antiſthenẽ dixiſſe, ſapientẽ ſibi ſufficere: eo quod omnia quæ aliorum ſunt, & huius ſint: quod & ſcribit Plutarchus[d]. vnde tales reipublicæ curandæ aptiores, in quibus affectiones rerum ab vſu proprio emortuæ. Quia vt ſcribit D. Ambroſ.[e] Sapiens nihil alienum, nihil quod eſt virtuti incongruum, poſtulat: & quocunque acceſſerit, ſua omnia: totus mundus ei poſſeſſio, vbique ciuis, nuſquam ſe peregrinum nuſquam hoſpitem ſe iudicat. Quamobrem iure Lucretius[f], dixit de hac admiranda rerum adminiſtratione & Sapientia, hæc quæ ſequuntur.

Dicẽdum eſt, Deus ille fuit, Deus inclyte
Memmi
Qui princeps rationẽ vitę inuenit eã, quę

a *lib. 4. de parti. animal c. 10.*
b *in Tuscul.*
c *lib. variarum lectio. xi. c. final.*
d *lib. de tranquillitate animi.*
e *epiſtola 35. ad Conſtantinum.*
f *lib. 5. verſu. 8.*

Nunc appellatur ſapiĕtia: quique per artĕ,
Fluctibus è tătis vitam, tătiſque tenebris
In tă tranquillo & tam clara luce locauit.
Vbi Deum vocat, ſapientiæ inuentorem 7
& eum qui ad vtilitatem rerum publicarum eam accõmodauit. vt etiam adſtipulatur Phocylides in Gnomis εἷς θεός ἐστι σοφὸς, δύνατος θ᾽ ἅμα, καὶ πολύολβος, i. Deus inquit, vnus ſapiens eſt, potens ſimul & omnifariè beatus. in quo & conſentit cũ Diuo Paulo [a], qui dicit ſolum ſapientem Deum. Eſtque ſimilis cenfeſſio adoleſcentis Eſdræ [b]. Domine cœli, à te eſt victoria, ſapientia, & claritas. Et in Pſalmis [c], Teſtimonium domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis. Et apud Ieſaiam [d]. Sapientia & diſciplina, à domino: quod & ait Daniel [e]. Iſque in ſapientia ſua conſtituiſſe dicitur hominem [f]. Quia & omnia in ſapientia fecit [g]. Et ſapientia ſua, fundauit terram [h]. Ideo, inter præcipuas nationum monarchias etſi veri Dei notionem
non haberent, tamen ſapientiam, vt ali- 8
quod inter homines numen ſingulare, veneratam & magni factam compertum eſt. Et apud Ægyptios, ſacerdotes ex ſapiĕtibus, & ex ſacerdotibus ſapientibus, Reges eligebantur. vt ait Plato, & Marſilius Ficinus [i]. Fuerunt ſeptem, velut Græciæ ſa-

a *ad Roman. 17. c. in iure.*
b *3. lib. c. 4.*
c *Pſal. 18.*
d *c. 33.*
e *Daniel. 2*
f *ſapientiæ 9 c.*
g *pſal. 103.*
h *prouerbior. 3. c.*
i *in prolog. in mercuriĳ pimandrũ & Aſclepium.*

ſapientes, clari, vt ſcribit Laertius[a] quorũ vnius Biantis, illa ſententia, Sapientiam dilige.[b] Et hinc prodiit opinio Platonis, Reges ſapere oportere. Et in lib. ciuil. quòd vir ſapiens gubernabit ſemper, ad ſubditorum ſalutem, vt ad nautarum nauíſque ſalutem, reſpicit nauclerus. Quod mirè congruit Diuinæ & Chriſtianæ Theologiæ, in qua ſapientes, quamuis genere & obſequio ſerui, do-

10 minationem merentur, & aſſecuti ſunt.[c] Admonet & Tobias,[d] conſilium ſemper à ſapiente quærere. Móſque erat Perſarum & Medorum Regum, aſsidentes habere ſapientes, vt ſcribitur in hiſtoria Heſter,[e] vtpotè maximè neceſſarios Regiæ maieſtati. Cum indignationes regis, nuntij ſint mortis, & vir ſapiens placet eum, vt ſcribitur in Parabolis Salomonis,[f] & Pharao habebat conſilium ſapientum, teſte Ieſaia.[g] Melius autem eſſet, ſi Rex ipſe eſſet ſapiens: Huiuſmo-

11 di quippe Rex, populi eſt ſtabilimentum,[h] & concupiſcentia ſapientiæ; deducet ad regnum perpetuum.[i] In quo laudandus Roboam, alioquin prauus, qui cogitabat ex filiis conſtituere Regem Abiam, eo quod eſſet cęteris prudẽtior &

12 ſapiẽtior.[k] Notandũ autem, ſapientiã nõ

a in. 1. de vitis philoſo. in Thalete.
b idẽ eod. ſcribit li. in Biante.
c geneſ. 41. prouer. 3. 11. 17. & 21. & Eccl. 37.
d 4. c.
e c. 1.
f c 16.
g c. 19.
h Sapiẽtiæ c. 6.
i vt eodem ſcrib. capit.
k 2. paralipom. c. 11.

tantum in cognitione, ſed etiam in re- 12
rũ periclitatione verſari & vſu. Et Affra-
nius de eo ita ſcripſit in Togata, cui Sel-
læ nomen eſt. Vſus me genuit, mater
peperit memoria, σοφίαν vocant me græ-
ci, vos ſapientiam. vt meminit Aulus Gel
lius.[a] Euripides etiam in Licymnio de
Hercule loquens, ait, πᾶσαν ἀν ἔργῳ τοῖ τε
μνεμένην σοφίαν. Omnem ſapientiam, reipſa
menſuratam, vt refert Diogenes Laër-
tius[b] his & Seneca etiam adſtipulatur,[c] 13
Sapientia, inquit, res tradit, non verba: de
diuinis humaniſque cogitat, de præteri-
tis, de futuris, de caducis, de præſentibus,
de tempore, de æternis. Cicero etiam,[d]
ſapientis inquit proprium eſt, nihil quod
pœnitere poſsit, facere: nihil inuitum:
ſplendidè, conſtanter, grauiter, honeſtè
omnia: nihil ita ſpectare, quaſi certò fu-
turum: nihil cum acciderit, admirari vt
inopinatum ac nouum accidiſſe videa-
tur: omnia ad ſuum arbitrium referre, ſuis
ſtare iudiciis: & cætera. Eget autem ſtu-
dium huius, vt eam aſſequamur diligenti
opera, & ſtrenuo labore: eo quod autho-
re Cicerone.[e] Sapientia, ſit acquiſita, nec
ea genuerit hominem, ſed acceperit i-
pſum à natura inchoatum. Quocirca, hi
qui iam ſapientiã adepti ſaltis ſudoribus
fue-

a lib. 13. Noctium atticarũ c. 8.

b lib. 3. de vitis philoſoph. in Platone.

c epiſt. 71.

d li. 5. quæſt. Tuſculana.

e lib. 2. de finibus.

fuerint,in Eunomia moderanda & pro iure reddundo, inueſtigandi ſunt non alij. Quia lex, ſapientia,timor,prudentia, ſibi inuicē hærent, vt tradit Rabinus Eliezer filius Azariæ,qui ita ſcribit, אם אין תורה
אין דרך ארץ אמ אין דרך ארץ אין תורה :
אמ אין חכמה אין יראה : אמ אין יראה
אין חכמה : אם אין דעת אין בינה : אמ אין
בינה אין דעת. Si nō eſt lex,nō eſt politia (ita.n.politiā,vocāt, דרך ארץ) ſi non eſt vita politica,nec lex: ſi non eſt ſapientia, nec timor: ſi non eſt timor,nec ſapientia ſi non eſt ſcientia,nec prudentia:ſi nō eſt prudentia, nec ſcientia. Ita is in pirke auoth.[a] D.Auguſtinus etiam.[b] Non alias putes ſapientiam, niſi veritatem, in qua tenetur & cernitur ſummum bonū: nullo loco abeſt,nuſquam deeſt,foris admonet,ius docet,in ſe omnes in melius commutat, à nullo in deterius commutatur: nullus ſine illa, benè.Hæc prudentia ſua virum reddit, viribus autem Draconem.

a *c.3.*
b *de libero arbit.*

4 Porro dum Draconem efficere ſapientiam dicit, videtur antiquitatem Cecropidarum explicare ſcitu dignam, apud quos finxerunt,Ducem primum,partim hominē partim Draconē fuiſſe:vt expreſſit Demoſthenes in oratione funebri, ᾔδεισαν κεκροπῖδες τὸν ἑαυτῶν ἀρχηγόν. τὰ μὲν

ὡς ἐστὶν δράκων, τὰ δ᾽ ὡς ἐστὶ ἄνθρωπος λεγόμενος, οὐκ ἄλλοθεν ποθὲν, ἢ τῷ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ προσομοιοῦν ἀνθρώπῳ τὴν ἀλκὴν δὲ δράκοντι, id eſt, Norũt inquit Cecropidæ Ducem ſuum partim Draconem, partim hominem dici non aliundè profectò, niſi quod prudentia ſua homini, viribus autem draconi, ſimilis eſſe diceretur. Dux autem hîc & gubernator, poteſt eſſe & intelligi, ob ſapiẽtiam. Quia vt Iamblicus ait κυβερνητική τις ἐστὶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῖς ὅλοις ἐν αὐτοῖς διατάξεως ἀρχηγὸς, ἡ φρόνησις gubernatrix eſt hominum, & omnium eorum conſtitutionum princeps, ſapientia: & per eã ſapiens, conſiliũ obtinet & ſuſtinet. Accedit quod ſcripſit Sophocles,[a] σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας νικᾷ id eſt, vnum inquit conſilium ſapienter initum, multas manus vincit, Dux etiam ſiue Rex Iſraëlitarum 15 Salomon cognoſcens hanc ſapientiam principi & magiſtratui neceſſariam, cùm primùm princeps creatus fuiſſet populo, non alia de cauſa quam vt illi prę eſſet iuſtè, quemadmodum alij apud cæteras nationes[b] poſtulauit tantum à Domino, ad iudicandum ſapientiam.[c] Et regale certè munus ſapientia, & optimi viri optimum donum: cum in maleuolam animam non introeat ſapientia, nec in cor

pore

a in Antiope.

b regum 1. c. 8.

c 1. l. 2. paralipomen.

pore ſubdito peccatis.[a] Ex quibus ver-
bis & facilè colligitur, ſapientiam hanc *a ſapien.1.*
16 ieiunam eſſe non debere, eámque eſſe
præſtántiorem ea,quā coluerunt antiqui
ethnici,qui plané illam non dignoſcerét
incógnito illis ſapientię authore,Deo,vn
de & illis inutilis partim etiam fuit, & re-
probata. Scriptum enim eſt, perdam ſa-
pientiam ſapientum,& prudentiam illo-
rum reprobabo.[b] Et apud Iiob[c] cōprę- *b Ieſa.29.*
hendam ſapientes,in aſtutia eorum.Item *c.1.Cor.c.1.*
& cogitationes ſapientum, nempe eorū, *c 5.c.*
17 vanæ dicuntur.[d] Neque etiam nos de hac *d pſal. 93.*
tractamus nuda & à Dei cognitione alie-
na,ſed de vera Chriſtiani iudicis ſapiētia:
de qua in lib.Prouerbior.[e] quæ cum vera *e 2.c.*
religione,iudicium,iuſtitiam, æquitatē,
omnem ſemitam bonam, conſectatur:
aliquid habens amplius, pręter pagano-
rum ſapientiam, quæ tamen boni plu-
rimum habebat, ſed non ſummum bo-
num. Illud autem quod boni apud il-
los erat, & nos ab illis,vt ab iniuſtis poſ- *f contra a-*
ſeſſoribus, repetimus, dicimúſque cum *riſtogitonē.*
illis & Demoſthene,[f] quod ὀρθῶς δεῖ δικά-
σαι, καὶ τὴν τὰ δίκαια ἀγαπῶσαν εὐνομίαν περὶ
πλείστου ποιεῖσθαι, ἣ πάσας καὶ πόλεις καὶ χώρας σώ-
ζει, rectè oportet iudicare, & Eunomian
amántem iuſta, plurimi facere, quæ plu-

res vrbes & regiones conſeruat.

a *Iob.c.28*
b *in moral.*
c *Eccleſiaſt.* 1. & 2.c. *Prouerb.* 1. & 9. & *pſal.*110.
d c.28.
e *vt ſcrib. Deutero.* 4. 6 *et* 17.*c.et* & *Ioſue* 4 & 24. & *regum.*1.*li. c.*17 & 4. *reg.c.*17. *Neem.c* 1. *Tob.c* 1. *c. pſ l.* 1 32. 33 101. *Prouer* 24 *Eccleſiaſt* c. *Eccleſiaſt.*7. *Math* 10. *Luc.c.*12. & *ali.*
f *Eccleſia. c.*10.
g *precepto. xi*
h *Alcibiad.*2.
i *Eccleſiaſt.* 1.*c.*
k c.3.

Cap. XXXVI.

De timore Dei, quod is magiſtratibus ineſſe debeat.

SEd cùm ſapientiæ & Eunomię excellentiſsima pars ſit Dei timor, & cum 1 timor Dei, ſit ſapientia: & recedere à malo, intelligentia.[a] ſitque hæc ſecunda magiſtratuum conditio, requiſita. De timore Dei nuuc agamus. Timere Deum vt ait Gaegorius[b] eſt: nulla quæ facienda ſunt bona, præterire: Hinc initium & plenitudo ſapientiæ.[c] Et dicit Iiob.[d] Ecce timor domini, ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo. Et cùm omnibus æquè ſit timoris Dei lex mandata[e] tamen inter cæteros magis debet timere Deum iudex. Quia ſcriptum eſt.[f] Magnus eſt iudex, & potens in honore, & non eſt ma- 2 ior illo, qui timet Deum. Et Iſocrates ad Demonicum, inſtruens magiſtratum[g], Deum time inquit. Nam & verè iuſti ſunt hi, qui ſciunt, quæ erga Deum & homines agere atque dicere oporteat, vt ait Plato,[h] & ſemen hominum honorabitur, eoquod timeat Deum. Et qui timet Deũ facit bonum.[i] Idque ſentire videtur Rabi Aben Tybon in libro Ruah achẽ.[k]

ויראת ה׳ היא עזיבת המעשים המגונים
ובחירת המעשים הנאים כאשר אמר ארון
הנביאם ער׳ המצות המעשיות ויראת
מאלהיך אני ה׳: המעציות הצרך ליראם
מעונש ה׳ וחזר המשורר:

Et timor Dei eſt, inquit, abſtinere ab actionibus cum turpitudine coniunctis, & res honeſtas pulchráſque aggredi: ſicut loquutus eſt dominus prophetarum, de pręceptis quæ ad actionem referuntur. Et timebis dominum Deum tuum, ego dominus. Quia ex pręceptis, quorum finis eſt actio, Dei pœnam extimeſcere opor-
3 tet, hęc ille. Duæ autem ſunt ſpecies timoris, quemadmodum & amoris: vna ſui ipſius, in amore Philautia dicta, alia Dei: vt ſcribit Raimuudus de Sabunda in lib. Creaturarum ſiue Theologię naturalis.[a] *a tit. 176.*

Atque vt amor quiſui ipſius eſt, comitem habet pœnam & triſtitiam, eo quod qui ſe ſtudioſè diligit vel amat, timet omnia quæ ipſum vel ſua lædere poſſunt, & fit ſeruus omnium creaturarum quas timet: ſic & timor hinc improbus ſequitur, quē nos non exquirimus, cum is ex ſui ipſius amore etiam impiè ſeſe nimium vltrò offerat, nam, vt ait Horatius.[b] *b li. 1. ferm.*

Stultus & improbus hic amor eſt dignúſque notari. Et rurſum.[c] *c Idē Horat. ad Numiciū lib. 1. epiſt. vcr. 9.*

Qui timet, is aduerſa ferè miratur codē,

Quo cupiens, pacto: pauor eſt vtriq; moleſtus.
Improuiſa ſimul ſpecies, exterret vtrumque.
Gaudeat, an doleat, cupiat, metuátve, quid ad rem?
Si quicquid vidit melius, peiúſve ſua ſpe,
Defixis oculis, animóque, & corpore torpet.

a *5. de legi.* Ratióque elicitur ex Platone[a] τὸ δ᾽ἀλήθεια γε πάντων ἁμαρτημάτων διὰ τὴν σφόδρα ἑαυτοῦ φιλίαν, αἴτιον ἑκάστῳ γίνεται ἑκάστοτε. τυφλοῦται γὰρ περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν, id eſt, Re vera, inquit, nimius in ſe ipſum amor, omnium peccatorũ cuique cauſa quæque eſt. Obcæcatur enim circa amatum, qui amat. Itaque Dei timor à nobis hîc exigitur: huius autem cauſa, cum ipſum aliquis vnicè diligit, omnia contemnit & ſuffert, & quæ recta ſunt liberè & & intrepidè exequitur, Et ex hoc fonte prodiit, illa pars iuris, quæ res diuinas vel ſacras, ſumma cum reuerentia, tractat: vt de ſumma Trinitate. De Epiſcopis & clericis, & reliqua quæ ſuprà enumerauimus, cùm de religione loquebamur. Hæc etiam cauſa legum obſeruatarum, ſcilicet timor Dei, quo ducimur ad magiſtratuum obe-
b *Rom. 13.* dientiam, vt D. Paulus ait.[b] Hinc iuſtitia,

rerum

rerum diuinarum & humanarum notitia, Vlpiano [a]. Sicut & iuris prudentia, apud Iuſtinianum [b]. Et Tribunianus vocauit etiam magiſtratum, Religioſiſſimum
4 antiſtitem [c], vtpotè, qui de Deo rectè ſentire debeat antequam iudicet, vel officio fungatur publico [d]. Atq; antiquis temporibus, vt hic timor Dei, hæreret animis iudicantium, Senatus Romanus, nunquā niſi in loco inaugurato & conſecrato ſe-
5 debat: vt refert Seruius [e]. Super illud Regibus omen erat: hoc illis, curia, tēplum. Repetit Annius Viterbenſis lib. de antiquitate, & rebus Hetruriæ. Et in quæſtionibus de Thuſcia. Mos etiam hic retinetur in curiis ſupremis Galliæ, quas dicimus parlamenta, & in Senarchiis, quas dicimus ſeneſcallia. In quibus ſaltem Tholoſæ bis in die ſacrificium miſſæ celebratur. Manè dum curiam ingrediuntur Se-
6 natores: & dum diſſoluitur concilium. Maximi certè momenti timor Dei in iudicibus, vt eum reueriti verſipelles rabularum fucos, vel litigantium obſeruent & pauperum vel potētum facies: in quibus exigitur vis & robur animi. Scriptum autē eſt in Eccleſiaſtico [f]. Noli quærere eſſe iudex, niſi valeas virtutute diſrūpere iniquitates, ne fortè extimeſcas faciē

a *in l. iuſtitia, l. 10 de iuſtit. et iur li. 1. P. tit. 1.*

b *in §. 1. in iuris ciuil. inſtitut. tit. 1. De iuſtit.*

c *in §. penult. de attiliano tut. li. 1. inſtitu. iuris ciuilis tit. 20.*

d *in §. credentes in authenti. conſtitu. de ſtatu. et conſuetud. collat. 10. in l. credentes de hæretic. li. 1 C. tit. 8.*

e *in Vergi. 7. Æneidē*

f *c. 7.*

potentis, & ponas ſcandalum in agilitate tua. Iuuatur autem, fouetur & dirigitur mens ad hæc, ſi iudex ante oculos ſem- 7 per pro ſpeculo proponat ſibi horrẽdum eſſe, incidere in manus Dei viuentis. Paulo teſte[a]. Et ſeruiendum eſſe Deo viuenti, cum metu & reuerentia [b]. Item quod iudices non hominis exercent iudicium, ſed Dei: & quodcumq; iudicauerint, in illos redundare debeat: vt ſuos admonebat magiſtratus Ioſaphat Rex Iuda [c]. Addens poſt hæc, ſit timor domini vobiſcũ. Quod etiam Phocylides in gnomis admonet, dicens, ἀδίκως μὴ κρίνε πρόσωπον ἢν σὺ κακῶς δικάσῃς σε θεὸς μετέπειτα δικάσει, id eſt. Iniuſtè ne iudices perſonam: quod ſi tu malè iudicaueris, Deus te poſtea iudicabit. Docet & ſapiens his verbis [d]. Audite ergo, inquit reges, & intelligite, diſcite iudices finium terræ, præbete aures, vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniã data eſt Domino poteſtas vobis & virtus ab altiſsimo, qui interrogabit opera veſtra, & cognationes ſcrutabitur: qui cum eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis: horrendè & citò apparebit vobis,

a *ad Hebr. 10. c.*
b *vt idem ad Heb. 11.*
c *lib. 2. paralipomen. c. 19.*

bis, quoniam iudicium duriſsimum in his qui præſunt fiet.

Cap. XXXVII.

Quod Iudices debeant odio habere auaritiam.

1 SEQVITVR nunc tertia iudicum proba conditio, qui oderint auaritiam. Hanc effugient, ſi iam timorem Dei habuerint. Nam vt ait D. Bernardus [a]. Auaritia rotis quatuor voluitur vitiorum, puſillanimitate, inhumanitate, contemptu Dei, & mortis obliuione. Nam is rerum & pecuniæ amor, eſt, qui omnia his iniuſtè poſtponit, vt oſtendit Horatius [b]. loquens de auaro

Omnes vicini oderunt, noti, pueri atque puellę.

2 Miraris, cũ tu argento poſt omnia ponas Si nemo prẹſtet, quẽ nõ merearis amorẽ? Ideóq; Græci auaritiam dixerunt φιλοχρηματίαν φιλαργυρίαν, háncq; Bion Sophiſta vocat μητρόπολιν πάσης κακίας metropolim omnis mali. Et Timon miſanthropus στοιχεῖα τῶν κακῶν, vocat elementa malorum. D. Paulus, ſimulacrorũ ſeruitutẽ.[c] Et [d] idolorũ ſeruitutem[e]. Cicero[f]. exiſtimat animi morbũ, qui nullo modo euelli

[a] *ſuper cantica ſermõ. 39.*
[b] *2. ſermonũ Satyra. 1. verſ. 84.*
[c] *ad Coloſ. 3. c.*
[d] *ad Ephe. 5.*
[e] *cano. bonorũ 47. diſtinctiõ. in prima parte decr. Gratiani.*
[f] *lib. 4. Tuſculanar. quæſtionũ.*

poſſit, poſtquam per venas permanauerit & rurſum [a], nullum tetrius vitium exiſtimat in his qui reipublicæ præſunt, auaritia. Et pro P. Quintio nullum eſſe officium tam ſanctum atque ſolemne ait, quod non auaritia comminuere atq; violare non ſoleat. Pariter Ariſtot. [b] notat ſeditiones prouocari in populo, auaritia eorum qui præſunt. Et Liuius etiam [c], ait auaritiam cum voluptate, deieciſſe Romanam dignitatem: eo quod auari, nihil honeſtum ducunt, quod quæſtuoſum nō ſit, vt ait idem Ariſtoteles [d], Quia lucri cupidus, vndecumque & quomodocumque acquirendum, cenſet iuſtum vt ſcribit Plato, [e] T. autem Carus Lucretius [f], ita conclu[illegible]t.

3 (right margin, beside "ſtimat in his qui reipublicæ præſunt")

a lib. 2. de offici.
b li. 5. Polit. c. 3.
c in præfa. 1. lib.
d lib. de virtuti. in fine
e in Hippia
f lib. 3. de rerū natura, verſ. 59

Deniq; auaritia atq; bonorũ cæca cupido,
Quæ miſeros homines: cogunt tranſcendere fines
Iuris, & interdum, ſocios ſcelerum, atque miniſtros
Noctes atq; dies niti pręſtante labore
Ad ſummas emergere opes: hæc vulnera vitæ, &c.

Omitto neces lucri cauſa iniuſtè patratas, & pleraque alia mala, ne cognitis lōgam 4
addam battologiam: ſufficiet enim admonuiſſe, prohibitam fuiſſe chriſtianis

auaritiam apud Lucam [a] & Paul. [b] Ideo Deus per Ieſaiam conqueritur [c]. Iudices
6 tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera & ſequuntur retributiones. & filij Samuelis improbi iudices dicuntur, quod ſequerentur auaritiam. Fuítque ea occaſio præcipua, qua populus receſsit à Deo & Samuele, petiítque dari ſibi Regem, qui illum iudicaret [d]. Itaque cùm auaro nihil poſſit eſſe ſceleſtius, vt ſcribitur in eccleſiaſtico [e], neque iudex huiuſmodi in republica ferendus eſt: qualem
7 nec poteſt Dei calculus probare. Mihi in hoc laudandus Cambyſes Rex, qui Siſamenem vnum è regiis iudicibus, quod iniuſtè ob pecuniam iudicaſſet, interemit: eíque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal tetendit, in quo filius Siſamenis Ottanes, ſedebat, præcepitque ei in memoria habere: in quo tribunali iudicaret, vt ſcribit Herodotus [f]. Et quod auaritia iuſſit, Iuſtitia admiranda
8 da puniuit. Sic Samuel probè dignoſcens quanti eſſet ponderis & momenti auaritiæ labes, voluit ſe ab omni eius ſuſpicione purgare, eaque ratione adiurauit populum, vt illi teſtimonium ſanciret [g], & Cicero etiam, vitandam ſuſpicionem auaritiæ ſentit. Curabit igitur princeps

a 12. c.
b *ad Ephe.* 5. *ad Hebraos.* 13.
c c. 1.
d *Regum* 1 *c.* 8.
e c. 10.
f *li.* 5. *Hiſt.*
g 1. *Regum* c. 12.

ſi velit ſuum cuique reddi, auerruncâre o-
mnem auaritię iudicum radicem, quam 9
& natura ipſa abhorret: ſubtrahit enim
etiam ea nobis, ingentia beneficia cùm
auaro animo ea quæ ipſa profert, proprio
abuſu quiſpiam ab vſu communi ſubdu-
cit. Cuius rei ſunt tria admiranda & po-
tius inter naturæ miracula, conſcriben-
da ſtupenda exempla, apud Athæneum[a],
quæ ipſe videto, neque enim legentem
pœnitebit. Noſtri etiam iuris vtriuſque
nomothetæ, acriter vindicant iudicum
auaritiam [b]. Hucque pertinet concuſſio-
num tractatus [c], huc afferenda lex Cincia
de muneribus à iudice non recipiendis 10
de qua Siluius [d], quæ indicaſſe ſufficiet.

Cap. XXXVIII.

Quod veritas in iudice eſſe debeat.

Alia iudicum proba qualitas, vt ſit
in eis veritas. Ideſt, vt ad veritatem 1
non conniueant, ſed ſint illius amato-
res, quod facilè is aſſequitur qui Deum
timet, quique oderit auaritiam. Siqui-
dem vt ait Olympias ἀλάθεια θεῶν ὁμόπο-
λις, μόνη θεοῖς συνδιῃτωμένη, id eſt veri-
tas Deicohabitatrix, ſoláque fruitur con-
uictu Dei. Et verum eſt iuſtum, & ve-
ritas

a *lib. 3. Dipnoſophiſton c. 1*

b *Iuſtini. in §. penul. in authēt. Titulo, vt ea quæ vocantur inſinuatiua &c. colla. 2. tit. 2. canō. quia radix, de pœnitē. diſtinctiō. 2. in 3. parte decr. Grati.*

c *ti. integer ad leg. Iul. repetundæ. & vlp. l. ſolet. l. 6. de offi præſid. lib. 1. P. tit. 16.*

d *in oratiō. Cic. pro lege Manili.*

ritas, Iuſtitia, vt ait Modeſtinus [a], & Iuſtitia inquit earum cauſarum, examinet an veræ ſint. Atque vera & falſa cauſa ſumitur, pro iuſta & iniuſta in §. ſemel. Ex quibus cauſis manumittere non licet [b], eáque ratione à legiſlatoribus exigitur illa exquiſita cauſarum examinatio: vt à Cæſare Conſtant [c], ne veritas inquam, in negotiis ſupprimatur vel lateat: neue præcipitetur ſententia, vel malitia iudicis vel litigantium fraude intercipiatur, ex teſtimonio Seueri & Antonini [d]. Proſtat familiare exemplum, damni imminentis ex veritate ſuppreſſa per iudices, in illis qui in Suſannam inſontem coniurauerant [e].
2 Cæterum ex veritate educitur iudicium, ſecundum Ieſaiam [f], quia labium veritatis firmum [g], & ſuperat cuncta veritas [h], atque vt ſcribit Euripides [i], κλεπτῶν γὰρ ἡ νύξ, τῆς δ' ἀληθείας, φῶς, id eſt furum nox eſt, veritatis autem, lux. vi enim ſua, omnia ad lucem è luſtris deducit vt non immerito Cicero [k], exclamauerit, ô magna vis veritatis, quæ ſe contra hominum ingenia, calliditatem, ſolertiaq; & contra fictas hominum inſidias, facilè per ſe ipſam defendat. Verum autē
3 eſt, quod nulla tergiuerſatione fucatur, ſed quale ſit, per ſe indicat: vt tractat

a in l. omnes in integrū l. 3. de in integrū reſtitu:i. lib 4. P. titul. 1.
b in inſtit. ciui. lib. 1. Titul. 6.
c in l. iudices oportet. 9. de iudi. lib. 3. C tit. 1. et in cano iudicantē, cauſ. 30. quæſt 5. in 2. par. decr.
d in l. 2. de edēdo lib. 2. C. tit. 1.
e Daniel 13
f 42. c.
g prou. c. 12
h 3. li. Eſd. c. 5.
i in Iphigenia in Tauris. actu. 4. verſ. 303.
k in ora. pro M. Cælio.

Ariſtoteles [a]. Et Cicero [b], veritas inquit
eſt, per quam immutata, ea quę ſunt vel
antè fuerunt, vel futura ſunt dicuntur, ad-
ſtipulatur & Iocaſta apud Euripidem [c].
ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ, κ᾽ οὐ ποικίλων
δεῖ τ᾽ ἄνδιχ᾽ ἑρμηνευμάτων. ἔχει γὰρ αὐτὰ καιρὸν,
id eſt. ſimplex enarratio veritas in-
quit eſt, neque eget variis vndique 4
interpretationibus: habet enim ſuum
certum tempus. Ita etiam Iuſtinianus
vana & otioſa nomina antiquitatis à
iure reiecit, rerum veritatem tantum
amplexus vt ipſe ait [d]. Neque ſiſtere
gradum oportet in opinione Demo-
criti, qui, quia ipſe forſan animum 5
obcæcatum habebat, vel altiora ſe in-
quirebat, dixit teſte Ciceron. [e] verita-
tem in puteo profundiſsimo abditó-
que demerſam: non enim ſemper ita
difficilè eſt, veritatem negotiorum
aſſequi, vt non poſsimus quadam ex parte
eam cõprehendere ſaltem in aliquibus.
Cùm vt Plato [f] ſcribit, eum qui totus
diſcendę veritatis cupiditate flagraue-
rit, & operam in eo impenderit, neceſſe
ſit, veritatem attingere ad id iuuante vi- 6
ri boni natura: eo quod probus veritatis
ſit amãs per ſe, & mẽdaciũ prorſus abhor-
reat, vt innuit Homerus [g], dum cecinit.

a *li. magn. moraliũ 1. c.32. & lib. 4. ethic. c.7*
b *2. de inuention.*
c *in Phœniſsis actu 2 verſ. 203*
d *in l.1. de dedititia libertate tollen. lib.7 C. tit.5.*
e *In primo et 4. academicar. quæſtionum*
f *in timeo.*
g *Odyſſea. 3. verſ. 237. tit.5.*

ψεῦδος δ' οὐκ ἐρέει, μάλα γὰρ πεπνυμένος ἐστί.
Mendacium enim non dicet, valde enim prudens eſt. Sunt etiam homines ſatis ad veritatem nati, & vt plurimum veritatem
7 conſequuntur, vt ſcribit Ariſto.[a] Quod ſi veritatis inuētio difficilis alicui videatur, poſtulet à domino ne auferat de ore verbū veritatis. vt precatur Dauid[b]. Et Deus ipſe largietur (cum ſit verax, & veritas[c]) & cum veritate ſalutem. Illa enim eſt veritas domini, quæ cuſtodit Regem[d]. Non negarim tamen, ob corruptiſſimas hominum mētes, ingenia veluti paralyſi, circa vera laborare: ita enim ſegnis eſt veritatis indagatio, vt ait Thucidides[e]. vt quis, ad ea quæ in promptu ſunt potius cōuer-
8 tatur. Atque ſunt plerique, qui non tantū in ea veritate perquirenda ſegnes ſunt, ſed qui ſe etiam oſores illius ex profeſſo reddant. Cuius generis fuiſſe feruntur plures principes, qui nec veridicos viuos
9 pati potuerunt. propter ea Muſonius Capitonis Tyrrhenus, à Nerone necatus, teſte Suida. Anaxandrides ab Atheniēſibus inedia interfectus, quòd verè, eos, optimas quidem leges habere, ſed malis vti,
10 dixerat vt ait Ouidius[f]. Charidemus Athenienſis omnibus artibus imperatoriis, & virtute conſpicuus, conſilióque opti-

a li. 1. Rhetoric. ad Theodecte. cap. 1.
b Pſal. 118.
c Math. 22. Mar. 12. Paul. ad Rom. 3. Apocaly. 19. c.
d Prouerb. 16.
e in primo.
f in Ibin.

mus, Darium verè monens, ab illo, interficiendus apparitoribus datus, vt ait 10
a *lib.13. in anno 3. Alexandri.* Diodorus Siculus[a]. Omitto cæteros Ethnicorum, cùm in ſacris Bibliis, exempla plura exhibeantur. In quibus inter 11
memorabilia documenta traditur, quod
b *Gen. c. 37.* Ioſeph venditus ſit, vera prædicens[b] Balaac iratus Balamo, verè prophetanti[c].
c *Numer. 24.* Fugit Iohatan Abimelech, ob veritatem[d]
d *Iudi. 9. c.* Saul Ionatam occidere tentauit, verum
e *1. Reg. c. 20.* de Dauide dicentem[e]. Azaz miſit Ananiam in neruum, ob veram admonitionem[f]. Zacharias lapidatus à Ioiada. Pro- 12
f *2. Paralip. c. 16.* phetæ domini occiſi, Elias morti deſtinatus à Iezabel[g]. Achior verè iudicans, ab
g *2. Paralip. c. 24.* Holofernitis neci adiudicatus[h]. Hiere-
h *4. Reg. c. 18.* miah, in lacum miſſus[i]. Et vt abſoluam, pro veritate, alij ſecti, alij lapidati, alij in
i *Iudic. 6.* occiſionem ducti ſunt, anguſtiati, &c.[k]
k *Hieremiah. 38.* Teſtis adhuc omni exceptione maior, caput veritatis, & ipſa veritas, IESVS CHRI- 13
STVS, Martyréſque reliqui, Qui experti ſunt quod dictum à Terentio eſt, veri-
l *Paul. ad Hebræ. cap. 11.* tas odium parit. Quódque Pindarus ait[l].
m *Nemeor. hymno 5. Epod. 1. verſ. 8.* ὄτοι ἅπασα κερδίων, φαίνοισα πρόσωπον ἀλάθει' ἀτρεκὴς καὶ τὸ σιγᾶν πολλάκις ἐστὶ σοφωτάτων ἀνθρώπων νοῆσαι, id eſt. Non omnis inquit veritas, facie apparens, vtilis eſt: ſed ſcire ſilere, eſt ſæpè ſapientiſſimum inter ho-

mines.

mines : Sciant tamen iudices horum me-
tu, non eſſe à vero definiendo deflecten-
dum , non hominum , nec ob cruciatum
14 quemcunque vel latum quidem vnguem
à veritate declinandum, ſed potius eligē-
dum vita priuari, quam cuiquam contra
officium , vel in alterius damnum ap-
plaudere. Recogitantes , ſe poſt hanc
vitam breuem,miſerámque & ventis quã
plurimis expoſitam , Deo rationem ante
magnum tribunal , fore reddituros villi-
cationis:Et ſatius eſſe magis timere eum,
qui poteſt corpus & animam, in gehen-
15 nam ignis mittere[a]. Demum conſideran- *a vt Luc. 12. ſcri.*
tes,veritate oppreſſa, nullum futurum iu-
ſtum iudicium:imo,ob id,terram & po-
pulum omne affligendum. vt Ieſaias do-
cet[b]. Conuerſum,inquit,eſt retrorſum iu- *b c.59.*
dicium , & iuſtitia longè ſtetit , quia
corruit in plateis veritas , & æquitas,
Proptereáque inquit Oſeas[c] lugebit ter- *c c.4.*
ra,& infirmabuntur omnes qui habitant
in ea.Et hæc hactenus de his quæ deben-
tur principibus & magiſtratibus, & de his
quæ ipſi viciſſim populo debent.

Cap. XXXIX.

De diſtributione iuris erga patriam. Et quæ illi debeamus.

OFfertur nunc tractanda tertia pars 1
diſtributiuæ iuſtitiæ, quæ ex libro
Ariſtotelis vt diximus, de virtutibus, patriam reſpicit. Patriæ autem plura debemus. Eámque in primis conuenit cæteris rebus præferre. Iſocrates enim[a] ſic ait, πρὸς φίλιππον ſic ait ἄργος γὰρ μὲν ἐστι σοὶ πατρὶς, ἧς δίκαιον τοσαύτην σε ποιεῖσθαι πρόνοιαν, ὅσην περὶ τῶν γονέων τῶν σαυτοῦ, id eſt, Argo eſt quidem tibi patria, cuius iuſtum eſt te talem prouidentiam habere, qualem parentum tuorum. Et Plato[b]. Patriam cæteris honoribus anteponendam, cenſet. Extátque 2
celebre exemplum Vlyſſis, qui immortalitati, ſuam præpoſuiſſe narratur Ithacam: quamuis in montium aſperitatibus, tanquam nidulum affixam, vt ſcribit Cicero[c], & Ouidius[d].

Non dubia eſt Ithaci prudentia, ſed tamẽ
optat
Fumum de patriis poſſe videre focis.

Latè de eo etiam Ariſtoteles[e]. Et Homerus[f] ait in perſona Vlyſſis. ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι ἔπειθεν, ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος, οὐδὲ τοκήων γίνεται, εἴπερ καί τις ἀπόπροθι πίονα οἶκον, γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκήων. id eſt, Sed meo inquit, nunquam animo, inter præcordia perſuaſerunt, vt nihil dulcius ſua patria, neque parentibus ſit, etiamſi,

a *orati. ad Philip.*
b *lib.5. de legib.*
c *2. de legi. & 1. de orato.*
d *1. de ponto. elegia. 4 verſ. 33.*
e *lib. 2. œconomi. c. 3.*
f *in odyſſ. Iota verſu 33.*

etiamſi, & quis procul diuitem domum,
terra in aliena habitet, ſeorſum à parenti-
3 bus. Ex quibus nota, terram natalem, id-
eo diligi, quod in ea conſiſtunt paren-
tes, ſanguinéque coniuncti: quódque
ei magis aſſueuimus, vtpote in qua enu-
triti ſimus. Eſtque ideo charitas patriæ,
omnium maxima, vt etiam ſcribit Cice-
ro Plancio [a]. Euripides autem ſic etiam [b]
ait. ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει πατρίδος ἐρᾶν ἅπαντας.
ὃς δ' ἄλλως λέγει, λόγοισι χαίρει τὸν δὲ νοῦν ἐκεῖ, id
eſt. Sed neceſſario omnes ament patriam:
Siquis autem aliter dicat, verbis quidem
4 ſtudet, cùm aliud ſentiat. Et Scæuola vo-
cat patriam, dulciſſimam [c]. Hippocrates
etiam, præſtantiſſimus apud omnes me-
dicus, re ipſa ſubſcripſit: noluítque ad
Artaxerxem, qui eum multis donis in-
uitauerat, venire: ne patriam medico
egentem, relinqueret, vt inimicos pa-
triæ curaret: reſpuens & familiaritatem,
& præmia Regis, vt cum Coïs ſuis ha-
bitaret: quod ex illius & Artaxerxis epi-
ſtolis, in calcem operum Hippocratis,
5 adiectis, probatur. Maluit & Themi-
ſtocles, ſanguine tauri exhauſto, Xerxi
corpus mortuum relinquere, quam Græ-
ciam patriam, etſi in illum ingratiſſi-
mam prodere, vt Valerius Maximus

a lib. 10. epiſt. famil. epiſt. 10. omniũ autẽ epiſt. 181.

b in ſuppl. act. 2. verſu 82.

c in l. qui habebat, l. 99 de legat. 3. li. 32. P. tit. 1.

ſcribit[a]. & Diodorus Sicul.[b] & Athenæus lib. 3. c. 21. Omitto Brutos, Curtium Æliũ prætorem, Decios, Scipiones, Romanos: Codrum, Thraſybulũ Philænos, & alios, qui mortem pro patria alacriter opetierunt, maluerûntque patriam incolumem 6
propriæ vitæ iactura relinquere, quam ſuperſtites cernere laborantem, & captiuam intueri: præferentes affinium, parentum, & amicorum, totiúſque Reipublicæ ſalutem, propriæ. De quibus videndus Valerius vbi ſuprà, & Liuius[c]. & Cicero[d]. vt videndus de Maratho eiuſdem virtutis viro, Plutarch.[e] De Leonida, Herodotus[f] & alij. Fuit autem apud omnes antiquos ferè cõmuni conſenſu probatum axioma: nullos eſſe caſus, pro Republica non ferendos. Et quod homo na- 7
ſcitur non tantum parentibus, ſed & reipublicæ ſuæ, vt ſcribit Vlpianus[g] & Paulus[h]. videndus etiam Pomponius[i]. Suadéntque aliqui, patriam parentibus anteponendam, atque liberis. vt Cicero, & Plutarchus[k]. Quamobrem qui rempublicam patriæ, in aliquo iuuarunt, digni cenſentur honore perquam maximo: & transfugæ proditores, & oppugnatores patriæ, acerrimè plectuntur per Vlpia- 8
num

a *li. 5. c. 6.*
b *lib. 11. Bibliotb.*
c *Decad. 1. lib. 7. & 10.*
d *primo de diuination. & in paradoxo. & 1. offic. & in Philipi. 13. & lib. 5. Tuſcula. quæſtio.*
e *in Theſeo.*
f *in 7.*
g *in l. 1. §. & generaliter de vẽtre in poſſeſ. mittẽdo libr. 17. P. tit. 8.*
h *l. poſtliminium, l. 19. §. filius de captiuis. & poſtliminio reuer. lib. 49 P. tit. 15.*
i *in l. 2. & ibi interpretes. de iuſtitia & iur. lib. P. tit. 1.*
k *in politicis.*

num & Martianum[a], apud Valenti. & Valen. Cæſares[b]. Hactenus de patria.

Cap. XL.

De diſtributione iuris, inter parentes & liberos.

1 Nunc breuiter annotandum, deberi etiam à liberis parentibus honorẽ. Iſocrates[c]. id iubet, dum ait præcepto 12. τοὺς δὲ γονεῖς τίμα. parentes honora. Plato etiam[d] ait, parentum, fas eſſe prima & maxima debita, omnium antiquiſſima debitorum, perſoluere, & putare quemque debere, omnia quæ poſſidet, eorum eſſe qui genuerunt & educarunt: ita vt illis hæc omnia pro viribus miniſtrare debeat: primum quidem, externa bona, deinde etiam corporis, poſtremo quæ ad animum pertinent: omnia hæc mutuo data, perſoluendo. Xenophon autem[f],
2 ait lege ciuitatis Athenienſium, filium non obſeruantem parentes, vt ingratiſſimum, ab omni magiſtratu & ſacrificio, remoueri. imo ſi parentum ſepulchra non ornaret. & Euripides[g], τοῖς τεκοῦσι γὰρ δύστηνος, ὅς τις μὴ ἀντιδουλεύει

a *in l. 1. & 2. & in l. 3. ad leg. iul. maieſtat. lib. 48 P. tit. 4.*

b *in l final. §. fin. de abolitio. lib. 9. & tit. 42.*

c *Exo. 20: Eccleſiaſt. 8. Matth. 15. & 19: Marc. x. Paul. ad Coloſ. 3. ad Epheſ. 6.*

d *oratione ad Demonicum.*

e *in lib. 4. de legib.*

f *de dictis & fact. Socratis. lib. 2.*

g *in ſupplicib. ſcribit actu. 1. circa finẽ.*

τέκνων, κάλλιςον ἔρανον δοὺς γὰρ ἀντιλάζυται παίδων παρ᾽ αὐτοῦ τοῖα δ᾽ ἂν τοκεῦσι δῷ. Parentibus inquit infœlix, quicunque mutuam non rependit gratiam. Quia dans pulchrum munus, renumerabitur à filiis, quibus parentes affecerit. Ita & Pytha-
a verſ.3. goras in aureis verſibus [a], τούς τε γονεῖς τίμα. parentes honorare iubet. Scribítque
b lib.1.fol. Sibylla vt legitur in Sibyllinis oracu-
43. lis [b], ſublatum primum genus ætatis; primæ à Deo: quòd ἐξεγέλων πατέρας καὶ μητέρας ἠτίμαζον, riderent patres, & matres inhonorarent. Et Heſiodus ſcribit infœliciſſimam & ferream illam forè ætatem, in qua filij inhonorabunt paren-
c in ergis. tes, nolléque ſe tunc viuere. Ipſe enim de
ver.183. ea ætate loquens, ſic infit [c]. Αἶψα δὲ γηράσκοντας ἀτιμήσουσι τοκῆας μέμψονται δ᾽ ἄρα τοὺς χαλεποῖς βάζοντες ἔπεσσι σχέτλιοι οὐδὲ θεῶν ὄπιν εἰδότες, id eſt. At verò ſeneſcentes inhonorabunt parentes, incuſabúntque, eos moleſtis alloquentes verbis: impij neque deorum oculos verti, Iuriſpruden-
d lib.37. dentia etiam quantum potuit, filios in
P.tit.15. obſequio patris, continet. titul. de obſe-
e in l. lis quiis à liberis & libertis, parentibus
nulla l.4. & patronis, præſtandis [d]. neque litem 4
de iudiciis. aliquam à filio patri moueri concedit,
lib.5. P. vt conſtat ex reſponſo Caij [e] ſaltem
tit.1.

niſi

niſi cum permiſſione iudicis, vel ex magna cauſa, vt ſcribit Vlpian.[a] & Gordianus Cæſar[b]. Quæ veniæ petitio quamuis remiſſa nũc videatur, tamen impetratur, cum conceduntur literæ a iudice, qui in ius vocare permittit. Et hæc lex iuſta viſa eſt Platoni[c]. Vt filius aliquam quæſtionem patri moturus, primum ad ſeniores legum cuſtodes profectus, neceſſitatem exponat, qui re inſpecta, adhuc debent
5 conſultare, num concedi fas ſit. Et paulo poſt ait, periculoſam illam eſſe inter hos quæſtionem, cum parentum imprecationes in filios, à Deo exaudiantur: vt docet maledictione Oedipi in filios, Amintoræ in Phœnicem filium, & Theſei in Hippolytum. Ideo optimum eſſet, ſi in his literis concedendis, quas vocant adiornatorias, iudex maturius proſpiceret, num illis cõtra pietatem paternam quippiam cõtineretur. Nam ſi quid huiuſmodi ineſſet, melius & ſatius eſſet filium, & eius quæſtionem à limine iudicij reiicere. Ineſt enim maximum vinculum ſanguinis iis perſonis, quod haud facilè diſſolui ſub prætextu ciuilis cuiuſquã quæſtionis, non ſolum non expedit, ſed & aliquando impium eſt. Cuius rei poteſt colligi ratio, ex Iuſtiniano[d]. Conſiderare

a *in l. cogi, §. ſi pater. l. 16. ad ſena tuſconſ. trebellian. lib. 36. P. tit. 1.*

b *in l. 2. de in ius vocã. li. 2. C. ti. 2.*

c *lib. xi. de legib.*

d *in §. hæc autem diſpoſuimus, ver. conſiderare, vt cũ de appellat. cognoſc. colla. 8. tit. 12.*

namque debent parentes, quia & ipſi filij fuerunt, & eadem à ſuis parentibus ſperauerunt. Et ſimiliter qui nunc filij ſunt, debent ſtudere, parentum animos ſanare, quia & ipſi parentes eſſe deſiderãt, & à ſuis filiis optant honorari. Adſtipulatur Iſocrates [a]. τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς γονεῖς, οἵους ἂν εὔξαιο περὶ σεαυτὸν γενέσθαι τοὺς σαυτοῦ παῖδας, id eſt. Talem tuis parentibus re exhibeas, quales tuos ergà te optaueris liberos. Quid autem parentes filijs debeant, accipe. Primum debere eruditionem vtpote præclaram hæreditatem, vt ait Cicero [b], Vtilitas patris & honor, filius eruditus: ideo erudiendus [c], vt contrà, damnum maximum & dedecus, filius indiſplinatus [d]. Exemplum autem diuinum in Heli ſacerdote domini, & eius filiis [e], relatum ab Innocentio tertio Pontifice [f]. Et Plato [g], deſiderat hoc officium paternum erga liberos, vt non minus neceſſarium quàm ſit ſtudium & ſolicitudo in tenellis arboribus & plantis curandis. Idcircóque, quia officij paterni eſt filios erudire, non veniunt in collationem & contributionem bonorum, ipſo iure. expenſæ in filium ſtudiorum cauſa factæ. vt ſcribit Vlpian. [h] Debent inſuper patres filiis iure diui-

a *ad Demonicum.*
b *de offic.* 1 *lib.* & *in Philippi.* 9.
c *Prouerb. c.* 13. & *c.* 29 *Eccleſiaſti c.* 17. & 30.
d *Prouerbi.* 19. & *Eccleſiaſt.* 22.
e *in* 1. *Reg. c.* 4.
f *in c. licet Heli. c.* 31. *De Simonia lib.* 5. *decret. ti.* 3.
g *in Theagete.*
h *in l. quæ pater filio, l.* 51. *familiæ erciſcund. lib.* 10. *P. tit.* 2. & *ibi optima gloſſa* & *doctores.*

no & naturæ, bonorum partem legitimam. vt ait D. Paulus[a]. Et Paulus Iuriſconſultus[b], atque id votum eſt parentum, vt ſcribit Pomponius[c], & Triphonius[d]. Naturaliter enim filiis patres prouident, ne eis ſint bona defutura. vt ait Xenophon[e]. Et Lycurgus legem tulit, qua patres, filiis omnia relinquere cogebantur: quam Epithades, exorta cum filio contentione, rogatione ſubſtulit: poſtea tamen illa reſtituta ab Agide, cùm eius ceſſatio, Reipublicæ labefactatæ cauſa videretur Plutarch. teſte[f]. Debet etiam mater, hæreditatis quartam filio, ex Senatuſconſulto Orificiano. vt ſcribit Alexander imperator[g]. Et vterque, pater & mater ſcilicet, debent liberis, illorum pendente vita, alimenta. Mater inquam donec infans triennium attigerit, pater reliquo vitæ tempore. Et ita noſtri interpretes intelligunt Diocletian. & Maximil. Cæſares[h], ita alios duos Auguſtos fratres[i], & Seuerũ & Antoninum[k]. Cùm etiam filius, hæc eadem præſtare parentibus inopibus teneatur, & legitimam eadem pietate, alio tamen ordine

a *ad Galat. 4. & Numero, 27.*
b *in l. cum ratio, l. 8. de bonis damnat. lib. 48. P. tit. 20.*
c *in l ſcripto. l. 6. vn de liberi, lib. 38. P. tit. 5.*
d *in l. penult. l. 50. §. faciliorique modo, de bonis liberto, lib. 38. P. ti. 14.*
e *lib. 8. Cyripa.*
f *in vitam Agidis.*
g *in l. 1. ad ſenatuſcõſ. orfician. lib. 6. c. tit. 56.*
h *in l. nec filium. l. 9. de patria poteſtat. lib. 8. C. tit. 48.*
i *in l. competenti. l. 3. iuncta gloſ.*
k *in l. 4. de alendis liberis, lib. 5. C. tit. 25.*
l *in l. nã etſi parẽtibus. l. 15. de inofficioſ. teſtament. li. 5. P. ti. 2.*

quam naturæ, vt ſcribitur a Papiniano [a]. Et in titul.ad Senatuſconſul. Tertylian [b]. Alimenta eodem iure & vinculo præſtat. vt ait idem Papinianus [c]. Verùm lege ſanxit Solon, filium neceſſaria patri non debere vitæ ſubſidia, à quo nullam artem
accepiſſet Plutarc.teſte [d]. Suadente etiam 12
eodem ſanguinis ſanctiori vinculo, placuit fratrem fratri, aliquando, & ſorori, & & maritum vxori indotatæ alimenta ſuppeditare debere. de quibus vide Iaſonem, in §. ſed etſi quis. numero 4. De actionibus [e], & §. illud quoque perſpeximus vt liceat matri & auiæ in authentici. [f]

a in l. nam etſi. parentibus. l.15. de inofficioſ. teſtament. lib. 5. P. tit. 2.
b lib.6.C. tit.55.
c in l. ſi quis à liberis. l.5. de libe. agnoſcen. lib.25 P. tit.3.
d in vitam Solonis.
e lib.4. inſtitu iur. ciuil. titul.6.
f coll.8. tit. 13.

CAP. XLI.

De iuris diſtributione ergà præceptores & diſcipulos.

DEbent etiam parentes ita ſe componere, vt ſint in exemplum bene viuendi filiis, non ſolum nihil peccando, verùm etiam honeſtè ſingula peragendo, vt eorum vitam quaſi quoddam ſpeculum liberi intuentes, ab operum ſimul & ſermonum turpitudine auertantur: vt ait Plutarchus [g]. tunc duplici honore digni, & patris & præceptoris. Nam & pædagogis ſiue præceptoribus, honos etiam

g libello de libe. educã.

etiam patris à diſcipulis debetur: vt ingẽtem deberi gratiam docenti, vult Plato[a]. Et ita de hoc tradunt Hebręi in pirke abot.[b] ex ſententia Rabi Eleaſar, cuius verba: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים: Eſto diſcipuli tui gloria chara, ac tua tibi: & ſit timor ſocij tui, perinde ac timor præceptoris tui, & timor præceptoris tui ſicut timor Dei. Quinimo & oſtentationem diſcipuli, coram præceptore, dignam morte putarunt. authore Ben Sirah, qui in ſententiis alpha bitha: ita ait ואמרו חכמינו זכרונם לברכה: כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה: Id eſt, dixerunt ſapientes noſtri, memoria eorum in benedictione, Quicumque oſtentat ſe ſcire aliquid coram præceptore ſuo, vita priuandus eſt. Inſtituítque Hippocrates ſuis, ſimilem legem, vt legitur in eius iuramento quod tale erat ὄμνυμι ἡγήσασθαι δὲ τὸν διδάξαντα μὲ τὴν τέχνην ταύτην, ἶσα καὶ γενέτῃσιν ἐμοῖσι, καὶ βίου κοινώσασθαι καὶ χρηΐζοντι μετάδοσιν ποιήσασθαι, καὶ γένος τὸ ἐξ ἑωϋτέου ἀδελφοῖς ἴσον ἐπικρινέειν ἄῤῥεσι. id eſt, Iuro, tributurum me præceptori meo à quo hanc artem edoctus ſum, non minus quàm patribus meis vel genitoribus: vitã cum eo com-

a *in Hippia minore, vel de mendacio.*

b c. 4.

municaturum, res omnes quas illi neceſſarias eſſe intelligam, pro viribus meis miniſtraturum: progeniem eius, fratrum loco habiturum: Neque puduit etiam imperatores, præceptores ſuos honorare & colere. Sicut M. Antoninus Frontoni præceptori, ſtatuam in ſenatu petiit: Proculum alium, in proconſulatum euexit: & imperator etiam, in domum Apollonij Calcedonici diſcendi cauſa veniebat: tantumque, breuiter, honoris magiſtris ſuis detulit, vt imagines eorum aureas in larario haberet, ac ſepulchra eorum additis hoſtiis & floribus ſemper ornaret, vt author Iul. Capitol.[a]. Octauianus Sperum Philoſophum præceptorem ſuum & libertum, publicè ſepeliit teſte Dione Caſſio[b], idémque victoria potitus contra Cleopatram & Antonium, Alexandrinis ciuibus omnino ignouit, tùm propter alias cauſas, tùm ob Areum Alexandrinum, cuius opera vſus fuiſſet: vt narrat idem Dio.[c]. Et Maſurius Sabinus iuris præceptor, plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentabatur. vt refert POMPONIVS[d]. Sed quid moror? omitto reliqua, ſufficit tyroni, iure cautum, eſſe remunerandos Præceptores, neque in Præceptores factas donationes, vel

a *in vitam M. Antonini phi.*
b *lib. 48. hiſto. Rom.*
c *li. 5. hiſt. Rom.*
d *in l. 2. de origine iuris, lib. 1. P. tit. 2.*

vel à minoribus infirmari. vt ſcribit PAPINIANVS[a]. Huc pertinet Titul. 5. lib. 5. Decretalium de Magiſtris. Tria autem in
9 ſumma præceptores debent diſcipulis: 1. doctrinam, eámque ſanam & elegantem, non ſcurrilem vel ruſticam, vel priſco nimium ornatu fucatam, 2. mores emandatos. 3, diligentiam in interpretandis lectionibus, & in moribus diſcipulorum obſeruandis. vt notat Albanus Ortigius Conſtantienſis[b]. Cura autem illis maior adhibenda cùm adulti illis traduntur, & operæ pretium conſiſtit, vt tenuiores animos, ab iniuria ſanctitas docentis cuſtodiat: ferociores, à licentia grauitas deterreat. Ante omnia, ſumat animum parentis ergà diſcipulos, ac in eorum locũ ſuccedere ſe exiſtimet à quibus liberi ſibi traduntur. Non ſit auſteritas eius triſtis: non diſſoluta ſit comitas: ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Sit in emendando non acerbus, non contumelioſus: & hæc monet Quintilianus[c]. Sed & in iure Vlpianus[d], leuem caſtigationem concedi præceptoribus tradit, neque eius nomine iniuriarum nomine agi poſſe: eo quod, non iniuriæ ſed docendi & mouendi cauſa, percutiat diſcipulum: Si tamen modum excedat, lege Aquilia in eum agi

a in l. Atilius regulus l. 27. de Donation. lib. 39. P. tit. 1.

b oratiuncula de officio docẽdi

c lib. 2. c. 1.

d l. ſed etſi quemcumque, l. 5. §. fin. ad leg. aquil. lib. 9. P. tit. 2.

ſatis mirari aliàs, formicarum pietatem quæ velut iſtius iuris participes ſeſe inter ſe ſepeliunt mortuas. vt & ſcribit Plinius[a]. Quæ vel ſolæ ad ſuadendam mortuorum curam ſufficere queunt. Quibus accedere alia plura poſſunt, tradita in Elpenoris defuncti & inſepulti oratione, apud Homerum[b]. Et quæ refert Euripides, in Phœnicibus[c]. Et laudatus in iure ciuili à Modeſtino is, qui teſtatoris iubentis, reliquias in mare non proiecit, ſed in memoriam humanæ conditionis ſepeliuit[d]. Siquidem ferè pro maledictione eſt ſepultura priuari: atque per os prophetæ, ita maledicta Iezabel vxor Achab, Quod & ſanguinem eius canes lingerent, & non foret qui ſepeliret eam, eo quòd Naboth occidiſſet[e]. Nec ſepultus propheta, qui in loco à Deo prohibito, comederat[f], & apud Hieremiam[g] ſcribitur, de interitu iniuſti: non plangetur inquit ſuper eum, & erit ſepultura eius, ſepultura aſini, & extra portas ciuitatis eiicietur.

12 Narrat & Herodotus[h], Aſchim regem Ægypti, legem promulgaſſe, vt ita demum quis pecunia mutuam acciperet, ſi cadauer patris pignori traderet, vtque penes creditorē eſſet ius omnis ſepulchri debitoris. Deinde vt hæc irroga-

a *lib. xi c. 30.*
b *Odyſſeæ P. xi. quæ incipit verſ. 59.*
c *act. 5.*
d *vt ſcribitur in l. quidam in ſuo, l. 27. de cōditio. conſtitut. libr. 28. P. tit. 7.*
e *Regum 4. c. 9.*
f *Reg. 3. c. 13.*
g *c. 22. e*
h *lib. 2.*

retur mulcta in eum qui diſſoluere æs alienum recuſaret, fas non eſſe eum ſepeliri, aut in paterno aut in alieno ſepulchro, pro pœna priuationem ſepulturæ ſtatuens. Quemadmodum neque omni- 13
bus debetur ſepultura, ad iuſtitiæ conſeruationem: vt in excommunicatis patet, quibus cum communicare fas non ſit viuis, nec etiam conuenit mortuis. vt ait Innocentius tertius[a]. Neque etiam omittendum eſt, ſepulturam, aliqua ex parte ſolatij & conſolationis viuorum, habere cauſam. vt ait D. Auguſtinus[b]. Sic 14
Pomponius Iuriſconſul.[c] iniuria virum videri affici, ſi eius vxor maneat inſepulta, ait. Neq; putandũ tamen eſt ſepulturã ipſam ſolam, eſſe ſepultorum beatitudi- 15
nem, cùm & impij etiam ſepeliantur, iíq; plerumque cum pompa funebri maiore: vt ſcribitur apud Eccleſiaſten.[d] Vidi inquit impios ſepultos, qui & cùm viuerẽt etiam in loco ſancto erant, & laudabãtur in ciuitate quaſi iuſtorum operum. Patẽt autem exempla ex ſuperioribus, quibus curam circa ſepulturam fuiſſe docuimus, cùm tamen eſſent idololatræ & impij, & & de quorum ſalute actum eſt. Et plures martyrio ꝑ domino noſtro IESV CHRISTO coronati, inſepulti iacuerunt. Et à

ſeris

a *in c. ſacris. c 12. de ſepultur. li. 3 de decretal. tit. 28.*
b *lib. 1. de ciuita. c. 12.*
c *in l. Quod ſi nulla, l. 28. de religioſ. & ſumpt. funerum, lib. xi. P. tit. 7.*
d *8. c.*

feris alij laniati, & dentibus cõtriti, Beati tamẽ, indubiè prędicãtur. quorũ nec vnus capillus peribit vt ſcribit D. Auguſti.[a] Et cælo tegitur, qui non habet vrnam. vt ait Lucianus[b]. laudabile tamen, & quod Dei gratiam premeretur, mortuos vt diximus ſepelire: potiſſimum erga eos qui cum fide & pietate dormierunt in domi-
16 no, exemplo Tobiæ ab angelo, vt dixi, laudato & munerato à Deo: & exemplo capitis noſtri IESV CHRISTI. Tum etiã in humanæ naturæ reuerẽtiam, cùm corpora Chriſtianorũ, vaſa ſint Spiritus Sancti, & alia in honorem eius, vt ſcribit D. Paulus[c], & templũ Dei ſumus nos, & mẽbra noſtra[d] & portamus magnũ quendam theſaurũ abſcõditũ in vaſis his fictilibus, vt manifeſtetur ſublimitas Dei. vt idem
17 Paulus ait[e]. Inter cætera autem eximia illius theſauri, eſt & illa anima immortalis: quæ cũ corpore moratur viuẽtium, à Deo creata, & quæ ad imaginẽ Dei facta.
18 Idcirco iudices, corporũ punitorũ proximis petentib. ſepulturã denegare nõ debẽt poſtquã pœna exacta eſt, ni crimẽ tã acre ſit, vt in mortuorum cadauera ſeueritatẽ exercere poſſit: Sunt enim pœnæ aliquæ etiam mortuis inflictæ, vt vtriuſque criminis læſæ maieſtatis, & in aliis:

a in lib. de cura pro mortuis agenda, c. 2. & 5. & lib. de conſolatio. mortuor. 4. & 5.
b lib 7.
c ad Roma. 9. & 2. ad Timoth. 2.
d 2. epiſt. ad Corinth. cap. 6.
e 2. ad Corinth. 4. c.

quibus non occurrentibus corpora punitorum mancipari debent petentibus, vt ſcribit Auguſtus in vita ſua, quem refert Vlpianus[a] & Cæſares Diocletian. & Maxim.[b] Qui autem teneantur corpora decedentium ſepulturæ mandare, & cuius expenſis id fiat, traditur ab Vlpiano. in l. ſi quis ſepulchrum l.11.6. de relig. & ſumpti funer.[c]

CAP. XLV.

De alio ab officio & iure in mortuos circa eorũ voluntates vltimus. & de luctu eorum.

TERTIO loco, eſt aliud officium im- 1
pendẽdum mortuis, circa illorum voluntates implendas, & ea quæ morientes mandarunt fieri. Ex quo colligitur illa trita regula. Quod intereſt rei publicæ, ſuprema hominum iudicia, ſortiri effectum. poſt Paulum iuriſconſul.[d] Iuſtinianúmque ſiue Tribonianum[e]. Atque 2
priuatur hæres hæreditate, qui voluntatem teſtatoris non impleuerit[f]. Quod intelligitur in his, in quibus voluntas non poteſt haberi, pro impleta, ni hæres impleat: & ſi hæres de implendo monitus fuerit à iudice, & à iuſſu annus excurrerit, neq; impleuerit. vt annot. & diſput. Guill. Benedict.

a in l.1. & Pau. in l fi. de cadauerib. punit. lib.48. P. tit.24.

b in l. obnoxios. l.12 de religioſ. & ſumpt. funer. lib. 3. C. tit.43.

c lib. xi. P. tit.7.

d in l. vel negare. l.5. Quẽadmodum teſtament. aperiãt. lib.29 P. tit.3.

e in §. fin. de fideicõ. hæreditatib. lib.2. inſtit. iur. ciuil. tit.23.

f in §. his igitur. & §. ſi quis autem non implens de heredib. & falci. in authent. colla. 1. tit.1. vnde deſumpta authen. hoc amplius de fideicommiſſar. lib.6. C. tit.43.

Benedict.[a] Ratióq.addatur, qđ caſſa iudi-
cia decedentium eſſe non debeant, poſt-
quam aliud velle non habent, debeátque
hoc ipſum firmum, & liberum eſſe arbi-
trium, ex ſanctione Conſtant. Cæſar[b], &
pro lege recipi[c], quamobrem nec irritū
3 per hered. fieri debet. Et vt abſoluam, de-
betur mortuis quibuſdam luctus, qui qui
dē eſt cultus extrinſecus, docens ægritu-
dinē eius qui charus fuit. vt ſcribit Cic.[d]
eſt enim luctus, recordatio eius quod
charū fuit, vnde Ariſtot.[e] ait in luctu & in
fletu eſſe quandam voluptatem. In eo e-
nim inquit mœror eſt, quod non adeſt:
voluptas autem, quod recordetur, & illud
quodammodo videatur. quod à deceſſis
4 agebatur. Iure autem antiquo Romano-
rum, mulier tenebatur virum & maritum
lugere, per decem mēſes. vt ait Ouidius[f],
loquens de anno Romuli.

Per totidē mēſes à funere cōiungis vxor,
Sūſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Nunc mēſium eſt duodecim ſicuti & an
nus, vt ſcribunt Gratian. Valentinian. &
Theodoſ.[g] Itaque Iulianus & Vlpianus
notant infamia nubentem intra tempo-
ra luctus[h] & Vlpianus[i], ſtatuit pietatis lu-

a *in repetitione capi. Raynun. in uerbū ſi abſque liberis, 2. num. 198. 199. ad nam. vſque 203. ſub rub. de teſtam. vbi plures iur. ciant. interpr.*

b *in l. 1. de ſacroſanc. eccl. lib. 1. C, tit. 5.*

c *vt in §. diſponat, de nupt. in authentic. colla. 4. i. 1*

d *4. Tuſculanar.*

e *li. 1. Rhetoric. ad Theodec. cap. 11.*

f *lib. 1. faſtor. ver. 35*

g *in l. 1. & l. 3. de ſecund. nupt. lib. 5 C tit. 9.*

h *in l. 1. §. qui ea, in l. liberorū. l. xi. §. ſi qua, de his qui not. infam. li. 3. P. tit. 2.*

i *in l. parentes, l. 23. eod. tit.*

gramma ad Lesbiam.

Cùm ſemel accidit breuis lux,
Nox eſt perpetua vna, dormienda.

Quocirca, ad mortem & triſtem animi mœrorem propalandum, atro colore v-
6 tebantur in veſtibus. Quamquam & mulieribus pro lugubribus veſtibus, albæ conceſſæ ſint propter puritatem, quódque hic color, ſimplex ſit, quíue ſeparationem animæ à corpore factam, ſignificet: cùm mortuus ſimplicis ſit naturæ, ab omni commixtione vacuus. vt ſcribit PLVTARCHVS[a]. Addendúmque ex eodem authore Plutar-
7 cho[b], quòd filij tecto capite olim patrem efferrent, filiæ autem paſſis capillis. Lycij tamen non ita, ſed muliebri veſte in luctu induebantur: vt deformitate commoti, mœrorem & luctum facilius abiicerent. teſte Valerio Maximo[c]. At Ægyptiis, defuncto inſigni aliquo viro, ſex⁹ muliebris omnis, luto caput & faciem illinit, & nudatis mamillis, relicto domi cadauere, vagans per vrbem, querelas fundit & plangit: viri ſe verberant, demum corpus ſe-
8 pulturæ mandatur, teſte Herodoto[d]. Sed & alius mos Romanis in Imperatorum ſepultura, potiſſimum illorum, qui, quia relictis liberis & ſucceſſori-

a in problemmat. probl. 26.
b problemmat. 13.
c lib. 2. c. 1
d in 2.

bus Imperij deceſſerant, conſecrabantur à ſenatu. Circa lectũ enim defuncti principis quãuis ſepulti, ſenatus ſedebat cum veſtibus atris: à dextra verò, matronæ ſine auro, veſtibus albis, per ſeptẽ dies, ſtatua principis in lecto recũbente: poſtea is cũ pompa ſepeliebatur. Cuius ſepulturæ vi-
a lib. 4. de impe poſt Marcum. denda pulchra deſcriptio apud Herodia.[a]
Porro mos fuit alius Ægyptiorum: apud 9
quos, per ſeptẽ dies plãctus perſeuerabat mortuorũ, vt & apud Hebr. ſicut ſcribitur
b 50 c. in geneſib. cętera omitto. Perſuaſum autẽ eſt, quãuis vario ritu, tamẽ vbiq; mortuorũ fuiſſe luctũ, paucis exceptis. Hic enim honos habitus eſt mortuis, vt ſcribit Ho-
c Iliad. 23 ver. 9. merus. Sic enim ille ait[c] πάτροκλον κλαίωμεν, ὃ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων, i. Patroclũ lugeamus, eſt enim hoc, pręmiũ & honos mortuorũ. Et rurſum[d] κατθέμενοι γοάοιεν, ὃ γὰρ γέ-
d Odyſ. vl. ver. 233. ρας ἐστὶ θανόντων, id eſt. Deponẽtes lugerent, quod eſt honos morientium. Atq; ab antiquis Romanis, cauebatur ne luctus deeſſet: erántque cõductitiæ mulieres, præ-
ficę dictæ, quæ querulis vocibus ſupple- 10
bant proximorum luctum. Meminítque
e libro de arte Poet. verſ. 411. de his Horatius[e].

Vt qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt plura dolentibus ex animo,

Sed

Sed de iuris præceptis ſatis, déque reddendo quod cuíque ſuum eſt. Reliqua nõ perſequar quæ huc coniicere potuiſſem, ea enim facilè ex ſuperiorum locorum indicatione, per ſe colligi poterunt, & ad Eunomiam accommodabuntur. Tertiam nunc aggrediamur Themidis prolem, *εἰρήνην* ſiue pacem.

DE PACE REIPVBLICAE, ET RERVM diuiſione, LIBER III.

CAP. I.

Pacem, id quod iuſtum eſt, fouere: & de pacis vtilitate, & belli fine.

EX THEMIDE, nempe ex eo quod fas & iuſtum eſt, atque ex iuſtitia & Eunomia, & rerumpublicarum proba administratione, ciuitatis &

populi quies,& tranquillitas ſequatur neceſſarium eſt. Hibet enim *εἰρήνη* ſorores illas velut præcurſores, quæ diſponunt animos mortalium ad ea quæ pacis ſunt. Nam opus iuſtitiæ pax,vt ait Ieſaias[a].Neque impiis ſed bonis, pax. vt idem ait[b]. Sublatis autem per pœnas improbis, pax reliquis bonis.Et Dauid[c].De cœlo, inquit auditum feciſti iudicium tuum Deus,terra tremuit & quieuit, quoniam cogitationes hominis confitebuntur tibi,& reliquiæ eius diem feſtum agent tibi. Atq. 2
pacem omni iure cõmẽdatam eſſe, breuiter annoto.Iurè diuino primũm, vt apud Zachariam[d], in pſalmis[e]. In Hieremia[f], apud Diuum Marcum[g].Iohannem[h]. Paulum[i].Iure canonico,idem ſtatuitur.Nempe vt pax ſeruetur,ex cõſilio Aphricano[k]. Et rurſum, vt iurgantium controuerſiæ, celeri ſententia terminentur, ex Gregorio[l].Et alibi[m],Gregorius nonus in c.Conſtitutus c.12. de procuratoribus lib.1. decretal.tit.38. idem Gregorius in c. final. & Innocentius tertius in c. finem litibus. c.5.de dolo lib.2.decretal.tit.15. Idem iure ciuili, vt Iuſtinianus docet dum de iudiciis agit n. & in titulo de pœna temere litigantium o. Húcque pertinet titulus, vt intra certum tempus, criminal. actio termi,

a c.12.
b c.48.
c Pſal. 75.
d 8.c.
e Pſalm.35 & 121.
f c. 29.
g c.9.
h Euangel. c.14.
i ad Romã. 12. & 14. ad Hebr. 12. ad Epheſ.4.
k in c.1. de pactis. lib.1.decret.tit.35.
l.in c.2. de ſententia & re iudica.in decretal.lib.2. tit.27.
m 2.quæſt. 1.
n in l.properandum. l. xi. de iudic.lib. 3. C.tit.1.
o lib.4.inſtituti. tit. 6.

termi. & tt. vniuerſis de vſucapionibus, pro ſuo, pro legato, & reliqui ſimiles lib. 41. P. Item de tranſactionibus, de pactis, in vtroque iure canonico & ciuili. Et lex. 2. de aqua pluuia arcenda[a], aliáque fermè omnia iura, pacis cauſa recepta. hic tituli notandi, de ſeditioſis[b]. de pœnis. Et de pace ſeruanda inter ſubditos[c]. Et de pace tenenda, & eius violator[d]. Seruantúrque omnia legum præcepta, ob pacem & belli metum, quo clades plerǫque in-

a tit. 3. lib 39. P.
b lib. 9. C. tit. 30.
c lib. 2. feudor. tit. 53.
d eod. lib. tit. 27.

3 feruntur. Nam didicerunt plures ſuo, alij aliorum malo, cum cuncta bellis peſſum dant, publicis ærariis ac priuatis opibus exanthlatis, & poſt multa pericula, cautiores & obedientiores eſſe: vel timore, ne quod experti ſunt malum, rurſum accidat: vel feſſi, vel amaris neceſſitatis legibus domiti, quieſcunt. Bellum

4 etenim iuſtum exiſtimatum eſt contra eos, qui nati ſunt vt obedirent, & tamen parere nolunt. vt ſcribit Ariſtoteles[e]. Item bellum, vt vi iuſtum cuique tribuatur, cum legibus fieri nequit: idque belli indicendi verba concepta fœcialis, demōſtrabāt apud Romanos quæ huius modi erant. Audi Iupiter, & tu Iuno, Quirine diíque omnes, (Sic enim Deos idola vocabāt) cœleſtes, vóſque terreſtres, vóſq.

e lib. 1. politi. c. 5.

inferni audite: Ego vos teſtor, populúmque illum, (quem nominabat) iniuſtum eſſe, neque ius perſoluere. vt ſcribit Liuius [a]. Et Ariſtoteles [b], ait iuſtiſſimos in republica ſocios fieri oportere, & pro iis, & contra rempublicam agentes, bellum ſumi fas & neceſſarium eſſe. Et idem rurſum [c], ait, bellum, maximè cogere homines, eſſe iuſtos, & temperantes. Ideo Xenophon. [d], inſtruens eum qui belli curam ſubiit, ait. Primum precandum eſt à Deo, faciendis ſacrificiis, vt illud tibi largiatur: ea vt ſentias, loquaris & agas, quæ gratiſſima ipſi ſint: tibi autem, amicis ac reipublicæ, minimè moleſta, ſummèque glorioſa ac vtilia aggrediaris, id eſt pacem conſecteris: Nam pace nihil vtilius eſt, eſtque ideo finis belli, vt ait Cicero [e]. & Ariſtoteles [f], cùm quod vt diximus, homines hinc fiant concordes: tùm etiam, quia ſecundum Iſocratem [g], pro honeſtis ſtudiis quæ antè bellum erant in pretio. illius miſeria redditos homines deſides, iniquos, ſolutos, rapaces, oportuit tot mētis iactatos procellis, quadam lege ſanctiſ- 7
ſima excipi ac inſtaurari: vt quod belli calamitas produxerat, pacis lenitas ſopiret ſicut ſcribit Iuſtinianus [h], Ita vtiliſſima 8
pax inter ſubditos, & pacis nomen dulciſſi-

a li.1. ab vrbe condita.
b lib. Rhetori. ad Alexand. cir. finem.
c lib. 7. poly c. 15.
d in Hipar. in prin.
e lib. 7. polit. c. 15.
f Rhetoric. ad Alexand.
g oratione de pace.
h in l. 1. circa princi-pium. de caducis tollendis, lib. 6. C. tit. 50.

eiſcimum, res verò ipſa tum iucunda, tum ſalutaris. Quam, nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura habere poteſt, is quem diſcordiæ, quem cędes ciuium, quem bellum ciuile, delectat: cuiuſmodi ex numero hominum eiicien dum, & ex finibus humanæ naturæ exterminandum, puto. vt iiſdem verbis loquitur Cicero[a]. Ita etiam Homerus. Martem velut impium dominum, hoc modo deſcribit[b]. ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ, μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα. Mars mars, hominum peſtis, inquinate cęde, murorum quaſſator. & rurſum[c] ἄφρονα τοῦτον ἀνέντες, ὃς οὔτινα οἶδε θέμιστα, id eſt, Inſipientem hunc pellentes, Martem, qui non nouit iuſta. Idem ſenſit & Herodotus[d]. dum ait, nullum eſſe tam amentem, qui bellum quàm pacem præoptet: nam in pace filij patres, in bello patres filios, ſepeliunt. Et Euripides ait[e]. ὅσῳ τε πολέμου κρεῖσσον εἰρήνη βροτοῖς, ἣ πρῶτα μὲν μούσαισι προσφιλεστάτη ποιναῖσι δ' ἐχθρὰ τέρπεταί τ' εὐπαιδίᾳ. χαίρει δὲ πλούτῳ, id eſt, Quanto autem pax bello commodior mortalibus: quæ primum quidem muſis eſt gratiſſima, pœníſque inimica, gaudétque dextera ſobolis procreatione, atque diuitiis. videndus & Heſiodus in ἔργοις, ibi εἰρήνη δ' ἀνὰ γῆν κουροτρόφος

a *in initio Philippicæ c. 3.*

b *Iliad. 5. carmine. 33. & 439.*

c *eod. verſ. 752.*

d *lib. 1.*

e *in ſupplici tact. 2. verſu. 108.*

a *lib.xi.de punico bell. 2.ver.609.* Addendúſque Silius Italicus[a].
Pax vna triumphis
Innumeris potior: pax cuſtodire ſalutem
b *in eano. noli, cauſa. 23.quæſt.1. in ſecunda parte decr.* Et ciues æquare potens, reuocetur in arces
Et plura apud Iſocratem oratione de pace amplectenda. Igitur pax, finis diſcordiæ, & tanquam diſsidij præmium ex Auguſtino [b]. Eo ꝙ teſtimonio Prudẽtij
Pax plenum virtutis opus, pax ſumma laborum.
c *in oratio. Mendai.* Pax belli exacti pretium eſt, pretiúmque pericli.
Atque vt ait Libanius[c], ληρῶμεν ὑμεῖς, ἔγκλημα ποιούμενοι τῶ πολέμου τὰ ἆθλα. id eſt, deſiperemus, ſi belli præmiũ, crimini daremus.
Quia pax candida primum,
Duxit araturos ſub iuga curua, boues.
Pax aluit vites, & ſuccos condidit vuæ,
Funderet vt nato, teſta paterna, merum.
d *lib.1, elegiar, elegia 10, ver, 45,* Pace bidens vomérq. vigẽt, at triſtia, duri
Militis in tenebris occupat arma ſitus. vt ait Tibullus[d], & vt concludam, pax propria hominum, & ſecundum Ouidium[e].
e *lib, 3, de arte. verſu. 502.* Cãdida pax homines, trux decet ira feras.
Hæcque diuitias producit, ſecundum Bachilidem, qui ita exprimit τίκτει δὲ θνατοῖσιν εἰρήνα μεγάλα πλοῦτον, id eſt.
Profert mortalibus pax, magnas diuitias.
Hinc omnis iuſta & legitima oritur vtilitas,

litas,de qua pauca indicabo.Hanc autem non ſolum iuſtitiæ affinem & cognatam ſed ferè matrem dixit Horatius[a]. Atque ipſa vtilitas iuſti, propè mater & æqui. idipſum notat & iuriſconſultus Paulus[b]. Seiuncta tamen hæc ab illa, quæ ab honeſtate aliena eſt ,quæue ex cuiuſque proprio pendet affectu, cum honeſto & auctoritate iuncta. Intereſt enim reipublic.& vſu eſt neceſſarium, vtilitatem cũ authoritate vnire. vt ſcribit Velleius Paterculus[c].

a ſermonũ. 1.Satyra.2. verſ. 99.

b l.ius pluribus modis.l.xi.de iuſtit.& iur.lib.1.P. tit.1.

c lib.5.tit. 13. reg. 37.

CAP. II.

De vtili & eius diſtinctione.

CAeterum ſulcandũ proprium eſt pelagus,dicendúmque,quot modis qui búſve ſignificationibus, interpretetur noſtrum ius,ipſum vtile.Demum,duæ vtili-
1 tatis ſpecies tractentur. Et poſtea vtráque cognita, electio docebitur. Primum igitur dicitur vtile, quod habet facultatem & poteſtatem producendi validè, hoc ipſum græcis, vis, ἐνεργές. Huic aduerſatur inutile. Ita auſculto regulæ, quod vtile per inutile non vitiatur. De
2 regul.iur.in ſexto[d],ita iudicium vtile,dicitur à Paulo iuriſconſulto[e]. ſic dies

d in l.in commodato.l.17 circa finem §.ſicut commodat.lib. 21.P.tit.2.

ad accuſandum vtiles intelligo, hoc eſt efficaces & quibus inſtituere accuſationem petenti conceditur, ſecundum Papinian.[a] Hos dies & iuſtos nominarunt Decemuiri, cum æris confeſſi & debiti obſtrictis, triginta dies conquirendæ pecuniæ gratia, dabant: quibus decurrentibus, agi iure cum debitoribus non licebat, iiique neruo compedibúſue vinciri nequibant. vt ait Gellius[b]. Menſes etiam vtiles dixit Papinianus, quibus experiundi facultas eſt[c]. Item actio vtilis, cùm non alio nomine, quàm lege vel ęquitate permittente agere licet ex ea, & quando à iure propriam dominationem non habuit. Et ita intelligendam puto legem Papiniani, Quoties. l. 23. de præſcriptis verbis[d]. Dicitur etiam alijs quatuor modis actio vtilis ratione directæ, prout tradit Bartolus[e], & notatur in l. actio. l. 49, de negotiis geſtis,[f] Sed & Scęuolam dixiſſe tempus vtile reſtitutionis, in quo poteſtas dicitur impetrandæ reſtitutionis, etſi aliqui diſſentiant, mihi tamen placet. Ex l. intra vtile l. 40. de minor. viginti quinque annis[g]. Secundo dicitur vtile, quod bonum & commodum affert Græcis χρείωδες, καὶ ὠφελιμον. De hoc Vlpian. in l. 1. de negot. geſt.[h] & mentio ferè de eo apud omnes

lati-

a in l. miles l. xi. §. Papinianus. Ad leg. Iul. de adult. lib. 47 P. tit. 5.

b lib. 20. noctium Atticar. c. 1.

c in l. cum ſex. l. 55. de ædilitio edicto. lib. 21. P. tit. 1.

d lib. 19. P. tit. 5.

e in l. 1. nume. 7. de actio. lib. 44. P. tit. 7.

f lib. 3. P. tit. 5.

g lib. 4. P. tit. 4.

h lib. 3. P. tit. 5.

ſum [a] per hanc eleemoſinam vel liberalitatem erga egenos, diſcerni pios & iuſtos ab iniquis, ait. αὐτὰρ ἀθήνη ἄγχι παριςαμένη λαερτιάδην ὀδυσῆα ὄτρυν', ὡς ἄρ πύρνα κατὰ μνηςῆρας ἀγείρει, γνοίηθ' οἵ τινές εἰσιν ἐναίσιμοι οἵ τ' ἀθέμιςοι. At inquit, Minerua propè ſtans Laertiadem Vlyſſem, commouit vt panes à procis congregaret, cognoſcerétque qui nam eſſent iuſti, quíve iniuſti:
2 ſubiungítque idem Homerus ibi poſt paucos 12. verſus, quomodo in vna quaque ciuitate & oppido, nutriendi ſint mēdíci & pauperes proprij, cæteríque in propriam patriam reiiciendi, ex ſententia Antinoi proci, dum ait ὡς ἔφατ' ἀντίνοος, &c. in ciuitatibus tamen cenſet melius nutriri poſſe, quam in pagis, porrigentibus quibuſcunque quod libuerit poculū, & panem. Et dicitur ita in principio illius Odyſſeæ 17. Cicero [b] de hac re etiam admonet. Non eſt inquit, ita claudenda res familiaris, vt eam benignitas aperire
3 non poſsit. Et liberales ſunt hi, qui captos à prædonibus, ſuis facultatibus redimūt, aut æs alienum ſuſcipiunt amicorū cauſa, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærenda vel augenda. Æquum enim eſt & naturale, cōpati atque miſereri ſimilium: & quibus

[a] in Odyſſ. quæ eſt R. verſ. 360.

[b] li. 2. de offic.

Deus paupertatem dedit, non conuitiari, ſed, eos noſtrarum facultatum participes reddere, ſaltem ſuperfluarum. Diſpenſa- 4
tores namque, diuites ſunt tantū bonorū. Nihil enim nobiſcum natum eſt ex bonis fluxis & caducis, neque pariter quicquam hinc referemus, ſed anguſto ſepulchro, relictis diuitijs, diuites etiam cōcludentur,

a lib. 3. car. ode. 3. verſ. 49. & vt ait Horatius.[a]

Aurum irrepertum, & ſic melius ſitum
Cum terra celat, ſpernere fortior,
Quam cogere humanos in vſus,
Omne ſacrum rapiente dextra.

b in Phæd. Sed & audiamus Platonem, qui videtur 5
modum eleemoſynæ præſcribere.[b] Ly. Si egenis gratificandum eſt, maximè conuenit omnino, non meliores homines, ſed pauperrimos iuuare: maximis enim liberati malis, gratias ingentes habebūt: Proprijs quoque & priuatis ſumptibus, non conuocandi amici erunt, ſed eſurientes & ſupplices. Hæc ille. Solēne etiā fuit olim, à diuitibus in ſingulos mēſes Hecate epulas parare, quibus pauperes veſcerentur. Ex ſacris enim viuebant paupe- 6
res, vt notat Ariſtophanis interpres in Pluto. In iure autem diuino, pauperibus ſuccurrendum eſſe, extant teſtimonia, in

c Deut. 15. d pſal. 111. f 4 7. c. & 29.

Deuteronomio.[c] pſalmis.[d] Eccleſiaſtico,[e] 7
apud

apud Matthæum a. Ieſaiam. b Tobiam. c & D. Lucam d Retribuit autem pro eo Dominus, gratiam, gloriam, & remiſſionem peccatorum, vt ait Tobias. e Eccleſiaſticus, f & Daniel. g Atque iure canonico iubentur eleemoſynæ h dicitque Panormitan i eſſe eleemoſynam mandatam clericis ex præcepto, & beneficia ſiue
8 ſacrificia illis conceſſa, veluti diſpenſatoribus. cui multi eccleſiaſtici canones ſuffragantur, k aliis etiam iuſſa à Deo videtur eleemoſyna, vtpotè quæ in charitatis exemplum, & humanitatis teſtimonium ſit: idque potiſſimum ratione neceſſitatis. Cùm enim proponatur de dilectione proximi pręceptum apud Matthęum, l & Marcum, m & Lucam. n Paulum, o & Iacobum. p. proximus verè his dicetur qui neceſſaria indigenti ſubminiſtrat. vt Deus IESVS CHRISTVS, ore proprio explicauit. q. idcirco dilectio proximi, & charitatem & miſericordiam ſiue eleemoſynam egenis elargiendam, continet Sed & de pauperum etiam cura & priuilegiis, tractatur a Bonifacio. 8. in c. 1.
9 ſi pater, de teſtamentis in Sexto, r & in iure ciuili à Iuſtiniano, in l. ſi quis ad declinandam, l. 37. de epiſcopis: & cleric. & Xenodochiis. ſ & alibi. Neque

a 19. c.
b c. 58.
c 4. & 12.
d 10. 11. et 12. c.
e 4. c.
f 3. c. et 17. et 29. et 31.
g 4. c.
h can. paſce. 86. diſtinctione, in 1. decr. Grat parte
i in c. de empt.
K can. de reditib. & cano. aurū Eccleſia. habet. cauſa 12. quæſt. 2. in decret. Gratia. & in can. fina. cauſa 16. quæſt. 1. li. decr. par. 2.
m 12. c.
n c. 11.
o ad Galatas 5.
p c. 2.
q Luc. c. 10.
r lib. 3. ti. 11
ſ lib. 1. C. tit. 6.

quis miretur,quod de eleemoſina aliquid dixerim:non enim iſta eſt ſuperfluè propoſita quæſtio,ſed quotidiè iudicibus & conſultoribus ventilanda, proponitur:de eáque lites pleręque ortæ ſunt in curiis, inter parœchos & antiſtites ſacrorum & vicarios perpetuos,& capitulorum collegia, potiſsimum iſta tempeſtate in qua refrigeſcit charitas, bonáque eccleſiæ neſcio quibus negotiis deſtinantur, non dicam pręter voluntatem eorum qui bona Eccleſiis largiti ſunt, ſed & contra eccleſiaſtica placita nominatim. Neque etiam latet,iudicibus hanc pauperum prouinciam à Deo demandatam eſſe: pauperem inquit,iuſtificate, & quæ ſequuntur. Demum,quia tyronibus de Iuſtitia diſtribuenda,pręcepta damus,non declinamus à via de eleemoſyna loquentes, cum per ipſam Deus retribuat Iuſtitiam,vt ſcribit peruſch ſiue interpretatio in 10.ſententiā
moralem Rabini Ben Siræ,vbi admiran- 11
das benedictiones eleemoſynam elargitam ſequi,narratur,collectę numero tre-
a c.18. Ieſa. decim, ex Ieſaia [a] addúntque Talmudiſtæ prolongationem vitæ viginti annorum,contigiſſe Beniamin, & aliis ſimiliter,propter eandem.

Cap.

CAP. XLIII.
De diſtributione iuris erga mortuos.

1 SEd de diſtributione eius quod cuiúſque eſt, inter viuos, ſatis dictum nunc ad ea deueniamus, quæ ad iam vita functos pertinent, in quibus vltimam iuſtitiæ diſtributiuę partem conſiſtere, dixit Ariſtoteles lib. de virtutibus. quíque in libro Problematum[a] voluit iuſtius eſſe opem ferrè mortuis, quam viuis: ídque ratione animæ, quæ immortalis eſt, Quãuis enim corpora ipſorum mortua, quãdiu reſurrectionem illam vniuerſalẽ ſperant, non ſentiant in ea ipſa corporis maſſa cultum vel iniuriam, eáque expoliata,
2 ſimilia ſint, vt etiam ſentit turba Platonica, canibus qui lapides mordent, proiicientes autẽ non tangunt, vt ſcribit idem Ariſtoteles.[b] Quanquam etiam mortuus homo, nõ videatur homo, vt idem alibi ſcribit.[c] Cùm corporeas eius partes, diſſolui neceſſe ſit & abſolui, ſiccũ inquã, in ſiccũ, humidum in humidum, &c. vt ait
3 Hipocrates[d] eo quòd mors omnia ſoluat, Iuſtiniano teſte,[e] eáque ſit corporis & animæ diſſolutio, vt ait Cic.[f] Plutarch. & alij. Tamen, vt ſcribit Pindarus[g].

a *ſectione 29. quæſt. 9*
b *3. Rethor. c. 3.*
c *lib. 1. de partib. animal. c. 1.*
d *li. de homin. natu.*
e *in §. his omnib. de heredi. & falcid. in authẽt. collat. 1. tit. 1. & in §. deinceps de nuptiis col. lat. 4. tit. 1.*
f *1. Tuſcul.*
g *li. olympior. ode. 8. Antiſtro. vltima ver 6.*

ἔϛι δὲ καί τι θανόντεσσιν μέρος
κἄννομον ἐρδόμενον.
κατακρύπτει δ' οὐ κόνις
συγγόνων κεδνὰν χάριν. id eſt,

Eſt enim & mortuis pars legitima debita, neque puluis occulit cognatorum illuſtrem gratiam. Atque iure ciuili debetur 4 mortuis corporibus expoliatis, vindicta: Et qui illos expoliarunt, ſi cum armis id fecerint, capitali plectendi veniunt iudicio: ſi ſine armis, metallo, Vlpiano teſte [a] Criménque hoc, ſacrilegij inſtar eſt Iuliano imperatori. [b] Neque licet oſſa, 5 citra iniuriam, à ſepultura eximere, álióue, niſi requiſito pontifice, vel principe, transferre, vt ſcribit Vlpianus.[c] Punitiúe grauiter, qui in mortuos, etſi debitores, attentarent quippiam, Titulo, vt defuncti ſeu funera eorum non iniurientur: in authentic.[d]. Debetur etiam mortuis, vt 6 pro vita illorum æterna, orationes ad Deum effundamus iuſtáq; agamus, & oblationes offeramus, quia illos iuuamus his, vt ait Tertulianus.[e]. Diuus Hieronymus.[f] Diuus Auguſtinus.[g]. Et Tobias.[h] Offeres panem tuum & vinum, ſuper ſepulturã iuſti. Et in Macchabęor. lib. 2.[i] Et apud Ieſaiam.[k]. אלה עמ׳ אל אלהיו
ידרש בעד החם אל המתים:

a *in l. 3. de ſepulchro violato lib. 47. P. ti. 12*
b *in li. pergit audacia l. 5. de ſepulchr. violat. lib. 9. C. tit. 19.*
c *in l. oſſa. l. 8. de religioſ. & ſumptib. funerũ lib. 11. P. tit. 7.*
d *collat. 5. tit. 18.*
e *li. de corona milit.*
f *ad Paulã de dormiti. Bleſillæ.*
g *in Enchirid.*
h *4. c.*
i *c. 12.*
k *c. 8.*

id eſt: annon populus, dominum ſuum
quæret,pro viuis & pro mortuis. Et Hie-
remiah.[a] Hæc dicit dominus, vox in ex- [a] c.31.
celſo audita eſt lamentationis, luctus, &
fletus Rachelis,plorantis filios ſuos,& no
lentis conſolari,eó quod non eſſent.Hæc
dicit dominus, quieſcat vox tua à plora-
tu,& oculi tui à lachrymis, quia eſt mer-
ces operi tuo,ait dominus,& reuertentur
de terra inimici,& ſpes eſt vel præſtola-
7 tio poſteris tuis, vel nouiſsimis tuis ait
dominus.Et in eccleſia primitiua,baptiza
bantur viui pro mortuis:hoc eſt,pœniten
tiam agebant,pro mortuis,vt illis prodeſ- [b] *epiſt. ad Cor.c.15.*
ſent,ſicut ſcribit D. Paulus.[b] Et Diony-
ſius Areopagita, planctus,preces,thura,& [c] *lib de cœleſti Ierarchia.c.7.*
lugubres ceremonias inſtituit pro mor-
tuorum exequiis.[c] Et refert Ioannes Da-
maſcenus.[d] Traianum imperatorem [d] *ſermone de ſuffrag. viuorũ pro mortuis.*
8 mortuum iuuatum precibus Diui Gre-
gorij Pontificis, citántque hoc,doctiſsi-
mi plerique, qualis D. Thomas Áquinas
aliique in 4.Sententiarum diſtinct.47.Et
9 ſcribit Gaguinus[e] animam Dagoberti [e] *lib.3.de geſtis frãc.*
regis Galliarum Diuorũ ſuffragiis, à dę-
monũ manu liberatam. Poſſem hîc trãſ-
ferre plura ex ſacra pagina,de mortuorũ
funere & luctu, ſed quia Chriſtianis hæc
10 ſufficiunt,referã quæ etiã Ethnicorũ fue-

rit hac de re ſententia: ipſi quippe & rati ſunt, iuuari defunctos à viuis, & iuſta illis perſoluenda eſſe. In primis Ariſtoteles[a] ſcribit, mortuis non omnino fœlicibus, prodeſſe viuentium res, quamquam fœlicibus, & omnino impiis non proſint, nec eos illa tangant. Plutarchus alius teſtis[b] ait mortuos, non tam lugendos, quã iuuandos. Alius Cicero.[c] Quanquam enim inquit abierit, tamen ſummis proprijs bonis & laudis & gloriæ, quamuis non ſentiant mortui, non carent. Omnéſque priſcæ philoſophiæ antiqui, idem ſentiunt, qui immortalitatem animæ cognouerunt. qualis Cicero in proximè citato quæſtionum Tuſculanarum libro 1. & in Lelio ſiue de amicitia: & in libro de ſomnio Scipion. Et ſexto de republica. Plato in Meno, in Phædro. vbi & animas errare per certa tẽpora, priuatas à beatitudine cẽſet, donec mũdę ſint. Idẽ in Axioc. in quo & immortalitatẽ etiã rationibus probat. Sic etiam Phocylides, ait. Ψυχὴ δ' ἀθάνατος, καὶ ἀγήρως ζῇ διὰ παντός. Anima immortalis, non vetuſtati ſubdita, perpetuo viuẽs, idẽ & ſẽſit Sybilla, cuiꝰ proſtãt oracula. Proclus, itẽ in Alcibiad. Platonis & in libro περὶ τὰ νόητα ἀφορμῶν ait

a in lib. ethic. c. 10.
b in orati. conſolat. ad Apolloni.
c li. 1. Tuſc.

ἡ Ψυχ

ἡ ψυχὴ οὐσία ἀμεγέθης, ἄϋλος, ἄφθαρτος, id eſt, de occaſionibus regula. 13. Anima inquit, eſt eſſentia inextenſa, immaterialis, immortalis, & pariter lib. 3. de abſtinentia animalium. Idem Mercurius Triſmegiſtus, priſcorũ ferè primus theologus ad Tatium in Pimandro. c. 8. Item Iamblicus de myſteriis Ægyptiorũ. Pletho Gemiſto Platonicus & Simplicius. Sed expreſſius Epicharmus, de immortalitate animorum, quem citat Clemens Alexandrinus in Stromatis. Item Homerus, pluribus in locis, citatis à Plutarcho, in eius vita: item Euripides, qui ab initio Hecabæ, Polydori vmbrã ex inferis redire adſtruit. Et in Helena [a]. dicens, ὁ νοῦς τῶν κατθανόντων ζῇ μὲν, οὐ γνώμην δ' ἔχει ἀθάνατον, εἰς ἀθάνατον αἰθέρ' ἐμπεσών, id eſt. Mens quidem morientium non viuit, animam autem immortalem habent morientes, ad immortalem aërem reuertentem, atq; Pindarus: [b] ait nos ſimiles immortalibus, magna mente, idem alij cùm Græci, tum Latini. De quibus forſan, Deo volente alias dicemus. Sufficiunt nunc ij, vt doceatur immortales animas eſſe, omiſsis illorum erroribus, circa metempſychoſim, rationémq; annorum: & expunctis fabulis quæ ibi miſcentur ex

[a] actu. 3. ver. 150.

[b] Nemeorum ode. 6 Strophe 1.

populari errore tum valido, cum lumen veri Dei, illis nondum innotuiſſet. Etſi animarum curam, etiam mortuorum habuerint, cum errorum nebulis, vera potiſsimum quę à ratione naturali effugere non facilè poſſunt, retinentes. Quamobrem & Manibus ſacra fecerunt, purgandarum animarum cauſa, vt memorat Athenęus, qui [a] Athenienſibus morem fuiſſe, lotionem facere in honorem mortuorum ac in purgantibus, velut Clidanius 14
in libro expoſitore inſcripto: nam de religione ſcribens, de hac etiam addit: cauanda erit inquit, foſſa ſepulchri ad veſperam, circũq; foſſam: ad veſperas mox intuens, effundes aquam dicens hęc, vobis lotionem quibus licet, & quibus fas: Poſt hæc rurſus, vnguentũ infunde. Mor- 15
tuis etiam antiqui oues iugulabant, vt ſcribit Apollonius Rhodius [b]. & ante eũ, Orpheus [c].

ἀλλ' οἱ μὲν βασιλῆα περισταδὸν ἀμφιχυθέντες
κύστικον, εὐξεστοῖσιν ὑπὸ πλατέεσσιν ἔθηκαν,
αἶψ' ἄρα τύμβον ἔχευαν ἰδωμήσαντο δὲ σῆμα.
φιτροὺς δ' αὖα κόμιζον. ἰθύντομα πορσαίνοντες
παμμέλαν' ἐν βόθροισι κατεκτάθον· αὐτὰρ ἔγωγε
Ψυχὴν ἱλασάμην σπένδων μειλίγματα χύτλα
ὕδατι ἠδὲ γάλακτι μελισσορύτων ἀπὸ νασμῶν
Λείβαις συμπροχέων, καὶ ἐμοῖς ὕμνοισι γεραίρων.

a li. 9. dipnoſophiſt. c. 27.

b li. 2. Argonauticon

c in argonauticis, verſu. 185. ita.

Ipſi autem(Myniæ ſcilicet) denſa Regẽ
cinxere corona
Cyſicum,& ſecto iuuenem ſub marmore condunt,
Et fodiunt tumulum, factóque ex more ſepulchro,
Agglomerant properè truncos,& magna ſub antro
Viſcera deffoſſis condunt. Aſt ipſius vmbram
Litans perfectis,placaui,in funere ſacris
Idem ego aquæ & niuei lactis libamina miſcens,
Mellito de fonte,meis à laudibus ornãs.

Item Homerus meminit,[a] in hæc verba a odyſſea. P.11.verſu. 23.
ἐγὼ δ' ἄορ ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηρῦ
βόθρον ὄρυξα ὅσον τε πυγούσιον ἔνθα καὶ ἔνθα,
ἀμφ' αὐτῷ δὲ χοὰς χεόμεν πᾶσιν νεκύεσσιν,
πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ,
τὸ τρίτον αὖθ ὕδατι, ἐπὶ δ' ἄλφιτα λευκὰ πάλυνον.

Ego Vlyſſes autem,gladium acutum extrahens à fœmore,foſſam feci cubitalem quoquouerſus, circa eam autem libamina fundebamus pro omnibus mortuis, primum mellicrato, demum dulci vino, tertio, verò aqua, inſuper & albam farinam miſcui,hæc ibi, & apud Romanos, teſte Ouidio[b]. b li. 2. faſtorum verſu. 753.

Hunc morem Æneas, pietatis idoneus author,
Attulit in terras, iuſte Latine tuas.
Ille, patris genio ſolemnia dona ferebat,
Hinc populi ritus edidicere nouos. Et paulò antè
Eſt & honor tumulis, animas placare paternas,
Paruáq; in extructas, munera ferre pyras.

Refert etiam Plinius [a], fieri ſolita mortuis Fabatia. Et Cicero [b], hoſtia maxima parentare, pietati adiunctum eſſe putabat. Et rurſum [c]. Cuius ſepulchrum inquit, non ſtabit, ei publicè ſupplicetur. Sic in Apollonia, menſe Februario, iuſta 14
perſoluebant mortuis, poſtea in Nouembrem menſem, trāſlata: vt ait Athenæus[d]. Multiſque locis, mortuis litaſſe Alexandrum Magnum, legitur apud Diodorum 15
Siculum [e]. Erantq; nouendiales dies, deputati pro mortuorum cura habenda, intra quos non erat fas hæredes in ius vocare, vt ſcribit Iuſtinianus [f]. Meminit & Horatius in Epodis, nouendiales non eſſe excitandos pulueres. Et olim, vt nunc etiam, inter Chriſtianos fiebat memoria defunctorum, recurrente anno, vt ait Nicephorus Caliſti [g], eóque die erant oblationes, vt indicat Tertuliā.[h] Et Turcę, 16
etiam

a li. 8. hiſto. naturalis c. 12.
b 2. de legibus.
c Philipi. 1.
d li. 8. c.
e li. 16. Biblioth.
f in §. ſancimus igitur nulli in authentic vt cum de appellatio. cognoſcitur collat. 8. tit. 12.
g li. 8. c. 31.
h lib. de coron. mil. et de Monoga.

etiam ſacra pro mortuis faciunt, reſurrectionẽ ſperantes. Atq; precantur, quamquam forma extrà orthodoxam fidem, vt ſui mortui liberentur, à duobus angelis nigris, quos vocant Arabicè, Mongie & Moquil, quóſque profitentur, mortuos impios perpetuis malleorum ictibus affligere, ſi non ſeruauerint ſuum Radaman, ideſt Quadrageſimam, & cęremonias Zala, vt habetur in libro illorum vanitatis, Dicto Zuna, vt refert ſe vidiſſe apud illos Petrus Bellonus in obſeruationibus [a]. Romanorum etiam mos erat, *a lib. 3. c. 5.*
17 mortuis inferias mittere & parentare, menſe Februario. Decius autem Brutus parentauit Decembri, vt Plutarchus ait [b]. *b lib. problemm.*
Sic ſcribit Suetonius [c]. Germanicum, patrem Caij Cęſaris, ſicubi clarorum virorum ſepulchra cognoſcebat, inferias manibus dediſſe. *c in Caligula. c. 3.*

CAP. XLIIII.

De alio officio circa mortuos ſcilicet ſepulturæ.

1 Mortvis etiam ſecundo debetur ſepultura, ſi de ea ſibi non prouiderint. Laudatúſq; Cymon, quiquidem, vt pater Melchiades, in carcere mortuus ab Athenienſibus ſepeliretur, voluntariis

vinculis ſe mancipauit, Athenienſes autẽ
a *lib.5.c.3.* notati ſunt, vt docet Valerius Maximus [a].
Tobias etiam Deo gratus & laudatus,
b *Tobiæ.1.* quod mortuos ſepeliret [b]. Et Simonides à
& 12. naufragio conſeruatus creditur: quod ad- 2
monitus fuerit, ab eo, cuius corpus in are
na iacebat inſepultũ ſepelierat, ne ſe pe-
c *lib.1.c.7* lago cõmitteret, eodem teſte Valerio [c].
Graue enim ducebatur, carere ſepultura.
Et ſcriptum eſt in Eccleſiaſtico. c. 6. me-
lius eſſe: abortiuum eſſe quàm inſepultũ.
Atq; Vergilius inhumatos: non trãsferri
d *Æneid.* à Charonte, mortuorum portitore, ait [d].
lib.6.verſu dum ita ſcribit.
264.

Hæc omnis quam cernis, inops inhuma-
taque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit vnda
ſepulti:
Nec ripas datur horrẽdas, nec rauca fluẽta
Trãſportare priùs, quã ſedibus oſſa quie-
runt.
Centum errant annos, volitántque hæc
littora circum.
Tum demum admiſſi, ſtagna exoptata re
uiſunt.

Quod autem ſepultura iuuentur, & quod 3
viuentes illis opitulentur, ſubiicit
Vergilius exemplum Palinuri inſepulti,
qui Æneam ita precatur.

Per genitorẽ oro, per ſpem ſurgentis Iuli
Eripe me his ĩuictẽ malis aut tu mihi terrã
Inijce, namque potes, portuſque require.
Velinos: Et poſtea,
Da dextram miſero, & tecum me tolle per vndas,
Sedibus vt ſaltẽ placidis, in morte quieſcã.

4 Cæterum, ſepeliri mortuos debere, vbi honeſtè elegerint, vel in loco maiorum iure diuino & canonico receptum eſt, vt à Leone tertio pontifice, & aliis [a]. Et ita libera ſepulturæ electio, vt quis ad certam
5 tam ligari non poſſit, pacto [b] exemplo maiorum, qui elegerunt vel in ſepulchris maiorum cõditi ſunt: vt elegit Abrahã [c]. Iacob autem maiores ſequutus [d], vt & Ioſeph. [e] Et de aliis ſepultis in maiorum ſepulchro videndi libri Regum [f] & Paralipomenon. [g] & alibi. Lubet etiam annotare, ſedulam fuiſſe morientium curam circa ſepulturam: & ita Tobias qui alios ſepeliebat, de ſua ſtatuit [h]. Viri Iabes Galaad, Benedicti, quod Saul & Ionathan, ſepeliuiſſent [i]. Machabæus cum ſolicitudine, fratres ſuos ſepeliuit. [k] Diſcipuli, Iohannem ſepelierunt [l]
6 Dominus noſter IESVS CHRISTVS, quod in ſuam ſepulturam fiebat, laudauit [m]. Ioſeph & Nicodemus diligenter

a in c. 1. de ſepul. lib. 3. decretal. tit. 28. canõ vnaquæq; §. Ioſeph. 13. q. 2. in ſecũda decr. parte.
b per c. 1. de ſepultur. li. 3. tit. 12. in ſexto decr.
c geneſ. 13.
d 2. c.
e 19.
f Regum 4. c. 15.
g 2. parali. c. 25. & 35.
h Tobiæ. 4
i Regum 1. c fin
K 2. Machab. c. 12. & 13.
l Mathei. 20. c.
m Iohan. euangelio. c. 12.

latinitatis authores, quos, ne ex culice fiat elephas, tranſeo. Porrò hoc vtilè, duplici conſideratione, & publica & priuata expendendum eſt, vel vtraque, nam & Iuſtinianus & Vlpianus, duas iuris poſitiones poſuerunt, publicā & priuatam.[a] Et in
4 his duabus baſibus & fundamentis, veluti columnis præcipuis, vniuerſum ius ſuperædificatum creſcit. Publicam vtilitatē dicemus vt illi, quę ad ſtatū reipublicæ pertinet. Priuatam, quæ ad ſingulorum, idque nō immorantes in ſcirpo Vlpiani, dum in l. bona ciuitatis, l. 15. de verborū ſignificat. bona vniuerſitatis, & ciuitatum, propriè apud Iureconſultos publica non rectè dici tradit. Nam nec nos publicum, cum illa ſignificatione dicimus, quod ſit loci alicuius particularis, ſed indefinitè publicum, id eſt, vniuerſale intelligimus. & ſic docet Ariſtot. περὶ ἑρμηνείας ἐπὶ τῦ καθόλυ· ἐπεὶ δέ ἐστι τὰ μὲν, καθόλυ τῶν πραγμάτων· τὰ δὲ καθέκαστον (λέγω δὲ καθόλυ μὲν, ὃ ἐπὶ πλειόνων πέφυκε κατηγορεῖσθαι. καθέκαστον δὲ, ὃ μή. οἷον ἄνθρωπος μὲν τῶν καθόλυ, Καλλίας δὲ τῶν καθέκαστον) ἀνάγκη δὲ ἀποφαίνεσθαι ὡς ὑπάρχει τι ἢ μή, ὁτὲ μὲν τῶν καθόλυ τινὶ, ὁτὲ τῶν καθέκαστον. Cū res aliæ ſint, inquit, vniuerſales, aliæ particulares (vniuerſale autem dico, quod de pluribus aptū eſt prædicari, qua-

a in §. huius ſtudii duæ, de iuſtitia. & iur. li. 1. inſtit. iur. ciuil. ti. 1. Vlpian. in l. 1. § huius ſtudii eodē. ti. 1. li. 1. P.

le eſt homo:ſingulare áutem id,quod illã legẽ ſubire nequit quale eſt,Callias)ſitq́; neceſſe interdum vniuerſalium, interdũ ſingularium cuidã aliquid ineſſe,vel non ineſſe enunriare,hæc ille.Ita nos etiã publicum dicemus,quod priuatum non eſt, vt verã ſuperioris, diſtinctionis,aſſequamur mentem,iuxta Iuſtiniani ſententiã, in l.fi.19.de ſacroſ.Eccleſ.ª Sic legũ.duodecim tabularum authores,publicæ vtilitati, pro modo temporum & locorũ,inſeruiſſe dicuntur à Budæo.b Nam & publicum dicetur iuſtè,quod palam eſt,quãuis id, in municipio. vt publicas ſtati municipij nominauit Paulus.c.Demum publicam vtilitatem intelligo, quæ plu ribus & plurium ratione, vtile habet, nulla indiuiduorum ſubnotatione,vt vel mihi ſoli, Titióue profit, quamuis tamen cuique indiſtinctè profit, ſed vt omnibus:vt in commodo defenſionis patriæ,iniqua non ſinguli communiter defenduntur. Sic publica vtilitas,quæ potiſsimum & præſertim bonum commune reſpicit,& conſequenter eos qui communione illa fruuntur, cùm non vt ſingulos, ſed vt omnes tangat. Quemadmodum priuata vtilitas, quæ præſertim ſingulorum commodum reſpicit,iam citato

a *lib. 1. C. tit. 5.*

b *in prioribus annotat.in pandectas.ad leg.iuſtitia. tit.de iuſti. & iur.*

c *in l. auſfidius.l.13. de priuile. creditor.li. 42.P.ti. 6. cũ ſimilib. infinit. iur.*

tato §. huius ſtudij de Iuſtitia & iure. Cōſequenter in reipublicæ reuoluitur vtilitatem, quæ particularium commodis, veluti ædificium ex cæmentis, conſtat & conflatur, cùm indemnes ſunt ſubditi, ex quibus ſtatus imperij, veluti corpus ex neruis connectitur, teſte Iuſtiniano.[a] Pariter, propter vtilitatem priuatam dominorum, intereſſe reipublicæ, ne quis re ſua malè vtatur, dixit idem Iuſtinianus.[b]
5 & Vlpianus.[c]

a *in §. cōſideremus. vt iudices ſine quoquo ſuffragio. coll. 2. tit. 2.*

b *in §. fin. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. li. 1. inſt. iur. ciuil. tit. 9.*

c *in l. 2. eodem tit. lib. 1. P. tit. 6.*

CAP. III.

De prælatione vtilitatis publicæ.

1 SEd quia vtraq; vtilitas, publica inquā & priuata plerúmque concurrunt, quę ſit præferenda neceſt diſpiciendū. Placuit itaque ſemper, publicam præferri: ídque, legum vel pontificum reſponſis probare non eſt difficilè, aperiemus tamē viam iuuenibus. Primúmque ſe offert regula, Nō quod priuatim intereſt, ſed quod ſocietati hominum expedit, inſpiciendū ex Paulo.[d] Rurſum, res à priuatorum dominio euelli, vt militibus diſtribuantur & aſſignentur. apud eundem Paulum,[e] & Vlpianum.[f]

d *in l. actione l. 66. § labeo. pro ſocio lib. 17 P. tit. 2.*

e *in l. Lucius l. 11. de euictio. lib. 21. P. tit. 2.*

f *in l. item verberatū. 15. de rei vendicatio. li. 6. P. tit. 2.*

Cedet ergo priuata vtilitas publicæ. per
l.3.de primipilo [a] per Innocentium 3. in
c. bonæ memoriæ Gullielmus. De po-
ſtula.præla.[b] & poſt Pelagium in canone
ſcias,cauſa 7. quæſtion.1. Suppetit etiam 2
celebre reſponſum Popilii, qui legatus
ad Antiochum à populo Romano miſ-
ſus,vt Ægypto excedere vel abſtinere iu-
beret:is enim,cùm ei oſculum rex obtu-
liſſet,renuit,reſponditque,interea faceſ-
ſere priuatam amicitiam, cum mandata
patriæ intercedant. Iuſtino authore ex
Trogo.[c] Nec funeſtam vocem ſororis,
quæ Curatium deflendo, videbatur triſti
quodam omine publicam turbare læti- 3
tiam,paſſus eſt Horatius, ſed per latus e-
ius, mucronem, ira percitus adegit. vt
ſcribit Dionyſius Halicarnaſſæus.[d] Plu-
tarchus,[e] ex Ariſtide Milleſio,in rerum I-
talicarũ libro, item Valerius Maximus.[f]
Diuus Auguſtinus,[g] & Liuius,[h] & alij.
Nec potuit iniuria priuata,quæ vindictæ
commodum reportare poterat,legatos
Romanorum,vrina à Tarentinis reſper- 4
ſos, à mandatorum reipublicæ explana-
tione in Theatro reuocare: neque de pri-
uata ſed de vtilitate publica,quæſtio illis
fuit. vt ſcribit idem Valerius Maximus.[i] 5
Eò etiam dirigitur alia iuris regula, ius
publi-

a lib. 12.C. tit.63.
b in decret. lib.1. tit.5.
c lib.35.
d lib.3.antiquitat. Rom.
e in parallel.c.33.
f lib.6.c.3.
& li.8.c.1.
g li.3. de ciuitat.c.14.
h lib.1.ab vrbe cõdita
i lib.2.c.3.

publicum, pactis priuatorum lædi non poſſe. quam tradit Papinianus [a] Quinimo, nec illud ipſum fieri poſſe, per perſonas publicas, teſtis Vlpianus. [b] Ratio autē iſtius enuntiationis, illa in promptu eſt. Quia euerſa domo vna vel altera, ſtatus vrbis & reipub. remanet: vrbis autem ruina, ſecum &, ſingulorum penates trahat, neceſſe eſt. vt ſcribit ipſe Valer. Max. [c] Sic ex vtilibus, vtilius ſequemur. Lex autem huic negotio opem adfert, cum vt aït Iſocrates. εὑρήσετε τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων, περὶ τὰς αἱρέσεις τῶν πραγμάτων ἁμαρτάνοντας [d], id eſt, Facilè inuentu ſit. plures homines, circa rerum electionem errantes inuenire, quibus medetur lex;

a in l. ius public. l. 38. de pactis li. 2. P. tit. 14.

b in l. non vtique. l. 2. §. ius reip. de admini ſtra. rerum ad ciuit. pertinent. lib. 50. P. tit. 8.

c initio capitis. 6. li. 1.

d oratio de pace.

CAP. IIII.

De rerum communitate.

POſtulat etiam hic locus, vt aliquantulum immoremur, vltrà quam par forſan eſſet, in explicādarerum communione & vtilitate, quam plerique philoſophorum & Iuriſconſult. iuris naturalis affirmare, videntur. Ex quaquidem aliqui ſuſpicantur, concuti vniuerſam vtriuſq; vtilitatis, potiſſimū priuatę, diſputatio-

nem, cùm omnia communia adſtruant. Huius autem antinomiæ, ſumma hęc eſt. Omnia iure naturali ſunt communia, at ius naturalè immutabile eſt. Ergo nullo iure ciuili caueri iuſtè videtur, vt priuata vtilitas vel aliquod dominium ſit, contra communioné illam. Vel neceſſe eſt partes argumenti falſas eſſe, atque iura quibus illæ comprobantur, eſſe abroganda. Nam quod iure naturali communia omnia ſint, docuit canon, ius naturale, prima diſtinctione.[a] Siue ius naturale accipiatur pro iure propriè naturæ, vel diuino, vt in canone 1. eadem 1. diſtinction. nam & vtroque, communia omnia, canon. quo iure defendis villas, 8. diſtinctione.[b] Et Iuriſconſulti, cum de dominio locuti ſunt 2
& eius amiſsione, voluerunt, rem quę alicuius dominium fugerit, redire ad priſtinam naturam, ſcilicet liberam: vt nullius particulariter cẽſeatur. veluti ſcribit Caius,[c] & Iuſtinianus.[d] Sunt enim, vt teſtis locupletiſsimus Cicero[e] naturâ priuata nulla, ſed aut veteri occupatione, qua vſi qui quondam in vacua venerunt, aut potiti bello ſunt, vel aliis per illum enumeratis modis. Ex quibus mala ingentia nata ſunt, vel tũ primum cũ cognita pro- 3
nomina meum, & tuum, & ſuum quibus dele-

a in 1. part. decr. Grati.
b 1. decret. parte.
c in l. nat. l. 5. de acquirẽdo rerũ domin. li. 4. P. ti. 1.
d in §. feræ & §. natu. de re. diuiſ. lib. 2. inſtit. iur. ci. ti. 1.
e 1. officio.

deletis, Seneca putauit homines quietiſſimè victuros. Et Plato poſt Socratem ratus, omnia communicanda: quod omnes pari ratione, natura gignerentur. vt refert Lactantius.[a] Atque per aliquod tempus, communio illa, fouit Laconum rempublicam, apud quos Pythagoræ dogma, inter amicos omnia communia, ad receptam & publicam obſeruationem, traductum eſt vt ſcribitur in lib. apotphtheg-mat.[b] Et ſi cum Horatio [c] altius perquiramus, videbimus, quod

a *de ſalſa. ſapiē. li.* 3. *c.* 21.
b *in* 2. *cap. de Laconū inſti. apophtheg.* 10. *et* 18.
c *li.* 2. *ſerm. Satyr.* 2. *ver.* 129.

Nec propriæ telluris herum, natura, nec illum,
Nec me, nec quemquam ſtatuit: nos expulit inde aut,
Illum, nequities, aut vafri inſcitia iuris.

Antea autem, vt ſcribit Vergilius.d

c *li.* 1. *Georgic. ver.* 127

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum,
Fas erat: in medium quærebant, ipſáque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente ferebat.

Quocirca Anacharſis, quamquam Scytha tamen philoſophus, acriter inſectatur poetas Græcorum, qui elementa diis ſuis diſtribuerunt, etſi à terræ commu-

nione diſtribuenda abſtinuerint a his verbis. *a epiſt. ad Craſum.*

Οἱ ἐν ἕλλησι ποιηταὶ λόγῳ κόσμον διανέμοντες Κρόνου παισὶν ἀδελφοῖς, κλῆξιν, τοῖς μὲν οὐρανοῦ, τοῖς δὲ θαλάττης, τρίτῳ δὲ ζόφου, προσέθεσαν τοῦτο μὲν ἴδιον πραγματείας ἑλληνικῆς. κοινωνίαν γὰρ οὐδεμίαν χρήματος ἐπιστάμενοι, τὸ ἑαυτῶν κακὸν, θεοῖς προσένειμαν. γῆν δὲ ὅμως ἐξαίρετον καὶ οὗτοι κοινὴν ἅπασι ὑπελείποντο φέρε, τοῦτο τί ποτε φέρει τὸ νόημα φροντίζωμεν. πάντας ἐβούλοντο θεοὺς τιμὰς πρὸς ἀνθρώπων ἔχειν, καὶ πάντας ἀγαθῶν δοτῆρας καὶ κακῶν ἀποτρόπους ὑπάρχειν. κοινὸν δὲ θεῶν κτῆμα γῆ, κοινὸν καὶ ἀνθρώπων τὸ πάλαι ἦν, id eſt,

Græcorum poëtæ ratione mundum diſtribuentes, Saturni filiis ſortem, vni cœli huic maris tertio inferorum, tribuerunt. Hoc vero proprium eſt commentũ Græcorum. Nullam enim communitate rerum edocti, ſuum vitium diis adſcripſe runt. Veruntamen terram ſeparatam, iſti communẽ dereliquerunt. Age, quid tamẽ ſibi hoc velit exploremus. voluerunt inquam, omnes Deos honores ab hominib. habere. Et omnes bonorum largitores, & malorũ pepulſores eſſe. Communis porro poſſeſsio Deorum, terra. Et comunis omnium hominum antiquitus erat, &

cete.

cæte. quæ notanda potiſsimum, dum ponit mala diuiſionis, his verbis rurſum. ἀπὸ
6 τούτων μιγνυμένων τε καὶ διακρινομένων πάντα ἔφυ τὰ κακὰ, τοῖς πᾶσι θνητοῖς, ἄροτοι, σπόροι, μεταλλεῖαι, πόλεμοι, id eſt.

Ab iis rebus commixtis & diſcretis, omnia omnibus hominibus mala ſunt exorta, arationes, ſementes, metallorum inueſtigationes, pugnæ, & reliqua. Ex quibus probatum remanet, iuris naturalis rerum communionem eſſe, vel ſi mauis, iure naturæ ſuffultam. Ius autem naturale, tolli non poſſe, ſatis etiam cognitum eſt ex Caio Iuriconſul.[a] Dum naturalem obligationem non poſſe infringi per ciuilem, ſcribit. Cui iungitur Iuſtinianus[b]. vt nec id fiat etiam, authoritate Senatus, vt ſcribit idem Caius[c]. Diuina enim quadam prouidentia, iura naturalia firma, & immutabilia permanent[d]. Quibus adſtipulatur Ariſtoteles[e]. τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου,
7 τὸ μὲν φυσικόν ἐστιν· τὸ δὲ νομικὸν, φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή. id eſt.

Iuſti inquit, politici, aliud naturale eſt, aliud legale. Naturale autem quod vbique habet ſuam vim: Et non tale, quia videatur vel non videatur. Et rurſum δοκεῖ δ' ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν φύσει,

a in l. eas t. 8 de capit. diminu. li. 4. P. tit. 5.
b ſ. final. de legitima agnat. tute. lib. 1. inſtitu iur. ciuil. ti. 15.
c in l. Sed de pecun. l. 2. ſ. nec naturalis, de vſufr. car. rer. quæ vſu cōſum. li. 7. P. tit. 5.
d ſ. ſed naturalia de iur. natu. genti. & ciuil. lib. 1. inſtit. iur. ciui. tit. 2.
e lib. 5. ethico. c. 7.

ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχει. ὥσπερ τὸ πῦρ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει. id eſt Videntur autem inquit, aliquibus, hæc ita ſe habere, quia quod natura conſtat immobile eſt, & vbiq; ſuas vires exercet. Quemadmodum ignis hic & apud Perſas vrit. hæc ille, ſed & fas, forſan erit cum Cicerone [a], philoſophari, qui de conſtantia naturæ loquens, ait. Natura, alias beſtias nantes aquarum incolas eſſe voluit, alias volucres cœlo frui libero, ſerpentes quaſdam, quaſdam eſſe gradientes: earum ipſarum partim ſoliuagas, partim congregatas: immanes alias, quaſdam autem cicures, nonnullas abditas, terráq; tectas, atque earũ quæq; ſuũ tenens munus, cum in diſparis animantis vitã, tranſire non poſſint, manent in lege naturæ. Et vt beſtiis aliud aliis præcipui à natura datum eſt, quod ſuum quæque retinent: ſic homini multo quiddam præſtantius. hæc ille. Et 8 verbis paucioribus Euripides [b], *ἡ γὰρ φύσις βέβαιος.* Et inquit natura ſtabilis, & Hippocrates [c], ait. Lex quidem naturæ cuncta ſuperat confirmátue, & rurſum [d] dixit, ducem naturam eſſe & principem. Et iterum [e], tantã eſſe conſtantiã naturę, etiã in paruulis, vt pueri antequam quadraginta dies à natiuitate tranſeant, nec tracti rideant

a in li. 3 Tuſculana. quæſtion.

b *in Electr. actu. 4 ver. 199.*

c *in princi. libri de ſeminis geni. talis natu.*

d *in lib. de probitate honeſtatéue*

e *in lib. de ſeptimeſtri partu.*

deant, nec vellicati plorēt, niſi hoc tēpus tranſeat, additque alibi [a]. Lex & natura, quibus omnia non confeſſa, confeſſa perficiuntur, certa eſt: legem enim homines ſibi poſuerunt, neſcientes quare. Naturam omnium Deus ornauit, quæ verò homines fecerunt: nunquam ſimiliter ſe habent rectè & non rectè, ſed quæ Deus, ſemper eodem modo & ritè habent. Quo in loco vt in aliis, iuſtam videtur appellaſſe naturam Hippocrates & conſtantem: cui ſubſcribit Galenus [b]: cuius, omitto pluſquam triginta, de naturę conſtantia locos, ſicut & reliquorum philoſophorum teſtimonia, quorum anacephalęoſis paucis hac de re traditur ab Horatio.[c]

Naturam expellas furca, tamen vſque recurret:
Et mala perrumpet furtim faſtidia victrix

Parque ſententia exprimitur, & à Theophraſto. [d]: dum in omnibus inſpiciendam naturam cenſet: eoquod in ſe principia immutabilia teneat, & ea, quod optimum ſit, ſemper expectet, vt inter omnes conueniſſe ait authores. Quæ omnia primo congreſſu, cōmunionem

a *in lib. de victus ratione.*

b *li. 2. de vſu partium corporis humani c. 16.*

c *li. 1. epiſt. 10. ad Fuſcū Ariſtiū ver. 24.*

d *lib. 1. de cauſis plantarū c. 19.*

ſuadere videntur eſſe iuris naturalis immutabilis. Sed & alia ratione, quod natura quę neceſſaria ſunt, ſine illa particulari anxietate & ſtudio hominū, abundè ſuppeditet, vt non immerito Epicurus dixerit: quod χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει· ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα, τὰ δὲ δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα, gratia beatæ naturæ habenda eſt, quod neceſſaria fecerit parabilia: non autem neceſſaria, difficilia paratu. Suadere etiam id videtur, quod ſcriptum
eſt, domini eſſe terram, & plenitudinem 9
eius [a], & quod primis Chriſtianis, omnia communia fuerint, & cor vnum & anima vna [b]. Item & id quod D. Paulus apoſtolus [c] commendat, vt communionis nō obliuiſcantur. A quorum inſtitutis. Anabaptiſtæ Monaſterienſes dicti, in Ger-
mania Hæretici, velamen & veſtem ſan- 10
ctitatis acceperunt, nullos inter ſe egenos habentes, hac ſpecie furtim in pecus dominicum repentes, vt mactarent & diſperderent, vt ſcribit Gilbertus Cognatus [d].

a pſal.23.

b actu.2.et 4.c.

d in narrationib. Tragicis.c.9.

Cap. V.

De neceſsitate diuiſionis rerum, & de dominiorum diſtributione. Et ſuperiorum conciliatio.

Verum-

1 VErumtamen ex ſuperioribus comprobationibus, tum quę comunionem, tum quæ naturam oſtentant, omnino non colligitur vetatum eſſe, res in communem vtilitatem creatas, a quibuſdam, quādiu viuunt, vel quandiu fas eſt, poſsideri. Et quamuis res omnes cōmunes ſint, hoc eſt, quamuis in earum creatione & ortu, huic illique ſoli, in indiuiduo deſtinatæ non ſint: non ideo minus tamen, iure naturali permiſſum eſt alicui, rebus vti. Quare vſus, cùm eadem res ſimul & ſemel, natura à pluribus non poſſit conſumi & poſſideri, rectè naturalis poſſeſsio dicetur. Quamadmodum, vt ait Cicero a. Theatrum cum commune ſit, rectà tamen dicimus eum locum eius eſſe, quem quiſque occupauerit: ſicq; in vrbe mundóve communi, non aduerſatur ius, quominus ſuum quidque cuiuſ-
2 que ſit. Neque meum & tuum, quicquid pleríque blaterent, malis anſam dederunt, quinimo, ad rerum conſeruationem & pacē oportuit induci hęc prænomina eorúmque effectum. Futurū enim aliter, nullo dominij iure exiſtente, vt nō ſine magnis & letalibus vulneribus atque cædibus, qui paulò cumulatius & vberius rebus vteretur, ab alio deſide, paratis ad

a 3. *de finibus.*

victum, cum vita ipſa priuaretur: ſicque contingeret, res breui perituras tempore cùm nullus vix reperiretur qui illas excoleret, metu, ne ab aliis euincerentur. Sic nullus aratro eſſet dignus honor, & tantum vt ait Horatius[a].

a lib. 1. ſermo. Satyra 3. verſu 37.

Neglectis vrenda filix innaſcitur agris.

Nam vt ait Ouidius.[b]

b 5. de triſtibus elegia. 13. ver. 23.

Fertilis, aſsiduo ſi non renouetur aratro,
Nil niſi cum ſpinis, gramen habebit ager.

Neceſſariò autem partitionem rerum cõ- 3
tigiſſe, docebo ab infantia orbis, in qua, neceſſitas, aliquos cœtus conſtituere, & loca aliqua ſeparatim eligere, docuit: poſt cœtus initos, docuit & natura eligere foueas, ad iniurias cœli depellendas, excauatas: Hæ, quia ad omnes recipiendos capaces non erant, plures & inter ſe ſeparatæ. Deinde, illinc depulit eos aquarum colluuies, vel ſerpentum vel ferarum irruptio, imo & ſubterraneæ exhalationes, experientia ipſa cognitæ inſalubres, vel ruinarum ſub cryptis oppreſſio, coactíque quiq; pro rudi induſtria, materiam ſuprà terram iugamentare, furcis erectis virgultíſque interpoſitis, lutóq; arefacto parietes primum tunc conſtructi ſuper terram, loca concluſa, tectáq; faſtigiatis cacuminibus ad imbres per ſtillicidia deiicien-

iiciendos, compacta. Poſtea cœpit Venus, publica anteà more ferarum, particularior eſſe: coniugia inita, liberi procreati diſtinctiquè proprij, inde nutriti ſeorſum. Et tunc, quamuis rerum communis vſus eſſet, tamen, qui didicerant ex negligenti collectione penuriã, quíue forſan multos in hyeme obſeruauerant, cibo deficiente interijſſe, cœperunt & fructus in annum condere. Et qui plures liberos & infantes ſuſcepiſſent, abundantius etiam cogebant. Tandem terra per ſe vberrimè omnibus minimè producente, multiplicato genere humano, neceſſarium fuit eam excoli. Porro pro eius cultura, cùm varios conueniat ſuſcipere labores, & priuari cum tanta anxietate paratis ab ocioſis & nihil in opus contribuentibus, cœpit videri durum: deinde & arceri eoſdem à laboribus alienis, iuſtum. Quocirca pro excultis tutò recipiẽdis, ſummoque cum labore paratis, neceſſum fuit primũ contra deſides, ad arma & pugnas confugere, fame, deſidibus audaciam rapiendi tribuente. Cœperunt poſtea: rerum, quas quis quo vellet ſibi modo coleret, fieri diſtributiones. Demum hinc permutationes, his non ſufficientibus, commercia, leges, actiones, iudicia,

moderator & princeps. De quibus omnibus tractauit in primis doctè, quamquam in aliquibus fabuloſè, Diodorus Siculus [a]. Et amplè Lucretius Carus [b]. Quędam etiam recenſe M. Vitruuius Pollio [c]. Et Ouidius [d]. & Iuuenalis [e], & alij, cum quibus nos idem ſentire neceſſe eſt. Nam & Sibylla idem probat, quæ vltrà, aliam addidit rationem primæ neceſſitati, ex ſacris literis decerptam. Nempe in pœnam peccati, impoſitam neceſſitatem operandi, & terram excolendi prioribus hominibus: vt in ſudore vultus ſui veſcerentur pane ſuo, vt ſcribitur in Geneſi mundi [f], ea enim Sibylla [g], loquens de primis parentibus à paradiſo pulſis ſic ſcribit.

Οἱ δ' ἄφαρ ἐξελθόντες ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Δάκρυσι καὶ στοναχαῖς δεύοντο, ἔπειτα δὲ τοῖσιν
Ἀθάνατον θεὸς αὐτὸς ἐπὶ προφερέστερον εἶπεν,
Αὔξεσθε, πληθύνεσθε, ἐργάζεσθ' ἐπὶ γαίην
Ἐντέχνως, ἵν', ἔχητε τροφῆν κόρον ἱδρώοντες i.

Qui ſimul egreſsi, terrã tetigere parentẽ,
Et gemitu, & lachrimis perfundebantur,
& inde
Immortalis eos Deus, eſt affarier orſus:
Creſcite, multipliei numero, terrámque
per artem

a lib. 1. bibliothecæ. c. 1.
b lib. 3. de rerum natura, incipi. ferè verſu. 1344. perſequens per ducentos et amplius verſus incipit autem ibi. Et genus humanũ, multo fuit illud in aruis.
c li. 2. de architectu. c. 1.
d li 1: metamorphoſ. incipiens verſu. 75. ibi Sãctius his animal.
e Satyr 15. verſ. 85. incipiens, mũdi principio indulſit cõmunis conditor illi. per 12. verſ. vſq; Sed iã ſerpentũ.
f 3. c.
g oraculorum lib. 1. verſu. 130.

Exercete, cibos alimentáque deſudantes. Et ſi velimus noſſe per illam incrementum hominum, & rerum neceſſitatem: audiamus quod ſubiungit.

Καὶ τότε δὴ γενεὴ πληθύνετο, ὡς ἐκέλευσεν
Αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ αὔξανεν ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ.
Λαὸς ἀπειρέσιος, οἴκους δὲ μὲν ἐξήτησαν
Παντοίους, οἳ δ' αὖτε πόλεις καὶ τείχε' ἐποίουν
Ἐν καὶ ἐπισαμβύας, οἷσιν πολυχρόνιον ἦμαρ
Ὤπασεν εἰς ζωὴν πολυήρατον. id eſt,

Tum genus humanum, ſicut mandauerat ipſe
Omnipotens, magno numero creſcebat, & amplus
Fiebat populus, tunc ſcitè tecta, domóſq;
Diuerſas alij cœperunt ædificare:
Vrbes & muros alij, queis longa dabantur.
Tempora viuendi.

5 De his etiam meminit Moſes[a]. & Bero- a *geneſis*
ſus[b]. Notandúmque, ſemper homines *4.c.*
fuiſſe ſociales, neque in ſyluis vagos b *lib.1.*
habitaſſe: vt falsò ethnici exiſtimarunt, ignorantes veram hominis creationem. Item non animaduertentes quod vnus
illorum ait Ariſtoteles[c]. homines imper- c *li.proble.*
fectos prodire, cætera animalia perfecta: *matum ſe-*
iudicium ex eo ſumens, quod illa ſtatim *ctione 10.*
inde ab ortu naturæ, viuere ſua opera *quæſtio.*

queunt:pueri autem curam deſiderāt, nec ſeruari niſi alieno beneficio poſſunt: vnde vt homines euaderent, neceſſarium fuit, illam, nutriendi cauſa, ſocietatē etiā inuitos per multos annos:conſueſſe:quod non ita accidit feris, quæ natę ſtatim per ſyluas immemores parētū euagātur, vitæ quærendæ cauſa. Nouimus autem nos 6
tempore Adami, Enos ciuitatem, & tentoria & domos fuiſſe[a].Item antea habitaſ-
a geneſ.4. ſe ſimul Abelum & Cainum.Nam ſcribitur[b], dixiſſe Cainum, ad Abelum, egrediamur foras &c.fateamur quamuis, profugos & iniquos in ſyluis habitaſſe, vt Cainus[c].ad orientalem plagam exul procul à facie Dei, habitauit: vt nunc etiam habitant latrones & homicidę nemora, & qui obſident itinera.Et pleræque quidem nationes barbaræ, ſylueſtres feruntur.Sed non natura hominis tales, ſed quia poſtea à verò hominum cultu, & à natura alieni facti ſunt:aliis, neceſſitate compulſis patriam relinquentibus & in deſerta tranſlatis, vbi nec commoditas fuit vtendi, iis, quibus hominum ſubuenitur neceſſitatibus, quibúſque humana nutritur ſocietas: vel forſan ex latronum parentum orti initiis, qui ideo nec ius nec fas colebant. Qualis fuit omnis ſucceſſio Cha- 7
mitarum

b dict.c.4. geneſ.

c dict.cap.

mitarum quæ maledictiones à Noacho accepit, fuitque diſperſa, & minimè imbuta inſtitutione vera patris, eóque ab eius obſequio præ cociter receſſerit. Et ita natura vitiis & affectibus brutis deprauata, migrauit in animantum irritationalium ritus, vt triticum in lolium, contra naturam, tamen vt dictum, propriam: cum naturâ, homo ſit non ſylueſtre, ſed vrbanum animal. vt ſcribit Theophraſtus[a].

Cap. VI.

Rerum diuiſionē ratione pacis neceſſariam, & iure omni receptam.

1 TERTIO, communionē illam, quæ priuatā omnē aufert poſſeſſionem, improbandum, vel ſola pax noſtra ſuadet. Quippe quod ex cōmunione veluti ex ſeminario grāmineo, iurgiorū infinitę naſcantur occaſiones. vt dixit Papinianus[b], quare diuiſiones neceſſariæ, vt ſcribit Paulus[c]. Ideo Vlpianus[d], tradit difficultatem habere communionem, quam explicat Theodoſius Imperator[e], dum ait, Naturale vitium eſt, negligi quod
2 communiter poſſidetur: vtque ſe nihil habere, qui nō totum habeat, arbitretur:

a *lib. de Hiſto. plantar. 1. c. 16.*
b *in l. cū pater l. 79. §. dulciſſimus de lega. 2. lib. 31. P. tit. 1.*
c *in l. in re cōmuni l. 25. de ſeruitutibus vrbanor. prædior. li. 8. tit. 2.*
d *in l. qui neque l. 8. de rebus eorum qui ſub tutela & cura ſunt lib. 27. P. tit. 9.*
e *in l. 2. quando & quibus quarta pars debetur lib. 10. C. titul. 24.*

denique ſuam quoque partem corrumpi
patitur, dum inuidet alienæ, Ariſtoteles
a libr. 2. Politic. c. 3 etiam[a], id comprobat, apud quoſdam ſo-
lum quidem, etiam tantum commune,
fructus autem partiri. Et ſi alij forēt agri-
colæ, alij autem non, ipſos qui laborant,
multas præbere difficultates. Nam ſi in
fruendo & laborando non ſint pares, ne-
ceſſe eſt incuſationes exiſtāt, cōtra fruē-
tes quidem & conſumentes multa, parum
verò laborantes, ab hís qui minus conſu-
munt, & multum laborant. Et concludit: 3
Omnino autem conuictus, & communi-
tas rerum humanarum omnium, diffici-
lis eſt, & maximè, in his rebus. Docet e-
b in c. 2, eiuſ. li. tiam alibi[b], verum, eſſe cōmunium con-
temni curam. Denique, ex rerū commu-
nione iurgia naſci, facilè colligere licet
ex rerum quotidianarum exemplo. Vix
enim videbis vel fideliſſimos duos com-
meātes, pecuniis vti in communionē pro
itineris neceſſitatibus contributis, omni-
no ſine ſuſpicione, & exprobratione etiā
eius quod eſt minimum. Sed repetamus
quæſo paulò altius hominum conſuetu-
dinem. Nonne ipſa communio, Cainum 4
c geneſ. 4 in Abelem fratrem concitauit[c]? Loth &
Abrahā, alioquin viri optimi, ratione iur-
giorū ex communione facultatum, ſimul
habitare

habitare nequierunt[a]. Iacob cum Laban, non potuit in communione viuere, ſed aucta communione, citius ab illo receſſit[b]. Omitto infinitas populi Iſraelitici querelas in deſerto, cùm communionem
5 pati non poſſent. Et neceſſarium fuit ratione pacis, terram conquiſitam promiſſionis diuidi, inter tribus[c]. funiculo diſtributionis, ídque[d] more Ægyptiaco, cum ab Ægyptiorum captiuitate idipſum didiciſſent: apud hos enim terræ dimenſio fit funiculo, pro neceſſitate diuiſionis terræ & terminorum, quos Nilus limo obducens confundebat, vt ſcribit Alphorabius, quem refert Iohannes Stophlerinus Iuſtingenſis [e] Monteregius in Albategnium, & Philander[f], & Herodotus[g] & alij. Et ne contra Anacharſidis dogma, videatur hoc de diſtributione abſurdum, contemplari licet, omnia, ab ipſo exordio
6 diuiſionē à Deo accepiſſe, vt per partes, ſingula ſuo officio commodè fungerentur. In primis itaque, vniuerſum omne diuiſit in השמים והארץ haſchamaim vehaaretz: cœlum & terram: deinde, ſeiunxit lucem à tenebris: in firmamento autem, diuiſit aquas ab aquis: ſeparati cœli, luminaria, ſtellæ. Terra; ab aquis diuiſa, & ab inuicē diſtincta elementa. Diuiſit

a *Geneſ. cap.13.*
b *Gen. c. 30. & 31*
c *Ioſu.18. 19.21.c. & Pſalm. 77*
d *Pſal.77.*
e *libello de Geometricis mēſur.*
f *in compendij fine in Agricolam de menſuris.*
g *lib.2.*

& quodammodo parrritus eſt hominem. Nam ex coſta Adami Cheuah, mater omnium. Semina rerũ ſeparara, non com munia: diuiſæ ſpecies piſcium, auium, reptilium[a]. Iterum, Deus diuiſit gentes, & terram ipſam[b]. Diuidebat altiſſimus gẽtes, & ſeparabat filios hominum[c]. Quibus addere licet, quòd homo labori natum animal, vt ait Plinius[d]. debet ſaltem 7
ad exemplum animalium brutorum, vitæ in futurum proſpicere. vt nõ vereatur Salomon[e] pigrum hunc qui communionis ſpe, otiatur ad formicã reiicere. Nam vt poſt eum ſcribit Horatius[f].

Paruula, nam exemplo eſt, magni formica laboris,
Ore trahit quodcumque poteſt, atque ad it aceruo,
Quem ſtruit, haud ignara, ac non incauta futuri.

Cuius etiam meminit Orus Apollo[g], Cicero[h] Æſopus[i] & Gabrias[k]., Cyrillus Archiepiſcop. Hieroſolymitan.[l] & Plinius[m] qui etiam narrat, illas ita neceſſaria colligere ſeparatim, vt altera alterius, ſit ignara, niſi ex concurſu. Narrat etiam plura Ariſtoteles[n] qui & ex illis, laborem, officium, & diligentiam vitæ quærendæ ſubnotat. Dicit etiam omnia ferè animalia

a *Geneſ.1. & 2.*
b *Geneſ.10*
c *Deutero. 32*
d *lib.7.c.1.*
e *Prouerb. 6.*
f *lib.1.ſermon. Satyra.1.verſ. 33.*
g *de literis Hieroglyphicis.1. eicone. 52.*
h *de natur. deorum.*
i *in fabul.*
k *in fabulis Græcis.*
l *catecheſi.9.*
m *lib. xi. c.30.*
n *lib.1, de hiſtor. animal. c.1. & lib.9. c.38.*

malia inſectorum generis, eiuſdem eſſe naturæ: vt apes, crabrones & araneos, aliáque id genus. Mirũ certè, & perquam abſurdum eſſet, ſi homo ſe in labore vinci patiatur à minutiſſimis his animalibus, vt otioſus in alienã meſſem admoueat manum. Et potiſſimũ cùm à maioribus prudentioribus, traditũ ſit velut hæreditaria memoria, vt ſi quiſquam velit viuere fœliciter, labore id aſſequatur oportet, Dei ſententiæ, quodammodo ſatisfaciens, qua vt diximus, homo labori addictus eſt. Et
9 vt Horatius[a]. Nil ſine magno, vita labore, dedit mortalibus. Nec vt ait Claudianus[b]. Quiſquam fruitur veris odoribus,
Hiblæos latebris nec ſpoliat fauos,
Si fronti caueat, ſi timeat rubos,
Armat ſpina roſas, & mella tegunt apes.
Atque natum ita hominem ad laborem, vt auem ad volatum, nòtat Iob[c], & ideo ſcriptum, labore manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & benè tibi erit[d].
10 Et mors finis ſolum laborum[e]. Dixit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis &c. Hæc etiam Euripides in Hippolytõ cecinit[f]. πᾶς δ' ὀδυνηρὸς βίος ἀνθρώπων κ'οὐκ ἔστι πόνων ἀνάπαυσις. ἀλλ' ὅ, τι τοῦ ζῆν φίλτερον ἄλλο σκότος ἀμπίσχον κρύπτει νεφέλαις. id eſt,
11 Omnis inquit, vita hominũ ærũnoſa eſt,

a lib.1.ſermonum 1, Satyr. 9. verſ.59.
b in nuptiis Honorij verſu 64.
c 5.c.
d Pſal.127
e apocaly. 14.
f actu,1. ver.132.

nec vlla à laboribus eſt requies, atque ali- 11
quid aliud eſt, vita ſub atra mortis caligi-
a ode, 5. epode. 2. verſu 1. ne. accedit Pindarus qui in Pythiis[a] canit. πόνων δ' οὔτος ἀπόκλαρός ἐστιν, οὔτ' ἔσεται. Laborum nemo exors eſt, neque erit. Et rurſum, ode 12. eodem libro antiſtrophe vltima ver. 7. εἰ δὲ τις ὄλβος ἐν ἀνθρώποισιν, ἄνευ καμάτου οὐ φαίνεται. ἐν δὲ τελευτάσει νιν σάμερον δαίμων. τόγε μόρσιμον οὐ παρφυκτον, id eſt, Quòd ſi qua felicitas eſt inquit, inter homines, ea non ſine labore exiſtit, ſed eam ad exitum perducet, aut hodie Deus. Certè fatale decretum ineuitabile. hæc Pindarus.
12 Et generoſos animos, labor nutrit. Laborem ſi recuſes, parum potes, nec eſt viri timere ſudorem. vt ſcribit Seneca[b]. Iuſſum ideo in Eccleſiaſtico[c]. Non oderis laborioſa opera. Et prohibet apoſtolus Paulus[d]. Ne manducet qui laborare recuſat. videndus Diuus Auguſtinus, libro de opere Monachorum[e]. Videndus Franciſcus Petrarcha, de remedio fortunæ[f]. Et epiſtola ad Carolum Regem, vbi aream virtutum & materiam, nominat laborem & quietem. Facit etiam labor ad diuitias, & ad egeſtatem pellendam[g], aliáque hinc ſequuntur, quæ pacem inter homines conciliant, cùm quis ſibi ex labore ſuo ſufficiens,

b epiſt. 31.
c cap. 7.
d 2. ad Theſſalonilenſ. 3. cap.
e c. 1. & c. 3.
f lib. 1. dialog. 21, & lib. 2. dialogo. 56.
g prouerb. 9. c.

aceruis aliorum non inhiat. Naturæ igitur ſummo cum bono, & ad virtutum pro
13 pagationem, diuiſio rerum facta eſt, vt deſides ad labores homini iniunctos, incitentur. Quo fit, vt hanc diuiſionem, iuris gentium dixerit Hermogenianus[a]. Ius autem gentium, à naturæ fontibus deriuari non ambigitur, ſolo gradu ab eo diſtinctum, quod hominibus hoc tãtum competat. Cùm illud & humano generi cum belluis commune ſit, quæ naturali quadam cautione iure naturæ vti videntur, Vlpiano[b]. Iuſque gentium etiam dicitur, quod natura dictante ferè ab hominibus omnibus cuſtodiatur, Iuſtiniano teſte[c], & teſtis eſt Diuus Paulus[d], ὅτ' ἂν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων. &c. id eſt, Cùm enim inquit, gentes quę legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciant: eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis in cordibus ſuis, teſtimonium perhibente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium aut excuſantium.

a in l. ex hoc iure, l. 5. de iuſtit. & iure lib. 1. P. tit. 1.

b in l. 1. ſub iam citato titulo De inſtit. & iure.

c in §. ius autem gentium, de iure naturali. gent. & ciuili. in Inſtitution. iur. ciuil. cũ ſimilibus ibi annotatis.

d ad Rom. c. 2.

Et ita erit ius gentium naturæ ius, etſi iuriſgentium aliqua, videantur non accuratè indagātibus naturæ refragari: cuiuſmodi putantur ſeruitutes. vt Iuſtinianus memorat. Quæ tamē, ſicut nec his ſimilia, naturæ ius non infirmāt. Quamuis. n. ſeruitu 14
tes videantur contrariæ libertati, quæ iuris naturalis cenſetur, tamen, æquius viſum eſt ab initio in perſonalibus, filium qui dormientem patrem inebriatum irriſerat[b], mancipari ſeruituti, quam licentia abuti naturali. Et qui naturam contempſerat, meruit in pœnam delicti, iure illo priuari. Priuilegium quippe meretur amittere, qui ſibi conceſſa abutitur poteſtate. vt ait Innocentius tertius[c]. Seruitus enim perſonalis à peccato Chami originem ſumpſit, cùm illi & poſteritati dictū ſit, eris ſeruus fratrum tuorum[d]. Fuit enim pernicioſiſſimus Cham & iuuentutem corrumpens, vocatúſque ideo Cham eſenus, id eſt Cham infamis. vt meminit Beroſus[e], & M. Portius Cato in fragmentis de originibus. Quamobrem, cum diſcretio dominorum, iuris gentium ſit, & iuris diuini erit & iuris naturalis. argumento canonis primi. 1. diſtinction.[f].

a *in dicto §. ius gentium cū ſimili.*

b *geneſ. 9.*

c *in c. tuarum. c. 11. de priuil. lib. 5. decretal. tit. 33. & in c. priuilegium, 11 q. 3.*

d *c. 7. gen. & in cano. ſexto die. 35, diſtinctio.*

e *lib. 5. deſloration.*

f *in prima parte decreti, Gratiani.*

C A P.

Cap. VII.

De cauſa diſsidiorũ poſt diuiſionem rerum. & de immutabilitate iuris naturalis.

NOn negamus tamen, poſt factam re-
1 rum diuiſionem, lites maximas alias
vel ex auaritia, vel cupiditate, ambitioné-
ue fuiſſe ſubortas, imo iurgia & bella.
Quale illud inter Papigas & Tarentinos,
in Italia geſtum maximum, propter fines
agrorum: ob quos quidem priuatim antea
certabant aſſiduè, ſed poſtea vſque adeo
priuata creuit cædes, vt Hapigæ ad vi-
ginti hominum milia exercitum coege-
rint, ad Tarentinos & Rhegios debel-
landos, teſte Diodor.[a] Quemadmodum *a lib. 11. bi-*
pro finibus agrorum, etiam bellum in- *bliothe.*
ter Corinthios & Megarenſes, ab initio
priuatum, demum aperto marte con- *b eodem*
fectum: vt idem b, narrat. vt & inter E- *lib. 11. Dio-*
geſtæos & Selimuntios [c]. Scio agro- *dor.*
rum diuidendorum cauſa, Romæ varias *c idem Dio-*
cędes coortas. vt ſcribit Apianus [d]. Li- *dor. ſcribit*
uius & alij. verùm, ea éſt humanorum *lib. 12.*
animorum conditio, vt in omni re, à *d lib. 1. de*
neceſſarijs primum orſa, peruenerint ad *bellis ciui-*
nimium, vt ait Plinius [e]. Neque ſi be- *lib.*
nè perpendamus cauſas, diuino contro- *e lib. 26.*
uerſiæ anſam dedit, ſed vſurpandi alic- *c. 4.*

na deſiderium, & veluti communionis
inducendæ, ne alterius ſolum eſſet, affe-
ctio: & id omne ad vitium familiare ho-
minibus, non autem ad diuiſionem refe-
rendum eſſe, patere poteſt & lippis vt di-
citur & tonſoribus. Atque multum cer- 2
tè ridicula videtur, potiſſimum hoc tem-
pore, Socratis reſpublica, quæ forſan po-
tuiſſent ſuſtineri, ſi omnes pariter homi-
nes eſſent illa ſapientia, qua ille, præditi: ſi
ita probi, ſapientes ac temperantes, quos
tales & ille, vt puto, deſiderabat & inſti-
tuebat: ſed id non obtinuit: ſtultorũ nam-
que eſt infinitus numerus [a], & vt ait Bias
Prieneus οἱ πλείους κακοί, id eſt plures homi
num ſũt mali [b]. Quod multo magis bilem 3
mouit Athenæo in Platonem [c]. dum ait
Platonem irriſum in ſuis legibus, cùm vi-
ſus ſit ipſe, viris non exiſtentibus leges
ſcripſiſſe, ſed hominibus à ſe fictis: ita vt,
qui his vtantur, poſtea perquirendi ſint.
Lactantiúſque æquior iudex, idem tamen
improbat. Neque etiam, Laconum Reſ- 4
publica, illâ communione tam ampla v-
ſa eſt, nec omnium res in communi acer-
uo, ſed vtriſque diſtributæ, non mulieres
nec liberi communes, ſed in illos libera
vicinis admonitio. vicini enim & tunc e-
rant, ideo ſeparati ab inuicem homines,
quia

a *Eccleſiaſti. c. 1.*

b *Auſonius in ſeptem ſapiẽtibus in Ludis.*

c *lib 12. dipnoſophiſtõ. c. 22.*

d *lib. 3. de falſa ſapiẽtia. 21.*

quia non fuiſſent alias dicti vicini, ſed conuiuæ & domeſtici. verúmque illud, ex ciuitate illorum, omnem pulſam fuiſſe auaritiam & furtum. Sed & in eorum Republica ſicut & in aliis, omnia communia dicta, pro vſu quidem & neceſſitate communi exponenda, non tamen omnibus æqualiter diſtributa, ſed ſecundum exigentiam & rerum & perſonarum. Ita notat etiam & gloſa vna ſingularis[a], ſic & in actibus apoſtolorum factum[b]. Nam
5 Diuus Paulus, vnus ex apoſtolorum collegio, ab alia communione abſtinuit, dum
6 ait[c], neque panem gratis ab aliquo manducauimus, ſed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem veſtrum grauaremus: non, quia non habuerimus poteſtatem, ſed vt nos formam daremus vobis, vt nos imitaremini. Ad extremum demus etſi non concedamus, iure naturali omnia communia fuiſſe vel communicanda, inde nihilominus non concluditur
7 diuidi non potuiſſe res. Nam quod dicitur iura naturalia immutabilia eſſe, hoc planè ſic intelligendum eſt, vt in vniuerſum ius naturale tolli non poſſit ciuili ratione, vt docuimus in ſuperioribus: cæterum quin mutetur pro parte, cum ratione & in iure ciuili, nihil prohibet quod pro-

a l.2. §. cũ in eadem nauem, in verbo in commune cõferct. ad legẽ Rhod. de iact. li. 14. P. iit. 2.

b actuũ. 4.

c 2. epiſt. ad Theſſalonicenſes. c. 3.

bat Vlpianus[a]. Quinimo & illud certum eſt,alia naturali & fortiori ratione,aliam naturalem vinci tollíque poſſe infirmiorem.Et natura ipſa,alias res ex corruptione priorum efficit.atque quod æquius eſt minus æquum,etſi illud antè æquum, ſuperat.Pro exemplo, repetatur ex Ariſtotele quod ſupra diximus,ignem ſua natura vbique calidum eſſe: nemo tamen dubitat,calido calidius inueniri poſſe. Nam & Philoſophi quatuor gradus caloris in igne conſtituũt.Primum tepidum, quem dicunt in balneo dicto mariæ: ſecundum calidum,alio modo ignem cinerum,nuncupantes. Tertium ardentem, in arenæ calore conſtitutum: Quartum & ſupremum, rarò tamen illis in vſu, ex elimata ſcobe ferri quem Martem dicunt, conceptum.Philippo Vlſtadio teſte[b], Atque in his gradibus caloris, nemo eſt qui non videat, ſecundo ſuperueniente primum tolli,vel cum ſecundo confundi vel miſceri: ſic ſecundum, tertio: & demum tertium cùm quartus adiungitur. Sic orta vel addita maioris ponderis ratione naturali,minor,etſi prima,à maiori excipitur confunditúrue: idque ſuadente natura. Cùm ex duobus melius eligendum ſit, & quod plurium eſt. Natura enim plurium reſpectu

a *in l. ius ciuile l 6. de Iuſtitia & iur. l. 1. P. tit. 1.*

b *li. de ſecretis philoſophor. 2. c. 4.*

8

reſpectu conſideranda eſt,quæ maioribus maiora impartitur.vt ait Ariſtot.[a],& partis melioris ſemper author, quantum per illam fieri poteſt.vt idem notat[b].Idcirco,
9 cum docuerimus diuiſionem magis naturæ hominum cõuenire & ex variis rerum cauſis, Naturale ius illam recipere ſatis conſtat.

a lib. de partibus animalium.3. c.2.
b lib. 2. de partibus animal.c. 14

Cap. VIII.

Legis, Si longius, de iudiciis in P. interpretatio, & de concurſu publicæ & priuatæ vtilitatis,

1 Alius adhuc ſupereſt diſſoluendus nodus, quo vtilitas publica reprobari videtur, vel poſtpoſita per Vlpianum[c], vbi propter diſpendium & iacturam rei familiaris contingentem iudici, eum mutari poſſe placuit: vnde plerique inferunt, priuatam vtilitatem iudicis, anteponendam publicæ.cùm permittatur iudici, iudicandi munere ſe abdicare, quod munus publicum eſt, apud Archadium[d]. Quod facilè intelligemus non pugnare, ſi dixerimus noſtrum axioma intelligi, quando publicum cum priuato concurrit, neceſſéque eſt alterum illorum omitti: tunc enim ſtatuimus, priuatam publicæ vti-

c in l. Si longius, l. 18. de iudiciis li. 5. P. tit. 1.
d in l. numerum. l. 18. §. iudicandi quoque neceſſitas de muneribus & honor. lib. 50. P. t. 14.

litati cædere. At, vbi & vtilitati priuatæ cõſuli poteſt, ſine iactura publicæ, quamquam vtilitas ex damno rei priuatę afferri poſſet publicæ, præfertur priuati conſideratio: quia priuatus certat de damno euitando, Reſpublica autem de lucro captando: præfertúrque iure ciuili, de damno euitando agens. Aequitas enim ſuggerit, permittendum indiſtinctè eſſe, quod mihi prodeſt & alij non obeſt. vt ſcripſit Paulus[a], & Vlpianus[b], & melius probatum ex cõcurſu publicę vtilitatis & damni priuati, ab eodem Vlpian. in l.1.§. ſunt autem qui putant, Ne quid in flumine public.[c] & forſan placebit ratio, iuuandum alium non eſſe, cum alius inde læditur[d], neque aliorum honores, alijs damno eſſe debere. vt ſcribunt Theo. & Valen. Cæſares[e]. Quamobrem cùm in l. ſi longius, ex vtilitate iudicis priuata, nullum reipubli- 3
cæ inferatur incommodum, cùm alius citra eius damnum, in locum facilè ſubrogetur abſentis, non eſt quod nodum in ſcirpo quæramus ratione vtilitatis publicæ. Contrà tamen, ſi id quod publicum eſt, damnum inde ſentiret. nam bonus ciuis, debet ſemper Reipublicæ cauſa quodcumque gerit facere: Et vt loquitur 4
Saturio paraſitus in Perſa apud Plautum[f].

Nam

a in l.2. De aqua pluuia arcẽd. lib.39. P. tit.3.
b in l. proculus. l.26. de damno infecto. lib.39. P. tit.2. & in l. in creditore. l.38. de euiction. lib.21 P. tit.2.
c lib.43. P. tit.12.
d in canon. primum cauſ.22. quæſt.2. & in cano. denique cauſa 14. quæſtio.5. in 2. parte decreti Gratiani.
e in l. final. de ſtatuis & imagini. lib.1. C. tit.25.
f act.1. ſcena.2. verſu.12.

Nam, inquit, reipublicæ cauſa qui non
facit magis
Quam ſui quęſti, animus haud induci po-
teſt, eum
Eſſe ciuem & fidelem, & bonum, ſed le-
girupam quidem, ni det in publicum.
5 Sic etiam dicimus, intereſſe Reipublic.
mulierum priuatarum, dotes eſſe ſaluas,
vt habeant vnde nubant, probter cauſam
finalem, vt ciuitas liberis hominibus re-
pleatur & legitimis, ſecundum Vlpian.[a]
Sic intereſt Reipublicæ ſuprema homi-
num iudicia, ſortiri effectum, Paulo.[b]
Neque etiam labem affert, publicæ vtili-
tati, parœmia communiter vſurpata, Cha
ritatem benè ordinatam, à ſe ipſe incipe-
6 re neque eſſe æquum, agris noſtris ſitien-
tibus, aquam noſtram ad alios deduci, cũ
omnes malint magis ſibi benè eſſe, quã
alteri. [Quod deſumitur ex Cæſare Clau-
dio[c] & ex D. Auguſtino[d] qui eleemoſy-
nam largientem, ſibi in primis largiri de-
bere tradit: quòd refert Gratianus.[e] Quia
hæc quidem vera, cùm quæſtio eſt & cõ-
curſus priuatorum, inter quos alter ſibi
primum iuſtè, poſtea cæteris prouidet. ſi-
cut eſt intelligenda lex etiam Vlpiani, in
l. Si quis fumo l. 50. §. 1. Ad legem aquil.[f]
Similiter alia, l. Licet autẽ l. 16. de recept.

a in li. 1. ſoluto matrimon. li. 33. P. tit. 3.

b in l. vel negare l. 5. Quemad. teſt. aperiãt li. 29. P. ti. 3.

c in l. præſes prouinciæ. l. 6. de ſeruitutib. li. 3. C. ti. 34

d in canon. qui vult. de pœnitentia diſtinct. 3. in 3. part. decr. Grát.

e lib. 9. P. tit. 2.

f lib. 4. P tit. 8.

a lib.4.P. tit.3. arbitr.[a] in quibus nulla Reipublicæ verſatur conſideratio.

Cap. IX.

De concurſu repetitionis dotis, cum fiſci debito.

Poſtremo inſurgit contraria aliquantum ratio, quæ datur negotium inter fiſcum & mulierem, quæ, pro repetitione rerum ſuarum cum fiſco concurrens (qui perſonam publicam gerere videtur) obtinet aduerſus eundem, potiórque eſt. apud Imperator. Antoninum in l.1. de priuileg. fiſci.[b] Quod quidem leue eſt argumentum & conſiliatione facile, ſi primum conſideremus ibi non concurrere fiſcum & mulierem in vnare. Nam fiſcus petit res mariti velut obligatas: ſed mulier ſuas conſeruat, quæ ſeparatæ ſunt à mariti bonis. Quod ſi in obligatione concurrat cum fiſco mulier, aliud ius ſequimur, vt qui potior ſit iure. vt idem Antonius tradit.[c] Sed & huic occurritur, per duas ſuperiorum argumentorum ſolutiones proximas. Primùm quòd in gratiam mulierum hoc receptum ſit, quod in his reipublicæ vtilitas verſetur, pro-

b lib.7.C. tit.73.

c l.2. eod. ti. De iure. fiſc. c.

própter hominum propagationem. Præterea, concurſus cum fiſco non videtur eſſe cum publica vtilitate, propriè, eoquod fiſcus priuatam perſonam principis ſuſtinet. teſte Iuſtinian.[a] & Vlpian.[b] Et Plinius iunior[c] ait, Traianum non minorem curam fiſci quam ærarij habere, imo maiorem ærarij: cum magis ſuo, quã publico ærario vti licere ſibi exiſtimaret. Et Tacitus ſcribit[d] quod fiſci Imperatoris, inter aquilas & ſigna veherentur. Vnde conſtat, fiſcum proprium eſſe principis. Ad extremum, cum de ære maritorum controuertitur à muliere ſola, ab omni æquitate alienum eſt, vt mulier viri creditoribus, & pro aliis mariti debitis obnoxia ſit: Quare mulieres habere bona ſua intacta à fiſco, ius publicũ vult: ſicque neque id, contra iûs publicûm eſt. teſte Dioclet. & Maximi.[e] Eſſérque diſſidij ſeges & cauſa, ſi alius pro alio teneretur, citra factum ſuum: atque pax violaretur, cuius bonum obnixè per tot leges, & variorum gubernationum vias, quærimus, vt Deo pignus chariſſimũ. Eſſet & à iure diuino, quod eſt ſatis alienum, vt diximus, vimque inferret iuri naturæ quibus iubemur alteri nõ facere quod nobis fieri nolimus. Quamobrem ſicut prin.

2

a in l. 1. §. penult. de caduc. tollẽ. lib. 6. C. tit. 50.

b in l. 2. §. hoc in interdictum. Ne quid in loc. publ. li. 43. P. tit. 8.

c ad Traian. x. li. 1.

d in l. ob maritorũ culpam l. 2. Ne vxor pro marito. lib 4. C. tit. 12.

ceps pro priuatis debitum exſoluere non
tenetur ac ſi ipſe eſſet debitor, ſic etiam
æquum non eſt, ex bonis propriis mulie-
ris non obligatis, ſatiſfieri pro marito
fiſco vel principi. Non ignoramus tamen 3
in debitis primipilaribus à maritis con-
tractis, vxorum hypothecas poſteriores,
etiam pro dote repetenda conceſſas: imo
& deficientibus facultatibus maritorum,
pro eiſdem debitis res in dotem datas, te-
neri nouimus, ex Cæſarum Cari Carini
& Numerani reſponſo.[a] & ex Dioclet. &
Maximi.[b] Cùm etiam filij debitorũ ho-
rum, etſi hæredes non ſint parentum, poſ-
sint pro his conueniri. Quod non alia ra-
tione inductum puto, quam quod debi-
tum hoc ſit militare, & ita damnum eius,
totius Reipublicæ reſpiciat iacturam. Et
quod fauore militum, etiam quilibet poſ
ſit bonis ſuis priuari, vt ea militibus aſ-
ſignentur. vt conſtat ex Paulo Iuriſcon.[c]
& Vlpiano.[d] Et hoc ipſum, noſtram vti-
litatem Reipublicæ confirmat, cùm ne-
mo ſit qui neſciat, militię cauſam habe-
re fulſimentum præcipuum Reipublicę.
ſuſtinent enim milites duritiam pro no- 4
bis in exercitu. vt ait Vlpian.[e] Atque Va-
lerius Maximus [f] ſcribit, in ſinu & tu-
tela militaris diſciplinæ, ſerenum tran-
quil-

a in l. Satis notũ l. 4. in quib. cauſ. pig. vel hypote. tac. cõtrahat. lib. 8. C. tit. 15.
b in l. 3. de primipil. li. 12. C. ti. 63.
c l. lucius l. xi. de euiction. li. 21. P. tit. 2.
d in l. item ſi verberatũ l. 15 §. 1. de rei vẽd. li. 6. P. ti. 1.
e in l. 1. de milit. teſt. lib. 29. P. tit. 1.
f lib. 2. c. 2. in princip.

quillúmque beatæ pacis ſtatum acquiеſcere.

Cap. x.

De pacis Eunomiæ, & Iuſtitiæ coniunctione.

a Svbſiſtit igitur iure optimo, noſtra vtilitas, & pax: & iuſtitia pacem inuiſit, & ſic iuſtitia & pax ſeſe oſculatę ſunt, vt ſcribitur in Pſalmis [a]. Cauſa autem iſtius oſculi, bona Eunomia, rerum publicarum diuina & proba adminiſtratio, legumque admirabilis inuentio & conſtitutio. In hoc itaque trium ſororum contextu apparet, vinculum quoddam diuinum eius quod eſt fas, quo veluti conſanguineæ in vnius parentis origine, vinciũtur. Et ideo Pindarus ait. [b] ἐν τᾷ δὴ δ᾽ εὐνομία ναίει κασιγνήταί τε βάθρον πολίων, ἀσφαλὴς δικά, καὶ ὁμότροπος εἰράνα, ταμίαι ἀνδράσι πλούτου, χρύσεαι παῖδες εὐβούλου Θέμιτος, id eſt In hac ſcilicet domo, Eunomia habitat, ſororéſque fundamentum vrbium, firmá iuſtitia, & iiſdem moribus prædita pax. Diſpẽſatrices diuitiarum hominibus, aureę filię, bonę conſultricis Themidis. Atque idẽ Pindarus, vocat propter harum

a 89. pſal.

b olympicor. li. ode. 13. Strophe. 1. verſ. 6.

a Pythiorũ ode.8. Stroph.1. in principio.

affinitatem, pacem & quietem partum & filiam iuſtitiæ in Pythiis, a implicátque Eunomiam, dum ait.

φιλόφρεον ἡσυχία δικᾶς, ὦ μεγιςόπολι, θυγάτηρ βουλᾶν τε καὶ πολέμων ἔχοισα κλαιδας ὑπερτάτας,

id eſt;

O blanda tranquillitas, iuſtitiæ filia, maximas vrbes reddens, conſiliorum & bellorum habens claues ſupremas. Accedit & Xenophon b Cùm iuſtus is ſit inquit, qui ſecundum leges viuit, fœliciores ſunt ciuitates, cùm bene cum legibus ciues cõſenſerint. Et Rabi Simeon ex Hebræorũ ſapientibus, probat dũm ait;

על שלשה דברים העולם קיים : על האמת ועל הדין ועל השלום :

id eſt, Super tres res conſiſtit mundus, ſuper veritatem, iudicium, & pacem. Nam ex vero, eſſentia rerum cognoſcitur, & quod ſint, vt Ariſtoteles ait. c Idémque eſſe ait, verá aut non verá, quod eſſe & non eſſe. Ex eo autem, quale, quodque eſt iuſtum, vel iniuſtum, cognoſcitur. Hincque ſequitur per leges & eunomiam, de ſubiecto negotio propoſito diſputatio & ratiocinatio & conſilium, poſtea, iudiciũ, & diſtributio eius quod cuiuſque eſt, & pœnarum & munerũ partitio, hinc quies & pax.

b lib. 4. de factis ac dictis Socratis.

c lib. 4. metaphiſic. t. 6.

Quo-

Quomodo autem hæc pax, facili via quę-
3 ratur & conſeruetur, vnum tantum præ-
ceptum docet, nempe, vt pax inter Deũ
& homines prius conſilietur: ſolus nam-
que Deus & bellorum & pacis claues ha-
bet certiſsimas: Bellum namque impiis
& Deum contemnentibus: & turbo do-
minicæ indignationis egredietur & tem
peſtas corrumpens, ſuper caput impio a 3.30.
rum vt ait Hieremias, [a] & pax multa di- b pſal. 118.
ligentibus eum [b] hæcque eſt pax Dei, c ad Phili. 4. c.
quæ exuperat omnem ſenſum, vt ſcribit
D. Paulus. [c] Quocirca curare debet ma-
giſtratus, vt Dei pręcepta omnino inuio-
lata ſeruentur, tunc enim inter homines
etiam pax, pace facta cum Deo. Scriptum d c. 26.
namque eſt in Leuitico [d]. Si in præceptis
meis ambulaueritis, & mandata mea cu-
ſtodieritis & feceritis ea, dabo vobis plu-
uias temporibus ſuis, & abſq; pauore ha-
bitabitis in terra veſtra, dabo pacem in
ſinibus veſtris: dormietis, & nemo eſt
qui exterreat. Sicuti & his omiſsis, Deus
4 ob peccata pacem retrahit & bella im- e Hiere-
mittere dicitur, apud Hieremiam [e], mia. 16.
& in Apocalypſi [f]. Pſalmographus cum f 6. c.
dixiſſet [g] viam pacis non cognouerunt, g Pſal. 13.
addit, quia non eſt timor Dei. Facilè
etiã pax obuenit, ſi malorũ occaſiones è

ciuitate pellantur, ſi maturè antequam radices egerint euellantur. Curabunt itaque iudices, blaſphemias in Deum & Diuos prohiberi, & puniri cupidates, lucra impia tolli, cauponas pro pace priuata ciuibus inhibere, & ludos omnes potiſsimum publicos, proſtibula publica & priuata exterminare: meretrices, ocioſos, maledicos, dètractores, mimos, hiſtriones, & quæ mulieroſos reddunt homines ciuitate extrudere, & flagris caſtigare ſi exigat contumacia. ſi mendicos validos, publicis laboribus exercebunt, ne ob deſidiam, in vitia illa tererrima quæ inter illos ferè execrabilia incidant, néve, in his nutriantur, ſic pax facilè ſequetur.

FINIS LIBRI TERTII.

DE HORIS, ET DE TEMPORVM ET RErum occaſionibus, LIBER IIII.

CAP. I.

De ratione nominis horarum.

1 PLACET nunc de horis dicere, quæ quarto loco ponuntur in ordine filiarum Themidis & Iouis ab Heſiodo [a]: & à Pauſania [b]. Sciendum autem eſt, omnibus rebus certa, ſtataque tempora & accommoda eſſe, ex ſuperioris demiurgi prouida atque inenarrabili ſapientia diſtincta. Sunt & tẽpora ceſſationis, & actionis: & tempus eſt occidendi: tempus viuificandi: ferend·, metẽdi, plantandi, eradicandi, & c. vt ait Eccleſiaſtes [c], & Aratus [d], loquens de Deo.

a in Theogonia.
b lib. 5. de rebus Eliacis.
c c. 3.
d li phainomenon verſ. 5.

- ὁ δ' ἤπιος ἀνθρώποισι
Δεξιὰ σημαίνει. λαοὺς δ' ἐπὶ ἔργον ἐγείρει
μιμνήσκων βιότοιο. λέγει δ' ὅτε βῶλος ἀρίστη
βουσί τε καὶ μακέλῃσι λέγει δ' ὅτε δεξιαὶ ὧραι,
καὶ φυτὰ γυρῶσαι, καὶ σπέρματα πάντα βαλέσθαι.
αὐτὸς γὰρ τάγε σήματ' ἐν οὐρανῷ ἐστήριξεν,
ἄστρα διακρίνας. ἐσκέψατο δ' εἰς ἐνιαυτὸν.
ἀστέρας. οἵκε μάλιστα τετυγμένα σημαίνοιεν
ἀνδράσιν ὡραίων, ὄφρ' ἔμπεδα πάντα φύονται.

Deus autem inquit, beneuolus omnibus commoda ſignificat, populos autem, ad opus excitat, cōmonēs cor ad ea quæ neceſſaria ſunt victui. Prædicat item, quando gleba optima boбuſque & ligonibus. Dicit etiam quando opportunæ horæ, quando oporteat plantas ſcrobibus committere, & quælibet ſemina iacere. Ipſe enim in cœlo ſigna firmauit, ſydera diſpertitus. Prouidit verò ad annum ſtellas, quę fœcunda potiſſimum indicarent hominibus, eorum quæ temporaria vel horaria ſunt, quò ſtata cuncta naſcerētur. Et rurſum, verſu. 14 9. ait

ἄκρα γὲ μὴν νυκτῶν κεῖναι δυοκαίδεκα μοῖραι ἀρκιαὶ ἐξενέπειν, τὰ δὲ πᾶν μέγαν εἰς ἐνιαυτόν. Ὧραι μὲν τ' ἀρύσαι νειοὺς, ὧραι δὲ φυτεῦσαι ἐκ Διὸς ἤδη πάντα πεφασμένα πάντοθι κεῖται: id eſt.

Terminos ſanè noctium, illa duodecim ſigna ſufficientia ſunt indicare: quæ

item

item longum in annum: horæ quidem arandi nouales, horæ quoque plantandi è Ioue [illegible] omnia cientia vbi iis ſunt, hęc ille. Per horas autem, intelligi par eſt, tempus oportunum ad quidpiam agendum: vocatque illud Cicero εὐκαιρίαν, quod & latini occaſionem, habentem in ſe ordinem actionũ; Nec aliud eſt, καιρός, quàm tempeſtiuitas; & punctus temporis. Nam & hora punctus temporis eſt, ex ſolis tranſitu rapido. Tempus quippe ſequitur orbium cœleſtium motũ, quòd numerus ſit motus, vt ait Ariſtotel.[a] Et diem facit motus ſolis, cum horarum planetis qui ſubiiciuntur ſoli. Vnde hora,
2 eſt tempus congruũ & certum. Et quia ſol dictus etiam eſt Ianus vel ἴανος, vt teſtis eſt Macrobius[b]. ex Cornelio Labeone & oraculo Apollinis, ideo bifrons, fingebatur, quòd præteritum & futurum conſideret. Et quadrifrons, quod quatuor mundi plagas reſpiciat, & quatuor tempeſtates diſtingat, vt ſcribit Crinitus[c], & alij. Ideo etiam Ouidius[d] inducit Ianum dicentem.

Præſideo foribus Cœli, cũ mitibus horis.
Et redit officio Iupiter ipſe meo,
Inde vocor Ianus, &c.

3 Ianitrices ideo etiã Cœli horæ, & mala

a li. 4. phyſicorum c. 11 & 12.
b lib. 1. ſaturnal. c. 18
c li. 4. de honeſta diſciplin. c. 10.
d li. primo faſtorum. verſ. 125.

pellentes, apud Homerum [a]: dum ait.

a lib. 8. Iliadis verſu. 392.

Αὐτόμαται δὲ πύλαι μύκον οὐρανοῦ ἃς ἔχον Ὧραι
Τῇς ἐπιτέτραπται μέγας οὐρανὸς, οὔλυμπός τε,
Ἠμὲν ἀνακλῖναι πυκινὸν νέφος, ἠδ᾽ ἐπιθεῖναι. i.

Sua ſponte portę cœli apertæ ſunt, quas tenebāt Horę, quibus eſt curæ magnum Cœlum Olympúſque, & repellere denſam nebulam & reducere: vocarunt etiam ὧρον Ægyptij, ſolem: vnde Horæ Macrobio. b Orus autem dictus, quia Hębrei vocant ſolē (heres: חרס pro שמש pro ſchemeſch, ſolē: vt apud Ieſaiam [c]: & Iob. [d] c. aitque Rabi Ioſeph Caſtilienſis, in libro ſuo dicto Nucum, quod hoc eſt vnum ex tribus nominibus Planetarum ſolis, quibus cognoſcitur & motus ſolis, & Angelus ſiue motor eius. Et apud Iulium Pollucem [e]: ὧραι dicuntur χειμὼν, ἔαρ, θέρος, μετόπωρον. i. horæ appellatione, dicuntur hyems, ver, æſtas, autumnus, forſan quia ex quatuor, ſolis ſtationibus & diuiſionibus apparentibus, fiunt, vtrumque autem videtur denominatum, ab hebraico ſermone, & in quo etiam lumen & lux dicitur אור vel אורה or vel orah. Et or vocatus eſt dies in diuiſione, facta à tenebris. Sic enim ſcribitur Geneſis 1. c.

b lib. Saturnali. c. 21.

c 19. æ.

d 9. c.

e lib. 1. onomaſticon. c. 7.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור וירא:
אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים:
בין

בין האור ובין החשך ויקרא לאור
Id eſt, יום ולחשך קרא לילה
Et dixit dominus fiat or. Ideſt lux, & fa-
cta eſt or lux, & vidit Dominus, quia lux
erat bona, & diuiſit Dominus inter or. i.
4 lucem, & choſcech id eſt tenebras. Et
vocauit or diem, & choſceh vel tene-
bras: noctem. Sol autem & Luna: qui
diuidunt noctem ac diem, eodem loco
vocantur ita שני המאורות הגדלים
Id eſt duo luminaria magna. Nam, vt ait
Hippocrates [a], tempus, Solis & Lunæ cur- a lib. de ſeptimeſtri partu.
ſu perficitur, & eum ſequitur. ideo Mo-
ſes addit hęc luminaria facta fuiſſe, vt eſ-
ſent לאתת ולמעדים ולימים ושנים le-
othoth * lemognedim * leiamim veſcha-
nim. id eſt in ſigna, tempora certa, dies &
annos, vnde colliguntur duo, & Solem
& Lunam ab hora ſcilicet à luce, dici: &
duo luminaria magna, Solem & Lunam,
ad tempora, & anni tempeſtates deter-
minandas, ad diſtinguendas operum tē-
poraneas actiones, creata eſſe: hincque
5 horas dici, quaſi lucis partes. Et ab eo
tracta forſan auri appellatio, quod hoc
metallū auri, ſolis more rutilet & ſplen-
deat: & galli incorruptam nominis pro-
6 nuntiationem retinere videntur, vocan-
tes or, aurum. Neque etiam incognitum

eſt apud chymiſtas, aurum, ſolem dici, & ita ſolum apud illos vocari: vt argentum Lunam, ab eius ſplendore: vt ſtagnum Iouem: plumbum Saturnum: æs, venerem: argentum viuum Mercurium: à coloribus planetarum, vt norunt qui viderint Lulij vade mecum, artem Cymicam Iani Lăcinij minoritæ, artem metallicam Iohannis Chryſippi Fanniani, libellum Morieni Romani de transfiguratio. metallor. Qui legerint Artē voarchadumiæ Iohannis Auguſtini Pathei, & artem theoriam permutationis, cœlum philoſophorum Phil pi viſtadij, & Iohannem de de Rupeſciſſa libro de quinta eſſentia, Gebrum; Aurelium Augurellum in chriſopeia. Hermetem & ſimiles. Neque tamen me later, horas dictas aliquibus videri, ab vrina quam dicunt Græci οὖρον, ſumpta vt puto occaſione ab Oro Apolline, qui libro de literis Hieroglyphicis 1.[a] ait ex vrina Cynocephal. (quod eſt animal ex genere ſimiarum, capite canino Plinio[b], & Iſidoro[c]) deprehenſas eſſe: coquu.. n duobus anni ęquinoctiis, Cynocephalus duodecim vicibus vrinam per diem emittit, & totidem per noctem: vnde duodecim horę, quæ diem artificialem, & 24, quæ diem naturalem faciunt: 7

a litera. 16.
b lib. 3. c. 54.
c li. 12. etimo. c. 2.

faciunt: vt ait Paulus [a], & Aulus Gellius [b]. Putarem tamen veriorem eſſe ſuperiorem horarum deriuationem, cùm & Ægyptiorum, horarum diuiſionem crediderit Herodotus [c], vt poli & gnonomonis, fuiſſe inuentum. Porro & Syrij, maiorem habent cum hebræa lingua quam cum græca cognationem, vt omnibus in confeſſo eſt.

a in l. maiore Romano l. 8 de ferijs lib. 2. P. ti. 12.
b lib. 3. noctium atticar. c. 2.
c lib. 2.

Cap. II.

De diuiſione & initio dies, ſecundum mores diuerſarum regionum.

1 DIuiſio itaq; diei & Noctis, à geneſi Cœli, primum orta eſt: poſtea autẽ acceſſit inuentum ſubpartitionis temporis & diei, pariter: quod apud varios
2 variè obſeruatum. Et Palladius Ægyptiorum more [d], in omnibus menſibus metitur horas duodecim, à ſolis ortu vſque ad ocaſum, ſextam accipiendo pro duodecima meridiana. Item & Martialis [e], qui ita illarum, officia diſtribuit,

d lib. de re Ruſt.
e ad Euphenium ſtructorem domitiani. lib. 4. epi. 8.

Prima ſalutantes, atq; altera ſuſtinet hora
3 Exercet Raucos tertia cauſidicos,
In quintã varios exercet Roma labores,
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua paleſtris
Imperat exſtructos frãgere noua toros

Hora libellorum decima eſt, Euphene meorum.

Temperat ambroſias cum tua cura dapes. &c.

Non autem putandum eſt, duodecim has fuiſſe ſemper æquales horas cum horis 4
noctis, niſi tempore æquinoctij: quandoquidem Diei horę, numeroſiores cùm dies ſunt longiores. Quod diuerſo modo accidit pro poli eleuatione: alicubi enim, ſol magis quam per duodecim horas ęquales illuceſcit, potiſsimum cum per tropicum æſtiuum tranſit: vt tractat Alphraganus,[a] & Albategnius [b]. Alphonſus in Aſtronomicis, Ptolomeus lib. 3. Iohannes de Sacroboſco[c], Petrus Apianus[d]. Vitruuius[e]; & alij qui de climatibus & diebus artificialibus loquuntur, quique ex latione ſolis illos colligunt. Ita in Britannia dies illi duodecim horarum inæqualium, ſunt. 19. horarum communium, vt ait Strabo [f]. Et Cleomenes [g]. μετεώρων κυκλικῆς θεωρίας in 5
Britannia noctu lumen ſolis conſpici, refert, exiſtente ſole in Cancro, noctémque eſſe, ſex horarum, tantum æquinoctialium. Et in inſula Thule, 6
exiſtente ſole in Cancro, diem refert eſſe menſtruum: atque addit poſt plura.

a lib. de rudimentis Aſtron. c. xi.
b li. de ſciẽtia ſtellar. c. 16. et 17.
c prima parte coſmographiæ c. 9.
d lib. 9. Architecturæ. c 9.
e lib. 2. Geograph.
f lib. 1.

καὶ ἐστὶ κλίματα τῆς γῆς ἀναγκαίως ἐν οἷς διμηνι-
αία γίνεται ἡμέρα, καὶ τετράμηνον καὶ πέντε μηνῶν,
ὑπὸ δὲ τὸν πόλον αὐτὸν, ἓξ ζωδίων ὑπὲρ γῆς ὄντων,
ἐφ᾽ ὅσον ταῦτα διέρχεται ὁ ἥλιος. Sunt itque cli-
mata neceſſario terræ, in quibus bimne-
ſtris fit dies & trimeſtris, quadrimeſtris
& quinquemeſtris. Sub ipſo polo, ſeximeſtris
eſt ſuprà terram, quatenus hanc ſol
7 permeat. Et Homerus[a], ſcribit Cymme- *a lib.11. Odyſſeæ.*
merios perpetua caligine offuſcari in fi-
nibus Oceani magni, ſic enim ait verſ. 13.

Ἡ δ᾽ ἐς πείραθ᾽ ἵκανε βαθυῤῥόου ὠκεανοῖο·
Ἔνθα δὲ κιμμερίων ἀνδρῶν δῆμός τε πόλις τε
Ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι, οὐδέ ποτ᾽ αὐτοὺς
Ἠέλιος φαέθων ἐπιδέρκεται ἀκτίνεσσιν,
Οὔθ᾽ ὁπότ᾽ ἂν στείχῃσι πρὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα
Οὔθ᾽ ὅταν ἂψ ἐπὶ γαῖαν ἀπ᾽ οὐρανόθεν προτράπηται
Ἀλλ᾽ ἐπὶ νὺξ ὀλοὴ τέταται δειλοῖσι βροτοῖσι. i.

Illa peruenit ad fines profundi oceani,
Híc verò Cimmeriorum erat virorũ po-
pulúſque ciuitáſque: caligine & nube te-
cti: neque vnquàm eos ſol lucidus áſpicit
radiis, neque cùm vadit ad cœlum ſtelli-
ferum, neque cùm rurſus è cœlo in ter-
7 ram defertur: Sed nox pernicioſa ſuper-
uolat miſeris mortalibus. Æquinoctiales
tamen dies horis conſtant duodecim,
quarum prima manè incipit. vt apud
martialem annotatur, & ita diſtinguitur

Iohannes Stophlerinus[a]. Ariel Bicar- 9
dus[b], & Orontius[c], eóque modo intelli-
genda l. 2. de verborum & rerum ſignifi-
cat.[d], dum Paulus ait, cuiuſcunque diei
potiſſimam partem, eſſe partem ſeptem
horarum. vt dicamus prætermiſſis aliis
opinionibus, diei artificialis. 12. hora-
rum, potiorem partem eſſe ſeptem ho-
ras, remanentibus tantum quinque. Non
autem hic intelligendum puto, diem na-
turalem, 24. horarum, in quo concluditur
dies & nox, eo quod ſcriptum ſit in mun-
di geneſi[e]. Et factum eſt veſperè & ma- 10
nè dies quartus. Porrò dictus dies na-
turalis, quòd naturaliter, nobilius tra-
hit ad ſe minus nobile, & quia nox
poſt ſolis clarum iubar & lumen, quo-
dammodo per ignes minores & lunam,
perpetuo illi annectatur. Tum etiam,
quod per illud tempus, vigintiquatuor ho-
rarum, ſemel reuoluitur æquinoctialis
circulus, motu primi mobilis circa ter-
ram, cum tanta parte æquinoctialis,
quanta correſpondet arcui Zodiaci, quum
ſol interim motu proprio, contra pri-
mum mobile perambulat. vt ſcribunt
iam dicti Aſtrologi, & Iohannes de Sa-
crobosco lib. de anni ratione. Et omnes a-
lij in hoc conſentiunt. Differunt tamen
aliquę

a *parte 2. aſtrolabiis Propoſitio. 6.*
b *in quæſtionibus in ſpheram.*
c *in canoni Ephemeridũ. canon. 6.*
d *lib. 50. p. tit. 16.*
e *geneſ. 1.*

aliquæ nationes in incipiendo numero
11 horarum, nam Romani incipiunt à media noctꝫ primam horã, & in aliam proximam mediam noctẽ deſinunt, vt ſcribitur in dicta l. mõte Romano, l. 8. de feriis[a]. Et apud Vlpianum in l. 1. de manu-
12 miſſionibus[b]. Babylonij autem ſolis ortu, vt ait Stophlerinus[c], Athenienſes, Iudæi, ab eius occaſu. teſte Mar. Varrone, Gellio[d], & Macrob.[e] Iudæi quidem, quòd ſcriptum ſit in Geneſi[e]. Et factum eſt veſperè & manè dies vnus, vbi veſpere incipit numerus. Et rurſum in Leuitico[f]: die nono menſis ſeptimi, à veſpere vſque ad veſperam, celebrabitis Sabbata veſtra, veſperam vocat, tempus quo nox incipit. nos forſan crepuſculum nocturnum poſt ſolis occaſum quod illis dicitur השמשות ערב haſchemaſchot aut gnereb. Et hûc in feſtiuis diebus illud obſeruatur apud
13 nos, vt celebretur feſtum dictum duplex, à veſperis vſque ad alias veſperas ex cap. 2. de feriis[g]. Quod ad myſticum referri debet ſenſum, vt pro nocte lex vetus, pro die Chriſtus qui veritatẽ & nouam legẽ dedit intelligatur. Et ita D. Paul⁹ innuit[h], nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Et ſic interpretatur Iacobus de Valentia epiſcopus Chriſtonopolitanus[i].

a *lib. 2. P. tit. 1.*
b *lib. 40. P. tit. 1.*
c *lib. de vſu Aſtrolab. propoſ. 6.*
d *lib. 3. noctium atticar. c. 2.*
e *lib. 1 Saturnal. c. 3.*
f *c. 23.*
g *lib. 2. Decretal. Gregorij.*
h *ad Roman. c. 13.*

& bene. Lex enim illa vetus, ideo nox q̃ tota ferè plena eſt vmbris & figuris: at pro luce, noua, in qua apparuit Sol Iuſtitiæ, Chriſtus Deus noſter. vel id receptum nõ ratione antiqui præcepti, ſed ratione ipſius feſti & celebritatis. Cũ olim in prin
cipio naſcentis eccleſiæ, vigiliæ integræ 14
noctis, orationis cauſa, ante feſtum indicerentur. vt meminit Tertullianus, ad vxorem, & D. Hieronymus de obſeruatione vigiliarum. Et ante lucem ſtata die, orationis gratia conuenire ſolitos Chriſtianos, ſcribit ad Traianũ imperatorem. C. Plinius[a], explicat & canon noſſe credo, 70. diſtinction.[b] Et antiquitus etiam ſacerdos magnus cum aliis vigilabat per eam noctem quæ præcedebat diem expiationis. vt colligitur ex libro psrke aboth.[c] &
ex Talmud. vbi agitur de ſacrificiis. Apud 15
Ægyptios ſimiliter, in eorum feſtis obſeruabantur vigiliæ nocturnæ, & apud alios quos prætereo, cùm omnes ſublatæ
ſint, & nunc ieiunia pro vigiliis apud 16
Chriſtianos ſubſtituta ſint, dempta vna Natali Domini, in qua redemptor mundi media nocte naſci dignatus eſt IESVS CHRISTVS ex Maria virgine: eáque nocte in præſepio à paſtoribus fuit inuiſus. Qui circa Athon montem verſantur

a *lib. 10. epiſtola.*
b *in prima parte Decreti Gratiani.*
c *cap. 5.*

Theolo-

Theologi diem à media nocte incipiunt, quòd contendant reſurrectionem Ieſu Chriſti, circa mediam noctem fuiſſe, teſte Theodoro Gaza[a]. libro περὶ μηνῶν. De menſibus in c. περὶ ἀρχῆς τῆς ἡμέρας.

[a] lib. de menſibus in cap. de principio diei.

De principio Diei: ἡμέρας δ᾽ ἀρχὴν, inquit, ἀθηναῖοι μὲν ἀφ᾽ ἡλίου δυσμῶν ἦγον, τὴν νύκτα τὴν μετ᾽ αὐτὴν ἡμέρᾳ λογιζόμενοι, καὶ τὸν μεταξὺ χρόνον μέχρι τῆς ἑτέρας δυσμῆς, μίαν τιθέμενοι ἡμέραν ὡς αὖλος γέλλιος ῥωμαίων λόγιος, μάρκον βάρρονα ἀναγεγραφέναι φησί. ῥωμαῖοι δὲ οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἀπὸ μέσων νυκτῶν ἤρχοντο, οἷς καὶ φαίτων ἑπόμενος ἀρχὴν τοιαύτην ποιεῖται. οἱ νῦν δὲ ἀφ᾽ ἡλίου ἀνίσχοντος ἄρχονται. παραπλησίως δὲ καὶ οἱ νῦν ἕλληνες. Et poſteà, οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἄθων θεολόγοι κατὰ μέσην ἀκριβῶς νύκτα γενέσθαι τὴν ἀναβίωσιν ἐξηγοῦνται, καὶ τῶν ἀναστασίμων ἄρχονται ὀργίων
17 εὐθὺς ἀπὸ μέσων νυκτῶν, ideſt, Principiū verò diei Athenienſes, à ſolis occaſu obſeruant: noctem diei ſequenti, adſcribentes, & omne id medium tempus vſque ad alterum occidentem, vnum diem conſti-
18 tuentes[g]. vt Aulus Gellius, latinus author non ineptus, Marcum Varronem ſcriptis mandaſſe tradit. At Romani priſci: à media quidem nocte inchoabant quos Pheton imitans, idem principium facit: nunc verò ab oriente ſole incœptant, itidémque & Græci. Theologi autem

qui accolunt Athon montem, totis viribus contendunt, circiter mediam noctē reſurrectionem factam eſſe, & ſacra 19
illa antelucana, in eius rei memoriam à media nocte incipiunt. hæc ille. Arabes, à meridie numerãt ſicut & aſtrologi: Nam ſolem dicunt in meridie factum, vt teſtis Stophlerinus[a], & Alphraganus[b], & ſic horam diei primam à meridie deducunt aſtrologi. Vulgus, diem nominat à ſolis or- 20
tu vſque ad occaſum, cùm ſol ſit diei cauſa, & præſit diei. Geneſ. 1. & 9, & ſub terram lapſus vmbras emittat ab Oceano. Non quod ab Oceano mari extinguatur, vel quod oriatur vel ſuccendatur rurſum ab aqua orientali, vt voluerunt fabulæ aniles, Iberi & Epicuri, quas & merito irridet Cleomedes[c]. ſed oppoſitione terræ: comitatur enim ſemper exaduerſo ſolem, vmbra terræ. vt idem ait Cleomedes[d], & Homerus.

Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο,
Ἕλκον νύκτα μέλαιναν, ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.

Quod eſt, In Oceanum lapſa eſt ſplēdida lux ſolis, trahens noctem nigram ad fertilem annum. Communiter autem nos 21
in horarum obſeruatione, à media nocte primam incipimus diei, & poſt meridiem primam duodecimæ noctis, non

a *lib. de vſu aſtrolabii, propoſitio. 6.*

2 *lib. de Rudimentis Aſtronomiæ c. 1.*

c *li. 2. metheorum. circularis inſpectionis.*

d *in primo*

tantùm

tantùm ea ratione, quòd in prima noctis Sol in hemiſpherum noſtrum aſcendere incipiat, & poſt 12. meridiei, ab illo deſcendere ab elatione videatur, quæ tamen vera ſunt: ſed & quia dominus noſter IESVS CHRISTVS, media nocte natus eſt, vt conſtat ex cap. 2. Lucæ Euangeliſtæ.

CAP. III.

Quod temporum obſeruatio & diuiſio, in omnibus diſciplinis exigatur.

1 SEd forſan videor, extra portum nauem appuliſſe, minimè tamen id accidit, ſi conſideremus ſuperiora neceſſariò explicata fuiſſe, & maximè nos temporum diuiſione egere, & horarum numero certo in iure, quemadmodum in omnibus rerum negotiis & artibus. Nã
2 incipiamus à minimis ſcientiarũ. In Grãmatica temporũ diſtinctione egemus, ad verborum ſignificationem & mentis conceptum declarandum. ideo conſtat in verbis variandis, tempus aliud præteritum, perfectum, & imperfectum, & pluſquam perfectum, & futurũ, & aoriſta & paulo poſt futura apud Græcos, Et verbũ,

ſignum ita dicitur certiſſimum orationis apud Ariſtotelem [a]. Tempora etiam 3
Dialectica conſiderat & diſtinguit, ad enunciationes intelligendas, quas ipſa vocat ἀποφάνσεις: Diuerſæ enim fiunt per præteritum, præſens & futurum. Et in 4
optima Rhetoris pronuntiatione, tempora valde perpendenda, vt in arſi, & theſi eleuatione ſcilicet & depreſſione vocis. Siquidem ocyus & promptiori linguæ impetu, verba aguntur ab iracundis & commotis, quam à pacatis: quædam maiori ſpatio temporis pro rerum dicendarum maieſtate indigent: Deplorantis, languet oratio: dictio ſerui tereti volubilitate præſtantior. Tono quieto, profertur vox ſapientis domini: viri loquela magis quam mulieris corpulentior. Deinde apud poetas, longa & breuis ſyllaba: nec minoris momenti in ſymphonia muſices. Et apud Phyſicos Tē- 5
pus obſeruatur: vt potè generationis & corruptionis cauſa, vt ferè nihil aliud diſputet Ariſto. lib. 3. & 4. Phyſic. Mare, fluctus, arbores, animalia, pro temporū varietate afficiuntur, vt ait idē Ariſtoteles [b], Hinc morborum & remediorum à Me- 6
dicis à temporibus obſeruatio, variatio, & ſymptomata. fuſiſſimè ſicut tradit

a *lib. 1. peri Hermeniae c. 3.*

b *lib. 4. de generatio. animal. c. final.*

Hippocrates[a], item Galenus[b]. Qui & conſiderat naturales tempeſtates, & in ipſo morbo, temporis quatuor gradus, principium, incrementum, ſtatum, & declinationem. vt etiam alibi ſæpe tradit[c], iſque tempus ad alterandum ſufficiens dixit[d]. Omitto alios Galeni de temporum obſeruatione pluſquam centum locos, circa morbos, & medelas eorum, ſufficiēt enim hi, iuncto Ariſtotele lib. Problematum. Sectione prima[e]. Poſſem etiam, hic referre, & cùm de medicina egerim, non erit etiam alienum monere, apud Pharmacopolas ſimiliter tempora obſeruari. vt in herbis, radicibus colligendis, & ſiccandis: & induratione & vetuſtate medicamentorum, in compoſitione vnguentorum. quę tractantur apud Auicennam[f]. à Plateario[g], apud Maerum, Dioſcoridem Plinium, Fuchſium, Amatum Luſitanum, Mathiolum, Conſtantinum, Theophraſtum de plantis, & apud Ruellium[h], & alios. Et præcipuè apud Nicolaum prępoſitii[i], & Meſuem[k], in Antidotario Nicolai, &

a epidemiorū. li. 2. & lib. de humoribus, & lib. 4. de epidemiis, & li. 3. Aphoriſmorum, & lib. 3. de morbis acutis, & lib. 1. de morbis, & aliis in locis
b in lib de optima ſecta ad Thraſibulū in Iſagoge.
c lib. 1. de criſibus videndus, in lib. 4. aphoriſmorum hipocrat aphoriſ. 14. & lib 3. aphoriſm. 18. & 23. & 19. & lib. 4. rurſus aphor. 23. & in libro. 1. apho. 15. & libro. 2. aphor. 28. & 34.
d lib. 3. natural. facultat. *e quæſtione. 3.* *f in ſecundo canon.* *g in cap. de ariſtologia.* *h potiſſimum lib. 2. de natu. ſtirpium. c. 152,* *i in Iſagoge artis apothecariat,* *k in canoni. vniuerſalib. & lib. de ſimplic. medi.*

Platearium eius commentatorem & aliū Iohannem de ſancto Amando, qui modum & tempus confectionum & propinationum docet. Par etiam cura obſeruanda in Chirurgica arte, vbi temporis habenda ratio, vt frigidus, humidus, calidúſque ſit aër, pro ratione vulnerum, apoſtematum, & aliorum quæ ſub chirurgicam incidunt quæſtionem; potiſſimum in emittendo ſanguine vt tractat propriè artis præceptor Alanfrancus[a], & alij illorum practici, poſt Galenum, & alios medicos peritos apud huius ſcientiæ homines, quos ego, quia in officinis & Tonſtrinis ſæpè vulgares vidi, vt cognitos relinquo citare. in odoribus cenſendis, cognoſcendis, augendis & conſeruandis, etiam naturalibus, tempus & hora expectatur. Hyeme namque propter humorem nimium, vel æſtate ob ſiccitatem, parum res redolent: in vere vt temperato, multum: In hora meridiana languēt. vt docuit Ruellius[b]. Scimus etiam in balneis, in aëris prædictionibus, & aliis pluribus, obſeruatam fuiſſe temporum differentiam, quę colligit Anthonius Mizaldus libro vſus Ephemeridum, ex Iohanne de monte regio, Stophlerino, Purbachio Schonnero & Ptolomei Almageſto.

a in lib. 1. *Chirurgico cap. 2 primæ doctrinæ.*

b *lib. 1. de natur. ſtirpium. c. 18.*

Cap. IIII.

De vanis & impiis temporum obſeruationibus.

1 NOuimus plura etiã vana, ſub horarũ & cometarum & ſtellarum, locis, momentis coniunctionibus ſiue coitionibus, oppoſitionibus aſpectibus quadrangularibus, tetragonis, quadratis, trigonis, exagonis, ex peragrationibus lunæ 28. manſionum comminiſci: item ex zodiaco, planetis & motibus illorũm. de quibus plura improba & damnata nata ſunt, quæ ſub Aſtrologia iudiciaria continentur, quæque naturalium traditiones excedunt. Aduerſus quæ, Iohannes Picus

2 Mirandula duodecim libros compoſuit, *a lib. 2. de diuin.*

& nepos eius Iohannes Franciſcus Picus *b lib. 14. noctium atticarum. c. 1.*

eadem reprobat in libris de prænotione. Idque merito, cùm illa impietas ſit adhuc ſuperſtes ex exuuiis vanitatis Ægyptiacæ *c qui in eã ſcripſit.*

idololatriæ ſeminarum, & indigna quæ à piis & probis hominibus tractetur: ideo *d libro de fato ad Cæſares Seuerum & eius filium Antoninũ.*

reiecta à Pythagora & ab Archidemo, Phauorino, Panætióque Stoico: irriſa à Seneca, confutata à Cicerone[a]. à Gellio[b]. à Plotino Platonico[c], ab Alexandro Aphrodiſeo[d], ab Auerrhoi vbique, ab *e vltimo ſuæ primæ philoſo. lib.*

Auicenna[e], ab Origene Adamantio,

ab Auguſtino[a]. Et Lactantius exiſtima- 3
uit illam diaboli inuentum ad circunue-
niendos & fallendos hominum animos[b].
Improba hæc & ſacrilega, ideo apud om-
nes deteſtabilis, quaſi Deo prouidentiam
& adminiſtrationem, & hominibus arbi-
trium adimens. Quo factum, vt aliàs vr-
be ſint pulſi mathematici Roma vt ſcri-
bit D. Auguſtinus[c]. Et ne putes de magis 4
intelligi illud, & cum mathematicis ex-
pulſos vrbe Cornelius Tacitus[d] perhibet
& magos, Et Lælium Pituanium Saxonẽ
deiectum. Eſtque titulus, qui vtroſque cõ-
prehẽdit & improbat in Codice Iuſtinia
neo[e], De Maleficis & Mathematicis, in
quo & ſomniorum, & magiæ obſeruatio 5
nes dãnantur. docet & Vlpian[f]. Accedit &
ius canonicum, in, 26 cauſa quæſtione. 4.
& 5. Suadẽt & alios maioris vanitatis, igni
bus expiandos qui colunt auguria, cuius
etiam impietatis inter Chriſtianos, ma-
gno cum Reipublicæ Chriſtianæ dam-
no, vnus author Auguſtinus Niphus, vul-
go niuibilis exponitur. Sicuti & annota-
ta de diuinationibus per ſomnia, ab Ar-
naldo de Villanoua, præſtantiſſimo alio-
quin ſui ſeculi medico[g]. Et vt ſemel dixe-
rim, omnes ſpecies Magiæ, tempora,
horas, improbato quodam tamen modo 6
obſer-

a lib. de doctri. Chriſtian c. 22. 23. 24. & lib. 2. de Gen. ad literã c. 17. & in quæſtioni. veteris & noui teſtamẽti. q. 115. & lib. de rectitudine Catholica conuerſatio. & li. 5. de ciuit. c. 7.

b li. 2, de origin. erroris. c. 17.

c in q. veteris & noui teſtamẽti quæſt. 115

d li. 2. annalium.

e li. 9. ti 38.

f l. apud Labeonẽ. l. 15. in §. ſi quis aſtrologus de iniuriis. li. 47. P. tit. 10.

g li. 2. c. 1. de ſomniorum interpreta.

obſeruant,cum maxima in Deum impietate. Siue in electione locorum, rerum, ſiue in confectione ſigillorum,ſeu in radiis habendis ſtellarum, ſeu aſciſcendis dæmonibus,euocandis mortuis, & laruis, ſiue in numeris geomantiæ proiiciendis, de quibus etiam integri libri proſtant Agrippæ[a].Petri de Abano,Cardani[b]. Item Artephij, libri Salomoni aſcripti falſo, & Rota Pythagoræ,& de Geomantia.& alij potius flammis abolendi quam nominandi, vt factum eſt actuum.c.19.Illi namque virus immedicabile ſpargere ſolent: atque imprimunt mentibus leuiorum iuuenum ſæpè, vſqueadeo terra phantaſmata & animi peruerſiones, vt per reliquum vitæ tempus planè conſpicere liceat, ferè mente reddi deſtitutos: Non quod quicquam veri, ex lectione horum conſecuti fuerint, ſed quod ex violentæ cupiditatis deſiderio, tranquillitatem animi per laruas quaſdam imaginationũ fictitias,concitauerint, quas poſtea placare, propter temporis conſumpti pœnitentiã,non poſſint. Curioſa enim & erronea & præterea nihil, omnia ea ſunt etiam Plinio[b]. Pro-
7 hibita diſtrictè à Deo in Leuitico[c], & Deuterono.[d]. ſublatáque in republica Hebræorum, vt conſtat ex libris Re-

a de occulta philoſophia.
b lib.18.de mirabilibus.in libris de ſubtilita.& in lib. de rerũ varietate lib.16 c. 89.& 90.
c lib.28.c. 8.& lib. 30.c.1.& 2.& lib. 30.& 10. & lib.26. c.4.
d 19.c.& 20.c.
e c.18.

a 1. *Regum* 28. & 4. *Reg.* 23.
b *ad Galat.* 4.

gum[a]. Et eo modo dies & menſes obſeruare Paulo[b] diſplicet. Obſeruatis inquit, dies & menſes, metuo ne fruſta laborauerim in vobis. Nam illæ obſeruationes ſuperſtitioſæ ſunt,& ſine cauſa efficiente atque extra naturam,neque vllo modo recipiendæ. Quia prædictiones quidem fu- 8
turorum & obſeruationes, fieri poſſunt ex cauſis efficientibus, quas ſequitur neceſſario effectus,hæcque tollerandæ: qualis,de aeris intemperie ex corruptione cadauerum & imbribus nimiis:ſicuti ex manifeſta ignis qualitate, naturaliter cognoſcimus lignum ei coniunctum comburendum. vt & Hyrundines, Luciniæ, tur- 9
tures ver indicant. Apodes aues, flatus prę nuntiant venire,quòd hos ſemper præcurrant. Et experientia annorum multos, multarum rerum cauſam & pręnuntiam edocuit, vt ait Petrus Apomentis: at de futuris quæ cauſa neceſſarias non habent, vt præſentem rem prædicere ex temporum obſeruatione,hoc certè extrà hominem eſt,& ſolius Dei. Quia cùm id quod 10
futurum eſt, ſit extrà tempus, nemo per ſe, niſi ſolus Deus qui eſt extrà tempus cognoſcere vel prædicere certo poteſt. Tum etiam, quia res quæ non eſt, nec cauſam prę̃ſentē habet vel rationem,

in

in ſola creatione conſiſtentem habet cognitionem, ſolius autem ſit Dei creare, non hominis: quamobrem & illius notio penes illum ſolum. vt etiam ſenſiſſe videtur Plautus in Amphitruone[a], in fine a actu. 5. vbi inducit Iouem, vt Deum, ad Amphitruonem tonantem hæc verba.

Bono animo es, adſum auxilio Amphitruo tibi, & tuis,
Nihil eſt quod timeas: ariolos, aruſpices
Mitte omnes: quæ futura & quæ facta eloquar
Multo adeo melius, quàm illi, quũ ſuum (Iupiter

Cum ergo ſolius id ſit Dei, vaniſſima & ridẽda apparet huiuſmodi tẽporũ obſeruatio. Ideo dictũ, dicite nobis quę ventu-
21 ra ſunt, & dicemus quia dij eritis: apud Ieſaiã[b]. Et rurſum[c]. Interrogatę me, inquit b c. 41. Deus, & dicam quæ ventura ſunt. Et ite- c c. 45. rum[d]. ita de Mathematicis & Prognoſti- d c. 47. cis loquitur, & deteſtatur illorum ſapientiam. Veniet ſuper te miſeria quã neſcis, ſta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficorũ tuorũ in quibus laboraſti ab adoleſcẽtia tua, ſi fortè aliquid proſit tibi, aut ſi poſsis fieri fortior. Defeciſti in multitudine cõſiliorum tuorum, ſtent & ſaluent augures cœli, & qui contẽplabantur ſydera, & ſupputabant menſes vt

annuntiarent ventura tibi. Accedat & Daniel[a]. apud quem, Deus in cœlo, & indicat quæ ventura ſunt temporibus. Nam & ipſe ſuper omnes cœlos conſiderat, vt ſcribitur in libro Iiob.[b]. Cæterum, exploſis obſeruationibus quæ non habent naturales cauſas, ſcio receptam, imo vtilem & diuini beneficij, in phyſicis facultatibus, temporum cautionem, vt pote lege aliqua rebus ac temporibus à Deo conſtituta in his quæ operatur per media, quibus & certam indidit naturam. Ita receptæ ſyderum ad varianda tempora obſeruationes, vt in ſerendo, ſeminando, putando, metendo, & aliis operibus ruſticis, 13
Quæ probè digeſſit per dierum ordinem Plinius[c]. M. Cato lib. de re ruſtica[d]. M. Varro[e]. Palladius[f]. Columella[g]. Conſtantinus Cæſar[h], & Virgilius[i]. & Heſiodus[k], Ouidius[l], Ptolomæus,[m]. Aratus[n], & alij qui Georgica tractant.

CAP. V.

De temporis obſeruatione in nauigatione, in quantum iura tractant.

a c. 2. b c. 30. c *lib. 18. hiſtoriæ natural. c. 25. 26 & 27. 28. 29. vſque ad finẽ lib.* d c. 40. 41. 42. 50. e *lib. 1. de re Ruſtica, à capit. 28. vſque ad 38. per decem capita.* f *per 12. lib. de re Ruſtica.* g *lib. 2. de re Ruſtica. c. 21. & lib. 4. 6. 7. & 8. 9. & 10. & lib. 5. c. 9. latius li. x1. c. 1.* h *toto primo lib. de agricult. duob. final. cap demp. & lib. 2. c. 21. lib. 5. c. 23. & alibi.* i *toto lib. 1. Georgicon.* k *in poſterior. parte dictum & operum* l *in faſtis.* m *de ſtellis inerrantibus.* n *in phænomenis.*

Neque

NEque ſolum in terra, ſed etiam in mari & nauigationibus temporum obſeruatio eſt, & potiſſima lunæ & eius incrementi & decrementi, item coloris, vt etiam ſolis, vt ſcribit Plinius, [a] Suntque Helena Caſtor, & Pollux, tria à nautis maximè obſeruata.

a li.18.c.45.

Sunt enim apud illos aliqui ignes conſpicui noctu in antemnis, quibus aëris mutationes & tempeſtates colligunt, præcauéntque ſibi: ſicut & illis ſigna prognoſtica, volucres ſedem ex ſede mutantes. De quibus, & de ſtatis tempeſtatibus, tradit abunde idem Plinius, [b] & Heſiodus [c]. dicens.

b. li. 2. nat. hiſtor. c. 37 & 39.

c li. 2. operum et dierũ ver. 276.

Εἰ δέ σε ναυτιλίης δυσπεμφέλου ἵμερος αἱρῆ·
εὖτ' ἂν πληϊάδες σθένος ὄμβριμον ὠρίωνος
φεύγουσαι, πίπτωσιν ἐς ἠεροειδέα πόντον,
δὴ τότε παντοίων ἀνέμων θύουσιν ἀῆται·
καὶ τότε μηκέτι νῆας ἔχειν ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ. i.

Quod ſi te nauigationis periculoſæ deſiderium cœperit, quando vtique Pleiades
2 robur validum Orionis fugientes, occiderint in obſcurum pontum, tunc ne amplius naues habe in nigro ponto. Et Aratus. [d]

d in locis plurimis. potiſſimum ver. 1437.

μέλει δέ τοι εἴποτε νηΐ πισύνεις εὑρεῖν ὅσσα τοι κεχρημένα κεῖται
σήματα χειμερίοις ἀνέμοις ἢ λαίλαπι πόντου.

Μόχθος μὲν τ' ὀλίγος, τὸ δὲ μυρίον αὐτίκ' ὄνειαρ
γίνετ' ἐπιφροσύνης αἰεὶ πεφυλαγμένῳ ἀνδρί.
αὐτὸς μὲν τὰ πρῶτα σαώτερος. εὖ δὲ καὶ ἄλλον
παρείπων ὤνησε ὅτ' ἐγγύθεν ὤρορε χειμών

Cui æ.ſit inquit tibi, ſiquando naui te credis, deprehendere quæcunque debita ponuntur ſigna hybernis ventis, aut turbini maris. Labor quidem paruus, ingens mox commoditas fit diligentiæ, ſemper cauto viro: ipſe quidem primum ſaluatus, & alium benè admonens iuuat, quando mox irruat tempeſtas. Hæc ille. Et Diuus Cyrillus Archiepiſcopus Hieroſolymitanus.[a] Eadem obſeruare, Dei præſcripto, laudat. Et Vegetius[b] loquens de menſibus quibus tutè nauigatur ait, ex die tertio iduum Nouembris, vſque ad[3] diem ſextum iduum Martij, maria claudi: nam lux minima, nox prolixa, nubium denſitas, aëris obſcuritas, ventorum, imbrium, vel niuium geminata ſæuitia, non ſolum claſſes à pelago, ſed etiam cōmeātes à terreſtri itinere deturbant: Et vſque ad idus Maias periculo è maria tentari. Tuta etiam nauigatio cenſetur ab[4] Imperatore Gratiano, à Calendis Aprilis, vſque ad diem calendarum Octobris.[c] Quod maximè obſeruandū Iureconſult. in condemnatione nautæ, pro mercibus ſubmer-

a *Catecheſi. 9.*
b *lib. 4.*
c *in l. 3. de naufragiis li. xi. C. ti. 5.*

5 ſubmerſis & naufragis. Nam ſi pelago merces is commiſerit tempore non tuto, nec cõgruo nauigationi, ex amiſsione tenetur mercatoribus, non minus quam ſi imperitum magiſtrum commiſiſſet
6 nauis exercitio, vt ait Gratianus. C.[a] & Paulus Iuriſconſult.[b] Caius[c] Vlpianus.[d] ſed & Nauicularij reipublicæ, puniuntur diſpendio & pœna corporali, ſi fœlici conceſſa nauigatione, tempore illo non nauigauerint: atque qui eos tunc retinuerunt deportantur ab Imperat. Arr.[e] De
7 nauigio & eius arte, compoſuit integrũ volumen Petrus de Medino Hiſpanus. vbi plura de temporibus illius, per octo libros. Huc etiam obſeruationes referre licet Ariſtotelis,[f] & Mizaldi Ephemerides perpetuas, & aliorum infinitas temporum annotationes, vt Lucretij[g] Ptolomei & Hali.[h] Alkindi[i] Alberti Magni.[k]

a dicta leg. 3.
b in l. vtique l. vtique. l. 16 §.
c in l. qui petitorio. l. 37 in fine de rei vendication. lib. 6. P. tit. 1.
d in l. item quæritur l. 14. §. ſi nauicularius locati lib. 19. P. tit. 2.
e in l. final. de nauicular. lib. xi. C. tit. 1.
f li. problematũ Sectionis 26.
g lib. 5. de natur philoſoph.
g in 3. & 9. & fin. cap. 2 partis quadripartiti, & lib. de præſagiis tempeſtatum,
h in incipiente

CAP. VI.

De quibuſdam iuris articulis, in quibus temporum diſtinctio neceſſaria, & de feriis.

i in 5. c. k in compendio, incipiente paſsiones & deinceps. om ix. c. dico autem. & c. grãdines.

TEmporum legitimę obſeruationi
iungenda lex. Ne adminiſtratores 1
prouinciarum integrum diem à prouin-
cia abſint, vel abnoctent, niſi voti cauſa
apud Martianum.[a] Item temporum præ-
lationes, maximi ſunt commodi, in be-
neficiorum vtilitate, cùm in cõcurſu col-
lationis ordinarij & ſummi pontificis,
cui prius collatũ etiã per horã, vel ea vel
die incerta, qui prior adeptus eſt poſſeſ-
ſionem prefertur in iure, cæteris parib.[b]
Annotandum etiam eſt, hîc nos horas po 2
tius, pro tempore determinato, rebúſque
gerendis accommodo & tempeſtiuo ac-
cipere, vt & ſumitur ab Speculatore, in
titulo de exceptionibus §. 4. & in noto
verſiculo, Grata ſuperueniet, quę non ſpe
rabitur hora, & ita, noſtrarum operatio-
num exemplar Chriſtus, protulit.[c] Non-
dum venit hora mea: hoc eſt, nundum tẽ- 3
pus eſt vt opera manifeſtem mea. Sicut
& alibi in ſacra pagina ſæpè.[d] Tem-
peſtiuitas etiam in negõtiis, & in rapida
celeritate, pollet: vt ait Plinius.[e] Simul
& temporum certitudo non ſuperſtitio-
ſa, ſed quæ rei gerendæ ſignum ſit, à iu-
dice certè minimè contemnenda. Nam 4
vt ait Ouidius.[f]
Iudicis officiũ eſt, vt res ita tempora rerũ
Quæ-

a in l. illud l. 35. de offi. præſidis li. 1 P. tit. 18.
b gloſ. cum textu. in c. ſi à ſede. c. 31. de præbendis. in ſexto lib. 3. tit. 4. cũ ſimil ibi notat. Et expreſſè per Felinum. in c. poſtulaſti numer 5 de prabẽd. apud Grego. vbi id extẽ. ad teſti. probatio.
c Iohã. c. 2.
d Iohan 7. 12. Eccl. 16. 27 39. Mat 24. Luc. 22 Paul. ad Rom. 13.
e li. 16. c 39
f li. 1. Triſt. Eleg. 1. ver. 37.

Quærere, quæſito tempore tutus erit.
5 Quod probatur à Venuleio iuriſc.[a] Quapropter pœnę etiam augentur & exacerbantur ratione temporis, ſi plures tunc graſſentur, crimẽque tritius ſit. ex reſpõſo Claudiani & Calliſtrati Iuriſconſulti.[b] Tolerantur etiam multa ratione temporis, quæ quia neceſsitatem important, recipiuntur, alioquin reiicienda ni adforet ſcandalum, vt tradit Summ. Pontifex Leo 4.[c] Diſsimulantúrque pœnę propter periculum multorum.[d] Siquidem teſte Ouidio.[e]

Temporibus medicina valet: Data tempore proſunt.
Et data non apto tempore, vina nocent.

Plato etiam[f] volebat ciuitatem non ignorare, ordinem dierum in menſem, menſium in annum, atque ita tempora, ſolemnitates ſacrificia vt decet diſpoſita, naturali quodam ductu viuam ciuitatẽ vigilantémque cõſtituere & diis honorẽ tribuere, & homines prudentiores reddere exiſtimauit. Et Theognid.[g] ſcribit.

καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος ἔργμασιν ἀνθρώποισιν,

Oportunitas in omnibus, optimum operibus hominum, ſic Pindarus.[h]
6

ἕπεται δ' ἐν ἑκάστῳ μέτρον νοῆσαι δὲ καιρὸς ἄριστος,

h in lib. Olymp. Ode. 13 Strophe. 3. verſ primo.

a in l. cõtin. l. 137. §. cũ ita de verbor. obliga. li. 45. P. ti. 1.
b in l. aut facta l. 16. §. final. & Calliſtra. in l. 28. § ſamoſos, de pœnis li. 48 P. tit. 19.
c in can. requirit. cauſa 1. quæſt. 7. in ſecun. part. Decr.
d Canõ. conſſationes 44 diſtin. in i parte decr. canõ. vt cõſtituetur 50. diſtinct.
e li. 1. de remed amor. ver. 131.
f li. 7. de legibus.
g in gnom. Elegiacis verſ. 401.

Conſentaneus autem inquit, in vnaquãque re modus: cognoſcere autem, oportunitas optima. Quia vt ait Iſocrates.[a]

a orat. ad Leptinem,

μικροὶ καιροὶ μεγάλων πραγμάτων αἴτιοι γίνονται, id eſt,

Parua apta tempora, magnarum rerum ſunt cauſæ. Quod autem καιρὸς, ſiue hæc oportunitas, accipiatur, pro certo tempore & pro horã eaque congrua. Audiendus eſt idem Pindarus, qui in Pythiis [b] ait. καιρὸς πρὸς ἀνθρώπων βραχὺ μέτρον ἔχει, id eſt, Occaſio vel oportunitas, apud homines breue ſpatium habet. Porro tempus hoc congruum, varias habet qualitatum circunſtantias, aliunde quam ex tempore pendentes, ſed quæ cum adſunt, tempus alterãt, congruum vel incongruum reddunt. Exemplum peti poteſt, ex Apophthegmatum opere, lib. 8. c vbi Iſocratem in conuiuio Nicrocreontis Samiorũ Tyranni, iuſſum dicere, Reſpondiſſe ſcribi- 7
tur: in quibus ego valeo, nunc non eſt tẽpus, in his vero quę hoc tempus requirũt, ego non valeo: renuens de ſeriis inter pocula diſſerere. Quamquã diuerſum obſeruetur apud Perſas: apud quos, teſte Atheneo[d] moris eſt, ebrios maximè, de rebus ſeriis conſiliũ capere, quod exequuntur, 8
ſi ieiunis placuerit: vt, quæ ieiuni conſutarunt

b Ode. 4. antiſtrophe 14. ver. 3.

c Apoph-teg. 14.

d li. 4. c. 6.

tarũt. perficiũt, ſi idẽ ebriis placeat. Cõ- *a de moribus germanorum.*
mune & Germanis, vt author eſt Corne-
9 lius Tacitus.[a] Neq; etiã apud nos ſemper,
neque vbique, iura reddi placuit. vt etiã a-
pud Delphos Amphyctionum erat conci-
liũ ex inſtitutione Acriſii, ad quod duo-
decim ciuitates ſingulis annis tantũ bis,
Pylagoram ſiue legatũ mittebant, veris
& autumni initio. Et conuentum illum,
poſtea Pyleam autumnalem & vernã no-
minabant, quoniam ἐν πύλαις congrega-
10 bantur, ideſt ad portas, quas vocant Ther- *b vt ſcrib. Strabo lib. 9. geogra.*
mopylas. b Suntq́ue faſti dies, à Numa ad-
diti quibus fas non erat in ius vocare, nec *c lib 1. de faſtis verſ. 45.*
ius dicere, vel condẽnare. vt ait ita Ouid.c

Ne tamen ignores variorum iura Deo-
rum,
Non habet officium, lucifer omnis idem
Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſi-
lentur:
Faſtus erit per quem, lege licebit agi.

Neque etiam his diebus nefaſtis, licebat
agi cum populo, niſi comitiales expecta-
rentur. Status etiam dies ius dicendi, pe-
regrinis, vt notatur apud Plautum. d Et *d in curculione.*
per Macrobium.[e] Minúſque permiſſum *e li. Saturnali 1. c. 16.*
11 feriis Saturnalibus. Latiniſue agere, bellũ-
que mouere. Erat itẽ lex prima apud Cro-
noſolonẽ Luciani: ne quis quid, intrà feſti

tempus agito, neque publicum neque priuatum, niſi quæ ad luſum ad voluptatem, animique oblectationẽ pertinebũt. Heſiodus tamen in libro dierum, videtur ſenſiſſe, diebus feſtis populum conue- 12
nire ſolitum, vt iudicaretur, & inſtrueretur, quodque Melanchton ſentit in annotationibus in eundem editis. Eoquòd tũc ceſſarent ab opere ruſtico, à quo aliis diebus auocari bonum viſum non eſt. Hoc etiam in iure ciuili videtur obſeruatum, in quo feriæ dicuntur ceſſationes à iure dicũdo, vt per earum tempora, quandiu fructus pendentes maturi vt plurimũ col- 13
liguntur, iure nõ agatur, veluti feriis meſſium & vindemiarum, apud Vlpianum.[a] Et hæ feriæ condendorum permiſſę fructuum gratia, fauore hominum occupatorum neceſsitate inductæ, tribunalis iudicij tantum ceſſationem, non aliorũ negotiorum, vt ſcribit idem Vlpianus.[b] Et Leo & Anto. Cęſares.[c] Prouiderunt enim quantum fieri potuit, ne ab operibus ruſticis auocarentur Agricolæ. teſte Calliſtrato.[d] Fuerunt tamen aliæ feriæ quæ iuſtitium indicebant, velut quæ dicuntur repentinæ, quæ à ſolo principe, non ab alio 14
indicebantur, vt docet Imperat. Cõſtan[e]. Idque vel nato ei filio, vel ob alias res fœlicites

a in l. 1. de feriis li. 2. P tit. 12.
b in eod. ti. in l. D. Adrianus l. 9.
c in l. final. de feriis li. 3. C. tit. 12.
d in l. 2. de Nundinis lib. 50. P. tit. xi.
e in l. à nullo l. 4. de feriis lib. 3. c. tit. 12.

liciter principi contingentes, vel in honorem diei natalis principis, vel adepti
15 imperij, ſicut tradunt Imperator. Valens Honorius & Arcadius [a]. Erant quippe regibus omnibus ferè dies natales proprij celebres, Quod vel conſtat ex eo quod Herodes in die ſuo natali, inſtituit conuiuium, in quo ſaltauit infœliciter filia [b]. Peregit & ſua natalitia Pharao [c]
16 & Anthiochus [d]. Perſarum etiam lege ſtatutum, vt quiſque ſua natalitia celebraret: apud Athenęum. Noſque Chriſtiani obſeruamus martyrij ſanctorum diem, tanquam natalitium: eoquod per mortem, ad cœleſtem vitam cum triumpho migrauerint, & nati fuerint ad gloriam [e].
17 Sed & feriæ repentinæ, interdum à populo fiebant perpetuæ, vt ſi quid fauſtum præter ſpem contigiſſet. Ita primum introductus dies & celebratio paſchæ populo Hæbræo, ob liberationem à morte quam angelus domini primogenitis inferebat: & quod de manu & poteſtate exierunt Pharaonis incolumes [f]. Repentinę etiam feriæ, tempore Iudith Holo-
18 ferne deuicto, trimeſtres [g]. Huiuſmodi & Encæniorum ſiue dedicationis templi Anthioco occiſo [h], erant & alię dictę hurim, id eſt vrnarum, à liberatione quę

a *in l. omnes l. 7. de feriis C.*
b *Math. 14 Marci. 6.*
c *Gen. 40 c.*
d *lib. 4. dipnoſophiſt. c. 5.*
e *canon. nõ licet cauſa. 14. qu. 4. in ſecũda parte decreti Gratiani Cardinal. in Clemẽti. 1 verſic. in die. de reliquiis & vener ſanct.*
f *Exo. c. 13.*
g *Iudith c. final.*
h *2. Machab. c. 1.*

tempus agito, neque publicum neque pri
uatum, niſi quæ ad luſum ad volupta-
tem, animique oblectationẽ pertinebũt.
Heſiodus tamen in libro dierum, vide-
tur ſenſiſſe, diebus feſtis populum conue- 12
nire ſolitum, vt iudicaretur, & inſtruere-
tur, quodque Melanchton ſentit in anno-
tationibus in eundem editis. Eoquòd tũc
ceſſarent ab opere ruſtico, à quo aliis die-
bus auocari bonum viſum non eſt. Hoc
etiam in iure ciuili videtur obſeruatum,
in quo feriæ dicuntur ceſſationes à iure
dicundo, vt per earum tempora, quandiu
fructus pendentes maturi vt plurimũ col-
liguntur, iure nõ agatur, veluti feriis meſ- 13
ſium & vindemiarum, apud Vlpianum.[a]
Et hæ feriæ condendorum permiſſę fru-
ctuum gratia, fauore hominum occupa-
torum neceſsitate inductæ, tribunalis iu-
dicij tantum ceſſationem, non aliorũ ne-
gotiorum, vt ſcribit idem Vlpianus.[b] Et
Leo & Anto. Cęſares.[c] Prouiderunt enim
quantum fieri potuit, ne ab operibus ruſti
cis auocarentur Agricolæ. teſte Calliſtra-
to.[d] Fuerunt tamen aliæ feriæ quæ iuſti-
tium indicebant, velut quæ dicuntur re-
pentinæ, quæ à ſolo principe, non ab alio 14
indicebautur, vt docet Imperat. Cõſtan[e].
Idque vel nato ei filio, vel ob alias res fœ-
liciter

a *in l. 1. de feriis li. 2. P tit. 12.*
b *in eod. ti. in l. D. Adrianus l. 9.*
c *in l. final. de feriis li. 3. C. tit. 12.*
d *in l. 2. de Nundinis lib. 50. P. tit. xi.*
e *in l. à nullo. l. 4. de feriis lib. 3. c. tit. 12.*

liciter principi contingentes, vel in ho-
norem diei natalis principis, vel adepti
15 imperij, ſicut tradunt Imperator. Valens
Honorius & Arcadius [a]. Erant quippe
regibus omnibus ferè dies natales pro-
prij celebres, Quod vel conſtat ex eo-
quod Herodes in die ſuo natali, inſtituit
conuiuium, in quo ſaltauit infœliciter
filiab. Peregit & ſua natalitia Pharao [c]
16 & Anthiochus [d]. Perſarum etiam lege ſta
tutum, vt quiſque ſua natalitia celebra-
ret: apud Athenęum. Noſque Chriſtiani
obſeruamus martyrij ſanctorum diem,
tanquam natalitium: eoquod per mor-
tem, ad cœleſtem vitam cum triumpho
17 migrauerint, & nati fuerint ad gloriam [e].
Sed & feriæ repentinæ, interdum à popu
lo fiebant perpetuæ, vt ſi quid fauſtum
præter ſpem contigiſſet. Ita primum in-
troductus dies & celebratio paſchæ po-
pulo Hæbræo, ob liberationem à mor-
te quam angelus domini primogenitis
inferebat: & quod de manu & poteſtate
exierunt Pharaonis incolumes [f]. Repen-
tinę etiam feriæ, tempore Iudith Holo-
18 ferne deuicto, trimeſtres [g]. Huiuſmodi
& Encæniorum ſiue dedicationis templi
Anthioco occiſo [h], erant & alię dictę
hurim, id eſt vrnarum, à liberatione quę

a *in l. omnes l. 7. de ferijs C.*

b *Math. 14 Marci. 6.*

c *Gen. 40 c.*

d *lib. 4. dipnoſophiſt. c. 6.*

e *canon. nõ licet cauſa. 14. qu. 4. in ſecũda parte decreti Gratiani Cardinal. in Clemẽti. 1 verſic. in die. de reliquiis & vener ſanct.*

f *Exo. c. 13.*

g *Iudith c. final.*

h *2. Machab. c. 1.*

a Heſter.c. final.

contigit propter Heſter [a]. Sunt & aliæ
feriæ ſtatę, propriæ Deo, & diuorum, in
Dei laudem & gloriam, ideo ſacræ dictæ, 19
in quibus ab operibus & iure reddundo
abſtinetur, ſanctione imperatorum Va-
lenti. Theodoſ. & Archadij [b]. Et olim
tempore quadrageſimali, cognitio crimi
num ſuſpendebatur. ex lege AA. Valen-
tini Valentis & Gratiani [c]. Fiebat & iu-
ſtitium, ideſt intermiſſio iudicandi, alia 20
de cauſa, quam ratione feriarum, veluti
ob publicum luctum, vel propter Reipu-
blicæ calamitates, vt paſſim annotare li-
cet, apud Liuium & alios. Erant & pari-
ter aliæ feriæ quæ aliorum negotiorum,
certiſque perſonis tantum vacationem
tribuunt, ex publico decreto, & in aliqui-
bus non omnibus quidem locis obſerua-
tæ, quales fuerunt feriæ Anaxagorę, qui 21
publicè decretis honoribus magno ani-
mo recuſatis, id ſibi omnino poſtulaſſe
commemoratur, vt quo die mortem ob-
iret, pueris, qui diſciplinis & artibus o-
peram darent, permitteretur feriatis o-
ciari & ludere: vt ſcribit Plutharcus [d]. At-
que Caligula, vt perpetuam lætitiam au-
geret, adiecit in futurum, diem vnum Sa-
turnalibus, quem vocauit Iuuenalem, ſi
credamus Suetonio [e]. Idémque teſtatur [f]. 22
Megiſta-

b in l. omnes l.7. de feriis, lib.3.C.tit. 12.

c in l. quadraginta.l.6. de feriis C.

d in politicis.

e in Caligula.c.17.

f eodē c.5

Megiſtanum Regem regum , in morte Germanici,feriatum diem feciſſe, & à ve-
23 natione abſtinuiſſe , quod apud Parthos iuſtitij inſtar eſt. Celebratę etiam feriæ Romę dierum quibus tempeſtates metuebantur: indéque floralia , Rubigalia, vinalia,quę Numa conſtituit anno regni ſui vndecimo vt notat Plinius [a]. Et Ruſtici ferias, labores remittentes obſerua-
24 bant. fas tamen his erat quædam agere, quæ docet Collumella [b]: quique mulis, equis, & aſinis,nullas ferias fuiſſe, docet ex Marco Portio Catone. Sunt tamen aliqui improbæ religionis, qui inconſultè oblatrant,quod dixiſſe impios teſtatur Dauid dicens [c]: Ceſſare faciamus omnes dies feſtos Dei à terra: ſimiles mulis &
25 aſinis,quibus nullus intellectus, & quibus olim nullæ ferię, & forſan his deteriores: cum ij ſaltem ceſſent,cũ ſunt in familia, vt ſcribit Cato de re Ruſtica [d]. Neque tamen ignorare quemquã credo, feſtos dies,ex inſtitutione eſſe diuina, cùm quod Deus die ſeptima quieuit ab omni opere quod patrarat [e], tùm etiam , quod
26 mandatũ hac de re extat Dei in Exodo [f], & Leuitico [g], in libro Numerorũ [h],Deuteronomio [i], apud Neemiam [k]. Iudith. 8. c. Ieſaiam [l]. Hieremiam [m]. Ezechielem

a lib. 18. naturalis hiſtoriæ c.29.
b lib. 2. de re ruſtica, cap. final.
c pſal. 73.
d c. 139.
e geneſ.c. 2
f c. 16. & 20. & 31.
g c. 16.19. 24.25. 26.
h Numero. c.10.
i c. 5.16.
K c. 9. 13.
l c. 56.58.
m c.17.

[a] Nahum [b]. Paralipomenon [c], & alibi. Annotare etiam libet: nullum populum 26
tam ferum atque barbarum extitiſſe, qui feriis caruerit, & qui feſta non habuerit: Eoquod nullus populus ita alienus fuit à vero, qui non habuerit ſpeciem aliquam religionis. Ita Græcos varia feſta celebraſſe conſtat, ex Iulio Polluce. [d] περὶ κυριῶν ἑορτασίμων καὶ ἑορταστῶν. Item Hebræos, 27
vt notum ex his quæ diximus. Qui quidem pro illorum celebratione, pro benedictione, incrementum frugum à Deo repromiſſum, habuerunt in Deuteronomio [e], vbi celebrandi modus ſcribitur, vetitúmque manuale, & aliquid niſi neceſſariorum, in his facere, in Exodo [f]. 28
& Leuitico, [g] vt liberius pſalmis & canticis, his diebus animus occupetur in Dei laudem & gloriam, vt dicitur in canon. ieiunia, in 1. de conſecration. diſtinction. 3. [h] Cuius quidem inſtituti plerique immemores, illos dies ipſos conuiuiis, ludis, voluptatibus, & blaſphemiis polluunt, in ſuam tamen perniciem, cui obuiam itum eſt malo, concilio Toletano primo, [i] & concilio Tarraconenſi, & 29
Epheſino [k]. Sunt & Regum Galliæ conſtitutiones, Tripudia ſiue choreas, & huiuſmodi prohibentes, qualis conſtitutio Diui

a c.10.
b 1.c.
c c.8.
d li.1. onomaſt:cō.c.1.
e ca.16.
f c.22.
g 23.c.
h in 3. parte decreti Gratiani,
i relato in c. irreligioſum de conſecratione diſtinction. 3. in decreto Gratiani
K tota cauſa.15. quæſtione 4.

Diui Ludouici, & Henrici 2. anni. 1547. 27. diei Martij. Et regis noſtri Caroli.9. qui idem edicto cauit, anno. 1560. menſe Ianuarij. Sciendum tamen eſt, diebus feriatis quædam iudicia ventillari poſſe, & iudicialia quædam nos poſſe iure permittente exequi. Quemadmodum in ius vocatio, die feriata fieri poteſt, & ſiſtendi in ius neceſsitas in diem feriatā reiici. Nos, forenſibus verbis, aſſignationē fieri poſſe ad præſentandum in curia dicimus, idque probat Bartolus [a], & ita ſeruatur, hac cautione adhibita, vt ſi ſiſtendi dies edicto vocationis præſtituta, in feriatam diem incidat, die illa negotium non agitetur, ſed ſequente proxima idonea & non feriata, coram iudice. Vnde duo colliguntur memoria perpetuo tenenda, vnum, vt ſi denuntiatio vel citatio fuerit in diem feriatam delata, ratione neceſſitatis ſiſtendi vel vt dicunt, comparationis vocati in illa die, denuntiatio nulla ſit. Et ita intelligenda eſt l. Dies feſtos. l. 10. de feriis [b]. Dum imperatores ſcribunt, in verſiculo nulla. Nulla quéque vrgeat admonitio, nulla fideiuſſionis agitetur exactio, taceat apparitio: Taceat, inquam, quoad effectum, vt tunc in iudicio ſiſtatur. Secundū notabile, quod ſi

[a] *in l.1.§. nuntiatio, de noui operis nunciatione li.39. P.tit.1.*

[b] *lib.3.C. tit.12.*

terminus impoſitus edicto vocationis, vel vt dicunt Citationis incidat in diem feriatam, prorogetur in ſequentem proximā nō feriatā. Quod valde dignū ſcitu, ad euitandā contumacię iacturam, & ita ſeruatur, vt notat Maluerus in ſua practica.

CAP. VII.

De neceſſitatis legibus in occaſionibus temporum.

ET hæc quę de feriis ſacris potiſſimū dicta ſunt obſeruandis, in iis negotiis & ſeruilibus operibus maximè, ſecundum ſeniorum prudentum leges temperanda ſunt. Non enim is ſum ego, qui putem ſuperſtitiosè à bonis aliis operibus 1
abſtinendū, ocioſéque feſta tranſigenda quemadmodū perſuadent ſibi Iudæi, qui ſuis ceremoniis adiunxerunt, in die Sabbati, nec eliciendum ignem, non fouendas lampades, non leuandum lignum ad expurgandos dentes, non comedendum ouum quod poſtridiè Sabbati productum fuerit, hiſque ſimilia, quæ in maioribus feſtiuitatibus ſeruanda manda- 2
runt Rabini, in libro מצותלא תעשה Mitzuoth lo tagnaſcheh, ideſt, præceptorum

rum negatiuorum, præcipuè c. 65. & 69. vbi prohibitum etiam Sabbato, ex incendio quamquam eripere: pulices occidere, pecus in foueam cadens manibus educere. Nam & his traditionibus & ſimilibus, violata eſt lex Dei meritóque reprehenſę à Domino noſtro Ieſu Chriſto [a]. Et ſunt quidem aliqua negotia, quę moram non patiantur, & quæ diebus feriatis iuſtè fiunt: qualis Eleemoſyna, opus pium, & datio libertatis, teſte vel Im
3 peratore Theodoſio [b]. Item neceſſitatis lex, multa iubet, & tempora accelerat gerendi & faciendi, quemadmodum, etſi Sabbato vetitum, pugnauerunt Macchabęi [c], & apoſtoli Sabbato licitè: tempore & hora famis, vellebāt ſpicas ad eſum, [d] vt & Dauid, panes propoſitionis, alioquin laicis ꝓhibitos, tēpore neceſſitatis, impunè edit [e], diſpenſatur & in neceſſitate à prohibitione ciborum, permittēte Innocentio tertio [f], & propter neceſſitatē paupertatis, patri, Codicis iure permiſſum à Conſtantino, filiū vendere [g]. Quia neceſſi
4 tas legē non habet: vt ſcribit idē Innocentius 3. [h]. Et hæc eſt neceſsitatis authoritas:

a Matthæi 12. & Marci 7.

b in l. 2. de feriis lib. 3. C. Titul. 2.

c 1 Machabęor. 2. c et in c quod non eſt licitum. c. 4. de Regul. iur. in decretalib. lib. 5 titul. 41.

d Matthæi 12 & Marci 2. canon. remiſsionē cauſa 1. queſtio 1. in 1. decreti parte in canon. diſcipulos, de cōſecration. diſtinction. 5. in 3. partē decreti.

e 1. Regū c. 21. Marci 2. canon ideo. ꝟ his ita reſpondetur cauſa. 25. quæſt. 1. in 2. parte Decreti Gratiani.

f in c. 2. de obſer. ieiuniorum lib. 3 Decretal. tit. 46.

g in l. 2. de Patrib qui filios dſtraxerunt, lib. 4 C. titu. 41.

h in c quanto. c. 4. de conſuetudine lib. 1. Decreta. titu. 4.

vt vis etiam apud Sophoclem dicatur, & ineuitabile quiddam; contrarium enim voluntario, & ſecundum cogitationem aduerſum motu eſt, vt ſcribit Ariſtotel.[a] ideo in fine libri.4.de Mundo dixit. Neceſſitatem immutabilem eſſe ſtatum. Et in libro ſapientiæ, ſiue ſit Philonis ſiue Salomonis, vocatur neceſſitas: ineffugabilis. Et 2. Macchabæor: dicitur amara neceſſitas. Et Euripides in Alceſte[b].

a li.5. Metaphyſicor. c 5.

b actu. 4. verſu. 208.

c in choro

κρεῖσσον οὐδὲν ἀνάγκας
ηὗρον, οὐδέ τι φάρμακον
Θρῄσσαις ἐν σανίσι, τὰς
Ὀρφεία κατέγραψε
γῆρυς. οὐδ' ὅσα Φοῖβος
ἀσκληπιάδαισιν παρέδωκε
φάρμακα, πολυπόνοις
ἀντιτεμὼν βροτοῖσι.
μόνας δ' οὔτ' ἐπὶ βωμοὺς
ἐλθεῖν, οὔτε βρέτας θεᾶς
ἔστιν, οὐ σφαγίων κλύει.

Nihil potentius inquit neceſſitate inueni, aduerſus quam, nec Thraciis in tabulis extat remedium, quas Orphei vox concinnauit: nec quæcumque Phœbus Aſclepiadis tradidit pharmaca, ærumnoſis præbens hominibus. Sola eſt, quæ neque aras accipere, neque ſimulacra curat, non victimis flectitur.

Et in Helena[a], a actu 2.
Λόγος γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐμὸς σοφῶν δ' ἔπος, ver. 128.
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχυειν πλέον
Dictum illud ſapientum eſt, non meum.
Graui neceſſitate, nihil eſſe fortius.
Additque ratione in finali verſu Hecabæ.
στῤῥὰ γὰρ ἀνάγκη. id eſt, Firma & immutabilis rigidaque neceſſitas. Vocat etiam Titus Liuius, vltimum ac maximum militum telum[b]. Et fertur inter ſententias Thaletis philoſophi, antiquiſſimum omnium, Deum, quòd mundum crearit: fortiſſimum, neceſſitatem, cuncta enim ſuperat: ſapientiſſimum tempus, inuenit námque omnia vt ſcribit Diogenes Laertius[c]. Contra hanc, nec Deum pugnaturum volebant Ethnici, vt in prouerbio fuiſſe ait Plato[d]. Grauémque hanc eſſe omnibus in rebus autumat in Phæd. Herodotus autem [e] magna duo Numina habita eſſe, Suadelam & Neceſſitatem. Et ex hoc loco authoritatem ducit, cum tempore, Cicero[f]. dum ita ſcribit. In tempore multa ſunt, quæ adferunt authoritatem, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, neceſſitas temporis & horarum eſt. Nam, quod faciendum eſt, facientis otium expectare non vult, ſed neceſſitas cogit ſapientem, opus ipſum obſeruata ſemper oc-

b lib. 4. decadis 1.

c lib. 1. de vita philoſophorum in Thalete.

d Dialogo. 5. & 7. de legibus.

e lib. 8.

f in topicis.

caſione, proſequi, vt ſcribit Plato[a]. atque temporis neceſſitas diſcriminat iudicia, ad quæ iuuenis à nobis informatus, properat aliquando reddenda peruenire. Huius etiam gratia plura ſe offerunt iura conſideranda, quorum quædam attingemus neque omnia. Et in primis adeſt 5
lex Honorij & Theodoſ. CC. in l. prouinciarum præſides l. 9. de feriis[b] vbi etiam die paſchatis, permiſſum eſt quæſtionibus graſſatorum latronum, cognitionem iudici impendere, dictante neceſſitate: ne horum impunitate, tam ſancta tempora, illorum opera vel criminibus, perturbentur. Non idem tamē permiſſum in cæterorum reorum cauſis, qui pacem Reipublicæ infeſtare crimine nequeunt: ex conſu. 4. Cæſarum Gratiani, Valenti. Theodoſij, & Archad. 5. Nam vt ſcribit Iuuenalis,

Quæ tam feſta dies, vt ceſſet prodere furem?
Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæſitum, vt partos gladio, vel Pyxide nummos?

Iudæi etiam obſeruabant, ne dies feſtus 6
vindicta reorum cōtaminaretur. Quia in dicto lib. præcept. negat. c. 67. ita legitur.

a in topicis.
b lib. 3. C. tit. 12.
c in l. 3. de episcop. audientia. lib. 1. C. tit. 7.
d Satyra, 13. verſ. 23.

אין

אין עונשין בשבת אף על פי שהעונש מצות
עשה אין סלקין את חייב ואין ממיתין אותו

Nõ condẽnabuntur in ſabbato ad gladiũ: qui ſecundum præceptum erunt damnandi, non iugulabuntur etiam, nec ducentur ad mortem. Apud hos tamen punitio facta eſt Athaliæ, & ſabbato illa interfecta, quòd ſemen regium necaſſet: Et ne
7 ſublata occaſione temporis, vindictæ ea præriperetur[a], quia aliter Iohæ regis authoritas, non poterat conſiſtere, ſi tunc occiſa non fuiſſet. ideóque Ioiadas ſacerdos, qui id iuſſerat, non violator legum, ſed ſapiens habitus fuit, cum ſapientis ſit tempori cedere, hoc eſt neceſſitati parere. vt ait Cicero[b]. Alia lex neceſſitatis etiam in delictis conſideratur, atque in horum
8 coercitione multum pollet. Nam quamuis lex ſit coercitio criminum, quæ vel ſponte, vel ignorantia committuntur vt ait Papinianus[c] tamen, ſi neceſſitate cogente quis delictum patrauerit, vel mitius, vel nullo modo punitur. veluti qui inſidiantem ſibi latronem intereme-rit, cùm aliter non poſſet ſui ipſius necem effugere, excuſatur ab homicidio, à Caio & Paulo[d], quorum poſtremus duas rationes adfert, vnam, quòd vim vi repellere liceat: Alterã, quod aduerſus

[a] *regum, 4. c. xi.*

[b] *ad Marcellum lib. 4. epiſt. familiarium. epiſt. 50.*

[c] *in l. 1. de legib. lib. 1. P. tit. 3.*

[d] *in l. itaque l. 4. & in l. Scientiam, l. 46. §. qui cum aliter. ad legem Aquiliam. libro 9. P. tit. 2.*

imminens periculum,naturalis ratio,permittat cuique ſe defendere. Quibus ad- 9
ſtipulatur Florentinus Iuriſconſultus[a], & Vlpianus[b], Diocletian.& Maximi.[c]& Clemens ſumm. pontifex[d] & Moſes[e]. Eſtque hoc commune homini cum beſtiis. Principio enim omni generi animantium à natura tributum, vt ſe, corpus vitámque tueantur vt ait Cicero[f]. Neque iure ciuili, quadrupes pauperiem intuliſſe videtur, nec dominus de ea tenetur, ſi animal vim inferens,percuſſerit: teſte Vlpiano[g].
Item belli neceſſitas, & principis neceſ- 10
ſaria obedientia,patriæque neceſſaria defenſio,militũ in acie homicidia,excuſat[h].

Cap. VIII.

De conſideratione & diſtinctione temporum in pœnarum impoſitione, & de iniuriarum iudicio.

TEMPORIS etiam conſideratio, 1
pœnam furioſo homicidæ adimit, ſi eo tempore quo furebat veluti coactus, occiderit, apud Marcellum[i] & Modeſti-

a in l. vt vim l.3.de iuſtitia & iure lib.1. P.tit 1.
b in l.1.§. eum qui animo, de vi, & vi armata. lib. 43. P. tit.15.
c in l.1.vnde vi.lib. 8.C.tit.4.
d vim. de homicidio. lib.Clementinar.tit. 4.item in c.2.de homicidio lib.5.decretа.tit.12.
e Exod.23
f 1.officior.
g in l.1.§. cum arietes.ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicat. lib.9.P.titulo 1.
h canon.miles cum obediens. cauſa 23. quæſt.5 in 2.parte decreti Gratiani.
i in l.diuus, l.14.de officio præſidis lib.1.P.tit.18.

num[a]. Quinimo & tunc etiam à parricidio excuſari placuit Modeſtino[b]. Ratio, eo quod ij citra pœnam aliam, ſatis furore puniantur: quódque iudicio animi priuentur. Atque vt breuiter dixerim, in criminibus, inter cætera, temporis ratio expendi quam maximè debet, nam & tempus inter ſeptem in cognitione deſiderata, computatur. Sunt autem ea, cauſa, perſona, locus, tempus, quantitas, qualitas, euentus, explicata doctiſſimè à Claudiano Iuriſconſult.[c] Inuenimus etiam ſæpè abolitionem criminum fieri, & pœnas condonari ratione calamitatis temporis, vt factum eſt noſtris temporibus
1 edicto quod vocant pacis, ſopitis per illud reciprocis ob religionem coortis ſeditionibus ſub rege noſtro Carolo IX. anno 1562. 19. Martij & anno præterito. Quódque factum apud Athenienſes, quando ij poſt multa ciuilia bella, iureiurando comprobarunt legem amneſtiā, quæ continebat obliuionem præteritarum iniuriarum, & offenſionum, vltrò citróque acceptarum vt ſcribitur apud Plutarchum[d]. Iuſtinum[e], & Ciceronem[f]. At, quia delicta condignè puniri dicun-
2 tur, ſi eorū qualitates dignoſcuntur, ſciendum eſt in diſtinctione illorum, & tēpus

a *in l. infans, l. 12. ad leg. Cornel. de ſicar. lib. 48 P. tit. 8.*

b *in l. penult. ad l. Pompeiam de parricidiis eodem lib. P. ti. 9.*

c *in l. aut facta l. 16. de pœnis lib. 48. P. tit. 19.*

d *in Politicis.*

e *lib. 5.*

f *Philippica 1.*

adhuc conſiderandum, quòd eo augean- 4
tur vel minuantur. Nam qui noctu domum alicuius inuaſerit, maiori pœna digus eſt eo qui per diem idipſum tentauit. Et ille ſi cum telo ſe defendat deprænhenſus, impunè occiditur, vt latro, alius non ita[a]. Cuius legis ex duodecim tabulis, verba referuntur, apud Macrobium[b] huiuſmodi, Si nox (pro noctu) furtum factũ ſit, ſi im (pro eum) vt ait Horat.[c]

Vt iugulent homines, ſurgunt de nocte latrones.

Cui ſimilis locus Euripidis, dum ait[d]. Latronum nox, veritatis autem lux. atque eadem lege cautum duodecim tabularum: Ne quis in vrbe, cœtus nocturnos
agitaret vt ſcribit Portius latro[e]. item 5
maiora crimina exiſtimata, quæ animi deliberatione fiant, eo quod nec tempus illam animo cõceptam iniuriam imminuerit[f]. nemini enim Deus dedit ſpatium peccandi, vt dicitur in eccleſiaſtico[g]. Ideo Iacob dixit ad Leui & Simeonem, filios: Maledictus furor veſter, quia pertinax[h].
Hac ratione Moſes tres ciuitates ad par- 6
tem orientalem trans Iordanem deſtinauit vrbes refugij in Deuteronomio[i], vt in illis tuti eſſent hi tantum, qui nolentes alium occidiſſent, dummodo occiſus homicidæ

a *in Exod. c.24. & lege duodecim tabularũ. Caius. in l. itaque l.4. §. fin. ad leg. aquil. lib.9. P. tit.2.*
b *lib.1. Saturn. c.4.*
c *lib.1. epiſt. 2. ad Loli. ſcripta verſu. 32.*
d *in Iphigenia in Tauris, act.3. verſu 575.*
e *in oratio. contra Catilin.*
f *in c.1. de homicidio. in 6. lib.5. tit.4.*
g *c.15.*
h *Gene. 49. c.*
i *c. 4. & 10.*

homicidæ non fuiſſet inimicus ante vnū vel proximum præcedentem diem: quod & alibi docetur[a]. Augetur autem ſeueritas pœnarum, in grauioribus delictis. Ideo rite perpendendum iudici, vt ſcribit
7 Marcellus[b] num impetu & primo motu commiſſa ſint, an vero conſultò & deliberatè. Nam ſi eo ipſo tempore, quo phātaſiæ quas græci πάθη dicunt, animum ſubierint, crimē ſine deliberatione admiſſum eſt, phantaſiis in voluntatem minimè digeſtis, locus certè eſt veniæ: Cùm hi motus primi, & ſubitæ apprehēſiones, voluntatis non ſint nec arbitrij, ſed vi quadam inferunt ſe hominibus, vt ſcribit Diuus Auguſtinus[c]. Aulus Gellius[d] & Cicero[e], adſcribuntur enim ignorantiæ atque imprudentiæ, perturbationes animi: Quæ quanquam ſint aliquomodo voluntariæ, & tales quæ obiurgatione & admonitione deiiciuntur, tamen habent tam validos motus, vt ea quæ voluntaria ſunt, aut neceſſaria interdum; aut certè ignorata videantur. vt enim in aere variè fiunt nubium imagines & phantaſmata ſubitò, & eadem ſubitò diſſipantur: ſic in phantaſia varij affectus imprimuntur, qui aliquando tranſeunt in potentiam, videlicet cum quis aſſueſcit affectibus:

a Exod. 21. numeror. 35. & Ioſue c. 20. in canon. illa cauenda ſunt, cauſa. 15. q. 1. in decreto Gratia. part. 2.
b in l. reſpiciendum l. xi. de pœnis lib. 48. P. tit. 29.
c lib. 9 de ciuita. Dei c. 4.
d lib. 19 noctium atticar. c. 1.
e in Topicis.

do crimine irę, quinque cõſideranda. pri-
8 mũm ſenſus, Gręcis αἴσθησις. 2. imaginatio,
græcis φαντασία. 3. opinio, græcis δόξα. 4.
διάνοια Latinè diſcurſus, dignotio, intelli-
gentia. 5. mens, Græcis νοῦς. De quibus me-
minit eáque diſtinguit Ariſtoteles[a]. &
Simplicius in eius commentariis[b]. Nem-
pè quia antequam delictum puniendum
acerbéque vindicandum ſit, debet reus
per ea quinque conuinci ſimul, nec ſuffi-
cit ſolius quinque horum contemplatio.
Nam ſi in ſenſu ſolo conſtiterit operatio,
non punitur: vt puta quæ magis ex obie-
cto, quam ex parte delinquentis contin-
gere videatur. Siquidem ſentientis paſ-
ſionem faciunt, ipſa ſubiecta quæ ſenſum
conſtituunt. vt ſcribit Ariſtoteles[c], ſiue is
interior, ſiue exterior ſit ſenſus: diſtingui-
tur namque ita ſenſus, exteriore ſenſu in
interiorem tranſeunte vt annotauit poſt
Ariſtotelem Iohannes Faber Stapulenſis[d],
9 & eius Paraphraſtes Iodochus Clitoueus.
Veluti ſi quid forte fortuna, vel caſu com-
miſſum: vt, qui pila ludens, improuidè
tonſoris nouaculam, pila in fauces alicu-
ius adegerit, immunis dicitur à pœna ab
Vlpiano[e], & multa alia exempla traduntur
ab Alexandro. 3. & ab Innocentio 3.[f]. a-
pud quos homicidia fortuita excuſantur,

a *li. 3. c. 3. de ala.*
b *in quæſtionem 155. & ſequentibus.*
c *lib. 4. Phi. c. 5.*
d *libro 3. de anima c. 2.*
e *in l. item mela: l. 11. ad lege. Aquil. lib. 9. P. tit. 2.*
f *in c. lator, c. 9. in c. dilectas, c. 13. cum tribus ſequentibus. de homicidio caſua. vel voluntar. lib. 5. decret. tit. 12.*

ſi culpa non præceſſerit, vt & ab aliis. non punitur etiam phantaſia, opinio, nec diſcurſius: Nã cogitationis pœna, apud Iuriſ- 10 conſultos, ſi non peruenerit ad actum, nul la eſt: & ſimiliter, ſi ad mentem vſque interdum non peruenerit. apud Vlpianum[a]. Cu us rei Celſus hypothelin ſubiicit[b], in depoſitario, qui inficiatus depoſitum, non eſt ſtatim fur, donec eo animo & mente contractauerit. Pulchérque Triphonij caſus in l.fugitiuus.l.225.de verbo & rerum ſignification. vbi mente deficiente, nec fugitiuus nec adulter, dicitur, quamquam ea ipſa cogitauerit. Et ex mente peccatum, etiam apud Theologos proficiſcitur, cùm eius ſit voluntas perfecta. Nam cum ea à phantaſia & imaginatione ad falſam opinionem tranſgreditur, demum falſo intelligentiæ diſcurſu, mentem adhibet, quæ, quia ignara veri ſua natura eſt, adſtipulando & admittendo ſcienter iniuſta, no am inurit peccati: & hinc illa concupiſcen ia, 1 cùm conceperit parit peccatum, ex peccato autem, mors infligi debet, vt ait Diuus Iacobus[c]. Et Vlpianus, hanc malam peccandi mentem, certum propoſitum appellat[d]. ex cuius reſponſo, notabile vnum ſingulare, & mentem puniri, quamuis

a *in l.cogitationis, l. 18. de pœnis lib. 48. P.tit.19.*
b *in l.inficiando.l. 69 de furtis lib. 47. P.tit.2.*
c *epiſt.c.1.*
d *in l.quis ſit fugitiuus l.17. de ædilit. edict. lib.21.P. tit.1.*

uis cogitatio non puniatur: neque pœnitentiam, mentis vitium adimere ſine vindicta, nec crimen hoc mentis impunitum relinqui, vt etiam alibi docet idem Vlpianus[a], ſunt & alia quinque exempla, adducta à gloſſa in l. quis ſit fugitiuus, de ædil. edic.[b]. quam ipſe videto, in verbum pœnitentia, & iugiter memento, differre cogitationem à mente, & multas procellas, & antinomias iuris ſedabis: velut legis Diocletiani & Maximian. in l. is qui cum telo l. 17. ad l. Corn. de Sicar.[c]. & alias ſimiles. Atque ex mentis conſideratione, iræ & animi habebitur etiam iudicium. Nam ira eſt à phantaſiarum motu: & ex apetitu irrationali, vt ait Ariſtoteles[d]: & quaſi ex ſpecie furoris, vt idem voluit in problemat.[e]. Quid eſt enim, quò non progrediatur ira, quo non furor? Ideo dicimus iratos exiſſe de poteſtate, id eſt, de ratione, de conſilio, de mente, vt ſcribit Cicero[f], & dicitur ira furoris, plerumque in ſacra pagina[g], eaque extorſum impręmeditatè prorumpit. vnde dicitur, quod fatuus ſtatim indicat iram ſuam[h].

Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα
Τὸ γὰρ κατασχεῖν ἐσὶ τῆς ὀργῆς πόνος quod eſt
Inſanimus omnes cum iraſcimur.

a *l. 17 de æd. edic. li. 21. P. tit. 1.*
b *in l. qui ea mẽte l. 67. de furtis lib. 47. tit. 2.*
c *lib. 9. C. tit. 6.*
d *ad Theodectem, in Rhetoricis lib. 1. c. x.*
e *Sectio 27. q. 2.*
f *4. Tuſcul. quæſt. l. 1.*
g *Regum. c. 20, & 28. Hieremiæ 4 & 14. 25. threnor. 2. Oſeæ. 11. Ionas. 3. Nahum. 11. Sophoniæ. 3.*
h *Prouerb. 12.*

a 1. *epiſtolar.* Ira enim difficilimè refrænatur.
Et Horatius[a].

Ira furor breuis eſt, animum rege, qui niſi paret,
Imperat: hunc frænis, hunc tu compeſce catena.

b *Satyra, 3. in vltimis verſibus.* Et Perſius[b], non ſanum, iracundum dicit.

Nunc face ſuppoſita ferueſcit ſanguis & ira,
Scintillāt oculi, dicíſque facíſque ꝙ ipſe,
Non ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes.

c 4. *Tuſculanar.* Et Publius. Mi. Homo extra corpus ſuum eſt, cùm iraſcitur. & Cicero[c], laceſſe inquit iracundum, videbis furentem. Ex quibus forſan quis colligeret, ea quæ ira 13
fiunt non eſſe punienda: Tum quia diximus furioſum non puniri, cui comparatur iracundus. Item 2. quia ira innocentes ad crimen ſæpè adducit[d], videtúrque, 3. eſſe ſine culpa, qui ſine temporis ſpatio, ira calens & laceſſitus iniuria vt diximus ad vindictam properat. Quódque dolor iuſtus iniuriam releuat, vt ſcribit Alexander Imperat.[e] cúmque proprium ſit iræ, vltionem quærere: vt ſcribit Cicero[f]. Et quarto, quia ira, vt diximus eſt affectus ferè ineuitabilis, ex perturbatione animi vt dicitur in cano[g]. productior. de pœniten-

d *per canon. ira 12. quæſt. 4.*
e *in l. Gracchus. l. 4. ad legem Iul. de adulter. lib. 9. C. tit. 9.*
f *lib. 7. Ethi. c. 6.*
g *in 3. parte decreti Gratiani.*

tentia diſtinct.3. & apud Senecam [a]. Demum.5. quia quod calore iracundæ fit, iure non imputetur delicto, niſi perſeuerantia, animi iudicium, appareat fuiſſe vt ſcribit Paulus [b]. Et vltimo, quòd inuoluntariè contigiſſe videtur, quod iracundia fit: eo quod animi nullum eſt iudicium, & ideo non puniendum, ſed potius dignum venia, vt ſentit de inuoluntariis Ariſtoteles [c], ſic voluntas & propoſitum diſtinguunt maleficia Vlpiano & Paulo. Verumtamen, etſi ita hæc ſe ha-
14 beant, non tamen omnino exiſtimandum eſt, impetum ira & eius vim, excuſari à pœna, ſed puniri, quamuis pœnituerit iratus & reſipuerit, cùm per pœnitentiam non ſatisfit iniuriæ affecto, vt ſi per iram conuitia publicè in aliquem iactata fuerint. Tunc enim ſola pœnitentia iniuriati, non reſtituitur fama. ideo & lex quæ illam punit, extat, Claudiani Iuriſconſulti [e], & Diocletiani & Maximia. Cæſar. [f], & in corpore canonum [g]. Cuius ratio ea eſſe poteſt, quòd in ira, irati culpa ſit, quod iræ non ceſſerit ipſe, cum ſcriptum ſit, Date locum iræ [h]. Et iraſcimini

a *per totū de ira.l.2.& 4.*

b *in l.quicquid calore l.49 de re. iur.lib.50. P tit 17. idē Paul.in l.3.de diuortiis lib.24 P.tit.2. itē in canō. ſi quis irat° cauſa.2. quæſt.3. in 2.parte. Decret.*

c *lib.3.Ethicor.ad Nicomach in c.i*

d *in l.verū eſt l.40.& Paulus in l. qui iniuria cauſa.l.55. de furtis.lib.47. tit.2.*

e *in l.aut facta.l.16. §.cauſa de pœnis.li.48.P.ti.19.*

f *in l.ſi nō cōuitij.l.5.de iniur.li 9.C ti.35.*

g *canon.ſi quis ſacerdotis, cauſ.11. quæſt.1. & dicto can.ira.11 quæſ.3.*

h *ad Roman.c.12.*

nolite peccare [a]. Et bonum quidem arguere,ſed non iraſci [b]. Præcipuè quia hominis proprium eſt ratiocinari,& ratione vti : ideo magis puniendus , quod primis motibus frænum non iniecerit,ſed more brutorum ſe ſubiici paſſus eſt,& à naſcentibus affectibus ad effectum deuenerit. Atque ira per ſe vitium recte dici poteſt, quòd leuis & infirmi ſit animi,vt ait Cicero[c].Vitium cum ira,ad illicita degenerat: illicita autẽ & vitia admiſſa, puniuntur: ſiue ſponte,ſiue ignorantia,dum modo culpa præceſſerit. ſecundum Papinianum, & Martianum , ex Demoſthenis oratione contra Ariſtogitonem[d]. Et dum caſu & impetu delinquitur , & impetus punitur apud Marcellum[e]. Cauſáque vItionis videtur ſemper pendere à culpa, quæ eſt cùm non prẹuidet quæ à diligenti potuiſſent præuideri.vt ſcribit Paulus[f]. Sed nec ea quæ ignorantes faciunt , per affectum non naturalem , ſunt venia digna: idcirco iniuſtus eſt , qui iniurius ira mala eſt , & puniendus : vt ſentire poſt multa, videtur Ariſtoteles[g]. Secundo, in hac quæſtione diſtinguendũ , vtrum quis 15
laceſſitus,iniuriam iniuria,cum ira repulerit: & tunc ſi ſubito factum eſt, tempus culpam minuit:Non tamen tollit. vt ſcribitur

a *Pſal.4. & ad epheſios.4.*
b *eccleſiaſt. c.20.*
c *lib.1. epiſtola.ad Quintum fratrem epiſtola.1.*
d *Pap.in l. 1.Marce.in l.2. de legibus lib.1.P. tit.3.*
e *in l.reſpiciendum l. 11 §.furta domeſtica, de pœnis lib.48.P. tit.19.*
f *in l.ſi putator 31.ad aquil. lib. 9.P.tit.2.*
g *lib. 5. ethic.ad Nicomachum. c.3.*

bitur in dicta.l.quicquid,de reg. iur. in P,
cum ſimilibus, vbi negotium calore ira-
cundiæ patratatum, ratum non eſt, id eſt
non perfectum, ideo non impoſita tanta
pœna ac ſi ratum & ex propoſito eſſet,di-
cta l. gracchus,de adult.C.Si autem quis vi
tam ſuam, vi deffenderit. Tunc omnino
excuſatur, ſed alia ratione,quam iræ:nem-
pe quod aliter periculũ effugere non poſ-
ſet,& quod naturalis ratio permittat cui-
que,ſalutis deffenſionem,vt diximus.Vl-
timo etiam loco, conſiderandum eſt in
iniuriis verbalibus,ira effutitis, num qui
dixit, perſeueret, vel pœniteat. Nam ſi
perſeueret grauius puniatur: ſi pœniteat
vel inficietur ſe non dixiſſe,ſi adhibeatur
ſatisfactio famæ, pręſente iudice, & ſe-
dente pro tribunali, nempe ſi conteſtetur
publicè iniuriatum hominem bonæ fa-
mæ, & alterius naturæ & morum quàm
verba prolata referant, abſoluendus. Et
certè, vidi ſæpiſſimè in ſenatu noſtro,
ea profeſſione, finem imponi litibus
his,etiã non habita alterutrius ſumptuum
ratione.Cùm parũ Chriſtianum videatur
verborum quaſdã iniurias poſteritati pa-
rum nocentes, non poſſe ſufferre. Cum
tamẽ dominus noſter IESVS CHRI-
15 STVS, noſtri exemplar, paſſus etiam falſo,

multas fuerit, tum verbales tum reales. vt dum Samaritanum dixerunt, ebrium cum peccatoribus manducantem: & poſt multa ludibria cruci eum affixerunt. Et in iuris diuini præceptis, iniuriæ omnis obliuio iubetur in Leuitico[a]. & in Eccleſiaſtico[b]. Admonétque D. Paulus non reddere malum pro malo[c]. Et vindicta particularis prohibita. Scriptum enim eſt mihi vindictam ait dominus, & mea eſt vltio[d]. qui vindicari vult, à domino inueniet vindictam[e]. Itẹm iure canonico[f]. docetur, vt ſi quando pro iniuria ad iudicem peruenitur, id fiat zelo iuſtitię, ſepoſito animo vindictæ. Nam legum publica debet eſſe vltio, non priuati. Et eſt hic finis legis, ſecundum Cæſares Honorium & Theodoſ.[g] Turpe etiam vindicare ſe apud Ethnicos viſum, quippe, minuti ſemper & infirmi eſt animi exiguíq; voluptas, vltio: vt ſcribit Iuuenalis[g]. Et Euripides in Electra, de nece illius loquens ad Clytemneſtram[h] ait, δίκαια μὲν νῦν ἤδ' ἔχει, σὺ δ' οὐχὶ δρᾷς, id eſt, Iuſta quidem hæc (Electra ſcilicet quę fuit occiſa adultera, & Parricida) accepit, tu autem non iuſtè feciſti. Quinimo[i]. & Deus addit, non tantum bonum pro bono reddendum, quia

a c.19.
b c.10.
c ad Rom. c.12. & 1. ad Theſſalonic.5. c. in canon. ſex ſunt differentiæ, cauſ. 23. quæſt 4.
d Deuteron. 2. c. Ezech. 5. &, D. Paul. ad Roma 12.
e, in canõ. qui diuini, de pœnitentia, diſtinction. 4. in 3. parte decreti Gratiani.
f in c. quod Chriſtus, 23. q 4. in 2. parte decreti.
g in l. nullus Iudæus l. 13. de Iudæis lib. 1. C. tit. 12. cũ ibi notatis

g Satyra 13. verſ. 188. h actu. 5. verſ. 80. i Math. c. 5.

& Eth-

& Ethnici hoc faciunt,ſed & bonum pro
16 malo, tuncque ritè illum rogaturos vt
dimittat nobis quæ in illum peccauimus,
ſi demiſerimus & condonemus his, qui
nos offenderunt.[a]

a Matth.6.

b in l.1. de ſtatu hominum li.1.P.tit.5.

Cap. IX.

De temporis obſeruatione neceſſaria in contractibus.

1 NEc ſolum tempus diſtinguitur in ſuperioribus,nam & in aliis iuris articulis illud ipſum obſeruandum eſt: veluti in contractibus, & actionibus, circa quás tertia iuris integralis verſatur pars. Illud.n.vel ad perſonas,vel ad res,vel ad actiones pertinere dicitur Caio,[b] à Iuſtin.[c] At ſub illa parte de actionibus,cõtinẽtur
2 & obligationes : cũ actio ex obligatione naſcatur:vt Paulus optimè dixerit, obligationem parere actionem.[d] Quod locum habere præcipuè annotatur: ſi ex obligatione perſonali proficiſcatur actio, diuerſum ſentientibus, ſi actio ex lege oriatur,vbi mater non eſt ei obligatio, quamquam ex aliquo contractu vel quaſi oriatur,quo fit vt prætor per actionem ſuccurrat.ſicut accidit etiam in reali

c in §.final. de iur.nat. gent.& ciuil.li.1. inſtit.ci.ti.2.

d in l.licet l.62.§.ea obligat. de procurat.li.3.P.ti.3.et notat.eo loci à gloſ.et in rubricã de obligat. apud Iuſti.

actione, quæ poſſeſſorem rei potius quã
obligatum, ſequitur.[a] Et dari etiã actio-
nem citra obligationem ex lege, eamq; 3
generalem, conſtat ex Vlpiano:[b] cui ac-
cedit Diocletianus & Maximianus.[c] Di-
xi citrà obligationem, non quod omní-
no obligatio deficiat, ſed quia ex illa o-
bligatione vel contractu, non ſit prodita
actio, propria vel ſpecialis. Nam ideo ex
lege condictio generalis datur, quod par
ticularis non ſit actio ſtatuta, vt admonet
Paulus Iuriſconſult.[d] Et quemadmodum
porrigitur ferè ad omnia legum proui-
ſio, ſic etiam quædam generalia pro con-
tractibus remedia conſtituta ſunt, qui-
bus experiri pro conſeruatione, acquiſi-
tione, vel repetitione rerum liceat, quam-
obrem & nomen aliud obligationis ge-
nerale, in iure reperitur, ſub quo omnes
contractus contineri poſsint apud Pau-
lum.[e] Cæterum tempus in obligationi- 4
bus inſpicitur, certum vel incertum, tùm
ad actus qui aguntur infirmandos vel ro-
borandos, tum etiam ad actionem con-
cedendam vel repellendam. cuius pul-
chra hypotheſis in filio familias, qui in
ſacris paternis exiſtens, ſtipulatus ſub cõ-
ditione, quamquam ſui iuris fuerit tem-
pore conditionis implere tamen patri,
non

a *§. omniũ aũt action. de actionib apud Iuſtiniã. in inſti. ciu. li. 4. tit. 6.*

b *Iaſon an notauit in eundẽ ti. de actiõ num.* 9.10.11.

c *in l. certa condictio l.* 6 *de rebus creditis. li.* 12. *P. tit.* 1.

d *l.* 1. *& ti. de cõdicti. ex lege ſine cauſ. lib.* 4. *C. tit.* 89.

e *in l. vnica de condict. ex lege lib.* 13. *P. tit.* 2.

e *in l. oẽm. obligationẽ l.* 20. *de iudiciis li.* 5. *P. tit.* 1.

non ſibi quęrit actionem vt idem Paul.[a] ait & Pomponius.[b] Conſiderantur namque tempora conceptæ ſtipulationis, in quibus ſub poteſtate conſtituti, non ſibi, ſed iis cuius ſunt poteſtatis acquirunt vt plenè tractatur alibi.[c] Conſiderat etiam Paulus ex Pōponio, in negotiis geſtis, in initio cuiuſque temporis conditionem.[d] Deinde & contractus diuerſo conſiderā-
5 tur modo, habita ratione temporis & ętatis contrahentium: claudicántque eius cauſa interdum, cū minoribus celebrati, alioquin iure communi firmantur, ni aliud obſit. Cuius ſententiæ prior pars probatur, titulo de prædiis & aliis rebus: minor,[e] & ab Vlpiano.[f] Altera tractatur à Valen. & Valen. Cæſaribus,[g] ab Arcadio & Honorio, C C.[h] Et in conſtitutione, vna Frederici.[i] Sic tempore rata fit conuentio, quæ ratione alterius temporis poterat improbari: teſte Diocletiano & Maximiniano.[k]

a l. ſi filius familias l. 78. de verbor. obl'gation. li. 45. P. tit. 1.

b in l. ſi filius familias l. xi. de regul. iur. li. 50. P. tit. 17. cui addenda lex præcedens quæ incipit quæ legata

c in §. 1. per quas perſonas nobis acquiritur lib. 2. inſtit. iur. ciui. tit. 9. & in §. 1. per quas perſonas nobis obligat. acquir. lib. 3 tit. 29. plenius in l. fina. C. de bonis quæ liber lib. 6. c. tit. 60. ab Vlpiā. in l. placet 79. de acquir. heredi. li. 29. P. tit 2. in §. quod ſi quis de inutilibus ſtipulation. lib. 3. inſtit. iur. ciuil. tit. 20.

d in l. Pōponius lib. 26. l. 16. de negotiis geſtis lib. 3. P. tit. 5.

e lib. 5. c. ti. 71.

f in l. Iulianus l. 14. §. ſi quis à pupillo. de action. empti lib. 19. P. tit. 1.

g in l. ſi maiores l. 25. de tranſact. li. 2. C. tit. 4.

h in l. ſi quis maior. l. 41. eod. tit.

i l. Sacramenta puberū. l. ſi aduerſus venditio. lib. 2. C. tit. 18.

k in l. 1. & 2. ſi maior factus ratū habuerit. lib. 2. C. tit. 46.

improbatur etiam ſi in tempus vetitum effectum referat, Gordiano Cæſare teſte.a Atque inſpicitur tempus certum & proprium, vt intelligatur quando quippiam debeatur. Nam cum omnis ſtipulatio, vel purè, vel in diem: vel ſub conditione concipiatur, tempus etiam & præſens, à præterito & futuro diſtinguendũ eſt, b quæ tempora Paulus vocat obligationum cauſas.c Hinc pendet tota eruditiſſima diſputatio Vlpiani. ſolutionis faciendę agitata per totam legem, eum qui calendis, l.41. de verborum obligationib.d & alia Celſi in l. quod in diem l.70. de ſolution.e 6

a *in l. quod ſponſa l.* 4. *de donatiõ. ante nupt. li.* 5. *C. ti.* 3.
b *Inſt. in §. omnis ſtipulatio. de verb. oblig. li.* 5. *inſtit. in. ciu. ti.* 36
c. *in l. obligat. fere cauſas l.* 43 *de acti. lib.* 44. *P. ti.* 7. *adde. §. placet eius legis, & l. in omnib. temporalib. l.* 5. *eod. tit. vbi diẽ vltimũ in tempor. actiõ. expectandũ eſſe placuit.*
d *li.* 45. *P. tit.* 1.
e *li.* 45. *P. tit.* 3.

Cap. x.

De tempore obſeruando in mora, teſtamentis, & iudiciis.

Ex temporum etiam diſcretione, maximã pro moræ determinatione venamur vtilitatẽ, ex Africano Iuriſconſult.f Cùm dies certus ſolutioni faciendæ deſtinatus, interpellet debitorem, & vt noſtris verbis vtar, interpellet pro homine, per legem Iuſtiniani, magnam verum

f *in l. traiectitia l.* 22. *de action. & obligat. lib.* 44. *P. tit.* 7.

terum lege duodecima de contrahenda
& commitenda ſtipulatio.[a] atque exi- *a li.8.C.tit.*
ſtimatur maioris efficacię interpellatio *38.*
diei, ea quæ ab homine fit, culpoſámque
dilationem inducit: vnde mora contrahi-
2 tur, ex perſona non ex re orta vt ait Mar- *b in l. mor.*
cellus.[b] Et forſan vrget nocétque magis *l.32. de v-*
temporis admonitio, eo quòd de tem- *ſur. li.22.*
pore futuro cogitare facilè ſit: admoni- *P. tit.1.*
tio autem vel interpellatio hominis, in-
terdum imparatos, vacuos & improuiſos
debitores adoritur, qui de creditoris di-
latione, magis quam par eſſet, fidebant.
Prætèrea iura monent, diſcutiendã tem-
porum rationem, & in teſtamentis, vbi
periodus vltima voluntatis videtur eſſe
3 morientium, vt exiſtimauit Conſtantius
Cæſar[c] neque quolibet tempore teſta- *c in l. 1. de*
4 mentum factum, ſemper valet, veluti il- *ſacroſanct.*
lud quod tempore captiuitatis factum ſit, *eccl. li.1. C.*
vel pendente interdictione aquæ & ignis[d] *tit.5.*
vel eius qui in reatu eſt, vt docet Caius & *d in l. eius*
Vlpianus.[d] Hincque facilè determinatur *l.8. in l. lege*
queſtio de teſtamento condito, ab eo qui *corneliã l.*
teſtatus eſt poſtquã morti fuit adiudica- *12 de teſtã.*
tus, quę agitatur à Cic.[e] Deinde quia olim *li.28. P. ti.1*
5 tria teſtamentorum genera erant, vnum *e 2. de in-*
quod calatis comitiis in concione popu- *uention.*
li fieret; alterũ in procinctu, cum in aciē

vocabantur:Tertium per familiæ eman-
cipationem,cui ęs & libra adhibetur Gel
lio teſte:[a] ita tria tempora conſiderari
par erat,comitiorum, belli & emancipa-
tionis,Pari obſeruatione digna, militum
priuilegia in teſtamentis condendis,& 6
ceris liberè ordinandis,in quibus quæri-
tur,nũ in expeditionis procinctu fiant,vel
pacis tempore:inter quæ,maximè inter-
eſt ratione ſolemnitatis omiſſæ,vel requí
ſitæ,vt tradit Conſtantinns Cæſar[b] quæ-
riturque num quis teſtamentum militã-
do condiderit, vel tunc iam factũ appro-
bauerit,vel neutrũ fecerit. Cui negotio,
duo textus coniungi debent,vnus Vlpia-
ni,alter Iuliani Iuriſconſul.[c] Et hæc ma-
ximè conſideratio, ſæpè in ſubſelliis &
tribunalibus perpenditur,cùm imperitia
militaris, vt plerúmque iuris ſolemnia
prætermittat in vltimis voluntatibus,
cùm de morte in acie tunc cogitetur tã-
tum:dum hoſte occurrente, rigidus ini-
mici impetus mortis memoriam inge-
rẽs,& effigiem expreſsiſsimam de rebus
& anima diſponere illos admoneat,tunc-
que morte territi & quaſi pręoccupati,iu
ris,quamuis ſciant requiſita,tamẽ illa ob-
ſeruare non permittitur. Quæ fuit cauſa
cur circa militum teſtamenta,tot diſpen-
ſationes

a lib.17.c. 27.

b in l. milites in expeditione l. 15. de teſtamento milit. lib. 6. C. ti. 21.

c. in l. in fraudẽ l. 16 ff teſtamẽtũ in l. tribunus. l. 21. de militar. teſtamẽto. lib. 29. P. tit. 1.

ſationes & priuilegia, propter anguſtiam
7 temporis, à Cęſaribus conceſſa ſunt, enumerata in l, 1. tituli, de militari teſtamẽto in P. Refert etiam Plutarchus,[a] priſcos milites, in acie conſtitutos, priuſquã clypeos acciperent, togáſq; circũcingerent,
8 tribus aut quatuor audientibus, ſine ſcripto teſtamenta ſolitos facere. Omitto aditionis, deliberandi, ſubſtitutionum, & reſtitutionum, tempora conſideranda, omnia maturè à iudicibus diſcutienda. Sũt etiam obſeruanda in aliis particularibus caſibus, vt dum liceat marito in adulterio deprehenſum, teſtificandæ rei cauſa, non amplius quàm per 20. horas detinere, Vlpiano teſtè.[b] Et Diuus Adrianus ſtatuit, ne pendente magiſtratu quis in ius vocari poſſet: depoſito, poſſet, vt ſcribit Paulus.[c] Magiſtratus quippe, gerunt perſonam ciuitatis, vt ait Cicero,[d] vimque magiſtratus eſſe dixit, vt præſcribat & pręſit, non vt arguatur, niſi in officio deliquerit vt notatur in iure.[e] Nam tunc debet ei adminiſtratio interdici, propter inminẽs periculum. cùm ſit, vt ſcribit Iamblicus ὁμοίως ἐπισφαλὲς, μαινομένῳ δοῦναι μάχαιραν, καὶ μοχθηρῷ δύναμιν. ęquale periculum, furenti dare gladium, & flagitioſo poteſtatem. Neque pontifex, dum ſacra facit,

a in vita Coriolani.

b in l. cap. l. 25. ad legem Iul. de adulter. li. 48. P. ti. 5.

c in l. pars literarũ l. 48. de iudiciis li. 5. C. tit. 1.

d 1. lib. officior. & tertio de legi.

e in l. 2. de in ius vocã. in P.

in ius vocandus eſt, nec qui vxorem ducit, dum actum agit: nec qui funus ſequitur.[a] Et quemadmodum illa tẽpora excuſant nequis vocetur, alia etiam ſunt, quæ vocatum ne iudicio adſit defendũt:
vt tempus breue & tempeſtatum, & im- 10
pedimentorũ valetudinis & inũdationis.[b] Sed tempus excuſationis morbi vel valetudinis, ita demũ prodeſt, ſi per teſtationem in ſcriptis redactam, de morbo iu-
dici per nuncium conſtet. Nuncius autẽ, 11
iure iurando de morbo teſtificari debet. Nos id in curiis vocamus exomnier: Et teſtationem morbi á medicis vel decurionibus loci ſubſcriptam, exoimne. quod melius diceretur exomnier, & exoimne, à verbo greco vnde trahitur ἐξόμνυσθαι hoc eſt iurerando excuſare, vt primus quod ſciã, animaduertit Ioachimus Perionius.[c]
Modus autem exomniandi hic eſt in cu- 12
tia ſuprema Tholoſana. I. teſtatio rationali que procuratori regio aut aduocato fiſci, viſenda exhibetur, nuntius poſtea, curia ſedente, vt potè ed eam deferendam expreſsè ad exuſandum deſtinatus (eſt enim nuncius ex ſpecie procuratorum ad certam rem datorum[d]) examinatur, ſacramẽto de veritate dicẽda ab eo qui prę̨ſidet prius delato & interrogante quis

a Vlpian. in l. 2. de in ius vocan. li. 2. P. ti. 4
b Vlpiã. in l. 2. §. ſi quis in iudicio ſiſ quis cautiõ. li. 2. P. ti. 11
c li. de lingua Gallicæ cũ Græca cognatione.
d Vlpian. l. 1. de procurator. li. 3. P. tit. 3.

quis eum, & quare miſerit, porro nuntius reſpondet talem, eum miſiſſe ad proponendas curiæ morbi excuſationes. Interrogatur autem rurſum, num ægrotus vſque adeo æger ſit, vt venire nec pedes nec eques poſſit, tunc nuntius morbum explicat, ſeque illum iacentem valdè ægrũ reliquiſſe, hoc vel illo morbo, vt non potuerit citra vitæ periculum, itineri ſe nec cum equo tutò committere, vel decrepitum ſenem eſſe. Túncque præſes audito procuratore regio, vel atteſtationem approbante vel impugnante, prout negotium exigit, ſtatuit: & hæc eſt excuſationis praxis, in negotiis in quibus perſonaliter vt dicitur, quis in iudicio, comparere debet, impedimentorum autem varias cõſiderationes, qui voluerit annotare recurrat, Ad Rebuffum in commentariis ad §. 1. in verbo impedimento, titulo de collationib. in concordatis. Si velis etiam ſcire quando, & quod impedimentum excuſet, vide Felinum ſuper c. ex tranſmiſſa, de cõſtitutio. in decretalib.

CAP. XI.

De temporum obſeruatione in vſucapionibus, & dilationibus.

EX temporum determinatione, pendet etiam vſucapionum & præſcriptionum natura, apud Iuſtinian[a]. Eſt enim vſucapio, adiectio vel acquiſitio dominij, cum continuatione poſſeſſionis, temporis lege definiti, vt ſcribit Modeſtin. b & Caius docet de tempore.[c] Et in hac vſucapione, tempus arguit & punit, negligentes rerum ſuarum curã: contra quos & Solon olim pœnam ſtatuit, vt meminit Plutarchus[d], eo quod ex illa improba negligentia, rerum & hominũ ſequatur iactura factis rebus deterioribus & perſonis otioſis & inutilibus. Cautúmque apud Romanos, authore Gell.[e] eum qui indiligenter agrum ſuum tractaſſet araſſetue, vel paſſus fuiſſet ſordeſcere, vel vineam derelictui habuiſſet, nota cenſoria puniendum. Quod ſucceſſores prudentiſſimi mitigantes, negligentes re neglecta priuarunt tantum, per conceſſionem vſucapionis, cùm ob multam, tùm ne diutius res ſub incerto ſint,[f] tùm etiam, vt ſit litium finis, quæ pro rerum dominiis contingunt. Neratio teſte.[g] ideo finem ſolicitudinis, Cicero[h] vſucapionem dixiſſe puto. Sunt enim lites quæ maximum negotium curámque & priuatis hominibus, & magiſtratibus ſubmi-

1 2 3 4

a in l. 1. de vſuc. transforman. li. 7. C. titu. 3. & in §. 1. de vſucap. lib. 2. inſtit. iur. ciuil. titul. 6.
b in l. 3. de vſuca. lib. 41. P. tit. 3.
c in l. 1. eodem tit.
d in vitam Solon.
e Gellius li. 4. noctium attica. c. 12.
f dicta l. 1. de vſucap. li. 41. P. tit. 3 & §. 1. de vſucap. in inſtitutio. ciuil. iur. lib. 1. titul. 6.
g in l. fin. pro ſuo. lib. 41. P. ti. 11.
h pro Cecinna.

ſubminiſtrant: & noſtra maximè intereſt, litibus non vexari, vt ſcribit Vlpianus[a]. Fuit etiam vnica cura principum & legiſlatorum, iurgia & lites minuere ſi tollere non poſſent b, idque non alia de cauſa, quam vt fœlicitas & quies ſubditis accedat. Nam vt ait Martialis[c].

Vitam quę faciunt beatiorem
Iucundiſſime Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore ſed relicta,
6 Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nulla &c.

Contentionum autem, cum duo ſint genera, vt vnum, quod ad virtutem æmulatione animum excitat, optimum: ita certè aliud perniciofiſſimum & exitiale hominibus eſt, quod iurgia mouet vt deſcribit Heſiodus.[d]

οὐκ ἄρα μοῦνον ἔην ἐρίδων γένος. ἀλλ' ἐπὶ γαῖαν
Εἰσὶ δύω, τὴν μὲν κεν ἐπαινήσειε νοήσας.
ἡ δ' ἐπιμωμητή. διὰ δ' ἄνδιχα θύμον ἔχουσιν
ἡ μὲν γὰρ πόλεμόν τε κακὸν καὶ δῆριν ὀφέλλει σχετλίη:

Non autē inquit, eſt vna contētionū ſpecies, ſed ſunt duæ in terra, alteram certe laudauerit prudens, altera vero culpanda eſt: Per diuerſa autem animum trahunt nam hęc quidem bellúmque malum & litem auget perniciófa &c. Litemque malam, per temporum curricula pacauit

a in l. minorib. 25. annis l. 6. de minorib. li. 4. pan. titu. 4.
b Iuſtinianus in l. 1. §. 1. & fin. de nouo codice faciendo, lib. 1. C. tit. 1. & in l. properandū l. 11. de iudiciis lib. 3. C. ti. 1. §. de pœna temere litiga. lib. 4. inſti. iur. ciuil. ti. 16.
c lib. 10, epigramma. 47.
d in ergis verſ. 11.

vſucapio, addita & orta alia lite & contentione bona, quæ diligentia negligentes perſequitur, & diligentes æmulatur, de qua meminit idem Heſiodus[a].

a eodem li. operũ & dierum verſu 20.

ἥτε καί ἀπάλαμνόν περ ὁμῶς ἐπὶ ἔργον ἐγείρει 7
εἰς ἕτερον γὰρ τίς τε ἰδὼν ἔργοιο χατίζων,
πλούσιον ὅς σπεύδει μὲν ἀρόμεναι, ἠδὲ φυτεύειν,
οἶκον τ' εὖ θέσθαι. ζηλοῖ δέ τε γείτονα γείτων,
εἰς ἄφενον σπεύδοντ', ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι.

Hæc inquit contentio, etiam non valentem operari, ad laborem excitat: in alterũ enim quiſpiam reſpiciens indigens, diuitem, qui properat arare atque plantare, domumque bene inſtituere, æmulatur ſanè vicinum vicinus ad opes contendentē: bona certè hęc conditio mortalibus. hæc ille. Atque res certiores fiunt, fertiliores, vtilioreſque redduntur reipublicæ per culturam, cùm tantum Horatio teſte.[b] 8

b Sermonũ 1. Satyra. 3. verſ. 37.

Neglectis vrenda filix, innaſcitur agris
Et ſicut ait Ouidius[c].

c li. 5. Triſtiũ elegia, 3. verſ. 23.

Fertilis, aſsiduo ſi non renouetur aratro,
Nil niſi cũ ſpinis gramen habebit ager.

Tertiaque hinc, vſucapionis receptæ ratio. Ad euitandam miſerorum perpetuã ſegnitiem, excuſata modica quadam tēporaria. Quod Epheſinus iuris peritus animaduertit[d]. De temporum autem examinatio-

d in c. vigilãti. c. 5. de preſcripti. lib. 2. decretal. tit. 26.

minatione circa vſucapionem, obſer-
9 uandi ſunt tituli lib. 7. Codicis à 21. vſq; ad 32. & in Pandectis, tituli omnes ſequentes Titulum. De vſu capionibus. 3. lib. 41.[a] vſque ad finem 41. & in Decretal de preſcription. & in Decreto Gratiani, in ſecunda parte, cauſa 13. quęſtione 3. & in lib. 6. Decretalium, titul. 13. lib. 2.
10 facit & conſtitutio Ludouici nominis 12. Regis Galliæ, quę obſeruatur in omnibus iudiciorum ſubſelliis: Ne poſt decenniũ, quiſquam ad reſciſſoriam actionem contractus, admittatur, prętextu circumuentionis, fraudis, metus vel doli, & deceptionis vltra dimidiam iuſti pretij. Ea autem
11 lata anno 1510. cuius accipiendum hac de re cáput quod dicunt articulum 46. Tempora & alia in iudiciorum ſeruantur ordine, nec ſolum in vocatione vt diximus ſed etiam in dilationibus ad deliberandũ num quis iudicio cedere velit, vel deffendere: item & pro conteſtanda lite[b], ſic intra triduum: iudex vt ſuſpectus recuſari vel reiici debet, arbitrique eligendi ad cauſas ſuſpicionis propoſitas deciden-
12 das, forma propoſita à Iuſtiniano[c]. Patronis etiam cauſarum triduum datur, ad corrigenda quæ in iudicio propoſuerunt permittente Diocletian. & Maximian.

a authentica, libellũ, & authentica, offeratur, de litis conteſtatio. lib. 3. C. tit. 9. can. offeratur. cauſ. 3. quæſt. 3. in, 2. parte decret.

b in l. fin. de iudiciis. lib. 3 C. ti. 1

c in l. fin. de error. aduocator li. 2 C. ti. 10

In appellationibus, tempora etiam cer-
ta conſideranda [a]. Biduum namque da-
batur pro ſpatio appellandi, in propria
cauſa, in aliena triduum. Iure codicis,
decem dati dies, qui fatales vocantur,
quòd iis elapſis, prouocans non audiretur
& poſtea eſſet appellatio deſerta. Da-
bantur tamen interdum temporum ſpa-
tia maiora, ad appellationem proſequen-
dam, ſecundum intercapedinem loco-
rum & pro negotiorum varietate, &
ad reddendum apoſtolos, id eſt codi-
cillos appellationis, iudici. Et ita diſtin-
guit Conſtantinus Cæſar & Theodoſ.
& Valenti. [b] & Alexander. 3. Sum. pon-
tifex [c]. Excuſantur tamen à mora ali-
quando, impedimento aliquo iuſto ſu-
perueniente per Diocletian. & Maxi- 14
mian. Conſtituta etiam ſunt tempora,
pro litibus finiendis, triennium inquam
in ciuilibus & pecuniariis perimendis,
exceptis fiſcalibus, apud Iuſtinianum in,
l. properandum, l. xt. de iudiciis. [d] Quod
vocatur eremodiciũ, hoc eſt deſertio iu
dicij, ibi in verſiculo. Cum autem ere- 15
modicium: cuius & meminit Vlpianus
[e] hocque conſtitutione regia ſancitum
Caroli, 9. nuperrimè. Biennium autem,

a Vlpian. in l. 2. §. biduum, & ſequent. quando appellan. ſit, lib. 49. P. tit. 4. §. 1 de appelat. & intra quæ tẽpora, in authenticis col. 4. in cõſtitutio. 2. vnde ſumpta authenti. hodie, de appella. li. C. tit. 62.

b in l. 1. & 2. de tempor. appell. li. C. tit. 63.

c in c. cũ ſit Romana c. 5. de appellation. lib. 2 decretal. tit. 28.

d in l. præſes prouinciæ l. 5. de appellatio. lib. 7. C. tit. 62. *e lib. 3. C. titu. 1.* *f in l. & ſi ſine dolo. l. 8. De minor. 25. annis lib. 8. pan. tit. 25.*

Iuſtiniano

Iuſtiniano viſum eſt pro criminalibus determinandis quæſtionibus ſufficere a. Aliorum etiam temporum variationes, in iure ciuili exemplo horum, venari poſſumus.

a *in l fin. vt intra certũ tempus criminalis quæſtio terminetur, li. 9. C. tit. 44*

CAP. XII.

De temporum obſeruatione in ſacerdotiorum, ſiue beneficiorum conceſſione.

1 CÆterum, ne putes in iure pontificio, inutilem eſſe horarum vel temporum obſeruationem, promam eorum exempla ex parte iuris vtiliori & pinguiori, quæ de ſacerdotijs ſiue de beneficijs eſt. Et in primis in his conſtituta ſunt certa tempora, intra quæ, collatio fieri debet, poſt quæ, poteſtas collationis beneficij tunc vacantis, expirat, & deuoluitur ad ſuperiorem immediatum. Danturque laico, vt vocant, patrono, id eſt ei qui eccleſiaſticus non eſt, quatuor menſes ad præſentandum: Eccleſiaſtico autem dantur ſex menſes à Bonifacio octauo[b]. Quibus pendentibus variare quidem

2 permiſſum eſt patrono laico, in electione præſentandorũ ante inſtitutionem Epiſcopi: Eccleſiaſtico autem non licet, ideo ſex menſes illi dantur, ad maturius

b *in c. vnico, §. verũ de iure patronat. in ſexto, lib. 3. tit. 19.*

incũdam deliberationem electionis vel nominationis præſentandi vt ait Lucius tertius ſummus pontifex, & Innocentius tertius, in c. cũ auté, 24. & in c. poſtulaſti, c. 28. de iure patronatus, lib. 3. decretaliũ, tit. 38. Patronis autem intra illa tempora non præſentantibus, ius plenæ collationis deuoluitur ad epiſcopum. Quo, intra 3
ſex menſes non conferente, rurſus deuoluitur ab epiſcopo ad Archiepiſcopum: & ab hoc non conferente intra alios ſex menſes à ſynodo Lateranenſi præſtitutos computatis his à die ſemper notitię & ſcientiæ extra impediméta, ad ſummum vſque pontificem ſolum, poteſtas collationis beneficij vacantis permeat. Quod & de aliis beneficiis quàm patronatibus intelligitur, vt tradit idem Innocentius tertius [a]. Videndus hac de re, Iohannes de Selua, tractatu de beneficio [b].

Quæ autem ſint, & quomodo dicantur vacare beneficia in curia Romana, Docet Bonifacius 8. Pontifex [c]. Et hæc tempora in collatoribus, vt alia pleraque, conſi-
derantur. At in accipientibus beneficia, 4
etiam alia conſiderantur. Neque impuberes ad maiores admittuntur ordines, ne tanto periculoſius cadant, quanto citius conſcendere ad altiora feſtinant. vt ſcribit

a *in c. licet magiſter c. 3, & in c. fin. de ſupplenda negligent. prælator. lib. 1, decreta, ti. 10, in c. quia diuerſitatem c. 5 & c. ſequẽti de conceſſio. præbendæ, li. 3, decretal. ti. 8,*
b *in tertia parte quæſtion. 59.*
c *in c. ſtatutũ c. 3, de præbendis in ſexto decretal. li. 3. tit. 4,*
d *in c. præſenti, declaramus, c. 34, eodẽ tit. de præbendis in ſexto.*

ſcribit D.Gregorius[a], cùm nec iure ciui-
li dignitates impuberibus conferantur,
etſi aliorum hominum ſit penuria, Vlpia-
no teſte[b], idcirco nec regimen eccleſiæ,
illis tutò committeretur. vt ſcribit Ale-
xander 3.S.P.[c] atque 20.anni, ad minus,
etiam cum diſpenſatione requiruntur,
antequam quis poſſit in Eccleſia dignita-
tes & perſonatus obtinere, ſecundum
5 ſententiam Bonifacij[d]. in his autem qui-
bus cura annectitur animarum, requirũ-
tur ſaltem vigintiquinque anni, ex conci-
lio Lateranenſi[e]. cùm id etiam obſerue-
6 tur in magiſtratibus obeundis, ab Vlpia-
no[f]: Et aliter fieri piculoſum eſſe cogno-
uit Senatus Romanus, cùm primum de-
ſierunt pueri cum patribus curiam ingre
di, vno Papirio ob eius ſingulárem pru-
dentiam ſolo admiſſo, Authore Macro-
bio[g], & Aulo Gellio[h]. Potuit & rerum ex-
perientia nos docere, nõ niſi cum magno
reipubl. periculo, committi publicum
munus pueris vel iuuenibus. Neque ta-
7 men me præteriit ſcriptum apud Pauſa-
niam[i], ſingulis annis apud Æginenſes,
Herculi impuberi deligi ſacerdotes, eóſ-
que priſcis temporibus fuiſſe pueros, qui
primas pulchritudinis partes tuliſſent:
hiſque pubeſcentibus, alios ſucceſſiſſe, &

a *in canon. pueri cauſ. 1.q.1.*
b *in l.2.de iur. immunita.lib.50 P.tit.6.*
c *in c.2.& 3.de ætate, & qualit. li.1.decret. tit.14.*
d *in c.1.de ætate & qualitate, in ſexto li. 1.tit.10.*
e *in c.cum in cunctis, c.7.§.inferiora, de electio.lib.1. decret.ti.6.*
f *in l.ad rẽ public. l.8. de muner. & honor. lib.50.P. tit.4.*
g *lib.1. Saturn.c.6.*
h *lib.1.noctiũ attic. c.25.*
i *lib. 7.in Achaicis.*

alibi referta[a]. Iſmenio Ioui, puerum ætate,
claris natalibus, forma & robore præſtā-
tem, annuum ſacerdotem delectum. ve-
rum exiſtimo illos nudos miniſtros tan-
tum ſacrorum fuiſſe creatos, quemadmo-
dum moris fuiſſe antiqui narrat Athe-
næus[b], apud Æoles & Romanos, vt pueri 8
nobiliſſimi, publicis ſacrificiis populi mi-
niſtrarent. Scio etiam, Samuelem ad-
huc puerum, in templo Deo Optimo Ma
ximo miniſtraſſe[c] & ad illius exemplum 9
plures conſecratos[d]. Idque paſſim rece-
ptum olim (nunc non ſemper obſerua-
tum) vt puritatem quādam ſacerdotibus
ineſſe debere inſinuarent. poſtea autem
aliter obſeruatum eſt, & ob periculum li-
bidinis iuuenum, procliuium facilè in
venerem, vel ob aliam ætatis incontinen-
tiam, vel alia iuſta cauſa, ne ita fieret, e-
tiam apud Ethnicos ſtatutum eſt: quod
colligo ex loco ſuperiori Pauſaniæ[e], dum
ait, tātum id priſcis tēporibus & religio-
nibus incipiētibus obſeruatū. & apertius
cōſtat ex Diodoro Siculo, qui meminit,
ſolitos fuiſſe Delphicos, inuento Oracu-
lo Apollinis ex ſpecu reddito, illius tem- 10
poris virgines ob naturam puriorem, &
quod Deæ Dianæ videbantur propinqui-
tate quadam iungi, ad officium illud, di-

uina.

a in Bœoti-cis. lib. 9.

b lib. 10. cap. 7.

c lib. 1. regum. c. 1.

d in cano. 1. cauſ. 1. q. 2. & in cano. addidiſtis ca. monachum, ca. quicumque, & ca. ſequētibus cauſ. 20, q. 1. in 2. parte decreti Gratiani.

e in lib. 16. Bibliothecæ in anno. 6. Philippic.

uina inquam annuntiandi, aſſumi: ſed annis poſterioribus Echecratem quendam
11 Teſſalum, cùm ad Oraculum perueniſſet, viſam virginem Pythiam, ſummæ venuſtatis adamaſſe, & raptam violaſſe: & ob admiſſum facinus, Delphicos ſanciſſe, ne in poſterum officio reſpondendi fungerentur virgines, ſed ſenior fœmina, annorum ſaltem quinquaginta, quæ tamē virginali habitu, in memoriam modi vati-
12 cinandi, vteretur. Ariſtoteles etiam, iuuenum notans mores, pronos eos ad voluptatem mutabiléſque & inconſtantes dixit[a], & rurſum[b] mores illorum planè omni nimietate plenos ſiue in gubernando, ſiue in obtemperando vel agendo. Dixit item & perſequi illos ſingula cum perturbatione[c], Plato etiam[d], facilè iuuenes decipi & moueri, docet. Quamob rem, etſi per dictum caput, cum in cunctis, requirantur in epiſcopo tantùm anni triginta, annotandum tamen eſt, anti-
13 quos qui ſacrorum pondus, magni, vt par eſt, fecerunt, non niſi prouectæ ætatis homines, ad rerū ſacrarū adminiſtrationē admiſiſſe. Atq; Romulus, in ſuæ reipubl. inſtitutione, quādo neque venalia voluit eſſe ſacerdotia, neque ſorti ſubdita, &
14 lege ſanxit, vt è ſingulis curiis legerētur

a *in lib. 8. ethicor c. 3.*
b *in Rhetoric. 2. lib. ad Theodectem. c. 12.*
c *in lib. 1. ethicor. c. 3.*
d *lib. 13. in Theatheto*

bini, annũ egreſſi quinquageſimum, qui
virtute & genere præcellerent cæteris,
cenſúmque ſufficientem haberent, & in-
tegro eſſent corpore vt narrat Dionyſius
Halicarnaſſeus[a]. Platonis autem lex, illis,
decem addit annos, dum[b], tradit, Ne pau- 15
ciores annosquàm ſexaginta natus ſit, qui
ſecundum ſacras leges, res diuinas eſt tra-
ctaturus. Et iure Imperatorum, ſacerdo-
tes eſſe debebant, annorum trigintaquin-
que, Diaconi & ſubdiaconi.25.lector.18.
Diaconiſſa annorum quadraginta, anti-
quitus quinquaginta, ex cõſtitutione Iu-
ſtinian.[c] & Imperat. Valenti. Theodoſij[d].
Quod etiam ſancitum video in Synodo
ſeptima, & Agatenſi, & Cartaginenſi[e]. &
Bonifacius, trigeſimum in presbyteris
requirit annum, ex cõcilio Neocęſarieñſi[f].
ídque ad imitationẽ capitis Domini no- 16
ſtri Ieſu Chriſti, qui triginta natus erat
annos, cùm à D. Iohanne baptizatus eſt, &
quando munus paſtoris publici cœpit
manifeſtius exhibere, vt ſcribit D. Lucas[g],
atque nunc idem edicto Caroli IX. Regis
noſtri, cautũ eſt, in conſtitutionibus con-
uentus Aurelianenſis, Anno Domini
1560.[h] Exiſtimauit autem Ariſtoteles[i], in
viris vigere corpus, à trigeſimo ætatis an-
no vſque ad trigeſimum quintum, ani-
mam

a lib.2. Antiquitatum Romanar.
b Dialogo. 6. de legib.
c in §. clericos, cũ ſequẽtib. de ſanctiſ. Episc. in authẽt. collat. 9. tit. 15.
d in l. nulla. l. 19, conĩunctis duabus authẽt. ſequentib. de Episcop. & clericis lib. 1. C. ti. 6
e Canõ placuit, cum ſeq. 77. diſtinctione in 1. parte decreti Gratian.
f vt tract. per totã, 78 diſtĩctionẽ, in dicta 1. parte decr.
g 3. c.
h artic. 12.
i lib. 2. Rhetori. ad Theodect. c. 14.

mam verò, vſque vndequinquaginta. Et D. Paulus, mulierem Diaconiſſam duplici annorum numero eligi vult, ſcilicet ſexagenariam[a]. Ex quo Gregorius annotauit, Abbatiſſæ ſiue archimandritidi tot annos
17 requiri[b]. Et ab iſta antiquitate, Sacerdotes noſtri, dicti ſunt presbyteri: ſícque Eccleſiæ Dei præpoſiti, olim ſeniores, vel ingenio ſenili, & maturo. Nā & presbyter dicitur γεραίτερος honoratior, prior ſenior. vnde presbyter ſumebatur pro eccleſiæ primori. De quo plura notantur à Laurentio[c] & Eraſmo[d]. vt & Plato[e], presbyteros milites veteranos dixit: & apud Euripidem & Ariſtophanem, paſſim presbyteri dicuntur quilibet ſeniores. Quanquam non omnes eccleſiæ præpoſiti fuerint ſeniores ætate, ſed mente, qualis Timotheus: dignitatis tamen gratia, presbyteri dicti ſunt, cùm inter omnes receptum ſit, ſenes dignos & honore & dignitate, ſi tamen capaces aliunde ſint. ſic & priſci, ætate ac virtute præſtantes, ſenum appellatione honorabant, vt meminit Dionyſius Halicarnaſſæus[f], idcirco Diuus Paulus ità miniſteriis & Sacroſanctis eccleſiis præpoſitos, vocat preſbyteros: dum ſcribit ad Titum[g], καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διέτα

a epiſt. 1. ad Timotheū. 5. c.
b relatum in canon. iuuenculas cauſ. 20. q. in 2 parte decret. Gratiani.
c in actuū cap. 15.
d in 20, c. actuum in annotationibus.
e in epiſt. 7.
f lib. 2. antiquit. Romanar.
g 1. c.

ξάμλω. cōſtitues per ſingulas ciuitates preſbyteros, vt ego ordinaui tibi, & ad Timotheū[a]. Qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Et in act. Apoſt.[b] cùm conſtituiſſent illis per ſingulas eccleſias presbyteros &c. Annotaui ego etiā 18
apud ſenes docendi ſacra curam fuiſſe. Et lib. Iudith.[c] vos, inquit Iudith, presbyteri in populo Dei, ex vobis pendet anima illorum. Quia vt ſcribitur in eccleſiaſtico[d]. ſpecioſum caniciei iudicium, & presbyteris cognoſcere conſilium. Et in Iiob.[e]

בישישים חכמה וארך ימים תבונה:

id eſt, in antiquis ſapientia, & in longitudine dierum, intelligentia. vbi notandum nomen בישישים reſpondere nomini noſtro presbyterorum quia quemadmodum ישיש, plus eſt, quam זקן: id eſt, plus quàm ſenex: ita πρεσβύτερος maiorē ætatē continet, quam πρεσβύτης, qui ſenex dicitur. Quantò autem 19
ſeniores magis, tanto experientia & conſilio ſuſpiciendi. Sic enim ſenſiſſe Iocaſtam legi, in Phœnicibus apud Euripidē.

Ὦ τέκνον οὐκ ἅπαντα τῷ γήρᾳ κακὰ
Ἐτεόκλεες πρόσεστιν, ἀλλ' ἡ ἐμπειρία
Ἔχει τι λέξαι τῶν νέων σοφώτερον. id eſt ô filij, nō omnia ſenectuti mala Eteocle ſuperſunt, ſed experientia aliquid habet, apparens iunio-

a 1 ad Timoth. 5.
b actuum 4. c.
c cap. 8.
d c. 25.
e c. 12.
f actu. 2. verſu. 252.

iunioribus ſapiẽtiſſimum. Subſcribit Plutarchus libello num ſeni regenda ſit reſpublica. καὶ μάλιστα σώζεται πόλις, ἔνθα βουλαὶ γερόντων, καὶ νέων ἀνδρῶν ἀριστεύουσι μάχαι, id eſt. Maximè inquit ſaluari ciuitates, in quibus imperat conſilium ſeniorum, &
20 iuuenum ſunt pugnæ. Cuius Ariſtoteles[a] rationem reddere videtur. Quòd natura homini duo inſtrumenta dedit, manum corpori, & mentem animo: vt autem manu, iam non inde ab ortu naturæ vti poſſumus, ſed cùm eam natura abſoluit perficítque, procedente námque ætate, manus ſuum opus maximè efficere poteſt: ita etiam mens, quæ res naturalis eſt, non protinus, ſed in ſenectute maximè nobis contingit, atque tunc potiſſimum conſumatur, & abſoluitur: niſi detrimento aliquo, lacera læſáque ſit, quemadmodũ cætera opera naturæ. Idcirco Ethic. lib. 6.[b] voluit ſeniorum opiniones & ſententias, velut ab experientia, vnde ſapientia, pendentes, pro demonſtrationibus habendas. Cæterum ne aliquod dubium circa ætates iuuenibus in poſterum immineat, indicabo ex Iulio Polluce earum diſtinctiones, is autem ait in principio libro ſecundo ὀνομαστικῶν. ἑπτά εἰσιν ἡλικίαι καθ' Ἱπποκράτην. παιδίον ἀπὸ ἑνὸς ἕως

a *lib. problematum, ſectione, 30 numero. 4.*

b *cap. xi.*

ἑπταετοῦς, δευτέρα ἀπὸ ἑπταετοῦς, ἕως τεσσαρεσκαιδεκάτου, τρίτη ἀπὸ τεσσαρεσκαιδεκάτου, ἕως εἰκοστοῦ πρώτου, τετάρτη ἀπὸ εἰκοστοῦ πρώτου, ἕως εἰκοστοῦ ὀγδόου; πέμπτη ἀπὸ εἰκοστοῦ ὀγδόου, ἕως τριακοστοῦ πέμπτου; ἕκτη ἀπὸ τριακοστοῦ πέμπτου, ἕως τετρακοστοῦ δευτέρου: ἑβδόμη ἀπὸ τετρακοστοῦ δευτέρου, ἕως τετράκοντα ἐννέα. ἡ μὲν πρώτη, παιδίον: ἡ δευτέρα, παῖς, ἡ τρίτη. μειράκιον, ἡ τετάρτη, νεανίσκος, ἡ πέμπτη ἀνήρ, ἡ ἕκτη, γέρων: ἡ ἑβδόμη πρεσβύτης, id eſt,

21 Septem ſunt ætates, ſecundum Hippocratem, prima ab vno vſque ad ſeptem annos: Secunda à decimo, vſque ad decimum ſeptimum annum: Tertia, à decimo ſeptimo ad vigeſimum primum: Quarta, à vigeſimoprimo vſque ad vigeſimum octauum. Quinta, à vigeſimo octauo, vſque ad trigeſimum quintum: Sexta, à 35. vſque ad quadrageſimum ſecundum: Septima. à quadrageſimo ſecundo vſque ad quadrageſimum nonum. Prima autem, vocatur infantia: Secunda, pueritia: Tertia, adoleſcentia: Quarta, iuuentus: Quinta, virilitas. Sexta, ſenectus: Septima, presbytis vel ſenium. Et ex hac ſacerdotes presbyteri dicti[a], cùm moderationi tam periculoſæ rerum eccleſiaſticarum, potiſſimum in naſcentis eccleſiæ

a can. mulieres 32. diſtinction. in prima parte decreti.

eccleſiæ concertationibus, tales præponi opus eſſet, quia γῆρας σωφροσύνης ἄνθος, ſit teſtè Democrito, id eſt, ſenectus ſit prudentiæ & temperantiæ flos. Ariſtoteles etiam [a]. Illud maximę tempus probandum eſt, inquit, in quo maximè intelligentia viget in nobis: id autem eſſe in plurimis, circiter annum quinquageſimum, vt poetarum quidam dixerunt, ſeptenario numero ętatē dimetiētes. Deus etiā in initio reipublicæ Iſraeliticæ, Moſi iuſſit congregare, non iuuenes, ſed ſeptuaginta ſenes, qui eſſent in populo magiſtri, & præfecti [b]. Senectus enim, teſte D. Ambroſio [c], bonis moribus dulcior, in conſiliis ſubtilior, ad conſtantiam ſubeundæ mortis potior, ad reprimendas libidines fortior. Et quanquam, vt ſcribit D. Hieronymus [d], omnes corporis partes in ſenibus mutentur, creſcit tamen in his ſola ſapientia. Hac autem ſapientia, teſte Cicerone [e], dulcius nihil eſt, quàm, vt cætera aufert, affert certè ſenectus. idcirco Plato [f]. Lex noſtra inquit ſeniorem conſtituit præeſſe omnibus iunioribus, eóſque corrigere. & Philo Iudæus [g]. Ex Solonis elegiacis & Hippocrate, eadem colligit, dum ait, Præterea clariſſimè demonſtrant vim perfectiuam rerum inſitam

a *lib. 7. poli. c. 16.*
b *numero xi. c.*
c *li. 1. exameron.*
d *ad Nepotianum.*
e *1. Tuſculan. q.*
f *5. de republica.*
g *lib. de mundi opificio.*

ſeptenario,vel ætates ab infantia ſenectutem vſque,quas ſeptimanis annorum metimur.Námque primo ſeptennio, dentes proueniunt: ſecundo , tempeſtiui ad ge- 22 nituram emittendam reddimur: Tertio, barbam promittimus: Quarto,augmentum roboris proſequimur: tum Quinto, tempus nuptias poſtulat: Sexto,vis intelligendi,maturatur: Septimo, mens ſeipſa melior actiórque euadit , tum ratio. Octauo,vtraque plenè perficitur: Nono,æquitas & manſuetudo , affectibus maiore ex parte perdomitis: porro Decimo , finis vitæ optimus integris etiamnum inſtrumentis ſenſuum. Conſentit etiam Macrobius [a]. Notandum , inquit , quod cùm numerus ſeptem ſe multiplicat, facit ætatem quę propriè perfecta & habetur,& dicitur: adeo vt illius ætatis homo, vtpote qui iam perfectionem attigerit, & nondum prætererit, & conſilio aptus ſit,nec ab exercitio virium alienus habeatur.Cum verò dicas,qui & ipſe perfectiſſimus numerus eſt, perfecto numero, id eſt, ἑπτάδι, iungitur , vt aut decies ſeptem aut ſepties deni computentur anni: hæc à phyſicis creditur meta viuendi.Et hic vitæ humanæ ſpatium terminatur: quod, quiſquis exceſſerit, ab omni officio vacuus,

a in lib.1. commentariorum ad ſomnium Scipionis.

cuus,

cuus,ſoli exercitio ſapientiæ vacat,&omnem vſum ſui in ſuadẽdo habet, aliorum numerum vacatione,reuerendus.

CAP. XIII.

Digreßio,de ætatum conſideratione apud Iuriſconſultos.

1 SEd quia in pleriſque iuris conſtitutionibus, exigitur ætatum conſideratio, & accurata eius diſtinctio, adiiciam earum limites prout à legiſlatoribus accipiuntur, & in quo ab aliis authoribus differant vel conueniant.Itaque iuriſconſulti in vniuerſum, tres contemplantur ætatum generales differentias, Nempe Pueritiam, iuuentutem & ſenectutem. docuítque nos id Vlpianus,dum ait[a].Modus(ſcilicet tranſactionis) alimentorum, pro ætate eius qui tranſigit, arbitrandus eſt & valetudine. Nam aliter cum puero, aliter cũ iuuene,aliter cum ſene tranſigendum eſt. In qua diſtinctione ſequutus eſt Seruij Tulli Regis Romanorum rationem,qui in cenſu conſtituendo tres tantũ gradus poſuit,vt refertur à Tuberone in 1.lib.Hiſtoriæ,& ab Aulo Gellio[b].Cæterũ & in his,alię diuiſiones minores continentur. Prima autem ætas ſecundũ Var-

a *l. cum hi. l.8.§ modus autem, de tranſactioni.lib.* 2. P.*tit.*15.

b *Gellius lib.*10.*noct. attica.c.*28

ronem, quindecim priores continuos æ-
tatis habet annos. Vlpianus tamen, eius
metam poſt decimum ſeptimum dicit [a],
& ita probè Modeſtinus[b]. Iuriſcon.ad de-
cimũ vſq; octauũ, porrigi in maſculis, &
in fœminis vſque ad quatuor tradit. voca-
uit & Iuſtinianus[c], plenã pubertatẽ, Annũ
decimũoctauũ, & ante eum Modeſtinus[d]. 2
Gradus Pueritiæ duo. Infantia & pueritia.
Infans græcis, παιδίον, ìque ad ſeptẽ annos
ſecundum Hippocratem & Iulium Pol-
lucem[e], & Theodoſium & Valentianum[f].
& Vlpianum[g]. Communis tam maſculis
quàm fœminis, à tempore dicta quo ple-
rumque ſolent articulatè pueruli voces
exprimere & fari. In ſecundo gradu, puer
dicitur egreſſus infantiam, grçcis παῖς, 3
impubes iuriſconſulto Papiniano[h]. Expi-
rat ea ætas, in maſculis in anno 14. in fœ-
minis quàm maſculis, eo quod & lanuginẽ
circa pudẽda accelerẽt ad quã & puberta-
tis olim initiũ, & çtatis nomẽ reducebatur
Nũc autẽ retẽto nomine, & repudiata cor
porũ veluti nõ ſatis pudica vel honeſta in
ſpectione, adhibitũ annorum certũ ſpa-
tium, in quo pubes vt plerumque emitti
ſolet, vt monent non paucæ conſtitutio-

a *Vlpia. in l. 1. §. initiũ autem de poſtulan. li. 3. P. tit. 1.*
b *Modeſt. in l. Mela. l. 14. de alimen. & cibar. legat. li 34. P. t. 1.*
c *§. minorẽ de adoptiõ. lib. 1. inſtitution. iur. ciuil. ti. xi.*
d *l. adrogato patrefamilias. l. 40. §. non tantum de adoption. li. 1. P. ti. 7.*
e *lib. 2. onomaſticon. cap. 1.*
f *l. ſi infanti. l. 18. de iure deliberan. lib. 6. C. tit. 30.*
g *Vlpian. l. 1. §. ſi quis de adminiſ. tutor. lib. 26. P. tit. 7.*
h *l. qui duos impuberes. l. 13. de vulgar. lib. 28. P. tit. 6.*

nes[a], excepta controuerſia generationis, & vbi de matrimonij coniunctionis agitur facultate: tunc enim neceſſitas & ad corporis inſpectionem aliquando adigit, teſte Iſidoro[b], vocantur etiam iſti impuberes in iure, pupilli intra 14. annos, poſtea enim ceſſat ætas pupillaris[c]. Quod maximè ſcire expedit in tutelis, teſtamentis, ſubſtitutionibus pupillaribus, nuptiis

4 & ſimilibus. Verùm ſubnotanda quædam eſt differentia inter pupillum & impuberem: quòd omnis pupillus ſit impubes, non contrà omnis impubes dici poſſit pupillus: eo quod pupillus is ſit, qui deſiit eſſe in patris poteſtate, vel morte parris, vel per emãcipationem: impubes tamen. vt ſcribit Pomponius[d], poteſt & dici minor in ætate pupillari, qui intra ſeptennium moritur: dicitur & impubes anniculus à Paulo[e]. Iuriſconſ. Deinde commo

5 dius ad conciliandas iurium antinomias, diuidetur pupillaris ætas, in eam quæ proxima eſt infantiæ, in qua pupillus dicitur ignorare quæ videt, item & impubes. vt notat Paulus[f]. Papinianus[g], & Im-

a *Iuſtinia. in l f. quando tut. vel curat. eſſe deſin. lib. 5. C. tit. 60. §. f. quib. mod. tut. fin lib. 1. inſtitu. tit. 22.*

b *c. puberes c. 3. de deſponſa. impu. lib. 4. Decre. tit. 2.*

c *§. maſculo igitur de pupillar. ſubſtit. li. 2. inſt. tit. 16. Papin. in l. verbis ciuil. l. 7. pomp. l. in pupil. l. 4. de vulgar. & pupil. ſubſt. li. 28. P. tit. 6.*

d *l. pupillus. l. 239. de verb. & ſignl. ib. 50. P. tit. 16.*

e *l. Lucius Titius. l. 45. de vulg. li. 28. P. tit. 6.*

f *l. fi. §. rempu. ſaluam for. lib. 46. P. tit. 6.*

g *l. fi. de iuris & facti ignor. lib. 22. P. tit. 1.*

perator Conſtantinus[a], & in eam ſecundo, quæ media eſt, in qua fari quis poteſt, 6
& poteſt pupillus tutore authore ritè negotia gerere ſua, & cum eo obligari: vt placuit Paulo[b] Iuriſc. & ſine eo, alios ſibi obligare cùm poſſit[c], tamen ipſe ſolus neque ciuiliter neque naturaliter aliis obligatur mutuam accipiendo pecuniam, vt ſcribit Lucius Iuriſconſultus[d]. Ideo Neratius ait[e], ſoluentem pupillum quod ita promiſerit ſine tutore, repetere, quòd nec naturâ debeat. Atque tertio loco, alia dicetur pupillaris ætas, quæ proxima eſt pubertati. De qua loqui intelligimus Vlpianum[f], dum voluit pupillum ſine tutoris authoritate, obligari poſſe naturaliter.
7 Quod & Paul. Iuriſc.[g] exprimit dum ait non obligari iure ciuili ſine tutore. Porro Media ætas ex triplici Tullij diſtinctione iuuentus, dicta, à decimo-ſeptimo anno ad quadrageſimum-ſextum extenditur. Et in ea rurſum ſecundũ Varronis ſententiam, duæ aliæ ætates, vel gradus ætatis continentur: in priori, adoleſcentia

a *in l.1.§. impubes de falſ.moneta lib.9. C.tit. 24.*
b *l.in negotiis contrahendis.l.5. de reg.iur. lib.50.P.ti. 17.*
c *Diocl.& Max.in l. neque l.7. de contrah. & committen.ſtip.lib. 8.c.tit 38. & in l.1.de authorita. præſtan.li. 5.c.tit.59. Iuſtin.in §. pupillus de inutilib.ſtipulation.li. 3.Inſt.iur. ciuil.tit.2. & in §.1. de anthorit. tutor.lib.1.inſt.tit 21. Vlpian.in l. Iul. l.14.§.ſi quis à pupillo.de action.empt.lib.19. P.tit.cum ſimilibus.*
d *in l.pupillus.l.58.de action.lib,44,P,tit,7.*
e *l,quod pupillus l.41. de condiction.indeb. lib.12. P. tit.6.*
f *Vlpia. in l.1.de nouation. lib.46. P. tit.2.*
g *in l.obligari.l.42 de action.lib.44.P.tit.7.*

vſque

vſque ad trigeſimum annum, & inde iuuentus, vſque ad quadrageſimum quintum. Apud Græcos teſte Polluce μειράκιον ſiue adoleſcens, vſque ad viceſimum primum annum, & hinc ab eo anno vſque ad viceſimum octauum, νεανίσκος Iuuenis. Apud iuriſconſultos, adoleſcens dicitur idē quod minor, intra viceſimum quintum annum, ex quo poſtea virilis ætas complet ur. vt tradunt Vlpianus & Macer iuriſcōſulti[a]. Et Iuſtinianus[b] Imper. Quod notandum pro diſcernenda minorum reſtitutione, & curatorum eorum conſideratione. Dicunt & virilem ætatem iuriſconſ. poſt viginti quinque annos etiam iuuentute, donec inter ſeniores inceperit quis annumerari, ex ſententia Marcelli[c]. IC. Hippocrates autem. poſt iuuentutem & ante ſenectutem, virilem ponit ætatem.
8 Cæterum quod illis eſt ἀνήρ vel vir, iuriſconſultis vt plerumque hominis in ſexu facit differētiam, & viri nomine mas vel maritus dicitur, viriléque officiū illis [d], ꝙ ad maſculos pertinet & per eos exercetur. Poſtrema deinceps ætatis portio, ſeniorū dicta à Tullio, ab anno quadrageſimo ſexto ad reliquū vſque tempus vitæ. In hac autem Hippocrates & Pollux, duos gradus conſtituunt. Nempe ſenum.

a *Vlpian. l. 1. & Macer. l. de ætate. l. 43. de minorib: 25. annis li. 4. P. ti. 4.*
b *§. 1. de curator. l. 1. de inſtitut. tit. 23. cū ſimili.*
c *l. non aliter l. 67. §. 1. de leg. 3. lib. 32. P. tit. 1.*
d *vt in l. penult. de tutelis lib. 26. P. tit. 1. l. penul. Quan. mul. tutel. off. fungi pot.*

& ſeniorum.& ideo illis, In ſeptima ętate homo dicitur γέρων ſenex: in octaua, πρεσβύτης, ſenior. Et Cicero lib. de Senectute ſcribit, ab anno 48. eam incipere. Attamen in iure, Senilis ætas variè iudicatur pro negotiorum diuerſitate: ſiquidem aliquando ſenex dicitur quinquagintaquinque annorum, interdum ſeptuaginta[a], & dicebat Dauid[b], dies annorum noſtrorum in ipſis, ſeptuaginta anni: ſi autem in potentatibus, octoginta anni: amplius, eorũ labor & dolor. Gloſſa autem prooemij Sexti[c], apud Bonifacium, tradit ſenium incipere à quinquageſimo, & in ſeptuageſimo expirare. Innocentius tamen & Iohannes Andræas[d], dicunt in arbitrio iudicis eſſe, determinationem ſenectutis, quando ea in mortis metu perpendenda potiſſimum, ſicuti in examinatione teſtium ad futuram rei memoriam, vt dicitur, quam nos dicimus, Examen à futur. Quoniam ob diuerſas craſes & corporũ compoſitiones, alij alijs citius ſeneſcunt, vt placuit phyſicis. 9

a notatur à gloſ. in l. ſi paterfamilias in verbo ſexaginta, de adop. lib. 1. P. tit. 7. l. 1. §: fin. qui ætat. ſe excuſ. lib. 10. c.

b pſal. 89.

c in prooe. ſex. decret. in §. nos ad apicem, in verbo perfectus.

d Innoc. & Iohan. And. in c. quoniam frequenter vt lite non conteſt.

CAP. XIIII.

De quibuſdam aliis temporibus, in ſacerdotiis conſideratis.

Verum

1 VErùm,vt ad ſacerdotia redeamus, ex ſuperioribus forſan mirum videbitur,quòd in Clemētina,Generalem,quæ eſt finalis, De ætate & qualitate [a] in ſubdiaconatus ordine, ſolum octodecim anni, in diaconatu,viginti;in presbyteratu viginti quinque,ſufficere,dicantur.Sicut & pauciores anni, in aliis quibuſdam dignitatibus, quæ enumerantur à Benedicto Curtio Symphoriano.[b] Poſt Zabarellam,[c] & Panormitanum,[d] quia per ea videatur derogatum iuri diuino, & ſanctiſſimæ electioni quæ fiebat ſeniorum. Cęterùm non eſt hoc ideo improbandum, ſi
2 cùm iuuenili & adulta ætate,morum probitas accedat, præſertim hoc tempore, quo Chriſtianiſmus,cum lacte ſuggitur, ſi parentes probi ſint. Quod non contingebat tempore naſcentis eccleſiæ, quando eccleſia,ſolidiſsimis & conſtantiſsimis præceptoribus egebat,ingruentibus vndique ventis feroциſsimis paganiſmi, & idololatriæ, & Iudaicis pugnantibus traditionibus,Quę omnia,& ſanguine & conſtantia priorum ſublata ſunt paſtorū,
3 quorū quidem hodie plerique & immeriti,& plerunque degeneres,ſedes & bona occupantur incruenta:& qui,non dubie, facilè his cederent,ſi pro ſponſa eccleſia,

a *lib.1.Clementinar. c.5.*

b *in commentariis ad arreſta amorũ,areſto 5.*

c *in dictã clementinã finalem.*

d *in c.ſuper inordinata et c. praeterea, de præbendis in decr.*

ſanguine vſque ad mortem eſſet obſiſtendum. Vidimus enim pleroſque noſtro ſeculo infœliciſsimo, vbi ſacra bella excanduerunt, non ſine magno Chriſtianæ reipublicæ malo, terga, reditibus expilatis, vertiſſe, & cum lana, interim ouibus lupis expoſitis, fugiſſe. Quibus autem id adſcribam, neſcio, paſtoribus iuuenibus, vel ſenioribus, neſcio: Omnes enim pari timidate & auiditate perculſi, fugerunt. Verum ſatſcio, ſpeculatores eccleſiæ plures fuiſſe creatos iuuenes, infantes, ignaros, hos demum, ab orationibus ad gladios tranſiſſe armatos: nec dicam pro defenſione, ſed pernicie eccleſię, non dicam alienæ, ſed ſæpè propriæ fuiſſe: Hocque notius quàm teſtimonio egeat. Obuiam iri in poſterum nè fiat, audio, ſed quàm ſerò ſapiunt Phryges! Cuperem tamen futuris contingere, quod nobis negatum eſt, nec illis inuideo ſi modo aſſequi poſsint, quod certè Deo ſedato & pacato aſſequentur, dum tamen in rerum ſacrarum adminiſtrationibus, & ſcientiam & mores, nec ſolum ætatem, præficiendis adiungant. Nam & ſeniores vocati in ſcripturis ſacris ſunt, non tam ætate, quantū honore præſtantes, vt omnes conſentiunt, & latè declarat Philo Iu-

Iudæus.[a] Et interdum & plerumque verũ eſt, quod aiebat Belus filius Barrachielis, Spiritus eſt in omnibus, & inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam.[b] Addẽdum his, tempora alia eſſe adipiſcendi ſacerdotia, pro diuerſitate eorum, & pro
4 modo vacationis. Nam in concordatis inter ſummum pontificem Leonem decimum, & Franciſcum huius nominis primum, regem Galliarũ factis, pro interpretatione & facili executione cõſilij Baſilienſis, quod dicimus pragmaticam ſanctionem (in qua tertia pars beneficiorũ
5 debebatur graduatis & nominatis confuſè, vt ſcribitur in eo conſilio §. item placuit, titulo de collationibus) Statuta eſt menſium inter graduatos nominatos, & ſimplices, & ordinarios collatores, diuiſio. Atque ex duodecim anni menſibus, primus dictus Aprilis, graduatis quibuſcunque conceſſus: vt vacantia in illo beneficia illis debeantur neceſſario. Maius & Iunius liberi ſunt ordinariis, vt etiam non graduatis, dummodo idoneis, conferre poſsint. Iulius tantũ graduatorũ nominatorũ, qui literas gradus, legitimo tẽpore, & quibus oportet, inſinuauerint. Auguſtus & September, idoneorum,

a in lib. de his verbis, reſipuit Noo.
b Iiob.32.c

& ordinariis collatoribus liberi. Octobe r graduatorum inſinuantium: Nouember & December oidinariorũ: Ianuarius nominatorum. Februarius & Martius, idoneorum. [a] In inſinuatione graduum, etiam tempus conſtitutum certum & oportunum quadrageſimæ ſolum. [b] Item graduatorum antiquitas, interdum conſideratur. Pariter olim in Gratiis dictis expectatiuis, diuiſi erant anni menſes, inter gratificatos & ordinarios collatores. nam Martius, Iunius, September, December, ordinariis liberi erant: reliqui octo, apoſtolici, in quibus ordinarij collatores, conferre aliis quam expectantibus & intimantibus, ſiue profitentibus reſcripta, conferre non poterant, propter prohibitionem & decreti clauſulam, in gratiis appoſitam. [c] Alij finaliter, varij caſus ſunt, vbi tempora inſpiciuntur, vt in luctu, & pleriſque iuris articulis, quæ inquirenda iuuenibus, vt facilia, relinquo. Eo quòd nobis gradus accèlerandus eſt, & iam ſtilus langueſcere incipit, dum finem proprius intuetur, & reſtat tamen viæ aliquod paruum iter, ſed ſalebroſum, & valde amfractibus implicitum, de parcarum tractatione, quàm ſæpius cogitaueram pretermittere, tùm velut faſtidiēs

7

8

a §. præfatiq; de collat. in concordatis & in rubri de regia facul. eod.

b §. teneatur. De collat. in concordatis.

c clement. 1. §. ſecus, de conceſs. prebend. li. 3. clemẽtin. ti. 3. Staphi laus auditor. Rotæ ſi. de literis gratiæ. in præludio. de formis expectatiuarum numero 6.

vnico argumento incumbere, tùm propter rei difficultatem: Sed tandem more viatoris defeſsi, qui tamen hoſpitium à longè contemplatus, quietis amans ſeipſum ad iter perficiendum adhortatur, nec ſubſtiti, quin paucula, de his ſubnecterem: vt tandem iuuenes, ex mea opecula fructum integrum perciperent, & ego in poſterum, hoc quantulo labore, à tanta difficultate, veluti me ipſum adhortatus torpentem, excitarem & impellerem.

PARCÆ. SIVE DE PRINCIPIO, MEDIO, & fine rerum.

LIBER V.

CAP. I.

Quod ſortium cuiuſque diſtributio ſit à Deo, authoritate ſcribentium docetur.

1 IN ſuperioribus ferè de iure in vniuerſum egimus, nūc de eodem in ſpecie addetur tractatulus, in quo de Parcis eatenus quædā percurremus, quatenus otiū, per-

mittet, & inſtituta tractatio ex ordine prǽſcripto deſiderat. Fertur enim, alia progenies,& vltima ex Ioue & themide Parcarum, apud Heſiodū in Theogonia. Quæ, vt ipſe ait,

δίδουσι
θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχειν
ἀγαθόν τε κακόν τε.

Hoc eſt, Dant hominibus mortalibus, ſortiri bonum vel malum. Sunt autem tres illæ dictæ fatales. Atropos, Lacheſis,& Clotho. Ex quibus omnium negotiorum ferè determinatur conditio, conſideratis cuiuſque rei natiuitate vel ortu, progreſſu,& fine. Harum autem officia & genus, Ariſtoteles libro de mundo ponit: ſiue is fuerit liber Ariſtot. vt exiſtimauit Themiſtius & Iuſtinus martyr & Philoſophus, Beſſario,& Picus. ſiue Apulei vel alterius, in eo tamen ita legitur.

λέγεσθαι τὰς μοίρας, ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι· τρεῖς μὲν αἱ μοῖραι κατὰ τοὺς χρόνους μεμερισμέναι. νῆμα δὲ ἀτράκτου, τὸ μὲν ἐξειργασμένον, τὸ δὲ μέλλον, τὸ δὲ περιστρεφόμενον. τέτακται δὲ κατὰ μὲν τὸ γεγονὸς μία τῶν μοιρῶν ἄτροπος, ὅτι τὰ παρελθόντα πάντα ἄτρεπτά ἐστι. κατὰ δὲ τὸ μέλλον λάχεσις. εἰς πάντα γὰρ ἡ κατὰ φύσιν μένει λῆξις, κατὰ δὲ τὸ ἐνεστὼς κλωθὼ, συμπεραίνουσά τε καὶ κλώθουσα ἑκάστῳ τὰ οἰκεῖα. περαίνεται δὲ καὶ ὁ μῦθος οὐκ ἀτάκτως.

ταῦτα δὲ πάντα ἐςὶν ὀυκ ἄλλο τι πλὴν ὁ Θεός, καθάπερ ὁ γενναῖος πλάτων φησιν. ὁ μὲν δὴ θεὸς ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων περαίνει κατὰ φύσιν εὐθεία πορευόμενος. id eſt.

3 Dicitur μοῖρα, id eſt parca, à diuidendo. Tres quidem Parcæ ſecundum tempora diuiſæ: filum namque fuſi, vel eſt perfectum, vel perficiendum in futurum, aut nunc circumagitur ſeu intorquetur. Ordinatæ autem ita, vna ſecundum id quod factum eſt, Atropos, circa illa, quæ facta ſunt, & immutabilia ſunt. Ad futurũ Lacheſis, ad omnia ſecundum naturam manet ſors: At circa ea quæ præſentia ſunt, Clotho: quæ concludit, & nendo circũuoluit vnicuique propria. Et adducitur ita hæc fabula non incompoſitè, quia hæc omnia aliud non ſunt, quàm Deus, vt eximius Plato ſenſit. Sanè enim Deus, vt eſt in antiquo prouerbio, principium &
4 medium, & finem tenens omnium exiſtentium, producit ad finem & operatur, per naturam, recta linea incedens. Et hactenus in libro de mundo, in quo Plato citatur, qui tamen.[a] Lacheſim præterita, præſentia Clothon, & futura Atropõ moderari, ſcribit, conſentit tamen in ſortibus, & origine ſortium à Ioue miſſarum,

a Dialog. 10. de iuſto.

cum Ariſtotele & Heſiodo & aliis. Colligitúrque apertè Parcas & ſortes, à Deo procedere, & idcirco Themidis, id eſt eius quod fas & iuſtum eſt, filias dictas. Nā Deus iuſtus, imo & iuſtitia: nec quicquam
a geneſ. c. 1. quod ab illo ſit, malum eſt, cum opera eius ſint valde bona.[a] Voluntas etiam e-
b ad Rom. c. 12. ius bona, beneplacens & perfecta: vt ſcri 5
bit Diuus Paulus.[b] Porro quod Deus ſit bonarum ſortium omnium & rerum oomnium creatarum cauſa prima, docetur
c geneſ. c. 1. primum auctoritate Geneſis mundi.[c] In principio creauit Deus. Erat igitur antè principium creationis. item D. Iohannes
d c. 1. in Euangelio.[d] In principio erat verbum
e pſal. 109. & Deus erat verbum. Et Dauid,[e] Tecum
f i[illegible]āge. c. 8. inquit, ô Deus, principium, in die virtutis
g ad Coloſ. epiſt. c. 1. tuæ. Et rurſum apud D. Iohannem.[f] Ego principium, inquit CHRISTVS Deus, qui & loquor vobis, & Diuus Paulus.[g] Omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt antè omnes, & omnia in ipſo conſtant, qui eſt principium, & cæte. adde c. 1. 2. 22. apocalyp. Et Phi-
h lib. quod Deus ſit immutabilis. lo Iudæus[h] ait. Porro magna precatio eſt, credere Deū authorem eſſe bonorū, ex ſe ipſo, neque egere ad benefaciēdum, alieno auxilio: non terræ, tanquam frugiferæ: non pluuiæ tanquam adiuuantis ſato-

ſatorum, plantarúmque incrementum: non aëris, tanquam ad alendum idonei:
6 non agriculturę, tanquam fertilitatis cauſæ: non medicinæ, tanquam ſalubris: non nuptiarum, tanquam prolificarum. Nam hæc omnia virtute Dei mutantur vertuntúrque, vt ſępè præter moré effectus habeant contrarios. Compoſuit etiam idem, librum de Mundi opificio, vbi eius creationem & omnium, dilucidè Deo adiudicat. Eſt enim Deus
7 vnicum principiũ principians, non principiatum, vt loquar cum Innocentio tertio, qui id ait, ex concilio generali [a]. Clarius Gregorius decimus ex conſilio Lugdunenſi [b], & Bonifacius octauus [c], quando eorum, qui duo principia dicebant improbat erroré, qualis erat Manichæorum, vt ſcribit etiam D. Auguſtinus [d]. Proſequitur etiam latè id Origines, libris: quos de rerum principiis compoſuit, item Diuus Auguſtinus variis in locis. idem ſenſit & Plinus, libro de tribus hypoſtaſibus, vbi primam vnitatem ſummum bonum, facit, ex priſcorum philoſophia, primam hypoſtaſim & principiũ. Melius tamen dixiſſet, ſi Deũ vnum dixiſſet, vnum inquam non vnitatem, cùm vnitas, quantitas ſit, quæ in

a *in c.1. de ſumma trinita. & fi. de catholica lib.1. decreta. tit.1.*

b *in c. 1. & ibi Iohannes Andræas in gloſ. ad verbum æternaliter. de ſumma trinita. in c. lib.1. tit.1.*

c *in extrauaganti, vnam ſanctã, circa finẽ. de maioritate & obedientia, lib.1. extrauag. cõmunium tit.8.*

d *li. de hæreſibus ad Quod vult deum lib. hereſi.46.*

Deo non ſit, vtpotè eo incircumſcriptibili, & immenſurato. Et ideo Platonici 7 omnes alij, & ipſe interdum, vocarunt, τὸ ἓν vnum, quod certè nomen eſt ex præcipuis Dei, vt conſtat ex Zakarię prophetia[a]. Baiom hahu ijheieh iehouah echad, vſcemó echad. id eſt, in die illa erit Deus, vnus, & nomen eius vnum. Et Calicratides Pythagoreus Lacon, libro de familiarium fœlicitate, quem citat Stobęus: ſic ait, eſt inquit verò vnum illud optimum Deus ipſe, qui ſecundum cogitationem exiſtit, animal cæleſte, incorruptibile principium, & cauſa diſpenſationis omnium rerum. Et Iamblicus de ſecta Pythagoreorum ait, θεία αἰτία ἀρχὴ, τέλος, μέσον, ἧς δεῖ ἀντέχεσθαι τοὺς μέλλοντας εὐδαιμονήσειν, id eſt, Diuina cauſa eſt principiũ, medium, finis, cui adhæreant neceſſe eſt, qui volunt beati eſſe. Subſcribunt iis Orpheus, Architas, Pythagoras, Philolaus, Plato, Ariſtoteles: Hicque potiſſimum[b]. Deus inquit, tum cauſa omnibus eſſe videtur, & quoddam principium. Atque eius commẽtator Simplicius ita reſoluit. αἱ δὲ πολλαὶ ἀρχαὶ, πάντως ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἔχουσι τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα· οὕτω δὲ αἴτιον καὶ θεός θεῶν, καὶ ἀγαθότης ἀγαθοτήτων. id eſt, Multa porro principia prorſus ab vno principio, principij

a cap. 14.
b lib. 1. Metaphyſ. 2.

cipij dignitatem habuerunt: Sicque cauſa cauſarum, Deus Deorum, bonitas bonitatum. Plura etiam Plato quoniam agit de ſacrificijs in Sympoſ. dum fatetur Deum ingeneratum, & artificem mundi. Et Theophraſtus[a]. θεία γὸ πάντων ἀρχὴ δι᾽ ἧς ἅπαντα καὶ ἐστὶ, καὶ διαμένει, id eſt. Diuinum dicit omnium principium, per quod omnia ſunt & permanent. Quæ omnia ex Pimandro Mercurij Triſmegiſti videntur delibata, ſicut & hic ex geneſi mundi Moſis videtur ſua expiſcatus. Neque etiam idipſum latuit Latinos Philoſophos, nouit enim & Cicero, & qui hac de re copioſè diſputat.[b] Item Seneca,[c] omitto cæteros.

a *libris de metaphyſica.*

b *lib.1 de natura deorum.*

c *de vita beata, & lib. de quæſtionibus naturalib.*

CAP. II.

Illud ipſum quod in ſuperioribus, ratione probatur & de fato quædam.

SEcundo loco, ratio ſola coget omnes vnicè fateri, Deum eſſe primam & vnicã rerũ cauſam creantẽ. Cùm omnia per vnum contineantur, & ad vnum reſoluantur: Nec duo contraria poſſint ſimul concurrere, niſi per vnum ordinatorem: vt ſcribit & docet Raymundus de Sabunde[d]. Idcirco & tempora &

d *in li. creaturarum titul. 4.*

re,, à Deo creationem habuiſſe neceſſarium, item & rerum ſortes, & Moiras & fatum, quod à fando duci puto. Nam dixit Deus & facta ſunt [a], & verbo Domini cœli firmati ſunt [b], item omnia verbo fecit Dominus [c]. Et quia omnibus à Deo lex eſt impoſita, proprietates illis in creatione in genere inditas, fato dico illis contigiſſe, id eſt verbo Dei, & Statuto Dei: Idque natura incommutabiliter, Dei 3
voluntate excepta, qui omnia, & contra naturam poteſt. Ita Cicero [d]. Omnia inquit fato fieri, naturalis ratio cogit fateri, fatum autem appello, quod Græci εἱμαρμένην, id eſt ordinem ſeriémque cauſarum, cum cauſa cauſæ adnexa, rem ex ſe gignit ea eſt ex omni æternitate fluens veritas ſempiterna. hæc ille. & alibi iterum [e] multa impendere dixit, præter fatum, id eſt, præter naturalem deſtinationem, vt etiam Demoſthenes vocat mortem præter fatum, quæ violenta, non naturalis eſt [e]. Aulus Gellius [f] refert verba Chryſippi, qui in libro 4. de prouidentia ita definit, Fatum ſiue εἱμαρμένην φυσι- 4
κὴν σύνταξιν τῶν ὅλων, ἐξ ἀϊδίου τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἐπακολουθούντων, καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς. i. Moiras eſſe, naturalem quendam ordinem

a Gene. 1. Pſal. 32. & 148.
b Pſal. 32.
c Sapiētiæ 9. c. Marci. 8. Lucæ. 7.
d 1. de diui nat..
e in lib. 1. Antomianarum
f in oratione de corona militis.
g lib. 13. noctium Atticar. c. 1. et lib. 6. c. 2.

nem omnium rerum ex æterno, aliis ad alia conſequentibus, incommutabili manente eiuſmodi complicatione. Narrat & Chryſippi opinionem latius, Plutarchus [a] & pariter de eodem, aliorum ſententias. [b] Sed & fatum dicit Varro [c], quod phyſicè, non ſuperſtitioſè, ad cauſam rerum neceſſariam conſequitur, vt & annotat Cicero ex Chryſippo [d], & Plato vim incommutabilem, ea ratione parcis tribuit [e], apud quem Marſilius Ficinus, [f] deſcribit Fatum eſſe, immobilem quandam in anima mundi rerum diſpoſitionem. Ideo in Gorgia Platonis notatum, neminem vitare poſſe hoc fatum. atque Ariſtoteles [g] ait, εἱμαρμένην id eſt fatum, dici ab εἴρειν, id eſt, à connectendo & procedendo, ſine impedimento, item πεπρωμένην, ab πεπαρατῶσθαι, à circunſcriptione omnium. Cùm nihil ſit rerum mortalium, quod ad infinitatem vſque excurrat. Teſtis etiam Ouidius [h].

Seu ratio, fatum vincere nulla poteſt. Et
 Lucanus.[i]

Iam magis atque magis, præceps agit omnia fatum. Et rurſum idem [k] indicat à parcis id ſubminiſtrari, dum ait.

a *lib. 1. de Placitis Philoſopho rũ c. 28.*
b *c. 25. 26. 27 eiuſd. li.*
c *lib. 5. de lingua latina.*
d *lib. 1 & 2. de diuinat. & li. de fato.*
e *dialogo. 12 de legib.*
f *Marſil. Ficinus in cõmentar. ad dial. 12 de legib. Plat.*
g *lib. de mundo in fine.*
h *lib. 3. de triſtibus eleg. 6. ver. 19.*
i *li. 6. Pharſa. verſic. 38*
K *verſ. 811.*

Tu fatũ ne quære tuum agnoſcere, parcæ
Me reticente dabunt, tibi certior omnia, vates
Ipſe canet Siculis genitor Pompeius in armis.

Et Seneca [a].

a *Tragœdia. 5. quæ eſt Oedipi. act. 5. verſ. 65.*

Sic chorum inducit canentem.

Fatis agimur, credite fatis,
Non ſolicitæ poſſunt moræ
Mutare rati ſtammina fuſi.
Quicquid patimur mortale genus,
Quicquid faciamus, venit ex alto.
Seruátq; ſuæ decreta colus
Lacheſis. Dura reuolutá manu
Omnia Secto tramite vadunt,
Primúſque dies, dedit extremum.
Non illa Deo, vertiſſe licet,
Quæ nexa ſuis, currunt cauſis.

Et iterum [b],

b *in tragœdia 4 in Hippolito act. 2. verſ. 108.*

Prouidet ille maximus mundi parens,
Cum tam rapaces cerneret fati minas.
Vt damna, ſemper ſobole repararet noua

Manilius etiam [c].

c *lib. 4. Aſtronomicon.*

Fata regunt orbẽ, certa ſtant omnia lege,
Longáque per notos ſignantur tempora curſus,
Naſcentes morimur, finíſque ab origine pendet.

Quod autem hoc ex Dei lege pendeat, 5 docet

docet etiam Lucanus a,dicens a *lib.2. Pharſaliæ verſ. 7.*

Siue parens rerum.cùm primùm informia regna
Materiãq; rudem flãma cedente recepit
Finxit in æternũ cauſas,quæ cuncta coërcent,
Se quoque lege tenens, & ſecula iuſſa ferentem
6 Fatorum, immoto diuiſit limite mundũ

Claudianus etiã.[b] Parcas à Deo,eaſq; eſſe ordines rerũ ab illo impoſitos, docet ita. b *lib.1. de raptu proſerpinæ à verſ. 48. incipiens.*

Sed parcę vetuere minas,orbiq; timente,
Ante pedes, ſoliúmque ducis,fudere ſeueram
Caniciem,genibúſque ſuas cum ſupplice fletu
Admouere manus, quarum ſub iure tenentur
Omnia,quæ ſeriem fatorum pollice ducunt,
Longáq; ferratis euoluunt ſecula penſis
Prima fero Lacheſis clamabat talia regi,
Incultas diſperſa comas: ô maxime noctis
Arbiter,vmbrarumque potens, cur noſtra laborant
Stamina,qui finem cunctis & ſemina prębes,
Naſcendíq; vices alterna morte repẽdis?

eſt ſoluere, cuius fuit condere. Hinc mi-
9 racula quæ contra vel citra ordinem na-
turæ à domino, noſtro IESV CHRI-
STO facta ſunt ſolo ſuo imperio, cum
alij in eius nomine fecerint, oſtendunt o-
mnipotentiam & eius diuinitatem vt di-
xit ipſe idem Deus, contra incredulita-
tem Iudæorum. Si opera non feciſſem,
quæ alius nemo fecit, peccatum non ha-
10 berent[a]. Deus itaque non ſubditur fatis,
nec impeditur iis, ſed facit fata, vt ſcribit
Lactantius[b], & D. Cyrillus Archiepiſcop.
Hieroſolymitanus[c]. Sic lib. prouerbiorũ
ſcriptum[d], ſortes mittuntur in ſinum, ſed
à Domino iudiciũ illarum. Verũ quem-
admodum Deus optimus maximus, o-
mnia in ſapientia rectè fecit, ſic vt mu-
tentur quæ fecit, non facilè contingit. Nã
& Homerus inquit[e], οὐ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπε-
ται νόος αἰὲν ἐόντων, id eſt, Non ſtatim mu-
tatur mẽs Deorum ſemper exiſtentium.
Plato etiam[f], Parcas dixit nere in geni-
bus neceſſitatis. Et Imperator, Zeno.[g]
11 fatalitatem nominat, rem quæ neceſſario
contingit. Pariter Euripides[h]. τἀντεῦθεν δὲ
χρὴ πράσσειν ἃ μοῖρα Ζεύς τ' ἔκρανε σοῦ πέρι, i.
Deinceps oportet inquit agere, quæ de
te Parca & Iupiter decreuit, & rurſum[i].
Μοίρας ἀνάγκης ἥκει τὸ χρεών id eſt, Fatis ne-

a in D. Io-
an. euan. c.
15. & c. 5.
& c. 14.
& 10.
b lib. 1. de
falſa reli-
gione c. 11.
c Cate-
chſi. 4.
d prouerbio
c. 16.
e Odyſſea
4. ver. 46.
f lib. 1. de
repub.
g in l. 1. de
iure Emphy
theotico li.
4. C. tit. 66.
h in Ele-
ctra act.
5. verſu. 83.
i eod. verſ.
35.

a actu.2. verſ.235. ceſſitatis, duxit decretum. Et iterum in Heraclide[a]. *μόρσιμα δ᾽ οὔτι φυγεῖν θέμις· οὐ σοφία τις ἀπώσεται*, id eſt. Fatum neque fugere fas, neque aliqua ſapientia repellére. Quod autem etiam Euripides crediderit à Deo fatum hoc eſſe determinatum, fidem faciunt eius verba in Ione[b] *καί τοι τί πάσχω; τοῦ θεοῦ προθυμίᾳ πολεμῶ, τὰ μητρὸς σύμβολ᾽ ὃς ἔσωσέ μοι. ἀνοικτέον τάδ᾽ ἐστὶ, καὶ τολμητέον, τὰ γὰρ πεπρωμένα οὐδ᾽ ὑπερβαίη ποτ᾽ ἄν*, id eſt, Sed quid inquit facio? Dei erga me ſtudiis depugno, qui iſta ſigna matris ſeruauit mihi. Quin aperiendum hoc, atque audiendum: quæ enim fatalia ſunt, non ſic tranſeunt. Atque idem ipſe, iſtius immutabilitatis fati, reddit in Hercule furente Chriſtianam fermè rationem[c] dum enim fati conſtantiam dixiſſet, addit. *ὃ χρὴ γὰρ, οὐδεὶς μὴ θεῶν θήσει ποτὲ*, id eſt. Nam id quod fieri oportet, nec alius deorum aliter conſtituet, Addit Euſebius, *ὅ τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ*, id eſt. Quod fieri præ- 12
finitum eſt à Deo, auerti nequit poteſtate hominis. Neque eſt Deus vt homo, vt ab alio ſe nolente mutetur, in his quæ immutabilia eſſe pro ſua ſapientia voluit[d]. & vt ait Malachias. Huic omnia futura cognita ſunt, & præterita, ea

b actu. 5. verſ.66.

c act. primo verſ. 254.

d Numeri. 28.c.

quæ præſentia, & omnia antequam eſſent, & tempora omnia illi ſubiiciuntur. Idcirco nihil prohibuit, quin poſſet legem præfigere rebus immutabilem, cùm ſit omnipotens, omniſcius, congruentia cuique diſtribuens cum ſapientia, quæ in omnium legum impoſitione rerum, & antè res, apud illum erat: vt de eius ſapientia ſcribi- a *cap.* 8.
13 tur in lib. Prouerbiorum[a], hoc modo, Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret à principio. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret: Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram: nondum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole conſtiterant. Antè omnes colles ego parturiebar: Adhuc terram non fecerat & flumina, & cardines orbis terræ. Quando præparabat cœlos, aderam: Quando certa lege & gyro vallabat abyſſos. Quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum, Quando circundabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis ne tranſirent fines ſuos: Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo
14 eram cuncta componens. Congruentia

igitur cuique dedit, mutari non neceſſaria, quibuſdam vt ſic, aliis vt ita eſſent, vel modo certo verterentur & variarentur, generatione & corruptione, ortu interitu. aliis vt perpetuo eſſent, vt angelis, & animabus: aliis, quaſdam ſecretas nobis, communicans facultates & naturas, vel nobis prorſus incognitas, vt Magneti vim attrahendi ferrum, Succino feſtucas. & ſic de ſimilibus. Idque maxima ſui prouidētia, quæ vel ex mirabili rerum ordine, & vſu perſeuerante, & ex his pēdente & communicata vtilitate, nobis apparet. Perſeuerat dies & nox, anni tempeſtates pari circulo vertuntur: procreant certa ſpecie animalia: producunt fructus ſui generis, plantæ: & deficeret memoria ſi ſingula admirabilia fata cuique à Deo conceſſa perſequerer, quæ prouidentiam Dei indicant, vt docet Theodoretus do- 15
ctis orationibus, de prouidentia. Hanc etiam prouidentiam Plato, qui de Parcis locutꝰ eſt, amplectitur[a]. Sic Philo Iudęus[b], ait præeſſe mundo Dei prouidentiam, ſemper enim author gerit curam operis ſui, communi neceſſariáque lege naturæ: quemadmodum & parentes curant ſuam progeniem. Et rurſum[c], prouidentiam hanc, excellentiſſimam ſupra hominum pruden

a in Critia, & Dialogo.4. de legibus.
b in fine libri de mundi opficio.
c in lib.7. legis allegoriarum.

prudentiam eſſe docet. Dum ait, Quæcumque noſtris artibus fabricantur, ea ſemel abſoluta ſtant manéntque: at, quæ Deus perficit ſua ſcientia, mouentur denuo: fines enim eorum, aliorum ſunt principia. vt diei finis noctis initium, menſes quoque & annos deſinētes, initia ſequentium cogitare debemus. Et idem iterum, in fatis ea adiecta eſſe voluit[a]. dum ait, Sed quoniam fatorum ſeries, iuxta præcipuam phyſiologorum ſectam, caret fine ſimul & principio, cauſas ſine intermiſſione contexens, cur non etiam mundi naturam dicamus longæuam? Vnde ſatis conſtat & fatorum ſeriem, & illam prouidentiam ſolius Dei eſſe: quod & tradit expreſſius & clarius, in libro quod Deus ſit immutabilis, qui certè liber eſt eximius, atque lectione aſſidua dignus. Et Parmenides & Democritus, omnia è neceſſitatis præſcripto fieri voluerunt, hanc autem, eandem atque fatum eſſe: iuſtitiam præterea & prouidentiam, & mundi architectricem, teſte Plutarcho[b].

a *lib. Quod mundus ſit incorrup.*

b *lib. 1. de placitis philoſophor. cap. 25.*

CAP. III.

De fato impiè in delictis, malis, & in voluntate hominis vſurpato.

SCIENDVM autem eſt, omnia quæ ab hoc præſtanti fato pendent & perſe-

uerant, valde bona eſſe, neque mala, nec mali per ſe cauſam. Quod admoneo, vt 1 omni ſtudio vitemus impudentiſſimam quorundam antiquorum hæreſim, & perverſam abhorrentémque à Chriſtianis opinionem, qua plerique, omnia neceſſitate ſiue mala ſiue bona, contingere falſò rati ſunt, cùm tamen rerum conſtituenda ſit differentia. Quod admonuit Diuus Euſebius, improbans Apollonij Tianæi talem de fato opinionem[a]. Docent nos, inquit, naturæ leges, ac Philoſophorum dogmata, rerum quaſdam alias penes nos eſſe, alias non eſſe: penes itaque nos illa cenſentur, quæ ex electione actúque proueniunt, quæq; natura libera ſunt, vt impediri aut inhiberi non queãt. Quæcumque igitur iuris noſtri non ſunt, infirma dixeris, ſeruientia, prohiberi facilia, aliena, cuius generis ea quæ circa corpus ſe habent, externáque ſunt animæ ſimul & rationis expertia, & quæ demum ſubſtantiam habent, à peculiari hominũ propriáque natura longè ſeiunctam: Rur 2 ſum autem & ad ea quæ noſtri ſunt iuris, propria nobis ineſt volũtas ad alterutram partem ſcilicet, vel ad virtutẽ vel vitium liberè delectu declinandi. Deus porro Dominus omnium princépsque, recta

ratione

a libro aduerſus Hieronem errorẽ confutans cap. 4. lib. 8. Philoſtrati de vita Apollonij.

ratone ſingula tranſigit,ſecundum natu-
ram per omnia circumcurrens. Hinc iu-
ſta ſemper vltio comitatur graui eos qui
à lege diuina diſceſſerunt ſupplicio pu-
3 nitura.Motus verò ipſos quibus ad agen-
das res incitamur, non parcarum fatíve
neceſſitas parit, culpa certè ab electione
eſt noſtra,Deus ipſa culpa immunis. hæc
ille. Et Maximus Tyrius[a], diſputans v- *a lib. ſer-*
trum exiſtente diuinatione, aliquid ſit in *monum.ſer*
noſtra poteſtate. Platonem inquit,audias *mo.3.*
hæc verba dicentem:Deus in primis,de-
inde fortuna & oportunitas temporis,
humana omnia adminiſtrant, verum ta-
men mitius eſt tertiam cauſam ſuperio-
ribus addere, eámque eſſe hominum ar-
tem: Siniſtra enim tempeſtate, nulla ne
nobis adſit, an potius aliqua gubernandi
ars,permagni referre arbitror. Quemad-
modum enim ex animalibus ancipitis
vitæ, aues propter volandi facultatem
4 cum penſilibus communicant,ita homi-
num vita cõditionis eſt dubiæ, quæ par-
tim ab ingenio eſt libera, arbitrio, par-
tim neceſſitate obſtricta. addítque,at,ni-
hil à Diis oritur mali,neque parcarum vi,
5 calamitates obueniunt hominibus. NE-
FAS EST ENIM, MALORVM cau-
ſam referre in DEVM.

AN magis eſt homines inter,mortalis & ipſa?
Mentitur igitur Elpenor dicens,
Peſſima me Dæmon læſit Parca:
Mentitur & Agamemnon,dicens,
Ego non ſum cauſa malorum,
Iupiter & fatúmque, & celſorum accola Erynnis.

Vniuerſa enim huiuſmodi nomina, mortales ad honeſtandam improbitatem ſuã, confixiſſe videntur, in dæmones,in parcas & Erynnim flagitiorum cauſas referentes. Rurſúmque[a] alibi ait: Et prouidentia quidem, diuinum penitus negotium eſt,fatum verò neceſſitatis,fortuna autem libertatis, arbitrij.vita etenim hominum, quaſi materia quædam, in horum ſingulorum conceſſit officinam. Itaque homo in manibus conſilij ſui poſitus,data illi inſtrumenta ſalutis mandata 6 ſcilicet diuina,quibus ſalutem parare ſibi poſſit: Non quod opera hominum per ſe quantumuis bona cenſeantur, meritoria 7 ſint & condigna retributionis vitæ æternæ, ſed quia ipſe Deus optimus maximus ita ſtatuit,& viam hanc ad iter regni cœleſtis deſtinauit pro ſua inefabili bonitate, datis comitibus fideliſſimis, Spe, Fide,& Charitate.Ideo D.Gregorius Nazianzenus

[a] *in ſermone.30. vtrũ orandus ſit Deus.*

ziãzenus virtutes à Deo datas ſingulas,di xit eſſe veluti ſingulas vias,quę ducũt nos ad aliquã fœlicium & ſempiternorũ ſedem,& quemadmodum ſunt varię viuendi rationes , ita, eſſe apud Deum multas ſedes, pro ſua cuique dignitate diſtributas & aſſignatas. Hic eſt fatum hominis, & amouere manum ſiue in ignem ſiue in aquam,ad mortem vel ad vitam , & hinc illi peccata , vt doctè admonet Cyrillus Archiepiſcopus Hieroſolymitanus.quiq; [a] neque incuſandam naturam , nec nænias de aſtrorum influxibus hic conſiderandas *a Catech. 2.& 4.*
8 docet.Eſt enim in arbitrio noſtro facultas electionis, paritéque bonum & malum propoſitum [b]. Norunt id etiam Ethnici, qui literam Pythagoræ , pro vtriuſque Symbolo decantãt.inter alios Vergilius [c] egregiè his verbis. *b Eccleſiaſtici.c.15. can. illa 15. quæſtio.1.* *c in epigramma.*

9 Litera Pythagoræ diſcrimine ſecta bicorni,
Humanæ vitæ ſpeciem præferre videtur:
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primum ſpectantibus offert.
Sed requiem præbet feſſis in vertice ſummo:

An magis eſt homines inter, mortalis & ipſa?

Mentitur igitur Elpenor dicens,

Peſſima me Dæmon læſit Parca:

Mentitur & Agamemnon, dicens,

Ego non ſum cauſa malorum,

Iupiter & fatúmque, & celſorum accola Erynnis.

Vniuerſa enim huiuſmodi nomina, mortales ad honeſtandam improbitatem ſuā, confixiſſe videntur, in dæmones, in parcas & Erynnim flagitiorum cauſas referentes. Rurſúmque[a] alibi ait: Et prouidentia quidem, diuinum penitus negotium eſt, fatum verò neceſſitatis, fortuna autem libertatis, arbitrij. vita etenim hominum, quaſi materia quædam, in horum ſingulorum conceſſit officinam. Itaque homo in manibus conſilij ſui poſi 6
tus, data illi inſtrumenta ſalutis mandata ſcilicet diuina, quibus ſalutem parare ſibi poſſit: Non quod opera hominum per ſe quantumuis bona cenſeantur, meritoria 7
ſint & condigna retributionis vitæ æternæ, ſed quia ipſe Deus optimus maximus ita ſtatuit, & viam hanc ad iter regni cœleſtis deſtinauit pro ſua inefabili bonitate, datis comitibus fideliſſimis, Spe, Fide, & Charitate. Ideo D. Gregorius Nazianzenus

[a] in ſermone.30. vtrū orandus ſit Deus.

ziãzenus virtutes à Deo datas ſingulas, dixit eſſe veluti ſingulas vias, quę ducūt nos ad aliquā fœlicium & ſempiternorū ſedem, & quemadmodum ſunt varię viuendi rationes, ita, eſſe apud Deum multas ſedes, pro ſua cuique dignitate diſtributas & aſſignatas. Hic eſt fatum hominis, & amouere manum ſiue in ignem ſiue in aquam, ad mortem vel ad vitam, & hinc illi peccata, vt doctè admonet Cyrillus Archiepiſcopus Hieroſolymitanus.[a] quiq; neque incuſandam naturam, nec nænias de aſtrorum influxibus hic conſiderandas docet. a *Catech. 2. & 4.*

8 Eſt enim in arbitrio noſtro facultas electionis, paritéque bonum & malum propoſitum[b]. Norunt id etiam Ethnici, qui literam Pythagoræ, pro vtriuſque Symbolo decantāt. inter alios Vergilius[c] egregiè his verbis. b *Eccleſiaſtici. c. 15.* *can. illa 15. quæſtio. 1.* c *in epigramma.*

9 Litera Pythagoræ diſcrimine ſecta bicorni,
Humanæ vitæ ſpeciem præferre videtur:
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primum ſpectantibus offert.
Sed requiem præbet feſsis in vertice ſummo:

Molle oſtentat iter via lata, ſed vltima meta
Præcipitat captos voluítque per ardua ſaxa.
Quiſquis enim durós caſus virtutis amore
Vicerit, ille ſibi laudémque decúſque parabit, & cætera.

De hoc etiam extat libellus, Cebetis Thebani, cui titulus pinax, vel tabula, videtur etiam exceptum hoc, ex Hieremiah. a. ecce inquit Deus ego do vobis viam vitę, & viam mortis.

a *in c.21.*

Cap. IIII.

De prima parca Lacheſi, & de viuendi initio in naturarum diſtributione facta immediatè per Deum.

SEd nũc ſpeciali ratione, de vnaquaque parcarum tractemus. Admonendus autem lector in primis, ne de harum ordine nimium curioſè diſputationem inſtituat, nec remoretur illum ordo Platonis, poſitus libr.10. de iuſto, diuerſus ab Ariſtotelico, qui diſſentire videtur. cùm Plato Atropon futura reſpicere dicat, Ariſtoteles autem præterita, pari diſſenſu in Lacheſi ſubnotato, conſentientibus tamen in media Clotho inquam tradenda. Nam

Nam in vna quaque parcarum, & tria pariter tempora conſideramus, præſens, præteritum, & futurum. vt annotauit Marſilius Ficinus[a], ex Proclo. Quia & in præterito tria conſiderantur. Nam & quod præteriiſſe dicitur, aliquando fuit præſens, & antequam præſens eſſet, erat futurum: in præſenti etiam cogitatur, & quòd fuit prius, quódque futurum: in futuro denique idem. Porro nos cum Platone Lacheſin primam, ſecundam Clothon, tertiam Atropon, Deo volente, exequemur.

a *in dictum Dialogum decimum de repub. Platonis.*

2 tiam Atropon, Deo volente, exequemur. Lacheſis igitur prima ſortis cuiuſque diſtributio, dicitur Platoni[b], & notum eſt,

b *lib. 10. de republi.*

3 λάχεσιν ἀ λαγχάνειν dici, id eſt à ſortiendo, & vitæ præeſſendo: Ideo, dictam, quòd cuique rei propria, & particularis indita eſt natura atque proprietas, munere & diſtributione ſummi patrisfamilias Dei optimi maximi, idque vel immediatè, vel mediatè. Nam quod lapis habeat eſſentiam, quodque non ſit planta, nec planta animal brutum, nec illud, homo: Quod ſtella ab ſtella differat, quod orbes ſeparati ſint cœlorum, & contigui, iique ſine confuſione, id à ſolo Deo definitum eſt, & ex ſola Dei prouidentia pendet ſapientiſſima. nam nec omnia æquali ſorte viuunt. Quia ſecundum Porphy-

rium[a]. τῆς πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν οὐ μόνον ἐν τοῖς σώμασι τὸ ὁμώνυμον, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ τῆς πολλαχῶς ἄλλη γὰρ ζωὴ φυτοῦ, καὶ ἄλλη ἐμψύχου ἄλλη νοερᾶς: ἄλλη φύσεως τοῦ ἐπέκεινα: δηὴ ἀψυχὴς δηὴ νοερά: ζῇ γὰρ κἀκεῖνα. εἰ καὶ μηδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ παραπλησίαν αὐτῷ ζωὴν κέκτηται. id eſt. Non ſolum in corporibus æquiuoca denominatio eſt ſed ipſa etiam vita multipliciter nominatur: alia enim vita plantæ eſt, animalis alia tandem naturæ ſuperioris, alia animæ. alia intellectualis. Viuunt enim & illa, etſi nullum eorum quæ ab ipſis exiſtũt vitam eis ſimilem ſortiatur. Et in his Dei opificis admiranda potentia, qui pręſtantiſſimis donis, creaturas prout libuit, idque cum artificio incomprehenſibili, ornauit. Cùm omne bonum optimum, & bonum perfectum, deſcendat ab eo patre luminum [b], qui creator omnium extitit [c]. Quo circa verè principium omnis creaturæ, à Diuo Iohanne dictus [d]. Bona bonis creans [e], atque ideo omnis creatura, in natura quam ſortita eſt à Deo, bona iuſtè dicitur [f]. Quia quæ Deus fecit, erant valde bona: benedictione, & creatione, eius qui ſumme bonus, & à quo omnis bonitas [g]. Et hæc facilia cognitu Chriſtianis eſſe ſat ſcio, qui rerum omnium veram & certam tenent à Deo fuiſſe,

4

a lib. de occaſionibus. num. XI.

b Iacobi. 1.

c vt ſcriptũ eſt Geneſ. 1. & 2. Machab. cor. li. 2. c. 1. pſal. 148. Ieſ. 45. Amos. 4.

d Apocal. c. 3.

e Eccleſ. 39.

f 1. epiſt. ad Timot. 4. c.

g vt ſcribit gen. 1.

ſe, eámque diſtinctam geneſim, in qua plerique, imo ferè omnes ethnicorum
5 ſapientes, velut in planè incognito, lapſi miſerè ſunt: ſemen in omnibus requirentes primæuum, atque exordiale, quóſque latuit prima planta, & primum animal:
6 in numero quorum & fuit Ariſtoteles totus libro. i. Phyſicor. c. 7. Quemque ea ratione reprehendit iurè Iuſtinus Martyr.[a]. Et ſubſcripſit Macrobius[b], dum problema agitat, prior ne fuerit gallina ouo. Quo loci reſoluit in primo rerum ortu, omnes res fuiſſe opifice natura perfectas. Fallitur tamen & is, in eo quod perfectionem, naturæ, non Deo adiudicat: niſi pro natura Deum intelligas qui natura naturans ab aliquibus dicitur. At apertius & Chriſtianè Plato[c], ſic ait. Hoſpes, effectrices igitur facultates duæ primum ſunt: The, Que? Hoſp. Diuina & humana, The. Nondum intelligo, Hoſp. Si modo quæ ſupra dicta ſunt recordamur. Efficientem dicimus vnam quandam, quæ cauſa eſt vt ſint poſtea, quæ antè non fuerunt. Theſ. Recordamur. Hoſp. Animalia cuncta mortalia, plantáſque quæcumque terræ ex ſeminibus radicibúſue naſcuntur, & quæcumque inanimata in terra conſiſtunt, ſiue liquefieri poſſunt, ſiue nõ

a *lib. euerſi falſorum dogmatum Ariſtote.*

b *lib. 7. Saturnaliorũ. c. 16.*

c *lib. 15 in Sophiſta vel de Ente.*

poſſunt, nunquid alio opifice fabricata
quàm Deo? vel facta eſſe, cum prius non
fuiſſent, dicimus? Et rurſum, ponam ve-
rò ea quæ natura gigni dicuntur, arte
diuina fieri, Quæ autem ex his, ab homi-
nibus componuntur, humana: atque hac
ratione duo effectricis genera, Diuinum
& humanum. Sufficeret certè hic, o-
mnium Ethnicorum ferè præſtantiſſi-
mus Plato, ad conuincendos reliquos i-
gnorantię, infeliciſſimos philoſophos, à 7
quo, tum etiam Chriſtianæ fidei com-
pos Lactantius, qui libros Moſis & lege-
rat, videtur hauſiſſe & explicaſſe præ-
ſtantiſſimam illam c. 15. diſputationem
libri ſeptimi, de Diuino præmio. Ex qui-
bus etiam, nugæ & fabulæ Ægyptio-
rum deteguntur, qui aniliter finxerant,
primum homines, & cætera omnis ge- 8
neris animantia, ex humore & terra ſo-
lis calore effractis pelliculis, veluti pul-
los ex ouorum teſtis, enatos, atque cæ-
tera orta. vt ſcribit Diodorus Siculus[a].
Pelluntur & pariter reliquorum philo-
ſophorum, de principiis phanaticæ &
commentitiæ opiniones, Parmenidis, Me
liſsi, Democriti, Heracliti, Anaximandri
Antiphontis, Empedoclis, Pythagoræ.
Quas etiam improbatus in ſua ſententia
Ariſto-

a *lib. 1. Biblio. c. 1.*

Ariſtoteles, improbat, & reiicit[a]. Nec minus improbanda Lucretij ſententia, qui adſtruere nititur[b]. Corpora omnia mundi, omniáque animalia, non à Deo facta aliquo, ſed enata fortuito, ex corporum primorum (quæ ipſe finxit) concurſu. ídque multis libro primo proſequitur, à verſu. 1306. qui incipit Nunc animum nobis, vſque ad finem libri, cùm & ipſe nec cũ fictione & cõmento ſuo, potuerit originem rerũ percipere, nec ſuorum corporum fictitiorum, niſi fateatur à Deo creata quod tamẽ ille ſacrilegus & impius, negare auſus ſuo cum damno æterno eſt. à quo etiam, alius illius ſeculi poeta, non minus doctus Vergilius, ſumma cum ratione nobiſcum, diſſentit. Dum ſcribit[c].

a in prin. Phyſi.
b lib. de rerũ natura.

Principio cœlum, ac terras, campóſque liquentes,
Lucentémq; globũ Lunæ, Titaniáq. aſtra,
Spiritus int⁹ alit, totámq. infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominũ pecudúmq. genus, vitæ que volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquora pontus.
Igneus eſt illis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus.

c lib. 6. Aeneid. verſ. 724.

Item Ouidius libro primo Metamorphoſeos, ſtatim ab initio vſque ad verſum,

Aurea prima ſata eſt ætas. eadem tractat, niſi quod aberret circa Chaos, nec dicat illud creatum ex nihilo fuiſſe. Et pariter in fabula Promethei atque Deucalionis. Quanquam ſciam, de diuina prouidentia illud fuiſſe dictum quoſdam exiſtimaſſe, ſicut & poteſt à notatione nominis Promethei, colligi, & ex eius eidolo. Quæ omnia mutuatus eſt Ouidius ab Heſiodo Aſcræo, qui de Chao[a]. ἤ τοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ᾽ αὐτὰρ ἔπειτα, id eſt, ſic ait, Primum quidem chaos fuit, poſtea cætera. Sed ante illos Sibylla Erythrea[b]. de Deo loquens ita cecinit ὃς μόνος II
ἐστὶ θεὸς κτίστης, ἀκράτητος ὑπάρχων, αὐτὸς στηρίξεν μορφῆς μορφὴν τε τύπον τε Αὐγὰς μῖξε φύσιν πάντων, γενετῆρ βιότοιο, id eſt, Solus Deus creator, qui non fuit compoſitus, ipſe ordinauit hominum formam & Typum, Radios miſcuit & naturam omnium, generationis vitę. Et rurſum eadem[c].

Ὕψιστον βασιλῆα, ὃς ἔκτισε κόσμον ἅπαντα
Εἶπας γινέσθω, καὶ γίνατο ἥδρασε γὰρ γῆν,
Ταρτάρῳ ἀμφίκλον, καὶ φῶς γλυκὺ αὐτὸς ἔδωκε,
οὐρανὸν ὕψωσε, γλαυκὴν δ᾽ ἥπλωσε θάλασσαν,
καὶ πόλον ἐστεφάνωσεν, ἅλις πυριλαμπέσιν ἄστροις.
καὶ γαῖαν κόσμησε φυτοῖς, ποταμοῖσι δὲ πόντον,
Χευάμενος ἐκέρασε. καὶ ἀέρι μῖξεν ἀΰτμας,
καὶ νέφεα δροσόεντα, τιθεὶς ἄρα καὶ γένος ἄλλο

a in Theogonia. verſ. 116.

b vt legimus lib. 1. oraculorum ſibyllinorũ. verſ. 91.

c eod. lib. ver. 100.

Ἰχ-

ἰχθύας ἐν πελάγεσσι, καὶ ὄρνεα δῶκεν ἀήταις.
ὕλαις δ' αὖ θῆρας λασιαύχενας, ἠδὲ δράκοντας
Ἑρπυστάς, καὶ πάνθ' ὅσα κυκλόσε νῦν καθορᾶται
Αὐτὸς ταῦτα ποίησε λόγῳ καὶ πάντ' ἐγενήθη
ὦκα καὶ ἀτρεκέως. id eſt,

O ſupremum regem, qui creauit mundũ omnem, Dixiſti fiat & factum eſt! Firmauit itaque terram, & circum inſima, mare: & ipſe dulce lumen dedit, cœlum in altum ſubuexit, & cęruleum mare explicuit, cœlumq́ue renidens aſtrorũ clara cinxit denſáque corona: & terram ornauit plantis, & pontum fluminibus, illi eos infundens: & miſcuit aëre ventos, & nubes roriferas faciẽs: vtique & aliud genus, Piſces in aquis: ventis commiſit volucres, & feras hirſutas ſyluis, draconéſque & ſerpentes. Breuiter, quæ nunc vbique cernuntur, hæc fecit verbo, & ſunt protinus omnia facta, & verè. Nec ſolum generatim diſtributio ſortium facta à Deo eſt, verumetiam, quæcunque ſpecialiter ſiue hominibus, ſiue reliquis rebus, in ſortem & partem ceſſerũt, à Deo elar-
12 gita ſunt. hæc illa. Nec quicquã habemus eſſentiæ, quod non Deo acceperimus, vt ſcribit D. Paulus[a] ideo apud D. Matthęũ[b] dicitur, ſi noſtis bona data vobis, dare filiis veſtris, quanto magis dabit Deus pe-

a epiſt 1. ad Cor 1. 4.
b 6. 5.

tentibus, is enim dat affluenter, vt ait Diuus Iacobus.[a] Hic quippè, terram largitus in ſortem filiis hominum, & eſcã eſurientibus,[b] ab hoc, pars & ſors Sapiẽtiæ:[c] Hinc poteſtas in ſpiritus, & in morbos.[d] Et vnicuique quædam dedit Deus, vt ſcribit Paulus.[e] Datur à Deo fidei donum acceptum, & ſors in domo Dei acceptiſsima,[f] & ſors iuſtorum, ab impiorũ ſorte, alia, ſcilicet vt cõputentur inter filios Dei, alij nequaquã..[g] Et hæc ipſa ſors Dei, qui nos dignos fecit in partẽ ſanctorum Dei, vt D. Paulus ait. Quamquã pauci iſtius ſortis digni reddantur, deſeruiẽtes potius animalibus & propriis affectionibus, quam volũtati Dei, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem venire veritatis. Hinc clericus dictus, ab oblatæ ſortis receptione, quòd in ſortem domini vocatus & receptus ſit.[h] Et vt vno verbo dixerim, hæ ſortes à Deo diſtributæ vel probatæ non impropriè talenta dicuntur[k] quorum, alij vnum, alij duo, alij plura ſub fœnore reſtituenda receperunt. Sed quia electionis materia & tractatio, limites excedit iuriſprudentiæ ciuilis, Theologorum propria, tandem de illa finem facio, humili, qua par eſt ſubiectione ſegetem alienam ſuis dominis, qui ſacrarum literarum aſsiduæ tra-

a in epi c. 1. b pſal. 113. c prouer. c. 2. & 3. lib. regum. c. 4. Daniel. 2. d Marci. 3. & 6. e epiſt. 2. ad Corint. c. 3. f Sapiẽt. c. 3 g Sapiẽ. 5. c h ad Coloſ. c. 5. i in canon. cleros 21. diſtinction. in prima parte decre. et in can. clericus 2. cauſa quæſt. 1. et can. duo ſunt 12. canon. quæſt. 1. in ſecũda parte decr. k Matthæi c. 25.

ctationi inuigilant, concedens: non potui tamen omnia prætermittere, præbita ipſius negotij occaſione, quæ ita expoſcere vt aliqua hac de re admoneremus, neceſſarium eſſe perſuadebat: Sicuiquam autem, vltra quòd dicunt crepidam, manum porrexiſſe videamur, eum hoc boni & æqui conſulere oro obteſtórque, & eo, quo nos ſumus erga reipublicæ commodum, animo, eſſe velim, & ſi hoc illi adſcribi dignum non cenſeat, ſaltem non nocere mecum exiſtimet.

CAP. V.

De diſtributione humanarum ſortium per media, & de diſtinctione perſonarũ ſecundum iuriſperitorum regulas.

1 AD ſortes quę natura mediãte animalibus & rebus diſtribuũtur, trãſeo, dum primũ perſuaſũ fuerit & cognitũ, naturã, omnẽ vim & facultatẽ, velut legẽ à Deo immediatè habuiſſe. Et ita principiũ eſt natura, ſic. n. definit naturã Rabi Iehudah Bẽ Leui, in li. Alcozer. אשר בחינונחוי נוע
הוא בי בעצם במקרה התהלח וסבה
הדבר אשר, id eſt, Natura eſt inquit, principium & cauſa, qua mouetur res, in qua eſt per ſe, non per accidens. Et
2 Diuus Auguſtinus.[a] Naturam dicit, id quod intelligitur in ſuo genere aliquid eſſe. Etſi Ariſtoteles duplicem naturã col-

[a] *de moribus Manichaeorum.*

ligat: aliam vt materiam, aliam vt formam.[a] Cæterùm, circa horum explicationem duæ nobis ſe offerunt tractationis viæ: vna quidem, qua à rebus, vtpotè in mundo prius creatis, initium facere liceat: altera qua à perſonis, vt nobiliori- 3
bus. Placet tamen à perſonis initium trahere, ſequuti iuriſconſultorum methodum, cum iura perſonarum potiſsimum cauſa lata ſint, vt ſcribit Iuſtinian.[b] & Hermoge.[c] Digniora etiam præponi debere, docet idem Iuſtinian.[d] & Ariſtoteles.[e] Nobilitas autem hominis vel ex eo oſtenditur, quòd dicatur dignitatem ſuper omnia conſeruare, neque aliqua ac-
ceſsione aliis inhæreat vt, annotauit Pau- 4
lus Iuriſconſult.[f] cùm natura cuncta illius produxerit gratia, vt ſcribit Caius.[g] & Iuſtinianus.[h] Et Criſipus Saluſtius[i] falsò inquit, queritur de natura ſua genus humanum, quod imbecilla atque æui breuis, ſorte potius quàm virtute regatur: nam contra reputando, neque maius aliud, neque præſtabilius inuenias, addit plura T. Carus Lucretius,[l] atque de nobilitate hominis multa in Aſclepio Mercurij Triſmegiſti,[k] & abundè Plato in Ti-

maeo,

a li. 2. phyſicorũ c. 8.
b in §. fina. de iur. nat. gent. & ci. lib. 1. inſtit. iur. ci. ti. 2.
c in l. 2. de ſtatu hom. lib. P. tit. 5.
d in §. aliã vero de bonor. poſſeſsi. li. 3. inſti. iu. ciuil. ti. 10.
e lib. de cõmu. animaliũ greſſu.
f in l. iuſtiſſimè l. 44. de Ædilitio edicto, lib. 21. P. tit. 1.
g in l. in pecudũ. l. 28. de vſur. li. 22. P. tit. 1.
h §. in pecudum. de rerum diuiſio. li. 2. inſt. iur. ciuil. ti. 1.
i in principio Hiſtoriæ de bello Iugurtino.
k libr. 3. à verſ. 23.
l c. 3.

mæo,& alibi Ariſtoteles & alij. Itaque hominum nō parua in ſortibus & diſtinctionibus naturalibus, differentia: ſunt enim ferè omnes diſsimiles inter ſe, ſingulíque ad ſingula prompti opera, natura producti, vt ſcribit Plato,[a] docet & Propertius.[b]

5 Omnia (inquit) non pariter rerum ſunt omnibus apta,
Fama nec ex æquo ducitur vlla iugo.
Gloria Lyſippo eſt animoſa effingere ſigna,
Exactis calami, ſe mihi iactat equis:
In veneris tabula, ſummam ſibi ponit Apelles:
Pyreïcus parua, vindicat arte locum.
Argumenta magis ſunt Mentoris, addita formę,
At Myos exiguū flectit Achantus iter.
Phidiacus ſigno ſe Iupiter ornat eburno,
Praxitelem Parius vindicat arte lapis.
Sunt quibus Elęæ concurrit palma quadrigæ,
Sūt quibus in celeres, gloria nata pedes.
Hic ſatus ad pacem, hic caſtrenſibus vtilis armis,
Naturæ ſequitur ſemina quiſque ſuæ.

Et Claudianus.[c]
Singula quemque

a lib. 12. de rep. ſiue de iuſto Dialogo. 2.

b lib. 3. carmin. Elegi. 8. ad Mecœnatē ſcribēs. ver. 7.

c in laudibꝰ Stilliconis Panegyri. 1. ver. 30.

Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietás, illum ſolertía iuris,
Hunc ſoboles, caſtíque thori.

Huc pertinet tota ode prima, libri primi carminum Horatij, & aliorum multorum anacephalęoſes. Ariſtoteles etiam [a] 6
obiter concludit, naturám cuique tribuere ſolere, rem qua vti poſsit: Illæ autem res, plures ſunt ſortes, quarum nos quaſdam ſtudioſorum cauſa, quæ ad iuris facere poſsint cognitionem, percurremus. Et primū homines generali nota & ſorte, natura diſtinguntur, vt alij mares alij 7
fœminæ, alij Hermaphroditi dicantur. Nam hominis appellatio ad vtrumq; porrigitur ſexum, authore Caio, [b] ſic verbū ἄνθρωπος Gręcis, Adam Hebręis, vnico nomine repreſentat ſexum vtrumque: adſtipulatur Ficinus, [c] & textus geneſis, mundi, [d] vbi Deus creauit hominem, maſculum & fœminam creauit illos. Neque id in iure, annotaſſe ſuperfluum, cum in pleriſque iuris negotiis, deterioris conditionis ſint fœminæ viris, Papiniano teſte. [e] & Iuſtiniano. [f] Ab initio autem, hanc ſortē naturā cuique contingere incommutabiliter exiſtimant Iuriſconſulti, ab eo tē- 8
pore,

a *lib. 4. de partibus animal. c. 10*

b *in l. hominis appellatio. l. 152. de verbor. ſignificat. lib. 50. P. tit. 16.*

c *in 7. Dialog. Platon. de legi.*

d *in l. in multis l. 9. de ſtat. hominum lib. 1. P. tit. 9. vbi plures annotātur caſus à gloſſa.*

e *in l. final. de receptis arbitris, li. 2. C. tit. 56.*

pore, quo partus ab vtero in lucem erũpunt & eduntur, ſi ad nullã monſtri turpẽ & extra humanam non declinẽt formã, vt ſcribit idem Iuſtinianus Cæſar.[a] Conſiderántque leges ſortes potiſsimũ hominum vt natorum: Et ſi quid de non natis ſtatuãt, id ea ratione quod naſcituri ſunt, faciunt, & prout non ſexum ſed vitã con-
9 ſiderant: atque ſicut medici & alij, ab alio tempore homines conſiderant, partũ humanum ante eius natiuitatem perpendentes, poſtquam ex ſemine Embryo, & ex Embryone corpus ſuis organis in vtero compactum eſt, & ab animato partu: eáque de re vidẽdus Hippocrates.[b] Galenus etiã,[c] ſcribit cum Hippocrate, infantem in vtero dici fœtum animatũ, & non fœtum ſimpliciter amplius, partibus ſuis eo abſoluto. Tractántque eius cauſa Iuriſconſulti de partu cuſtodiendo, & ſuſpendunt ob id rerum & negotiorum iudicium, cautione interim adhibita. Quẽadmodum in hypotheſi qua mulier diuertens, ſe prægnantem negabat aſſerente marito, quo caſu demandatur inſpectio obſtetricibus, & cuſtodia ventri adiungitur, per reſponſum Vlpiani.[d] Et pariter in muliere prægnãte conſideratur partus & fœtus, non tanquã natus, ſed ea ſpe quod

a in l. quod certatũ eſt l. 3. de poſthumis heredib. inſtituen. lib. 6. C. tit. 29. et in l. cum inter veteres l. 14. de fidei commiſſar. libertat. li. 7. C. ti. 4.

b li. de pueri fœtúsve nat. & lib. de ſeptimeſtri partu.

c li. de ſemine.

d in l. 1. de ventre inſpiciendo, li. 25. D. ti. 4

viuus naſciturus ſit. Datúrque ventri, non
puero naſcituro, curator. Et venter dici-
tur tantum mitti in poſſeſsionem, vt cõ-
ſtat ex toto titulo de ventre in poſſeſsio-
nem, mittendo.[a] Huc pertinet tractatus
poſthumorum, De quorum ſorte, in titu-
lis de poſthumis hæredibus inſtituen.[b]
Extat & titulus de liberis & poſthumis.[c]
Et omnium ferè difficultatum quæ circa
horum commoda accidere poſſunt, re-
ſolutio affertur à Paulo Iuriſconſult.[d] vt 10
qui in vtero eſt perinde ac ſi in rebus hu-
manis eſſet, cuſtodiatur, quoties de com-
modo ipſius partus quæritur: quamquam
alij antequã naſcantur nequaquam pro-
ſit. Et rurſum in vtroque iure tam diui-
no quàm humano, in procurati abortus
crimine, & in pœña eius imponenda, per- 11
penditur num partus eſſet animatus &
perfectus, vt tunc homicidij reus ſit: An
verò nondum perfectus, vt leuius pro mo
do culpæ vindicetur admiſſum, vt legi-
tur in Exodo,[e] & apud Diuum Auguſti-
num in quæſtionibus in Exodum. Cuius
ſententiam retulit Gratianus in corpus
iuris canonici,[f] tradit & Sthephanus 5.
ſumm. pontif.[g] & iure ciuili parricida-
rum lex & homicidij, nota eſt in eos caſ-
ve qui viuos ſuffocant partus: in eas autẽ
qui

a *lib. 37 P. tit 8.*
b *lib. 6. C. tit. 19.*
c *lib. 28. P. tit. 2.*
d *in l. qui in vtero eſt l. 7. de ſtatu hominũ. li. 1. P. ti 5.*
e *Exo. c. 21.*
f *in can. quod vero, & ea c. Moyſes 32. q. 2. in 2. parte decr. Gratiani.*
g *in c. conſuluiſti 2. q. 5. in 2. parte decret.*

qui medicamentis partus antequam animati eſſent abegerint, exilium conſtituitur à Martiano.[a] Vlpian[b], & Triphonio[c]. Ex conſilio tamen Guarmacenſi, reus homicidij iudiſtinctè eſt, qui eo animo propinauit pharmaca ſterilitatis, vt vel expleret libidinem, vel ne ſoboles in futurum naſceretur[d]. Diximus autem, a-
12 lios nec maſculos, nec fœminas ſeorſum propriè dici, & hos Hermaphroditos vocari, qui cum vtrumque ſexum habeant, eius ordinis cenſentur, in quo ſexu præualeat. vt ſcribit Vlpianus[e]. Nam quibus geminus ſexus ineſt, & gemina genitalia, maris & fœminæ, alterum ratum, alterum irritum redditur, cum per alimentum ſubinde deliteſcat, quia præter naturam eſt, vt ſcribit Ariſtoteles[f], qui de eius generatione tradit, ſicut &
13 Hippocrates[g]. Cur autem Androginos dicatur Hermaphroditus, ſatis conſtat ex fabula Ouidij, quæ ſcribitur libro. 4. Metamorphoſeôn.[h] quia narratur, filium Mercurij (qui Græcis Hermes dicitur) & Veneris (quæ iiſdem dicitur Aphroditis) in Salmacidem fontem Cariæ profectum, adamatúmque à Salmacide nimpha fuiſſe, quæ vna Naiadum erat. Atque vtrûmque per complexum,

a in l. Diu: Seuer. l. 4. de extraor. crim. li. 47 P. tit. xi.
b l. ſi mulierē l. 8. ad leg. Corn. de ſicar. li. 48 P. tit. 8.
c l. Cicero. l. 39. de pœnis lib. 48. P. tit. 20
d c. ſi quis c. 5. de homici. li 5. decre. ti. 12:
e in l. quæritur. l. 10. de ſtatu hominū lib. 1. P. tit. 5.
f lib. 4 de gener animal. c. 4
g lib. de victus ratione
h incipiens verſ. 181. ibi Mercurio puerum diua Cytherei de natū. etq: ſequuntur.

in vnum coaluiſſe, Rogaſſeque Iouem
filium illum, tunc Hermaphroditum fa-
ctum & vtriúſque ſexus compotem, ne
ſolus illa ignominia notaretur, vt cæteri
qui eo fonte lauarentur, ſuo more mol-
leſcerent: indéque dictos vtróque ſexu
præditos, Hermaphroditos: quod ad ſi-
militudinẽ Hermaphroditi androgynes
a lib 7. naturalis hiſtoriæ. c. 3. ſint. Sed & Plinius[a]. Gignuntur inquit
vtriúſque ſexus, quos Hermaphroditos
vocamus, olim Androgynes vocati & in
prodigiis habiti, nunc verò in deliciis.
Et rurſum[b]: contra, mulierũ paucis pro-
b in lib. 11. c. 49. digioſa aſſimulatio, ſicut Hermaphrodi-
c lib. 7. c. 2. & 3. tis vtriúſque ſexus. Idem etiam alibi[c],
meminit, populum Androgynum eſſe 14
in Africa vtráque ſpecie coeuntem, dex-
tra mamma hominis, ſiniſtra mulieris:
quia autem dubitatur interdum, ex quo
ſexu nomen accipiant, ita dictos ſcribit,
d lib. 16. de ciuit. Dei. D. Auguſtinus[d]. Verũ & Plato in Conui-
uio, ſiue de amore, fabulatur tales omnes
homines ab initio fuiſſe, eóſque quatuor 15
manus, & totidẽ pedes habuiſſe, atq; hinc
robuſtos homines euaſiſſe, hoſq; in Deos
robori fidentes, bella mouiſſe: Demũ ob
iniuſtitiam diſſectos per mediũ: hincque
trahit rationem, cur mulierẽ vir appetat,
eoquod, inquit, media eius cẽſeatur pars,
& natu-

& naturaliter ad mediã reliquã ſui partẽ, coniungi deſideret:cõmentũ amatoribus
6 quidẽ & mœchis non iniucundũ, reuera tamen falſiſſimũ, quãquam id retuliſſe incongruũ nõ videatur, vt intelligamus pro monſtro Hermaphroditũ non haberi, & hunc idcirco, ſucceſſionum,& reliquorum actuũ cõmunium hominibus, capacem cenſeri. Eo obſeruato, vt cogatur qui huiuſmodi eſt eligere ſexum alterum, in quo magis præualere poſſit.
7 Tunc enim priuilegiis vel maris vel fœminę, prout elegerit fruitur.

CAP. VI.

De hominum ſecunda diuiſione ratione ſeruitutis & libertatis, vnde aliæ ſortes humanæ.

SEcundo aliæ ſortes hominum ſunt, nõ
1 omnino naturæ vel ab ortu naturali, ſed naturæ additę iure aliquo gentium. Cum enim hominũ ab initio vnũ eſſet à natura genus, tria poſtea hominũ genera ex ſeruitute & manumiſſione eſſe cœperunt: & alij dicti liberi, alij in contrarium ſerui, alij libertini vel liberti, qui deſierunt eſſe ſerui [a]. Et liberi quidem naſcuntur, iiq; dicti ingenui Iuſtinian. [b]

a *teſt's Vlpian. in l. manmiſſiones l. 4. De iuſtitia & iur. li. 1. P. tit. 1. & Iuſtinian. in §. 1. de libertinis li. 1. inſtitutiõ. iur ciui. ti. 5*

b *in §. de ingenuis, li. 1. inſtitut. tit. 4.*

ſerui etiam & naſcuntur & fiunt.[a] Naſ-
cuntur autẽ, ratione ſtatus matris, cuius
conditionem partus ſequitur, & vt nos
loquimur, partus ſequitur ventrem, vt
ait Gordianus[b]. Sicque ex eadem matre 2
nunc libera & alio tempore ſerua, duo, di-
uerſæ conditionis, partus, & ingenuæ &
ſeruilis, edi poſſunt, vt in Hypotheſi Tri-
phonij iuriſconſulti[c]. Liberti autem
ſunt, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi
ſunt, & à dominorum poteſtate & manu 3
liberati. De quibus, & de definitione li-
bertatis, & ſeruitutis, conſulatur Caius
Iuriſconſul. Florentinus & Martianus[d].
Horum autem, & Lacheſin diuerſam
certè & pugnantem eſſe, nemo eſt qui
non diiudicet. Atque meliorem eſſe ſer-
uitute libertatem, vel ex vtriuſque fini-
tionis collatione primum conſtat. Li-
bertas quippe eſt, naturalis facultas eius
quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi 4
aut iure prohibetur, vt ſcribit Florenti-
nus[e], & Iuſtinianus.[f] Et Ariſtoteles[g],
vnicum eſſe hoc libertatis ait, viuere v-
numquemque prout vult, contrariũ au-
tem ſeruitutis. Hæc inæſtimabilis à Pau-
lo Iuriſc. & Vlpiano dicitur[h], & à Iuſti-
niano[i], & Paulus iterum, gratius nihil

a §. ſerui autem de iur. perſon. lib. 1. inſtit. tit. 3.
b in l. partũ l. 7. de rei vendicat. lib. 3. C. tit. 32.
c in l. Arethuſa. l. 25. de ſtatu homi. li. 1 P.
d in l. 3. et 6. Flor. l. 4. Mart. l. 5. de ſtat. homin. lib. 1. P. tit. 1.
e in dicta l. 4. de ſtatu hominũ
f li. 2. Polit.
g Pau. in l. libertas l. 107. & Vlpi. in l. nõ eſt ſingulis l. 137 §. infinita. de regu. iur. li. 50. P. titu. 17
h in §. pen. quib. ex cauſ. manum. nõ licet li. 1. inſtit. iur. ciu. ti. 6

hac, ſeruis eſſe dixit [a], & non tantum ſeruis huius adeptio grata, ſed bonis omnibus huius conſeruatio curæ eſt, malis pariter & ignauis & ſtrenuis, optabilis, vt ſcribitur in vltimo fragmento Criſpi Saluſtij, Epiſtola ad Cæſarem de republica ordinanda. Et Iſocrates in Archidamo [b], ita ſcribit, πρώτερον μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ τῶν ἄλλων ἄρχειν ἠγωνιζόμεθα, νυνὶ δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ ποιεῖν αὐτοὶ τὸ προςταττόμενον, ὅ σημεῖον ἐλευθερίας ἐστὶν ὑπὲρ ἧς οὐδὲν ὅτι τῶν δεινῶν οὐχ ὑπομενητέον, οὐ μόνον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μηδὲ ἀνάνδρως διακειμένοις, ἀλλὰ καὶ κατὰ μικρὸν ἀρετῆς ἀντιποιουμένοις, id eſt, Prius vt aliis imperaremus certabamus, nunc autem, ne faciamus ipſi quod nobis iniungitur, quod ſignum eſt libertatis, pro qua non ſolum nihil nobis aſperi non ſuſtinendum, ſed aliis quoque effœminata non imbutis mente, ſed virtutem vel ex modica parte ſibi vendicantibus. Ita Cicero de lege agraria agens contra Publium Seruilium Rullium [c], libertatem ab omnibus non tantum hominibus, ſed etiam à beſtiis expeti, & rebus omnibus anteponi ſcribit. Docentque id animalia, vt aues caueis incluſæ, quæ vel moriuntur, vel cantus ſuauitatem pre libertatis amiſſæ mœrore amittunt. Et idcirco merito

a *l. Paulus l. 39. de fidei cõmiſſar. libertatib. lib. 40. P. titul. 5.*

b *oratione* 14.

c *oratione* 16.

Dionyſius Halicarnaſſeus [a], vocat libertatem, maximum inter homines beneficium: & Paulus antè non natura, ſed fortuna ſeruos à liberis differre ſcribit. Et Lorarius in captiuis apud Plautum [b].

Omnes, inquit, profectò liberi lubentius Sumus, quam ſeruimus.

Et Titus Stroſa, libertatem cunctis bonis anteferendam prædicat. Student itaque omnes homines libertati, vt Cæſar ſcribit. [c] atque vt Cicero notat, [d] libertatis ſpe propoſita, conditionem ſuam, alioquin miſeram, ſuſtinent & ferunt. Libertatis autem ſeruis ſignum antiquitus erat, Pileus, vt eſt author, Apianus Alexandrinus, [e] addit autem Liuius [f]: cum illo aliud Symbolùm. Nempe cum Pileo & Lanam albam. Sic ſeruum ad pileum vocari dictum, ideſt ad libertatem, vt apud Suetonium legitur [g], erat autem Pileus, tegumentum capitis, quod ſerui libertate adepta, capite raſo accipiebant. Idcirco vendebantur aliqui ſerui Pileati, quorum nomine venditor nihil præſtabat, quod huiuſmodi conditionis mancipia inſignia eſſe deberent; vt author Gellius [h]: ex Cœlio Sabino Iuriſconſulto. Non alia, vt exiſtimo, ratione, quā quod hi libertatem mererentur. Cæterum, cùm

a *lib. 4. antiquitatum Romanar.*
b *act. 1. ſcena. 2.*
c *lib. 4. cōmentarior. bellor. ciuilium.*
d *pro Caio Rabirio, oratione 18.*
e *li. 2. bellorum ciuiliū*
f *lib. 4. decadis. 3.*
g *in Tyberio Cæſare.*
h *lib. 7. Noctium Attic. 4.*

cùm homo; conſtet anima & corpore, tas duas eſſe ſeruitutis ſpecies, & corporis & animæ conſtat, totidem & libertatis, vera autem illa eſt libertas, quæ prauis animi affectibus, nullomodo ſeruit nec regitur, ſed illis, vt Dominus imperat, & cum quis vitiorum contagionibus & mollibus delinimentis, non patitur ſe irretiri: quando veluti animoſa quędam fera, laqueos omnes & paſſionum & affectionum diſrumpit & diſſipat. Et cùm anima maior nobiliórque ſit corpore, vt potè quæ data eſt ad corpus regendum, ſitque immortalis & diuinior, libertas etiam illius, prętantior cenſetur, & ſeruitus grauior: vt teſtis etiam Galenus a. Etenim, inquit, turpè eſt libertatem eam quæ humanis legibus accepta refertur, maximi facere: eam autem quæ & verè & natura ipſa eſt libertas, non omni ſtudio petere: ſed inhoneſtis ac impuris: & tyrannicis dominis ſeruire: lucris videlicet, & minutiſſimis quibuſq; pecuniariis rationibus cupiditatibus, cũ principat⁹, tũ glorię, tũ honoris. Hoc etiã b Cicero b; probat in paradoxo, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος, καὶ πάντες οἱ μωροὶ δοῦλοι, i, quod omnes ſapientes ſint liberi, & ſtulti Serui. Cuius ſententiæ fertur author Zeno,

a *lib. 1. de cognoſcendis curandiſq; animi morbis.*

b *in paradoxis.*

vt ſcribit Diogenes Laertius. [a] Extat quoque hac de re eruditiſſimus Phi[lo]eſi- Iudęi libellus, quod liber ſit quiſquis virtuti ſtudet. Atque Plutarchus, [b] vult ratione, libertatem temperandam eſſe omnem citra quam nemo liber dici poteſt, nec ij, qui cum alterius dominio liberi ſunt, tamen voluntariè, aut pecuniæ aut fortunæ ſeruiunt, vt ſcribit Ariſtoteles. [c] Et idem author [d]. Duas ſpecies libertatis ponit, totidemque ſeruorum: vnam naturalem, cum naturaliter inferiores parent ſuperioribus, vt in domo ſubditi, dominis. Aliam barbarorum, & mancipiorum: videtur etiam, quædam ſeruitia eſſe naturaliter, dixiſſe: vt coquinariam artem, & reliqua quæ enumerat. Quæ tamen potius obſequia quam ſeruitutes dici merentur. Quemadmodum Plato [e], obedientiam à filio libero pædagogo etiam ſeruo prçſtitam, virtutis & diſciplinę cauſa, ſeruitutem dixit, verũ impropriè, at perquam propriè in mẽte dicitur ſeruitus & libertas. Vt apud Senecã. [f] Quid ſit libertas, inquit, quæris? nulli rei neceſsitati, nullis caſibus ſuccũbere, fortunam in ęquũ reducere. Cęterũ D. Bernardus [g], tres ſpecies poſuit, videlicet libertatem à peccato, à miſeria, à neceſſitate.

a *lib. 7. de vit. philoſo. in Zeno.*

b *lib. de diſcretione adulatoris & amici.*

c *lib. 2. Rhetoricor. ad Theodect. c. 21.*

d *lib. 1. polytic. c. 4.*

e *in Lyſide*

f *epiſto. 47.*

g *de libero arbit.*

Et hanc vltimam à natura proficiſci putas, cum neceſſitate, primam etiam dicit naturæ, ſecundam gratiæ, tertiam gloriæ: & primam habere multum honoris, ſecundam plurimum virtutis, tertiam, mul
11 tum iucunditatis. Diuus etiam Auguſtinus[a], veram ait libertatem Chriſtianam, cùm quis ſe à peccato, & rerum mutabilium imperio ſeparat, vt ſoli Deo ſubiiciatur. De qua loquitur & Diuus Paulus ſæpè[b], Diuus Iacobus[c], Diúúſque Petrus[d]. Ita eo modo libertas eſt, ſeruire Deo, il-
12 láque præmium hominis & tandem merces: cùm ſeruire Deo ſit regnare. Quamobrem ſeruitus hæc, nihil aliud eſt quam honos, & cultus diuinus Deo exhibitus, ſeruitus inquam, multis ac præclaris Prophetarum & patrum oraculis iniuncta, vt in Deuteronomio[e], illi ſoli ſeruies, in lib. Ioſue[f], in primo Regum[g], in ſecundo Paralipomenon[h], in hiſtoria Iudith[i], in pſalmis[k] in Daniele[l]. Apud DD. Matthæum[m] Lucam[n], & Paulum[o], de qua non vltrà ſermonen prorogabo, cùm potius ad Theologos pertineat eius tractatio, tantum de ſeruitute corporis, eiúſque dura & difficili conditione, quę perſonarum dicitur,
13 pauca placet annotare. Huius itaque miſeram conditionem facilè colliges, ſi me-

a *lib. de vera religione.*

b *ad Rom.* 8 *c. & prima ad Corinth. c.* 10. *ad Galat.* 2. *&* 4 *c.*

c *epiſt. c.* 1. *&* 2.

d 1. *c.* 2.

e *c.* 6.

f 24. *c.*

g 7. *&* 12. *c c.*

h *c.* 30.

i *c.* 16.

k *pſalm.* 2. 99. 118.

l *c.* 7.

m *c.* 4.

n 4. *c.*

o *ad Coloſ.* 3. *cap.*

mineris, illam à pacto in patrem commiſ-
ſo, primum natam tradi in geneſis mundi lib.[a] vbi Noachus, maledictione illa in Chami progeniem vſus: Et erit ſeruus fratrũ ſuorum, dum quàm grauis, conſtat ex eo quòd pro eluẽda in patrem offẽnſa inuenta fuerit, cuius quidem per eam ætatẽ qua lege populus eſt vſus, pœna mortis 14
vltio fuit. Scriptum quippe, qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur[c]. vnde non mirum videri debet, quãdo in his ſeruitus cum morte cenſuræ eiuſdem ſit, & pro vltione eiuſdem criminis, ſi apud Iuriſcõſultos, ſeruitus morti comparetur. vt apud Vlpianum[d], & Iuſtinian.[e] cùm certè, ſeruire aliorum volũtatibus & plerunque Tyrãnicis & turpibus dominorũ, ſit ingenuo animo deteſtabile: vt nõ dubitauerit proferre Cicero[f], potius moriẽdum eſſe, quam ſeruitutem obire, nihílque illa eſſe fœdius. & iterum[g] poſtremũ malorum omnium exiſtimat, non modo ferro, ſed morte repellẽdum. Et rurſum[h], parum illi viſum eſt dixiſſe, ſeruorum miſeram eſſe conditionem, niſi adderet, mortem potius quam illam eligendam. Quocirca laudati admodum & admira- 15

a *c.9.* b *cano. ſexta dic. §. in princip. 35. diſtinction. in 1. parte decreti.* c *Exod. ca. 21. & c. nõ ſatis. §. cæterum 86. diſtincti. in 1. parte decreti.* d *in l. cum hic ſtatus. l. 33. §. ſi donator. de donatio. inter virum & vxor. lib. 24. P. tit. 1. & in l. ſeruitutẽ morti. l. 209. de regul. iur. le. 50. P. ti. 17* e *in §. ſi. vero, decretũ. de nupt. in authentic. coll. 4. tit. 1. cũ ſimili. ibi notat.*

f *ſub finem Philippicæ. 3.* g *in Philippica 2.*
h *idem in primo officiorum.*

tione

tione digni bis Spartiatarum legati, Spartius Aueriſti, & Bulis Nicolai filius, à Xerxe: Qui ne libertatis ius offenderent, néue in Xerxis ſeruitutem deuenirent, elegerũt potius mori; propter quam poſtea egregiam mentem, in propria remiſſi, & ob magnanimitatem eorum, Spartiatis cædes legatorum Xerxis, indulta. vt teſtatur Herodotus Halicarnaſſæus[a]. Et
16 alius, apud Chios, nomine Primmachus, cum Dux ſeruorum fugitiuorum fuiſſet, ipſæque ſeruus, caput ſuum iuſſum detruncari à ſe, vni ſeruorum potius conceſſit liberè, quàm traheretur in domini obſequium vt ſcribit Athenæus[b].
17 Ægyptius etiam ille, ſeruus Amalecitæ, nihil vltrà pro præmio rogauit Dauidem perſequentem eos qui ſuccenderant ciuitatem Siceleg, quàm ne occideret, nec traderet eum in manus domini ſui[c]. Iugum námque hoc perpetuum in vita eſt, à quo cito mors vnica expe-
18 dit. Et nunc Chriſtiani, qui ſeruiunt apud Barbaros Agarenos vel Iſmaelitas, miſeriam illam experti, malunt, fugam capeſcentes per loca incognita montana, potius à lupis aliíſque feris deuorari, quam ad antiquos dominos retrahi, vt ſcribit Bartholomæus

a *l.b.8. in Polihymnia.*

b *lib. 2. dipnoſophiſtõn cap. 7.*

c *1. reg. c. 20.*

Georgeuitz peregrinus, idipſum expertus[a]. Forſitan apud Chriſtianos, vbi ſeruiunt aliqui, mitius agitur, ſicubi ſint ſerui. Nam in Gallia nulli ſunt, quod ſciam 19
tales, ſed omnes liberi, ſicut olim in Taprobane inſula, authore Plinio[b]. vt etiam apud Locros, & antea apud Phocenſes, quibus ſeruos habere vetitum erat lege, vt legitur apud Athenæũ[c]. Deterior autẽ 20
ſeruitus, quo quis ſeruus magis iniquum nactus eſt dominũ. Nam vt ait Plautus[d].

Nunc ſeruitus ſi euenit, ei vos morigerari bonum eſt,
Eámque herili imperio, ingeniis veſtris leuem reddere,
Indigna digna habenda ſunt, herus quæ facit.

Quo fit, vt ſerui nec planè integri exiſtimari poſſint homines, cum ex dominis pendeant & habeant veluti animam in corpore alieno, vt innuit Homerus dum ait, Dimidium rapit virtutis Iupiter alicui mortali, cui ſeruilem deſtinat eſſe. Et rurſum, Seruis dimidium mentis, Iouem ademiſſe, cui ſubſcripſit poſtea Plato[e] & Athenæus[f] conſentit & Poſſidonius[g]. Indéque etiam, vel vilis & abiecti ingenij videtur mercenarium ſeruitium dicere. Multi inquit, ob animi imbecillitatem,

a lib. de afflictione captiuorum.
b lib. 6. c. 22.
c lib. 6. c. 7
d in captiuis, act. 2. ſcena verſ.
e 6. dialogo de legibus.
f lib. 6 c. 7
g lib. 11. Hiſtoriarũ.

tatem,cum ſui ipſorum Domini eſſe non poſſint, ſe in prudentiorum dominorum ſeruitium exhibent, vt ab illis ſtudium conſequantur, ad parādas res neceſſarias.
21 Quemadmodum Mariandini,ſeſe Heracleotis ſubiecerunt, promittētes ſe ſemper pro mercede ſeruituros. Quamobrē huiuſmodi voluntarij & dedititij ſerui ob miniſteria, appellati erant, non ſerui, cum eſſent liberi, ſed apud Athenienſes Thetæ, apud Theſſalos Peneſtæ, Romæ Clientes,& qui eis imperabant & clientelam eorum ſuſceperant, patroni, ex lege Romuli, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſſæus[a], Peneſtas Athenæus[b] ex lib.2. Rerum Theſſalicarum Philocratis. Et ex libro ſecundo Euboicarum Archemachi, dixit fuiſſe ex Bœotis, qui Arnæam coluerunt, qui non receſſerunt in Boeotiam propter amorem regionis, ſeipſóſque Theſſalis in ſeruitutem dediſſe ea ſtipulatione, quod neque extra regionem ſe reciperent, neque occiderentur, ipſique regionem illis colentes, tributa perſoluerent. Iſtiuſmodi vel ferè ſimilis ge-
22 neris fuit colonorum genus, quod adſcriptitiorum nomine notatur, glebę diutum inſeruiens,& ſolum vertens: qui nō Serui omnino, ſed penè ſeruis comparati.

a *lib.2. antiquitatum Romanar.*
b *in pradicto lib.*

vt ſcribit Iuſtinianus[a]. Omnes tamen miſeri, quod libertatem prout vellent, agendi, ſibi adimant, quamquam nomine vt videtur mitiori, appellentur: ex malo enim nihil bonum eſt, ſed minus malum dici propriè poteſt. Omnes itaque ſerui & ſeruæ, miſeria ſeruitutis, à dulcedine libertatis exules, planè miſeri: ſiue Mariandinos, ſiue Peneſtas, nomines ſiue Chryſonetos vt Cretenſes, vel ex ſorte Clarotas: ſiue ex genere ſeruitij publici & communis, quem dicunt Mneam, vel priuati, quem nominant Phamiotam, Auolas miniſtros: ſiue Helotes: ſiue Amerias famulos in agris: ſiue nobiles dictos Mnotas, ſiue Azos, ſiue Apophraſen ac Balizam ſeruam: ſiue Syndronem, ſiue Amphipolum, ancillam circa dominam: vel Propolum, ante dominam verſantem: ſiue ancillas, vel Calcidas Lacedęmonias: ſiue familiares, ſiue Aphetas, ſiue Adeſpotas, ſiue Erycteras, ſiue Deſpoſianactas, in claſſes à Lacedæmoniis electos: ſiue Neodamodes: ſiue pediſequos: vel alio quouis nomine libuerit appellare. Ideo, non iniuria Euripides, abſolutè malum dixit ſeruitutem in Hecaba[b]. Chor. αἶ αἶ τὸ δοῦλον ὡς κακὸν πεφυκέναι, id eſt, Hæ hæ, quantum malum ſortita eſt ſeruitus. Et in Ione

a l. ne diutius, l. 20. de agricolis & cenſitis libr. xi. C. titul. 47.

b actu. 2. ver. 114.

morti

morti æquiparat infamia[a]. ἐπίσημον ὁ φόνος, καὶ τὸ δοῦλον ἀσθενές. Infamis eſt inquit cædes, & durum quid ſeruitium. Et in Oreſte[b] verbo vno, ſeruitutis iugum deſcribit, dicens, οὐδὲν inquit τὸ δοῦλον, πρὸς τὸ μὴ δοῦλον γένος, Nihil eſt ſeruile genus, ratione non ſeruientis. Et ita pro nihilo ſerui computantur vt etiam annotauit Vlpianus Iuriſconſul[c]. Neque illos obligari pati
24 ius ciuile, tanquam pro nullo habitos ſcribit, quamquam naturaliter obligari poſſe, & ex crimine puniri placuerit eidem Vlpian[d]. Eadémque ratione illis teſtimonium in teſtamento ademit[e]. item ar-
25 bitrium[f]. Pleráque & alia illis inhibita, quæ prætermitto, ſatis enim conſtat iure ciuili huiuſmodi perſonas, nec in numerum hominum ferè, viſum fuiſſe dignas referri, veluti in execrationem ſeruitutis, quam & pro pœna mortis ſubrogarũt, dum in ſeruitutem metalli rei mortis adiudicabantur vt apud Cæſarem Gordianum[g], apud Iuſtinianum[h] & Marcellum[i]. Itaq; liberis nihil ſeruitute viſum moleſtius, apud antiquos vt ſcribit Maximus

a *actu 3. ver. 257.*
b *actu. 4. ver. 98.*
c *in l. quod attinet. l. 33. de regul. iur. lib. 50. P. tit. 17.*
d *in l. Seruil. 13. & l. ſeruus. l. 19. de action. lib. 44. P. tit. 7. & in l. in perſonam. l. 33. de reg. iur. lib. 50. P. tit. 17.*
e *in l. qui teſtam. heres, l. 20. §. ſeruus de teſtamentis lib. 28. P. tit. 1.*
f *in l. illa verba, l. 68 de verbor. ſignif. lib. 50. P. tit. 16.*
g *in l. 4. de bonis proſcriptorum, lib. 9. C. tit. 49.*
h *in §. pœna ſeruus effectus, & ibi optima gloſſa, quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur. lib. 1. inſtitution. iuris ciuil. tit. 12.*
i *in l. qui pœnæ. l. 8. de manumiſſionib. lib. 40. P. tit. 1.*

Tyrius[a]. Sed & ipſis ſeruis idem perſuaſum. Siquidem vt ait Ariſtophanes[b]. Μετέχειν ἀνάγκη τὸν θεράποντα τῶν κακῶν, τοῦ σώματος γὰρ οὐκ ἐᾷ τὸν κύριον κρατεῖν ὁ δαίμων, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον, id eſt,

Neceſſitas incumbit ſeruo participare
mala:
Non enim permittit fortuna, illum Dominum eſſe ſui corporis ſed emptorem.

Hinc clades illæ antiquæ pernicioſæ à ſer- 26
uis fabricatæ, dum iugum à ceruice excutere aggreſſi ſunt. Illæ potiſſimum inſignes quæ Herodonio Sabino duce, illatæ ſunt: de quibus Liuius meminit[c], dúmq; capta fuerunt caſtra Manilij Lentuli Piſonis, ſeruorum tumultu & acie. vt narrat Florus[d], Plutarchus[e], Oroſius[f], Eutropius[g] Solinus[h], Euſebius[i], Diuus Auguſtinus[k].

Híncque alia ſeruorum rebellio, duce A- 27
themone paſtore ſeruo, in dominos, qua exercitus Seruilli & Luculli trucidatus, vt ſuperiores authores narrant. Extat etiam memoria, alterius rebellionis ſeruorum,

duce Sparthaco in liberos, qua Campania 28
tota, & ferè omnis Italia direpta eſt, vt docet Florus[l]. Oroſius[m], Eutropius[n], Apianus[o] & Claudianus[p]. Tantum enim audere iuſſit, libertatis aſſequendæ ſpes. Nam vt ait Seneca[q], fortem facit vicina libertas,

a ſermone. 33.
b in Pluto verſu 5.
c in 4.
d lib. 56.
e in Craſſo.
f li. 5. c. 8.
g lib. 4. c. 3.
h c. 2.
i lib. de tempori.
k lib. 3. de ciuitate c. 26.
l lib. 95. abbreuiatione.
m li. 5. c. 25
n lib. 6. c. 2
o lib 1. bellorum ciui.
p in bello Getico. ver. 155. ibi. vilis cũ Sparthacus olim &c.
q in Hippolyto tragœdia. 4. ſcena, 2. verſ. 55.

libertas, ſenem. Quod domini præui-
29 dentes, in poſterum, duriores & ſæuio-
res in ſeruos extiterunt. Atque in Ec-
cleſiaſtico [a] ſcriptum eſt. Cibaria & vir- a c 33.
ga & onus, aſino : Panis & diſciplina
& opus, ſeruo. Operatur in diſciplina,
& quærit requieſcere : Laxa manus illi,
& quærit libertatem, & iugum & lorum
incuruant collum durum : Et ſeruum
inclinant operationes aſſiduæ. Seruo ma-
leuolo tortura, compedes. Mitte illum
in operationem ne vacet, & cætera. Hinc,
viliſſimus etiam ortus contemptus ſer-
uorum interdum, & ſæpè crudelis. Qua-
30 lis Pollionis, qui ſeruis ſuis iugulatis,
& in piſcinam demerſis, eos in cibum
piſcibus dabat vt author P. Crinitus [b]. b *lib.6.de*
31 Exoſum magis tamen genus illud ſer- *honeſta di-*
uorum eorum, qui cum liberi eſſent, *ſciplina.c.*
ad pretium participandum, ſe volun- 10.
tariè venundari paſſi ſunt: Quòd tan-
tum beneficium libertatis contemnen-
tes, voluntariè miſeri, ad tam infœlicem
vitam tranſierint. idcirco ingenuitatis
obtinendæ facultas, etiam conſentien-
te eorum domino, denegata & meritò
eſt vt placuit Hermogeniano iuriſcon-
ſul. & Modeſtino, & legitur clarius apud
Gordianum Cæſarem. Cæterum non

omnino ſeruorum ideo cura, in iure neglecta eſt. Nam & ſorti illorum, aliqua illius parte proſpectum iniectúmque frænum dominorum ſæuitiæ, & ne vltra modum in ſeruos animaduerterent, vetitum. Cùm & dominorum 32
viſum ſit maximè intereſſe, ſi auxilium contra ſæuitiam illorum, vel famem indictam, vel intolerabilem iniuriam, ſeruis denegetur, ſi iuſtè illud deprecantur.
Diuúſque Adrianus fertur Vmbraciam 33
quandam matronam, in quinquennium relegaſſe, quòd ex leuiſſimis cauſis, ancillas atrociſſimè tractaſſet vt Vlpianus docet[a], & Iuſtinianus[b]. Plato etiam[c], nullam contumeliam ſeruis inferendam eſſe, admonet, caſtigandóſque ſine contumelia.
Et Athenienſes, ſeruorum ſorti quodam- 34
modo lenimen attulerunt, legéque ſtatuerunt vt ſeruorum quoque iniuriæ audirentur, pariter & accuſationes. Et idcirco Hyperides Rhetor[d], iniuriarum, verberúmque actionem, inquit, leges non ſolum liberis, verumetiam & ſeruis cōceſſerunt: ſiquis eorum corpora iniuria afficiat. Quibus ſimilia ſcripſit Lycurgus[e], & Demoſthenes[f], vt notat Athenæus[g], qui etiam narrat Chios, à Mithridate Cappadoce factos captiuos, ſuis ſeruis

a in l.2. de iis qui ſunt ſui vel alieni iur. lib. 1. P. tit. 6.
b in § fin. eodem tit. de iis qui ſunt ſui vel alieni iur. lib. 1. inſtit. iur. ciuil. tit 8.
c lib. 6. de legib.
d in oratio. cōtra Manthitheum,
e oratio. cōtra Lycophrontem.
f contra Lydiam.
g lib. 6. dipnoſophiſton. 7.

uis cunctos ſuppoſitos, datos fuiſſe, numenque illis ſuccenſuiſſe, quod ſeruorum ſuorum honorem peſſundaſſent, au-
35 thore Theopompo. Proditæ etiam ſunt actiones iure ciuili Romano. in iniuria afficientes ſeruos apud Vlpianum[a]. Atque Philo Iudæus[b]. Non decet, inquit, dominos abuti ſua poteſtate contra famulos: ſed cauere ab inſolentia, contemptu & ſæuitia. Legémque vult diuinam eſſe in eos districtam, qui ſeruos immeritò affligunt, & occidunt. Vltrix enim eis reſiſtit iuſtitia, propugnatrix iniuriam facientiū, repoſcens rationem necis, quam illi ſeruis intulerunt. Nec ſatis eſt dicere, inflictas plagas caſtigandi, non occidendi animo, non enim ſtatim illud demittitur impunè: ſed ita agentes, ad iudices ducti diligenter examinabuntur, num vera dicant, an ne volentes vel nolentes occciderint. Si dolus malus, & nefarium propoſitum in his compertum fuerit, morientur, nec proderit illis, quòd ſint domini. Si ſeruus meruit, ducatur ad iudices, & crimen eius iudicetur, vt legibus pœnas luat, non ſuo domino. hactenus Philo, dé ſeruis.

a *in l.1. §. labeo de iniuriis lib. 47. P. ti. 10 cum ſimi.*
b *lib. de ſpecialibus legibus.*

Cap. VII.

De ſorte & ſtatu filiorum in poteſtate parentum exiſtentium & de parentum in filios iure & affectione.

1 Nec ſolum contigit ſeruis aliis ſorte ſua ſubiici, ſed & cum his, in poteſtate parentum dicuntur filij, ex iuſtis nuptiis procreati. Hæc autem poteſtas, magna erat iure Romanorum, & tanta, vt filium pater pro iure ſuo vendere occideréue poſſet[a]. Item Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. Antiquitat. Romana. omne ius
2 & vitæ, & necis legiſlatores antiquos parentibus conceſſiſſe in liberos ſcribit, ſiue ij fuiſſent in magiſtratu, ſiue ſine magiſtratu. Quod & aliis quibuſdam populis
3 commune eſſe annotaui. Sic apud Ægyptios, nulla pœna patribus filios occidentibus conſtituta erat alia, quàm quod tribus diebus, totidémque noctibus, circa cadauer interempti aſſiſterent: nec iuſtum putabant ob interfectum filium vita priuari eum, qui eius vitæ author fuiſſet, ſed dolore & pœnitentia facti affligendum. vt ſcribit Diodorus Siculus[c], eámque ſufficientem pœnam putabant. Nam vt ait Euripides, in ſupplicibus[d]. τί γὰρ ἂν μεῖζον, τί δ' ἔτι θνατοῖς πάθος ἐξεύροις, ἢ τεκ-

a lib. de ſpecialibus legibus.
b videndus §. 1. & 2. de patria poteſtat. lib. 1 inſtitution. iur. ciuil. tit. 9. potiſſimum gloſ in §. ius autem poteſtati, eiuſdem tit. in verbo. ius aut. vbi enumerantur quæ paterna eſſent iura. Conſtanti. in l. ſi quis propter nimiã paupertatẽ l. 2. de patrib. qui filios diſtrax lib. 4. c. t. 43
c lib. 2. Bibliothe.
d actu. 5. verſ. 128.

ἢ τέκνα θανόντ' ἐπιδέσθαι: id eſt, Quod crucia-
bilius malum aliud, inueneris, quàm fi-
lium mortuum conſpicere. Sic legimus
Gardianos vt ſupplicio acerrimo afficerent Miltontem Thracem, amicum Athenienſium, proditum Caudemo cum filio, primum filium antè patris oculos in naui iugulaſſe, & è naui in pelagus pro-
ieciſſe, vt ſcribit Demoſthenes[a]. Fertur *a contra*
etiam, Strateſicleam Spartiatam mulie- *Ariſtocra-*
rem, cum filio captam, tortores rogaſſe, *tem.*
vt prior filio necaretur, ſed vt crudelius vexaretur non obtinuiſſe, Plutarcho teſte. Et apud Vergilium Priamus increpat Neoptolemum, nõ de cæde filij, ſed quod ante patris occidiſſet oculos, vt animad-
5 uertit Sextus Victor[b]. Deinde etiam, ea- *b lib. I va-*
dem facultas priſcis Iſraelitis conceſſa vi- *riar. lectiõ.*
detur atque aliis adiacentibus nationibus: *c. 8.*
& Abraham ſacrificaſſet proculdubio filium ſuum Iſaacum, niſi diuinitus prohibitus fuiſſet[c]. In quo, quamquam proba-
tus in fide à Deo fuerit, & quamuis my- *c Geneſ. ca.*
ſterium ſit ibi immolati veri agni filij *22.*
Dei, nihilominus tamen, nec auſum tam liberè fuiſſe filium deuouere morti diceres, niſi alioquin, aliquo modo tunc permiſſa in filios omnimoda parentibus po-
6 teſtate. vt, pari forſan ſignificatione, audi-

mus Iephte, à bello redeuntem, filiam ſibi 6
primùm oblatam, poſtquam cum aliis
virginibus defleuiſſet virginitatem, in
victimam obtuliſſe[a]. Sic legimus Regem
Moabitarum victum à Regibus Edomi, 7
Iſraelis, & Iudę, filium ſuum qui proximè
in regno ſucceſſurus eſſet, ſuper muros
ciuitatis immolaſſe[b]. Item compertum 8
eſt, alios, filios ſuos & filias dæmonijs ma
ctaſſe: idque inter homines, impunè, ſicut
conqueritur Dauid[c]. Idem mos etiam a-
pud Gallos olim, eadémque crudelis in
vitam filiorum poteſtas, vt notauit Iul.
Cæſar[d]: Viri, inquit, de Gallorum agens
moribus, in vxores ſicut in liberos, vitæ
necíſque poteſtatem habent. Quibus ver
bis improba & à verò aliena docetur eo-
rum opinio, qui illud ius necis & poteſta-
tis, proprium ducunt Romanorum, for- 9
ſan à Iuſtiniano perſuaſi. Atque ideo cor-
rigenda gloſſa in §. Ius autem Romano-
rum. De patria poteſtat.[e], dum franci-
genas, ſi intelligas de Gallis, non habe-
re filios in poteſtate, dixit. Siquidem
pugnat hoc cum teſtimonio Cæſaris, niſi
ad noſtrum ſeculum transferas, in quo,
ſicuti apud Romanos, ius illud mitius
eſt, ſublata vitæ poteſtate[f], quæ potius
Tyrannis quàm legitima poteſtas viſa
eſt.

a Iudicũ 11.
b Regum. 4. c. 3.
c pſal. 195. ſcriptum etiam Sapiẽtiæ, c. 14. & Hieremi. 19. Ezechiel. c. 16.
d lib. 6. cõmentarior. de bello Gallico.
e lib. 1. inſtitution. iur. ciuil. tit. 9. in verbo Romanorum.
f Impera. Cõſtã. l. fin. de patria poteſtate. lib. 8. C. tit. 7. & l. 1. De patrib. qui filios diſtraxer. lib. 4. C. tit. 43. Diocl. & Maxi. CC. l. qui filios. l. 6. quæ res pig. obligar. poſs. lib. 8. c. tit. 37.

eſt. Sicuti Ariſtoteles [a] Imperium Perſarum paternum, quo vtebantur in filios ac in ſeruos, Tyrannidem nominauit. Cui modus adhibitus tandem eſt, quem tamen plerique prętergreſſi ſunt. Sed &, vt adimeretur ſæuiendi in filios omnis poſtea occaſio, cautum fuit, vt pro filio iniquo, rebelli & contumace caſtigando, adiretur iudex: in Deuteronomio[b].

10 Atque iure ciuili Romanorum aliquando cautum, ne pater filium inauditum, ſiue impium, occidere poſſet, ex reſponſo Vlpian.[c]. Et lata per legem in parricidas pœna grauior cæteris, qua parricida virgis ſagmineis verberatus, culeo inſutus cum gallo gallinaceo, vipera & ſimia, in mare profundum deiiciebatur: vel ſi mare abeſſet longius, beſtiis ſubiiciebatur: vt ſcribit Modeſtinus[d]. & Imperator Conſtantinus[e]. Cicero[f]. Cælius Rhodiginus[g], meminit & Suetonius[h]. Hancque pœnam expertus dicitur, paulo poſt bellum Cimbricum, & Caij Marij quintum conſulatum, Malleolus, Teſte Liuio[i]. Pœna autem conſti-

11 tuta, non ſolum in eos qui ſæuirent in iam natos, ſed & alia, animaduerſum in immiſericordes in nondum liberos editos. Sicque mulier quę partum ſcilicet

a li. Ethic. c.10.
b 21. c.
c *in l. inauditum l.2. ad leg. Cor. de Sicariis lib.48. P. tit.8.*
d *in l. pœna parricidij. l. 9. ad legem Pompeiam de parrici. li.48. P. t.9.*
e *in l.1. de his qui parentes vel liberos occid. lib.9. C. tit.17.*
f *pro Roſcio Amerino.*
g *lib.6. lection. antiquar. 43.*
h *in Octauio Auguſto. c.33.*
i *lib.48.*

animatum abegerat, rei capitalis pœna damnabatur, vt ſcribit Triphonius iuriſconſultus ex Ciceronis authoritate, pro Aulo Cluentio[a], ſi autem abortum paraſſet vimque viſceribus ſuis intuliſſet, in exilium mittebatur, vt reſpondit Vlpianus[b], & Martianus[c]. Plato etiam[d], legem poſuit hanc, Si pater inquit, aut mater (accidit quamuis rarò) per iram verberibus, vel alio modo filium vel filiam interficiat, perinde ac cæteri homicidæ purgetur, & triennium exulet, ac poſt ipſam reſtitutionem, maritus ab vxore, vxórque à marito, ſeparentur: nec ſimul amplius liberis procreandis operam dent neuterque horum ſimul cum illo habitet cuius filium vel fratrem occidit, nec vnà cum eo ſacris communicet. Et ita ætas prudentior, in parente, carnificis deteſtata eſt officium. Atque certè ferina, & vltrà ferarum humanitatem illa erat licentia. Cùm nemo ſuam carnem odio habeat, ſi mentis ſit compos: & naturali amore parentes in filiorum iniuriis, magis quam in propriis torqueantur vt notat Paulus iuriſconſul.[e] & Iuſtinian.[f], explicat & Vergilius[g], dum Euandrum, ita loquentem inducit pro filio. ad Deos ſuos.

a *in* l. *Cicero.*39.*de pœnis.lib.* 48.*tit.*19.
b *in l. ſi mulier.l.*8. *ad leg. Corneliam. de ſicar.lib.* 48. *P.tit.*8.
c *in* l. *diuus Seuerus.l.*4 *de extraordinar. criminil.lib.*47 *P.tit.xi.*
d *lib* 34. *dialog.*9.*de legib.*.
e *in l. iſti quidem,*l. 8. *quod metus cauſa.* li.4.*P.t.*2.
f *in §. fin. de noxalib. action. lib.* 4.*inſtitution.iur. ciuil.tit* 8.
g *lib.*8.*Aeneid.verſ.* 577.

Et

Et patrias audite preces ſi numina veſtræ
Incolumẽ Pallanta mihi, ſi fata reſeruãt,
Si viſurus eum viuo, & vẽturus in vnum,
Vitã oro: patiar quemuis durare laborẽ:
Sin aliter infandũ caſum fortuna minaris
Nunc, ô nunc liceat, crudelem abrumpe-
re vitam,
Dum curę ambiguæ, dum ſpes incerta fu-
turi:
Dum te chare puer, mea ſola & ſera vo-
luptas
Complexu teneo, grauior ne nuncius
aures,
Vulneret.

Maximus Tyrius etiam [a] cùm diſputaret, cur Homerus Iouem Deorum hominúmque patrem dixiſſet, adiecit, hoc factum quod nomen patris, omnium antiquiſsimum eſt, ex his quæ amicitiam deſignant. Et Ariſtoteles [b] parentum amorem, primum erga filium gradum amicitiæ obtinere ait, tanquam actionem & finem ſui: neque fieri poſſe filium ei in amore reſpondere, in eo eximia prærogatiua data parentibus, in nunquam compenſanda à filiis gratitudine: neque enim natus poteſt genitorẽ ſuum viciſsim gignere. Dedit & parentũ naturę hoc Deus, vt eſſet partim mortalis, & partim im-

a Serm. 36.
b li. 2. Magnorũ mortaliũ c. 12.

mortalis: mortalis propter corpus corruptibile: immortalis, quod referat Deũ creatorem omnium, vt doctè annotat Philo Iudæus,[a] & Rabinus Aben Eſra, in peruſch gnaſret debarim, id eſt, in explicatione præceptorum, in principio. Et quia Deus nihil odit eorum quę facit, pa- 17
ter imitatus patrem omnium, non poteſt, niſi præter naturam, filium odiſſe. ſic enim patres, vt Dei vicarios honorandos iuſsit Plato.[b] Non igitur impunita debet eſſe parentum prçter naturam crudelitas, cùm nullus affectus reperiri poſsit, qui vincat paternum, vt ait Iuſtinianus.[c] 18
Quod natura, propter ſui conſeruationẽ, ad ferociſsima vſque animalia extendit. Sic teſte poëta Papiano.[d]

19 Aſpera Tygris
Fœtibus abreptis Scytico deſerta ſub antro,
Accubat & tepidi lambit veſtigia ſaxi.
Et Læa, quam ſæuo fœtum preſſere cubili
Venantes Numidæ, natos erecta ſuperſtat,
Mente ſub incerta toruum ac miſerabile frendens.
Illa quidem turbare globos & frangere morſu

Telá

a de decalog.

b 4. dialo. de legibus.

c in l. cũ furioſi, l. 7. ver. quis enim de curatore furioſi. li. C. ti. 7

d in x.

Tela quærit: ſed partus amor, crudelia vincit
Pectora, & in media catulos circumſpicit ira.

20 Et mirum certè quod refert Orus Apollo.[a] Chenalopecem, quam anſerum ſpeciebus annumerat Ariſtoteles,[b] aucupibus ſe offerre capiendam, prænimio pullorum amore, vt interim his euadēdi det tempus. Aliáque ferè animalia, cùm fœtus alunt, ferociores horum cauſa eſſe, nemo eſt qui neſciat, & fortius homines etiam, pro his ira facilè excandeſcunt. Nā vt ſcribit Apollonius Rhodius:[c] λίην γὰρ δύζηλοι ἑοῖς ἐπὶ παισὶ τοκῆες, id eſt,

Valdè enim acerbi ſunt propter ſuos liberos parentes.

a de literis hieroglyphicis

b *l. 1. de hiſtor. animal. c. xi.*

c *li. 4. Argonauticôn verſ. 1050.*

Addunt aliqui, & benè, ámorem in filios & poſteros maximè augeri, quod in his ſit parentum ſucceſsionis vnica ſpes. Interroga, inquit, Maximus Tyrius,[d] patrē cur filium alat, & reſpondebit, ob ſucceſ-
21 ſionis amorem, propter quem tam accuratè illum cōſeruat. Quando & ex illa procreatione, videatur genus humanum renouari, & immortale permanere, artificioſo quodāmodo, qui tantò præſtat quā tò magis legitimus eſt. Quòd & ſcriptū reliquit Iuſtinianus.[e] Sic in omnibus

d *ſermo. 20.*

e *in* §. *1. de nuptiis in nouellis col lat. 4. tit.*

& plantis & animalibus , ineſt quædam
conſeruatio ſpeciei, naturali quodam a-
more arctè conſtricta: præſtantius tamẽ
in homine, quòd nobiliori materia &
forma conſtet;ideo & pars patris propter
nexum celebriorem,filius dictus,potiſsi-
mum quandiu cum patre habitat, apud
Ariſtotelem.[a] Et Iuſtinianus eandẽ per- 22
ſonam patris & filij dixit, [b] & alibi, fi-
lium vocem patris, veluti idem eſſent
corpus.[c] Et iuriſconſulti,tam arctam cõ-
iunctionem & amoris vim, inter has pa-
tris & filiorum conſiderantes perſonas,
erga oblatum à patre criminoſum filiũ,
mucronem & acerbitatem pœnarum mi- 23
tigarunt, & interdum ſuſtulerunt. ne pa-
ter carnifex videretur,filiũ ad ſupplicium
offerrens.Sic Ionatas ſententia patris Sau
lis condemnatus à populo, pœna immu-
nis fuit,[d] & ita faciendum reſpondit Mar
cianus iuriſc.ex D.Pij ſententia.[e] Neque
pigebit,exemplũ Rhaconis audire. Hic
enim Marodus patria cum haberet filiũ 24
quẽdam infandum delictis, nomine Car
tonem,comprehenſum: manibus in ter-
ga reuinctis,iudicibus puniendum obtu-
lit: At illi rei nouitate conſternati,vtrũm-
que ad regem Perſarum Artaxerxem ad-
duxerunt, qui cognita conſtantia patris
perſe-

a lib.5.Ethicor. ſiue de morib. c.6. & primo magnorum moralium c.44.
b in l.fina. § final. de impuber. et aliis ſubſtitution. lib. 6. C. ti.26.
c in §.ei vero, de inutilib. ſtipulat. li.3. inſtitut. iu. ci. tit.20.
d Regum 1.c.14.
e in l. milites agrum li.3. de re militari li. 49. P. ti.16.

perſeuerantis in filij peccati vindictam, filium liberauit, & Rhaconem in ſuorum iudicum coaptauit numerum, vt refert Ælianus.[a] Et non ſolum iudices & reges, amoris & vinculi huius præſtantiam conſiderant, ſed etiam & Deus & natura, in patres & genitores atrocius excandeſcũt, vt narrat de Echeto Apollonius Rhodius.[b] νέον γε μὲν οὐδ' ἀποτηλοῦ. ὑβριστὴς ἔχετος γλήναις ἐπὶ χάλκεα κέντρα πῆξε θυγατρὸς ἑῆς. στονόεντι δὲ κάρφεται οἴτῳ ὀρφναίῃ ἐνὶ χαλκὸν ἀλετρεύουσα καλιῇ, id eſt, Recens inquit, quidem
25 neque procul, ſceleratus Echetus, pupillis oculorum ferreos ſtimulos infixit filiæ, miſerabilíque torquetur cruciatu, caliginoſa æs molens in caſa. Nec indamnatum naturâ hoc ſcelus, etiam inter animalia, ſiue ſæuiat filius in genitorem, ſiue contrà: æqua enim pœna eſt.
26 Sic vipera naſcendo vterum matris rumpit, maſculus gignendo à fœmina vipera capite detruncatur, rurſum illa pariendo moritur, vt ſcribit Plinius:[c] Phalangius & Aranæus, patrem conſumunt & deuorant, ij poſtea talionem à ſuis experiuntur.[d] Scorpiones fœtus deuorant vno dempto, qui latens necem effugit, quíque in vltionem vtróſque conficit
27 parentes.[e] Atque ex his omnibus, iam

a *li.1. de varia hiſtoria*

b *li. 4. Argonantico. verſ. 1053.*

c *lib. 10. c. 62.*

d *Plin. lib. xi. c. 24.*

e *idem Plinius eod. li. xi. c. 25.*

ſatis ſupérque parentum & liberorum μοῖρα examinata relinquitur. Sunt & aliæ 27
hominum huiuſmodi ſortes ex Lacheſi. Alij quippe legitimi & naturales, de quibus ſuprà, alij legitimi tantum, alij naturales tantũ alij vulgo concepti, alɨj manzeres dictiː patritij, coloni, adſcriptitij, nobiles, plebęi, agricolę. Et pluribus ſortibus alij diſtincti. Sed hos & ſimiles perſonarũm gradus, tranſeo, vt portum, quem velut vmbram non procul aſp:cio, appellam.

CAP. VIII.

De Lacheſi, in rerum ſortibus & diſtinctionibus.

a li. 31. dialog. 6. de republ. & l. 29. in Pibædone, vel de anima.
b in Pimãdro.
c in Topicis
d in l. 1. §. quædã de rerũ diuiſi. li. 1. P. ti. 8.
e in §. 1. de rebus corpor. li. 2. inſtitut. iur. ciuil. tit. 2.

ADmonere etiam par eſt antequam 1
Lacheſim abſoluam, eam in rebus, etiam initij ratione, conſiderari. Harum enim, quædam ſunt viſibiles, aliæ intellectuales, vt ſcribit Plato.[a] Mercurius Triſmegiſtus.[c] Et Cicero,[c] alias res eſſe, alias eſſe intelligi, dixit. Iuriſconſulti, corpora- 2
les & incorporales dicũt vt Paulus,[d] & Iuſtinian.[e] Corporales ſunt, quę ſui natura, id eſt, potẽtia, tangi poſſunt: eáque quę videri poſſunt: vt fundus, homo, veſtis, & ſimilia.

milia. Probat etiam Ariſtoteles [a] corpus omne eſſe tangibile, eoquòd habeat o-
3 mni ex parte dimenſionem extenſiuam, & alibi idem repetit. [b] Incorporales ex oppoſitione ſatis conſtant, quæ nec tangi nec videri ſui natura poſſunt. Quæ diuiſio maximam in iure lucem adfert. Exemplũ do aliquod. Quia corporalia per
4 ſe, vſucapiuntur; incorporalia, non ſeparatim, ſed ratione corporis cui hærere intelliguntur. vt Caij Iuriſc. [c] reſponſum ex illo intelligendũ eſt. Item & aliud Pauli. [d] Aliud exemplum, ex materia diuidui & indiuidui, colligi magna cũ vtilitate põt. Hinc ſeruitutes incorporales, veluti indiuiduas pro parte ab vno ex ſociis cedi ſeparatim vtiliter nõ poſſe, facilè intelligimus, cum Vlpian. [e] & Celſo. [f] Iaboleno. [g] & cum Papiano. [h] pariter cognoſcimus, eaſdem ſine corporibus quibus maritatę ſunt, conſiſtere non poſſe, & cum his extingui, vt ait Iuſtinian. [i] Vlpianus. [k] Iabolenus, [l] Celſus, [m] Hinc etiam obligationes veluti incorporales liquent facilè: cũ obligatio ſit iuris vinculum [n] ex quo

a lib. 3. de anim. c. 12.
b item li. 1. phyſico. c. 5.
c in l. ſeruus. l. 44. §. incorporales de acquirẽ. rerũ domin. lib. 41. tit. 1.
d l. ſequitur l. 4. §. ſi viam. de vſucapion. eod. li. 41. P. tit. 2.
e in l. 2. de ſeruitutib. li. 8. P. ti. 1.
f in l. per fundũ l. xi. de ſeruit ruſtic. prędior li. 8. P. ti. 3.
g in l. certo generi. l. 13. §. 1. eod. ti.
h in l. vnus ex ſociis l. 34. eod tit. de ſeruituti. Ruſticor. prædior.
i in § ideo. de ſeruitutib. li. 2. inſtit. ti. c. & in §. penult. de vſufruct. eod. li. 2. inſtit. ti. 4.
k in l. 1. cõmunia prædior. li. 8. P. ti. 6.
l in l ſi locũ per quẽ via l. 14. quemadmodũ ſeruitutes amittun li. 8. P. ti 6.
m in l. 2. de vſufruct. li. 6. P. ti. 1. cum ſimilib.
n Iuſtinian. in § 1. de obligat. lib. 3. inſtit. iur. ciuil. tit. 14.

variæ ſortes pactionibus diſtibuuntur, ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue conſenſu contrahantur: ſiue ex delicto, vel quaſi, ſiue naturalem, ſiue ciuilem habeāt cauſam. Siue contractus ſint nominati, vel innominati, bonæ fidei, vel iuris ſtricti; vnde actionum variæ naſcuntur naturæ, origine diuerſa, & ita difficili vt in his maxima iuris pars verſetur. Porro de re- 6
rum corporalium diuerſa ſorte, non eſt quod admoneam in iure eſſe tractatum, quia paſsim ſe offert earum mentio, & diſtinctio: vel ratione generis, vel propriis, vel differētiæ, & accidentiū: de quibus ſi vellem de ſpecie philoſophari, tela nobis in immenſum texeretur. Tritum etiam eſt, quomodo illa examinentur, per diſtinctiones, inter ſubſtantiam, & ſubſtantiā, materiā, & materiam, hâncq; primā & ſecundā, inter accidens, & accidēs, accidens & ſubſtantiā. Quamobrem illis omiſsis, operæpretium exiſtimo, iuuentutem docere vt plerúmque & in vniuerſum, res apud iuriſconſultos diſtribui corporales, in eas quas dicunt immobiles, quas mobiles, quáſue ſemouentes. 7
Súntque itaque tres ſortes, & naturæ generales rerum corporalium. Immobiles ſunt, vt fundus, domus, & ſimilia his.
Mobi-

Mobiles, quæ per ſe non mouentur, niſi ab alio moueantur: liber, tignum, lapis, & ſimilia. Semouentes, ſunt animalia, vt boues, oues, & reliqua. Vlpianus duo tantum membra fecit, dixitque vel eſſe
7 ſoli, vel mobiles: ſub vltimo membro ſe mouentia complexus [a]. Superior tamen diſtinctio, in ordine executionis ſententiæ ſeruata, cũ eius gratia, diſtrahenda bona ſunt. Primo enim à mobilibus incipiendũ, poſtea à ſe mouentibus, quæ mouentium etiam nomine continentur. Apud Celſum [b]. Si ea non ſufficiant, peruenitur ad immobilia. Quibus etiam deficientibus, ad nomina debitorum peruenitur. hoc eſt, debitores debitoris diſcutiuntur, & debita exiguntur. ita docet Vlpianus [c]. idem & in alienatione rerum eccleſiæ ordo [d]. Fuit etiam quondam, ex his diuerſitas, inter pignus & hypothecam: quod illud rei mobilis, iſta ſoli eſſet, vt ſcribit Vlpian. [e] Quæ tamen differentia deinde confuſa, promiſcuéque verbum vtrumque exauditur. Alio etiã capite vſucapionibus prodeſt hęc diſtinctio, ratione tẽporis. Longiùs enim tempus in rebus ſoli, quam in mobilibus requiritur, apud Iuſtinian. [f] Addendum etiam eſt apud Iuriſconſultos, aliarum

a *l. quam tuberonis l. 7. de peculio lib. 15. P. tit. 1.*

b *in l. mouentium, l. 93. de verb. & verũ ſignificat. li. 50. tit. 16.*

c *in l. à di. Pio. l. 15. §. in venditiõne, cũ ſequẽtibus, §§. de re iudicat. li. 42. P. tit. 1.*

d *in authẽ. hoc ius porrectum poſt l. 14. de ſacroſanct. eccle. li. 1. C. tit. 5.*

e *in l. ſi rẽ l. 9. §. nõ tã tũ de pignorati. actiõ. li. 13. P. tit. 7.*

f *in l. vnica de vſuc. trãſformã. li. 7. C. tit. 31.*

1 EXaminanda nunc altera parcarum Clotho. Certo itaque certius eſt, rebus ortis, natis & conſtitutis, conſeruationem, & incrementum quoddam accedere, in quibus variatio, vt plerumque quædam accidit. Idcirco antiqui ſortem
2 illam, vel partem quę poſt initium contingit non impropriè Clothon dixerunt, Quia & κλωθῶ, filium circumuoluo & glomero ſignificat. Et quia mirum in modum circumuoluuntur hominum & rerum exiſtentium progreſſus & actiones: vel à Deo vel à natura, vel hominum
3 voluntate, vel ſathanæ dolis, vel caſu, vel fortuitò quamquã de vltimis certa non detur lex: quia fortuitò & caſu contingentia, aliter accidere poſſe pûtantur & diuerſo modo, vt placuit Ariſtoteli [a], & Ciceroni [b], atque noſtro Vlpiano, qui dixit fortiuta extrinſecus contingere, hoc eſt extra deſtinationem, & citra hominis pręuiſionem, inopinatè [c]. Porro res o-
4 mnes in eſſentiæ vi, Dei ordinatione perſeuerant vt diximus, & ſcribit etiam Solomon in Eccleſiaſtico [d]. Sic ordinatione ſua perſeuerat dies, quoniam omnia ſeruiunt illi [e]. Atque in operibus Dei illud obſeruatum eſt: vt eorum medium à principio, & finis à medio coniuga-

a *lib.1. phyſi.c.5.*
b *lib.1. & 2. De diuination.*
c *l.fluminũ l.24.§.hac ſtipulatio. de damno infecto lib. 39. P. tit. 2.*
d *c. 3.*
e *pſalm. 118.*

ta ſerie, perpetuo pendeant: Et rurſum à fine principiũ, non ſecus quam ſi circulo quodã eſſent implicitæ. Quod forſan adegit Pythagorã, maximo tamen cũ errore, vt crederet Metẽpſycoſim. Ferunt 5
enim illũ iſtius dogmatis authorẽ, illámque de ſe primũ aſſeruiſſe, & ſi credamus dixiſſe, ſe ex corpore Ephorbi Troiani, qui filius erat Panthei fratris Hecubæ, poſt necẽ à Menelao illatã teſte Homero [a]: tranſpoſitũ & transfuſum in Pythagorã: demum in Aſpaſiam Meliteniem, meretricem Periclis formoſiſſimam. De qua meminit Philarchus in Pericle, & Athenæus. [b] Poſtea fuiſſe Cratem Cynicum, deinde Regem, pauperẽ, Strapã, equum, graculum, ranam, & alia innumerabilia vt ſcribit & irridet Lucianus, [c] in 6
gallo. Philoſtratus [d], Diogenes Laertius [e], & Ouidius [f]. Quem ſecutum eſſe Empedoclem narrant ſuperiores authores: Ambo tamen ab Ægyptiis pendentes: Qui quidem cùm immortalem animam agnoſcerent, nec tamen poſt corporis ſolutionem locum eius cognitum haberent, eam à corpore in corpus migrare, auſi ſunt docere. Authore Herodoto. [g] 7
& Iamblico. [h] Plato etiam [i], plura & à fide catholica aliena, his adiecit. Quem ſecu-

a *Iliad. 17.*
b *li. 13. c. 9.*
c *in Sõnio.*
d *de vita Apollonij lib. 1. c. 1.*
e *in Pythagora lib. 8. de vitis philoſophor.*
f *lib. 15 Metamorphoſ. verſ. 753. dũ incipit. ô genus attonitũ. geli dæ formidine mortis.*
g *in 2.*
h *de Myſteriis Ægyptiorum.*
i *in Phædro.*

ſecutus eſt impiùs Manichæus vel Manes, vt admonet D. Auguſtinus [a]. Hi autem omnes, à Pherecide animarum ſubſtantiā vtcumq; deguſtantes, teſte Cicerone, [b] circulationes illas, vt alij, trium millium annorum rotationes, & transformationes cōmenti ſunt, errantes omnino. Non ignoro tamen, aliquos Pythagoræ metēpſycoſim excuſare voluiſſe, ad reſurre-
9 ctionem & alia quædam, ſymbolum referentes. Quantum autem alieni à veritate fuerint, ſatis perſuaſum puto, quia neq; circulatio Pythagoreorum vel Platonis id ſignare poteſt, cum reſurrectio & anaſtaſis facienda ſit in proprio corpore, illi autem corporibus animas extraneas commiſcent. Placet tamen admittere circulationem animæ in ſe ipſam: pergit enim, vt ſcribitur in Eccleſiaſtico [c], ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Ex quo aliqui adducti videntur, animam dicere quandam ἐντελέχειαν, quaſi quandam continuatam motionem; vt Cicero ait [d]: ſed & generalem rerum rotationem, Marſilius Ficinus [e], enarrat, & ait, circulum vnum à Deo in Mundum, & à mundo in Deum continuum: à Deo incipientem, per mundum tranſeuntem, deinde in Deo de-

a lib. de hæreſibus ad Quod vult deum.
b 1. Tuſculanar.
c c. 1.
d lib. 1. Tuſculanarū.
e in cōmentario libri Platonis de amore oratione 2. & 3.

ſinentem,quaſi circulo vnde cœpit,reuertentem. Hic circulus: tribus nominibus nuncupatur: nam prout à Deo incipit & allicit, pulchritudo dicitur: prout in mundum tranſiens ipſum rapit, amor: Prout autem in authorem ſuum remeãs ipſum ſuum opus coniungit,voluptas. Adſtipulatur D.Dionyſius Areopagita, amor inquit,eſt circulus bonus,à bono in bonum perpetuo reuolutus. Item centrũ vnicum eſt Deus,circuli quatuor circa illud reuoluti aſſiduè: Mens,Anima,Natura,Materia,Mentis ſtabilis,Circulus. Animæ per ſe mobilis. Naturæ, mobilis in alio non ab alio. Materiæ, mobilis in alio & ab alio. Et diſputa Ariſtoteles circulares & res humanas eſſe.[a] Continuantur namque res omnes quadam conuenientia,etſi differant aliqua diſtinctione. In quo admiror ſæpiſſimè ſapientiam Dei optimi maximíque, totius architectricem: dedit enim benè & attentè philoſophantibus in intrinſeca & extrinſeca conſideratione gradus, per quos, manuducimur ad omnium coniũctionem, & differentiam circularem. Liceat exemplo probare: lapis & arbor differunt, conueniunt tamen & coniunguntur in corpore exiſtente, ſiue in eo quod ambo ſint. Leo & arbor

a lib. problẽmatum ſectione, 17. quæſt. 3.

& arbor differunt, ligantur tamẽ & conueniunt in anima, quæ vtrique vegetabilis. Leo & homo diſtinguntur, conueniunt tamen in anima ſenſitiua. Homo ab Angelo differt, concordant in anima rationali: Angelus & Deus diſtinctione varia ſeparantur, at vterque eſſentiam, quamuis ſeparatam & diuerſam habet. Deſcendo, cùm Deo ipſo ſupremũ non detur: Ens cum infinitate concordat in Deo extrinſeca concordantia, item ens & infinitas in ſubſtantia, Subſtantia & ſpiritualitas in Angelo, vel anima. Subſtantia & corporeitas, liceat mihi vti ad ſenſum clarius exprimendũ hoc verbo, cõcordãt in primo corpore naturæ Corpus & decẽ formæ cœlorũ, & quatuor elementorum in vegetabili. Sed & formæ ſenſuum quæ differunt atque imaginabile, conueniunt in eo quod eſt conſtituere omnes ſpecies corporales, ſecundum prædictas formas immediatè ſub primo corpore naturæ. Quatuor elementa ſimplicia, concordant in eo quod producunt elementa. Elementata & vegetatiua, concordant in corpore animato: ſenſitiua & corpus animatum in animali orbato: animal orbatum & imaginatiua, in animali perfecto imaginatiuo. Hoc,

huius mundi, quodammodo apparent, & incomprehēſibilia ex admirandis viſibilibus creduntur, circulóque colliguntur: nam & reuolutio hæc circularis, ferè in omnibus, finíſque ab origine pendet, & ad propria redeunt. Sic terra humida euadit per pluuiam, vapor oritur neceſſario, illo orto, nubem fieri neceſſe eſt, atque ex illa poſtea aquam produci, rurſum in terram redire. vt docet Ariſtoteles[a]. Et Anacreon, latius illam aquæ circulationem. ita in Idylliis perſequitur. ἡ γῆ μέλαινα πίνει, πίνει δὲ δένδρε' αὐτὴν, πίνει θάλασσα δ' αὔρας. ὁ δ' ἥλιος θάλασσαν, τὸν δ' ἥλιον σελήνη. id eſt, Terra fœcunda potat, arbores deſiicāt ipſam, bibit mare auras, Phœbus potat æquor, & ipſum ſolem luna. Nouimus etiam cœlum circulariter moueri: etſi enim aliqui diſſentiant, nos tamen cum omnium ferè aſtrologorum & philoſophorum ſentētia aſſerimus: ſic enim ſentiūnt Platō[b], Ptolomæus[c], Alphraganus[d], Plinius[e], Cicero[f], Strabo[g]. Fatentur & reliqui geographi & aſtrologi, cùm recentiores tùm antiqui. Nemo præterea ignorat, ſolem quamuis obliquè per mūdi polos, tamen per ſuum orbem per ſignorum ſucceſſionem rotari. Quod & colligere licet, in cæteris planetis in pro-

a *lib. 2. priorum. c. 5. & lib. reſolutionū poſteriorum 2. cap. 13.*
b *lib 32. in Timæo.*
c *lib. 1 Mathematicæ conſtructionis. cap. 2. & 3.*
d *in rudimētis aſtronomicis, differentia 2. & 3.*
e *lib. 2. naturalis hiſtoriæ. c. 2. 3. 4.*
f *de vniuerſitate.*
g *lib. 1. geograph.*

priis orbibus. Satíſque conſtat ex Almagæſto Ptolomæi, ex Albategnio, de Aliaco, Miſaele, Purbachio, Schonnero, Orontio, Mizaldo, & aliis. In qualitatibus etiam planetarum, reuolutio illa comperitur, atque continuo filo, Clotho eos reuoluit. Sol in Ariete, Tauro, Gemini, calidus & humidus, vnde ver: in Cãcro, Leone & Virgine, calidus & ſicus, vnde æſtas: quæ veri, per calidũ, veluti filo nectitur. In Libra Scorpione & Sagittario, frigidus & ſiccus, vnde autumnus, qui æſtati iungitur per ſiccum. In Capricorno, Aquario, & Piſcibus, frigidus & humidus, vnde hyems, quæ autumno iũgitur per frigidũ: recedit rurſum in Arietẽ Sol, poſtea ver, hyemi, præteritæ, humido, iugatur. Sic in Lunæ qualitatibus, ea deinde, ſed breuior reuolutio, & à quadrato in quadratũ, primo aſpectu fit calida & humida: à quadrato vſque ad oppoſitionem ſolis, ſiue vſque ad plenilunium, addit caliditatem & ſiccitatem: à plenilunio vſque ad ſecũdúquadratũ, frigiditatẽ & ſiccitatẽ: Deinde vſque ad coniunctionem ſolis, ſiue neomeniam frigidum & humidũ: Demũ ad cætera relabitur. Adde recurſum reliquis planetis, orientali, & occidentali, partis. Poſtea conſidera ex elementis,

corpora

corpora primum compoſita, poſtea viuere, tertio interire, & poſtea in ſua elementa redire. Anima rationalis momento quo corpus diſpoſitum eſt, à Deo creatur, & immittitur: morte ſoluitur, poſtea circulo neceſſario, oportet in proprium corpus redire reſurrectionis die. Ad locum vnde flumina exeunt, redeunt vt iterum fluant[a]. Nihil ſub ſole nouum, omnia conuoluuntur & redeunt: ita perfecta Dei opera, aliáque aliis alligata. Ita inter formas, duæ præſtantes ſunt: ex ſolidis globus: ex planis, circulus: quibus duabus ſolum contingit, vt omni ex parte ſint ſimillimæ, & à medio, tantum abſit extremum, quantum idem à ſummo, quo nihil fieri poteſt aptius, vt ſcribit Cicero[b]. Et hanc circularem perfectam formam eſſe, demonſtrauit Ariſtot.[c] Atque veluti per hanc ſemper res actæ formam, deſinendo incipere, & incipiendo progredi & deſinere videntur. Hæc etiam forma, & contextus in mente perceptiuis, præſtat, quando medius terminus & extremũ termini, ſe mutuo cõſequuntur & remeant: ex quo fit quædã circularis, & obãbulatoria, vt ait Hermolaus Barbarus, argumentatio. Medium autem, ea propoſitio eſt, quæ vnius comes conſequénſque

a *Eccleſiaſtæ.1.c.*

b *lib.2.de natura Deorum.*

c *lib.2.de cœlo c.4.*

eſt, & alterius Dux & antecedens: vt annotauit Bœtius[a]. Circulus etiam hîc, & Clotho in continuatione adminiſtrationis, rerum publicarum & variatione earũ iuſto appendice, addi poteſt: ex bello námque ſumitur victoriæ initium, ex victoria triumphus: ex triumpho pax, ex pace monarchia, ex monarchia Tyrannis: ex tyrannide ſeditio, ex ſeditione, rurſum bellum, Vel aliter, ex diuitiis, ſuperbia, ex ſuperbia, bellum: ex bello, paupertas: ex paupertate, humilitas: ex humilitate, pax: ex pace, diuitiæ rurſum. Et Plutarchus[b] addit aliud exemplum, ſicut ex eodem inq, luto, poteſt quiſpiã animalia fingẽs cõfundere, & rurſus fingere ac cõfundere, atq; hoc viciſſim inceſſanter facere: ſic & natura, ex eadẽ materia iãdiu quidẽ noſtros didit auos, & continuo poſt eos genuit parẽtes, mox nos, deinde alios ad alios circulari quodãmodo pducet: Et hic na ſcẽdi fluuius, perpetuo fluẽs, nunquã quieſcit. Poſſem his adiicere, circulum dierũ decretoriorum, & criſium medicorum. De quibus Galenus & Hippocrates integros libros ſacrarunt poſteritati, in quibus vterque horum, de his tractat: potiſſimum, lib. 1, Aphoriſmor. c. 12. Sed alia mihi eſſet deponenda negotiorum ſarcina, ſi

a *ad caput decimum tertium, li. 2. poſteriorũ Ariſtot.*

b *oratio. cõſolatoria ad Apollonium.*

na, ſi vellem ad ſingula diſputanda, otium redimere, & ex feriis illud corradere.

Cap. x.

De variis hominum in vitæ progreſſu ſortibus.

1 DIcendum nunc de ſorte quæ hominibus poſt ortum accidit, quæ eſt illorum Clotho. Scire quippe expedit, diuerſa mortalium eſſe vitæ exercitia, non ſecus atque ſub vno capite, mēbra diuerſi
2 officij ſunt. Caput autem omnium Deus, vt ſcribit D. Paulus[a]. & in qualibet repu- a *1. epiſt.*
3 blica & regno, rex caput & prīceps, popu- *ad Corint.*
lus vt corpus: vt ſcribit Maxim. Tyrius[b]. *cap. 12.*
Sicut & pro capite ciuitatibus & prouin- b *ſermo. 41*
4 ciis, etiam magiſtratus præcipui. Item in eccleſiaſticis, Pontifex maximus, & reliqui epiſcopi, & eccleſiarum paſtores. Sub hoc etiam capite poſſunt contineri Du-
5 ces, & qui aliis preſunt. De huius capitis ſorte & gubernatione, tractant noſtri iuriſprudentes, item de illorum priuilegiis, in primo libro, C. de Epiſcopis & cleric. & de epiſcopali audientia[c], & de reliquis, c *tit. 6. &*
ſequentes tituli eiuſdem libri. à 29. ad 51. *7.*
vſque. Et in lib. 2. P. à titu. x. vſque in finē

Item in 1. C.titul.17.18.19. & tit.de mandatis principum, in collation.3.authent. tit.4.& collation.5.tit.5.& lib.1.Decretal. 6
tit.2.& 3. Magiſtratus etiam principibus, loco aurium & oculorum ſunt.vnde apud regem Babylonis,erant viri prępoſiti,qui regis oculi & aures dicebantur.. vt ſcribit
a *lib.* 1.*de vita Apollonij.c.*15. *&* 19. Philoſtratus[a]. De eorum & ſimiliũ cura, 7
tractatur in titul. penult.& final.lib.4.inſtitution.iuris ciuilis. Et de pedaneis iudicibus,lib.3.C.& titul.1.2.3.4.5.& ſequẽtibus, & in 12.C.de dignitatibus titul.1. & ſequentibus & alibi. Pro lingua po- 8
puli, non impropriè ponuntur Aduocati, ſiue cauſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine,laborantium ſpem, vitam & poſteros, defendunt. vt ſcribunt
b *in l.aduocati,l.*14. *de aduocatis diuerſor. iudicio. lib.*2. *C.tit.* 7. Leo & Antoninus Cæſares[b]. Et de his 9
tractatur in dicto libro 2.C.titul.6.7.8.9. 10.11.12.13. & aliquid in, 4.libro, titulo. de ſuffragio titul.3. & lib.12.C.de lucris aduocator.titul. 62. & de poſtulando lib. 3,P.titul.1. Sub appellatione etiam linguæ populi, poſſunt contineri profeſſores, & doctores, aliiſue docentes, & alij eccleſiaſtici declamatores. & de his etiam ius tractat, titulo de profeſſor. & medicis, lib.10.C.titul.52.& lib.11. De 10
ſtudiis liberalibus vrbis Romæ titul 18.

Manus

11 Manus corporis vniuerſi, ſunt milites ruſtici, agricolæ, artifices. Quorũ & cura in iure habetur: & de ſortibus illorũ tractatur, déque priuilegiis eorum & oneribus lib.6.C.de teſtamento militar.titul.21 & lib.10.tit.54. De his qui non impletis ſtipendiis, &c.& ſequentib.& tit.64.de excuſation.artificũ. Et lib.11.de piſtoribus, 15.& de aliis tit.46.47.& ſequentib.duodecim, à 21.ad,53.vſque. Et in authentic. tractatur etiam de armis collat. 6. titulo
12 13. Addendus titulus 9.collat.8. Pro vtero reipublicæ & neruis, habentur æraria, tributa, fiſcus, & hi qui curam horum habent vt diſtribuatur ex his pro neceſſitatibus cuiuſque publici emergentis negotij. Neque tam exigua eſt vniuerſitas, ciuitáſque, quæ non vel ærarium,
13 vel arculam habeat in communi. De his tractatur in titulis de vectigalibus & com miſſis, lib.4 C.titul.61. Et titul.62.vectigalia inconſulto principe inſtitui non poſſe. & lib.11. de ſuſceptoribus & arcariis titul. 70. & titul.73.de his quæ ex publica collatione illicita ſunt, non vſurpandis. & titul. 73. De argenti pretio quod theſauris infertur, & tit.76. Item lib.11.C.De iure reipublicæ tit.29.cum ſi
14 milibus. Pedes reipublicæ dici poſſunt

grauibus tonis & vocibus, quædam oritur
perfecta harmonia. Cæterum cùm inter
corpus hoc ciuile & naturale, per omnia
ferè ſit ſimilitudo, fieri etiam non potuit
quin ſicut in phyſico, ita in hac republica
& corpore, fęces non inueniantur, purga-
menta velut quædam hominum & quiſ-
quiliæ, homines inquam inutiles, ventres,
nihil niſi pondus iners terræ, membro-
rum partes marcidæ, putridæ & emortuę,
criminum patratores, pacis & publicæ &
priuatæ perturbatores. Circa quorum pœ
19 nam & vltionem, alia pars iuris eſt, tra-
ctans de criminibus, delatoribus, accuſa-
toribus, & pœnis. vt totus extat hac de re
liber 9. Codicis, Iuſtiniani. & totus 47.
lib. P. & 48 & lib. 5. ferè totus Decreta-
20 lium, & Sexti. Sunt & aliæ ſortes genera-
liter hominibus poſt ortum impoſitæ,
libertinitatis. Nam cùm antiquitus, non-
dum libertate imminuta, vnum tantum
eſſet genus liberorum, ſecuta ſeruitute
vel per captiuitatem, vel alio modo, bene
ficium etiam manumiſſionis, veluti reme
dium morbo additum eſt, & tria homi-
num genera eſſe cœperunt: nempe libe-
ri & his contrarium ſerui. Et tertio ge-
21 nere libertini, vt ait, Vlpianus[a], & Iuſti-
nianus[b], alij etiam in ſortem peculiarem

a in l. manumiſſiones. l. 4. de iuſti. & iur. lib. 1. P. tit. 1.

b in §. 1. de libertinis. lib. 1. inſtit. iur. ciuil. tit. 5.

domini Dei optimi maximi tranſlati. Et ideo dicti clerici[a]. Multæ etiam ſunt aliæ 22
particulares ſortium diſtributiones: in ea autem vocatione, qua quis vocatus eſt in ea ambulet, vt iubet D.Paulus[b]. Quod admonetur, non vt aliquis à melioris vitæ ratione vel gradu deterreatur, ſed vt mentium leuitas caſtigetur, & vt inſatiabilis hominum ambitioſa circuncidatur cupiditas, qua incõſiderata præſumptione, vel altiora, impariáq. viribus expetunt, vel ad 23
inferiora, pari leuitate detrahũtur & facilè, cùm homines omnes ſimus & mutationibus obnoxij, pleni erroribus vt probat Horatius, tota Satyra.1.lib.1. quæ incipit.
Qui fit mecœnas, vt nemo quam ſibi 24
ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obuenerit, illa
Contentus viuat, laudent diuerſa ſequentes, & cætera.

Vbi ſors, vitæ ſtatus dicitur, vt apud Conſtantinum Cæſarem[c], & apud Iohannem 22. huius nominis, Pontificem[d]. Sic D. Ambroſius[e], neceſſaria dixit eſſe paupertatem, ignobilitatem, ægritudinem, & mortem, nec in malorum ſortem annumerari, quod à Bonifacio relatum[f]. Tãdem etiam facilè docetur, officiorum, ſacerdotiorũ, adminiſtrationũ diuerſarum 25
plura-

a can.cleros. 21. diſtin. in prima parte decreti. Gratiani canon clericus cauſa 2.quæſ.1.in 2.parte decret.
b 1.epiſto. adCorinth. c.7. & ad Epheſ.c. 4.
c in l.milites.l.15. de teſtament. milit.lib.6. C.tit.21.
d in prologo Clementinar.c.1.§. & licet cas collatas.
e lib.exameron, tractatu pri. diei.
f canon.illa cauſa.15 quæſt.1.in decreti Bonifacij.2. parte.

pluralitatem ab vna perſona amouēdam, & quemque ſua ſorte contentum eſſe debere: nec aliorum inhiare bonis & honoribus: membra enim, non eundem officium omnia habent[a], idque optimo iure ex conſilio Lateranenſi, in beneficiis diuerſis ſtatutum[b]. Iure ciuili ſimiliter, in reliquis adminiſtrationibus conſtitutum vt ſcribunt Imperatores Valentinianus & Valens[c], & Iuſtinianus[d].

Cap. XI.

De ſortium mutatione per accidens, in rebus.

1 CLotho etiā in rebus obſeruanda eſt, quando à naturali ſorte in aliam deflectuntur, & diuerſi iuris fiūt vel humani vel diuini. Quędā enim fiunt & dicuntur
2 ſacræ, aliæ religioſæ, aliæ publicæ, alię priuatæ, nullius, cōmunes, & occupātium. De quibus tractatur titulo de rerū diuiſione[e] & à Paulo[f]. Ex publico autem priuatum, ex profano ſacrum, ex his quæ nul-
3 lius, alicuius res fieri poſſunt, & contrà,

a can. ſingular. 89. diſtinctio in 1. parte decreti. b vt ſcribitur c. de multa, c. 28 de præbendis lib. 3. decretalium, tit. 5. & c. quia nonnulli. c. 3. De clericis non reſidentib eodem lib. tit. 4. Alexander ter ius in c. 1. 2 3. de officio vicarij, li. 1. Decretal. tit. 28 Bonifacius, 8. in c. cum ſingula. c. 32. de præbendis, lib. 3. ſexti Decretal. tit. 4. Clemens. 5 in c ſi plures c 2. de præbendis in Clementin. lib. 2. tit. 2. c in l. quiſquis. l. 6. de poſtulādo lib. 2 C. tit. 6. d in l. his quidē, l. 5. Qui militare poſſunt lib. 12. C. tit. 31. cū aliis ibi ſimil notatis. e in tit. 1 lib. 2. inſtitut. iur. ciuil. tit. 22. f l. 1. de rerum diuiſione lib. 1. P. tit. 8.

excepto ne ex ſacro profanum. Quod e- 3
nim ſemel Deo dicatum eſt, ad profanos
vſus conuerti non poteſt, paucis demptis
caſibus. Vt ait Bonifac[a]. Iuſtinianus[b], Vl-
pian. [c] Cuius ratio redditur à Cæſaribus
Leone & Antonino [d]. vt, ſicut ipſa eccle-
ſia, religionis & fidei mater perpetua eſt,
ita eius patrimonium iugiter ſeruetur il-
læſum. Extat etiam iuris antiqui inter- 4
dictum, ne quid in loco ſacro[e]. Inhiben-
tur etiam iure pontificio rerum eccleſia-
ſticarum alienationes. Vt conſtat ex titu-
lo de rebus eccleſiæ non alienandis[f], & a- 5
libi. niſi diuerſum vrgens ſuadeat neceſ-
ſitas, tunc enim ex conſilio epiſcopi, &
habito maturo de alienatione tractatu, &
in primis facta diſquiſitiõe per iudicẽ de
vtilitate & cõmoditate vel incõmoditate
permittitur alienatio. Vt ſcribit Innocẽti⁹
quartus ei⁹ nominis põtifex[g]. Solennitate
obſeruata circa diſtractionẽ, quæ ſimilis
ſit diſtractioni rerũ minorũ, de qua nota-
bilis extat lex apud Vlp.[h] Quãuis olim lon.

a in c. ſemel De dicatũ c. 51. de reg. iur. in ſexto lib. 5. ti. vlti. cum ſimilibus ibidẽ notandis.
b §. nullus & § ſacræ de rerum diuiſion. lib. 2. inſtitut. tit. 1.
c in l. inter ſtipulantẽ. l. 83. §. ſacram, de verbor. oblig. lib. 45. P. tit. §. itẽ iuris eſt. De inutilibus ſtipulation. lib. 3. inſtit. iur. Ciuil. tit. 20.
d in l. iubemus nulli poſt hanc, circa finem. verſic. ſcientes de ſacroſanct. eccleſ lib. 1. C. tit 5.
e lib. 43. P. tit. 6.
f lib. 3. decretal tit. 13. & in ſexto lib. 3. titul. 9. & in Clementinis. libr. 3. titul. 4. & in decreto Gratiani. 12. quæſt 2.
g in c. 1. de rebus eccleſiæ non alienan. lib. 3. ſexti titul. 9 & ibi gloſ. in verbo defenſore. notabilis.
h in l. magis puto, l. 5. §. non paſſim, de rebus eorum qui ſub tutela. lib. 27. P. tit. 9.

gè maior requireretur, in eccleſiaſticis diſtrahendis ſolennitas, vt ſcribitur in l. iubemus, de ſacroſanctis eccleſiis. Quæ
6 tamē reducta eſt ad tria ſuperiora, vt ſcribitur in vna deciſione Rotæ[a]. Res etiam diuerſæ ſortis ſunt, ratione poſſeſſorum & dominorum: ſi minorum, ſi maiorum, ſi debitorum, ſi mulierem, ſi dotis & huiuſmodi. Clotho etiam, in iudiciis
7 perſequendis obſeruata, vt lites ſuo marte & ordine currant, & à principio per media quædam, ad ſententiam perueniatur: vt tradunt Seuerus & Antoninus[b].
8 Nec ſententia citra iuris ordinem, leuiſſimis cauſis demptis, rei iudicatæ vim habet, Imperatore Alexādro teſte[c]. Is autem ordo, huiuſmodi præfigitur, vt vocatione facta, porrigatur libellus, proponatur recuſatio iudicis, ſi ſubſit cauſa legitima[d]. Sequuntur dilationes, exceptiones, petitiones, reſponſiones, interrogationes, confeſſiones, teſtium depoſitiones, & probationes, inſtrumentorum productiones, interlocutiones, renunciationes probationum, concluſiones, ſententiæ, appellationes, & vltima & definitiua ſupremáq; iudicia, vt notat Innocētius 3. eius nominis pontifex, ex Concilio generali[e]. Omnia etiam obſeruata, ali-

a 135. in antiquis deciſionib.
b in l. ordo l. 3. de executione rei iudicat. lib. 7. C. tit. 53.
c in l. prolatam, l. 4. de ſententiis & interlocution. omnium iudicum, lib. 7. tit. 45.
d authentica, offeratur, de litigioſis lib. 3. C. tit. 9.
e in c. quoniam cōtra e xi. De probationib. lib. 2. decretal. tit. 19.

ſummariè & de plano & ſine ſtrepitu iu-
dicij. Vt docet Clemens, 5. eius nominis
pontifex[a]. Et horum reſcripta, latè inter-
pretantur doctores, potiſſimum Lanfran- 10
cus de Oriano, in ſua practica, cuius ſolem
facula non illuſtrabo. Accidit etiam, vt in
contractibus obſeruetur Clotho, ſiquidē 11
neceſſario ex his conſequitur actio, ad
implenda ea quæ placuerint: niſi vtriſque
ex contrahentibus diſſentientibus, vt ſcri
bunt Diocletian. & Maximian[b], & Pau-
lus[c]. In his quippe contractibus; & ordo, 12
& tempus, & ſolennitates & minuta alia
quædam ſequenda ſunt, vt conſiſtere poſ-
ſint. Alia etiam in iure ad Clothon illam
referri poſſent, ſed de illa iam dixiſſe pau-
ca ſufficit.

a *cap. ſæpè de verborũ ſignifica. in Clementi. lib. 5. ti. xi.*
b *in l. ſicut l. 5. de actioni. lib. 4. C. tit. 10. & ibi gloſſa.*
c *in l. in commodato l. 17. §. ſicut, commodati lib. 13. P. tit. 6. Diocletiã. & Maximi. in l. cum profitearis. l. 4. cum duabus ſequentibus, de reuocandis donationib. lib. 8. C. tit. 59. cum ſimi.*
d *orat. de corona.*

CAP. XII.

De ſortium & rerũ vltima parte. De morte ſiue de parca quæ dicitur Athropos.

POſtrema ſuccedit nunc percurrenda
parcarum Athropos, quæ finem ſta- 1
mini imponere fertur, vnde propriè hæc
fatalis dicitur, quòd nullo modo euita-
ri poſſit. Et in primis, mors, vltima ho-
minis in hoc ſeculo periodus vitę. Et ita
ait[d]. Demoſthenes. πέρας μὲν ἅπασιν ἀνθρώ-

ποις

πεις ἐςὶ τῦ βίȣ ὁ θάνατος, κἂν ἐν οἰκίσκῳ τὶς ἀυτον καθείρξας τηρῇ, id eſt, Extremum vitæ inquit, omnibus hominibus eſt mors, etiã ſi quis ſe in dõmuncula occluſum ſeruet. Et Cicero[a], mortem, materiæ finem dicit. Galenus autem[b], Naturæ proſtrationem. Horatius[c], vltimam lineam rerum.
3 Omniúmque hęc ſors communis. Statutum enim eſt hominibus omnibus, ſemel mori. vt ſcribit D. Paulus[d], & ſemel eſt via calcanda lęti. Citiúſque aut ocyus ſedem properamus ad vnam. Mors autem ob peccatum indicta[e]. Quia per mulierem initium peccati, & per illam omnes morimur[f]. Deus enim mortem non fecit[g], ſed homo ſibi eam acceerſiuit, contra pręceptum Dei peccans, & in poſteros iure hęreditario transfudit. vt ſcribit Theophylactus Archiepiſcopus Bulga[h]. & D. Auguſtinus[i]. Mortem quippe horret, non opinio ſed natura, nec mors accidit niſi ex pœna à Deo impoſita. Ex quo & rectè dicitur, à Deo etiam mortem creatam: non quòd genuerit eam, ſed quod eam in vltionem peccati fecerit: Et fas ſit, delicta puniri. Sic & ignis, grando, fames, mors, hęc omnia in vindictam[k]; & antè faciem eius ibi mors & tempeſtas valida[l], & malorum

a in fine oration. pro Milone.
b 3. de Criſibus.
c lib. 1. epiſtolar. epiſt. 9.
d ad Hebr. 9. c.
e gen 2. & diuus Paulus. ad Roma 5. c. & prima epiſtol. ad Cor. c. xi.
f Eccleſ. c. 25.
g vt ſcribitur ſapientiæ. 1. c.
h in c. 6. epiſt. Pauli. ad Romanos.
i de verbis apoſtol. ſermo. 32.
k Eccleſiaſti. ca. 39.
l Abacuch. 3. 4.

a *Sapient.* 15.
b *Eccleſiaſ.* 11.

amatores,digni ſunt morte habiti[a].atque bona & mala, vita & mors , paupertas & honeſtas,à domino dicuntur[b]. Cæterum 6
quia nemo eſt, qui ignoret duplici vita, nos victuros,hac fluxa breui & quaſi ephemeri, & vita poſt hanc æterna, illa terreſtri,hac cœleſti : ſic etiam, non eſt ignorandum duplicem eſſe mortem : vnam, qua diſſoluitur corpus ab anima,hácque temporalem : aliam, qua corpus & anima impiorum , æternis ſuppliciis cruciabuntur ob ſcelera in hoc ſeculo patrata: mors 7
námque corporalis, quamuis ſit vltimum in hoc ſeculo , nō tamen eſt pœnarum extremum,ſed malis potius ſempiternarum pœnarum initium. vt ſcribit Philo Iudæus [c]. Quódque nouerunt Platonici, & alij priſci philoſophi , qui quidem de animarum purificatione admiranda diſputarunt. Hæcque , mors ſecunda dicitur in Diui Ioannis Apocalypſi [d], de qua tamen ſecunda non loquor amplius , ſed Theologis relinquo. De corporis autem ſolutione loquor, & de animæ ſeparatione:ex quibus mortem hāc dicimus conſtare cum Platone[e], & Philone Iudæo[f], & a- 8
liis.In hac tamen, anima non tunc diſſoluitur in ſe, quinimo tunc verè viuere incipit corporis ſoluta vīculis, inde velut ex

carce-

c *lib. de pœnis & præmiis.*
d *c.21.*
e *lib.34.in georg.*
f *lib.1.legū allegoriarum.*

carceribus euolans, vt ait Maximus Tyrius,[a] & Cicero,[b] Porphyrius[c], Plutarchus,[d] Aulus Gellius,[e] & Lactātius.[f] Ideo & iuriſconſulti noſtri, mortem dixerunt terminum tantum huius vitæ, vt Iuſtinianus.[g] Et Diocletianus & Maximianus, Naturæ dixerunt conceſsionem.[h] Sed vt appareat clarius, Atropon vltimam parcarum priorem ſequi, & filum neceſsitate rumpere, Et quamuis conſtet rerum euentu & vſu, tamē vltrà moneo fatalem illam mortem (ſic enim naturalem vocat interitum Gellius.[i]) ſecundum Philoſophos Phyſicos & medicos, eſſe caloris refrigerationem, quę propter longinquitatem temporis, & profectionem, inceſſit. atque ea quidem, in ſtirpibus ariditas, in animalibus, obitus dicitur, vt ſcribit Ariſtoteles,[k] Plutarchus,[l] Galenus,[m] qui & primo de temperamentis, mortuos ideo ἀλίβαντας dici ait, quaſi nihil humecti in ſe habentes, vtpote tùm caloris abitione exhauſtos, tùm frigore rigentes. Adſtipulatur & Hippocrates.[n] Et ſi ſcire cupis, quomodo filium aliarum parcarum ſequitur Atropos, & quomodo vltima eſt conſidera, quòd iuuentus natiuitatem ſequitur, iuuentutem ſenectus, cum qua & mors vt ſcribit Seneca.[o] Nec aliquid

a *ſerm. 25.*
b *in ſomnio Scipionis.*
c *lib. de occaſion.*
d *li. 2. Homer.*
e *li. 2. c. 8.*
f *lib. 2. diuinarum inſtit. c. 13.*
g *in §. his omnibus de hæredib. et falcidia in authēti. colla. 1. tit. 1.*
h *in l. 1. ad ſenatuſcon. Tertul. lib. 6. C. tit. 55.*
i *li. 13. c. 1.*
k *lib. de reſpirat.*
l *lib. 5. de placitis philoſoph. c. 24.*
m *lib. 2 de tēperamēt.*
n *lib. 4. de morbis.*
o *30. epiſt.*

quod ſperet habet ſenectus, quę recta via ad mortem ducit. Sic naſcendo morimur, & finis ab origine pendet, vt ſcribit Manilius,[a] & vt ait Plutarchus,[b] prima cauſa quæ ſolis lucem nobis oſtendit, eadem & tenebricoſum ducit ad orcum. Huius 11
imago, qui circa nos verſatur aër, diem & noctem per vices faciens, vitæ ac mortis: ſomni ac vigiliæ. Hęc ineuitabilis parca vt ait Cicero.[c] Et Iſocrates[d] ait, τὸ μὲν γὰρ 12
τελευτῆσαι πάντων ἡ πεπρωμένη κατέκρινε, τὸ δὲ καλῶς ἀποθανεῖν ἴδιον τοῖς σπουδαίοις ἡ φύσις ἀπένειμε, id eſt, mori omnibus fato deſtinatum eſſe: at benè mori, proprium bonis natura conſtitutum. Diuus etiam Auguſtinus in Pſalmum 122. reſiſtitur inquit, ignibus, vndis, ferro, reſiſtitur poteſtatibus & regibus: venit vna mors quis ei reſiſtat? Reſpondet Apollonius Rhodius.[e] οὐ γὰρ τὶς, ἀπὸ ἔσπιν θανάτοιο, id eſt, nec quiſquam effugere poteſt mortem. Addíque commodè poterit ſi placet Horatius, lib. ſecundo odar.[f] & Ouidius.[g]

Vita data eſt vtenda, data eſt ſine fœnore nobis
Mutua, nec certa perſoluenda die.
Fortuna arbitriis tempus diſpenſat vbique,
Illa rapit iuuenes: ſuſtulit illa ſenes.

a *li. 4. Aſtronomicō.*
b *oratione conſolato. ad Apollo.*
c *1. Tuſcul. & orat. 2. in Lælium Catilinam.*
d *1. orat. ad Demonicū.*
e *li. 4. Argonauticō. verſ. 10. 29.*
f *ode 3. in fine. & lib. 2. ode. 4.*
g *epiſto. ad Liuiā ver. 368.*

Quaque ruit, furibunda ruit, totúmque per orbem
Fulminat, & cæcis cæca triumphat equis.
Sed rigidũ ius eſt, & inæuitabile mortis,
Stant rata non vlla fila tenenda manu.

Et id cantat Euripides.[a] γίγνωσκε δὲ ὡς πᾶσιν ἡμῖν κατθανεῖν ὀφείλεται, id eſt, cognoſce, quod omnib. nobis oportet mori. Et Anacreon ad ſeipſum, θανεῖν μὲ δεῖ, καὶ μὴ θέλω, id eſt, Oportet inquit me mori, etiam ſi nolim. Quis namque eſt homo qui viuet, & nõ videbit mortem? vt ait Dauid,[b] atque cum illa ſit lex vniuerſi, vt natum moriatur. Iuriſconſulti certam mortis ducunt adiectam conditionem,[c] cámque communem,[d] ideo fatalem ſortem, etiã dixerunt,[e] vt Gordianus fati munus dixit,[f] & Imperator Alexander, fati diem nominat.[g] Obſeruare autem admoneo in iure, triplicem mortis conditionem: nempe ciuilem, ſpiritualem, & naturalẽ. Naturalis, ex infirmitate, ſenectute, vel extrinſecus vi contingens, vt annotauit Guillelmus Benedicti.[h] Ciuilis

a in Alceſte. act. 3. verſ. 174.
b pſal. 88.
c Vlpian. in l. 1. de cõdition. & demonſtra. li. 35. P. ti. 1
d vt in canon. in eccleſiaſtico. cau. 13. quæſt. 2. in 2. part. decr.
e in l. 1. de hæredibus. decuriõ. li. 6. C. ti. 61
f in l. ea demũ. l. 6. de collat. lib. 6. C. tit. 26. & in l. 1. Qui teſtament. facere poſſunt. eod. lib. tit. 22.
g in l. final. ſi reus vel accuſator mortuus fuerit li. 9. C. tit. 6.
h in c. Raynũtius in verbo 1. mortuo itaque teſtatore. num. 9. & ſequent. de teſtamentis.

eſt, cùm deportatione, relegatione, vel ca
ptiuitate, adimitur vitæ libera poteſtas,
& cùm quis ingreditur monaſticum or-
dinem. De prioribus, Vlpianus,[a] Paulus,[b]
Iuſtinian.[c] Tractat & de poſtremo alibi
Iuſtinianus.[d] Quã in re poſita eſt contro- 16
uerſia, num appellatione mortis conti-
neatur & ciuilis. Nam interdum porrigi
caſum mortis naturalis, ad ciuilem reſpõ-
dit Sceuola,[e] idq; potiſsimum in his, quo
rum poteſt in vtroque caſu eſſe par ratio.
Interdum tamen aliter ſpectanda mors
naturalis, vt in ſpecie quadam Papinia-
ni.[f] Notat autem & diſputat hanc quæ-
ſtionem Panormitanus.[g] Et hæ mortis
ſpecies in multis conſiderantur iuris ar-
ticulis, potiſsimum in teſtamentis, quæ
morte firmantur.[h] Item in donationibus 17
cauſa mortis.[i] Spiritualis porro mors, in
iure pontificio dicitur, ex cõmunicatio.[k]
& ita eſt mors ſola quę imponitur per iu- 18
dicem ſpiritualem, qui naturalem impo-
nere nequit: vt ſcribit idem Innocentius

a in l. fina. de bonorũ poſſeſſi cõtra tabul. li. 37. P. tit. 4.
b in l. act. o ne, l. 66. §. public. pro ſocio. lib. 17 P. tit. 2.
c in §. publ. de ſocietate lib. 3. inſtit. tit. 26.
d in l. Deo nobis l. 42. & in authentic. ingreſsi de ſacroſan. eccleſiis, li. 1. C. ti. 5.
e in l. Gallus Aquilius. l. 29. de liberis et poſthumis, li. 28. P. tit. 2.
f in l. ex ea parte l. 151. §. in inſulam. de verbor. obligat. li. 41. P. tit. 1. & in l cũ pater l. 79. §. hæreditatẽ. De legat. 2. li. 31. P. ti. 1.
g in c. cum ſis, de conuerſ. coniugator numero. 5. & 6.
h Paul. ad Hebr. 9. c. & Vlpian. in l. 1. de teſtament. lib. 28. P. tit 1. cũ ſimili ibi notatis.
i per totum tit. 6. lib. 30. P. de mortis cauſa donati.
k Innocentius tertius nomin pontifex. in c. per venerabilem c. 13. circa finem qui filii ſunt legitim. li. 4. decr. ti. 17.

tertius

tertius ex conſilio generali.[a]

Cap. XIII

De morte ſiue interitu rerum omnium.

Rurſum ſciendum, mortē accipi poſſe metaphoricè pro omni fine, vt voluit Ariſtoteles.[b] Qua ratione, mors
1 tùm apud Theologos, tùm philoſophos, pro adēptione & priuatione ſumitur. Ita & noſter Iuſtinianus dixiſſe intelligitur, mortem omnia ſoluere.[c] Sic rerum fines fata dicuntur. Et quemadmodū mors fatum dicitur, ita damna dicta fatalia à Papiniano, quę per rei interitum accidunt.[d] Et dies pariter fatales hi dicuntur, qui cōceſsi ad appellandum: quòd his elapſis, appellandi facultas extinguatur. Theodoſ.
2 Et Valentinian. Cęſar. in l. 2. & alibi Iuſtinian.[e] Quod latè docet abbas Panormitanus.[f] Huc referantur, omnes exceptiones peremptoriæ, quæ negotium perimūt,
3 vel litem: cùm exceptio, ſit actionis excluſio, vt replicatio excluſio exceptionis, & triplicatio replicationis. Et ſic cōſequēter de quadruplicatione, & aliis apud Vlpian. Caium, & Iuſtinianum & alios.[g]

a *in c. ſententiam c. 9. ne clerici vel monachi li. 3. decr. ti. 50 idē in cap. ex literis c. 10. de exceſſib. prælat. lib. 5. decr. tit. 3.*

b *in li. 5. metaphyſic. c. 16.*

c *in § deinceps de nuptiis in authēt. collat. 4. tit. 1.*

d *in l. 3. de fundo inſtructo inſtrumētóue legat. li. 33. P. tit. 7.*

e *in l. 2. in l. fina. de tēporib. appellation. lib. 7. C. tit. 63.*

f *in c ex ratione num. 8. de appellat. in decr.*

g *in l. 2. & Caius. in l. 3. de exceptionib. lib. 44. P. ti. 1. § perēptor. de exception b. li. 4. inſti. cū ti. ſequēt. facit ti. 35. li. 6. C. et ti. 25. li. 2. decr. et ti. 12. in 6. li. 2. et ti. 10. li. 2. Clemēt.*

Pereunt etiam actiones temporibus certis à lege definitis, vſucapione: rebus, tem 4
pore & titulo, iuncta bona fide poſſeſsis. Huc referuntur tituli de vſucapionibus loquentes, à titulo vniuerſali, vſque ad 41. libri 7.C.& in libro 41.P. à titulo 3. vſque ad finem. Item litibus mors accidit & finis, Ciuilibus quidem poſt trium annorũ intermiſsionem criminalibus autẽ, poſt 5
duorum annorum tempus, quod vocatur heremodicium cauſæ, vt ſcribit Iuſtinianus.[a] Terminantur etiam per ſententiã, apud Modeſtinũ.[b] Et vt breuiter abſoluam, illud tenendum eſt, corpora omnia, quæ ortum habuerunt cuiuſcunque fuc- 6
rint qualitatis, finem & terminum habitura. Mors namque, vt Quintianus Stoa ait, colles, mœnia, ſaxa domat.& Statius,[c]

Omnia functa,
Aut moritura vides, obeunt noctéſque
dieſque,
Aſtráque, nec ſolidis prodeſt ſua machina terris.
Nam populos, mortale genus, plebiſque
caducæ
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora paſcunt,
His amor exitio, furor his & ſęua cupido,
Vt ſileã morbos: hos ora rigentia brumę,

a in l. final. vt intra certũ tempus criminalis quæſtio terminetur, li. 9. C. tit. 44. et in l. properandum, l. xi. in principio, & in § cũ autẽ heremodiciũ, de iudiciis, li. 3. C ti. 1.

b in l. 1. de re indicat. li. 42 P. ti. 1

c in 2. ſyluarum in Epicidio in Glauciam verſ. 209.

Illos

Illos implacido lætalis Sirius igni,
Illos manet imbrifero, pallens autumnus hiatu.
Quicquid habet ortus, finem timet. Ibimus omnes,
Ibimus, immenſis vrnam quatit Aëacus vmbris.

Et Cœlum, & Terra tranſibunt.[a] Machi-
náque mundi conflagratione alterabitur,
vt ſcribit Sibylla.[b] & D. Petrus.[c] Docétq;
nos id futurum, elementorũ concreta. Nã
ignis extinguitur, aqua ebibitur terra, ter
ra diſſoluitur & ſeneſcit. vnde totum eſſe
mortale, cuius partes mortales ſunt, cõni-
cere poſſumus, cũ omne quod ſub viſum
oculorum venit, ſit mortale & ſolubile.
Mũdum etiam Epicurus ex Democrito,
7 ortũ aliquando periturum voluit. vt ſcri-
bit Lactantius,[d] vbi ipſe reprehenditur,
quia Platonem reprehenderit, neſcio ta-
men an rectè. Diſputauit cõtra æternitatẽ
8 mundi, Macrobius,[e] & D. Auguſtinus.[f]
Quãquam ſciã alios, incorruptibilem, cũ
Platone in Timæo aſſeruiſſe. Quamque
ſecutus eſt opinionem, atque doctè in v-
trãque diſputauit partem Philo Iudæus.[g]
De hoc & vidẽdus Ariſtoteles.[h] Cuius &
opinionis fuit etiam Plinius.[i] Cicero ta-
men ex Panætio conflagraturum pariter

a *Matth. 24. et Luc. 21. Marc. 13 Ieſaiæ. 34. & 51. D. Petrus 2. epiſt. c. 3.*
b *li. 8. oraculorum Sibyllinorũ in Acroſticho.*
c *vbi ſuprà*
d *lib. 7. de diuin. præmio c. 1.*
e *lib. 2. in ſomniũ Scipionis. c. 10.*
f *in quæſt. veteris & noui teſtamẽti quæſt. 28.*
g *lib. quod mundus ſit incorruptus*
h *lib. 2. de cælo. cap. 1. & ibi eius commentatores.*
i *lib. 2. nat. hiſtor. c. 1.*

a lib.2.de nat. Deor.

opinatur,[a] & ego credo,verùm, nũ ideo in totũ vel in qualitate,vel aliter; pereat, vel renouetur,mihi non datur otium diſputandi,nec in hoc campo licet ſpatiari. interim tamen,finem faciens(certo certius dico) omnia fluxa & caduca hoc in miſerabili ſeculo eſſe,omnia tranſire,nihilque à nobis ex his exportandum, reddendam tamen villicationis noſtræ eſſe rationem:aut,vt pro bene actis,remuneremur à Deo omnium iudice: aut,vt pro male actis & delictis acriter puniamur. Quod ſi quis conſideret,dabit operam,vt numum talentum ſi quod ſit conceſſum, cum iuſtitia,vtilitate & pace reipublicæ, & bono proximi, ad gloriam Dei exerceat,ſuo tempore & horis conuenientibus:vt poſtea,ex vita prima,& progreſſu, per mortem cum vſuris ad cœleſtem patriam fœlix,recipiatur,victurus in perpetuum beatus.

FINIS.

Soli Deo Gloria.

Veritas Domini manet in æternum.

CEN.

CENSVRA
De temerario hominum Iudicio Valerij Maximi. lib. 4. C. 7.

NVLLA tam modeſta fœlicitas eſt, quæ malignitatis dētes vitare poſſit: & quo ſeceſſu quoſdam fugeris, aut quibus inſulis miſericordię permulſeris, non cohibebis, ne vt alienis malis perinde ac bonis ſuis lætentur ac geſtiant: diuites ſunt alienis iacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus. Sed illi quatenus alienis incommodis, ſuorum adhuc expertes inſultent, optima vindex inſolentiæ, verietas humanæ conditionis viderit.

AD VNDECVMQVE POLITISSIMVM VIRVM. P. Gregorium, Heliæ Bordani Petragoricenſis.

ODE.

DVM Reſponſa ſacer Gregorius, viris
Vt numen Nomium fauce refert graui,
Artes dum Cereris falciferæ docet.
Iſtum quis reputet ſyrmate paruulo,
Ciuilem ſeriem ſculpere doctius
Quàm cunctos rigidis dogmatibus Sophos?
Quid miror? canitum Γρηγόρειος: *Necis*
Stertit, nec placidè præteriјt diem.
Quid miror? cecinit fatiloquus Tages,
Auras dum rapidas Lucifer aufugit
Claræ Gregorium viſcera Palladis.

Spero & Aſpero

INDEX

INDEX EORVM QVÆ IN his Præludiis opt. Iuriſconſulti ſparſim continentur. cuius prior numerus librum, ſecundus caput, tertius verò capitis numerum ſignificat.

A

ABEL & Cain ſimul habitarunt 3.5.6
Abelis & Caini officiũ & ſacrificium 2.37.7
Abimelech punitus ob detentionem vxoris Abrahami 2.17.2
Abolitio criminum quando fiat 4.8.2
Abraham iuſſus à Deo filium mactare 5.7.5
Abrahamus angelum adorauit 2.23.8
Acham iram Dei in populum concitauit 2.22.9
Actio vtilis quid 3.2.1
Actio pudicitiæ attentatę quę 2.15.12
Actiones pereunt tẽporibus à lege difinitis 5.13.4
Actiones pro ſeruorum iniuriis 5.6.35
Adam omnium rerum dominus 2.28.1
Adami tempore domus conſtructæ 3.5.6
Adulatores è Republica & ſocietate hominum pellendi 2.9.2
Aduocati boni militare dicuntur 2.27.4
Aduocati boni & facundi ſunt veluti lingua populi 5.10.8

Adulteram

Adulteram vxorem maritus lege antique occidere poterat impunè: vxor verò maritum adulterum nec digito tangere audebat 2.17.14
Adulterij Paridis & Helenę vindicta quę & quanta fuerit 2.17.8
Adulteri quomodo iure Romano puniantur. 2.17.10
Adulteri hodie in Gallia relegantur cum infamia. 2.17.11
Adulteri cum hera ſua, ſuſpenduntur in Gallia, & quare 2.17.11
Adulterum occidere quibus perſonis liceat, & quare 2.17.13
Adulter iure diuino morte & infamia punitur. 2.17.1
Adulterium crimen graue ante oculos Dei, vt probatur exemplis 2.17.2
Et ab Ethnicis improbatum ac punitum 2.17.3
Adulterium cæteris criminibus maius & quare 2.17.13
Adulterium Leuitę quomodo apud Iudęos vindicatum 2.17.7
Aulterorum variæ & diuerſę pœnæ 2.17.1
Adulteri aſino quare Pariſiis imponantur 2.17.4
Adultera mulier iure canonico dote & paraphernalibus priuatur 2.17.5
Adulterarum pœna apud Germanos quæ 2.17.5
Ædilium Romanorum creatio 2.30.7, & ædiliũ duo genera 2.30.8

Ædili-

Ædilitiæ actiones quæ & quales ibid.
Ægyptij ſacerdotes abſtinente ſalibus & pane ſalito 1.10 2.
Ægyptij diuidunt poſſeſſiones funiculo & quare 3.6.5
Ægyptij, Reges ſuos ex ſacerdotibus eligũt. 2 4 4
Ægyptij quare corporum trãſmigrationem probarunt 5.9.7
Ægyptiorum dies 4.2 2
Ægyptiorum de creatione rerum ſententia 5.4.8
Ægyptiorum ſacerdotum filij quare regibus aſſiderent 2.26.1
Ægyptiorum lex circa mortuorum ſepulturam 2.44.12
Ægyptiorum & Hebræorum planctus ſuper mortuos 2.45.9
Ægyptiorum ritus & ceremoniæ in ſepeliendis mortuis 2.45.7
Æquitatis tres ſpecies 1 3 2
Æraria & fiſcus ſunt nerui reipublicę 5.10.12
Ætatum diuiſio 4.2.21, propria & peculiaria ætatum 4.12.22
Æthiopes dant decimas cinnamomi 2.25.2
Affectus nullus vincit paternum 5.7.18
Affinitas quid, & quæ dicatur 2.2.3
Ager ſpinis abundat ſine cultura 4.11.8
Agi ciuiliter & criminaliter quando coram eodem iudice poſſit 2 32 14
Aiacis Oilei naufragium 2.22.6

Alexander Magnus milites ſuos magnificè ſepeliebat 2.44 8
Alexander Magnus Simonem Pontificē maximū Iudæorum adorauit 2 24.8
Alcmenæ fratrum occiſorum vindictu 2.22 11
Alterum ne lædas, præcepto, quid contineatur & prohibeatur 2.19 1.& 2.19.5
Amicitiam vocant Pythagorei complexum omnium virtutum 2.3.2
Amor filiorum in parentes multo minor eſt amore parentum in filios 5.7.15
Amor ad virtutem incitat homines 2.3.3, Quando creatus ſecundum Heſiodum ibid.
Amor à Platone annulus & funiculus quo omnia ligarentur appellatus ibidem. & amoris laudes. ibidem.
Amor ferarum in ſuos fœtus 5.7.19
Amphyctionum conſilium 4.6 9
Anabaptiſtæ hæretici 3 4 10
Anacharſis honeſtatis cultor 2 12.3
Anaxagoræ feriç 4.6 21
Anaxandrides ab Athenienſibus media confectus 2.38.9
Anci Martij Regis in Regno geſtu 2.29.7
Androdamus Rheginus Chalcidenſium legum inuentor 1.8.2
Androgyneus populus 5 5.14
Angeli à pleriſq; autoribus Dęmones dicti 2.23.1
Angeli ligantur catena amoris 2.3 3

Angeli ſunt Dei miniſtri, & hominum cuſtodes 2.23.2
Angelis quis honor debeatur 2.23.8
Angelus Paulo apoſtolo futura prædicens 2 23.9
Animalia bruta aliquando æquitate homines vincunt 1.14.3, & illis ſunt deteriores plerumque,& quare ibid.
Animæ primo,& linguæ ſecũdo erudiendę 1.16.2
Antiſtites ſacrorum debent condire populũ verbo & exemplo 2.25.7
M. Antonini in pręceptores ſuos beneficentiæ 2.41.5
Appius Claudius tentauit violare filiam L.Virginij 2.30.11
In Apollonia iuſta pro mortuis fieri ſolita. 2.43.14
Apoſtoli analphabeti Spiritus ſãcti virtute, in ſummos euaſerunt viros 1.16.5
Apoſtoli ſabbatho vellebãt ſpicas 4.7.3
Aqua zelotypiæ 2.17.3
Arabes decimas thuris ſoluunt 2.25.2
Arbiter & moderator eſt vnuſquiſque ſuæ rei 2.14.6
Areopagitarum in iudicando conſuetudo 2.8.2,& cur Areopagi noctu iudicabant ibidem
Argumenta quędam contra iuſtitiæ obſeruationem 1.15.1
Ariſtides Iuſtus cur omnes ſodalitates fugiebat 2.8.3.
Ariſtotelis circa creationem orbis opinio 5.4.6

In artibus perdiſcendis fruſtra homines ſe torquēt ſine diuini numinis ope 1.16.3
Aſa cōfiſus medicis & nō Deo, mortuus eſt 2.20.11
Aſſyrij cur ægrotos in viis componunt 2.19.7
Aſtrologia iudiciaria vnde emanarit, & cur reprobanda: & eſt inuentum diaboli 4.4.3, prohibita lege Hebræorum 4.4.7
Aliter philoſophi, aliter iuriſconſulti aſtutias tollunt 2.14.5
Athemonis bellum. 5.6.27
Athenæi ſententia, de legibus Platonis 3.7.3
Athenienſes non admittunt ſcortatores ad Reipublicæ adminiſtrationem 2.15.9
Athenienſium magiſtratuum duo genera 2.31.5
Athenienſium ceremoniæ & ſacra pro mortuis 2.43.12
Athenienſium lege, ſerui iniuriarum actionem intentant 5.6.34
Atropos dicitur fatalis 5.12.1, ſequitúrque filium aliarum parcarum. & omniū eſt vltima 5.12.10
Auaritia Chriſtianis prohibita 2.37.4
Auaritia iure vtroque punitur 2.37.9
Auaritiæ definitio 2.37.2
Eius epitheta ibidem. Quæ mala adferat 2.37.3
Auguriorum obſeruatores damnandi 4.4.5
Oct. Auguſtus Cæſar primus Romæ Imperator, eiúſque geſta 2.30.18
Authoris oratio ad Deum 1.1.2

Aues ver aut flatus indicantes 4.4 9
Aurum vnde ſic dictum 4.1.5

B

Bella ob fines agrorum inter pleráſque nationes geſtu 3.7.1
Belli incommoda 3.1.7
Bellum iuſtum quod 3.14.4
Bellūm excitatur propter peccata hominū 3.10.4
Biantis dictum, ſapientiam dilige 2.35.9
Bona omnia à Deo hominibus dantur 2.20.3
omnia erant ab initio Bona 5.4.4
Britannia dies inæquales habet 4.2.5
Bufones olim erant inſignia Regum Gallorum 1.11.3

C

Cabala, lex, & quis eam primò euulgarit 1.13.2
C. Cæſar Caligula vectigal ex capturis proſtitutarum capiebat 2.15.4
Cęſaris, Marci Philoſophi ſeculum philoſophis refertum 2.4.3
Caini & Abelis diſſidium vnde ortum 3.6.4
Caligulæ dies Iuuenalis 4.6.22
Caloris ignei ſunt quatuor gradus 3.7.8
Cambyſes Rex quomodo ſupplicium ſumpſerit de iudice pecunia corrupto 2.37.7
Cambyſes exercitum amiſit, ſéque interemit numinis contempti vindicta 2.22.5
Candaules cur ab vxore interfectus 2.12.4
Candidati cur apud Romanos albis veſtibus in-

duti 2.35.1
Canis animal, beneficiorum valde memor 23.2
Capaneus ob cõuitia in Deos dicta, fulmine ictus 2.22.6
Carthago ob quorundam ciuium rebellionem olim deletu 2.22.10
Caſus quidam ſunt, in quibus de ſubſtãtia ſcriptura eſt 1.33.3
Cenſus à quo inuentus, & quare 2.29.8. & vnde dictus 2.29.11
Cenſendi modus 2.29.9
Ceremoniæ eccleſiaſticæ obſeruandæ 2.22.13
Cecropidarum Dux cur partim draco, partim homo dicatur eſſe 2.35.14
Cham improbitas 3.6.15
Chamitarum ſucceſſio 3.5.7
Charidemi Athenienſis mors 2.38.10
Charitas bene ordinata incipit à ſeipſa 3.8.6
Charundas Thuriorum legiſlator 1.8.2
Chenalopecis in ſuos paruulos amor 5.7.20
Chilonis dictum γνῶθι σ᾽αυτὸν, quod in columna Delphica ſuſpendebatur, ſæpe memoria voluendum, & quare 2.19.3
Chlamys, venatorum olim veſtis 2.7.4
Chriſtus iniurias & opprobria lubens pertulit 4.8.15
Chriſtus iuris præcepta ad duo reduxit, ad dilectionem Dei & amorem proximi: & rurſum illa reducuntur ad vnicum dilectionis mandatum

datum 2.3.1
Chriſtus & martyres, veritatis aſſertores 2.38.13
Chriſtus propria authoritate miracula fecit: cæteri verò eius authoritate 5.2.9
Chriſtus à Ioſeph & Nicodemo ſepultus 2.44.6
Chriſtus qua ætate fuit baptizatus 4.12.16
Chriſtus quare Deus & Meſchiah dicatur 1.11.2
Chriſtianis naſcentis eccleſiæ omnia fuere communia 3.4.9
Chriſtianorum apud Agarenos ſeruorum miſeria 5.6.18
Chriſto naſcente quare vniuerſus orbis deſcriptus 2.29.10
Chriſto naſcente idola corruerunt 2.32.10
Cymmerij nullos habent dies, ſed perpetuam noctem 4.2.7
Circumuenire verbum, quid ſignificet 2.14.4
Ciues non minus pro legibus quàm pro mœnib. conſeruandis pugnare debent 1.14.7
Ciuilia iudicia quæ 2.32.11
Ciuilium iudicum ſpecies ibidem
Ciuis bonus debet omnia reipublica cauſa facere 3.8.4
Ciuitas tota ob vnius ciuis crimen ſæpe à Deo punitur 2.22.8
Ciuitates quæ nullos habeant ſeruos 5.6.16
Clericus vnde dictus 5.4.14
Clerici vnum beneficium ſeu officium tantùm debent habere 5.10.25

Clerici aduerſus epiſcopum ſuum cõtumacis pœna 2.24.11
Clerici cur beneficiorum cuſtodes dicti 2.42 8
Clericorum ſors 5.10.21
Clodoueus primus rex Gallorum Chriſtianus & vnctus 1.11.7
Clotho quid 5.9.1
κλώθω verbum quid ſignificet 5 9 2
Clotho in quibus rebus obſeruanda 5.11.1
Clotho in iudiciis obſeruatio 5.11 7
Clotho in contractibus obſeruanda neceſſariò 5.11.11
Cogitationis pœna apud Iuriſconſultos nulla 4.8.10
Coloni adſcriptitij qui & quales 5.6 22
Colloquia praua corrumpunt bonos mores 2.16.3
Comerus Gallus iuſtitiam ſubditos docuit 1.9.1
Comitia olim quomodo Romæ habita, & quare olim ſapientibus inuiſa 2 32.2
Communia omnia ab initio an fuerint 3.4.4
Communio natura permiſſa 3.5.1
Communio rerum ex quorundam ſententia, iuris naturalis eſt 3.4.1
Communio pacis cauſa neceſſaria 3.6.1.& eſt naturâ difficilis 3.6.3.
Communia negligi ſolent 3.6.2
Communio rerum parit diſcordiam, ídque exemplis probatur 3.6.5
Condictio generalis 4.9.3

Conſilia vbi multa ſunt, ibi & ſalus eſt 2.8.6
Conſilij rectitudo à Deo emanat 1.4.4
Conſilium à ſapiente petendum 2.35.10
Conſilium ſenum, pugna iuuenum 4.12.20
Conſilium ſapiens multas manus vincit 2.35.15
Conſtitutiones in hæreticos, in Gallia modo ſuſpenſæ 2.22.12
Conſuetudines nonnullæ cur in ſcripturam redigantur 1.13.3
Conſuetudines omnes probæ, ſunt leges, & non contra 1.13.1
Conſuetudo eſt lex priuata ibidem
Conſules Romæ quando, & qui primò creati 2.30.1
Conſultatio optima & vtilis in iudiciis, & quare 2.8.5
Contentionum genera 4.11.6
Contentio homines ad laborem excitat 4.11.7
Contractus vt valeant quæ ſint obſeruãda 5.11.12
Contractus omnes ab initio liberi ſunt, & ex poſtfacto neceſſarij 2.14.6
Contractus metu initi, vel vltra dimidium iuſti pretij, reſcinduntur 2.14.7
Contractus quandoque claudicant 4.9.5
Corpora punitorum quæ & à quibus ſepelienda 2.44.18
Corporalia & incorporalia quomodo vſucapiantur 5.8.4
Corporalium rerum differentia 5.8.5. & earum

diuiſio triplex 5.8.6
Corporales res, & incorporales quæ 5.8.2.& 3
In ordine executionis ſententiæ quæ res corporales an incorporales primùm capiendæ ſint 5.8.7
Corporis ciuilis & naturalis per omnia ſimilitudo 5.10.18
Corpus quid 5.8.8
Crimina noctu commiſſa, cæteris ſunt grauiora 4.8.4
Crimina motu animi cõmiſſa, leuiora ſunt iis quę animo deliberato ſiunt 4.8.7. & quæ ab iratis fiunt, puniuntur 4.8.14
Crimina caſu fortuito commiſſa, ſunt exempta à pœna 4.8.9
Crimina augentur, minuuntur, vel non puniuntur ratione temporis 4.6.5
nulla vnquã ętas aliquo diuino Cultu caruit 2.20.5
Cumæi quomodo adulteria puniant 2.17.4

D

Dagoberti Regis Galliarum anima ſuffragiis diuorũ à dæmonibus fuit liberata 2.43.9
Dauid panes propoſitionis comedit 4.7.3
ob populum à Dauide numeratum ſeptuaginta millia Iſraelitarum perierunt 2.22.9
Decemuiri quando & qui primùm creati 2.30.9
Decemuiratus Romæ, & cur abrogatus 2.30.10
Decimæ ab Hercule ſolutæ 2.25.2
Decimæ & primitiæ quo iure Antiſtibus debeantur 2.25.1

Decipere alterum in contrahendo quomodo liceat 2.14.1
Dæmon quid ſignificet 2.23.1
Dæmonibus olim Dei cultus à paganis tributus 2.23 3. & homines dæmonib. immolati 2.23 6
Dæmonum ſcientia 2.23.7
Defenſio corporis ſui iure permiſſa 4 7 9
Delphici oraculi ſacerdotes qui erant olim, & qui poſtea electi 4.12.10
Democritus dicebat veritatem in puteo profundiſſimo demerſam 2.38.5
Denuntiatio quæ ſit nulla 4.6.31
Denuntiatio in alium diem reiecta ibidem
Deus omnia creauit 5.4.11. & eſt omnium bonorum largitor 5.4.12, Eſtque ſortium cuiuſque author 5.4.13
Deus eſt caput omnium rerum 5.10 2
Deus principium omnium rerum 5.1.4, & 5 omniáque perducit ad finem 5.1.4
Deus eſt prima & vnica cauſa omnium rerum 5.2.1, & 2
Deus dedit hominibus ſigna omnium rerum ſuo tempore faciendarum 4.1.1
Deus non eſt author, neque cauſa malorum 5.3.5
Deus ab omnibus colendus 2.22.1. & læto ac diligenti animo 2.22.2
Deus vnicuique rei naturam propriam conceſſit 5.4.3
Deus omnis boni author 2.5.4

Deus iudex omnium iudicum 2.36.8
Dei ſolius eſt futura predicere 4.4.10
Dei ordinatione omnia in ſuo ſtatu pmanēt 5.9.4
Dei cognitio in domo Abrahæ remanſit 2.28.8
Dei optimi varia epitheta 2.3.2
Deo ſemel dicatum non poteſt in humanos vſus conuerti 5.11.5
Deuolutio collationis beneficiorum ab ordinariis ad alios 4.12.3
Dianæ hoſtiæ 2.23.4
Dictator quando Romæ creatus 2.30.2
Dies naturalis cur dicatur 4.2.10
Dies Romanorum 4.2.11. eius initium 4.2.18
Dies Babyloniorum 4.2.12
Dies Iudæorum ibidem
Dies Arabū & Aſtrologorū quādo incipiāt 4.2.19
Dies vulgaris 4.2.20
Dies Gallicus 4.2.21
Dies & nox mortem & vitam ſignificant 5.12.15
Dies Athenienſium 4.2.17
Dies æquinoctiales 4.2.8
Dies æquales vbi & quando ſint & non 4.2.4
Dies certus interpellat pro homine 4.10.1
Dies ad accuſandum vtiles ſeu iuſti 3.2.1
Diei & noctis diuiſionis origo 4.2.1
Dierum apud Romanos diuiſio 4.2.3
Diebus feſtis populus olim cōueniebat vt inſtrueretur 4.6.12
Dilectio eſt compendiū totius diuini & humani iuris

iuris 2.3.1,& eſt res factu facilis,& quare ibid.
Dilectionis laus & vtilitas 2.3.3
Diogenes Cynicus Dydimum adulterum cenſuit teſticulis ſuſpendendum 2.17.6
Diſcipuli coram præceptore oſtentatio morte digna 2.41.3
Diſtributio quid,& eius partes 2.20 1
Diuinum numen in initio & exordio operis inuocandum 1.1 1
Diuiſio,ab orbis initio,omnium rerum facta eſt à Deo 3 6.6. & eſt iure naturali recepta 3.7.9
Diuiſio rerum neceſſaria 3 5.3
Diuites ſunt tantùm diſpenſatores bonorũ 2.42.4
Dominiorum diſtinctio quæ mala peperit 3.4 6
Dominorum in ſeruos ſæuitia 5.6.29. iure ciuili refrenata 5.6.32
res quæ alicuius Dominium fugit, ad ſuam priſtinam redit naturam 3.4.2
Donationes etiam à minoribus in præceptores collatæ non infirmantur. 2.41.8
Draco reliquorum facinorum immunitatem conceſſit,adulterium vindicanti 2.17 6
Druidę legiſlatores primi Gallorum 1.9.1
Druidarum munus 1.9.1. & eorum religio abolita à Claudio Cæſare ibidem

E

ECcleſiæ primitiuæ tempore quæ , & qualia & quomodo communia 3.7.5
Eccleſiaſticarum rerũ alienatio iure vtroque pro-

hibetur 5.11.4.& quomodo, & quando & à quibus alienari poſſint 5.11.5
Echecreatis luxuria 4.12.11
Echeti pœna 5.7.25
Eleemoſyna quomodo facienda 2.42.5
Eleemoſynæ tractatio iudicibus non infrugifera 2.42.10
Eleemoſynam dantes, benedictiones quæ ſequantur 2.42.11
Elephanti pudor dum coire vult 2.12.1
Empedocles metempſycoſis aſſertor 5.9.6
Enceniorum feſtum 4.6.18
Enochus quando & vbi & quid ſcripſerit 2.28.2
Ephemerides perpetuæ Mizald. 4.5.7
Epicurus mundum periturum exiſtimauit 5.13.7
Epiſcopus qualis eſſe debeat 2.25.8
Epithota varia nationum 2.2.2
Eremodicium cauſæ 4.11.15
Error gloſ.in §. Ius autem Romanorum de patr. poteſta. 5.7.9
Ethnicorum opinio circa mortuos precibus & ſacrificiis iuuandos 2.43.10, & circa immortalitatem animæ 2.43.11
Ethnicorũ circa mũdi geneſim opinio falſa 5.4.5
Eunomia filia Themidis, & eius ſignificationes & partes 2.1.1
Exceptiones peremptoriæ 5.13.3
Excommunicati an ſepeliendi 2.44.13
Exempla varia populorum imitantium princi-

pum eorum virtutes; 2.4.5
Exomniandi modus 4.10.12
Ἐξόμνυσθαι, quid 4.10.11
Expenſæ à patre in filium cauſa ſtudij factæ, non veniunt in collatióne 2.40 9
Explicatio §.Idem Pomponius.l. In cauſæ. de minor. in pan. 2.14.1
Explicatio.§.Cõſtat.de iure natu.gẽt.&ciuili 1.13.1

F

FAmes & ſterilitas ob decimas nõ ſolutas 2.25.5
Familiaritas nimia parit contemptum 2.8 3
Fannia lege ſumptibus modus impoſitus, quæ renouata poſtea fuit per legem Liciniam 2.18.3
Fatales dies cur ſic dicti 5.13.2
Fata à Deo mutentur & immutantur 5 2.8
Fata ex Deo pendent 5.2.5.
Fatorum omnium Deus eſt gubernator 5.2.10, & quid fatalitas ſit 5.2.11
Fato an omnia rogantur & ducantur 5.2 3
Fatum quin vnde dictum 5.2 3,& 4.
opinio dicentium omnia Fato fieri, explodenda probatur 5.3.1
Fatum omnibus rebus inditum à Deo 5 2.14
Latinorum opinio circa Fatum exploſa 5.2.7
Fatum referendum ad diuinum numen 5.2.7
Fæcialis Romani verba bellũ denuntiantis 3.1.5
Feræ cum ſimijbus coeuntes antiqua lege comburebantur 2.16.2
Feriæ meſſium & vindemiarum 4.6.13

Feriæ repentinæ quæ,& quare celebratæ 4.6.14.
Feriæ diuorum 4.6.19
Eeriæ Romanę ob tempeſtates 4.6.23
Feriæ ruſticorum ibidem
Feſtorum tranſgreſſores 4.6.24
Feſti dies cur inſtituti apud Chriſtianos. 4.6.25
Feſtiuis diebus nullus populus caruit 4.6.26
Feſta Hebræorum 4.6.27
Feſtos dies plerique inutilibus & malis rebus obſeruant 4.6.28
Feſtis diebus choreæ prohibitæ 4.6.29
Feſtis diebus quæ iudicia permittantur 4.6.30. & quæ opera facienda 4.7.1.
Feſtorum dupliciuꝫ obſeruatio 4.2.13
Filiæ quando apud Hebræos ſuccedant in regno, & quando non 19.2.
Filij ſunt in poteſtate parentum 5.7.1
Filij Heli ſacerdotis quales 2.40.8
Filius in ius vocare parentes abſque iudicis venia nequit 2.40.4
Formica laborioſum animal 3.6.8.
Formicæ alias mortuas ſepeliunt 2.44.10
Fornicatio iure diuino prohibita 2.15.8
Frater fratri & ſoror ſorori alimenta quando pręſtare teneantur 2.40.12
Funus ſequens an tunc in ius vocari poſſit 4.10.9
Furioſus ab homicidio & parricidio excuſatur 4.8.1

G

GAlli nomen quid ſignificet 1.11.3
Eius natura ib idem
Galli quare Salij dicti 1.10.1
Gallię reges quæ ſibi propria retinent, & quæ concedunt magiſtratibus 2.32 5
Gallorum in filios & vxores poteſtas 5.7.8
Gallorum populorum natura & mores 1.11.3
Genus argenteum hominum ſublatum ob diuini numinis contemptum 2.22.8.
Germania ob hæreſes turbata & agitata fuit 2.26.5
Gloria & laus ſoli Deo debita, neque ab hominibus vſurpanda 2.20.4

H

HAſdrubal inimicos Romanos ſepeliuit 2.44.8.
Hebræi in portis ſedentes ciuitatum, iudicabant 2.28.10
Hebræorum magiſtratuum diſtinctio 2.32.7
Hecate conuiuium pauperum 2.42.6
Heliogabalus Imperator, Solis fuit ſacerdos 2.24.4.
Hæres non adimplens defuncti voluntatem, priuandus eius hęreditate 2.45 2
Hermaphroditos quis ſit, & cur Androgynos dicatur 5.5.12
Hieremias in lacum miſſus 2.38 12
Hyperborei & Cimmerij frugum primitias per

virgines probatiſſimas Deo offerunt 2.12.4
Hippocratis iuramentum, quod præceptori ſuo præſtitit. 2.41.4
Hippocratis pro patria exemplum 2.39.4
Hiſpane ab vxoribus adulterio maculati, domino temporali quadraginta ſolidos ſoluunt 2.17.4
Homicidia quomodo excuſentur 4.7.10
Homo animal ad laborem natum 3 6.7
Homo ſexto die à Deo creatus 2.3.5
Homo omnium animalium eſt perfectiſſimum ibidem
Homo eſt participium naturæ omnium rerum ibidem
Homo frequenter bona falſa amat & colit 2.3.7
Homo ſolus inter omnia animalia aduerſus paſtorem ſuum conſurgit 1.14.3
Homo inter omnia animalia ſolus eſt diuinitatis particeps 1.14.3
Homo impedire non poteſt ordinata à Deo & ſtatuta 5.2.12
Homo inſtrumentum legis 1.6.3
omniáque ſeruant legem ſibi à Deo datam, dempto Homine 1.7.1
Homo iumentis aſſimilatus, ac illis deterior 1.7.1
Homo ad veritatem natus 2.38 7
Homo homini ea tantùm cauſâ quòd homo ſit, prodeſſe tenetur, & quare 2.19.5
Homo probe inſtructus, díuinum ſit animal, malè verò educatus peſſimum omnium quę in terranu-

ra nutriantur, efficitur 2.16.6
Homo debet vnam tantùm adminiſtrationem habere 5.10.25
Homo eſt liber à Deo creatus 5.3.6
Hominis voluntas eſt libera 5.3.2
Hominis vita eſt dubia 5.3.4. & quid hominis appellatio contineat 5.5.7
Homini data eſt electio boni & mali 5.3.8
Hominis nobilitas 5.5.4
Homines natura ſunt ſociales 3.5.5
Homines cur recti à Deo ſunt creati 1.14.3
Hominum tertia diuiſio 5.7.27
Hominum diuerſa officia 5.10.1
Hominum ſtudia ſunt valde diſſimilia 5.5.5, differentiæ eorum 5.5.7
Hominum diuiſio ſecundum Iuriſconſultos 5.6.1
Hominum opera non ſunt meritoria ad vitam æternam 5.3.7
Honeſtatis quatuor ſunt partes, ex Ciceronis ſententia 2.9.4
Honeſtum in iure diuino quid 2.11.2
Honeſtum iudiciale quid 2.15.1
Honeſtum eſt commune iuri ciuili cum cæteri iuribus 2.11.1.
Honeſtum in iure ciuili 2.13.2.
Honeſtum naturale quid, & eius effectus 2.12.1
Horatius quare ſororem interemit 3.3.3
Horæ quid 4.1.1, cur ſic dictæ 4.1.3, & horarum intentio 4.1.7

I

IAcob cum Laban diſcordia ob communionem 3.6.4.
Iephte filiam in vectimam obtulit 5.7.6.
Jejunia in locum vigiliarum à Chriſtianis ſubrogata 4.2.16
Imperatores præceptores ſuos honore proſecuti 2.41.5
Impuberes ad dignitates eccleſiaſticas & officia non ſunt admittendi 4.12 4
Incipiendum à nobilioribus & generalioribus 2.3 8
In iniuriis ira prolatis puniendis quæ conſideranda & diſtinguenda 4 8.14
Iniuriarum debemus obliuiſci 4.8.16
Iniuriarum perſecutio quo animo facienda 4.8.15
Inſeruientes commodis hominum, ſunt veluti pedes reipublicæ 5.10.14
Inſignia Caroli noni 1.3.10
Interpellatio dei an maior interpellatione hominis ſit 4.10.2
Io.Picus Mirandula ſcripſit aduerſus vana auguria temporum 4.4.2
Ionathas guſtando mel, reſponſum impediuit diuini numinis 2.22 9
Ionathas à Saulis patris iudicio liberatus fuit 5.7.23.
Ioiadas ſacerdos iuſſit ſabbatho Athaliam occidi 4.77.

Ioſeph

Ioſeph cur venditus & à quibus 2.38.11
In ira diſtinguenda quinque obſeruanda ſunt 4.8 8
Ira eſt furoris ſpecies,& vnde naſcatur 4 8.12.
argumenta quibus aliqui contendunt, ea quæ Ira fiunt, puniendà non eſſe 4 8.13.
Iſocratis in cõuiuio Nicreontis reſponſum 4.6 7
Iſraelitarum in filios poteſtas 5 7.5
Italiæ ſeu Albaniæ Regum ſucceſsio 2 29.2.
Iudæi decimas Deo dant 2.25.5
Iudæi in electione magiſtratus quare quinque animalia mactent 2.34.4
Iudęorum ſuperſtitioſa feſtorum obſeruatio 4.7.2.
Iudæorum feſta, vindicta reorum non polluntur 4.7.6
Iudex auaritiam odio habere debet 2 27.1
Iudex in iudicando ſeptem conſiderare debet 4 8.2
Iudex tempora obſeruare debet 4 6.4.
Iudex vitare debet adulatores & ſycophantas 2.9 1
Iudex quomodo & quando obiurgationes facere debeat 2.5.5
Iudicandi munus Regibus proprium, quod variis exemplis probatur 2.6.1.
Iudices antè omnia debent vtramque partem audire benignè 2.8.5
Iudices maximè ſupremi, debent omnes vno tantùm ore loqui 2.8 5

Q

Iudices omnes ferè in Italia mutabiles 2.31.6
Iudices dicti Dij:& de iuramento ab illis præſtãdo 1.3.9
Iudices reddituri antè Deum omnium rationem 2.8.1
Iudices vrbibus pellere debent lenones,ad oleſcẽtium peſtes 2.15.2
Iudices debẽt creari ꝓ multitudine populi 2.28.10
Iudices variationem fugiant 2.8.6
Iudices debent ſæua quæque pati veritatis tuendæ cauſa 2.38.14
Iudices ſeptuaginta à Moſe conſtituti 2.34.2
Iudicia ciuilia quare dicta ſint pecuniaria ab Hebræis 2.33.1
Iudicia iuſta eſſe debent ex præcepto imperatoris 1.2.6
Iudiciorum diuiſio 2.32.8
Iudicis circa mores hominum officium 3.10.5
Iudicis ſententia non debet eſſe prçceps 2.8.4
Iudicis ſententia debet eſſe ſecundum leges 2.8.7
Iudicium pubertatis ex lenugine ſublatum 2.15.1
Iudicium vtile quid 3.2.1
Iudicium quod ſit ſummariè & de plano 5.11.9
Iudicium centumuirale 2.29.4
Iudicium Iudæorum variæ claſſes 2.34.1
Iulius Cæſar vſum lecticarum & margaritarum, paucis exceptis,ademit 2.18.2 & leges ſumptuarias

exercuit, & luxum Romanorum coërcuit 2.18.4
Iupiter Regum nutritor 2.21.2
Iura humana quo pacto à diuinis ſanctionibus diſtinguenda 1.6.1
Iura naturalia immutabilia quomodo dicantur 3.7.7
Iura, ea quæ frequenter accidunt non quæ raró, cõtemplantur 2.2.4
Iura omnia dicuntur incorporalia 2.2.5
Iuris tria ſunt generalia præcepta 2.3.1
Iuris diuini quis finis ſit, humani, & vtriúſque ſimul 1.6.2
Iuris tertia pars circa actiones verſatur 4.9.1
Iuris diſcipulus ante omnia fidem colere debet 1.16.2
Iuris pars circa ſceleratos homines, & criminum vindictam verſatur 5.10.19
Iuriſconſulti à quo tempore ſortes hominum conſiderent 5.5.8
Ius quid ſit 2.1.2. & eius variæ ſignificationes 2.2.1
Ius ſummum quid 1.15.2
Ius naturale ſuadet, neminem cum alterius iniuria locupletari 2.19.4.
Ius publicum, priuatorum pactis lædi nequit 3.3.5
Ius naturale eſt immutabile 3.4.7
Ius pontificium vnde ſumptum 2.13.1
Iuſtinianus veritatis amator. 2.38.4
Iuſtitia omnis ad Deum referenda 1.16.1
Iuſtitia cur hominum dicatur 1.16.5

Iuſtitia & philanthropia ſunt præclara inter homines bona ibidem
Iuſtitia quietis mater 1.14.4. eius laus & vtilitas 1.14.5,& 1.15.4
Iuſtitia omnium artiũ nutrix & cõſeruatrix 1.14.6
Iuſtitia cur pingitur cum trutina in manu recta 2.8.7
Iuſtitia in ſe cæteras virtutes continet 1.5.1 donúmque Dei eſt 1.5.2
Iuſtitia, vltima quare homines reliquit,& cœlum aſcendit 1.25
Iuſtitia eſt finis legis, lex opus principis, princeps imago Dei 1.2.6
quędã ì Iuſtitia ſoli Deo tantùm tribuũtur 2 20.2
Iuſtitia quomodo conſtans & perpetua, &c. 1.3.3. Item donum & iuuẽtum Dei,& non hominum 1.3.4
Iuſtitiæ finitio ſoli Deo conuenit 1.3.5. eius deſcriptio 1.3.6
Carneadis error circa Iuſtitiam refellitur 1.3.7
Iuſtitiæ & pacis oſculum 3.10.1 Earum laudes 3.10.2
Iuſtitiæ maxima pars in diſtributione conſiſtit 2.20.1.
Iuſtitię origo & finitio ex Ariſtotele & Iuriſconſulto 1.31
Iuſtitiam exercentes à Deo primum ſunt conſtituti 2.27.6
Iuuenum ætas fragilis & leuis 4 12.11

L

LAborandi neceſſitas hominibus à Deo propter peccatum impoſita 3.5.4
Labore omnia quæruntur 3.6.9
Laborum finis mors eſt 3.6.10
Laboris laus 3.6.12
Lacedęmoniorum Reges ex conſilio Senatorum pendebant 2.31.2
Lacheſis quid & vindicta 5.4.2
Lacones omnia habent inter ſe communia 3.4.4. & 3.7.4
Latrunculatoris,id eſt,Preuoſt iuriſdictio 2.32.9
Legalia diuinę legis mutata 1.6.3
Lenones iure ciuili infames 2.15.11
Eorum ſupplicium ibidem
Lex eſt ſpeculum iudicum 2.9.3
Lex quid à conſuetudine differat 1.13.2
Lex Hebræorum alia ſcripta, alia non ſcripta 1.13.2
Lex Amneſtia apud Athenienſes 4.8.3
Lex feriarum ex Luciano 4.6.11
Lex ante homines fuit 1.12.1
Lex ſine ſcriptura eſſe poteſt 1.12.3
Lex Dei ſcribi debet non in lapideis,ſed cordis tabulis 1.12.3
Lex Romanorum in negligentes dominos fundorum 4.11.4
Lex de vltimis non datur à Iuriſconſultis 5.9.3
Lex Scantinia,puerorum amplexus impios ſuſtu-

lit 2.16.1
L. Si longius. ff. de Iudic. 3.8.3
Lex Cincia de muneribus 2.37.10
Lex honeſto vallata eſſe debet 2.9.4
Legiſlatores Deum primò ante oculos habere debent 1.16.5
Legiſlatores quare à Deo fingerent ſe leges acce-piſſe 1.8.1
Legis Moſaicę ſacerdos veſte purpurea induebatur olim qua D. Ieſus Chriſtus in deriſum à Iudæis fuit indutus 2.7.3
Legis 2. de verbor. ſignific. in Pand. 4.2.9
Legis Cenſoriæ circa cibos caput 2.18.5
Legis virtus quæ, & vnde pendeat 1.14.2
Lege Romanorum mulieres lugent viros defunctos 2.45.4
Lege Fannia ſola gallina, & ea non altilis, Romanis in cœna permiſſa 2.18.6
Leges à numine diuino emanarunt 1.12.1
Leges apud Romanos olim nundinis ternis publicè deſcribebantur, & qua ratione 1.12.2
Leges duodecim tabularum à Græcis petitæ 1.12.2
Leges olim cantari ſolitæ ante inuentam ſcripturam 1.12.3
Leges olim & ſcriptæ & non ſcriptæ fuere 1.13.1
Leges cur ab omnibus debeant intelligi 1.13.3
Leges bonæ à iuſtitia Dei ſunt ortæ 1.14.1
Leges perperam & malè dicuntur ſimiles eſſe telis aranearum 1.14.1

Leges qua ratione obſeruantur 3.1.3
Leges natura ſua ſunt immutabiles, licet aliquando iis derogetur vel addatur 1 6 2
Leges cur hominibus fuerint impoſitæ,& datæ,& vnde pœnæ ſcelerum prodierint 1.7.2
Leges circa ſeruorum curam 5.6.35
Leges armatæ quare dicantur 2.27.5
Leges citandi mos apud Iuriſconſultos ab Hebręis emanauit 1.2 7
Leges ancillantur ſacris canonibus 2.11.2
Leges à quo primum inuentæ,ſeruíque legum homines ſunt 1.6.1,& 1 8.1
Legum ferendarum modi varij 1.12.2
Legum vis pendet ex ſcriptura 1.13.4
Legum contemptus quæ & quanta incommoda pariat 1.14.4
Legum imperium apud ſacerdotes olim tantum fuit 1.3.8
Liberalitas in quibus rebus exercenda 2.42.3
Liberi obſequi patribus iure ciuili cogũtur 2.40.4
Liberi quæ parentibus debeant 2.40. 1, & 2.40.11
Liberi in parentes ingrati, Athenienſium lege, ab omni magiſtratu & ſacrificio remoueantur 2.40.2
Libertas Chriſtiana 5 6.11
Libertas vera quæ ſit 5 6.7
Libertatis diffinitio & laudes 5 6.4
Libertatis ſignum 5 6.5
Libertatis & ſeruitutis ſpecies ex Ariſtotele

5.6 7, & 5.6.9
Libertatis finitio ex Seneca 5.6.10
Libertatis ſpecies ſecundum D.Bernardum ibid.
Liberti qui 5 6.3
Libertinitatis initium & diuiſio 5.10 20
Lyciorum lugentium mortuos veſtes 2.45.7
Lycurgus conſtituit vt Spartiatæ apertes ianuis prandèrent 2.18.2
Lycurgi lege patres filiis omnia relinquere cogebantur 2 40.10
Lilium quare ſit inſigne Gallorum Regum, & cuius rei ſit ſymbolum 1.11.3
Literarum vſus cur inuentus 1.13.4
Literæ Pythagoræ deſcriptio ex Virgilio 5.3.9
Lites poſt rerum diuiſionem vnde ortæ 3.7.1
Loth & Abraham ob communitatem diſcordes 3.6.4
Lucretianorum & Lucianiſtarum error circa Dei cultum 2.22.3
Lucretij circa mundi creationem error impius refellitur 5 4.9
Ludouicus x1. voluit mortis ſuæ tempus præſcire 1.11.2
Lugentium veſtes & viduarum cur nigræ erant 2.45.5
Luguire eſt videre reuulſas imagines maiorum 2.14.3
Lupanarium nomenclatores. 2.15.5
Luſtrum quid, & per luſtra computatio 2.29.11
Luxurian-

Luxurantium contra naturam pœnæ 2.16.1

M

MAchabæi ſabbatho pugnant 4.7.3
Magiſtratus officium 2.5.1
Magiſtratus ſunt legum executores 1.13.3
Magiſtratus ſunt tanquam oculi, & aures, principes 5.10.6
Magiſtratus licet iniquè iudicet, ideo non deſinit ius eſſe integrum 1.15.2
Magiſtratus quales eligendi 2.35.1
Magiſtratus dicitur antiſtes religioſiſſimus 2.36.5
Magiſtratus alij quinquēnales, alij ſemeſtres 2.31.1
Magiſtratus omnes, exceptis ſolis Senatorib. erant Romæ temporales ibidem
Magiſtratus in Gallia ſunt perpetui 2.31.7
Magiſtratus iudicare debēt in loco honeſto: alioquin eorum ſententiæ non valent 2 6.2
Magiſtrat. differre debēt à popularib. ornatu 2.7.1
Magiſtratus ſunt præcipui prouinciæ 5.10.3
Magiſtratus eſt lex loquens 2.28.13
Magiſtratus olim conſtituti, vt curam honeſtatis mulierum gererent 2.18.8
Magiſtratus Senatum Galliæ quo ornatu vtantur 2.7.3
Magiſtratus omnes Romani, excepto Tribuno plebis, purpurati erant, & quare 2.7.1
Magiſtratus olim à populo Rom. in Comitiis creabatur 2.32.1
Magiſtratus ſuſtinent perſonam principis 2.8.1

pacatámque retinere debēt rempublicam. ibidem. Eíſque obtemperare vtroque iure iubemur ibidem
Magiſtratus nō debet pati ſe cōtēni 2.8.3. debéntque modeſtè & cōpoſitè incedere, & quare 2.8.4
Magiſtratuum Romanorum differentia 2.32.6
Magiſtratuum fructus 2.28.11
Magorum & aliorum libri improbandi, & iuuenibus valde pernitioſi 4.4.6
Mala à Domino dantur hominibus 5.12.5
Malleolus pœna parricidij affectus 5.7.11
Malıferi à nobis dicti Verguiers 2.6.2
Manichæorum error circa duo principia repellitur 5.1.16
Mariandini ſerui Heracleotum 5.6.21
Maritus vxori indotatæ aliquando alimenta relinquere cogitur 2.40.12
Marſias Phrygi⁹ cur ab Apolline excoriatus 2.22.7
Martyrum natalitia ſanctorum cur à Chriſtianis obſeruentur 4.6.16
Martis deſcriptio 3.1.9
Maſculi ſuccedunt in feudo paterno & in fœmineo etiam primi 1.9.3
Maſurius I. C. ab auditoribus ſuis ſuſtentatus 2.41.7
Mathematici & Magi vrbe Romana expulſi, & iure vtroque damnati 4.4.4
Medea ob adulterium Iaſonis mariti, filios ſuos interemit 2.17.9

Medicina

Medicina à Deo fluxit 2.20.10
Medicus debet Dei cultor eſſe 2.20.7
Medici à quo tẽpore ſortes humanas incipiãt 5.5.9
Medici plerique athei,& in Deum ſunt blaſphemi 2.20.9
Medici nihil proſunt ſine diuini numinis imploratione & ope 2.20.11
Medici debent Deum pro infirmis rogare 2.20.12
Medici debent ante omnia curare vt ægroti adhibeant ſacerdotem ibidem
Medico vtendum tantùm eſt Chriſtiano ibidem
Medorum & Perſarum Reges habent ſapientes aſſidentes ſibi 2.35.10
Menenij ad populum cum patribus diſcordem oratio 2.28.12
Mens humana infinitis errorib.eſt implicata 1.1.3
Menſes vtiles quid 3.2.1
Mercurius Ægyptiorum leges inuenit 1.8.2
Mercurij filius hermaphroditus quare & quando affectus 5 5 12
Meretrices à probis mulieribus, veſtibus diſtinctæ & quare 2 15.12
Meretricum pœnæ variæ 2 15.8
Meroitarũ Rex iuſſu ſacerdotũ occidebatur 2 24.3
Meſſalina mulier,coitus inſtituit certamina 2.15.6
Metallorum nomina ſecundum Chemiſtas 4.1.6
reprehenduntur qui Metempſycoſim Pythagoræ excuſantes ad reſurrectionem illam transferunt 5.9.9.per totam ſeq.pag.

Metonymia ſeu hypallage quæ 2.2.2
Meum, tuum &c. pronomina quid efficiant 3 4 3, & cur inducta 3.5.2
Milites, ruſtici, agricolæ, & artifices ſunt manus vniuerſi corporis reipublicæ 5.10.11
Milites ſuſtinent mala pro nobis in exercitu 3.9.4
Miltontis Thracis mors 5 7.4
Militum priuilegia circa teſtamentorum ſolemnia 4.10.6
Militum teſtantium olim conſuetudo 4 10.7
Minos leges Cretenſibus dedit 1.8.2
Minos inferorum iudex ibidem
Moabitarum rex filium ſupra muros expoſuit morti 5.7.7
Morbi ob peccata hominibus à Deo mittuntur 2.20.7
Morientium voluntas ad implenda 2.45 1
Mors omnia ſoluit 2.43.3
Mors eſt extremum omnium rerum mortalium 5.12.2, & 5.12 9
Mors eſt omnibus communis 5.12.3
Mors impoſita eſt hominibus ob peccatum Adami & Euæ 5.12 4
Mors cur à Deo creata dicatur 5.12.5
Mors hominis duplex 5.12.6
Mors corporea eſt vita bonis 5.12.7
Mors omnibus eſt ineuitabilis & neceſſaria 5.12. 12. Eius ſignificationes 5.13.1

Mors litium ciuilium & criminalium 5.13.5
Mors naturalis quæ 5 12. 14, ciuilis 5.12.15, ſpiritualis 5.12.18
Mortis appellatio an contineat ciuilem 5.12.16
Mortis conſideratio I.C. vtilis 5.12.17
Mortem Iuriſconſulti nominant Sortem fatalem 5.12.13
Mortui ſunt ſepeliendi 4.44.1
Mortui ſepultura & aliis modis à viuis iuuantur 2.44 3. & vbi ſepeliendi 2.44.4
Mortui potius quàm viui iuuandi, ex Ariſtotele 2.43.1
Platonicorum, circa Mortuos opinio 2.43.2
Mortuis an luctus debitus, & quid ſit luctus 2.45.3
Mortuos expoliantium pœna 2.43.4
Mortuorum tranſlatio quomodo permiſſa 2.43.5
Mortuis iuſta facienda 2 43:6
olim pro Mortuis viui agebant pœnitentiam 2.43.7.
Mortuorum in exequiis preces ac ceremoniæ à D. Dionyſio Areopagita inſtitutæ 2.43.7
Moſaica lex quando à Deo data 1.8.2
Moſes Ægyptios à ſeruitute liberauit 2.28.9, Eorúmque legiſlator fuit ibidem, atque munus ſuum iudicandi viris electis diſtribuit ibidem.
Moſſinorum rex ſi iniquè iudicet, incluſus fame maceratur 2.6.2
Mulier cum fiſco concurrens ob dotis repetitionem, quare & quando ei præferatur 3.9.1

Mulieres non poſſunt exequi quæ ad feudi naturam pertinent 1.9.3
Mulieres dotatas eſſe reipublicæ intereſt 3.8.5
Mulieres ſunt malorum artifices & præceptrices 2.15.14.
Mulieres quare hodie admittantur in feudis 1.9.3
Mulieres intereſſe cætibus virorum prohibentur 2.18 7
Mulierum ſolicitatores grauiter puniuntur 2.15.13
Mulierum hypothecæ in debitis primipilaribus ſunt poſteriores 3.9.3
Multa minuunt rerum protia,& illa augent 2.14.2
Muſonis capitonis Tyrrheni mors 2.38 9

N

NAtales Regũ dies olim erant celebres 4.6.15
Natura quid 5.5 1
Natura duplex eſt 5.5.2
Natura cuique homini artem dedit 5.5.6
Natura eſt conſtans 5.4.7
Nauiculariorum Reipubl.non nauigantium tempore opportuno pœna 4.5.6
Neceſſitas non habet legem 4.7.4
Neceſſitas delinquentes à pœna grauiori ſubmouet 4.7.8
Neceſſitatis vis & authoritas 4.7.4
Neceſſitatis cauſa, iudicium in latrones & ſicarios die Paſchatis permiſſum 4.7.5
Neceſſitatis lege multa contra iura ſunt permiſſa 4.7.3

Nem-

Nembroth primus tyrannus turrim Babel extruxit. 2.28.7
Ninus Rex Aſſyriorum, monarchiam primus ambiuit 2.28.5
Noah quare pater Deorum dictus 2.28 4
Noah cur filio ſuo maledixerit 2.12.1
Noachi regum populus, & iuſtitiæ obſeruatio 2.28 3
Nomina diuerſa quibus Reges & ſummi principes à nationibus ſuis appellati fuere 2.30.4
Nouendialis dies quid 2.43.15
Nox latronum eſt, lux veritatis 4 8.5
Numa primus Romæ pontificem ſacráque inſtituit 2.24.4
Numæ dies faſti & nefaſti 4.6.10
Numæ Regnum quo tempore, & eius nominis etymologia, & eius geſta 2 29.6
Numus olim primò excuſus cur pecunia appellatus 2 32.8
Nuncius ſine exoimne 4.10.11
Nuptiæ honeſtatis ratione inter certas perſonas contrahi prohibitæ 2.18.7

O

OBligatio parit actionem 4.9 2
Occidens aggreſſorem, ab homicidio excuſatur 4.7.8
Octauiani in Sperum philoſophum præceptorem officium 2.41.6
Officia eccleſiaſtica qui volunt obtinere, xxv.an-

norum debent eſſe 4.12.5
Oleum quo Reges Gallici vnguntur, cælitus beato Remigio primò miſſum vbi extet eius miracula 1.11.2
Omnia in orbe nata intereunt & mutantur, nihílque hic perpetuum eſt 1.13.4
Omnia in peius natura ipſa rerum ruunt 1.15.1
Onomacritus Cretenſibus leges dedit 1.8.2
Opinio varia diuerſorum authorum circa mundi æternitatem 5.13.8
Oppia lex, quæ, quando & à quo lata, & abrogata 2.18.1
Oportunitatis vtilitas 4.6.6
Oratio ſacerdotũ Ægyptiorum ad Reges 2.27.2
Orchia lege cõuiuarũ numerus præſcriptus 2.18.3
Ordo certus in vniuerſitate per quam neceſſarius 2.26.6
Ordo omnium rerum 2.26.7
Ordo in iudiciis neceſſarius 5.11.8
Orta omnia neceſſariò occidunt 5.13.6

P

PAludamẽtum erat veſtimentum antiquorum Ducum, & vnde dictum ſit 2.7.4
Parcæ à Deo ſunt, & earum ordines ex Dei ordinatione pendent 5.2.6
Parentes quæ debeant liberis 2.40.7
Parentes cur tam ardenter filios diligant 5.7.21
Parentes qui filios ſuos dæmoniis immolabant 5.7.8.

Parentes magis filiorũ iniuriis torquentur quàm ſuis 5.7.14
Parentum natura partim mortalis, partim immortalis eſt 5.7.16
Paridis & Helenæ adulterium 2.17.8
Partum occidentis, aut medicamentis partum ſuffocantis pœna 5.5.11
Partus ſequitur ventrem 5.6.2
Paſchalis diei celebratio apud Iudæos 4.6.17
Paſtoria antiquorum vita 2.33.6
Paſtoribus eccleſiaſticis obtemperandum licet mali ſint 2.24.10
Pater filium contra naturam odit 5.7.17
Patria quare à nobis diligatur 2.39.3
Patria poteſtas Romanorum in filios ſuos 5.7.2
Patria Deo debita 2.20.5
Patriæ quæ debeantur 2.39.1
Patriæ amore multi ſanguinem fuderunt 2.39.6
Patriæ cauſa omnia pericula ſubeunda 2.39.7
Patria parentibus & liberis anteponenda 2.39.7
Patriæ inimici ſeuerè puniendi 2.39.8
Patriarcharum diuitiæ ex pecorum quæſtu olim conflatæ 2.33.5
Patrimonium & peculium vnde dictum 2.32.10
Patris nomen quale 5.7.15
Patris & filij eadem eſt perſona 5.7.22
Patronus laicus in electione variare poteſt, non autem clericus 4.12.2
Patroni intra triduum ſcripta poſſunt emendare

ſua 4.11.12.
Patrum vita debet ſpeculum filiorum eſſe 2.41.1
Paulus Apoſt. labore manuum ſuarum victum ſibi comparauit 3.7.6
Pauperes in vnaquaque ciuitate & pago quomodo nutriendi 2.42.2
Pauperibus quæ debeantur 2.42.1
Pauperibus iure diuino ſuccurrere tenemur 2.42.7
Paupertas donum Dei eſt 2.42.1
Pauperum priuilegia 2.42.9
Pax opus iuſtitiæ 3.1.1
Pax omni iure commendatur 3.1.2 Eius laus & vtilitas 3.1.8, & 3.1.10
Pax quomodo quæratur ac conſeruetur 3.10.3
Peccata principum quare maiora ſint delictis cæterorum hominum 2.42
Peccati hominum cauſa ab ipſis, non à fato procedit 5.3.3
Peccatum vnde naſcatur 4.8.11
Pecuniæ appellatione, omnia quę patrimonij ſunt, continentur apud Latinos 2.33.3, & cur pecunia ſic dicta 2.33.4
Pœna parricidarum ſecundum ius ciuile 5.7.10
Pœna in procurantes abortum 5.7.12
Pœna occidentium filios ſuos 5.7.13
Pœna filij iudici à patre oblati, iure ciuili mitigata 5.7.23
Pœna parricidij ferarum à feris ipſis 5.7.26

Pœna

Pœna occidentis filium apud Ægyptios 5.7.3
Pœnæ ob veritatem violatam 2.38.15
Pœnæ cur à legibus conſtitutæ 1.14.4
Perſæ mentiri & ære alieno obſtringi, turpe ducunt 2.10.2
Perſæ ebrij conſilium quærunt à ieiunis 4.6.8
Perſonæ rebus digniores 5.5.3
Petrus de Medico Hiſpanus compoſuit librum de Nauigio & eius arte 4.5.7
Pherecidis circa animas opinio 5.9.8
Φιλαυτία ab hominum mente pellenda 2.19.2
Phinees occidendo in lupanari adulterum, Deum placauit 2.15.9
Phyſicorum circa tempora obſeruationes vtiles & permiſſæ 4.4.12
Phocenſium occiſorum grauis vltio 2.20.8
Phoroneus Argiuis primus leges dedit 1.8.2
Pileus & pileati ſerui 5.6.5, & 6
Pythagoræ metempſycoſis 5.9.5
Pithonis egregium reſponſum 2.20.5
Placēta Deo à pinſantibus mulieribus olim offerri ſolita 2.25.6. hodie, templo deſtructo, ab illis comburitur ibidem
Plato quos imitatus fuerit in legib. cōdendis 1.8.2
Plato communionis aſſertor 3.4.3
Platonis circa orbis creationem opinio 5.4.7
Platonici Deum vnum vocabant 5.1.7
Platonis de androgyneis commentum 5.5.25
Plebiſcita quid, & quos ligent 2.30.6

Poetæ diis ſuis elementa diſtribuentes, ab Anarcharſi reprehenſi 3.4.5
Pol tia quid 2.27.7
Pollio ſeruos ſuos in eſcam piſcibus dabat 5.6.30
Popilij reſponſum 3.3.2
Populi aliis ſeruientes 5.6.21
Poteſtas omnis à ſolo Deo eſt 2.21.1
Poteſtas necis in filios adempta 5.7.9
Poteſtas parentum in liberos mitior reddita ibid.
Poteſtas creandi magiſtratus à populo in Principem Roma.tranſlata 2.32.3
Pontifex ſacra faciens in ius tunc non vocandus 4.10.9
Practica Lanfranci de Oriano 5.11.10
Præcepta quid, & vnde dicta 2.41
cum Præceptore modum caſtigandi diſcipulum excedente, lege Aquilia agitur 2.41.10
Præceptores quæ diſcipulis debeant 2.41.9
Præceptoribus patris honor debetur 2.41.2
Prædictiones futurorum ſacris literis ſunt damnatæ 4.4.11
Prædictiones quæ permittantur 4.4.8
Præficæ mulieres 2.45.10
Præſidialium magiſtratuum iuriſdictio in Gallia terminata 2.32.12
Prætores Romæ quando creati 2.30.13 & vnde dicti 2.30.15
Prætores annui tres tãtùm Romæ creati 2.30.19
Prętorum duo genera 2.30.13 Eorum iuriſdictio

ctio 2.30.14
Prætorum plures ſpecies 2.3.17
Prætoria authoritas quæ 2.30 20
Primmachus mori maluit quàm ſeruire 5.6.18
Primitię frugũ olim diuino numini oblatę 2.25.3
Princeps Dei imago 2.4.4
Princeps rectam ac fulgidam fidem habere debet 2.4.4
Principes debet euellere iudicum auaritiam 2.37.9
Principes boni & iudices quare Dij dicti 2.28.4
Principes quales ſunt, tales ſunt & ciues ibidem
Principi quatuor neceſſaria 2.4.4
Principibus debent ſubditi obedire 2.24.1
Principum diuiſio 2.24.2
Principum varia vitia ob quæ reprehenſi fuere 2.4.5
Prior tempore præfertur in beneficiorum collatione 4.6.2
Prophetiæ diuinæ cur olim ante fores templi ſcriberentur 1.13.3
Proſtibula publica cur olim permiſſa 2.15.3 & à Chriſtianis ſublata, etiam Tholoſæ 2.15.7
Prouinciarum adminiſtratores abeſſe die integro nequeunt niſi voti cauſa 4.6.1
Publica vtilitas priuatæ præferenda 3.3.1
Pudor, teſtis honeſti naturalis 2.12.1
Pueri omnes, excepto Papyrio, Romano ſenatu excluſi 4.12.6

Pueri Romani olim erant miniſtri ſacrorum 4.12 8.& 9
Punitio medicina eſt improbitatis 1.14.2
Purpuræ vſus à quo & quãdo,& vbi inuentus 2.7.1
Purpuræ vſus priuatis pœna capitali interdictus 2 7.7

Q

QVadrageſimæ & feriarum tempore, cognitio criminum olim ſuſpendebatur 4.6 20
Quæſtiones inter patrem & filium periculoſæ 2.40.5
Quæſtio muliérne an vir in adulterio grauius peccet,in vtranque partem agitata 2.17.15
Quò quis maior,eò demiſſior eſſe debet 2.21 1

R

RAtio probat Iuſtitiam eſſe opus Dei 1.4.1
Rhaconis in filium ſuum Cartonem exemplum 5.7.24
Rex eſt imago ſuperni Regis 2 21.3
Rex debet eſſe ſapiens 235.11
Rex eſt in ſuo regno caput,populus autem vt corpus 5.10 3
Rex Galliarũ ſolus miraculosè chæradas, ſiue ſtrumas ſanat 1.11.2
Regis cor in manu Dei eſt 1.14.1
Reges quare à pleriſque nationibus creati, poſtea è Republica ſublati 2.30 3
Reges Antiſtites & Imperatores quare & à quibus vngantur 1.11.1,& 2

Reges olim erant ſacerdotes & pontifices 2.21.3
Reges quædam ſacra publica olim faciebant 2.21.4
Reges debent regna ſua, hæretica contagione purgare, ſub periculo amiſſionis Regni 2.21.5
Reges ſine religione coloſſis ſunt ſimiles 2.4.4
Regum Romanorum ſucceſſio 2.29.5
Regum ſolia, ſeu tribunalia varia 2.6.2
Regum imperium vnde ortum 2.28.6
Regibus peritia armorum & legum cognitio, neceſſaria 2.27.3
Regibus Romanis imperium quare, quando & à quibus ademptum 2.29.13, & numerus annorum quibus Romani Reges regnarunt 2.29 14
Regnorum ſucceſſio olim erat hæreditaria 1.9.2
Reipublicæ corpus quibus compactum eſt 5.10.7
Reipublicæ intereſt, ne quis re ſua malè vtatur 3.2.5
Religio quid contineat 2.22.13
Religionis contemptus, Dei iram prouocat 2.22.4
Rerum diuiſio 5.8 1, & 2
Res qua ratione dicantur diuerſæ 5.11.6
nemo ad Reſciſſoriam actionem poſt decennium in Gallia admittitur 4.11.10
Reſurrectio dominica quando facta 4.2.19
Romani parentabant 2.43.7
Romani cur maiores magiſtratus ex minoribus ſeligebant 2.34.3

Romànis regibus ſceptrum cum diademate dabatur 1.11.3
Romanorum conſuetudo & ritus in ſepeliendis Imperatoribus 2.45.8
Romanorum legatorũ vrina à Tarentinis reſperſorum prudentia 3.3.4
Romulus Arnos inſtituit ſacerdotes 2.24.6
Romulus Rex & eius geſta 2.29.3
Romuli lex de ſacerdotibus eligendis 4.12.14
Rubrica quid 2.23.11

S

SAcerdotes & ſacra facientes cuius ætatis debeant eſſe 4.12.15
Sacerdotes Ægyptij ex ſapientibus eliguntur 2.35.8
Sacerdotes Heliopolitani erant philoſophi 2.25.8
Sacerdotes Ægyptij ex philoſophis deliguntur 2.25.8
Sacerdotes Herculis apud Ægynenſes deliguntur ex pueris 4.12.7
Sacerdotum miniſtri qua ætate eligebantur 4.12.13
Sacerdotibus qui iniuriam faciunt, reprehendẽdi, & ſeuerè puniendi 2.24.9
Sacerdotij leges 224.5
Sacrificia antiquorum pro mortuis 2.43.13
Sacrificium idoli Moloc 2.23.5
Sacrificium in eccleſia per yniuerſum orbem, iuge & perpetuum 2.24.12

Salica lex vnde dicta 1.10.1
Salica lex vnde emanauit 1.9.2
Salica lege maſculi ad regnum vocantur, excluſis fœminis ibidem
Salicæ legis nomen Hebræum eſt, & quæ ſit eius nominis ratio 1.11.3
Salicæ legis ſecundo capite maſculi primogeniti in ſucceſſione præferuntur 1.9.3
Salomon verus Rex 2.4.4
Salomon ſapientiam quam à Deo petiit obtinuit 1.16.4, & 2.35.15
Samuel adhuc puer in templo Dei miniſter erat 4.12.9
Samuelis filij, improbi iudices 2.37.5
Samuelis contra auaritiam adiuratio 2.37.8.
Sapientia à Deo procedit, & ab illo petenda 1.16.3
Sapientia iudicibus perquam neceſſaria 2.35.2, & quid ſapientia ſit 2.35.3
Sapientia vt numen ab Ethnicis coli ſolita 2.35.8
Sapientia Roboam, in Abia filio Rege conſtituendo 2.35.11
Sapientia in quibus conſiſtat 2.35.12, & quomodo comparari poſſit 2.35.12, Eius laus 2.35.13
Sapientia Ethnicorum 2.35.16, Chriſtianorum 2.35.17
Sapientiæ Deus inuentor, & ſolus ſapiens 2.35.7
Sapientiæ deſcriptio 5.2.13
Sapiens Stoicorum, etiam priuatus, magiſtratum gerit, & quare 2.35.5

Sapientes quinam à Stoicis dicti 2.35.4
Sapientes ſeptem Græciæ 2.35.9
Saturnus legem brutis animantibus & hominibus dedit 1.5.2
Scylla inimicorũ corpora ſepeliri permiſit 2.44.8
Scipio, Hannibale deuicto, cur pueros puellâſque videre noluerit 2.4.5
Scythæ, Medi, & Lydi quõ feriant fœdus 1.10.2
Sellulariæ lupę conſtitutione Ludouici Magni expulſæ & ſublatæ 2.15.14
Senatorũ inſtitutio, numerus, & authoritas 2.29.4
Senatus, orbis conſilium 2.31.3
Senatores olim cur ordine ſubmoti 2.31.4
Senatus Rom. cur in loco cõſecrato ſedebat 2.39.5
Senatus quando purpuratus ſedet 2.7.6
Senes olim alios docere ſoliti 4.12.18, & qua ratione 4.12.19
Sententia citra iuris ordinem lâta, nulla eſt 5.11.8
Sententię etiam magnorum Principum non ſunt ſequendæ niſi iuſtæ, & quare 2.8.8
Sepultura carere, eſt ſpecies maledictionis 2.44.11
Sepultura impiis cum bonis eſt communis 2.44.15
Sepultura eſt viuorum conſolatio 2.44.14
Sepultura quare probata 2.44.17
Sepultura electio libera 2.44.4. & quæ cura olim fuit circa ſepulturam morientium 2.44.5
Sepulturæ leges 2.44.7
Sepulturæ ius eſt naturalis iuris 2.44.9
Serpentis apologus 2.26.3

Seruij Tullij leges & geſta 2 29 8
Seruus olim cum domina ſe commiſcens comburebatur,& illa capite plectebatur 2.17.12
Serui in Gallia nulli ſunt 5.6.19
Serui Amalecitæ petitio à Dauide 5.6.17
Seruitutis conditio ex moribus dominorum pendet 5 6 20
Seruitus quæ Deo debetur ſacris ſcripturis imperata 5 6.12
Seruitutis corporalis origo 5.6.13. eius mala 5.6.14.& 5 6.20 eius epitheta 5.6.23
Seruorum rebellantium in dominos tumultus & & clades 5.6 26
Sibyllę Erythreę de creatione orbis ſentētia 5.4 11
Singulare quid 3.2.4
Socratis reſpublica repudianda & expellenda & quare 3.7.2
Sodomitici feris peiores 2.16.2
Sodomiticę ciuitates quare olim igne conſumptę 2.16.3
Sodomiticum crimen iure diuino puniendum vltimo ſupplicio 2.16.4
Solicitatores alienarum nuptiarum quomodo puniantur 2.17.16
Sol quare Ianus bifrons & quadrifrons dictus 4.1.2
Sol & luna dicuntur Magna luminaria, & quare creata 4.1.4
Solon & Draco Athenienſibus leges dederunt 1.8.2,& quomodo Solon eas firmarit, ibidem

Solonis lex contra negligentes res ſuas 4.11.3
Sorte ſua nemo contentus 5.10.24
Sparthaci bellum 5.6 28
Spartiatarum magiſtratus 2.31.6
Spiritus ſanctus doctos, eloquentes, & ſapientes reddit homines 1.16.5
Stoici id ſolum quod honeſtum eſt, bonum dicũt 2.10.2
Stoicorum hæreſis reprobatur, qui ſapientem ab adminiſtratione reipublicæ arcent 2.35.6
Subditis principes quæ debeant 2.27.1
Subditorum erga principes & Reges munus quale 2.26.2
Summi honores delati olim ſacra facientibus 2.24.2
Superbia iudici vitanda, vnde procedat, & quæ incommoda adferat 2.5.2
Superbia ſola ex benefactis oritur 2.5.3, & variæ pœnæ inflictæ hominib. propter ſuperbiã ibid.
Superbia iudicum quibus remediis comprimenda 2.5.4
Superficies apud Iuriſconſultos 5.8.9
Suſannæ inſontis iudicium 2.38.2

T

TAlentũ quiſque ſibi à Deo cõmiſſum debet exercere 5.13.9
Tamburlanus Scytarum Imperator, quare ante prælium tria tentoria diuerſi coloris expanderet 2.7.2

Tarquinij Superbi Regnum, & eius geſta 2.29.12
Themis quę,& de tribus eius filiabus 1.2.1
Themis cum Ioue ſermones frequëter confert 1 1.1
Themiſtiæ ſorores quare reliquerunt terras 1.2.3
Themiſtoclis patriæ egregiè factum 2.39.5
Tempus in ſolutionibus inſpiciendum 4.9.6
omnia Tempus habent 4.1.1
Tempus finiendarum litium 4.11.14
Tempus in delictis conſideratur 4.8.4
Tempus certum & incertum in obligationibus inſpiciendum 4.9.4
Temporum obſeruatio in quibus & quando iudicibus neceſſaria 4.10.8
Temporum obſeruatio in omnibus artibus neceſſaria & vtilis 4.3.1.2.3.4.5.6.7.8
Tempora in teſtamentis obſeruanda 4.10.3
Tempora collationis beneficiorum 4.12.1
Tempora appellationis 4.11.13
Terram promiſſionis quare diuidere fuerit neceſſarium 3.6.5
Teſtamenta inualida 4.10.4
Teſtamentorum genera 4.10.5
Tiarę,ornamentum Principum Perſarum 2.7.3
Timere Deum quid 2.36.1
Timor Dei mag ſtratibus neceſſarius. 2.36.7
Eius ſpecies 2.36.3,effectus ibidem
Tyrannus quod placet, Rex quod honeſtum eſt facit 2 4.6
Tituli iuris ad ſacra pertinentes 2.23.12

Tituli iuris & ordinationum regiarum de vſucapione 4.11.9
Tituli vtriuſque iuris pertinentes ad agricolas, & milites 5.10.11
Tituli iúris ciuilis ad tributa pertinentes 5.10.1
Tituli iuris ciuilis ad mercatores ptinẽtes 5.10.15
Tituli iuris ciuilis ad ſeruos ſpectantes 5.10.16
Tituli iuris ad criminalẽ materiã pertinẽtes 5.10.19
Tituli vtriuſque iuris ad ſummum Pontificem & cæteros paſtores pertinentes 5.10.5
Tituli vtriuſque iuris ad doctores & publicos pro feſſores & concionatores pertinentes 5.10.10
Tituli vtriuſq. iuris ad magiſtratus ptinẽtes 5.10.7
Tituli vtriuſq; iuris ad aduocatos pertinẽtes 5.10.9
Thobiæ laus ob mortuos ſepultos 2.44.16
Tractatus Rabinorum de purificationibus 2.11.3
Troianus Imperator fiſci ſolicitus fuit 3.9.2
Troianus Imperator poſt mortem iuuatus precibus B.Gregorij pontificis 2.43.8
Tribuni plebis quando à Romanis creati, & eius nominis etymologia 2.30.5, Eorum authoritas & leges ibidem
Tribunorũ militum Romanorũ creatio 2.30.12
Triumuiratus Romæ quando renouatus 2.30.15
Troiani afflicti ob Chryſem ſacerdotem inhonoratum 2.24.7
Thule inſula, quales dies habeat 4.2.6
Turcarum pro mortuis ritus & ſacra 2.43.16
Turpe quid, & quare vitandum 2.12.2

Turpia natura quæ 2.12.3
Turpia iure ciuili improbata 2.13.2

V

VEctigalia Romanorum cur olim pecunia dicta 2.32.9
Venus olim quare & quomodo culta fuerit 2.15.6.& eius varia nomina 2.15.7
Veridici occiſi à principibus 2.38.8
Veritas odium parit 2.38.13
Veritas à quibus inueniatur 2.38.6
Veritas & verum quid 2.38.3
eius laudes & vis 2.38.1
Veritas iudicibus ineſſe debet ibidem
Veritatis inuentio de Deo poſtulanda 2.38.7, Eius oſores 2.38.8
Viceſeneſchalli in locum latrunculatoris ſuffecti 2.32.10
Vidua, domo in qua habet vſumfructum, expellitur, ſi in eam inducat ſcholarem 2.15.15
Viduarũ mulierũ veſtes cur hodie ſint albæ 2.45.6
Vigilia noctis natalis Chriſti & dies eius quando celebretur 4.2.16
Vigiliæ priſcorum Chriſtianorum 4.2.14
Vigiliæ Ægyptiorum 4.2.15
Vindicta particularis eſt prohibita 4.8.16
Virgilij de creatione orbis opinio 5.4.10
Vita hominis duplex 5.12.6
Vita hominis eſt ærumnoſa 3.6.11
Vlyſſes ancillas cũ procis cocuntes occidit 2.15.10

Vlyſſis in patriam ſumma charitas 2.39.2
Vmbracia matrona ab Adriano fuit relegata ob ancillas malè tractatas 5.6.33
Vniuerſale quid 3.2.4
Q. Volumnius Saxa, legem tulit ne quis mulierem hæredem inſtitueret, eámque M. Cato perſuaſit 1.9.3
Vox perennior eſt ſcriptura 1.13.3, & vocis ac ſcripturæ vtilitas ibid. Item doctrina quæ viua voce traditur, optima eſt, & melior quàm quæ ſcriptura diſcitur ibidem
Vrbes refugij 4.8.6
qui in Vtero eſt, quandò pro nato habeatur, & quibus proſit & obſit 5.5.10
Vtile quid 3.2.1. Eius ſpecies 3.2.3
Vtilitas publica priuatæ quando & quomodo anteponenda 3.8.2
Vxorem ducens an in ius vocari tūc poſſit 4.10.9

X

XEnophontis pręcepta data belli futuri duci 3.1.6
Χρήματα quid apud Græcos, ſeu pecunię ſignificent 2.33.2

Z

ZAchariæ mors 2.38.11
Zaleucus Locrenſibus leges tradidit 1.8.2, & vnde eas ſit mutuatus 1.8.2
Zeno ſolos ſapientes liberos cenſet 5.6.8

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

VITTORIO EMANUELE
IN ROMA